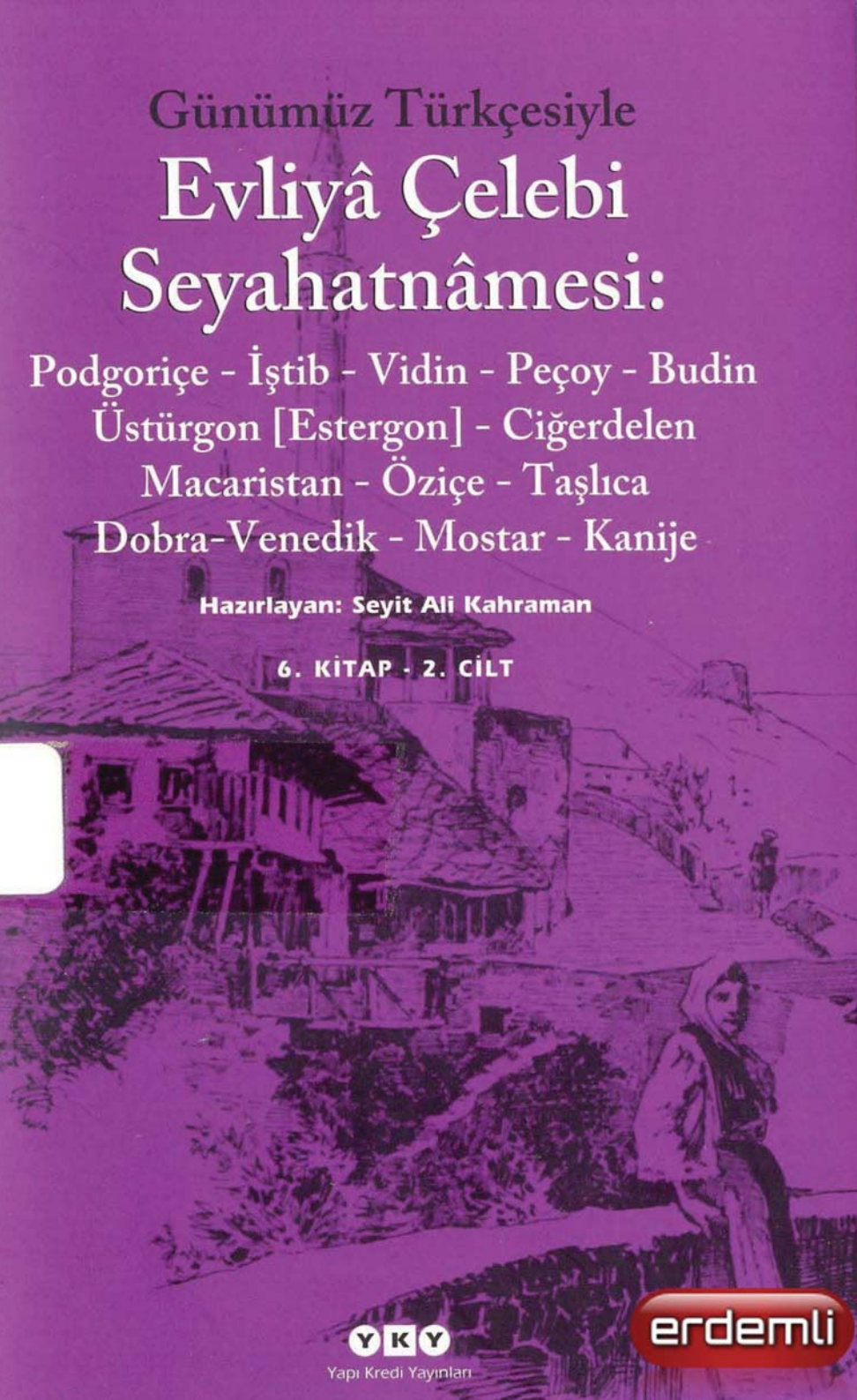
Günümüz Türkçesiyle

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi:

Podgoriçe - İştib - Vidin - Peçoy - Budin Üstürgon [Estergon] - Ciğerdelen Macaristan - Öziçe - Taşlıca Dobra-Venedik - Mostar - Kanije

Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman

6. KİTAP - 2. CİLT

YKY
Yapı Kredi Yayınları

erdemli

EVLİYÂ ÇELEBİ

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi:

Podgoriçe, İştib, Vidin, Peçoy, Budin, Üstürgon [Estergon], Ciğerdelen, Macaristan, Özice, Taşlıca, Dobra-Venedik, Mostar, Kanije

6. Kitap

2. Cilt

Hazırlayan:
Seyit Ali Kahraman

YKY
Yapı Kredi Yayınları

Yapı Kredi Yayınları - 3188
Edebiyat - 937

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi:
Podgoriçe, İştib, Vidin, Peçoy, Budin, Üstürgon [Estergon], Ciğerdelen, Macaristan, Öziçe, Taşlıca, Dobra-Venedik, Mostar, Kanije
Evliyâ Çelebi
6. Kitap - 2. Cilt

Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman
Düzelti: Alev Özgüner

Kapaktaki "Mostar" gravürünün kaynağı:
Heinrich Penner, *Durch und die Hercegovina*, 1896

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Ofset hazırlık: Arzu Yaraş
Dizin: Ruşen Deniz

Baskı: Promat Basım Yayım San. ve Tic. A.Ş.
Sanayi Mahallesi, 1673 Sokak, No: 34 Esenyurt / İstanbul

1. baskı: İstanbul, Ekim 2010
ISBN 978-975-08-1860-8
Takım ISBN 978-975-08-1858-5

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2010
Sertifika No: 12334
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

İçindekiler

Ciğerdelen Ovası ve Muradova Vadisi'nde Sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa zamanında Kadızâde İbrahim Paşa eliyle yapılan büyük savaşın anlatılması 383
Kadızâde İbrahim Paşa'nın bozguna uğramasının sebebi .. 393
Ciğerdelen Ovası'ndaki büyük savaşın sonucu 396
Bütün vezir ve beylerbeyilerin getirdikleri ganimet malları, esirleri ve kelleleri bildirir 404
Cenab-ı Hakkın ihsanıyla şenlik olduğunu bildirir 407
Ciğerdelen Ovası'ndan batı tarafa, Uyvar Kalesi fethine gittiğimiz menzilleri ve kuşattığımızı bildirir 411
İskender Seddi gibi Uyvar Kalesi kuşatmasına başlanması . 412
Köprülü Mehmed Paşa oğlu Serdar Ahmed Paşa'nın, sapık ve dinsiz Fargaçi Kaptan'a gönderdiği mektubun suretidir . 413
Beğko Paşa'nın Şuran Kalesi'ne serdarlığını bildirir 414
Kale döven topların isimlerini bildirir 422
Üç yüz yiğit çeteye gittiğimizi bildirir 424
Kuburun şeklini bildirir 427
Kuburun yararını bildirir 427
Tatar Hanzâde'nin yardıma gelip alay gösterdiği surettir .. 427
Boğdan askeri alayını bildirir 429
Eflakân keferesi askeri alayını bildirir 429
Erdel Kralı Apopi Mihal adlı tabi kralın alayını bildirir 430
Bucak Tatarı İslâm ordusunu bildirir 431
Alman diyarına giden Kurt Paşa'nın ganimetle geldiğini bildirir 435
Reisülküttab Şamîzâde Mehmed Efendi ve damadı 440

Kadızâde İbrahim Paşa'nın sadrazamlık iddiası ve örf gereği öldürülmeleri, Safer 9 sene 1074 440
İşbu 1074 Saferinin 21. Pazartesi günü Veziriazam Kolu'nda Beç Kapısı üzerine beyaz bayraklar dikilip "El-aman ey Osmanoğlu askerleri" diye vere ile kaleyi verdiler 451
İmansız yurdu Komaran Kalesi'nin özellikleri 457
Şehitlerin hikâyeleri 459
Litre Kalesi, Leve Kalesi ve Novigrad Kalesi'nin isyanını bildirir 464
Litre gazasına gittiğimizi bildirir 465
Şuran Palankası'nın özellikleri 465
Nitre Kalesi'nin kuşatılması 466
Litre Kalesi zemininin anlatılması 467
Litre Kalesi varoşunun özellikleri 469
Âlem seyyahı gösterişsiz Evliyâ'nın başından geçen olayı bildirir 470
Uyvar Kalesi altından tam 40.000 adet düşman avlayan Tatar ile Alman vilâyetine, Bahr-i Muhit kenarına, Holandiye vilâyetine ve İsveç vilâyetine gittiğimiz menzilleri bildirir 478
Tot vilâyetinin özellikleri 479
Holandiye vilâyetinin özellikleri 479
Korol Vilâyeti'nin özellikleri 480
Şivekoron Kalesi'nin özellikleri 480
Heyvaroş'un özellikleri 481
Çek Hıristiyanları vilâyetinin özellikleri 481
Taçsız, haraçsız İsveç vilâyetinin özellikleri 482
Eski büyük Kallevine Kalesi şehrinin özellikleri 482
Bu diyarın ibretlik Tanrı eseri eşyaları ve otlarını bildirir .. 483
Holandiye şehrinin özellikleri 484
Bu Holandiye vilâyetinden geri selâmete gittiğimiz yolları bildirir 484
Felemenk Frengi vilâyeti, büyük Kariş şehrinin özellikleri . 485
Cengci Felemenk dilini bildirir 485
Felemenk vilâyetinde Tanrı işi harikaları bildirir 486
Diğer Tanrı eseri seyri 487

Felemenk kralı taht merkezi, yani büyük şehir Amsterdam Kalesi'nin özellikleri 487
Hâlık-ı Kevneyn'in eserini bildirir 488
Prandaporosk vilâyetinin özellikleri 489
Amansız Alman sınırını bildirir 490
Nemse çasarı taht merkezi, yani büyük İsinriye şehrinin özellikleri 490
Alman diyarından Orta Macar vilâyetine gittiğimiz konakları bildirir 492
Orta Macar sınırını bildirir 492
Saf gümüş madeninin özellikleri 493
Derikmaden Kalesi'nin özellikleri 494
Sağlam hisar, serhatboyu suru, yani Uyvar Kalesi'nin özellikleri Allah müşriklerin tehlikesinden korusun [130b] 495
Uyvar Kalesi'nin ibret verici sanatlarını bildirir 499
Uyvar Kalesi cebehanesinin özellikleri 500
Uyvar varoşunu bildirir 502
İşbu 1074 yılı Rebiülevvel ayının (---) günü Uyvar Kalesi altından Leve Kalesi ve Novigrad Kalesi gazasına gittiğimiz menzilleri bildirir 503
Silçat Köyü menzili 504
Aşağı Maden Kalesi menzilinin özellikleri 504
Leve Kalesi Ovası menzili 505
Havaleli hisar, yani eski Leve Kalesi'nin özellikleri 506
1074 yılı Rebiülâhir ayının ilk Cuma günü Novigrad gazasına gittiğimizi bildirir 508
Diregel Kalesi'nin özellikleri 509
Diregel Kalesi'nin şeklini bildirir 509
Şeddâd Seddi, Ferhad dağı, yani sağlam Novigrad Kalesi'nin özellikleri 509
Novigrad Kalesi zemininin şeklini bildirir 513
Vaç Kalesi'nin özellikleri 516
Vaç Kalesi zeminin şeklini bildirir 518
Vaç Dış Kalesi'nin özellikleri 518
Peşte Kalesi menzili 519
Budin Kalesi altından cennet benzeri Belgrad'a gittiğimiz menzilleri bildirir 520

Belgrad'dan Semendire Sancağı'na ve Pojagacık kazasına zahire-baha almaya gittiğimiz köy ve kasabaların menzillerini bildirir 522
Eski Rodnik Kalesi'nin özellikleri 522
Başka toprağı benzeri, yani hoş havalı Çaçka kasabası'nın özellikleri 524
Kocacık yurdu, yani mamur Pojagacık kasabası'nın özellikleri 525
Pojagacık'dan Belgrad'a gittiğimiz menzilleri bildirir 526
Belgrad'dan Demirkazık seferine gittiğimizi ve çektiğimiz şiddetli acıları bildirir 527
Rahmet yurdu kasaba, İrem gibi Mitrofçe şehri menzili.... 529
Veziriazamın Mitroviçse kasabasından tekrar Belgrad kışlasına döndüğü menzilleri bildirir 531
Cihat yurdu, sağlam Belgrad Kalesi 531
Zemon Kalesi Sahrası menzili 532
Bu hakir kusurlu Evliyâ Belgrad'dan Bosna Eyaleti'nde Hersek Sancağı'nda Sührâb Mehmed Paşa'ya muhafaza emirleri götürdüğüm menzilleri, kale ve şehirleri bildirir 533
Kraliçse taht merkezi, yani yüksek Öziçse Kalesi'nin özellikleri 534
Hersek vilâyetinde Roda kasabasının özellikleri 541
Pirboy kasabası 542
Marjik Manastırı menzili 542
Harap Kovin Kalesi'nin özellikleri 543
Sırfol şehri, yani Pirepol kasabasının özellikleri 544
Aşağı Pirepol Vakfı kasabası 544
Miloşva tahtgâhı, yani Mileşova Kalesi'nin özellikleri 546
Mileşova Kalesi'nin fethinin sebebini bildirir 546
Hersek Sancağı taht merkezi, süslü Taşlıca şehrinin özellikleri 548
Ledenice Deresi, yani ibretlik Çayniçse kasabası'nı özellikleri 552
Gazi Murad Baba Tekkesi mesiresi 555
Namazgâh Mesiregâhı 555
Çaynice kasabası şehrengizinin tamamlanması 556

Taht merkezi Hersek Koca şehri, yani eski işlek belde Foça şehrinin özellikleri (---) (---) [146a] 556
Osmanoğlu vezirleri camileri ve diğer müminlerin hayratları 557
Nehrin karşı doğu tarafındaki camileri bildirir 558
Tihotine Nehri'nin özelliği 562
Foça şehri şehrengizinin tamamlanması 562
Foça şehrinin ibret verici köprülerini bildirir 563
Üstikolina kasabasının özellikleri 564
Dobropol Köyü menzili 564
Baçsız kasaba, yani eski Yelaç Kalesi'nin özellikleri 564
Çengizâde atasının türbesi 565
Çengizâde menzili, hayatta olan Ali Paşa Ocağı 566
Yeleçse kasabası 566
Oluk kasabasının özellikleri 566
Mamur ve şirin belde, yani Nevesin kasabasının özellikleri 567
Osmanoğlu sultanları camilerini bildirir 568
Zobdol Köyü menzili 570
Dabra Köyü menzili 570
Dol kasabasının özellikleri 570
Mamur Ustolça kasabasının özellikleri 571
Tin Kalesi zemini benzeri, yani şenlik yurdu Lubin kasabası'nın özellikleri 572
Dobra-Venedik vilâyeti kâfiristanına gittiğimiz konakları ve gezip gördüğümüz kaleleri, köyleri, kasabaları, batıl inançlarını, acayip ve garipliklerini bildirir 573
Hazine ile Venedik'den elçi çıkarmaya gittiğimiz konakları bildirir 574
Dobra-Venedik vilâyeti sınırında Islana Kulesi menzili 574
Bandışka Nazarete Hanı menzili 574
Latin kavmi taht merkezi, yani Dobra-Venedik Kalesi'nin özellikleri 575
Dobra-Venedik Kalesi zemininin şekli 577
Acayip ve garip kâfir âyinlerinin seyri 578
Ertesi gün ban ile buluşmayı bildirir 581
Korta Ban Sarayı'nın özellikleri 581
Latin dilini bildirir 584

Mirsinçe Kalesi'nin özellikleri 584
Sağlam iki hisar, yani Nova kalelerinin özellikleri 585
Aşağı Nova Kalesi'nin özelliği 589
Nova Kalesi şehrengizinin tamamlanması 592
Nova Kalesi'nden Dobra-Venedik'e gittiğimizi bildirir 594
Venedik'den çıkıp İslâm diyarına gittiğimiz konakları bildirir 595
Sührâb Mehmed Paşa ile Bileyke'den Kotur ve Perast kalelerini yağmalamaya gittiğimizi bildirir 596
Perast Kalesi'nin özellikleri 597
Soltat yurdu, yani taşlık Kotur Kalesi'nin özellikleri 598
Veriga Boğazı Kulesi menzili 601
İbret verici Risna Kalesi'nin özellikleri 602
Risna Kalesi'nden asi olan Pive ve Nikşik dağlarına gittiğimizi bildirir 603
Kulibuk Ovası menzili 604
Kulibuk Kalesi'nin özellikleri 605
Gaçkaluc Ovası, yani sağlam yapı Köylüç Kalesi'nin özellikleri 606
Çerniçse kasabasının özellikleri 606
Büyük Gaçka Ovası menzili 606
Gaçka Ovası'nın anlatılması 606
Gaçka Sahrası'ndan Venedik hazinesi yardımına gittiğimiz menzilleri bildirir 608
Çemerne Dağı Yaylağı panayırını bildirir 609
Hersek diyarından Yenikale seferine gittiğimiz konakları bildirir 611
Melay Dağı, yani benzersiz Bolagay Kalesi'nin özellikleri .. 611
Buna Nehri'nin doğduğu mağaranın özelliği 612
İbretlik tepe, yani acayip set Poçetel Kalesi'nin özellikleri .. 614
İbretlik Popova 617
İslâm yurdunun serhaddi, yani İslâm seddi Gabele Kalesi'nin özellikleri 618
Yeni Gabele Kalesi 619
Tanrı'nın garip hikmeti 621
Korpi Kulesi'nin özelliği 622
Norin Kulesi'nin özellikleri 622

Mamur ülke, büyük şehir Mostar Kalesi'nin özellikleri 625
Mostar şehri kalelerinin zemini ve şeklini bildirir..... 625
İbret verici Mostar Köprüsü'nü bildirir 626
Âdemoğlunun cesaretini bildirir..... 628
Foniçse kasabası menzili [167b] 638
Bosnasarayı şehrinden Kanije yakınında Yenikale gazasına gittiğimiz menzilleri bildirir..... 639
Gönül açıcı yüksek yapı Kolşad Kalesi'nin özellikleri..... 641
Voynuk kral taht merkezi, yani sağlam İzvornik Kalesi 643
Mamur ve süslü Beline kasabasının özellikleri..... 646
Siremçe vilâyeti, yani eski hisar Raça Kalesi'nin özellikleri . 647
Erik Ovası, yani süslü Moravik Kalesi'nin özellikleri 649
Nemse kasabası'nın özellikleri..... 649
Kanije Kalesi'nin kurtarılmasına gittiğimiz menzilleri ve çektiğimiz sıkıntıları bildirir 650
Şirin Valpova Kalesi'nin özellikleri..... 651
Yüksek ve sağlam hisar, yani güzel bina Şikloş Kalesi'nin özellikleri..... 653
Sokollu Vezir'in bir diğer güzel tedbiri 662
Sultan Süleyman'ın geçici dünyadan kalıcı yurda gittiğini anlatır..... 666
Sigetvar Kalesi'nin zemini ve şeklini bildirir 669
İskender Seddi, Sigetvar'ın sağlam İç Kalesi 671
Bobofça Kalesi..... 674
Beklenmedik kazayı bildirir..... 675
Berezense Kalesi'nin özellikleri..... 676
1074 tarihinde Kanije Kalesi yardımına gidip küffarın taburunun bozulduğunu bildirir..... 681
Kanije Kalesi'ni kurtarılması ve yok edilen kâfir taburunun şekli ve özelliği 681
1074 senesi (---) ayında sadrazam Yenikale seferine gittiler . 683
Kanije'nin yok edilen taburunun büyüklüğü ve şekli..... 683
İslâm Seddi, sağlam hisar, dayanıklı sur, Kanije Kalesi'nin özelliklerini bildirir 686
Kanije Kalesi'nin şekli ve tarzını bildirir 688
Kanije'nin kuşatılması musibetini bildirir..... 687
Kanije Kalesi'nin Topraklık varoşunu bildirir..... 692

Topraklık Kalesi varoşunun imareti 695
Harap Bagdala varoşu 695
Kanije Kalesi'nin şehrengizinin tamamlanması 696
Keckivar Kalesi, yani sağlam Yenikale'nin kuşatılmasını bildirir 697
Bu hakir gaziler ile Dodoşka vilâyeti, Mekemorya vilâyeti, İslovin (Sloven) vilâyetine gittiğimizi bildirir 703
İslançe Kalesi'nin özellikleri 704
Rodolsek Kalesi'nin özellikleri 704
Dodoşka vilâyetinin özelikleri 705
Pogofça Kalesi 706
Zagrep Kalesi hakkında 706
Koprivnice Kalesi'nin özelliği 706
Ligradcık Kalesi'nin görünüşü 707
Kırıntı Taburu'nun şekli 708
Harpunya Kalesi büyük savaşı 709
Pojaga Kalesi, sancak merkezi menzili 711
Yenikale fethine gittiğimiz konakları bildirir 713
Yenikale kâfirlerinin içler acısı durumunu bildirir 715
Kanije Kalesi menzili 718

Ciğerdelen Ovası ve Muradova Vadisi'nde Sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa zamanında Kadızâde İbrahim Paşa eliyle yapılan büyük savaşın anlatılması

İşbu 1074 Muharrem ayının Pazartesi gecesi Ciğerdelen Sahrası'nın Uyvar tarafına Muradovası üzere isteğimiz olan Lara Dağı'na ve Lak Bayırları bağına bir saatte varıp Üstürgon kılavuzlarının dedikleri yere tüm Niğbolu askerleri ve İbrahim Paşa ordusu ile akşam vakti indik. Yarım saat ileri dört tarafımızı olgun, iş görmüş, sefer eşmiş ağalar ve Üstürgon gazilerinden hâl bilir adamlar ile tüm çevreye karakollar tayin olundu.

Bu ağalardan birer saat ileri de ellişer adet şahbaz, yarar ve namlı yiğitleri ince karakollar tayin edildi. Onlar da dört tarafa geçit yerlerine, Patka gölleri kenarına ve Jitva Nehri kenarına ince karakollar gidip pusu yerlerinde yatmak ferman olunup onlar gitmede.

İbrahim Paşa efendimiz de bu tedbirle dört tarafını bu tertip üzere karakolları sıkılaştırıp kendi askeriyle Lara Dağı ve Lak Bayırları eteğinde atından inip bir seccade üzere oturup tüm gazilere alay çavuşları tembih ettiler:

"Kimse ateş yakmaya, hay huy etmeye, bağırıp çağırmaya, tüfeng atmayıp tütün ateşi ve fitil ateşi göstermeyip herkes yerinde sabitkadem olup askerden dışarı gezişmeye, herkes atlarının dizginleri elinde pür-silâh hazır duralar" diye İbrahim Paşa askerini bu şekilde alay çavuşlarla sıkı sıkı uyardı. Akşam vakti olunca namaz kılınıp herkes küme küme cavk cavk olup dostlarıyla eğlenceye daldılar.

Nice gaziler atlarını ayak bağıyla bağlayıp yulaf tarlalarına saldılar. Bu hakir de hizmetçilerimle atlarımı ayak bağı ve köstek ile bir yulaflı yerde bağlayıp hizmetçilerime "Gafil olmayın" diye tembihler edip Paşanın huzuruna geldim.

Mutantan kahveler, çay ve badyan gibi içecekler ve türlü tür-

lü çerezler yenilip tüm bölükbaşılara ve ağalara çerezler gönderip gönüllerini hoş ederek gece yarısı geçince kendileri kalkıp eline Dımışk topuzunu alıp askeri içinde gezip,

"Uyuman gaziler, bir gecelik n'olsa gerek, pek durun ve yek durun" deyip herkese yüz gösterip tembih edip yine merkezine geldi.

Biz bu taraftaki karakolda böyle hazır durmadayız, ama cehennemlik kâfirler de Uyvar Kalesi altında daha önce topladığı askerleriyle danışıp,

"Bre medet Tatar askeri gelmeden, Tuna üzere Türk'ün köprüsü bitmeden, büyük vezirleri beri geçmeden ve elçimiz vezir yanında bir sulh akdi etmeden, Türk askeri gafil iken Türk'ün beri tarafında olan askerini kıralım ve tüm vezirlerini esir edelim. Kâbemiz olan Ustolni-Belgradı'mızı, Orta Macar Kızılelması olan Üstürgon Kale'mizi ve Ungurus tahtı olan Budinimizi bu dinimiz gayretiyle, İsa kuvvetiyle *[101a]* ve Meryem Ana yardımıyla bu kalelerimizi alalım ve bütün Türkleri kıralım, kalkın gidelim. Marya Kot ve Sarı Saltık ve İsvet Nikola bizlere yardımcıdır" deyip Uyvar altından 37.000 kâfir domuz topu olup bizim üzerimize gelmede.

Allah'ın hikmeti bizim İslâm ordusundan birkaç öte yaka Türkleri bizim ile gelip karakollarımız da merkezlerine varıp pusu yerlerine yatmadan bu Türkler Uyvar tarafına o gece karanlığında çekilip ota, otluğa ve bazı kelepir avına giderler.

Sabaha dört saat yaklaşıldığında bu herifler gidecekleri yerleri bilmeyip, "Ayâ ne işleyip ne yapsak?" derken dağlar, ormanlar ve çalılıklar içinde gök gürültüsü gibi bir gürültü ve bir şimşek kopar. "Ayâ bu gürültünün ne olmak ihtimali ola" diye biraz cesaretlenip dururlar.

Görseler ki dağlar içinde yer götürmez kara şapkalı ve haç sancaklı kâfir askeri gelir. Hemen bu fakir Karaman Türkleri,

"Bre gavur geliyor, durman gidelim, hemen orduya kaçalım, varalım askere haber edelim, görelim felek ne gösterir" deyip at boynuna düşüp kaçıp gelirlerken hemen Kadızâde İbrahim Paşa'nın ince karakolları üzerlerine gelince bunlara aman zaman vermeyip yedisini de kıskıvrak bağlayıp İbrahim Paşa huzuruna getirirler. Paşa bunlardan sorunca:

"Vallâhi sultanım, biz Karaman sipahilerindeniz. Ota otluğa gidelim ve birez kelepir avı bulalım, deyip üç saat kadar gittik. Uyvar tarafından beri dağlar içinden kara nahır gibi kara şapkalı ve kara bayraklı kâfirler karanlık gecede kara ormanlar içre gelirlerken görüp geriye kaçarken bu yiğitler bizi bağlayıp size getirdiler, emir sultanımındır. İşte gerçek budur" diye cevap verdiler. Bu sırada sabaha üç saat kalmış idi. Aceleci paşa bu Türklerden bu korkunç haberi duyunca,

"Bre medet, tez bizim askerimiz Allah Allah gülbângını çeksinler. Tuna'nın karşı tarafında İslâm ordusu ve sadrazam gülbâng çektiğimizi duyup hazırlıklı olalar" deyince hemen Hakir,

"Aman sultanım, neylersiz. Bunlar Karaman Türkleridir ve öte yaka çakallarıdır. Bunlar orman içinde yol azıtıp karanlıkta giderek gözleri büyümüştür. İhtimaldir, çatırtı, patırtı ve gürültü kâfir askeri gürültüsü olmaya. Dağlarda geyikler, sığınlar, ayılar ve domuzlar ürküp kaçarlardı, bunların kütürtü işittik, dedikleri o ola. Bu haberin doğru ve yalan olma ihtimali eşit olup fermanınız ile önce bizden Allah Allah sesleri kopup Tuna'nın öte tarafında ve beri tarafında olan İslâm ordusu içinde kıyamet kopar ve büyük ürküntülük olur" dediğimde Paşa bu cevabı sevip,

"Ya Evliyâm nice edelim?" deyince Hakir,

"Sultanım, bu adamların ikisini üçünü sadrazama gönderelim, dördünü de burada alıkoyalım, görelim sabaha dek ne çıkar. Daha ileride beş on yerde birer ikişer saatlik yerde karakollarımız var, onlardan da feryatçılar gelmedi ve bizler hâlâ düşman yüzleri görmedik, nice feryat edip Allah Allah çağıralım. Hemen hepimiz pür-silâh hazır duralım ve Üstürgon gazilerinden ileride olan karakollarımıza adamlar gönderelim ki gafil olmayalar" dediğimde taraf taraf tüm ağalar,

"Vallahi makul görüştür" dediklerinde hemen tedbirli Paşa gelen Karamanlılara yine sorduğunda,

"Vallahi sultanım, kâfirin bayraklarını görüp kaçtık. Sabaha kalmaz onlar burada sizi basarlar. Hemen ileride olan karakol kullarınıza adamlar gitsin" dediklerinde hemen akıllı Paşa 2 adet adamlara bağışta bulunup Arnavut Ali Ağa ile bu adamları acele olarak sadrazama gönderdi. Paşa efendimizin kayınbaba-

sı olan Reisülküttap Şamîzâde Efendi'ye de kâfirin çokluğu haberini bir mektup yazarak bildirip adamlar ile gönderip 5 adet Karaman adamlarını yanında alıkoydu. Aradan bir an geçti geçmedi, hemen ince karakolumuzda olan Balı Bölükbaşı gelip,

"Devletli, kalabalık kâfir askeri belirdi, sancak ve bayrakları göründü, davullarının ve trompete borularının sesleri duyuldu" diye doğru haber getirdi. Hemen derhâl alay çavuşları "Bin-a ha" diye bağırınca Paşa *"Bismillah gaza niyetine"* deyip üzengisiz saba süratli atına binip atlar üzerinde hazır durdular.

Bu aceleci hakir atıma binip gidem derim, ama altımda atım ***[101b]*** bir ayak götürmez derim. Meğer atımı köleler ayak bağı ve köstek ile getirmişler. Hemen atın ayak bağlarını alıp *"Bismillah gaza niyetine"* deyip at boynuna düşüp Paşa efendimizin yanına varıp durdum.

Hemen yiğit paşa 47 adet bayrak sahibi bölükbaşıları yanına çağırıp,

"Bak-a gaziler, bilirsiz ben ekmeğim yalınız yemem. İnşaallah her birinize gönlünüzün isteği üzere timar, zeamet, gedikler ve esâmeler etmek boynuma borç olsun. Hemen gün bugünkü gündür. Din-i mübin uğuruna hazırlıklı olun. Eğer kâfir gelirse, hemen bir hovdan kâfire sunalım, ya taht ola ya baht" deyip herkesi cenge teşvik etti. Her yiğide birer çeşit tatlı söz ile güler yüz gösterip ileriye Niğbolu Sancağı'nın 3.000 adet askerini çarkacı tayin edip yarım saat ileri kâfirin geleceği Lara ve Lak Dağlarına doğru gidip at başı beraber tortop üzengi üzengiye durdular.

Ama daha henüz Şâfiî vakti olmayıp göz gözü görmez idi. Bu hâl ile tedbirli paşa 150 adet kapucubaşılarını 2.000 adet tabileriyle sağ tarafına aldı ve 2.000 adet müteferrikaları ve ağalarını sol tarafına alıp iki kanat gibi bu iki asker içinde vakar sahibi paşa tedbir alıp deli, gönüllü ve 500 adet Tatar askeriyle 2.000 adet yiğitleri asker öncüsü edip 40 adet sekbân ve sarıca askerini de önü sıra küheylân atlar üzere hazır etti.

Dahi artları sıra 770 adet kırmızı bağır yelekli, kırmızı beratalı ve yedişer sekizer karış dalyan tüfengli Hırvat ve Arnavut yiğitleri, hepsi yaya çatal fitillerin saklayıp paşanın önü sıra yürüdüler. Ve bütün çâşnigir, kilerciler, saraçlar ve diğer hizmet-

çiler paşanın sağında ve solunda pür-silâh durdular. 300 adet iç ağaları cebe ve cevşene, katlavi, tuğulka, zırh ve zireh-külâha gömülmüş olup paşanın ensesinde sıkıca dizilip durup Feth-i şerif okumaya başladılar. Çalıcı mehterbaşıya tembih olunup kâfire hamle etmeyince cengi harbîler çalınmaya, denildi.

Bu mahalde daha önce "Kâfir geliyor" diye haber eden adamları veziriazama götüren Arnavut Ali Ağa sadrazamdan gelip,

"Paşa karındaşım berhordar olsun. Eğer kâfir gelirse göreyim onu, bir nam verip gaza etsin. İnşaallah üç tuğ ile ona Bağdad'ı veririm" diye haberler geldi. Ama paşanın kayınbabası Reis Efendi'den yerici bir tezkire gelip böyle yazmış ki,

"Benim oğlum, daha önce Budin altında iken sadrazam seni Yanık Kalesi taraflarından, Tata ve Papa adlı kalelerden baş dil almaya gönderdiğinde kendi başınla dilsiz ve dinsiz Budin altına gelince sadrazam sana,

'Paşa niçin kâfirden baş dil almayıp boş baş gelirsin' dedi. Sen,

'Kâfirler o kadar çok ki kâfir üzere varmak büyük hata idi ve kâfir ile o mahalde savaşsak Allah korusun bir bozgun olursa sultanımın ırzına, şanına bir büyük bir utanç verir, diye kâfirden ve sizden korkup savaşmayıp baş ve dil almadan geldim' diye veziriazam huzurunda bu gibi özürler ettin. Veziriazam da sana o gün padişah divanında bu kadar divan erbabı huzurunda nice nükteli sözler buyurup,

'Paşanın gözü kâfirden korkmuş, ama tazeliği var, Kızılbaş'tan korkmamak var' dediği nüktelerini ne acep unutup yine şimdi, birkaç Karaman Türküyle,

'Kâfirin çok büyük kalabalığı var, hâlâ üzerimize gelmededir' diye sadrazama böyle haberler yazarsın ve kendinin korkak ve ödlek olduğunu bildirirsin. Bu iki Türk adamlarını gönderdiğin yetmez mi idi. İmdi tezkirem vardığında eğer kâfir gelirse çok gayret edip var kuvveti pazuya getirip dahi tüm var gücünü sarf edip iş görmüş merhum Melek Ahmed Paşalı ve Seydî Ahmed Paşalı adamların sözlerinin dışında hareket etmeyip uyanık olasın. Ve iki yerden gayret kılıcını kuşanıp ilk savaşındır, bir nam kazanasın. Gafil olma, *vesselâm*" diye Reis Efendi'den gelen bu kâğıdı bir fanus aydınlığında okuyup,

"Allah versin, kâfir gelsin. Hemen efendinin bu kınayıcı mektupları derdinden ölmek yeğdir" diye öfkelenip saba yeli atına binip dururken daha önce gece karakollara giden 4 koldan da tüm karakollar gelip,

"Aman sultanım, işte kâfir sabah *[102a]* namazında burada bulunurlar. Biz kendi gözlerimizle kâfir askerlerini görmeyince yerlerimizden kıpramayıp gelmedik" dediler. Paşa,

"Ne taraftan geliyorlar" dedi. Onlar kuzey tarafını gösterdiler. Bu sıralarda Üstürgon Kalesi'nin doğu tarafında sabah yıldızı belli olup biraz göz gözü görür oldu. Meğer daha önce İbrahim Paşa'nın sadrazama gönderdiği o iki adama asla güvenilmeyip sırf İbrahim Paşa'nın temelliğine ve bahanesine verilip bu sırada sadrazamın bir ağasıyla bir buyurdumu geldi ki okuyanın aklı gider. Buyurdumun anlamı odur ki,

"Eğer kâfir gelip Kızılbaş'tan kaçmayıp kâfirin geleninden ve mecusi düşmanlığından yüz çevirirsen inşaallah boynundan geçersin, *vesselâm*" diye buyurduyu okuyunca İbrahim Paşa,

"Emir Allah'ındır, her ne olacaksa olur. Dün doğdum, bugün ölürüm" deyip Lak Dağları eteğine doğru at tepip gitti ve göz gözü görmeye başladı.

Hemen haber getiren adamları yanına çağırıp,

"Bak-a adamlar, siz kâfiri hangi tarafta gördünüz" diye Paşa sorunca onlar da kuzey tarafını gösterdiler.

Biz de o tarafa yönelip hazır dururken hemen Ciğerdelen Ovası'nın batı tarafından bir kara bulut gibi ağaç ormanı ve mızrak yalmanı belli olup,

"Bre, kâfir bu taraftan gözüktü" deyip o tarafa yönelip çarkacıları ve piyadeleri ileriye koyduk ve çatışma için bütün hazırlıkları yaptık. Kâfir ile aramız iki top menzili kadar, daha uzak bir uzun bir ova, bir savaş ve vuruşma yeridir.

Tam Şâfiî vakti olup göz gözü görür oldu. Kâfir askeri hadsiz, sayısız, sınırsız, dağı ve taşı kaplamış ve her ağaç dibini kâfir alayı bürümüş. Alay alay ve saf saf gök demire gömülmüş Nemse atlısı yavaş yavaş öyle gelirler ki sanki bir adım yürümezler. Ağaç denizi gibi sırıkları ucunda türlü türlü haçlı bayrakları ile Ciğerdelen Ovası lâlezara dönüp karınca basma yürüyüş ile at başı beraber kat kat ve sıkış sıkış olup yavaş yürüyüş gelmede.

Allah'ın hikmeti daha önce haber getiren Türk adamlarının, kâfir kuzey tarafından gelir dedikleri taraftan gözüktü. Kara nahır gibi kara şapkalı pis kâfir yayası domuz sürüsü gibi birbirlerine çitilmiş domuz topu olup bölük bölük ve dalga dalga gelmektedirler. Kâfirler tüm demir giymiş, gök demire gömülüp hepsi onar onar birbirlerinin kollarından demir zincirlerle bağlı ve şarabı içmiş yürekleri yağlı dalyan tüfengli ve cenk hileli Nemse, Macar, Çek, Korol, Leh, İslovin ve Dodoşka kâfirleri Ciğerdelen Ovası'na gelip döküldü. Ancak evvelki atlılarıyla bu yaya kâfirlerin araları iki top menzili açıktır.

Bu yaya kâfirlerde sanki asla yürümez. Meğer geride topları ve mehterhaneleri var imiş. Toplarının 40 adedi de yaya kâfirlerin önlerine at arabalarıyla gelip tertip üzere topları dizdiler ve yüzbaşı namlı kâfirler yaya kâfirler arasında gezdiler.

Gerçek sabah olunca yaya ve atlı kâfirler birbirlerine yürümeye başladılar. Hemen tedbirli İbrahim Paşa ve kethüdası uyanık Ahmed Ağa:

"Bre medet sultanım, şu iki kâfir asker birbirine karışmadan şunlara bir hov edip biz evvel göz açtırmayıp ya atlısına yahut yayasına karışalım" deyip pür-silâh 6.000 adet gaziler birbirlerimizle helâlleşip "Kardaşlar yoldaşlar, birbirimizin ensesinden ayrılmayalım ve leşlerimizi kâfir içinde komayıp başlarımızı leşlerimizi kâfire aldırmayalım" deyip öpüşüp görüşüp küsülüler barışıp hepimiz tek vücut olup yap yap kâfir üzere varmada iken meğer evvelki görünen batı taraftaki kâfir atlıları yaya kâfirlere bakarlarmış ki onlar da savaş meydanına gelip hepsi birlik olup bizi ortaya alalar.

Kâfirin önce görünen atlıları bizim onların üzerlerine vardığımızı görünce ve yayanlarıyla bu atlıların aralarına girince hemen bir kere tüm atlı kâfirler "Yajuj ve Yajuj" deyip bir kere allak bullak olup öyle bir domuz saldırısı yaptılar ki her biri kılıçlarını yabandomuzu gibi keskin kılıç gibi bileyip gelirler.

Bu gelişe dağ ve taş takat getiremeyip Ciğerdelen Ovası'nın zemini titredi. Ama ne çare, Paşa bu hâli görüp *[102b]* asla aldırmayıp göğüs gerip durduk.

Tam kâfir ile aramız bir at menzili yer kalıp sabah namazını acelece kılıp dua ve senayı atlar üzere edip tüm piyadelerimizi

bir tepe üzerinde tortop ettik. 6.000 Müslüman gazilerin tamamı da canı gönülden Allah Allah seslerine yol buldurup Allah seslerinden ovalar ve gök kubbe çın çın ve zın zın olup hemen Nemse atlısı üzere hepimiz bir toptan top güllesi gibi dokunup küffâr ile karış katış olup tüm at binici cirit atan silâhşorlarımız bu lâlezar sahrada boy gösterip kâfirlere uyluk hıştlarıyla ve on yedişer boğum kargı sırıklar ile kâfirlere bir pehlivan hamlesi edildi ki diller ile anlatılmaz.

Gerçi kâfir çok, ama yayan tüfenglisi iki top menzili uzakta kalıp bu savaş meydanında yedi küme Halpuz kâfiri ortaya alınıp yan verip kova kıra onlar da atlar üzere küçük kol tüfenglerini ata ata nice gazilerimiz şehitlik şerbetini içip sarhoş olanların cesetlerini komayıp geriye getirirlerdi.

Bu hâl üzere bu savaş meydanında 70 adet yiğidimiz *elest* sarhoşu olup kendilerinden geçmiş, ama kâfir bu ovada çakıl taşı gibi yatmış. Bu şiddetli savaşta "Allah Allah" diye gülbâng-ı Muhammedî çektiğimiz Tuna'nın karşı tarafında olan sadrazam askeri dahi duyup onlar da gönülden dil yardımı edip hep birden üzüntüyü def edip Allah Allah diye seslendiler ki yer ve gökler titredi. Tüm at, katır, develer ve diğer hayvanlar da gök gürültüsü gibi gürleyip altlarımızdaki atların bile kıçları hotas gibi olup eşinip kişnedikçe kâfirlerin ödleri patladı ve nice bini yere serilip toz toprak içinde yatardı.

Ama yine melun Fargaçi Kral bir yarar kır atına binip elinde Nemse şişiyle kâfirleri dürtüp cenge sürüp var kuvveti pazuya getirip Fargaçi kolundan bir hov daha ettiler. Gerçekten de yiğitçe vuruş ettiler.

Ama bu kâfirler at binici değillerdir. Bunlara ciritçi gazilerimiz mızrak vurdukça Allah âlimdir kâfirin demir katlavilerinden mızraklar kâfirin kinli göğüslerinden geçip arkasından birer ikişer karış yalman gösterip attan tepeleri üzere canları cehenneme yıkılıp toz toprak içine karışırlardı. Bir kâfirin cüreti yok idi ki attan inip bir pis leşlerini alıp bir tarafa çıkara. Tüm kâfirler attan inse binemez, binse inemez. Halpuz kâfirlerin çoğu uyluklarından eyerlerine bağlı idi. Bu makûle kâfirleri bu ovada topa tutulmuş maymuna döndürüp kıra kıra tamam olduk.

Ama bize İslâm askeri tarafından asla bir adam gelmez, ancak "Allah Allah" sesleri yardıma gelir. Bu savaşımız o dereceye vardı ki Hanefî vakti olup âlemi aydınlatan güneş acaba Üstürgon tarafından doğdu mu doğmadı mı belli değil. Tam bu sırada hemen sağ tarafta belli olan 10.000 kadar yaya Çek, Leh ve İsveç kavmi kâfiri trompete ve luturyan borularını çalarak, zillerini ve davullarını döverek bizim askeri gözüne almayıp "Yajuj ve Yajuj" diyerek haçlı bayraklarını çekip gelmede. Gerçek sabah olunca Lara bayırları dibindeki meşelikten çingeneler ormandan çıkar gibi sürü sürü çıkıp,

"Bre medet, Türk'ü dünya yüzünden kaldıralım" toplarını ileride atlara çektirip trompete ve erganunlarını çalarak Çek kâfiri ve İsveç kâfiri birbirlerine bağlı âheste âheste köpekler gibi "Va va", "Af af" ve "Haf haf" diyerek uluşarak yürüdüler ve birbirlerin savaş meydanına sürüdüler.

Biz atlı kâfirler ile kızgın savaşta iken bizim yayanımız geride kalmıştı, hemen bu yayan kâfire, onlar da girişip iki yayan birbirlerine katılıp karışıp cenge başlayıp sürüşerek bize doğru gelirler.

Hemen yaya kâfirler bizim yayalarımızı ortaya aldılar. Bizim yayalarımız "Allah Allah" deyip kâfire bir yaylım çatal kurşun vurup bir Ali cengi ettiler ki anlatılmaz. Bizim yayalarımız ancak 700 yiğittir, ama kâfirin 10.000'den fazla idi ve 50 pâre toplu kâfiri var idi. Hemen bizim piyadelerimizi topa tutunca biz de kâfirin atlısıyla savaşmaktan vazgeçip

"Bre medet kâfirlerin atılmış topları boş iken piyade kâfire bir hov edip piyade gazilerimize yardım edelim" diye bir kere hepimiz at bırakıp *[103a]* yaya kâfirler üzere dal satır olup şimşek gibi yayalarımızın yanından geçip "Bre koman gaziler" deyip tâ yaya kâfirlerin topları önüne varıp top saklamak isteyen kâfirlerin hepsini kırdık. Geriden bizim yaya gazilerimiz gelip kâfirin tüm toplarını zabt ettiler. Bizler toplara bakmayıp hemen "Allah Allah" diyerek yayan kâfire sataştık, ama hilekâr kâfirler semender kuşu gibi Nemrud ateşi içinde kalıp yanar ateş tüfengli Leh, Çek ve İsveç kâfirleri, ama hamd olsun tüm toplarını aldık.

"Bre gaziler, fırsat ganimettir, işte piyade askerimiz de kâfirin topları ile yetiştiler" deyip hemen kâfirin yayasına üç hov

edip kırarken hemen Üstürgon Kalesi'nden kâfirin yayası içine 3 adet balyemez güllesi gelip kâfirlerin kellesi ve gövdesi gülleler darbından yuvarlandı. Ama gülleler bizi de perişan etti, zira kâfirler ile henüz karış katış olmuştuk.

Hemen yine Üstürgon'dan 7 adet balyemez güllesi ve kâfire aman vermez gülleler kâfirlerin atlılarının içine girip darmadağın ve karınca yemi etti. Hemen atlı kâfirler ardımız sıra piyadeleri üzere gelip bir yere katılıp 20.000 kadar kâfir domuz topu olup bir yere geldiler.

Bu kere daha önce bozguna uğrattığımız Nemse atlıları yayaları içlerine gelirken bizim yayalar elinden tüm topları kurtarıp hepsini sıkılayıp bizi dövmeye başladı.

Hemen yine Üstürgon'dan on pare balyemez gülleleri başımız ucundan yedi başlı ejder gibi gıjılayıp 7 adamımızı ve 11 atımızı şehit etti. Kâfir askerinin içine 10 adet gülle girince adam deryası içinde bu gülleler seke seke kelleleri yere döke döke küffâr alayların söke söke nice bin kâfiri haşhaş tohumu gibi parçalayıp kelle ve paça edince hemen yine Çelebi İbrahim Paşa,

"Bre gaziler, kâfir allak bullak oldu. Bir hov dahi edelim" deyip 7. kerede aç kurt koyuna girer gibi girip göz açıp kapayıncaya kadar 2.000 adet kâfiri kılıçlara yem edip bedenlerine kefen giyip kılıçları boyunlarına yemiş oldular.

Meğer kâfirin yayaları Üstürgon Kalesi'nin toplarının darbelerinden nice bini paramparça oldular. Bizim yayalarımız onlar ile köpek cengi gibi hır hır ceng ederken birinci cengde bizden paşa müezzini, Çento İbrahim, hakirin bir kölesi ve İmrahor Yusuf Ağa, kısacası bu 7. savaşta 70 adet yarar ve namlı seçkin ağalarımız şehitlik şerbetini Ali Kevseri sunucusu elinden içtiler. Mübarek naaşlarını geri İslâm ordusuna getirdiler ve nice yüz adet yaralılarımızı da çadırlarımıza yetirdiler.

Hemen bu mahalde İbrahim Paşa gördü ki iş işten geçti, yarım saat yerde sadrazam tarafından ve gayri yerden bir yardım gelmez, hemen dal Dımışkî topuz olup,

"Gelin gaziler, bugün Kerbelâmız günüdür. Sizinle din aşkına bir hov dahi edelim. İşte kâfirler, topların darbından kırılıp yan veriyor" diye Müslüman gazileri cenge kışkırtıp avuç avuç ihsanlar saçardı.

Kethüdası Kiremitçi Ahmed Ağa ceng içinde kesesi elinde cüret edip, gazilere o da avuç avuç inamlar edip "Göreyim seni" diye teşvik ederdi. Bu mahalde Haseki Mehmed Paşa oğulluğu Freng Beyzâde beyaz kısrak üzere elleri ve kolları dirseklerine dek kan, terkisinde 4 adet kelle, kılıcı çıplak gözleri kızmış bu hakirin yanına gelip:

"Evliyâ Çelebim, Allah için olsun yanımdan ayrılma. Benim bugün Kerbelâmdır" deyip at bıraktı.

Hakir de çaresiz *"Ve sana kimsenin güç getiremeyeceği şekilde yardım eder"* (*Kur'ân*, Feth, 3) âyetini okuyarak dahi ileri vardık. Memo Beyi gördük, üç kâfir ortaya almışlar, kılıç üşürmüşler. Zırhından kâfir kılıçlarını kestirmemişler. Hemen Freng Bey kâfirin birine nasıl bir mızrak vurduysa tepesi üzere kâfiri yıkıp kellesini aldı. Hamd olsun Memo Bey'i kurtardık, Memo Bey de kâfirin birini kesti.

Ardından bizim merhum Melek Ahmed Paşalıların yanına varıp onların nice iş görmüşleri ve böyle cenge nice kere girip çıkmışları ile yine Freng Beyzâde, Memi Bey ve hakir hepimiz bir yerden küffârın atlısı üzere hücum edip bir anda 400 kelle aldık. Kâfir o koldan yan verip kelleler ile tüm Melek Ahmed Paşalılar İbrahim Paşa huzuruna gelip kırkar ve ellişer adet altın ihsanlar ve gümüş çelengler alındı.

Kadızâde İbrahim Paşa'nın bozguna uğramasının sebebi

Tüm gazilerimiz bütün gece uykusuz, aç, bi-ilaç, bir ekmek parçasına muhtaç, yorgun ve mecalsiz, güneşin sıcaklığı da hepimize hararet verip ***[103b]*** bu savaş meydanında bir damla sudan belirti yok, tüm atlarımızda güç kuvvet yok ve bir taraftan bize gelir yardım yok. Kâfir ise kırmak ile tükenmeyip gayet çok. Yere gelesi kâfir ise bize göz açtırmayıp toplar ile bizi kırmadan aman vermeyip top darbelerinden yanlarına varamaz olduk. Hemen gayretli paşa,

"Bir dahi gaziler şu kâfire hov edelim" derken kuşluk vakti oldu. Meğer Sührâb Mehmed Paşa ordusunun ardındaki bayırlar ardında geceden pusu yerlerinde hazır olmuşlar. Çok dinç tam 10.000 seçkin Macar katanası ve Kurs kâfiri seçkini ensemizden bir kere Macar diliyle *"Honlakati beştelen kurafiye"* deyip haç-

lı sancaklarını kaldırıp trompete ve Efrâsiyab borularını, Menuçehr köslerini, çan ve erganunlarını çalarak ve haçlı bayraklarını açarak üzerimize karınca yılana yürür gibi kâfirler yürüyüp gelir. İki bölüğü atlı ve bir bölüğü yayan, bunların da 6 adet topları var, ardımızdan toplarını ata ata gelip top gülleleri bizi dağıtmaya başlayıp dinç kâfir bizi ortaya aldı. Evvelki kâfirin yayaları ve atlıları taze can buldu ve onlar da at arabalarıyla toplarını çekerek geldi.

İmdi ne çare, geceden dermansız mecalsiz üç saattir çok şiddetli ceng etmiş bir paşa derya gibi kâfirler ile 8 kere hov edip bu kadar kelle ve esir alıp büyük savaş eder. 8 hamlede 8 adam gelip yardım etmediler.

Bir yanından açlık, bir yanından şiddetli sıcak ve bir yanından kâfir kalabalığı, tâ Şâfiî vaktinden evvel 6.000 yiğit 37.000 kâfirle öyle bir savaş etmişlerdir ki anlatması mümkün değildir.

Sonunda askerimizin seçkinlerinden her biri birer kale değer, dengi olmayan, heybet ve cesarette sahip-kıran mertebesinde 72 adet seçkin yiğitlerimiz toprağa düştü. Diğer karakullukçu ve levent gazilerinden 300 adet yiğitlerimiz de şehit olup 110 yiğidimiz de yaralanıncaya kadar savaşta 5.000 adet kâfiri kılıçtan geçirdik ve kâfirlerin pis leşlerini demet demet Ciğerdelen Sahrası'nda ciğerlerini delip bıraktık.

Adaletli paşa tüm gazileri başına toplayıp danışıp görüştüler. "Sultanım, sadrazamdan yardım isteyelim" dedik-lerinde garip paşa,

"Estağfirullah bu sahrada ölürüm. Benim veziriazamdan yardım istemek ihtimalim yoktur" deyip gözlerinden kanlı yaş geldi. Hemen,

"Gaziler gelin Allah aşkına şu kâfire bir daha doğru dürüst tokuşalım, ya taht ola ya baht" deyip tüm gaziler bir yere geldik. Ama kâfirlerin de hepsi bir yere gelip yedi kol oldu. Fargaçi Kral ortada, Nemse atlısı sağında ve Macar atlısı henüz gelmiş dinç kâfirler solunda, tüm yayanları topların önlerine alıp trompetlerin çalıp ayak ayak gelmede.

Hemen bütün gazilerimiz bir ağızdan tekbir getirip, aç kurt koyuna ve koyun tuza seğirtir gibi kâfir içine girerken kâfirler toplara ateş etmekte idi. Bir kere yan verip topların gülleleri boşa

gidip sağ tarafta duran, daha önce sındırdığımız Nemse atlılarına girdik, hamd olsun nice yüz kâfirlerin ömürlerine girdik.

Ama yere gelesi kâfirler bu kere bizi ortaya alıp ardımızdan Nemse atlısı, kuzeyimizden Çek, Leh, İsveç ve Nemse yayası, önümüzden Fargaçi keferesi ve solumuzdan Macar katanası tüm kâfirler bizi ortaya alıp yaka yakaya savaşırken ne çare, çaresiz âdemoğlanları attan candan ayrıldıklarından başka atlarda ve kendilerinde derman yok ve bu kadar yardımı gelmiş kâfire bizim gibi yorgun, durgun, argın ve dargın asker yer götürmez kâfire cevap veremeyeceğimizi *Kırım kadısı bile bilir,* deyip herkes gönüllü gönülsüz cenge devam ettiklerini cehennemlik kâfirler görünce daha da azıp korkusuzca üzerimize saldırırlarken önce mehterhane taifemiz cenge girmeyip yan verdiler.

Ağalar da küme küme olup ağırdan davranınca hemen kâfirler toplarını çekip hepsi bir yerden domuz gibi sürüp şimşek gibi gürleyip gelince herkes can pazarına düştü. Kaçmaktan başka çare yok, deyip zorunlu olarak geri, Tuna kenarında olan ordumuza doğru bütün garip yaya sekbanlarımızı bırakıp kaçarken "Bre gidi avratlar bizi yayan bırakıp nereye kaçarsız" dediklerinde hemen paşa 300 kadar adam ile kaldı, *hüküm Allah'ın* deyip hakir de paşa ile kaldım. Kâfirler bizi gördüler ki bunlar bir alay yayan adamlardır.

"Her ne olursa olsun bunlar bu sahrada bizimdir" diye yere gelesi kâfirler asla bize bakmayıp *firârî* mahlasını alan askerlerimizi kovarak ölüleri ***[104a]*** dirilerine binerek gittiler. Ama kâfirlerin yayanları kalıp bu kere birkaç top ile bizim yayanları dövmeye sataştılar.

Hemen fakir yayanlarımız yedi kat olup arka arkaya verip kâfirin yayasıyla kurşunlaşmaya başladılar. Biz de 400 kadar atlı ancak kaldık.

Yayalarımızdan yine hayli adam şehitlik şerbetini içince geride kalan bütün yayalarımız etek toplayıp ceylân gibi sekerek ve kuş gibi uçarak kaçmada, biz de onların ardınca paşa ile at başı beraber kaçarken ordumuza yakın gelince yayalarımızı bıraktık. "Kuskuna kuvvet kamçıya bereket" deyip kıç toplarını atarak bazı tarlalarda suret darıları suratlarımıza vurarak ve yayalar kaçtığımıza "Bizi bırakman" diye hepsi haykırarak, bizler

ise can havliyle çadırlarımıza can atıp kaçarak, yere gelesi kâfir de ardımızca bizi kovarak tâ çadırlarımız içine kâfirin yüğrük atlısı girip nice çadırların iplerini kesip nice karakullukçu fakirlerin kellelerini kesip ordumuzu zabt eder şeklinde oldular. Ama daha geri gerideki askerinin gelmelerini beklerlerdi ve yine durmayıp çadırlar içinde ceng ederlerdi.

Hakir bu perişan, içler acısı hâli gördüm, çadırıma gelmeyip yanımda ne hizmetkâr ve ne arkadaş var, hepsi can pazarına düşmüş bir alay bozgundan kaçmış adamlar ile Tuna kenarına geldim. Hemen attan inip atını sıkılayıp atımın yelesini halka gibi düğümleyip yine atıma binip Tatar ile suları yıldırdığımız gibi büyük Tuna Nehri'ni geçmeye hazır oldum, ama henüz geriden kâfirin da büyük alayları gelmedi.

"Görelim perişan hâl neye varır" diye Tuna kenarında nice bin adam irkilip toplanmakta idik. Ama Allah'ın hikmeti biz geride yere gelesi kâfirler ile kızgın savaşta iken Tuna Nehri üzerinde büyük bir köprü tamam olmuş, nice beylerbeyiler beri tarafa geçmiş ve henüz köprü üzerinde insan seli bölük bölük akıp vezirin fermanıyla beri bizim tarafa geçmede.

Meğer biz de uğraş meydanından kaça kaça Tuna kenarında durunca gördük, Yusuf Paşa, Kaplan Paşa ve Kıbleli Paşa kollarına gelmişiz. Onları görünce canımız yerine gelip biraz taze can bulup onlar bize nice çeşit teselli verirlerdi.

Ciğerdelen Ovası'ndaki büyük savaşın sonucu

"Allah bir nesneyi yaratmak isterse, sebebini de yaratır" kelâmı üzere Cenâb-ı Hak bir kulunun işini kolay etmek dilerse, önce onun sebeplerini yaratır. Gazi İbrahim Paşa yalnız başıyla 6.000 adet yiğitleriyle ateşli bir şekilde 5 saat 37.000 kâfirle savaşıp yarım saat yerde Osmanoğlu askerinden bir yardım gelmediğinden sonunda bozguna uğrayarak kaçıp Tuna kenarına geldik. Hepimiz Tuna Nehri'ne dalıp suda boğulmayı göze alıp kendimizi Tuna'ya vuracaktık. Bu sırada geriden kâfirin tüm askerleri 7 koldan alaylarını dizip haçlı bayraklarını açarak erganun, trompete ve luturyanî borularını çalarak saf saf oldular. İslâm ordusuna yakın gelince tüm kâfirler birden at bırakıp "Yajuj ve Yajuj" diye yıldırım gibi şakıyıp gelirlerken Cenâb-ı Kibriyâ'nın ihsanı olup Osmanoğlu'nu muzaffer etmek dileyip sebepleri-

ni bu yüzden yarattı ki daha önce beri tarafa geçen Serdar Ali Paşa'nın, Gürcü Mehmed Paşa'nın ve diğer vezir ve vekillerin tüm katar katırlarını ziller, ardalaları, çanları ve çıngıraklarıyla donatıp tüm katarı çayıra çıkarmışlar.

Ve tüm Osmanoğlu develeri ki her biri acayip görünüşlü havutları, hatapları, zilpuş, sağrıpuş ve bin-burc ardala çanlarıyla Ciğerdelen Ovası'nda bu kadar bin katar katır ve develer bu kadar bin deveci ve katırcılarıyla yeşillik ve çayırlıklarda başıboş otlayıp gezerler. Kâfirler ise yıldırım gibi seğirtip top ve tüfenger atıp gelirken hemen kâfirin top güllesini yemiş, nice bin kurşun yarasını görmüş ve kâfirin sesini işitmiş bu kadar bin yaratık at, katır ve acayip görünüşlü develer boyunlarını büküp esirerek bu sahra içine dağılıp kâfirin askeri içine develer yürüyüş ederler.

Bu kere Cenâb-ı Allah'ın ihsanını gör. Hemen ki kâfirlerin altındaki atları ömürlerinde *[104b]* çanlı ve çıngıraklı katar katır develer görmüş değiller ve kâfirler de öyle, bu cinsten hayvan görmüş değiller, kâfirin altındaki atlar yıldırım gibi şakıyıp gelirken hemen develeri görüp kâfirin tüm atları durunca üzerinde olan halpuz kâfirler attan tepeleri üzere yıkılıp, nice bin kâfirler atlarından tekerlenip ve nice bin kâfirin atları deve ve katarlardan ürküp fırradak geriye dönüp ürken atları kankısı, ve nice bin kâfir atları kuyruğunu hotas gibi edip sahrada gezen kaykısı ve bu ovada atından ayrılıp demir katlavîleriyle sahrada atını tutmak için yaya gezen kâfirlerin kankısı ve nice bininin başı kayısı olup develer de top, tüfeng ve mızrak yarasından sahrada gezen kankısı ve tüm develer yaralanıp her bir deve, armış, kudurmuş yedi başlı ejdere dönüp tavusi, arvana, buğur, maya ve beserek adlı tüylü develerin hepsi kâfirin üzerine seğirtip vardıkça atları kaçıp kâfirler içinde bir bağışma, çağrışma, feryat ve vaveyla kopup sanki Allah'ın develerini *ricâlü'l-gayb* gördüler.

Bu kere kâfirlerin artık beri ordumuza doğru gelmeye güçleri olmayıp,

"Ayâ ne işleyip ne tedbir ile bu Türk'ü kırıp köprübaşını alıp beri tarafa Türk'ü geçirmesek" diye danışmaya dururken hemen bizim İbrahim Paşa fakir yine at üzere tüm askeriyle hazır iken

onu gördük, İslâm ordusu içinden bir ün, bir ses ve bir feryat kopup,

"Bre ümmet-i Muhammed kâfir bozuldu, ne durursuz" diye Cenâb-ı Hak tarafından sanki bir ses çıkınca evvelâ yine bizim İbrahim Paşa taze can bulup önce yine bizim asker kâfirler üzerine at salıp diğer İslâm ordusu insan seli gibi coştu. Tuna üzerinde olan köprüden insan denizi beri bizim tarafımıza aktı. Bir alay eli kan, kılıçları kan, sineleri üryan ve ciğerleri püryan bir alay gazi mücahitler dillerinde Hazret-i Kur'ân, hepsinin kılıçları üryan Allah Allah seslerine yol buldurup gülbâng seslerinden, atların ve tüm hayvanların kişnemesinden, haykırmasından mavi göğün kubbesi çın çın, zın zın ötüp ses verirdi.

Hemen deniz gibi İslâm ordusu büyük dalga gibi gürleyip kâfirler üzerine seğirtti. Onu gördük, bizim köprübaşında olan asker ile kâfir askerlerinin aralarında nice bin deve ve katarlar sağlam set olup durur.

Hemen tüm iman sahibi gaziler bu develeri geçip Kadızâde İbrahim Paşa yine yaka yakaya savaşta iken tüm gaziler sahrada attan düşüp yaya kalmış kâfirleri kıra kıra İbrahim Paşa yardımına yetiştiler. Fakir İbrahim Paşa'nın ölü bedenine taze can gelip eline yine Dımışk topuzcuğunu alıp,

"Koman gaziler, fırsat ganimet ve nusret bizimdir" diye cenge devam ettiler.

Kâfirler bu durumu görüp Türk askeri henüz boşandı, diye hemen bütün ağırlıkları, çadırları, cebehaneyi, topları ve hınto arabalarını bırakıp onlar da bizim gibi kaçmaya yüz tuttular. Bunların ardınca insan denizi dalgalanıp kova kova ve kıra kıra, daha önce seher vakti ceng ettiğimiz mahalle varınca gördük, bizim bıraktığımız yayalarımızı kâfir yayaları yine ortaya almış. Kırmak üzere iken yaya kâfirler bizim İslâm ordusunun geldiğini ve kendi pis askerlerinin can havliyle kaçtıklarını görünce hemen onlar da yayalarımızı bırakıp bir kere yan verip kaçmakta kurtuluş vardır, deyip dağlara ve bağlara yüz tutup kaçtılar. Biz de yayalarımıza Hazret-i Hızır gibi yetişip kurtardık.

Bizim yayalarımız da yeniden hayat bulup onlar da kâfirleri

kovmaya başladılar. Sağ tarafımızdan da Sührâb Mehmed Paşa Maraş askeriyle yardıma yetişip anında 2.000 kadar zırh girmiş, başına zereh takmış, sarhoş, pis kâfirler boyunlarını kılıçlara verip yerleri cehennem oldu. Nicesini Sührâb Mehmed Paşa'nın karakullukçu hizmetçileri seyishaneler üzerinde at oğlanı kâfirleri kıra kıra dermansız kaldılar.

Bu mahalde nice bin kâfiri paramparça ettiler. Ve nice bin gaziler kaçan kâfirlerin ardları sıra gittiler. Bu ovadaki savaşta birbirlerine onar onar bağlı olan on binden fazla Macar, Çek, Leh, İsveç, Korol ve Tot kâfirlerinin yayalarından bu ovada biri can kurtarmayıp İslâm ordusunun acemi oğlanları bu yaya kâfirleri eni konu Kassab-ı Cömerd *[105a]* köçekleri gibi kâfirleri baştan ve koldan ve buttan budayıp kırarlardı.

Nice bin kâfirleri de kıra kıra bu Muradovası'nda muradına erdirirlerdi. Ancak Veziriazam kâfirlerin çokluğundan korkup Karaman Veziri Çavuşzâde Mehmed Paşa'yı, Seydî Ahmed Paşazâde Mehmed Paşa'yı ve Kambur Mustafa Paşa'yı, Ohri, Elbasan ve İskenderiye beylerini ve on oda yeniçeri ile samsoncubaşıyı beri ceng tarafına köprüden geçirip Süleyman Han Taburu'nda Kadızâde İbrahim Paşa ordusu içine konup pürsilâh metrislerde hazır durdular. Bu kere devletin hayrını isteyenler sadrazama derler ki,

"Sultanım karşı tarafa iyi İslâm ordusunun yarar, namlı ve seçkinlerini geçirdiniz. Beri bizim tarafımızda ve Resulullah Sancağı dibinde ve sizin hizmetinizde asker az kaldı ve hâlâ köprüden insan seli karşı tarafa akıp gitmededirler. İhtimaldir melun kâfirler bir hile ile karşı tarafta böyle bir asker gösterip savaşır gibi yapıp, sonra kaçıp karşı askerimizi pusu yerlerine çeke. Karşı tarafta şimden geri kâfiri kovmasınlar. Zira düşmanı çok kovdukça düşmana yarar olur. Ve ihtimaldir bu İslâm askeri karşı tarafa sökün edince bu taraf boş kalacağını düşman bilip bu tarafı Zirinoğlu, Beganoğlu, Nadajoğlu ve nice banlar, nice hersek ve segler bu tarafa gelip bir zarar vereler.

"Hemen tedbir odur ki karşıya geçen asker şimden geri yetişir. Hemen sultanım ocak ağaları köprübaşını tutup öte taraftan beriye baş ve dil ile ve diğer hizmet ile geçenleri beri geçirsinler, ama *Allah korusun* karşı tarafta yine bir bozgun olursa

kaçan askeri geçirmesinler, hepsini vursunlar ve el kaldıranları kırsınlar" dediklerinde Sadrazam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa,

"Vallâhi Hacızâde acep ihtimalcisin. 'Şu şöyle olunca, şöyle böyle olur' dedin, ama yine akla yatkın ileri görüşlü düşüncelerdir" dedi. Hemen Kazancızâde Çelebi,

"Evet efendim, hemen köprübaşını tutsunlar. İnşaallah karşı tarafta İslâm ordusu zafer kazanır" dediğinde hemen yeniçeri ocağında Muhzırbaşı Abdi Ağa, tüm odası neferleriyle köprübaşına tayin olunup sadrazam tarafından bir yaya adam bile karşı tarafımıza geçmeye kadir değiller idi.

Ama hamd olsun beri bizim tarafımızdaki Ciğerdelen Ovası ve Murad Ovası insan deryası gibi dalgalanıp Ciğerdelen Ovası tâ Lara Bayırlarına ve Lak Dağları bağlarına kadar ağzına kadar insan dolu olup sanki Arafat Meydanı olup tüm Allah askerleri ile bu yeşil ovalar dalgalanıp Umman Denizi gibi çalkalandı, her koldan alaylar saf saf bağlandı, bütün kâfirler bu hâli görüp Ciğerdelen Ovası'nda ciğerleri dağlandı, göz açıp kapayıncaya kadar 3.000 adet kâfirin elleri ayakları bağlandı, bizim Kadızâde İbrahim Paşalının kanla dolmuş yürekleri yağlandı ve hamd olsun yaralanan yiğitlerimizin yaraları sağlandı.

Bütün kâfirler sahra ortasında toplanıp "Yine bir arbedecik edem" diye Fargaçi Kral var kuvvetini kuvvetsiz pazusuna getirip bir hayli ateş etti. Gördü ki kalabalık asker bir an durmayıp öyle gelir ki bu gelişten kendilerine kurtuluş yoktur. Hemen bir kere şapkalarını başlarından çıkarıp,

"Bre medet sana sığındık, ey İsa tut bizi" diye baş açıp rica ettiler.

Hazret-i İsa da ricalarını kırmayıp ve *ricâlü'l-gayb* da yardım edip tüm kâfirleri ricaları üzere tutup İslâm ordusuna kelle ve paçalarını, nice kaptanlar, goroflar, banlar ve herseklerini askere teslim ettiler.

Bu anda tüm Müslüman askerlerin elleri, kolları ve tüm esvapları kızıl kan revan olup her bir canan baştan geçmiş yiğit gaziler Kassab-ı Cömerd köçeklerine döndüler, kâfir kırmaktan da dermansız ve mecalsiz kaldılar. Ama henüz bizim yaya gazilerimiz yaya kâfirleri kırmaktan intikam aldılar. O kadar gani-

met malları aldılar ve hepsi hamd ü sena edip taze can buldular. Ama bozguna uğrayan kâfirleri dinç atlı olan gazilerimiz kova kıra Uyvar'a yakın tâ Patka Gölü batağı, domuz ve Mujik yatağı adlı yere dek yüz tutup kaçırdılar.

Burada da nice yüz kâfirleri birer yolla tuttular ve nicesini bu batakta domuz gibi tepelediler ve 3.000'ini bağlayarak sadrazama götürdüler. ***[105b]*** Hemen o an sadrazam aman ve zaman vermeyip otak önünde işlerini cellatlar bitirdiler.

Kılıçtan kurtulanları tâ Uyvar Kalesi kapısına dek kovdular ve kovduklarına yettiler. Uyvar'ın hendeği kenarında nice yüz kâfirleri gözettiler ve anında nicesini kelle paça ettiler.

İslâm ordusu kol kol birer tarafa ganimet malına dağılınca Fargaçi adlı kralın cümle malı hazinesi, bütün cebehanesi, ağırlıkları ve topları Lak Dağı dibinde kaldı. Meğer melun Fargaçi 6.000 kadar seçkin atlı ve yayanlar ile bozguna uğrayınca sarp dağlara girip pusu yerlerine saklanmış.

İslâm ordusunun savaş meydanını boşalttığını görünce "Mal candandır" deyip hemen 6.000 kadar seçkin kâfir ile dağdan domuz topu olup çıkıp hazineyi koruyanlarla savaşa başladı. İslâm ordusunun geride kalanları bu hâli görüp,

"Bire dağdan kâfir çıktı" deyip 10.000 kadar gazi bu Nemse kâfiriyle yine savaşa başlarlar.

Ama Fargaçi kuvvetiyle bu kadar *"Benim, başkası değil!"* diyen kâfirler birbirlerine yayaları zincirler ile tirkeşmişler ve tek vücut olup berkişmişler. Hepsi demir zırhlar giymişler ve her biri semender gibi Nemrud ateşi içinde kalmışlar. Zira her bir kâfirin elinde, sırtında, kolunda, yakasında ve belinde beşer onar adet çarklı küçücük tüfengleri var idi.

Bu melunlar daha önce bizi bozanlar idi. Bizim de bu melunlara karşı hıncımız var idi. "Bu melunlardan hıncımızı almak için varlıklarını dünya sayfasından kaldıralım" diye bir iki kere saldırıp kâfiri hazineleri yanından ayırıp yine bir yanına askerimizle yan verdik.

Tâ ki dört tarafa giden kalabalık askerler gelip toplanıp tekrar kâfire yedi koldan saldırdık. Bizim İbrahim Paşa yayaları da kâfir yayaları az kaldığından onlara sataştılar. Birbirlerine bağlı kâfirlere bizim yayalar kırkar ve ellişer dirhem dalyan uzun

tüfengler ile kurşunu lânet yağmuru gibi yağdırırlardı. Ama ne tüfeng, her biri birer muşkat gibi maharetli tüfengler, avuç saçmasıyla attıkları zaman kâfirleri demet demet yerlere serip bağlı olan kâfirler birbirinin pis leşlerini sürümeden ceng etmeye başları kaygılı olup sağ kalanlar hemen gulyabaniler gibi Lara Dağları'na ve Lak Bağları'na yüz tutup giderlerdi. Ve ovada kalan cengâver kâfirleri tüfeng ile helâk ederlerdi.

Ama bu Fargaçi kâfirleri toplam 7 alay idi. Belki daha fazla kâfir idi. Hatta bunları kıra kıra bin kadar kâfir kalınca hemen bir uğurdan "Allah Allah" deyip üzerlerine at koyup dalkılıç olunca bu kâfirleri demet demet ve parça parça edip yere saldık.

Kılıç artıklarını zincire bağlayıp esir edip tüm hazine malını ganimetleriyle gaziler yağmaladılar. Ancak melun Fargaçi hazinesi arabalarını yine daha önce koruyan yeniçeri çorbacılarına teslim ettik, ama bu hınto arabaların atlarına yaya kâfirler binip kaçtıklarından bu arabalar bu vadilerde kalmış idi.

Daha sonra tüm kâfirlerin kellelerini Osmanlı gazileri mızrakların ucuna süs edip sadrazam huzuruna hazine arabalarıyla ve Macar toplarıyla götürmede. Ama kâfir Fargaçi ağ yırtıp peşkin atlamış uyanık ve yaman biri olduğundan kaçamak yollarını bilip dağlar ve ormanlara domuz gibi girip 40-50 kadar kâfir ile tâ Uyvar Kalesi'ne can atıp güçlükle pis canını kurtarınca yatmadan ve durup oturmadan,

"Kanı şu biz Türk'den kaçıp gelenler ve dinden dönüp İsa dinine girenler" deyince anında Fargaçi önüne âşığı olan Türk kâfirini ve sevgilisi olan Macar oğlanını getirirler. Fargaçi,

"Bre çufutlar, siz bana dediniz ki 'Türk bu kaleyi almaya beri tarafa 10.000 adamla geçti ve köprüyü yapamayıp Tuna taştı ve Türk şaştı. Hemen Türk'ü varın kırın, köprübaşlarını alın Uyvar Kalesi'ni kurtarın' dediniz. Size aldanıp 20-30 bin Hıristiyan askerimden ve bu kadar cebehane ve hazinemden ayırıp Uyvar Kalesi'ni askersiz koydurdunuz. Tez şunları kazığa vurun" deyip iki adet melun dönekleri de kale hendeği kenarında *[106a]* kazığa vurduklarını, Fargaçi kaptanı ardınca tâ Uyvar'a kadar kovanlar anlattılar.

Fargaçi'nin ganimetini sadrazama götürürken sabahleyin savaş meydanımıza uğrayınca seher vaktinde Üstür-

gon Kalesi'nden kâfirin yayası içine 4 adet balyemez güllesi kâfirlerin kellelerine vurdu idi. Kâfirin yediği balı balyemez gülleleri kâfirlere zehir eyleyip ağızlarından ve burunlarından çıkarıp 2.000 kadar küffârı parça parça ve dilim dilim edip insan peltesi olup kâfirlerin pis leşleri üst üste yan yana toprağa bulanmış yatarlardı.

Kâfirlerin bütün atları, kılıçları, meçleri, şişleri, harbeleri, demir geyim katlavîleri, garabine çarklı tüfengleri, bellerinde kemerleri, üzerlerinde Alman ayısı derisinden ok geçmez ve kılıç kesmez güderiden zırh yerine geyimleri, esvap ve ağırlıkları, trompete boruları, dankiyoları, çan ve erganunları, nice billur camlı hınto arabaları, nice bin çeşit hazine malı ve başka çeşit ganimetleri tüm gazilere nasip oldu.

Bu Ciğerdelen Ovası insan cesedi ile çepçevre 5 saatlik yer pis leşler ile dolup bembeyaz billur gibi kıçları çıplak yüzü koyun yatarlardı.

Allah'ın yardımı ve ihsanıyla seher vakti yenildiğimiz yerde yine Fargaçi kaptanı kırıp intikamımızı aldık. *Bu da Rabbimin fazlındandır.*

Sonra tüm cebehane, toplar, diğer ganimet, hazine ve hınto arabalar ile bir mükellef alay düzenleyip serdar huzuruna giderken sadrazamdan haber gelip,

"Benim karındaşım, tüm avların güvenilir adamlarınla dursun. Sen bütün askerinle kaçan kâfirlerin ardınca kova gidip diğer vezirlerin avlarıyla İslâm ordusuna alay ile gelesin" diye ferman gelince hemen fakir İbrahim Paşa neylesin, ya biz neyleyelim, "Emir emirdir" deyip tüm ganimeti Kethüda Ahmed Ağa'ya teslim edip yine kâfir kovmaya gittik.

Ama atlar aç ve bizler aç. Hele bir orman içine girip tüm atları çayıra salıp çevremize karakollar koyup birazca istirahat edince Allah yardımcısı ola, Şamîzâde Reis Efendi'den 10 adet pişmiş beslenmiş koyunlar, 5.000 ekmek ve 1.000 at yemi geldi. Tüm bu nimetleri Allah'ın yarattıklarına dağıttık. Gazilerin canları yerine gelip tam bir saat burada dinlendik. Sonra yine yel gibi hızlı atlarımıza "Gaza niyetine" diye binip "Kâfir tarafına doğru" diye giderken önce Serasker Ali Paşa'ya Bosna askeriyle rast geldik. Yusuf Paşa, Çavuşzâde Mehmed Paşa, Budin Veziri Siya-

vuş Paşa kardeşi Hüseyin Paşa, Sührab Mehmed Paşa, Kambur Mustafa Paşa, Defterdar Hüseyin Paşa, Sıska Kenan Paşa, Hısım Mehmed Paşa, Gürcü Koca Mehmed Kethüda Paşa, Seydîzâde Mehmed Paşa, Can Arslan Paşa, Çatrapatra Ali Paşa, Konakçı Kara Ali Paşa, Kıbleli Paşa, Kaplan Paşa, Kurt Paşa ve nice bunun benzeri vezirler, beylerbeyiler ve nice yüz beyler tüm İslâm ordularıyla kuşluk vaktinde Uyvar'a kadar dağlara, taşlara, bağlara, ormanlık ve çalılık tehlikeli yollara ve bellere girdiler, 50-60 bin İslâm ordusu dağlarda taşlarda av arar gibi arayıp ikindi vaktine dek rahatça her tarafa at saldılar, ama kızıl kan içinde kaldılar ve 1.700 adet kelle daha aldılar.

Zaferle ve büyük bir alay ile kâfirlerin haçlı bayraklarını hınto billur camlı arabalar üzerinde filandıra ve bayrakları başaşağı edip bu kadar bin kelleleri mızrak süsü ettiler. Ve bu kadar topları, bu kadar cebehaneleri ve bu kadar bin esirleri zincirle çekerek geçip davulları, erganun, trompete ve lituryan borularını çalarak tüm muhteşem kaptanları ağlaşarak heybetli ve gösterişli büyük bir alay ile sadrazamın otağına varılmıştır ki diller ile anlatılmaz ve kalemlerle yazılmaz.

Bütün vezir ve beylerbeyilerin getirdikleri ganimet malları, esirleri ve kelleleri bildirir

Önce efendimiz Kadızâde İbrahim Paşa kolundan 1.400 kelle ve 510 adet esir, Fargaçi'nin 10 araba hazinesi ve 10 adet nakışlı topları geldi.

Kaplan Paşa kolundan 200 kelle ve 40 esir.

Yusuf Paşa kolundan 255 kelle ***[106b]*** ve 10 esir.

Gürcü Mehmed Paşa kolundan 300 adet kelle ve 70 dil.

Sührâb Mehmed Paşa'dan 150 kelle ve 3 adet kale kaptanları.

Kıbleli Paşa tarafından 40 kelle ve 300 esir.

Çavuşzâde kolundan 300 kelle ve 11 esir.

Tüm vezirlerden bu kadar bol esir geldi.

Ama hepsinden sonra baba-yı âlem Köse Serdar Ali Paşa Bosna serhat gazileriyle toplam 260 adet kelle, 3.000 adet zincire bağlı esir, 7 adet kale kaptanı, 4 kat kâfir mehterhanesi, 2 hınto araba, 20 adet yaldızlı top ve altın haçlı bayraklar ile tüm kâfir kelleleri kargı ve kantar sırıklar üzerinde süs olup esirlerin

ayaklarını ellerini bağlayıp borularını çalarak köprüden büyük bir alay ile geçtiler. Süleyman Han Tepesi dibinde sadrazam otağı önünden yukarıda yazıldığı gibi tüm vezirler ve beylerbeyiler vezirin huzurundan geçip bütün vezirler ve vekiller,

"Gazanız kutlu olsun" diye sadrazamın eteğini öpmekle şereflenip her biri sadrazam huzurunda durdular.

Hemen otağın sokakları iki tarafa daha fazla açılıp sadrazam Âsaf-ı Berhayâ iskemlesi üzere oturdu. Sağ tarafında kırmızı kilimler üzerine 500 kese guruşu hemen tepe gibi yığdılar ve solunda üç yerde adam boyunda hil'atleri yığdılar.

Sadrazam huzurunda turna telleri ve gümüş teller yığın yığın durup önce tüm vezirlere birer samur kürk ve bütün beylerbeyilere birer münteha zer-ender-zer hil'at-i fâhireler, diğer sancak beylerine nadir hil'atler, tüm alay beylerine turna telleri, gümüş cığalar verildi. Biz ceng ederken seher vaktinde kelle getirenlere ellişer guruş, daha sonra gelenlere kırkar guruş, kelleler 5-6 bini aştıktan sonra kelle getirenlere otuzar esedî verildi. Daha sonra gördüler ki gelen kelleye ve esire sınır ve son yok, yirmişer guruş ihsan olundu.

Sonra Budin Veziri Siyavuş Paşa kardeşi Hüseyin Paşa kolundan Budin ve Üstürgon gazilerinden 4.000 adet esirler daha gelip otağ önünde bu kadar esirleri getirenlere bahşişler verildi. "Yine getirenler bu esirin boynun vursunlar" diye ferman olunca 4.000 adet Allah kulunu otağ önünde çökertip 100-150 yerde acımasız cellatlar bu kadar Tanrı kulunu şaka şak taka tak o kadar keskin kılıç vurdular ki şakırtısı göklere çıkıp her kâfir koyun ve kuzu gibi meleyip elleri bağlı ve ciğerleri dağlı bunlara tam bir saat öyle keskin kılıç çaldılar ki böyle keskin kılıcı Rüstem ü Restan, Sâm u Neriman ve Güstehem ü Tihemten vurmamıştır.

Daha önce bizler seher vakti savaş meydanında savaşta iken yine bizim gazilerin getirdiği esirlerin dilleriyle başlarını bir yerden keserler imiş, hatta otağ önünde olan yemyeşil çemenzar insan kanı ile kıpkızıl olup kâfirin kelleleri akan insan kanının seliyle yuvarlanıp ayakkabı ile o mezbaha meydanında gezilmez olup otağ önündeki kanlar üzerine yeni toprak saçtılar, ama ne mümkün, tüm toprak bir anda insan kanı ile yoğrulup kıpkızıl bir mezbaha meydanı oldu.

Hatta 9 kemerli otağ önünde üç yerde kelle dağlar gibi yığılıp, yere serilesi kâfirin tüm pis leşleri gerçekten de yere serildi, hepsini arabalara tahmil edip İslâm ordusu kenarında bir gün bir gecede zorlukla taşıyıp üç yerde dağlar gibi yığdılar.

Gerçi söylemek ayıptır, ama Allah'ın ihsanını söylerim. Ve daha önce Ciğerdelen Kalesi'nde gördüğüm rüyanın hayırla çıktığına hamd ve şükr edip söylerim ki yüzlerce defa Rabbü'l-izzet'e hamd olsun.

Bu cengde bu zayıf, fakir hakir Evliyâ'ya Cenâb-ı Bârî yardım edip Üsküdarlı Mahmud Efendi, Geysudar Kapanî Mehmed Efendi ve Nalıncı Dede Efendimiz dua ve himmetleriyle bu kutlu savaşta bulunduk. Ve şimdi bu savaşa gelirken Vulkovar adlı kalede köprübaşında Hindî (---) Baba Tekkesi'nde yatıp o azizi rüyamızda görüp,

"Evliyâm, gaza edersin ve ganimet malları alırsın, ama korkma muzaffer olursun" diye müjdelediği gelip çıktı, bu mahalde sadrazamın huzurunda o geniş ve ganimet verilmesi harmanında bu hakire 50 guruş, 20 altın ve bir çelengi bizzat sadrazam başıma sokup,

"Evliyâm dua eyle" ***[107a]*** buyurup getirdiğim Macar katanasını ve Nemse oğlanını kesmeyip hakire bağışlayıp katana atını da verdiler. Ve nice vezirlerden hediyeler aldım. Daha sonra Macar atını kırk guruşa sattım.

Ama bu gazada tüm Müslüman gazilere dağıtılan bahşişler hakkında "Padişah tarafından toplam 200 kese guruş sadaka olundu" diye Masraf Kâtibi Ahmed Çelebi nakletti.

Sonra İslâm ordusunda sakladıkları esirlerden sorup, siz ne kadar kâfir idiniz, dediğimizde,

"Vallahi bizimle Çek, Leh, Korol, İsveç, Tot, İslovin ve Nemse tüfenglilerinden toplam 17.000 adet tüfengli Hıristiyan idik. 10.000 Nemse atlısı ve 10.000 Macar katanası, hepimiz 37.000 Hıristiyan idik, hep kırıldık. 3 adet serdarımız var idi; biri Manti Kukule, biri Roza ve biri Fargaçi Kaptan ki Uyvar Kalesi dedelerinden beri onun mülküdür, şimdi tüm askeri kırıldı, Uyvar'ı tez alırsız" diye yarar haberler verdi.

Gerçekte kâfir kelleleri sayıldı. Otak önünde 3 yerde 10.000'er adet kâfir kelleleri yığılı idi. Bu hesap üzere 30.000 kel-

le idi. Ordu içinde de 2.000 kadar kâfiri sakladılar, 2.000 kadar kâfir Gara Nehri'nde, İpol Nehri'nde ve Patka Gölü'nde boğuldularsa 37.000 kâfirden ancak 3.000 kâfir kurtulmuştur.

Sözün özü odur ki böyle bir büyük savaş bu sınır boylarında Osmanoğlu devleti kurulalıdan beri olmamıştır. Ancak Süleyman Han'ın Mohaç Savaşı ve Sultan III. Mehmed Han'ın Eğre Savaşı olmuştur. Ancak bu Sultan IV. Mehmed Han'ın asrındaki yiğit vezir Fâzıl Ahmed Paşa'nın eliyle yapılan Ciğerdelen Savaşı hepsinden şirin savaş olmuştur.

Nice tarihçiler yazdılar, ama bu hakir, fakir bu büyük savaşta bulunup gücümüzün yettiği kadarıyla böylece yazdık. İnşaallahu Taalâ bu basılmamış mecmuamızı tashihten geçirip başka konuları da yazıp genişletiriz. Eksikliklerine bakılmayıp af örtüsüyle örtülmesini dileriz.

Ve diğer dostlarımızdan, ahbaplarımızdan sadık âşıklardan, devletli dostlardan niyaz olunur ki eksikliklerden dolayı olan özrümüzü kabul edeler. Zira bu kadar çok seyahatte ve bu kadar sıkıntılar içinde bütün hatıraların toplanması mümkün olmadığından ancak kendi başımızdan geçenler olup bu savaşta elimizden az çok hayırlı işler de gelmekle bu şekilde yazılmıştır. Gerçekten bu Ciğerdelen Ovası cengi tüm kâfirlerin bu ana dek nice bin yenilgilerine, bu Üstürgon cengi defterleri önsözü olmuştur. *Bu da Rabbimin bir fazlıdır.*

Cenab-ı Hakkın ihsanıyla şenlik olduğunu bildirir

Bu savaşın tamam olduğu gece asla sadrazam tarafından ferman ile tembih olunmadan Allah'ın emriyle, daha önce Kadızâde İbrahim Paşa'nın seher vakti ceng ettiği yerde şehitlerimiz üzerine büklüm büklüm ve burma burma nur yağdığını nice bin salih kimseler ve nice bin sadık gaziler müşahede edince sadrazam tarafından ferman ile çerâğân donanması oldu sanıp o karanlık gecede Tuna Nehri'nin karşı tarafında ve beri bizim semtimizde olan nice kere yüz bin çadırların iplerine ve nice kere yüz bin adet kargı mızraklar üzeri nice kere yüz bin fanuslar, kandiller, balmumları, şem-i rîhler ve sayısız meşaleler ile öyle bezenip süslendi ki o karanlık gece aydınlık gündüz gibi Kadir Gecesi olup bütün şehitlerimizin ruhları inşaallah pür-nur olmuş alâmetleri olup sanki yedi göğün yıldızları, yedi gezegen,

Merih, Zühre, Utarid, Müteşi, Zühal yıldızı, güneş, ay, ferkadân ve necm-i sâbite ve süheyl-i Yemenî gibi yıldızlar sanki bir yere toplanıp o karanlık gecede Üstürgon Ovası'nı Hârzemşahî nevruzu gündüzü gibi aydınlatmıştı.

Ve dahi Üstürgon Kalesi tarafındaki Süleyman Han Tepesinde, Şoşkon Tepesi'nde, Muhanad Tepesi'nde, İrşek Tepesi'nde, Ban Tepesi'nde, Tepedelen Tepesi'nde ve Bağdala Tepesi'nde, kısacası 12 adet yüksek tepeler üzerinde Üstürgon kavmi dağlar gibi odunlar yığıp 12 yerden ateşler gökyüzüne doğru yükselip tâ sabaha dek durmadan Nemrud ateşi gibi ateşler 12 burçtan; koç, boğa, ikizler, yengeç, arslan, başak, terazi, akrep, yay, oğlak, kova ve balık gibi burçlardan Üstürgon'un 12 adet yerde ateşleri cihanı aydınlatıp beden dişleri üzerinde hesapsız fanus, neft, katran, zift ve dühn-i gûsfendleri yakıp Üstürgon Kalesi'ni ***[107b]*** dahi aydınlattıklarını sadrazam görüp,

"Bre canım, bu çerâğânın aslı nedir? Biz hod ferman etmedik, bu sevinç ve şenlik nedir" deyince sadrazamın tüm nedimleri dediler ki,

"Bu çerâğân Allah bilir, Allah tarafından olmuştur" dediklerinde sadrazam,

"Vallâhi makul olmuştur. Tez Üstürgon Kalesi'nden üç yaylım top ve tüfengler atılıp gülbâng-ı Muhammedîler çekin. Bu gece bizim de İslâm ordusu içinde tüm balyemez toplar ve kâfirden alınan toplar üçer yaylım tüfengler atılıp ardınca gülbânglar çekilip sabaha dek İslâm ordusu içinde çerâğân olsun" diye vezirin fermanı yayınlanınca *aman Allahım* o gece sabaha dek top ve tüfeng sesinden, insanların narasından ve atların kişnemesinden insanın ödü patlayıp mavi bulutlar sanki parça parça yere dökülüp toprağa karışırdı.

Tâ bu derece top ve tüfenglerle şenlikler oldu ki İslâm ordusu içinde siyah barut kalmadı denecek mertebe gencerler oldu.

Hatta ricâl-i gayb gibi kâfirlerin bozgununa sebep olan nice kere yüz bin develer ki var onların hakkında Cenâb-ı Kibriyâ kudsî hadisinde *"Ben develerin yaratıcısıyım"* buyurdukları develerin hatap ve havutları üzere kervancılar ve deveciler balmumları ve her devenin eğri boyunlarına fanuslar asıp katar katar develeri ve katar katar katırları da tüm semerleri üzerinde mumlar

yakıp, ardala ve bin burç adlı çanlarını takıp ordu içinde hizmetçileri bu hayvanları gezdirip dolaştırdıklarında sanki pazar ordusu içinde bir ateş denizi gezip gökte olan yıldızların ışıkları söndü.

Nice kere yüz bin akkâm, meşaleci ve karakullukçular küme küme, bölük bölük, kol kol edip tâ sabaha dek el çarparak *"Allah sultana yardım etsin"* diye el çırpıp nice yüz bin tür şakalar ederek tâ sabaha dek böyle bir sevinç, şenlik ve çerâğân oldu.

Ve her çadırda nice çeşit has sohbetler oldu. Bazı çadırlarda şehitlerimizin ruhları için miskli helvalar yenildi, tüm şehitlerimizin ruhları şâd oldu ve nice bir yerde şehitlerin ruhları için *Kur'ân* okundu. Ama Allah bilir ya, bu kendiliğinden olan sevinç ve şenliğin sebebi şehitlerimizin üzerine açıkça nur yağması olmuştur.

Bu hisseli kıssadan sadrazam hissedar ve haberdar olunca hemen sabahleyin tüm şehitlerimizin nurlu cesetlerini Ciğerdelen Ovası'nda buldurup hepsini Üstürgon tarafına getirtti. Vezir otağı yakınında Süleyman Han Tepesi eteğinde büyük bir çukur kazdırdı. 1.060 adet şehidin bir gün bir geceden beri kanları akarak Ordu Mollası Ünsî Efendi şehitlerin gaib namazına imam olup 200.000 adet gaziler şehit namazına bir anda hazır olup şehit namazı kılınıp tüm şehitleri biri biri üzere balık istifi gibi yığıp defnettiler.

Bu şehitler üzerine çadırlar kurulup tüm Üstürgon ulemaları 3 gün 3 gece Kur'ân okumaya memur olup sadrazamdan ulemâlara ihsanlar oldu.

Gerçekten de böyle bir büyük hayratı bir savaşta şehitlere bir Cem haşmetli padişah ve bir keremli vezir serdar etmemiştir. Hatta nice gaziler sadrazamın yüzüne dediler ki,

"Koca vezir, İslâm ordusunun şehitlerini kâfiristanda toz toprak içinde bırakmayıp böyle rağbet ettin. İmdi şimden geri senin uğuruna can ve dil ile kurban olup din-i mübin yoluna şehit olduğumuza gam yemeziz. Şimden geri kalk ne canibe gidersen gidelim. Tanrı yardımcın ola" diye nice gaziler sadrazama böyle dua ettiler, herkes çadırlarına gittiler ve Uyvar gazasına gitmeye nice bin çeşit hazırlıklar gördüler. Allah kolay getire.

Bu kutlu savaş 1074 yılı Muharreminin 3. gününde meydana geldi.

Hatta bu hakir o kızgın savaş meydanında hemen kırık dökük bir kaside şekilli bir şey edip birkaç ölçüsüz ve bağlantısız beytleri budur ki öyle zamanı fazılı yiğit vezire küstahlık edip arz ettiğimiz beytlerdir.

Ciğerdelen Ovası büyük savaşı kasidesidir, seyyâh-ı âlem Evliyâ güftesi:

Minnet Hudâ'ya Hazret-i serdâr-ı kâmkâr,
Vardı gazaya eyledi küffârı târmâr,
Çâsâr-ı Nemse'nin (...) ü katanası,
Şemşîr-i âbdâr ile hep etti can-nisâr,
Hamd Hudâ'ya cümle emirân süvâr olup,
Âmâde oldu cümle kafâdârı bî-şümâr,
Eyle dua-i hayrı çıkar re'y-i Evliyâ
Ola bu fethe tarihi dâ'im gaza 1021 hezâr,
Râ sâkıttır. Sene 1074.

Öyle bir kâmil ve ayar sahibi yüce gönüllü bir vezir basit ve sıradan şiirimizin kusuruna bakmayıp yüz guruş, bir çuka ve bir at ihsan etti. *Allah ömürler versin.*

Sonra sadrazam Üstürgon Ovası'nda o tâk önündeki sel gibi akan insan kanının ve kâfir cesetlerinin pis kokusundan oturamayıp tüm İslâm ordusuna fermanlar olup göç boruları çalınıp ***[108a]*** bu büyük gazanın ikinci günü Üstürgon Ovası'ndan göç edip büyük alay ile Tuna Nehri üzerinde sağlam köprüden geçip Ciğerdelen Ovası'nda çadır kuruldu. Ziyafetten sonra yine atına binip savaş meydanında toz toprağa karışmış olan kâfirlerin pis leşlerini seyre gitti. Tam 5 saat bu uçsuz bucaksız ovayı dolaşıp gördü ki her otun çöpün başına birer kâfir cesedi beyaz çakıl taşı gibi yıkılıp yüzü koyu yatarlar. Rum gazileri bu kâfirlere öyle kılıç vurmuşlar ki nice bininin iki omuzlarından tâ göbeğine dek kılıç inmiş, nice bini hamaili bağı çalınmış, nicesi sepetleme çalınıp iki parça yatar.

Nice yüzü haddadî, nice yüzü gazalî, nice bini muharref ve nice bini tânî çalımı çalınmış leşler öbek öbek yerlere serilip toz toprak içinde yatar. *Sübhanallah* deyip Osmanlı gazilerinin hepsine hayır dualar etti. Parmağını ağzına götürüp çadırına doğru yönelip nakışlı otağına geldiği dem huzuruna Koca Serdar Ali Paşa'yı, Budin Veziri Sarı Hüseyin Paşa'yı, Kaplan Paşa'yı, Yu-

suf Paşa'yı, Hısım Mehmed Paşa'yı ve bizim Kadızâde İbrahim Paşa'yı çağırdı, hepsine birer hil'at-i şahî giydirip öncü asker olmaya memur edip buyurdu-yı şerifler verdi. İlk başta Ali Paşa tarafından göç boruları çalınıp 6 adet vezir ile toplam 30.000 İslâm ordusu olup *"Allah'a tevekkül"* deyip *"Bismillah gaza niyetine"* deyip,

Ciğerdelen Ovası'ndan batı tarafa, Uyvar Kalesi fethine gittiğimiz menzilleri ve kuşattığımızı bildirir

Evvelâ *Bismillah* ile Ciğerdelen Sahrası'ndan kötü kâfirlerin Uyvar altında ciğerini delmeye ki batı tarafa yeşillik ve çiçeklik vadiler içinde 9 saatte bakımlı ve şenlikli köyleri kasabaları yaka yıka Uyvar'ın doğu tarafı karşısında **Çeyke** adlı bir kasaba gibi köyde tüm İslâm ordusu ile konaklayıp çevreye yarar karakollar tayin olundu. O an Litre Nehri üzerinde 6 yerden balyemez toplar geçecek sağlam köprüler yapılıp o an tüm gaziler köprüden geçerek tâ Uyvar altında hendek kenarına dek seğirtip birinci cengde Uyvar'ın doğusunda olan Fargaçi varoşunun avlarını alıp varoşu ateşe vurup yakıcı ateşi göklere doğru duman duman olunca hemen Uyvar Kalesi'nden önce 300 pare top İslâm ordusuna atıp sustu.

Bu mahalde hendek kenarında, daha önce bizden firar edip kâfire haber veren dinden dönmüşleri araba tekerlekleri üzerinde kazığa vurulmuş gördük. İkisi de hayatta idiler. Bütün gaziler geriden kalabalık asker gelmeden,

"Bre medet, bu Uyvar sahrasının mahsulünü derelim ve çadırlarımıza yığalım" diye derya gibi asker bu Uyvar Ovası'na dökülüp babaları mahsulâtları gibi bir gün bir gecede dört tarafı birer konak yer tertemiz ürünlü zeminini kara toprak edip herkes çadırları önünde dağlar gibi mahsulâtlar yığdılar.

Daha sonra nice yüz köyleri yaktılar ve yapılarını da yıktılar, ama Nitre Nehri kenarında olan şebekeli bostanları, bağ ve bahçeleri yıkmadılar.

Bu Litre Nehri kuzey tarafta tâ Maden dağlarından toplanıp Nitre Kalesi eteğinden geçip Uyvar Ovası'nda nice yüz bakımlı ve şenlikli köyleri sulayıp Uyvar Kalesi hendeği içinden akıp oradan biraz aşağı Vak Nehri'ne karışır, ikisi Komaran Kalesi yakınında Tuna Nehri'ne karışır.

Oradan ertesi gün Veziriazam ve Serdar-ı mükerrem yer gö-

türmez İslâm ordusu ile büyük bir alay gösterip Uyvar Kalesi'nin kuzey tarafında bir top menzili yerde otağına gidip konakladı. Böyle bir alayı ne Büyük İskender, ne Keyhusrev ve ne Dârâ etmemiştir.

Hemen o an sadrazam tarafından dört tarafa kat kat karakollar kurulması ferman olunup herkes kollu kollarında Osmanoğlu kanunu üzere kondular. Uyvar Kalesi ise bir uçsuz bucaksız bir ovanın ortasında, bir tarafa yanaşması olmayan yeşillik ve zeminde İskender Seddi'ne denk yüksek bir kale, beyaz kuğu gibi 6 adet Kahkaha Seddi tabyalarını ve bütün duvarlarını haçlı bayraklarıyla süslemişti. Sadrazam alaylarına, ordularına, bağ ve bahçelere girenlere asla bir top ve tüfeng atmayıp sessizce dururdu.

İskender Seddi gibi Uyvar Kalesi kuşatmasına başlanması

Macar dilinde ismi Uğvar'dır, yani "Yeni kale" demektir. İlk defa 858 tarihinde, Fatih Sultan Mehmed Gazi İstanbul'u *[108b]* feth ettiği 857 senesinde hâlâ bozguna uğrayan melun Fargaçi'nin üçüncü dedesi olan Holando adlı ban kaleyi palankadan yapar.

Sonra bir verimli geniş ve düz ovada bu kale çevresinde 700 adet köy ile bu vadiler imar olup nice yüz bin reaya ve berâyâların kuvvetleriyle bu kaleyi şeddâdî rıhtım tuğladan yapar, ancak bir tabyası palanka duvar kalır.

Daha sonra 1008 tarihinde Sultan III. Mehmed Han zamanında, Serdar İbrahim Paşa ve Cağaloğlu Sinan Paşa Üstürgon Kalesi'ni kâfir elinden kurtarmaya gittiklerinde, önce bu Uyvar Kalesi'ni kuşatmayı daha doğru görüp Uyvar Kalesi'ne sarıldılar. Tam 70 gün dövdüler, 6 adet tabyasından birini bile alamadılar ve bir gün Tatar Han gelip İslâm askerine yardım etmediler. Sonunda şiddetli kış da erişip Uyvar Kalesi'ni bırakıp Budin'e gittiler.

Sonra 1035 tarihinde Sultan IV. Murad Han asrında Kara Murtaza Paşa Budin valisi iken Erdel Kralı Betlen Gabor ile, Kaşa Kalesi Banı Kurs Ban ile ve Orta Macar banı Palatinuş ile 100.000 asker gelip Uyvar'ı 70 gün kuşattılar. İslâm ordusuna yardıma gelen bütün kâfirlere Rim Papa'dan haber gelince yeri cehennem olan kâfirlerin kararları kalmayıp kararları kaçmaya

dönüp Uyvar Kalesi altında Murtaza Paşa'yı yalnız koyup giderler. Kara Murtaza Paşa bu kötü hâli görüp Leve, Novigrad ve Vaç Kalesi üzerinden tüm cebehane ve ağırlıklarıyla Budin Kalesi'ne gelip karar eder.

Hemen o an Fargaçi adlı imansız Uyvar Kalesi'nin palanka tabyasını şeddadi olarak yapıp 6 adet tabyası sağlam set olur. Hâlâ bu 1074 senesinde yine kuşatıldı. Cenâb-ı Kibriyâ yine fethedilmesini nasip ede, *âmîn ve yâ Mu'în.*

Evvelâ Sadrazam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa Uyvar Kalesi altında konunca hemen o an Litre Nehri üzerinde olan köprüden tüm balyemez topları, 170 adet şahî darbzen topları, tüm cebehane, mühimmat ve levazımatları yüz bin zorluk ve sıkıntı ile köprülerden geçirip bütün asker Litre Nehri'nin kenarında ve Uyvar Kalesi'nin dört tarafında konaklayıp Uyvar Kalesi'ni ortaya aldılar.

Önce bir viran kilise ardında yeniçeri ocağı açıktan metrislere girip sıçan yolları kazmaya başladılar.

Hemen bu sırada kaleden 1.000 kadar kâfir Üstürgon kırgınından ibret almayıp kaleden atlısı ve yayanları yeniçeriler üzerine çıkıp bir miktar elbeşte cengi edip nice kâfirler daha kırılıp bir eski kiliseye girip pusu yeri ve sığınak edinip bağa bahçelere giden gazilere şergil olmaya başladılar.

Hemen sadrazam kolundan bu eski kiliseye birkaç balyemez toplar vurulunca kilisenin duvarı yıkılıp kâfirlerin başlarına dar olup nice yüz kâfirlerin yeri cehennem olup canları cehenneme yollanıp gittiler ve kılıç artıkları kıç toplarını atıp Uyvar'a dek kaçtılar.

Uyvar'ın topu ise orduya yetişmez, ama asla kurtuluş ihtimali yok dediği gibi artık kâfir kaleden baş göstermeyip sessiz kalıp iki taraftan da bir top ve bir tüfeng atılmadı.

Sonra Sadrazam Ahmed Paşa Resulullah sünneti üzere hisar içinde kuşatma altında olan Fargaçi Kaptan'a bir mektup yazdı ki dinleyenin ödü patlar, yerleri toprak olup gözleri yaş dolar.

Köprülü Mehmed Paşa oğlu Serdar Ahmed Paşa'nın, sapık ve dinsiz Fargaçi Kaptan'a gönderdiği mektubun suretidir

"Evvelâ doğru yolu bulanlara selâm olsun. Sen ki Fargaçi adlı kötü namlı keferesin, mektubum ulaştığında kalenin anah-

tarlarıyla Der-i devlete gelip üzengime yüz süresin, yahut İslâm ile şereflenip yine kalende olduğu gibi mutasarrıf olasın, veya kaleden çıkıp kale dışında sakin olup haraç veresin. Ve illâ inat ve muhalefet edersen Ciğerdelen'de ciğerin delinip o savaştan kurtuldun, ama bu kalede kurtulmayıp inşaallah tüm adamlarınla senin her parçanı kulağın kadar ederim, bî-selâm" diye daha nice çeşit uyarı ve tembihler yazılıp mektup İpşirli Mehmed Ağa'ya verildi. O da hisar altına varıp bir kementli uzun merdiven ile varan elçiyi hisar içine alıp bir tane tabya köşesinde mektubu okuttu. Mektubun ne yazdığını anlayınca Fargaçi:

"Benim askerim kırıldı demeniz, hâlâ kalede 20.000 ceng eri Hıristiyanlarım vardır. Beş altı günden 200.000 askerle vakarlı çasarım benim imdadıma yetişir. Bu kale kralındır, vermeye kadir değilim. İki el bir baş içindir. Başıma yazılan her ne ise gördüm, dahi ne görecek isem emir Allah'ındır. Mara Kotumuz *[109a]* bize yardımcıdır" diye Fargaçi Kaptan buna benzer saçma cevaplar verip İpşirli Mehmed Ağa'ya bir kese guruş verip "Hoş geldin ve safa gittin" diye yine kementli merdiven ile kaleden indirir.

Ağa, sadrazama durumu bildirdiğinde hemen o an serdar, Çatrapatra Ali Paşa'ya ferman gidip Uyvar Kalesi'nin dört tarafındaki derya gibi suyu kesmeye tayin olunur. Bu kadar bin kazmalı ve kürekli çıplak-zâde gaziler dal çıplak şallak mallak parlak ve berrak beyaz gövdeli adamlar su kesmeye gelirken kale dışında olan tüm kefereler gördüler ki deniz gibi su içinde bu kadar bin Türk askeri kaleye hücum edip gelir. Hemen kâfirler bu çıplak adamların bu şekildeki saldırılarını görüp,

"Türk'ün çıplak askeri böyle, ya silâhlı olanları nice ola" deyip kâfirler Uyvar Kalesi'nin dört tarafındaki 6 adet varoşları bırakıp tamamen kaleye kaçarlarken nicesini çıplak-zâdeler tutup sadrazama esir getirip ihsanlar aldılar. Ardından suyu bir taraftan kesme yollarını aradılar, tâ akşam vakti oldu, bir kesecek yer bulamadılar.

Beğko Paşa'nın Şuran Kalesi'ne serdarlığını bildirir

Tüm gaziler de metrise girmeden Uyvar'ın kuzey tarafında 3 saat uzaklıkta Nitre Nehri kenarında Şuran adlı palanka kâfirleri İslâm ordusundan ota otluğa giden hizmetçilere rahne

etmeden geri durmadıkları yiğit vezir tarafından duyulunca o an Rumeli Eyaleti askeriyle Beğko Paşa'yı tayin etti. Paşa kale yakınına varmazdan önce nice yüz kâfirler dağlara kaçtılar, öncü askerler de yetişip kaleyi kuşattılar. Beğko Paşa da gelince hisar içinde olan kâfirler,

"El-aman, ey Osmanoğlu askeri" deyip kaleyi Beğko Paşa'ya verdiklerinde hisar içinden o kadar ganimet malları, cebehane ve zahire cinsi şeyler çıktı ki İslâm ordusunu zengin etti.

Tüm cebehaneyi cebecibaşıya ve tüm topları topçubaşıya teslim edip kale içinde ancak 227 adet kâfir bulunup hepsi zincire vuruldu. Kale içine Ohri beyini askeriyle muhafazacı koyup 1.000 adet araba ile zahire ve cebehanelerle Beğko Paşa büyük bir alay ile şenlikler ederek İslâm ordusuna gelip katılınca,

"Uğurlu faldır, inşaallah Uyvar Kalesi de feth olur" diye bütün gaziler sevinip şenlendiler.

Beğko Paşa sadrazamın ayak tozuna yüz sürünce hizmeti karşılığında bir tuğ daha o gün ihsan olunup tüm hazine, cebehane ve zahireleri yerli yerine verdiler.

Sonra bütün esir olan kâfirleri Defterdar Ahmed Paşa Üstürgon Kalesi'ne gönderelim, derken kâfirler:

"Devletli vezir, bizi serbest bırakın, yine Şuran Kalemizde kalıp evvelki gibi yine Üstürgon kuluna öşür ve haraç verelim. İnşaallah size Uyvar'ı feth etmenin yolunu gösterelim" dediklerinde.

"Nice feth edersiz?" diye sordular. Onlar,

"Nitekim bu kale altında bu su vardır, siz bu kaleyi feth etmek değil yanına varamazsız. Bu suyu biz ettik, biz yollarını biliriz ve yine biz keselim, bütün sahra kuru olsun. Ondan iş görüp kaleyi feth edin" dediklerinde hemen sadrazam bu kâfirlere mecburen aman verip hepsini yemin ile serbest bıraktı. Bütün kefereler Çatrapatra Ali Paşa'ya teslim olunup o gece kâfirler ile Ali Paşa yine çıplak ve şallak mallak askeriyle gidip gece yarısı bir ses ve bir gürültü duyuldu ki bütün gaziler gece baskını olup kâfir bastı sandılar.

Fecr vakti olunca Uyvar Ovası'nda bir damla sudan nam ve nişan kalmayıp bütün gaziler hamd ü sena ettiler. Ama gerçekte suyu kesmekte bütün asker kalmışlar idi. Eğer su kesilmese kale dibine varmaya imkân olmazdı.

Bu suyu kesen kâfirlere haddinden fazla bağışlar yapıp bu kefereler erden olup daha nice çeşit eşyalar peyda eyleyip hizmetler ederlerdi. Bunlardan biri 40-50 adet yekpare ağaçlardan çırnık kayıkları getirip,

"Bunlar hendek suyunu kesmeye ve Litre Nehri üzerinde karşı tarafa gidip gelmeye lâzımdır" diye 50 adet kayık getirdiler. Ve 300 kadar çam direğinden merdivenler hazır edip gizlediler. Ve nice çeşit daha kale fethine dair hile ve şeytanlıklar ettiler.

Bunlara Defterdar Ahmed Paşa da bol bol tayinatlarını verdiler. Bu kâfirlere olunan iltifatları ***[109b]*** daha önce kendi kalelerinden kaçan kâfirler duyup onlar da bunlara gelip 1.000 kadar kâfir reaya kaydolup parça parça olarak etek toplayıp hizmet edip bunlara başka çadırlar verip başka bir kol olup çoluk çocuklarıyla hizmet ederlerdi.

Allah'ın hikmeti o gece bu sahranın derya gibi suyu kalmayıp Tih Vadisi gibi olduğunu hisar içinde sığınmış olan kâfirlerin ileri görüşlüleri görürler. Bunun üzerine nicesinin kalbine Rabbanî ilham gelip o gece kaleden çıplak kementlerle inip balık gibi hendek suyundan yüzerek beri tarafa geçerler. Karakollar bunu tutup sadrazam huzuruna gelince şahadet parmağını kaldırıp İslâm ile şereflenir. Kalenin durumu bunlara sorulur, meğer bu adam bir düzgün konuşan ve bilgili bir zat imiş, hatta kalenin yüzbaşısı imiş, Ciğerdelen cenginde ciğeri delinmeden can kurtarmış bir tedbirli adam imiş. Kalenin bazı hâlleri bu adamdan sorulduğunda,

"O Uyvar Kalesi'nin içinde ve dışında tam 40.000 askeri var idi, 20.000'i Ciğerdelen'deki cengde kırıldı. Fargaçi ancak 110 adam ile kaçıp kaleye geldi ve kendiyle can kurtarıp kaleye gelenleri,

'Siz Türk kılıcı yediniz, gözleriniz korktu, kaleye girmeyiniz' diye hepsini kovdu. Hâlâ şimdi kalede 20.000 asker var, 10.000'i Nemse ve 10.000'i Macar askeridir. Ancak cebehanesi, zahiresi, mühimmatları ve Ciğerdelen'de kırılanların avratları ve oğlanları gayet çoktur. Ve Çasarın topal veziri 20.000 asker ile gelip kaleye girmek düşüncesinde iken Ciğerdelen altında 37.000 askerin kırıldığını işitip hemen dünkü gün borularını

çalıp kalkıp taburuna gitti" diye bu yeni Müslüman böyle doğru haberleri sadrazama deyince bunu Muhzırbaşı Abdi Ağa'ya teslim edip birer kat Müslüman giysisi bağışlandı.

Allah'ın hikmeti o gün Muharrem ayının 7. Salı gün idi, saadetli padişah hazretinden Haseki Ağa geldi. Bir samur kürk, bir mücevher ve murassa hançer ve bir keskin kılıç ile hatt-ı şerif gelip padişah divanında okunup sadrazama ve diğer vezirlere hayır dualar ve bol bol selâmlar olunmuş.

Bu mahalde kale altına İslâm ordusundan biraz namlı yiğitler varıp kale varoşuna şergil olduklarında kaleden 92 pâre balyemez toplar atıldı. Hatta henüz hatt-ı şerif ile gelen Haseki Ağa'nın bir adamının kellesini top güllesi götürdü. Sadrazam hemen Serasker Ali Paşa, Beğko Paşa, sağkol ve solkol beyleri ve diğer iş görmüş iş erleri ile kalenin dört tarafında gezip metrise girecek yerleri araştırdılar. Tüm yeniçeri, topçu ve cebeci ocaklarına kol kol metrise girilmek ferman olundu, ama ne çare gündüz metrise girmek olmaz. Geceler ise Muharrem ayının mehtabı zamanı.

"Ayâ ne çare eylesek?" diye metrise girecekler düşüncede iken akşam vakti olunca aydınlık dolunay ufuktan fırlayıp çıktı. Ve bütün metris erbabı yeraltına girmeye hazır oldular.

Yaratıcı'nın hikmeti Muharrem ayının 14. gecesi tam 3 saat, 4 derece ve üç dakika ay tutulması oldu ki 10 adım kadar uzak yerler belli iken görünmez oldu. Herkes yanındaki adamı görmekten kalıp tâ bu derece bir karanlık gece oldu ki sanki *haşr ü neşr*den bir belirti oldu.

Hemen bu sırada metrise girecek bütün gaziler "Bre medet, fırsat ganimettir" diye herkes kazması, küreği ve tüfengi ile yavaş yavaş o karanlık gecede kale altına yakın şarampavlar önünde hemen yere çöküp,

"Herkes kendine birer mezar kazıp diri dizliklerinde padişah dirliğimiz vardır" diye metris adında birer kabre girdiler. Hamd olsun bu gece karanlığında 40 oda yeniçeri ve 20 oda cebeci Allah'a sığınıp kaledeki kâfirlerin asla haberleri yok iken Uyvar'ın batı tarafında 4 koldan onar adet yeniçeri odaları metrise girdiler. Önce sağ tarafta Kethüda (---) Ağa, beri tarafta Zağarcıbaşı Arnavut İbrahim Ağa ve Beç Kapısı önünde hendek dı-

şında Yassı Tabya önünde Yeniçeri Ağası Sâlih Paşa, onun sol tarafında Samsoncubaşı (---) Ağa, onun solunda Başçavuş (---) Ağa, bu 5 adet koldan tüm yeniçeri gazileri Uyvar Kalesi'nin yarısını kat kat metrislerle kuşattılar. Takırtı, patırtı ve kütürtü olmadan bütün gaziler yeraltına girip türlü türlü sanatlar ile sıçan yolları kazıp bütün yeniçeriler sanki yeraltına, toprak altına girdiler.

Sonra top-çeken Yörükleri 46 ***[110a]*** pare balyemez topları çekerek götürdüler ve derhâl metrislerde her topu yerli yerine kodular. Bu sırada top-çeken Yörüklerinin ve topların salyasına memur toprak sipahilerinin bağırıp çağırışlarını ve cacalarını Uyvar Kalesi'nden kâfirler işitip bildi ki kale altına Türk askeri geliyor. Kale içindeki kâfirler kuduz it gibi kudurup tâ sabaha dek 2.000'den fazla toplar atıp Uyvar Kalesi semender kuşu gibi Nemrud ateşi, Âd ve Semud ateşi içinde kaldı, asla durmayıp ardı ardına tâ seher vaktine dek toplar, kumbaralar ve havan taşları atardı. Ama gaziler,

"Ay tutulmuştur, fırsat ganimettir" diye Uyvar'ın dört tarafındaki 6 adet İrem bağı gibi bakımlı ve şenlikli süslü varoşları ateşe vurup yanan ateşin alevleri göklere yükselip yeryüzünde tutuşan yerlerin ateşi belli idi.

Sabahleyin anı gördük, Uyvar Kalesi'nin çevresinde İremlik ve imarlıktan asla bir eser kalmayıp Uyvar Kalesi beyaz inci gibi meydanda kaldı. Kâfirler henüz bildi ki sığınakları elden gidip yerleri cehennem ola.

Hemen melun kâfir "Her ne olacaksa olsun" deyip var kuvvetlerini pazuya getirip yerlerinde durmayıp gece gündüz asla dinlenmeyip İslâm ordusuna göz açtırmayıp top, kumbara, tüfeng ve muşkat atmaktan geri durmadı. Ama hamd olsun o gece ancak 7 adam şehit oldu. Ve o gün Gürcü Mehmed Paşa kolundan 15 adet kelleler geldi.

Ve yine o gün bazı vezirlere, yeniçerilerinin metrisleri artlarında metrislere girmek ferman olundu. 6 bölük sipahilerine ata binip padişah kanunu üzere yeniçerilerinin metrisleri enselerinde kafadar olup hazır durmak ferman olundu.

Muharrem ayının 18. günü Serasker Ali Paşa bütün Bosna Eyaleti askeriyle ve 2.000 adet yaya sekbanlarıyla açıktan Zağarcıbaşı İbrahim Ağa kolu ardında metrise girdi.

Sadrazam ve Beğko Paşa Rumeli gazileriyle yeniçeri ağası kolundan Beç Kapısı tarafında kat kat metrislere girdiler.

Ardından Kıbleli Paşa 1.000 adet seçkin sekbanları ve tabileriyle samsoncubaşı kolu ardında metrise girdi.

Ardından Anadolu Eyaleti gazileriyle Yusuf Paşa 1.500 sekbanlarıyla başçavuşun kolunda metrislendiler.

Bu anılan vezirler metrislere girerken kazma ve kürek takırtısı ve patırtısını kâfirler duyup cehennemlik kâfirler bunlara o kadar top vurdu ki hesabını Allahu Settâr bilir.

Hemen bizim taraftan da önce beş koldan yirmi beşer pare balyemez topun yirmişer okka gelir güllelerini *Bismillah* ile atmaya başlayınca Allah'ın emriyle Uyvar Kalesi'nin o İskender Seddi gibi sağlam duvarının her tarafları sokak sokak delinmeye başlayıp kale içindeki sarayları, kiliseleri ve çan haneleri kale döven top darbelerinden yıkıldıkça kale içi gür gür gürleyip şakırdı şaka sesleri göklere çıkardı.

Bu büyük savaşın yoğunluğu veziriazam kolunda idi. Orada, hendeğin yeri yüzünde, Yassı Tabya adlı bir melun yerde 5.000 kadar cehennemlik kâfir kapanmıştı. Zira bu melun tabya hendek dışında bir alçak yerde olup sarp Macar tüfenglileri olmakla bizim metrislerimizde bir tek kişi bile baş gösterip kâfirden bir baş almaya gücü yetmeyip sabah akşam uzak mesafeden tüfengleşirlerdi. Zira yanan varoşlardan içeri kalenin hendek ve kenarları ve bu Yassı Tabya başka kale gibidir. Hendekleri çevresini beşer ve altışar kat kalın direklerden parmaklık, sık ormanlık gibi kat kat şarampavlar etmişlerdi. Bu kadar bin kâfir bu parmaklıkların artlarında metrislenip sabah akşam savaşılıp bir şarampav duvarı bile alınmadı.

Hemen sadrazam bir gece ferman edip kale çevresinde olan şarampav parmaklıklarını toplar içine gülle makaslar ve zincirler doldurup bütün toplara bir fitilden ateşler edince bütün şarampavları sokak sokak söküp gaziler şarampavların şerrinden emin olup gaziler şarampav direkleri taşıyıp orduyu ağaç pazarına döndürdüler.

Bu kere kâfirlerin hendek kenarlarında lânet siperleri kalmayıp kimisi Yassı Tabyalarına girdi, nicesi kayıklara binip hendek deryasını geçip kaleye girdi.

Bugünden sonra Osmanoğlu gazileri gün-be-gün metrisler değiştirerek gittikçe kaleye yakın gelerek gece gündüz savaşarak Yassı Tabya adlı seddin hendeği kenarına gelindi. Ama yine iki taraftan atılan top ve tüfengin hesabını *[110b]* Allah bilirdi. Ve tüm Müslüman askerleri gece ve gündüz toz, toprak ve top dumanı karanlığı içinde kalırdı.

Muharremin 20'sinde Kaplan Paşa'ya kalenin doğu tarafında Komaran Kapısı'nda metrise girilmek için ferman olundu. Zira o taraftan Litre Nehri'yle kayıklar içinde kaleye kâfirden yardım geldiği duyulup o tarafa Kaplan Paşa ve Adana Paşası Ali Paşa da memur oldular ve o gece metrisleri mamur ettiler.

Ve 5 adet balyemez top, 10 adet şahî top, bir oda topçu ve bir oda cebeci verdiler. Onlar da o taraftan kaleyi dövmeye başladılar. Ancak Kaplan Paşa topları kalenin duvarlarını silip sonra duvardan sekip beri tarafta bizim büyük orduda nice insan, at, katır ve develeri helâk ettiğini sadrazama bildirdiklerinde Kaplan Paşa'ya ferman olup kalenin sinesine gülle vurmaya başlayıp öte tarafta İslâm ordusu emin oldu.

Sonra yine Kaplan Paşa koluna Aydın ve Saruhan sancaklarının Tire ve Manisa şehirlerinin tüm gazileri ile 20.000 seçkin İslâm askeri kale altından gündüzün aydınlığında Litre Nehri'ni geçip kalenin doğu tarafında kiremithaneler dibinde kalenin topları altında insanların gözleri önünde metrislerini kurup Komaran Kapısı'nı dövmeye başladılar.

Ardından kalenin güneyi tarafındaki kiremithane tarafından Budin Veziri Hüseyin Paşa'ya Budin Eyaleti'yle 5 pare kale döven top ile cebeci ve topçularla metrise girmek ferman olundu.

Ve dahi kalenin batı tarafına Komaran Kalesi'ne gidecek yol üzerinde Litre Nehri kenarında velinimetimiz Kadızâde İbrahim Paşa'nın Bolu Sancağı askeri ve kendi tabileriyle hepsi 6.000 adet seçkin asker ile muhafazaya tayin olunduk.

Hamd olsun metrise girmek ferman olunmadı, ama Hak belâ versin gece ve gündüz top serpintisinden, top güllesinden, muşkat ve darpzen topları darbından bir an rahat durmayıp sonunda çadırlarımız içinde hendekler kazıp sağlığımızda kabre ve cehennem çukuruna girip gece gündüz cehennem azabı çekerdik.

Hatta bir tane ağanın bir çadırı sağlam kalmayıp parça parça ve lime lime olup bütün çadırlarımız Hindî Baba hırkalarına döndü. Ne çare, herkese böyle vezir fermanı olundu.

Ardından kalenin batı tarafına Gürcü Mehmed Paşa Haleb Eyaleti ile tayin olundu.

Ve dahi kuzey tarafına Maraş Eyaleti askeriyle Sührâb Mehmed Paşa memur oldu.

Fatıma Sultan damadı Sıska Kenan Paşa Sivas Eyaleti'yle tayin olundu.

Bu vezirlerden başka 176 adet sancakbeyleri kol kol Uyvar Ovası'nın 4 tarafına karakollar beklemeye, ota ve otluğa giden at ve oğlanlarını ve karakullukçularını koruyup gözetmeye memur oldular.

Ama sadrazam, Kırım Hanı Mehmed Giray Han'ın bu ana dek Resulullah Sancağı dibine ve İslâm ordusunun yardımına gelmediğinden ve Erdel kralı, Eflak ve Boğdan banlarının gelmediklerinden de gayet gücenip ve üzülüp "Âh Tatar Han!" diye öfkeli göğsü husrevanî küp gibi güm güm öterdi.

Sonunda Dobrucalı Kurt Paşa'yı, Elem Şah Bey'i, Babadağlı Hacıki Paşa oğlunu, Bolulu Kınalıoğlu'nu ve nice iş görmüş baş almış ve peşkin sıçramış gazileri 7 kol edip her kola beşer bin cana başa kalmaz yiğitler tayin olundu. Tamamı 35.000 asker 7 kola *"gaza niyetine"* deyip batı tarafa Alman diyarlarında Beç Kalesi, Prak Kalesi, Lonçat Kalesi, Ropart şehri, Holandiye Vilâyeti ve Felemenk Vilâyeti'nde Amsterdam şehrine, İsizinye şehrine ve Prandeburunk şehrine kısacası Alman Denizi kenarına ve Vo Nehri kenarına kadar bu gaziler vurup yakıp yıkmak ferman olunup dua ve sena ile ordudan ayrılıp gittiler.

Ama hakir bile gitmediğime hayli üzüntü çektim, ancak Uyvar Kalesi fethini de bırakıp gitmeye utanıp yine Uyvar Kalesi kuşatmasında bulundum.

Kısacası, tedbirli vezir bu tertip üzere nezaketle tüm diyarlara çeteye gönderip yağmalattırmak bahanesiyle Uyvar Kalesi'nin bütün çevresine gözcüler gönderip,

"Eğer kaleye bir yardım gelirse yağmaya gidenler rast gelip ya ceng edeler ve veya 'Kâfir geliyor' diye haber edeler." Bu üslup üzere ileri görüşlülük edip her tarafa asker gönderdi. Kendi-

leri pervasızca kaleyi henüz gönlünün istediği şekilde dövmeye başlayıp o gün 9 koldan kaleye 1.060 adet balyemez gülleleri vuruldu. Ve tüm duvarının yüzü iniş yokuş oldu ve kâfirlerin nice tabya topları *[111a]* işlemez oldu.

Kale döven topların isimlerini bildirir

Hatta kaleden bir balyemez top parçası bizim İslâm ordusu içine düşüp üstünde celî hat ile,

"Sâhibü'n-nasr Süleyman Han mimmâ ya'melü serîr-i tahtegân-ı Dergâh-ı âlî Ali Balı".

Hatta bu Ali Balı adlı topçubaşı uzun müddet ömründe bal yemediğinden Ali Balı'nın, balı yemezin topundan bozulmuş şekli meşhur olup balyemez topu derler, meşhurdur. Hatta 20 okka gülle atan toplara balyemez derler.

30 okka gülle atana *lankoz* derler, 40 okka atana *zalim* derler, 50 okka atana *kıran* ve 60 okka demir gülleler atana *sademat* derler.

Osmanoğlu Devleti'nde 60 okka top güllesi atar toplar Sultan Bayezid-i Velî asrında dökülüp Akkirman Kalesi dövülmüştür. Hâlâ o iki adet top Akkirman'ın kapısı arasında hazır durur.

Ve bir 60 okka demir gülle atar Süleyman Han topu Ösek Kalesi'ndedir, birisi Dırava Nehri'ndedir.

Başka adam sığar ve taş atar toplara *şayka* derler, bunlar arabaya binmezler ve seferlere gitmezler. Hemen kızaklar üzerinde kalelerde dururlar. Bu gibi toplara yeryüzünde bir Cem haşmetli padişah malik olmamıştır. Ancak Osmanoğlu padişahları malik olmuştur. Beri taraftan,

Uyvar Kalesi'ni dövdüğümüz Ali Balı, karakatır, çultutmaz, balyemez, ağzıkırık, semiz top ve kundakkıran, bu anılan topların hepsi yirmişer okka idi, birer ay atıla atıla tam otuzar okka gelir oldu. Zira ağızları ve falyaları bollandı, zira Osmanoğlu'nun barutu yaştır, barutçuları kalleştir, ama Mısır'ın ve Bağdad'ın barutları hepsinden baştır.

Sonra bu anılan toplar ile Uyvar Kalesi hendeği dışındaki Yassı Tabya'dan nam ve nişan kalmadı, ama kâfir yeraltında, mazgallarda ceng ederler.

Sonunda, 1074 yılı Muharrem ayının 17. [21 Ağustos 1663] Salı günü tüm gazilere padişah cebehanesinden kılıç, kalkan,

ok, yay, tüfeng, harbe ve mızraklar verilip yürüyüş ferman olundu. Hemen bütün Müslümanlar bir kere Allah Allah sesleri çekip gülbâng-ı Muhammedî sesleri göklere yükseldi. Öğle vaktinde sadrazam kolunda yürüyüş olup Müslüman askerler birbirlerinin ardından kesilmeyip Yassı adlı tabya içine girip kâfire öyle kılıç vurdular ki Varat Kalesi fethinde bu şekilde savaş olmamıştır.

Allah'a hamd olsun Yassı Tabya feth olup 300 kelle ve 160 esir alındı. Gerçekten melun kâfirler o gün yiğitçe savaştılar, ama nice kâfirler amansız kılıçtan aman ve zaman bulamayacaklarını bilip kendilerini can havliyle o çok derin hendeğe attılar ve hepsi kaleye varamayıp suda boğuldular. Nicesini de kurtulacak sırada bizim gaziler kurşunla vurup öldürdüler.

Bu amansız kızgın savaşta kaleden sayısız hadsiz top, tüfeng, kumbara, fişeng ve zenberek attılar ki tüm Müslüman gaziler Nemrud ateşi içinde kaldılar. Amasya beyi, alaybeyisi ve nice Amasya askeri, İzvornikli Kara Bey ve daha 40 yiğit Hamza elinden eceli şerbetini içip sarhoş olup suskunlar vadisinde susup savaş güreşçisi olup yattılar.

105 adet gazilerimiz yaralanıp ellişer guruş ihsanlar olup cerrahlara teslim edip yaralarını tımara başladılar. Ve iş göremez olanlara rağbet edip emekli ekmek paraları verildi.

Kısaca, bu kale cenginde böyle bir savaş görülmemiştir.

Ardından tüm İslâm ordusunun serdengeçtileri bu feth olunan Yassı Tabya'yı sığınak yeri edinip tüm balyemez yaldızlı toplarını ele geçirip kendi toplarını yine kendi kalelerine çevirip kaleye o kadar top vurulmaya başlandı ki kalede sığınmış olan kâfirlerin amanı kesildi.

Sonra kale hendeğindeki derya gibi suyu kesme işi yine Çatrapatra Ali Paşa'ya ferman olunup o da daha önce ovadaki suyu kesen Macarları başına toplayıp hendek suyunu kesmek için çalışmaya başladılar.

Kâfirler Yassı Tabya'nın feth olunduğunu ve bütün Türk askerinin hendek kenarına geldiğini görünce sur içinde kuşatılmış olan kâfirlerin canları başlarına sıçrayıp "Ayâ ne tedbir edelim?" derken gördüler ki hendek içinde 7-8 adet kayık top altında gezerler.

Yassı Tabya feth olduğu gece kâfirler korkularından kalenin dört tarafındaki hendek üzerini kaleden demir zincirli fanuslar ve demir meşaleler ile neft, katranlar ve ziftli yorganlar yakıp "Türk'ün çıplak askerleri kaleye kayıklar ile yürüyüş etmesinler" diye kaleyi aydınlattılar. *[111b]*

Ama kaleye bir yolla yürüyüş mümkün değil, zira hendek içi bir göl gibi derin çukur, ağzına kadar su içinde kalmış. Hendekte kadırga ve kalyonlar gezse yerim dar demez ve 6 adet büyük tabyanın makas topları derdinden yanına varılmaz. Ve mazgal deliklerinde olan tüfengli Nemse kurşunu korkusundan duvara bakılmaz. Yürüyüş etmek nerede kalır ve yanına yakın varanlar elbette yaralanıp ölür. Ve eşek sidiğiyle zağlanmış ve ağılanmış kurşunu var, bir kere o kurşunu kahvaltı yiyen uçmağı (cenneti) bulur. Tâ bu derece amansız bir kaledir, *Allah'a sığınırım.* Hatta bu sırada kalenin fethi uzayıp hakirin zahiresi kalmayıp,

Üç yüz yiğit çeteye gittiğimizi bildirir

Evvelâ Uyvar altından batı tarafa kâfirin Litre adlı kalesi altına 7 saatte vardığımızda hemen hap hap bir hayli kâfire bir boğaz ağzında rast gelip hemen bir kere "Bre gaziler Allah" deyip bunlara dal satır olup aman ve zaman vermeyip giriştik. Kimisi keskin kılıçtan geçip kimi kaçtı, onlara da yetiştik. Ama bunlar yarar Macar yunakları olduğundan bir hayli ceng edip birbirimize karıştık.

Sonunda onları da birer yolla avlayıp elleri kafalarında zincire bağlı esir ettik. Hamd olsun biz 300 kişi idik, 170 adet kâfiri esir ettik ve 140 adet kelleleri mızrak süsü edip gittik. Ve yine o gün ikindi vaktinde ellerimiz ve kollarımız kan, 5 yiğidimiz şehit olarak sadrazam huzuruna vardık.

"Bre safa geldiniz gaziler" deyince hemen cümlemiz kelleleri yere bırakıp,

"Devletli vezir hep böyle düşmanların ve Uyvar kâfirlerinin kelleleri böyle yuvarlana" diye dua ettiğimizde Serasker Ali Paşa,

"Bre Evliyâm, sen sabah bizimle kahvaltı yedin, bu arbedeye ne zaman gittin" dedi. Gaziler,

"Hemen sultanımın otağından Evliyâ Çelebi atla çıktı ve bizimle bugün sabahtan gitti. Öğleden evvel Litre Kalesi ya-

kınında bu kâfirlere sataştık, çataştık ve birkaç baş tokuştuk. Elhamdülillâh fetih ve nusret bizim imiş. Hamd olsun devletli vezirin huzurlarına boş gelmedik, ama devletli vezir bu 5 tane şehitlerimiz Semendire gazilerindendir, timarlarını bu gazilere ihsan edin" diye rica ettiklerinde ricaları kabul edilip,

"Verdim, ama alay beylerinden arzını getirin" diye ellerine buyurdu-yı şerif verip "Kaldırın şehitlerinizi" deyip,

"Tez tercümanlar gelsin" dedi. Derhâl Panayot adlı tercüman gelip getirdiğimiz kâfirlerden sorulduğunda,

"İsa hakkıyçün bizim hepimiz Seçan Kalesi'nden, Honot Kalesi'nden, Hollok'dan, Buyak'dan, Germat'tan, Semendire'den, Külvar'dan, Filek'den, Diregel'den, Novigrad'dan, Leve'den, Nitre'den ve madenlerden 10.000 yunak yiğit idik. Uyvar'a yardıma girmek şartıyla gelirken Galgofça Kalesi yanında Hovalçat Adası'nda bütün taburumuzla yatıp bu Uyvar tarafında kaptanlarımız top şamataları işitip 400 yiğitle bizi bu Uyvar tarafına esir almaya gönderdiler. Biz de Litre altında bunlara rast gelip esir alalım derken bunlar bizi kırıp esir edip dil eylediler."

Münasip kıt'a:

Muğzâde ceng yerinde serim eyledim fidâ
Kâyil değil esir edip ister dil almağa
Verdim dilim oldu dilim dil dilim dilim
Anıniçün dilim olısar ser şilim şilim

Bu bağlantısız beytlerin anlamınca bu esirleri sadrazam söyletip otağı önünde "Bu dillerden dil çıkmasın" diye dilleri kelleleriyle hepten kesilip bizim 300 adet yoldaşlarımıza bir kese guruş bağışlandı. Kâfirlerin tüm atlarını, kılıç, rokla ve tüfenglerini satıp adam başına ancak beşer guruş gaza malı hisse düştü, Allah Halil bereketi vere. Beri taraftan, yine konuya dönelim.

Bu kelleler getirdiğimiz gün Çatrapatra Ali Paşa hendeğin içindeki suyu uğurlayıp hendeğin bazı yerleri kuru kalıp hendek içinde metrisler ve kuburlar yürümeye başlayınca hatt-ı şerif ile gelen hunkâr hasekisi, askerin hendeğe girip kale duvarı dibindeki şarampavlarda büyük savaşlar olduğunu görüp sadrazamdan 50 kese ihsan olup Der-i devlete yollandı.

O gün tüm İslâm ordusuna on kere yüz bin (1.000.000) torba dolusu toprağı hendeğe dökmek ferman olundu. Ama timar

ve zeamet erbabına bin akçe başına kanun üzere iki torba, bölük *[112a]* sipahisi başına birer torba ve tüm vezirlerin, beylerbeyilerin, sancak beylerinin ve diğer askerlerin hâsları ve ulûfelerine göre toprak ile dolu torbalar ferman olunup torba emini defteriyle 2.000.000 adet torba ferman olunup hepsi tahsil olup Ünsî Efendi sicilinde yazıldı.

Ama Allah'a ayandır hiç kimsenin çadırında kilim, kebe, keçe ve ihram kalmayıp yüksüz, eşyasız kaldık, ama çadırlarda da döşemeler kalmayıp herkesin çadırı güreşçiler meydanına döndü. Hatta atların yem torbaları ve çulları da kalmayıp atlar yaldak, sublak ve çıplak kaldı.

Sonra bu toplanan torbaları herkes toprak ile doldurup kalenin batı tarafında Beç Kapısı dışında Veziriazam Kolu'yla Yusuf Paşa Kolu arasında bir yüksek yere topraklı torbaları yığıp kaleye toprak sürülmek ferman olundu. Kaleyi toprağa boğmaya tüm Anadolu askeriyle Yusuf Paşa tayin olundu. Torba emini vezir fermanı olduğu üzere torbaları alıp yığar, torba getirmeyenden yine ister. Bu şekilde bir günde torbalar Demavend Dağı ve Elburz Dağı gibi öyle yığıldı ki kale içinde gezen karınca bile belli oldu. "Ve ancak 100.000 adet torba geldi" diye torba emini nakletti.

Hatta hakir dek durmaya kararım kalmayıp tâ torbaların en tepesine çıkıp bir merkezden kale içine baktım. Top darbelerinden harabe, yıkık dökük bir yer ki asla insanlardan bir eser yok. Hepsi pusu yerlerinde ve metrislerde gizlenmişler.

Ondan sonra yine İslâm ordusuna 2.000 boş tekerlekli arabalar ve 200.000 kütük ve tomruk da hendeğe bırakmak için vezir fermanı çıkınca o gün hemen toplanıp hendeğe atmaya başlandı ve hendek araba ve tomruklar ile ağzına kadar dolup üzerlerine topraklar, torbalar doldurdular.

Yine tabyalardan kâfirler ara sıra toplar atardı, ama balyemez topları cümle kırılıp battal olup kolumburuna toplar atar oldu. Hamd olsun onlardan pek korkulmaz oldu.

O gün 3.000 adet seçkin şahbaz ve şehnaz yiğitler sipahilik şartıyla serdengeçti yazıldı. Ve yine o gün hendek içinden 2 adet kubur kale duvarına dayanıp düzüldü.

Kuburun şeklini bildirir

Bir kubur Serdar Ali Paşa Kolu'nda idi ve bir kubur Sadrazam Kolu'nda idi. Kubur dedikleri odur ki, kalenin hendeği içini kale duvarına kadar aykırı yarıp iki üç adam yan yana yürüyecek kadar bir yol ederler. O hendek yol içinde insanların kolaylıkla kale duvarına gidip gelmek için o yol üzere kalın top kundağı tahtaları ve meşe ve çam direkleri döşeyip dahi üstüne nice bin torba toprak döşeyip içi kubur gibi korumalı bir yol olduğundan kubur yolu derler. Kalenin topu altındadır ve kale makaslarından, dirseklerinden ve tabyalardan bu kubura her ne kadar taş ve kumbara atsalar kubur içinde gezen adamlara asla zarar vermez ama serdengeçtiler bu kuburları yapıncaya kadar nice yüz adam şehit olur. Ama,

Kuburun yararını bildirir

Evvelâ bir kalenin fethinde zorluk çekilse kuburu yüz bin sıkıntı ve zorluk çekerek yapıp kubur içinden kale duvarına varıp artık korkusuzca kale duvarını delip lağımlar ile kale duvarını havaya atıp yürüyüşler olur, Allah'ın emriyle kalenin fethi nasip olur ise kuburun yararı olur. Serdar Ali Paşa Kolu'ndaki kubur üç günde yüz bin sıkıntı ile yapılıp dördüncü gün kale duvarını delmeye başlayıp lağıma başladı. Zira Serdar Ali Paşa Varat Kalesi'ni bu tarz üzere kubur ile lağım atıp feth ettiğinden çeşitli ustalıklar kazanıp Uyvar'a da gayet sağlam kubur yürüttü. Sadrazam tarafından da bir sağlam kubur kalenin tâ temeline girip yeraltında lağıma başladılar.

Kâfirler kubur yollarını görünce, kale altına lağım yolları girince ve sürülen toprağın hendek içine dağlar gibi geldiğini görünce hemen pis kâfirler sanki bir kudurmuş yılan olup gece ve gündüz top, tüfeng, kumbara vü fişeng dumanı karanlığından aydınlık gündüz zifiri karanlıktan fark olunmazdı. *[112b]* Hatta bu savaşta 105 adet yiğit şehitlik şerbetinden içince ebed sarhoşu olup Gaziler Mezarlığı Mahallesi'nde hepsini evlerine götürdüler. Ve sağlıklı olan gaziler metrislerde ve sıçan yollarında mükellef tabyalar ve siperler yaptılar.

Tatar Hanzâde'nin yardıma gelip alay gösterdiği surettir

Ve Muharrem ayının 22. Çarşamba günü Tatar Han oğlu Ahmed Giray Sultan 40.000 düşman avlayan Tatar'ıyla ve 150.000

adet yel gibi hızlı atlarıyla alay alay, koş koş olup tuğları ve bayraklarını açarak, Cengizî davul ve kudümlerini döverek, kerenay borularını çalarak, hakanî köslerine turralar vurarak ve Osmanoğlu'nun bağışladığı Cemşid buluşu mehterhaneyi çalarak Hanzâde'nin 40.000 Tatar'ı ve 150.000 saf kan küheylân atlarıyla bölük bölük ve saf saf alaylarıyla geçip ardı sıra 12.000 yaya Kazak-ı Ak Kardaş Kazak gök demire gömülmüş olarak hepsi tüfengleriyle geçtiler. Ardından Potkalı, Berabaş, Andirya, İhmilniç, Şeremet, Zaporoska, Durujunka, Sirge ve Çoçka (---) adlı 70 adet hatmanlar haçlı bayraklarını açıp her birisi atlar üzere muhteşemâne geçtiler. Artları sıra dankiyo ve trompete borularını çalarak nice bin arabalarıyla sürü sürü geçtiler.

Bunların ardı sıra Kırım hanlarının seçkin askerleri, Kazak sultanları, sultanzâdeleri, mirzaları, atalıkları ve vilâyet eğesi, yani babadan dededen Kırım Adası sahiplerinden Şirin beyleri 40 beydir, ve Mansurlu beyleri de 40 adet beylerdir. Nogay beylerinden Ulu Nogay, Şidak Nogay, Urumbet Nogay, Kiçi Nogay, Danay Nogay, Yaman Sadaklı, Kör Yusuf Bili, Kaya Bili, (---) (---) Arslan Bey-eli, Nevruz-eli, Çoban-eli, Taman-elli, Kereş-elli ve Mankıt-elli, bu eller de kol koş atlarıyla, kübe ve sadaklarıyla geçtiler.

Ardından Arkınlı, Darkınlı, Dayirli, Memaylı, Ulanlı, Haneyli, Bardaklı, Oraklı, ot ağaları, kapıkulu ağaları ve emildeş ağaları (---) nice bunun gibi düşman avlayan Tatar beyleri ve elleri pür-silâh zor batır yiğitleriyle hepsinin ellerinde kamçılarıyla, tüm sadak ve savatlarıyla ve hepsi kürklerini Hûşenk Şah âdeti üzere ters giyip şıpırtma kalpaklarını gözleri üzere çekip o acayip görünüşlü heybet ve o korkunç heyet üzere hepsi geçti. Ardından Kırım Hanı Mehmed Giray Hanzâde Ahmed Giray Sultan hazretleri henüz on beşine gelmiş bir bahtı açık şehzâde bir küheylân saf kan aru ve baral (arı ve doru) at üzere çığalı şahbaz istiğna burcu gibi sâfinâtü'l-ciyâd gibi at üzerine binip tüm silâhları, çüyen ve çirgisi, dabkır ve dartısı tamamı Tatarvârî idi. Ama giysisi tamamen zerdûz dîbâ idi ve kemerinde kılıcı ve sadağı hep mücevher idi, başında samur kalpağı Cengizli tarzı şıpırtma börk kalpak idi.

Bu şehzâdeyi karşılamaya çıkan Serdar Ali Paşa yan yana

at başı beraber olup bu güneş ve ay parçası şehzâdeyi araya alıp yağ ve balı sözler ederek Hanzâde de iki tarafına selâm vererek ve Ali Paşa'nın mehterhanesini çalarak Hanzâde'nin 500 adet gök demire gömülmüş sadaklı ve şıdaklı güneş parçası Kırım civanlarından seçkin iç oğlanlarıyla geçtiler. Bunların artlarınca,

Boğdan askeri alayını bildirir

Tamamı 27.000 adet seçkin Boğdan kefereleri pür-silâh olup çatal atlarıyla, çuka kontuşları ve başlarında kalpaklarıyla bölük bölük geçip artları sıra 70 adet hatmanları, kaptan, vamoş, logofet, bistiyar, kamaraş, kopar, pustenik, armaş, porkalab, vornik, postelik, behranik, ısbatar, komsin, zihnigar ve uşar adlı mertebe sahibi, iş sahipleri ve vilâyet zâbitleri pâk giyimli ve donanımlı geçip bu keferelerin sancaklarında "ricâlü'l-gayb suretidir" diye ve "Hazret-i Âdem'le cennetten çıkan ve çift süren sığırdır" diye tüm sancaklarında öküz başı resmi taşırlar.

Ardından Âsitane tarafından Boğdan beyleriyle bile hükumette olan 100 adet donanımlı, süslü ve emin kapucubaşılar ve divan efendisi geçtiler.

Ardından 3.000 adet yaya kefere tarabans tüfengliler geçip artları sıra 1.000 adet Müslüman sekbân ve sarıcalar, sonra yedekler, ardından şatır, mataracı ve tüfengciler, ardından Gika Bey samur kürküyle, başında kırmızı samur kalpağıyla, pâk silâhlı atıyla, 200 kadar mûğpiçe mahbûb oğlanlarıyla ve Osmanoğlu'nun bağışladığı mehterhanesin çalarak ve Osmanoğlu'nun hediyesi tuğlarını, sancak ve bayraklarını açarak ve ardı sıra 2.000 arabalar ile diğer hizmetçileri geçtiler.

Eflakân keferesi askeri alayını bildirir

Tamamı 20.000 adet pür-silâh çatal atlı, çuka roklalı, samur ve zerdevadan *[113a]* kalpaklı ve tirkeşli keferelerdir, ama bunların yaya tarabans tüfengli kefereleri çoktur. Boğdan'ın atlısı, Eflakân'ın yaya kefere tarabansı meşhurdur. Eflak vilâyeti geniş olduğundan hâkimleri ve zâbitleri Boğdan hâkimlerinden çoktur ve süslülerdir.

Eflak hâkimlerini bildirir: Evvelâ baş logofet, birinci vornik, ikinci vornik, baş hatman, ikinci hatman, pustenik, behranik, kopar, ısbatar, vistiyar, komsin, zihnigar, orta logofet, kü-

çük logofet, uşar, şatrar, kamaraş, armaş, ustolnik, vetah, koçlar, medeninkar, selçar, tarabans baş ve vamoş, bu isimli zâbitleri gayet mükellef, mükemmel, giyimli ve silâhlı mahbûb oğlanlarıyla geçerler.

Ama bu Eflak keferelerinin tüm sancak ve bayraklarında "Ricâl-ı gaybımızdır ve tüm kuşların padişahıdır" diye şahin kuşu resmini işleyip taşırlar. Hatta penez adlı bakır akçelerinde de şahin resmini yazarlar.

Bu anılan hâkimlerden sonra Âsitâne tarafından gönderilen müsellem şekilli kapucubaşılar ve divan efendisi geçerler.

Ardından 8.000 kadar yaya tüfengli tarabansı, şahin kuşlu sancakları, 6 adet yedekleri, şatırları, tüfengcileri ve mataracılarıyla Ligoraşki adlı ünlü kâfir samur lipaçe ve samur kırmızı Tatar kalpağıyla ve 300 adet haç-perest mûğpiçe güneş parçası oğlanlar da geçtiler.

Ondan sonra Osmanoğlu'nun eski kanun ve âdetleri üzere bağışladıkları mehterhanelerini de ardı sıra kendilerinin töreleri üzere kefere boruları zurna, davulları ve trompetlerini çalarak geçtiler.

Erdel Kralı Apopi Mihal adlı tabi kralın alayını bildirir

Evvelâ 5.000 kefere Macar katanasıyla Saz Macarı hâkimi seçkin atlı kefere ile geçti.

Ardından 5 bin atlı kefere ile Seykel hâkimi geçti.

Sonra 5 bin atlı kefere ile Hayduşak hâkimi geçti.

Ardından 5.000 atlı ile Erdel banı geçti, ama bunlardan donanımlı, giyimli ve silâhlı, her birinin yeninde, elinde, kolunda ve belinde beşer altışar adet çarklı kol tüfengleri ve birer de dalyan karabina çarklı boylu tüfengler ile geçtiler.

Ondan sonra Erdel vilâyetinin 776 pare kalelerinin tüm kale sahipleri donanımlı ve giyimli geçtiler ama bunlardan mükellef Sibin Kalesi kaptanı, Praşo kaptanı, Udvarhel, Şebeşvar, Kolçvar, Sekvar, Şibevar, Pisanvar, Jidvar, Siçevar, Devevar, Sazvar, Vinçazvar, Belgrad, Antivar, Turdar, Şolomkovar, Şamos Uğvar, Kolojvar, Şebeş Uğvar, Köyvar, Laboşvar, Nagbanyavar, Aranoş Megeşvar, Tirepişvar, Potar şehri, Milabar, Sakmar, Karolvar, Eçetvar, Naminvar, Kalovar, Tokayvar, Kış Varatvar, Husvar, Sekelhitvar, Şarbatakvar, Kalovar, Kaşa ve daha bu sağlam kalelerden başka nice

yüz kale kaptanları Macar alayı ile bölük bölük geçtiler. Bunlar tüm sancak ve bayraklarında (---) (---) (---) tasviri taşırlar.

Ardından on binlerinin silâhlı ve süslü gök demire gömülmüş kralın kendine mahsus askerleri geçti. Apopi Mihal Kral kendisi şatırları, tüfengcileri ve mataracılarıyla, kendisi küheylân at üzerinde samur kürk ve samur yeşil terpuş Macar kalpağıyla ve ardı sıra 500 adet samur kalpaklı kâküllerini dağıtmış giyimli pâk ve süslü sevimli, beğenilir ve rağbet edilir ceylân gözlü seçkin Mesihi milleti civanları geçtiler, ardınca Osmanoğlu'nun bağışladığı beylerbeyi payesiyle iki adet tuğ, sancak ve bayraklardan sonra Osmanoğlu mehterhanesi ardı sıra kâfir mehterhanesi davul, trompete ve luturyan borularını çalarak geçti. (---) (---)

Bucak Tatarı İslâm ordusunu bildirir

Daha önce geçen Tatar Han şehzâdesi askeri ve dahi ardı sıra cemapur askeri gibi Boğdan, Eflak ve Erdel askerlerini kanun üzere iki İslâm askeri ortaya alıp alay ile getirdiler. Bu anılan Bucak Tatarı toplam 47.000 adet seçkin donanımlı, mükemmel, güçlü, zorba, şahbaz, cesur ve hünerli yiğitlerdir ki Akkirman Kalesi'ni Sultan Bayezid-i Velî kâfir elinden feth ettiğinde bu 47.000 adet Tatar'ı Eflak, Boğdan, Kazak, Leh, Moskov, Çek ve Macar kâfirlerinin böğürlerine çivi olsunlar diye muaf ve müsellem edip Akkirman Bucağı'nda iskân ettirmiştir, o yüzden Bucak Tatarı derler. Kara Şemseddin-i Sivasî hazretleriyle Bayezid Han bu Bucak Tatarlarına hayır dua etmişlerdir. ***[113b]***

Onun için hâlâ Kırım Tatarlarından zengin, yarar ve silâhlı zor batır yiğitlerdir. Özü vezirlerine tabilerdir, ama bunların da 70 adet ot ağaları, atalıkları ve imirzaları var. Ancak bir sefere gitse Silistre vezirinin bir ağası ve yalı ağası bu askere serdar olur. Hâlâ Yalı Ağası Ahmed Ağa serdar olup 40.000 asker bütün kâfirlerin ardını alıp bir turfa alay ile geçmişlerdir ki anlatılmaz.

Ama bu anılan alaylar tamamen Veziriazam otağı önünden geçerken kaleden kâfirler bu ordunun çokluğunu seyredip tâ sabahtan ikindi vaktine dek alayın ardı arası kesilmediğini Fargaçi Kaptan kaleden görüp sakalını yolup,

"Ey vay kalemiz, Alman ve Ungurus diyarlarımız bundan böyle elden gitti" deyip ciğer yakan bir ah çeker. Bu haberi kaleden dışarı kaçanlar anlatır.

Sonra tüm alaylar veziriazam huzurundan geçip veziriazam otağında önce Hanzâde Ahmed Giray Sultan etek öpüp Sadra-zam hayli izzet ikram edip sağ taraftaki sandalye üzerine oturdu.

Ve dahi ardı sıra Hanzâde'yi Kırım'dan getiren Çavuşbaşı İbrahim Ağa etek öptü.

Ardından Yalı Ağası, sonra Kırım mirzaları, Şirinli, Mansurlu ve yukarıda yazılan tüm boy beyleri etek öpüp bir tarafa durdular.

Sonra Erdel Kralı Apopi Mihal gelip yiğit vezirin ayak tozuna yüz sürüp bir sandalye üzere oturdu.

Ardından Boğdan beyi ve sonra Eflak beyi vezirin ayak tozuna yüz sürdü. Bunlara sadrazam, Hanzâde ve Tatar ağaları işitsin diye,

"Bre melunlar, niçün bu ana dek geç geldiniz? Ne kadar zamandır size padişah fermanı gideli ve ne kadar zamandır biz bu kaleyi döveli. Hemen sizleri ve gayrileri katletmek gerek" diye hepsine hitaben bir sert ve azarlayıcı sözler söyleyip her biri güz yaprağı gibi titreyip sustular.

Ardından tüm Kazak hatmanlarının yetmişi de gelip kâfir haliçeleri öpüp ayak üzere Eflak ve Boğdan beyleri gibi sıraya durdular. Sadrazam yine buyurdular ki,

"Ya canım Hanzâde Çelebi, sen geleceğine baban bir iş görmüş şanlı han babamız idi, bu kadar kâfirler geldi, onlar niçün gelmedi. Yohsa tenezzül mü etmedi. Bu hizmet Allah için ve din-i mübin içindir. Bunda bu kadar iş var, kendileri bir hayırlı işte bulunurdu ve çok işler görülürdü" deyince hemen Ahmed Giray Sultan buyurdular ki,

"Vallahi'l-azim ve billahi'l-kerim babam da ve ben kulun da köleniz gibiyiz, lâkin kendilerinin gelmediğine sebep odur ki geçen ayda 70-80 bin Kalmak Tatarı Çigişke, Arbat ve Orağzı adlı kalelerimiz arasından Kırım'a girip 5-10.000 ümmet-i Muhammed'i esir edip bu kadar köylerimizi ve kasabalarımızı harap ve halkını kebap edip gitti. Şimdi yine Kırım'a girmek üzere iken padişah fermanı gelip sefer ferman olmuş. Tüm Kırım efendileri, bütün Kırım erenleri ve tüm kadıları, Kefe Veziri Ak Mehmed Paşa ile danışıp 'Hanım sen sefere gidersen, Kırım

Adası elden gider. Elbette oğlunu gönder' deyip danışıp efendimin kulluğuna beni bir iç oğlanı payesiyle gönderip huzur-ı şerifine gelip hamd ü sena o Allah'a ki mübarek yüzünüzü görüp ayaklarınızı öpmekle şeref sahibi oldum" dedi. Köprülüzâde bu kadar hoş, gönül okşayan, iltifatlı sözlerden hoşlanıp gülümseyince bahtlı Şehzâde Ahmed Giray hemen koynundan tüm Kırım ileri gelenlerinin Kalmak kâfirinden feryatnâmelerini elden ele sadrazama verince yüce kadr sahibi vezir o an arzları okuyup ne yazdığını öğrenince,

"İnşaallah o Kalmak kavminin de haklarından en kısa zamanda gelinir" buyurduklarında yine Ahmed Giray Sultan buyurdular ki,

"Bu Kalmak kâfiri durumunu bizi sefere getirmeye memur olan çavuşbaşı kulunuza sorun" deyince çavuşbaşı,

"Vallahi sultanım, biz Kırım'da iken Kalmak iki kere Kırım'ı vurup bu kadar mal ve davar sürüp ve bu kadar insan esir olup pervasızca Kırım'dan çıkıp gittiler" diye çavuşbaşı tanıklık etti.

Daha sonra Hanzâde'ye, Erdel kralına ve Kırım ileri gelenlerine süslü otağ içinde büyük bir ziyafet çekilmiştir ki anlatılmasında diller kısa ve kalemler kırıktır. Otağın dışındaki ziyafet Boğdan ve Eflak beyine, bütün Tatar'a ve tüm kâfirlere büyük bir ziyafet olmuştur ki tüm Osmanoğlu askeri de açlıklarını giderip hamd ü sena ettiler. *[114a]*

Hatta bu büyük ziyafette 300 adet koyun, 50 sığır, 3.000 tavuk, 50 kazan pilâv, 50 kazan zerde ve çorba ve 200.000 ekmek süslü otağ önündeki yeşillik üzerine bu kadar bol nimet döşenip bu kadar bin asker bu nimetlere üşüşüp koyun ve sığır kebaplarını parçalayıp yağma ederken bazı sığır kebapları içine usta aşçılar diri tavşan ve güvercinler koymuşlar, kimi uçar ve kimi kaçar ve kimi sıçar.

Bunları Tatarlar ve kâfirler yiyip şenlikler olup bir hay hû ile karınlarını doyurdular ve yine atlarına binip herkes yerlerinde durdular. Bu ziyafetten önce sadrazam tembih buyurmuşlardı ki,

"İslâm ordusu içinde her kimin çadırında ne kadar tüfengleri var ise Hanoğlu ziyafeti yağma olunduktan sonra bir yaylım toplar atıldıktan sonra gülbâng-ı Muhammedîler çekilip bütün tüfengler atılıp şenlikler olsun" denilmiş idi.

Gerçekte ziyafetten sonra İslâm ordusu içinde 70 adet balyemezlere ve 360 adet şahî darbzen toplara bir fitilden ateş edildi. Ordudan da nice kere yüz bin küçük büyük tüfengleri bir yaylım boşaltıp ve bir nöbet gülbâng-ı Muhammedî çekip Allah Allah sesleri gökyüzüne doğru yükselip yer ve gök titreyip yer göğe ve gök yere indi zannolundu.

Ama henüz yardıma gelmiş Tatar, Eflak, Boğdan, Kazak ve Macar kâfirleri böyle Osmanoğlu velvele ve gulgulesini görmemişler ve işitmemişlerdi. Hepsi hayretler içinde kalıp parmaklarını ağızlarına götürüp tırnaklarını dudaklarına batırdılar. Nicesinin atları topların gürültüsünden kuyruklarını hotas gibi edip sahralara gittiler, ama yine sahipleri ardına düşüp tuttular.

Hemen kalede kuşatılmış olan bazı kâfirler bu şenlik curcunasını görüp,

"Alırsınız, kale yerine filânımızı gidi Türk. İşte bizim kralımızın yardımı sizin ordunuza girdi, sizi kırıyor" dediklerinde bizim gaziler,

"O gelen asker bizim Tatar askeri, bizim Erdel kralı, bizim Eflak, Boğdan, Akkirman ve Kazak hatman askerleridir. Hemen melun kâfirler kaleyi vere ile verin. Yohsa işte kale duvarlarınız top ile yıkıldı. Yarın bir gün hepimiz yürüyüş edip sizi tümden kırarız" dediklerinde kâfir,

"Bre gerçek söylen Muhammed'inizi sevenseniz, o gelenler Tatar mıdır?" diye sorarlar. Bazı yiğitler de,

"Vallâhi Tatar ile 150.000 adet askerimiz geldi ve dahi Diyarbakır, Erzurum ve Şam-ı Trablus'dan da yardım gelecek askerlerimiz vardır" deyince hemen içerden yere gelesi kâfirler korkup o gün o gece duvarlardan ve mazgallardan kefereler baş göstermeyip asla top u tüfeng atmayıp müşaverelere girip, kaleyi vere ile vermelerine turvin şirvin ederler, diye keferelerden duyulup İslâm askeri ile kâfirler söyleşmeye başladılar.

Vakarlı sadrazam tarafından ziyafetten sonra hemen Boğdan Beyi, Komaran tarafına ferman olundu, Eflak Beyi Leve tarafında konaklamak ferman olundu. Ahmed Giray Sultan ile Bucak Tatarı ve Kardaş Kazak birlikte Litre Kalesi tarafına ferman olunup İslâm ordusunun dört tarafına kat kat muhafazacı-

lar konuldu. Üstürgon Köprüsü'ne Çavuşoğlu Mehmed Paşa tayin olunup "Ordudan firâr edenleri katl edip malları mîrî ola" diye o hizmete memur olup Ciğerdelen'e gitti. Daha sonra ertesi gün büyük alay ile,

Alman diyarına giden Kurt Paşa'nın ganimetle geldiğini bildirir

Evvelâ Muharrem ayının 23. günü Perşembe günü bu sevindirici fetih haberi gelince geceden 10.000 asker dağlar içinde gelecek askeri karşılamaya gittiler. Ve yine alaydan sonra "İslâm ordusundan top ve tüfengler atılıp gülbâng-ı Muhammedî çekilsin" diye tembih ettiler.

Öğle vakti olunca Tatar Hanoğlu'nun konduğu taraftan uçsuz bucaksız asker ve nice bin araba dağı ve taşı tutup adam deryası ve insan sesleri göklere yükselip seller gibi gelmede. Ama hakir sadrazamın otağında durup seyretmekle meşgul idim. Bu gelen ganimet malını *[114b]* ve bu Müslüman gazilerin ne mertebe sayısız mallarla zengin olduklarını gördüğümüz kadarıyla yazsak Uyvar savaşının yazılmasına engel olur, ancak biraz kısaltarak yazalım.

Önce Müslüman gazilerin alayı yürümeye başladı, sadrazam süslü otağının sokaklarını açıp kendiler bir sandalyede oturdu. Önce Hacikey Paşaoğlu'nun 10.000 adet askerinin atları ardında birer tane âlemi aydınlatan güneş parçası oğlanlar ve kızlar var idi.

Ve nice Freng ve İsveç atları üzerinde ikişer üçer adet oğlanlar, kızlar ve avretler binmişler idi.

Ve yaya giden Çek ve Tot zincirli esirlerinin sayıları ve haddi yok idi.

Bu Hacıkey Paşaoğlu Bölüğü'nde 2.060 adet camlı hınto arabalar içinde bu kadar kaptanlar, bakire genç kızlar, avratlar ve her arabalarda o kadar değerli kumaşlar, o kadar nadir mallar ve o kadar az bulunur değerli eşyalar var idi ki miktarını ancak Allah bilir.

İkinci bölük: Bunlar da öncekiler gibi pür-silâh olup bunların ellerinde yaya esirleri çok, ama mahbûb ve mahbûbe esirleri yok. Altışar at güçlükle çeker hınto arabalarında o kadar altın ve gümüş kap kacak eşyaları, o kadar gümüş haçları ve altın haç-

lı bayrakları var ki anlatılmaz. Ama bunlar tâ Felemenk Denizi kenarına seğirtmişlerdi. Bütün esirleri Freng şapkalı kaptanları, muhteşem papazlarıdır ve silâhları çok idi.

Üçüncü bölük askerler: Bunlar tâ Alman Denizi kenarında tâ Hollanda vilâyetine seğirtirler, ansızın basıp bir kâfir el kaldırmadan 3.000 kadar seçkin insanı, zincire bağlı esir edip götürmede hafif ve pahada ağır olan şeyleri alıp 600 kadar arabalara tahmil edip dönerler, ama bunların tüm esirleri Nemse'nin Alman güzelleri idi.

Dördüncü bölük gaziler: Bu muzaffer askerlerin çoğunluğu Dobruca, Babadağlı, Deliormanlı ve Karasulu vilâyetlerinden Tatarşe bir alay çatal atlı mücahit gazilerdi. Bunlar, batı tarafa 40 konak yer tâ İsveç vilâyeti Frengistan'ına varıp tüm kâfirleri bir bayram günlerinde evleri içinde bulup 5.000 kadarını esir edip o kadar bol mal ile geldiler ki hesabını Kerim Allah bilir. Bunlarda daha önce arabalar yok imiş, zira uzak mesafeden gelirler.

Daha sonra Nemse çasarının İsizinye adlı tahtını vurup Kurt Paşa ile 3 gün bu şehirde oturup 5.000 at ve 2.000 araba yükü esvap ve eşya yükletip yola çıkarlar.

Bunlarda olan seçkin esirlerin haddi sayıları yok idi. Ve bunların alayları geçmeye başlayınca yaya esirleri ve esirlerle dolu arabaları tam üç saatte geçtiler. Daha önce geçen alaylar ile tam 9 saat olup ikindi vakti olunca Serdar Kurt Paşa, Kınalıoğlu, Hacıkey Paşaoğlu ve diğer gazilerin serdarları pür-silâh olup Kurt Paşa'nın mehterhanesiyle ihtişam ve gösterişleriyle gelip sadrazamın ayak tozuna yüz sürdüler. Kurt Paşa'ya bir samur kürk, 40 adet gaziye hil'at ve 200 kadar gazilere çelenkler bağışlanıp tüm ganimet mallarına asla el konmadı, sultana ait pencikleri alınmaması için ellerine ferman-ı şerif verildi.

Kurt Paşa'ya inşaallah diye Uyvar hükumeti vaat edilip tüm gaziler otağdan vezirin ihsanıyla dışarı çıkınca hemen daha önce tembih olunduğu üzere tüm toplara ve tüfenglere ateşler olunup bir kere gülbâng çekilip İslâm ordusu Allah Allah sesleriyle doldu. Bütün vezirler, beylerbeyiler ve beylerde gece yarısına kadar tabılhane fasılları çalındı.

Ertesi gün İslâm ordusu öyle bolluk oldu ki bir esir beş guruşa ve yüz dirhem saf gümüş altı guruşa satılıp başka değer-

li eşya ve metalar buna göre kıyas oluna. Herkes çadırında beşer altışar oğlan ve kızlara malik oldular. Hatta ordu içinde bir adamda bir kıymetli ve nadir eşya veya değerli giysi görseler "Sen Kurt Paşa payına düşmüşsün gibi" diye bu ganimet darb-ı mesel olmuştur. Beri taraftan, yine konuya dönelim.

Bu anlamlı ve içler acısı hâli kale içinden kâfirler görüp akılları gitti ve bildiler ki kuburlardan kale altına lağımlar girdi. Gerçekten de kalenin duvarları sokak sokak oldu.

Üç yerden altışar hazineli lağımlar duvar içine girince *[115a]* lağımlardan asla fayda olmadı. Meğer kalenin tüm temelleri küçük küçük kemerler üzere imiş ve tüm duvarlarının içi sokak sokak boş imiş. Hatta bizim lağımcılar kale duvarını delip içeri girdiklerinde birkaç lağımcıları kâfirler kale temellerindeki yollarda bulup şehit ettiler.

Sonunda lağımdan bir çare bulamayıp hemen toprak sürmeye ve toplar ile kalenin yıkılan yerlerinden yürüyüşler etmeye karar verdiler.

Ve Muharremin 28. günü Hanzâde Ahmed Giray Sultan tüm Tatarlarıyla Ak yaylalardan öte geçip altın gümüş madenleri vilâyetlerini yağmalamaya ferman olup 40.000 Tatar ile Hanzâde çapula gittiler, ama yerlerine Bucak Tatarları kaldılar.

Ve dahi Eflak beyi 10.000 Eflak askeriyle tâ Seçan Kalesi'ne kadar yağmalamaya memur olup sadrazam tarafından bir ağa üzerlerine nazır olup çapula gittiler.

Ardından Boğdan beyi de 10.000 askeriyle ve Elbasan beyiyle tâ Komaran Kalesi taraflarını yakmaya memur olup yollandılar.

Ve yine Hacıkey Paşaoğlu da 15.000 yiğit ile Nemse'nin tâ Lonçat adlı vilâyetin yağmalamaya gittiler.

Sonra Hanzâde veziri olan Sefer Gazi Ağa oğlu İslâm Ağa 10.000 adet seçkin bahadır, zorlu ve yiğit batırlar ile Vak Nehri'ni geçip tâ Pojon Kalesi semtlerini vurup yakıp yıkmak ferman olundu.

Bugün Erdel kralıyla Lipova, Çanad ve Göle Sancağı beyleri tamamı 27.000 askerle Vo Nehri kenarında Roy şehri vilâyetlerini alan, talan, harap edip ganimet malı almaya memur olup gittiler.

Sonra, beş gün beş gecede ve kimi on gün on gecede dört taraftaki vilâyetlere çapula gidip dünyayı aşıp Safer ayının 3.

günü, bazısı 5. ve 10. günü İslâm ordusuna esenlikle ve doyum olmuş olarak geldiler.

Bu altı koldan ganimet mallarıyla gelen İslâm ordusunun aldıkları çok mal ve bol esirin ne haddi ve ne de sayısı var. Hatta o derecede çok esir var idi ki bazısının esirleri kaçıp ordu içinde bir kimsede dururdu, sahibi asla aramayıp giderdi. Tâ bu derece esir bolluğu var idi.

Sadrazam bunların alaylarından da hoşlanıp orduda top ve tüfeng şenlikleri ettirdi. Ve Hanzâde'ye bir kürk, Erdel kralı, Eflak ve Boğdan beylerine ve diğer askerin beylerine hil'at-i fâhireler bağışlanıp bu altı kol asker elinde olan esirlerin pençik kâğıtları hesabı üzere tam 117.000 esirden pençik alınmış. Dağlardan kaçırdıkları ve çadırlarında sakladıklarını Allah bilir ne kadar esir idi.

Bu savaşta kelleye kimse tenezzül etmediğinden kâfirlerin kellelerini sadrazama getirmez oldular.

Daha sonra Saferin 4. günü Serdar Ali Paşa Kolu'ndan gündüz gözüne "Allah Allah" deyip Bosna gazileri ve zağarcıbaşı yeniçerileri Uyvar Kalesi'nin batı tarafındaki Ak Tabya'ya saldırdı. İslâm ordusu karınca yılana ve arı bala saldırır gibi duvarın yıkık yerlerinden çıkıp tabya üstündeki metrisleri basıp 200 kadar kâfiri kesip gördüler ki askerin gerisi de kesilip yardım gelmez oldu.

Sonunda Ak Tabya üstünde gaziler yaka yakaya kâfirler ile ceng ede ede Gazi Dev Ali Beşe, serdengeçti ağası ve 50 adet yiğitler tabya üzerinde elest meclisi kurup tamamı 52 adet yiğitler o bezm ü rezmde şehitlik şerbetini yudumlamadan içip kendi kendilerinden ve dünyada buğday yemeden vazgeçip nimetler yurduna gittiler. Tüm şehitlerin cesetlerini gaziler alıp selâmete çıkardılar. Dev Ali ile serdengeçti ağası birbirlerini kucaklayıp öylece şehit olduklarından mübarek cesetlerini alamayıp anılan tabya üzerinde kaldılar.

Bu yürüyüş mahallinde atılan top ve tüfeng tozu toprağı dumanından tam bir saat âlemi aydınlatan güneş görünmez oldu. Allah'a ayandır ki böyle oldu.

Sonra Safer ayının 6. günü Uyvar Kalesi'nin batı tarafında Vak Nehri kenarında Galgofça Kalesi fethine Kıbleli Mustafa

Paşa memur oldu. Tüm cennet kokulu Şam askeri, 5.000 Kazak askeri ve 5 adet kolumburna padişah topları ile Kıbleli Paşa anılan kaleye serdar olup gitti, bir gece Litre Kalesi sahrasında yattı ve ertesi günü Galgofça Kalesi altına yetti. Ve o gün o gece kaleyi dövüp nice yerden burçlarını bedenlerini yıkıp kaleyi almak üzere iken Uyvar altında kâfirlerin birkaç casusları ele girip söylettiklerinde, ***[115b]***

"Hâlâ Nemse çasarı 100.000 asker ile Pojon Kalesi toprağına 150.000 askerle geçip Uyvar yardımına gelmek üzeredir ve gayet yakındır, gâfil olman. Eğer inanmazsanız bir iki adam gönderin. Eğer sözümüz yalan çıkarsa bizi katl edin" dediklerinde sadrazam "N'ola katledeyim?" diye çaşıtların sözlerini tutup dokuz taklı otak önünde kelle-paça edip o an Kıbleli Paşa'ya bir ferman gidip,

"Bir saat ve bir an durmayıp hemen İslâm ordusuna gelesin, aman" diye haberler gidince Kıbleli Paşa fermana bakmayıp,

"İşte bu ferman hemen pişmiş aşa su katmaktır, şüphesiz" deyip kaleyi dövmekten vazgeçmeyip üç gün üç gece daha dövdü. İşin sonunda Safer ayının 9. günü kahırla ve zorla Galgofça Kalesi'ni feth edip nice kâfirlerini keskin kılıçtan geçirip nice yüzünü esir edip zincire bağladı. Kale içinde olan tüm ganimet mallarıyla cebehane ve topları ve diğer eşyalarını 700 kadar arabalara doldurup kaleyi yerle bir edip zafer kazanmış olarak dördüncü günde İslâm ordusuna esenlikle, onurlu ve başı dik döndü.

Ve o gün tüm İslâm ordusuna karakollar ferman olunup o gün Uyvar metrisinde Rumeli Veziri Beğko Paşa Sadrazam Kolu'nda şehit olup Rumeli Eyaleti Sağkol adıyla meşhur Kara Mustafa Paşa'ya iki tuğla bağışlandı.

O gün sıkı fermanlar çıkıp kaleye sürülen toprak Elburz Dağı gibi olup kaleye yakın varıp dayandı. Her koldan kâfire göz açtırılmayıp çok şiddetli çatışmalar, vuruşmalar ve savaşlar sırasında toprak üzere memur olan Sipahiler Ağası Sunullah Ağa şehit olup yerine (---) Ağa sipahiler ağası oldu. Ve yine Safer ayının 9. günü,

Reisülküttab Şamîzâde Mehmed Efendi ve damadı Kadızâde İbrahim Paşa'nın sadrazamlık iddiası ve örf gereği öldürülmeleri, Safer 9 sene 1074

Çok acı olayın böyle olduğu Celâl sahibi Allah'a malumdur. Seher vakti sabah namazını İbrahim Paşa efendimiz ile kılıp çeşit çeşit kahvaltılar yenilirken Çavuşbaşı İbrahim Ağa ile Başmuhasebeci Gürcü Mehmed Efendi gelip selâm kelâmdan sonra kahvaltı yemeye başladılar. Hoş-beşten sonra Paşa:

"Ağa şu Uyvar Kalesi ya feth olsa, ya Allah canımızı alsa" dedi.

Meğer ki Cenâb-ı Allah söyletmiş ki, *"Halkın dilleri, Hakk'ın kalemidir"* (Hadis). Paşa böyle deyince çavuşbaşı:

"Bre hey sultanım niçin böyle söylersin" diye nice türlü sözlerden sonra hemen bir başı telli bir piyade divan çavuşu başını kurşun korkusundan eğerek gelip paşaya selâm verip,

"Buyurun sizi sadrazam ister" deyince paşa,

"Hayrola çavuş ağa, ayâ haberdar mısın bizi niçin isterler" dedi. Zarif çavuş,

"Allah bilir, Üstürgon'un zahiresi durumu söyleşiliyordu ve Seydîzâde de anılıyordu, o mahalde sizi istediler" deyince hemen İbrahim Paşa tebessüm edip,

"Eşeği düğüne davet etmişler, eşek demiş ki ya suları eksik yahut odunları eksiktir demiş, o dediği gibi biz de yine Üstürgon'da ceng ettiğimiz yere gidiyoruz, tez at getiriniz" deyip çavuşbaşıya, Mehmed Efendi'ye ve hakire,

"Siz Allah'ı severseniz oturunuz, enikonu kahvaltınızı yiyiniz. Ben şimdi belkim yine gelirim" deyince Mehmed Efendi eydir:

"Sahipsiz çadırda n'işleyelim? Biz senin cemalini görmeye geldik, biz de gideriz" diye naz ettiler.

"Yok, istemem, beni severseniz meclisi bozman. Şu mükellef kahvaltıyı yiyin" dedi. Onlar yine sofra başına oturunca hakir bir tarafa başımı kaldırıp paşaya baktım, düşünceye dalıp atıyla top menzilinden uzak sıçan yollarına dolaşıp gitmede.

Hemen hakir çadıra geldim. Tüm kölelere,

"Dikkatli olun, asla çadırdan dışarı çıkman" deyip hakir hemen metris yollarından gitmeyip açıktan eğri büğrü seğirttim,

hamd olsun nice yüz kurşun dört tarafımdan geçip bir eski battal metrise can atıp girdim.

Ardından bir metrise daha sıçrayıp indim, meğer Serdar Ali Paşa metrisi imiş.

"Bre Evliyâm, hoş geldin, nereden bu geliş" deyince,

"Sultanım, Kadızâde İbrahim Paşa oğlunuz kahvaltı yerken çavuşbaşı ve Muhasebeci Mehmed Efendi geldiğinde bir çavuş gelip, kendilerini sadrazam istemiş, atına binip gitti. Çavuşbaşı ve Mehmed Efendi paşanın çadırında kaldı" dediğimde hemen Serdar Ali Paşa'nın yüzünün rengi değişip,

"Şimdi bizi de sadrazam ister. Allah ıslâh eyleye" deyip,

"Tez abdest getirin" dedi. Hemen o an bir çavuş gelip,

"Sultanım, buyurun sizi sadrazam ***[116a]*** ister" deyince onlar veziriazama gidip hakir metris yoluyla müteferrikabaşı tabyasına gittim.

Gördüm ki reis efendi ve bizim Kadızâde İbrahim Paşa ikisi Uyvar hendeği içinde Veziriazamın kuburlarına gittiler.

Hakir de bile girip bir köşede durdum, ama sadrazamın yakınına girmedim. Yalan haramdır, hemen şunu işittim ki, reis efendi,

"Hâşâ bu mektuptan benim haberim ola, devletli vezir oğlum ve efendim. Bu düşman işidir, itimat etme efendim" diye feryatlar ettiğinde,

"Ya bu mühür senin değil midir?"

"Benim mührümü taklit edip yazmışlar" dedi. Sadrazam,

"Bre bunu saadetli padişahıma gönderdiğindir. Onlar da saadetle bu kâğıdı gönderdiler. Beni niçin gerçeğe aykırı böyle arz ettin: 'Ve İbrahim Paşa kulun Üstürgon'da önce kâfiri kırmasa Resulullah Sancağı giderdi. Vezir bir küçük yiğittir, iş görmemiştir. İbrahim Paşa kulun yaşlıdır ve iş görmüştür ki mühre lâyık kulundur' diye yazarsın" deyince,

"Hâşâ ve kellâ" derken,

"Kaldır şu kâfirleri" dedi. Meğer önceden cellat çelebiler hazır imiş. Bir dahi İbrahim sesini işittim,

"Bre ne vurursuz hey adamlar" dedi. Bir de reis sesini işittim,

"Devletli beni katl edersen gam değil ben ihtiyarım, ama İbrahim oğlumu azat eyle" deyince onu gördüm. Reisi ve İbrahim

Paşa'yı yumruk, sille ve sadme ile muhzır ağa adamları ikisini de vura vura kuburdan dışarı çıkarıp dağlar gibi yığılan toprağın ardında ikisini de boğup o mahalde defnettiklerinde hemen aklım başımdan gidip açıktan kaça göçe önce çadırıma, oradan İbrahim Paşa otağına geldim.

Meğer çoktan malı mülkü köleleri nesi varsa sabahtan gelen çavuşbaşı ve Gürcü Mehmed Efendi hepsini ele geçirip zabt etmişler.

Hele hakirin eline bu mahalde iki at, bir serhatlı samur kürk, bir okluk, bir kılıç, bir gümüşlü mızrak, bu şeyleri çavuşbaşı ve Mehmed Efendi hakire bağışlayıp çadırıma giderken atın birini kaleden top ile kâfir vurup o mahalde eyeriyle kaldı. Mecburen kolanını bıçakla kesip sırma mebrum kadife eyer, saf altın üzengileri ve Çerkeziçe koşumunu alıp çadırıma geldim. Onu gördüm, ordumuz dağılıp yurt yerinde hakirden başka bir fert kalmayıp hemen hakir akıllıca hareket edip bu beyti okudum:

Gurbette garîb şâdumân olmazmış
Hiç kimse garîbe mihribân olmazmış
Altın kafes içre ger kızıl gül bitgey
Bülbülga tiken gül âşiyân olmazmış.

deyip hemen partal sartal martalları seyishanelere yükleyip sadrazam kethüdası kadim dostum, velinimetim İbrahim Kethüda dairesine gelip kondum. Kethüda ile buluştuğumda,

"Ya Evliyâm, ben sana Edirne'de demedim mi, gel-e benimle olasın. Dedin ki: 'Reis efendi beni ister, ya nice olur?' dedin. Ya şimdi hani reis, hani damadı İbrahim" deyince,

"Benim hemen dağlar gibi sen İbrahim'im sağ olsun" dedim. Hakire 50 altın, 10 at yemi, 3 okka et ve 20 ekmek tayin edip ağaları sınıfına katıp gece gündüz bir an yanından ayrılmazdım.

İşte fakir Şemîzâde Reis'in ve İbrahim Paşa dostun şehitlik sebepleri böyle olmuştur. Ancak her biri gerçeği bilmeyip bu yüzden nakleder, ama Allah bilir ve tanıktır ki Ösek Kalesi'nde ilk defa, alay gösterdiğimiz gün bildim ki bu İbrahim Paşa'yı bu sadrazam katl eder.

Budin altında ve Yanık Kalesi altında baş dil almaya gidip kâfirden bir baş dil alamayıp geldiğimizde ve ilk başta Ciğerde-

len Sahrası'nda 5 saat savaşıp yarım saat yerden bize yardım gelmediğinden ve savaştan sonra bu kadar mal, cebehane, bu kadar kelleler ve bu kadar kaptanlar ile yüz aklığı edip geldiğimizde görürdüm ki elbette sadrazamın içinde gıpta olup bu İbrahim Paşa'yı katl eder, derdim. Kırk güne kalmayıp sonunda reisi ve damadı İbrahim Paşa'mı bu yüzden şehit ettiler. *Ruhları için Allah rızası için el-fâtiha.*

Beri taraftan yine Uyvar savaşına gelelim. Safer ayının 14. Pazartesi günü olunca kale içinden yüz nefer pis canından geçmiş Fargaçi Kaptan elinden dolusunu içmiş, sarhoş, murdar ve melun kâfirler bizim hendek içindeki lağım kuburlarını basmaya çıktılar. Bunların yerine bizim serdengeçti gazilerimiz asla el kaldırtmadan hepsini kırdılar, ancak beşini esir alıp vezire getirip bol bol ihsanlar aldılar. O an hendeğin karşı tarafındaki duvar dibinde olan yerlerde fethedilmemiş domuz yuvası şarampavları var idi, onları gaziler fethedip kâfirlerin üç yüzünü kırıp serdengeçti gazileri ***[116b]*** bu şarampavlar ardında metrise girdiler.

O gün iki nefer Acem gelip kaleyi o mahalde direk lağımlarına almaya başladılar. Bu sırada bir serdengeçti ağamız da şehit oldu.

Bu gece melun Fargaçi kaleyi aydınlatıp kale dibindeki Acemler üzerine ve metrislerdeki serdengeçtiler üzerine o kadar neft, katran, top, kumbara, domuzayağı, paçarız, zemberek ve el kumbaraları attı ki sayısı ve sınırı olmayıp bu gece çok adam şehit oldu. Zira kralın yardıma gelmesi duyulup can u gönülden savaş olur oldu.

O gün o gece bütün gaziler dinlenmeyip her koldan cengi harbîler çalınıp büyük çarpışmalar olup Uyvar Kalesi semender kuşu gibi Nemrud ateşi içinde kaldı. Ve o gece kâfirin Komaran Kalesi'nden on adet balyemez toplar atıldı.

"Ayâ bunun aslı ne ola?" derken Allah'ın hikmeti Boğdan beyi tarafından iki nefer esir sadrazama gelip "Topların aslı ne idi?" diye sorulduğunda,

"Vallahi sultanım 10 tane top atılması 10.000 askerin yardıma gelmesine işarettir. İşte Komaran Adası korunması için Zirinoğlu, Beganoğlu ve Nadajoğlu geldi" diye haber verdiklerinde

Çarşamba günü 20.000 Tatar, 10.000 Kardaş Kazak kâfir, 10.000 adet Eflak, Voynak ve baş Ispatar bu anılan 40.000 kâfire serdar olup Komaran Kalesi tarafını korumaya gittiler.

Yine o gün tüm serdengeçtilere ok, yay, kılıç, tüfeng ve harbe dağıtılıp yürüyüş ferman olunmadan Ali Paşa Kolu'ndan 500 adet serdengeçti gazi topların yıktığı yerlerden yürüyüş edip Ak Tabya üstünde 50 adet kâfir kesip kellelerini ve 4 adet kâfir bayraklarını sadrazama getirip 100 adet yiğit şehitlerini de getirdiler. Ama önceki şehit Dev Ali cesedini alamayıp hâlâ taptaze görmüşler ve kâfirler de el vurmamışlar. Bu gazayı eden 400 nefer yiğitlere sadrazam ellişer guruş ve birer boş timar ve zeametler bağışlayıp tüm gazileri cenge teşvik ederdi.

Ve o gün kale yürüyüşüne 1.000 adet merdiven gelip tüm metrisler üzerine koyup hazır ettiler.

Zeamet sahiplerine tekrar 600.000 torba, çit çubuğu ve tomruk getirmek ferman olundu.

Ardından Safer ayının 16. Cuma günü namaz vakti arası Ali Paşa'nın Hırvatlı gazileri ve zağarcıbaşı yeniçerileri hemen birden gündüz gözüne "Allah Allah" deyip yürüyüş ettiler.

Aman Allahım İslâm askeri tarafından bir Allah Allah sesleri koptu ki gaziler nara sesleri bulutlara ulaştı. Kale içinde de murdar kâfirlerin "Yajuj Yajuj" ve "Marya Kot" feryatları yerin dibine geçip feryatları cihanı tuttu.

İki taraftan atılan topların dumanlarından ve siyah bulutundan yürüyüş eden yiğitlerden asla eser kalmadığından kale içinde de bir Allah Allah sesleri gelir, ama bir kimse o sesten haberdar değil.

Meğer tüm serdengeçti gazilerimiz kâfirleri püskürtüp kâfir ile yaka yakaya olup hır hır köpek cengi ede ede tâ hisar içine varıp öyle şiddetli savaşırlar ki tüm kâfirler kale gibi kiliselere kapanıp hayli yiğitleri kurşun ile şehit ederler.

Bütün gaziler görürler ki geriden gelen yardımdan bir iz, bir belirti yok. Hemen 140 nefer kâfiri zincire bağlı esir, iki adet sütlü avrat, 117 yiğit kâfir kellesi, 50 adet şehit ve 10 adet yaralı yiğitler ile esenlikle yine kaleden dışarı çıkıp tüm esirleri, kelleleri, şehit ve yaralıları sadrazam huzuruna götürüp sayısız ve kıyassız ihsanlarla zeametler bağışlanır. Şehitleri defnedip tüm

esirleri kendilerine hibe olunup nicelerine turna telleri verildi. Ve getirdikleri esirlerin birkaçından sorulduğunda,

"Vallahi kalede zahiremiz çoktur, ama askerimiz çok yoktur. Genellikle savaşanlarımız avratlardır ve sizin toplarınız güllelerinden, yıkılan evlerin serpintisinden ve yağmur gibi yağan kurşunlar derdinden asla göz açamaz olduk" diye haber verdiler.

Cumartesi günü Acem lağımları tamam olup direklerine neft, katran ve ziftler sürüp ateşe vurdular.

Bir saatten sonra Ali Paşa tarafındaki Ak Tabya'nın 500 adım şeddadi duvarları hendek içine uçtu ve duvar üstünde metrislerde olan kâfirler de aşağı uçup kimisi yerin dibine geçti ve nicesini gaziler yağma edip bağlayıp esir ettiler.

Bu Ak Tabya duvarı böyle Acem tarzı lağımlar ile yıkılınca hemen bizim balyemez toplara bir ***[117a]*** fitilden ateş edip yıkılan duvarın ardındaki dağlar gibi topraklar bayır bayır oldu. Hisar içindeki evler çatır çatır ve kütür kütür öyle harap olup yıkıldı ki tüm iki katlı uğursuz haneleri tek katlı olup kale duvarından yürüyüş etmek daha kolay oldu. Kâfirler yıkılan duvarları hile ve şeytanlıkla ile imar etmez oldu.

O gün tekrar yine bütün timar ve zeamet sahiplerine 1.000 akçe yazıları başına yüzer adet çit çubukları "Hendek içindeki balçık üzere çitler döşeyip kalenin her tarafına merdivenleri koyup yürüyüş oluna" diye ferman olundu, nicesi zaten hazır imiş. Bir gece içinde hendek içindeki çamurları üzere çubuk çitleri döşeyip büyük yol oldu ve hendek kenarına 800 kadar merdiven gelip hazır oldu.

Yine o gün İslâm ordusunun cebeci, topçu ve yeniçeri gazilerinden terakkiler ile 10.000 adet seçkin *"Benim, başkası değil!"* diyen gazilerden savaş erleri, âdemoğlunun hünerli yiğitleri ve adam ejderleri serdengeçtiler yazıldılar. Bunların hepsine padişah cebehanesinden istedikleri kadar türlü türlü savaş âletlerini cebecibaşı defteriyle kol kol ve bölük bölük dağıttılar ve tüm gaziler merkezlerinde hazır durdular.

Yine o gün Eflak ve Boğdan kefereleri toprak sürmeye memur olduklarında bu kusurlu hakir o gün *insanın gayreti dağları deler,* sözünün gerçekliğini gördüm. Allah'a ayandır Osmanoğlu'nun derya gibi askerinin yirmi günden beri Demavend Dağı

ve Bîsütun Dağı gibi sürülüp yığılan dağı Eflak, Boğdan ve Kazak kâfirleri bir günde devirip sanki bir toprak deryası yürüyüp Uyvar Kalesi'ni toprağa gömeyazdı, ama 2.000'den fazla Eflak, Boğdan ve Kazak hatman ölüp kendilerine mezarlar kazdı.

Bu sırada Kütahya Veziri Yusuf Paşa ve Manisa, Tire, Aydın ve Saruhan gazilerinden 70 adet mücahit gaziler şehitlik şerbetini içtiler. Yusuf Paşa'yı Müslüman şehitliğinde ve gayrilerini reis efendi, İbrahim Paşa ve Beğko Paşa yanına defnettiler ve yine herkes memur oldukları hizmetlerine gittiler.

Yusuf Paşa şehit olunca eyaleti (---) paşaya verildi. Budin Veziri Sarı Arslan Hüseyin Paşa'yı, eyaleti askeriyle toprak sürüp o taraftan yürüyüş etmeye memur ettiler.

Yine Safer ayının (---) günü sadrazamın kuburu önündeki Acem lağımlarının direklerine ateşler edip kalenin o tarafından da 500 adım kale duvarı yıkılıp tekrar Ali Paşa Kolu'ndan yürüyüş olup kıyâmet kopup tam üç saat büyük çarpışma oldu. Allah'a hamd olsun Ak Tabya adlı İskender Seddi feth olup tüm gaziler büyük tabyanın topraklı dağı üzerine metrise girip dört tarafına hendekler kesip tabyayı mülk ettiler. Ve bütün çevresini sancak ve bayraklar ile süsleyip tabya üzerinde olan kâfirin toplarını bu kere kale içine çevirip kalenin içini dövmeye başladılar. Hatta ikindi vaktinde orta yemeklerini tabya üzerinde yediler.

Akşam vakti karanlığı olunca hemen kale içinde olan kilise ve manastırların çanlıklarından çan sesleri ve kâfirlerin feryat ve bağırışları duyulup tüm kâfirlerin ölüsü, dirisi ve karısı var kuvveti pazuya getirip bu feth olan tabya üzerine saldırıp yine savaşa başladılar. Ali Paşa, Düldül binicisi Ali-i Kerrâr gibi tekrar tabya üzerindekilerin yardımına yetişip 6 saat tabya üzerinde Ali cengi oldu. Sonunda kâfirlerin el kumbarası ve sırçadan atma kumbarası İslâm askerini zebun etti ve yine geriden asla yardım varmadı. Bütün insaf sahipleri bu içler acısı hâli görüp kan ağladı.

Sonunda 200 yiğit yaralı ve 70 yiğit şehit olup tabya üstünde kalıp gaziler yaralıları, 160 kelleleri ve 10 adet kefere esirleriyle sadrazama gelip bağışlarını aldılar.

Ama tüm gaziler artık canlarından bezmeye başladılar. Zira tüm gaziler yedi keredir yürüyüşler edip kale içinde ve tabya

üstünde bu kadar çarpışıp, savaşıp, gayret edip esir, baş, dil ve ganimet malı alırlar. Bunlara yardım yetiştirmediklerinden yine geri dönerler ve yine "Kral yardıma geliyor" diye feryat edip kaleye yürümek hazırlıklarını görürler. Acayip seyirliktir, diye âlem ve beniâdem hayrette kaldılar.

Hatta bu Ak Tabya'yı yine kâfir istilâ ettiği gün Sührâb Mehmed Paşa Kolu'ndan Maraş vilâyeti gazileri kâfirin tâ Pojon Kalesi altına varıp *[117b]* bir ünlü kaptan ve 150 kadar kâfir esir getirip sadrazam bu kâfirleri söylettiğinde,

"İsa ve Meryem Ana hakkıyçün sözüm budur, hâlâ Pojon Kalemiz altında büyük köprü yapılıp bizim bu Uyvar tarafına 40.000 adet seçkin Hıristiyan askerler geçtiler. Onlar size saldırıp siz onlar ile savaşırken iken ardınızda Komaran Kalesi'ne daha önce 10.000 kefere yardım geçmişti. Siz savaşta allak bullak iken 20.000 Hıristiyan Litre Suyu kenarından Uyvar'a yardıma girmeye memurlardır. Onun için Uyvar Kalesi'nde olan Fargaçi Kaptan o yardımlara bakıp size Uyvar Kalesi'ni vermez, ama gafil olman" diye bu kaptan kâfir yarar haberler verip azat olundu ve diğer kefereleri getiren Maraş gazilerine bağışlanıp nice türlü bağışlar da oldu.

Hemen o an Komaran Kalesi taraflarında olan Tatarlara, Eflak ve Boğdan boyarlarına,

"Uyanık olasız, kelle ve diller almadan geri durmayasız, yoksa zararını çekersiz" diye sıkılayıcı buyurdular gitti. Beri İslâm askeri çevresinde olan tüm sipahilerin, beylerbeyi ve diğer beylerin karakollarda olanlarına sıkılayıcı buyruklar olup ihtiyaten Bucak Tatarı'yla yalı ağasını, kâfirin Pojon Kalesi taraflarına gönderdiler ve gece gündüz yine tüm sipahiler yeniçeri metrislerinin artlarında atları üzerinde pür-silâh hazır durdular. Ardından Uyvar'ın Komaran Kapısı tarafında,

"Kaplan Paşa yalnızdır" deyip o tarafa Eflak ve Boğdan'dan birkaç bin kefere hatmanlarıyla koydular ki "Kale içine Komaran tarafından çaşıt ve yardım gelmeye, kaleden dışarı feryatçı ve çaşıt kefereler girip çıkmayalar" diye koruyucu kodular.

Meğer hileci, düzenbaz, dinsiz şeytan kâfirler her an kementler ile casusları kaleden indirip ağızlarına kamışlar alıp kendi vücutlarını su içinde saklayıp kamışlar ile nefes alarak Lit-

re Nehri'yle gidip Komaran'dan haber getirip yine kaleye girer imişler.

Böyle bir çıplak kâfiri kamışları ile Kaplan Paşa yakalayıp sadrazama götürdü, bildiler ki bu kâfirler kalenin hendeği içinden ve hendek dışından akan Litre Nehri'nden yüzerek Kadızâde İbrahim Paşa'nın konakladığı sudan geçip kaleye gidip gelirler imiş. Hatta sadrazam bu durumu İbrahim Paşa'ya demiş, paşa gafil davranıp asla aldırış etmemiş. Öldürülme sebebi de o olmuş, diye nice yüz bin türlü dedikodu olmuştu.

Yine Safer ayının 20. Pazar gün İslâm ordusu içinde dellâllar çağırıp,

"Gaziler yarınki gün gaziler bayramıdır ve şehitlerin cennet uçmağı seyranıdır. İnşaallah sabahleyin yürüyüştür. Kese kese mal, menal, timar ve zeamet sipahilik isteyenler hazırlıklı olsunlar" diye dellâllar çağırınca İslâm ordusu içinde bir sevinç ve şenlik olup herkes yıkanıp nicesi vasiyetler edip helâlleştiler. O gün o gece kimse kimsenin sözlerini işitmedi. Ve o gece nice bin yerde hatimler, zikirler, tesbihler, yalvarışlar ve dualar olundu.

Allah'ın hikmeti kale içinde daha önce ayakları bağlı esir olan ümmet-i Muhammed'den 150 nefer Allah kulunu, cehennemlik kâfirler siyaset meydanına getirip hepsini balta ile şehit ederken hemen içlerinden iki namlı yiğit kaleden kaçıp sadrazama gelip tüm şehitlerin başlarından geçenleri sadrazama anlattığında sadrazam,

"Allah ile ahdim olsun, fetihten sonra o şehit ettikleri gazilerin yerlerine kâfirlerden üç katı fazla kâfir kırayım" deyip bu iki adet gazilerin saçlarını tıraş edip birer kese guruş, birer at ve beşer adet Macar soltat kâfirlerini bunlara esir verip bağışlar olup sadrazamın ağaları zümresinden oldular.

Daha sonra esir ümmet-i Muhammedleri kırıp tüm söz başı olan kefere kaptanları, papazları, irşekleri, şagları ve birovları, 150 nefer kâfirler bir yere gelip işbaşında olanlarından ve diğer keferelerden toplanıp görüşüp danışırlarken işin sonunu düşünen yaşlı bir kâfir,

"Bre canım, bir kere bizim Fargaçi Kaptan zamanı Nemse çasarı 7 kralın 7 kere yüz bin askeriyle gelip bu kaleyi 7 ay dö-

vüp asla kalemizinin yanına gelemeyip metrise koymayıp top menzili açıktan dövdü. 7 aydan sonra kış geldi ve çasar çaresiz ve hüsrana uğrayıp gitti. Özellikle o zaman kalemiz yalın kat idi. Kaleden bir taş kopartmadan yıkılıp gitti. Şimdi ise kalemiz İskender Seddi iken, içinde bu kadar askerimiz, bu kadar yarar top ve tüfengimiz ve hesapsız cebehanemiz *[118a]* var iken Türk askeri geldiği gibi hemen o gece aman ve zaman vermeyip bize asla göz açtırmadılar, kalenin her tarafında güpegündüz kat kat metrise girip topa tüfenge bakmayıp beşinci gün hendek kenarına geldiler ve Yassı Tabya'yı aldılar. Kırk gündür ki çektiğimiz derdi belâyı sıkıntı ve acıyı Hazret-i İsa ve Hazret-i Meryem Ana bilir. Hâlâ kalemizin duvarları kalmayıp bayır bayır olup sokak sokak yollar oldu. Ve altı yedi kere Türk yürüyüşler edip birkaç kere kale içine korkmadan çekinmeden kudurmuş yılanlar gibi kaleye girdi, her girişte beşer altışar yüz nefer Hıristiyanlarımızı Türk yılanları soktu, kılıçları zehrinden bu kadar adamlarımız öldü, bu kadar esirlerimiz onlara gitti ve kendiler pervasızca avlarını alıp ordularında karar etti. Ve üç kere Ak Tabya'mıza yürüyüş edip almışlar iken onların artları sıra yardım göndermeyip tabya üzerine çıkanların ağızlarına Türk kılıçlar ile vurup 'Geriye dönün' derler idi. Onlar da dönüp geri giderlerdi. Meğer yürüyüş etmeye ve kaleye girmeye Türk'ün rızaları yok idi. Meğer yürüyüş edip kaleye girenler büyük Türk'ün haberi yok iken gelenler idi. Şimdi ise Türk dellâllar çağırtıp 'Yarın yürüyüştür' diye bu kadar bin merdivenler hazır ettiler. Merdivenlere de ihtiyaç yeri komadılar. Her nereden olsa kaç kere girdiler ve kaç kere çıktılar. Bu kalemizin bu şekilde harap olduğunu gördünüz ve nice olacağını bildiniz. Geliniz imdi ırzımız ve çoluk çocuklarımız yerinde iken kale üzerine aman bayrağı dikelim ve Türk'ten yarar adam rehinler alalım. Biz de onlara varalım ve kaleyi teslim edelim. Sonra her birimiz bir yana gidelim. Görürsüz ki kırk günden beri bize bir yardım gelmedi. Bu kadar çaşıtlar ve bu kadar feryatçılar gönderdik. Yardıma gelenlerimizi de taşrada Türk kırdı. Hemen, 'Aman ey, Osmanoğlu askerinin seçkini' diyelim. Yüzümüz suyuyla Türk'e kaleyi vere ile verelim. Ve illâ yok derseniz ya bugün veya yarın bu Uyvar Sahrası'nda olan

derya gibi Türk askeri kalenin yıkık bayırlarından ve gördüğünüz hazır merdivenlerden bütün Türkler bir kere 'Muhammed Muhammed' diye yürürler, durun bilmezler, bize aman vermezler ve hepimizi Ciğerdelen Ovası'ndaki gibi kırarlar. Siz bilirsiniz ve bu müşavereye ne dersiniz, siz de söylen" deyip başpapaz susar. Hemen tüm aklı başında olan Macarlar taraf taraf,

"Bu sözler makuldür. Hemen kaleyi aman ile verelim. Kaleden hayırlısıyla çıkalım gidelim" dediklerinde hemen Nemse kaptanları "Nem nem çi" deyip şapkalarını yere vurup müşavereye balgam bırakıp Nemseliler Macar'a derler ki,

"Eğer siz Türk'e kaleyi verirseniz, biz sizi önce kırarız, sonra Türk de bizi kırsın, kaleyi elimizden alsın" diye Macar kâfirleriyle Nemse kâfirleri arasında bu taştırma ve dedikodu yapılırken o Aziz, İntikam Sahibi Allah'ın hikmeti, o gün bu melunlar 150 adet ümmet-i Muhammed esirlerin kale içinde balta ile kırmışlardı, hemen o an bu danışma için toplandıkları yere Sadrazam Kolundan bir balyemez güllesi nasıl gelirse ve bu melunların batıl müşavere ettiği yere gülle girerse, hepsinin kelleleri üzerine danışma damını yıkarsa, yirmi tane belli başlıları gülle tanesi hurdahaş edip canları bir baş tamuya gidip yerleri cehennem deresi olur. Diğer kâfirler bu hâli görüp şaşırıp hayran olur. Neylesinler söz sahipleri kalmadı. Tüm kâfirler birbirlerine girip hepsi akılsız kalıp âh u vâh ederler, doğru Fargaçi Kaptan yanına giderler. Ondan bir rahatlatıcı cevap alamayıp yine Ak Tabya muhafazasına gelirler.

Allah'ın hikmeti, onu gördük, Ak Tabya üzerinde nice yüz kâfir Nemrud ateşi içinde havalanıp uçup gidince tüm zemin tir tir titreyip bütün İslâm askeri şaşırıp kâfirlerin çoğu taşra kebap olup düştü. Kimisi kale içinde pişti. Meğer Ak Tabya üzerinde kâfirler tütün içerlerken bir kıvılcım barut fıçılarına isabet edip Nemrud ateşi tüm kâfirleri havaya fırlatıp ebabil kuşu gibi havada uçup semender kuşu gibi Nemrud ateşi içinde kalıp hepsi kebap oldular.

Sonunda tüm kâfirler bir araya gelerek Fargaçi'ye varıp,

"Elbette Türk'e kaleyi verelim. Sonra biz krala cevabını verelim" deyip, *[[118b]*

İşbu 1074 Saferinin 21. Pazartesi günü Veziriazam Kolu'nda Beç Kapısı üzerine beyaz bayraklar dikilip "El-aman ey Osmanoğlu askerleri" diye vere ile kaleyi verdiler

Diğer tabyalar üzerini de beyaz bayraklarla süsleyip bazı kâfirler açıkta görünmeye başlayıp bizim asker de yer yer metrislerden çıkmaya başlayınca hemen Muhzır Abdi Ağa, başçavuş ve diğer çavuşlar askeri vurup yerli yerinde durdular. Derhâl veziriazama müjde edip,

"Sultanım küffar vere verdi" dediklerinde "Bre tüm asker merkezlerinde dursunlar ve herkes silâhına mukayyet olup gafil durmasınlar ve kimse aldanıp hemen meydana çıkmasınlar, ama top ve tüfeng dahi atmasınlar ve yine tüm topları gülleler ile sıkılı hazır tutsunlar" diye nice bunun gibi fermanlar olundu.

Ve bu sırada toprak sürme nöbeti Dergâh-ı âlî müteferrikasının idi. "Elbette durmadan toprak sürsünler" diye vezir fermanı çıktı.

Bu mahalde kâfirler kale içinden kementli ipler ile bir kayığı hendek içine indirip ondan merdivenler ile kaleden 5 kâfir ile Fargaçi Kaptan kethüdası bir al çuka dolama giymiş ve kalenin Nemse kaptanı bir yeşil çuka dolama giymiş, kayığa binip hendekten çıkıp Kaplan Paşa'ya geldiler.

Hemen Kaplan Paşa bu 5 adet kâfiri kendi küheylân yedeklerine bindirip 6 adet bölük ağalarıyla, çavuşbaşı ve muhzır ağa ile alay edip Fargaçi kâfirin kethüdası kalenin iki kapısı anahtarlarını ve diğer 50 adet anahtarlarını dîbâ, şîb ve zerbâf kese zarflara koyup sadrazamın otağında anahtarları sadrazama "Allah mübarek etsin" diye teslim edip 7 gün süre isteyince devletli vezir;

"Yok, elbette yarın amanımla çıkarsız ve yoksa siz bilirsiz" dedi. Hele üç güne güçlükle mehil alıp,

"3.000 araba ile ve hepimiz silâhlı atlarımızla kaleden çıkalım ve doğru Komaran Kalemize gidelim, ama bizi 3 veziriniz ve 50.000 askeriniz Komaran'a götürsün, zira Tatar, Eflak ve Boğdan bizi kırar" dediklerinde,

"İnşaallah sizi kimse kırmaz, hemen 300 araba size yeter ve Komaran Kalesi'ne sizi götürürler. Elem çekmen amanım amandır" diye gelen 5 adet kâfirin boğazlarına birer mutallâ ve mütellâ nakışlı tülbent makrameler bağlayıp yürüdüler ki,

"Çünkü kaleyi teslim ettiniz, bizim asker sizi incitmesinler diye kalenin tüm tabyaları ve duvarları üzere asker çıksın, zabt etsinler. Siz çıkınca kaleye kimse girmesinler ve 300 arabayla sizi ailenizle Komaran'a götürsünler. Ama siz de cebehaneye ait bir şey götürmen, sonra arabalarınızı aratırım. Ve size 40-50.000 asker veririm, zira Tatar size pek hasımdır, sizi çapmasın. Ve silâhsızca hemen çoluk çocuğunuzla, arabalarınız ve atlarınız ile bir günden sonra kaleden çıkın ve ikinci günü gidin. Yok derseniz bugün yürüyüş ferman olunmuş idi, hemen derya gibi asker yürüyüp asker elinde cümle kılıçtan geçerdiniz" diye sadrazam bu cevapları verince hemen kâfirler,

"İmdi benim sultanım, yeniçeri kullarınız kale duvarları ve tabyaları üzere çıkıp bizim metrislerimize girsinler. Biz 300 arabaya razıyız. Tek hemen çoluk çocuğumuzla can kuşumuzu kurtaralım. Ama lütf eylen dostumuza ve kâfirde olan düşmanlarımıza karşı silâhlarımızla ve atlarımızla gidelim. Ve bizi kırk günden beri dövdüğünüz balyemez topların güllelerinden beş on tane gülle verin, krala gösterelim. 'Niçin kalemi Türk'e verdiniz' deyince 'Kırk gün kırk gece biz bu gülleleri yedik. Niçin gelip yardım etmedin. Onun için kaleyi Türk'e verdik' demek için birkaç gülleler götürelim ve silâhlarımızla gidelim" dediklerinde kadri yüksek sadrazam,

"Öyle olsun, ama kalenin bir tarafında bir hile ve şeytanlık, bir ateş ve lağım gibi âfet olursa siz bilirsiz" deyince kâfirler:

"Biz kaleden taşra çıkınca isterseniz bizi birkaç gün tutun. Eğer bir hilemiz çıkarsa, bizi tamamen kılıçtan geçirin" diye kâfirin ikisi muhzır ağada rehin kalıp diğerleri yeniçeri ocağı ağaları, sipahi ağaları, cebeciler ağası ve topçular ağası ile hepsi silâhlı, donanımlı ve mükemmel kaleyi zapta gittiler. Sadrazam sözünde durup Kurt Paşa'ya Uyvar Kalesi'ni bağışladı. O da tüm askeriyle mehterhanesini çalarak hisarın *[119a]* tabyalarına gidip bütün askeriyle kalenin tüm duvarlarını ve 6 adet büyük tabyaları balyemez toplarıyla zabt etti.

Daha önce elçilik ile Uyvar'a giden İpşirli Mehmed Ağa ve 20 adet mükellef ve mükemmel yeniçeri odaları tüm çorbacılarıyla kaleye varıp duvarlar üzerinde kâfirin bütün metrislerine kat kat girip Uyvar duvarlarını zabt ettiler. Ve nice gaziler neza-

ketle Uyvar içine sepişip zabt ettiler ve 20 adet yeniçeri odaları taşra kendi eski metrislerinde kaldılar.

Sonra hisar içinde olan kâfirleri Komaran Kalesi'ne götürmeye Tire ve Manisa askerleriyle Kaplan Paşa hazır oldu. Sipahiden aşağı bölük ağaları ve bir oda yeniçeri ocağı daha gelip Komaran Kapısı tarafında kondular. Kâfirleri Komaran'a götürmeye bunlar da hazır oldular.

Bugünkü gün tüm Eflak ve Boğdan kefereleri kalenin Beç Kapısı ve Komaran Kapısı ardındaki dağlar gibi yığılı toprakları taşıyıp *Bismillah* ve gülbâng-ı Muhammedî çekerek ve kurbanlar keserek kale kapılarını açınca nice bin gazi kaleye girip hunkâr hazinedârı Fargaçi Kaptan'ın hazinesini zabt etti.

Sonra Cebecibaşı Ali Ağa, Fazlı Kethüda, Mustafa Kethüda, Türk Ahmed Kethüda ve tüm cebeci çorbacıları bütün cebehaneyi zabt ettiler.

Sonra topçubaşı, topçular kethüdası ve tüm çorbacıları bütün topları ve top mühimmatlarını zabt ettiler.

Ardından ertesi gün ki Salı günü idi, tüm kâfirler kaleden çıkıp arabalarına dolmaya başladılar. Bütün arabaları dörder ve altışar atlı hınto arabalar ki her biri billur, necef ve moran camlı arabalarına esvap ve eşyalarını yüklettiklerinde Defterdar Ahmed Paşa tarafından adamlar tayin olunup hazine malından ve padişah cebehanesinden arabalar içinde ne bulundu ise mîrîye zabt olundu.

Sonra Saferin (---) Çarşamba günü tüm uğursuz kâfirler kaleden taşra çıkınca hemen hakir vezir fermanı ile Komaran Kapısı üzerinde Davudî yüksek sesle gülbâng-ı Muhammedî ezanını ilk defa bu hakir okudum, *elhamdülillah* ve yine *elhamdülillah.*

Sonra tüm vezirlerin müezzinleri her biri birer kilise çanlıklarında ve kale duvarlarında ezanlar okumaya başlayıp tüm Müslüman gaziler sevinip mutlu oldular. Bu günkü gün tüm gazilere metrislerden çıkmak ferman çıkınca *sübhanallah* sanki İsrafil Suru çalınıp Haşir Günü insanlar nasıl yerden kalkarsa, tüm beniâdem öyle metrislerden yeryüzüne çıkıp Haşir Günü'den bir belirti olup herkes insan denizi gibi dalgalanıp herkes silâhıyla topraktan çıkıp çadırlarına gidip Allah'a hamd ettiler.

Ama beri tarafta kâfirler 300 arabaya izin almışken 500 ara-

ba daha fazla yüklettiklerinden başka melun Fargaçi ve dinsiz Nemse kaptanı sadrazama haber gönderip,

"Kalede bir havan topu var, onu alalım, 2.000 Macar reayalarımız var, onları götürelim, bütün arabalarımızı sancak ve bayraklarımızla donatalım, erganun, trompete ve luturyan boruları ve mehterhanelerimizi çalarak gidelim" diye veziriazamdan izin istediklerinde yiğit vezir buyurdular ki,

"Ben onların ağır yüklerini kaldırmaya 300 araba söz vermişken *kerim ahdine uyandır sözü* ahdime uydum. Onlar 500 araba daha hazırlayıp yüklediler, söylemedim. Onlara asla bir zerre vermem. Cebehaneye ait havan top ve tüm reaya padişahındır, onda benim dahi alâkam yoktur. Ve utanmadan 'Bütün arabalarımızı bayraklar ile süsleyelim ve mehterhane çalalım' derler. Mehterhanelerini çalarlarsa meçikleri ve çanlarını başlarına çalsın ve başlarını hangi taş pek ise o taşa çalarak gitsinler. Hemen kaleden pek uzak olup dek dursunlar" diye sadrazamdan kâfirlere böyle haber varınca kâfirler neylesin ve ne çare eylesin, kaleden de çıkmış oldular.

Sonunda tüm avrat ve oğlanlarıyla yaya olup nice yüz bin guruşluk esvap ve ağırlıklarını bırakıp Komaran Kapısı önünde kalıp kendileri cümle ağırlıkları ile biraz ileri gidince hemen tüm gaziler kâfirlerin bıraktığı eşyaları yağmalayıp talan ettiler.

Sonra orada kalan reayaları Silâhdar Ağası Burunsuz Mustafa Ağa Şuran Kalesi'ne götürdüler. Uyvar Kalesi içinden çıkan kâfirler; 1.000 kadar Nemse ve 2.000 yaya Macar idi, ama genellikle yaralı ve bereli idi. Ve 7 araba yükü leş götürdüler.

Ancak avratları gayet çok idi ki hesaba gelmezdi. ***[119b]*** Zira kocaları Ciğerdelen Sahrası cenginde ciğerleri delinip ölmüşlerdi. Ve tüm avratlarına Nemse şapkası giydirip ellerine birer tüfeng verip sanki erkek askeri görünüşüne sokmuşlardı. Kendileri gibi saçları dağılmış avratlar bölük bölük yaya gittiler.

Hatta bu kadar kâfirin önlerine Kaplan Paşa, sağ taraflarına sipahilerden sağ bölük halkı, sol taraflarına tüm sol bölük halkı ve artları sıra Adana paşası eyaleti askeriyle geride ardcı oldu. Kâfirler tamamen kaleden biraz açıldıklarında, Mülk Issı Allah'ın büyüklüğü kale içinden, burçlarından, bedenlerinden ve Uyvar Ovası'nda olan İslâm ordusundan üç kere gülbâng-ı

Muhammedî sesleri yükseldi. Üç nöbet orduda ve kalede olan toplara ve tüm gazilerde olan tüfenglere birer fitilden ateş edince yer ve gök tir tir güz yaprağı gibi titredi. Ve o sırada kâfirlerin taşrada ödleri çatladı ve niceleri malından mülkünden ayrılıp,

"El-firak ey gidi Uyvar" diye ağladı. Uyvar'ın duvarları üzerinde ve tüm İslâm ordusu içinde 170 yerde tüm vezir, vekil, beylerbeyi ve yalnız salt beylerin mehterhaneleri çalınıp davul, zurna, boru, zil ve nakkârelerin sesleri velvelesinden yer ve göklerde sanki şimşek sesi duyulurdu.

Ve tüm İslâm ordusu eski yurt yerlerinden kalkıp Uyvar'ın top altındaki yeşillik ovaya askerlerin nakledilmeleri için vezir tarafından buyruk çıkarılıp tüm İslâm ordusu eski kanunlarına göre Uyvar Kalesi'nin top altına girip dip dibe ip ipe konup yine dört tarafa karakollar tayin olundu. Ve o an Hazret-i Resulullah'ın sancağını ve tüm padişah hazinesini kale içinde korumaya alıp bütün İslâm ordusu rahat oldular.

Allah'ın hikmeti tüm İslâm ordusu sevinç ve şenlikte iken, hisar içini ve tüm tabyaları ümmet-i Muhammed seyretmekte iken hemen kaba kuşluk vakti idi, Litre Tabyası'ndan bir lağım atılıp bu kadar cebehane, mühimmat ve levazımatlar gökyüzüne karıştı. Ve nice Boğdan kefereleri kaleyi temizlerlerken doğancı pefteresi gibi havaya fırlayıp siyah barutun kara dumanı kıvrım kıvrım mavi bulutlara Samanyolu gibi ulaştı. Ama Müslüman askerlerden bir kimsenin helâk olduğu görülmeden, hemen İslâm ordusu içinden Allah tarafından bir ses duyuldu ki,

"Hay kâfirin hilesi var imiş. Bu kadar gazileri Nemrud ateşi ile yaktı. Bre kaleden çıkan kâfirleri kırsınlar" diye bir ses yükselince hemen bütün İslâm askerleri fermansız atlanan atlananın olup bu hakir de iki kölemle silâhlanıp atlandım, zira daha önce kâfire hıncım var idi.

Hemen tüm gaziler dal kılıç olup dolu dizgin kopar, bre ha kopar, diye gâh üçerleme, gâh lingleme ve gâh koşturma at boynuna düşüp anında kâfir askerine yetiştik, ama onlar dahi Komaran kalelerine yaklaşmışlar.

Hemen İslâm askerinden ileri varan yüğrük atlılardan 15.000 kadar küheylân atlı bir kere içten gönülden "Allah Allah" deyip aç kurt koyuna saldırır gibi Rüstemce bir hamle edip saldırınca

hemen kâfirler allak bullak olup nicesi hemen domuzlar gibi ormanlara girdi, gazilerin akıllıları ormanlarda bu kâfirlerin nicesini kırdı. Nice yüzünü esir edip orduya gelmeden bu kadar avrat ve oğlan ile Üstürgon'a gitti.

Bazı gaziler hemen kâfirin kümesine dal kılıç olup hücum ettiler, ama bu kâfirler hepsi domuz topu olup arabalarının etraflarına metrislendiler ve cenge hazır oldular. Bu kâfirleri Komaran Kalesi'ne sağ salim götürmeye memur olan Kaplan Paşa askeri ve diğer paşaların askeri, onlar da bizim üstümüze dal satır olup,

"Dur-a dur-a gaziler, el kaldırman. Bu kâfirler ki Allah amanı ile kaleden çıkıp bu mahalle getirmişiz. Siz niçin bunları kırmak istersiz, aslı nedir?" dediklerinde biz de,

"Aslı ne olsa gerek. Kaleyi vere ile verip meğer kale içinde bir büyük lağımı var imiş. Bu kadar cebehane, padişah malı ve bu kadar ümmet-i Muhammed karındaşlarımız havaya uçtular. Görmez misiniz alev alev Nemrud ateşi dumanını, burum burum gökyüzüne çekilmede. Elbette biz bunları kırmaya geldik" dediğimizde hemen, Kaplan Paşa,

"Evet kardaşlar, lağım attığını gördük, ama bu kâfirleri kırmaya ellerinizde fermanlarınız var ise bizim de canımıza minnettir. Biz de sizlere yardım edelim, hemen kâfirleri birlikte kıralım. Hani elinizde fermanınız" deyince varan askerimiz,

"Ellerimizde ***[120a]*** fermanımız yoktur" deyince hemen Kaplan Paşa ve Adana paşası,

"Bre vurun, şu yağmacı gidileri" deyince fermansız askerin gerileri tutmayıp nice ümmet-i Muhammed'i Kaplan Paşalı paraladılar ve 7 nefer kimseyi şehit ettiler. Sonunda gerisi darmadağın oldular.

Ama hakir bir kenara durup Kaplan Paşalı ile ülfet edip giderken gördüm ki tüm kâfirler henüz ecelden kurtulup sanki yürüyen ölü olup yüz renkleri sapsarı olup kehribar gibi olmuşlar idi, acele edip Komaran'a can atmaya çalıştılar.

Bu sırada onu gördük, geri Uyvar tarafından göklere doğru yükselmiş bir kara toz ve bir kara bulut içinden 40-50 adet flamalar belli olup 10.000 kadar İslâm ordusu yine dal kılıç olup gelmede, ama beri tarafta daha önce gelen askerler hemen bu bayrakları görüp,

"İşte bu kere kâfirleri kırarız" diye yine dal satır olup kâfirin arabalarına "Allah Allah" deyip at bıraktılar. Yine Kaplan Paşalı "Bre neylersiz gaziler" deyince arabalardan nice ganimet malları, nice güneş parçası tertemiz kızları ve nice oğlanları terkilerine alıp her biri birer ormana girip kaybolduklarında gerideki asker de yetişip geldi, meğer Şam askeriyle Kıbleli Paşa imiş.

"Bre bre medet gaziler el kaldırman ve bu kâfirleri kırman, Osmanoğlu amanıdır" diye Kaplan Paşa'ya fermanlar gösterilinceye dek kâfirden 2.000'den fazla esir, avrat, oğlan ve bu kadar mal alınıp her av alan bir tarafa dans edip kaçtılar.

Ve "Gayri şikâr [av] alam" diyenlere yine paşalılar dal topuz ve dal gaddare olup, "Bre vurun yağmacıları" deyip güçlükle kâfirleri kurtarıp Komaran Kalesi'ne götürüp Tuna Nehri kenarına ulaştığımızda Komaran Kalesi'nden 1.000 adet kayık gelip bu tüm kâfirleri bir anda karşı kaleye geçirdi. Fargaçi paşalara beşer kese, tabilerine üçer kese ve sipahi bölüklerine ikişer kese verip tüm kâfirler karşıya geçip kurtuldular.

İmansız yurdu Komaran Kalesi'nin özellikleri

Tuna Nehri içinde doğudan batıya 3 konak uzunluğunda bir adanın doğu tarafı ucunda Üstürgon Kalemizden görünür üçgen şekilli bir şeddadi tuğla yapıdır ki sanki iki denizin kilididir. Nemse çasarının Osmanoğlu tarafında sağlam seddidir. Litre Nehri ve Vak Nehri, Uyvar'dan beri gelip bu Komaran önünde Tuna Nehri'ne karışır.

Sözün kısası, gönlümüzün istediği gibi bu kaleyi gezip dolaşamadık. Adı geçen paşalar ile dönüp hemen bu seğirdimde at tepeleyip seğirttiğimiz yanımıza kalıp üzgün bezgin Komaran Kalesi'nden kuzey tarafa 6 saatte yeşillik ovalar ile gelirken kâfirleri vurmaya gelen ümmet-i Muhammed'den, Kaplan Paşalı ellerinde şehit olanların yedisini de boş atlara yükletip Uyvar'a girince onları da şehitliğe defnettiler.

Uyvar içinde atılan lağımın aslını esasını sorduk. Bütün tabyalardaki balya balya barutları bir yere yığıp 6 adet tabyaların altlarındaki baruthane hazinelerine götürülürken tütün içen bir melun herif daha önce yere dökülen barut üzerine tütün ateşi düşürmüş. Bu düşen ateş yerdeki barutu yakarak bir tepe gibi yığılmış baruta isabet edince bu kadar yığılmış mühimmat, bu

kadar levazımat, insanlar ve hayvanların helâk olmasının sebebi o imiş.

Sonra sadrazam ferman edip 3 gün 3 gece şenlikler oldu. Uyvar Kalesi'nin tüm burçları, bedenleri ve tabyaları üzerini binlerce sancak, bayrak ve filandıralar ile süsleyip beş vakit namazın sonunda yine bütün gaziler silâhlarıyla hazır oldular. Yeniçeri ocağından ilk başta gülbâng-ı Muhammedî çekildikten sonra bütün toplara ve tüfenglere ateş edip tüm gaziler ateş edip sonra tüm vezirlerin ve beylerbeyilerin davul ve kudümleri dövülüp şenlikler olurdu.

Her gece Uyvar'ın duvarına yığılan dağlar gibi topraklar üzerine nice kere yüz bin meşale, kandil, fanus, neft, katran ve balmumu ile 3 gece çerağan olup her karanlık gece Kadir Gecesi olunca herkes çadırlarında zevk u safâda oldular.

Ertesi gün sadrazam otağında padişah divanı olup tüm vezir, beylerbeyiler, diğer beyler ve bütün ocak ağalarına hil'at-i fâhireler ve kese kese ihsanlar ve bağışlar yapıldı, ***[120b]*** nice boş mansıplar, timar ve zeametler dağıtılıp herkes akranı arasında seçkin oldu.

Ertesi gün sadrazam ağalarından (---) adındaki şahıs saadetli padişaha Uyvar Kalesi ve Şuran Kalesi fethi müjdesini götürüp gitti.

Yine bu günde küffarın Pojon tarafına gidenler geldiler. Çasar askeri Uyvar'ın feth olduğunu işitip tüm küffar *"Basra harap olduktan sonra"* deyip Uyvar yardımına gelmekten vazgeçip tüm kâfirlerin uğursuz yurtlarına kaçtıkları haberi gelince Müslüman askerler henüz rahata erip güvende oldular. O gün Çarşamba günü idi, bütün Müslüman şehitleri kalabalık cemaat ile namazları kılınıp defnolundu. Zikri geçen Div Ali Beşe ile alaybeyi birbirlerine sarılmış Ak Tabya üzerinde 27 gün ter ü taze kanları akarak kalmış, onun ikisini de Ak Tabya üzerine defnedip onların üzerlerine Sührâb Mehmed Paşa bir ahşap köşk inşa etmiştir ki hâlâ gazilerin ziyaretgâhıdır.

Yine bütün gaziler gaib şehit namazı kıldılar. Daha sonra o gün padişah tarafından miskli gaziler helvaları pişirilip bütün vezir, beyler, zengin ve fakirlere gaziler helvası dağıtıldı. Beytülmalcı defteriyle toplam 2.050 yiğit elbiseleri teslim olup bü-

tün şehitler reisülküttabın defnolunduğu kabristanda defnolundu. *Allah hepsine bol bol rahmet eylesin.*

Ertesi gün, Perşembe günü idi, her vezir ve her ocak halkına kazdıkları metrisleri ve sıçan yollarını doldurup düzletmek ferman olundu. Uçsuz bucaksız asker topluluğu ve binlerce Erdel, Eflak ve Boğdan askerleri bu Uyvar Ovası'nı kazma ve kürekler ile savaş meydanını çapalayıp öyle Ferhadî külüngler vuruldu ki bir anda Uyvar Ovası Tih Çölü'ne döndü. Metrislerde defnolunan önceki şehitleri çıkarıp kilimlerle büyük şehitliğe taşırken nice şehitlerimiz 40 günden beri ter ü taze bulundu.

Şehitlerin hikâyeleri

Hatta bizim Kütahyalı Yazıcı Osman adında bir marifet erbabı ünlü hattat 40 adet *Kelâm-ı İzzet* yazmış idi, 20 gün önce idi ki memesi üstünden kurşun ile vurulup Hür şehit olmuştu. Metrisler yerinde mübarek naaşı esvabıyla bulunup 20 günden beri vücudu henüz taptaze iki elleri göğsünde şahadet parmağını kaldırmış bulunup hâlen kurşunun yarası yerinden al ve ala kan damla damla akmakta bulunup bütün gaziler gelip ziyaret ettiler.

Hatta sadrazam da görüp *"Bu Hür şehit binde birdir"* deyip özellikle onun namazı ayrı kılındı. Hakir bu merhumu kilim içine koyup kanı akarak şehitler mezarlığında efendimiz Kadızade İbrahim Paşa'nın yanında esvabıyla defnettim. *Allah rahmet eylesin.*

O gün hendeğe dağlar gibi sürülen toprağı geri sahraya dökmek için ve bütün hendeği temizlemek için tüm İslâm ordusuna, Tatar askerine, Erdel kralına, Eflak'a, Boğdan'a ve Kazak Hatman'a fermanlar gitti. O an o Demavend Dağı ve Cebel-i Lübnan gibi yığılı toprağa cemapur ordusu üşüşüp küffarın topu ve kumbarasının korkusu olmadığından öğle vaktine dek karıncanın toprağı taşıdığı gibi taşıyıp ovanın çukur yerlerine doldurup dümdüz ettiler.

Yine o gün hendeği öyle temizlediler ki kâfir zamanında olan derinliğinden 5 adam boyu daha derin kazdılar ki tâ yeraltından akarsular çıktı.

Ertesi gün Budin, Üstürgon ve Üstolni-Belgrad'dan ve başka yerlerden gelen tüm üstad mühendis yapıcıları toplandı. Alelacele Uyvar'ın kale döven top darbeleriyle yıkılan yerlerini tamir

etmeye Kurt Paşa'yı, 7 adet beylerbeyileri ve Budin Veziri Sarı Abaza Hüseyin Paşa'yı tayin etti. Kiremitçi Ahmed Ağa ki, Kadızade İbrahim Paşa'nın Ciğerdelen Savaşı'nda yarar ve namlı kethüdası idi, hendese ilminde ve mimarî ilminde zamanın seçkini ve bilgili bir kimse olduğundan kalenin bakım ve onarımına onu mutemet edip Âsitâne mimarbaşılığı sözü verilip hil'at-i şehriyârî ile şereflenip kaleyi imar etmek için canla başla çalışmaya başladı.

O gün insan deryası dalgalanıp karınca gibi kaynaşmaya başladılar ve Uyvar'ın dört tarafında dağlar gibi pişmiş tuğlaları taşıyıp hendek kenarında hazır ettiler. Hendeğin *[121a]* kenarında 6 adet tabyaların arasında 6 yerde 60 yıllık eski kireç hazineleri bulundu ki Uyvar gibi 10 kale yapar pâk ve temiz kireç madenleri bulundu.

Sadrazam, tüm vezirler ve divan ileri gelenleri Uyvar Kalesi içinde gezip dolaşarak bizzat padişah için bir cami inşa etmek için araştırdılar. Hepsinden bakımlı, süslü, geniş, donanımlı ve uygun, çarşı pazar yerinde Mesih âyini edecek kiliselerin sağlamı Macarların kilisesi hepsinden büyük yapı olduğundan oybirliği ile padişah için cami olmasını layık görüp o an bu karanlık mabedi, şirk pisliğinden ve müşrik kirinden temizleyip yeraltında olan murdar ölülerini cami içinden çıkarıp kale dışında eski mezarlıklarında derin bir çukur kazıp oraya gömdüler.

Sonra yine bu gösterişsiz fakir Evliyâ bu camiin çatısı altında ilk defa öğle namazı kılınması için 5 adet kölemle çârgâh makamında yüksek sesle ezân-ı Muhammedîler okuyup ilk defa Ordu Mollası Ünsî Efendi imamlık edip hakir müezzinlik edip öğle namazını kıldığımızda sadrazam hakire 73 altın bağışlayıp,

"Evliyâ gel seni bu camide asâleten imam edip yevmiye sana yüzer akçe ulûfe edelim" deyince hakir kaçmadım, ama "Nasip sultanım" diye cevap verip sustum.

Sonra sadrazam Mimarbaşı Ahmed Ağa'yı çağırtıp,

"Tez bu mabedgâha bir mihrap ve bir minber, güzel bir kürsü ve gösterişli müezzin mahfili inşa et, bir seyre değer eser yapılmış ola ki bu nur dolu camie revnak ve ışık vere, Müslüman cemaat ve gaziler Yüce Yaratıcılarına taat ve ibadet edip namazlar kılınıp dualar oluna. Elbette bu anılan eserler Cuma günü-

ne yetişmek gerektir" diye ısrar edip kale içinde gezerken valide sultana cami olması için Nemse Kilisesi'ni bulup hemen gösterişli bir kiliseyi putlardan tamamen temizleyip minber, mihrap, kürsü ve mahfil inşa olunmak ferman olundu. Ama bu büyük kiliseden çıkan pis leşler başka bir kiliseden çıkmayıp tam bir haftada güçlükle temizlenip gece gündüz ûd ve amber yakılıp yine pis kokudan bu kilisenin yanına varılmazdı. Meğer ölen tüm Nemseleri buraya gömerlermiş.

Defterdar Ahmed Paşa dahi bir cami inşa etti, ama bir küçük kilise idi. Beç Kapısı'nın iç yüzünde bulunmaktadır.

Sonra Hunkâr Camii'ne bütün üstadlar üşüşüp Bakara suresinde *"(Namazda) yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir"* (*Kur'an*, Bakara 144, 149, 150) âyeti emri üzere İsa mihrabını çevirip Müslümanların kıblesi olan Mekke-i Mükerreme'ye doğru bir sanatlı kârgir yapı güzel bir mihrap edip mihrabı üzerindeki beyaz mermerdeki celî hat Kubûrîzâde hattı olup hakir mermer üzerine kazdım, levha ve lâciverd ile iki günde tamam edip Perşembe günü bu hakire ferman gelip,

"İnşaallah yarınki gün müezzinler ser-çeşmesi olup cuma namazı kılınıncaya kadar hizmet edesin" diye emir gelince hemen vezirin emri ile İslâm ordusundan 26 adet güzel sese sahip üstad vezir müezzinleri toplayıp Cuma günü sabahı bütün Bilâlî müezzinleri başıma toplayıp cuma namazına iki saat kalınca, daha camiin minaresi yok ve çanlığı top darbeleriyle yıkılmıştı, sonunda bütün müezzinler ile camiin damına çıkıp Bilâl-i Habeşî geleneği üzere segâh makamında sıralı salâları yüksek sesle,

"Ölmeden önce namaza ve tövbeye acele ediniz" diyerek tam bir saat salâlar verip öğle vaktine bir saat yakın kalınca sadrazam alay ile geçerken salâmızı duyup hepimize 200 mümessek sikke saf altın gönderip tamamını eşit olarak bölüştük.

Ardından aşağı camide yeni yapılan mahfilimize çıkıp devr-i şerife başladık. Sonra hakir devr-i şerifi tamamladıktan sonra *tarziye* ve *tasliye*den sonra hatip elinde bir kınından sıyrılmış kılıç ile çıkıp Resulullah seccadesi üzerinde karar edip bu hakir tüm müezzinler ile kıyama gelip yekgâh, dügâh, segâh, çârgâh ve pençgâh makamlarında türlü türlü şube ve terkip-

lerde gezinerek Davudî güzel nağmeler ile *Edvâr* kitabı üzere reha buldurup *[121b]* gülbâng-ı Muhammedî'yi ard arda okuyup ezan tamam olunca bütün cemaat, tüm gaziler, büyükler, küçükler herkes huzurla oturup hutbeyi gönül rahatlığıyla dinlemeye hazır oldular. Ardından imam hutbeye başlayıp ilk başta Yüce Yaratıcı'ya hamd, ardından Resulullah için salât, Dört Dost için övgülerden sonra Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Haremeyn-i Şerifeyn'in hâdimi (hizmetçisi) padişahın kutlu seferini yad edince bütün Müslüman gazilerin ölü dinleri şâd olup hayr duada iken bütün Müslüman askerler ki, çok kalabalık cemaat idi, bu Müslüman topluluğunun haddini ve sayısını ancak Yaratıcı bilir ki bu camiin içi değil bu ilk Cuma'da kalenin yolları, duvarları ve damları üzerinde kalabalık cemaat hıncahınç olup hesaptan uzak idi.

Hatta bu cami içinde secde etmeye bir karış yer kalmayıp bütün namaz kılanlar birbirlerinin arkalarına secde ettiler. Tâ bu derece çok kalabalık idi. Allah'ın hikmeti cemaatin içlerine birer çeşit hâlet ve şevk, herkese bir derece ağlamak ve neşe geldi ki gözyaşları oluk gibi akıp sel oldu aktı.

Yaratıcı'nın hikmeti, bu dua harmanında bulunup hizmet edip cuma namazından sonra 20 adet Bilâlî yoldaşlarıma 200 sikke-i hasene gelip hakir yine eşit olarak gelenleri paylaştırdım.

Namaz ve duadan sonra kalenin duvarları üzerinde bütün gaziler pür-silâh hazır olup Yeniçeri Ocağı'ndan 3 nöbet gülbâng-ı Muhammedî çekilip top ve tüfeng şenlikleri olup tâ akşam vaktine dek mehterhane fasılları oldu, herkesin yüzleri güldü ve nice yerlerden bazı köylerin kefereleri gelip itaatkâr oldu.

Sonra tedbir sahibi vezir büyük danışma toplantısı yaparak işin sonunda güzel tedbir budur, deyip Uyvar Kalesi'nin dört tarafında komşu olan kalelerde olan kaptanlara, goroflara, irşeklere, şaglara ve birovlara mükellef, mükemmel ve muhteşem iş görmüş ağalara 76 adet mektuplar verilip her bir ağa birer kaleye itaatnâmeler götürüp onlar gitmede.

Daha önce sadrazam İslâm ordusu ile daha Budin Kalesi altında iken itaat etmeyip Sarı Arslan Hüseyin Paşa eliyle yakılan kaleler bunlardır.

Evvelâ Üstolni-Belgrad yakınında Pirespirim Kalesi, Tata Kalesi, Papa Kalesi ve Çobaniçse Kalesi, bunlara 70.000 Budin askeriyle Hüseyin Paşa varıp itaat etmediklerinden dolayı ateşe verilip yakıldı, ama,

İtaat eden bunlardır ki yazılır: Kadızâde İbrahim Paşa eliyle, Ciğerdelen toprağında Üstürgon Kalesi yakınında Veresin Kalesi, ama Uyvar Kalesi feth olmadan Beğko Paşa eliyle feth olan Şuran Kalesi aman dileyerek feth olup içine dizdar ve hisar erleri koyup anahtarları sadrazama geldi ve sağlam ve dayanıklı serhat oldu. Uyvar'a 4 saat yakındır.

Sonra Doymos Kalesi ve Sudin Kalesi, bu iki kale Üstürgon karşısında İpol ve Gara nehirleri yakınlarında olup Osmanoğlu askerinin gücüne takat getiremeyeceklerini bilip bu iki kaleyi küffar kendileri yakıp diyarlarını terk ederek dağlara ve başka diyarlara kaçıp tüm cebehanelerini Üstürgon yakınında Vişegrad gazileri alıp Vişegrad Kalesi'ne korlar. Daha sonra Uyvar feth olup bu iki kale keferelerinin kaptanları sadrazam'a gelip itaat ettiler.

Sonra Sente Kalesi, Şelele Kalesi ve Galgofça Kalesi, bu 3 adet kaleler Vak Nehri kenarındadır. Kıbleli Paşa eliyle itaat edip barış yapıldı.

Sonra Komyat Kalesi, Nektoboçin Kalesi, Gimoş Kalesi, Hıroşo Kalesi, Kosnoçoçan Kalesi ve Verebil Kalesi, bu kalelerin hepsi Serdar Köse Ali Paşa eliyle itaat ettiler.

Sonra Çakani Kalesi, Hollok Kalesi, Diregel Kalesi, Seçan Kalesi, Germat Kalesi, Buyak Kalesi ve Madenler Kalesi, bu maden kaleleri birbirine yakın 4 adet kalelerdir. Bu tamamı 10 adet kale bizim Eğre Kalesi yakınındaki sahralarda birbirlerine yakın kalelerdir. Hatta Eğre fatihi Mehmed Han asrında bu kaleler tamamen Osmanoğlu'nun elinde idiler. Sonra 1004 tarihinde küffar yine bu anılan kalelerin tamamını işgal *[122a]* etti. Tanrı'ya hamd olsun bu mübarek senede Eğre Valisi Filibeli Pirinççi Mehmed Paşa eliyle ve Kaplan Paşa yardımıyla bu kaleler itaat ettiler.

Bu kalelerden sonra, Komyadin Kalesi, Nemalgoç Kalesi, Salakoz Kalesi, Verebil Kalesi, Gimoş Kalesi ve Şarlofça Kalesi, bu kaleler Novigrad ve Leve taraflarında mamur kaleler idi, Tatar Hanzâde Ahmed Giray Sultan Kardaş Kazaklar ile bu kaleleri

feth etti. Bütün kâfirlerini zincire bağlı esir ettikten sonra kalenin bütün ganimet malını alıp ateşe verir. Uyvar fethinden sonra bu kalelerin kaçan kâfirleri gelip yine Hanzâde Ahmed Giray Sultan eliyle itaat ettiler.

Bu adı geçen 30 adet kale, 70 adet büyük varoş ve 700 adet kasaba gibi bakımlı ve şenlikli köylerin bütün hâkimleri, irşekleri, kaptanları, birovları, şagları ve papazları tüm hediyeleriyle sadrazam huzuruna gelip vezirin ayaklarını öpüp itaat ettiler. Bütün kalelerin kaptanları ellerine muafnâme emirleriyle muhafazacı beyler ve paşalar ihsan olunup bütün kaleler Uyvar Eyaleti yazılıp Uyvar Eyaleti Kurt Paşa'ya sadaka olundu.

Litre Kalesi, Leve Kalesi ve Novigrad Kalesi'nin isyanını bildirir

(---) (---) (---) Bu üç adet sağlam kale, dayanıklı set asla itaat etmeyip ahidnâme ile varan elçilere eziyet ederek kimi dövüp kimini sövüp kovdular. Elçiler de durumun sadrazama bildirdiklerinde vakarlı sadrazam "Olmaya illâ hayr" deyip yerinde karar ettiklerinde anılan Litre, Leve ve Novigrad kalelerinin katanaları yarar, Senc Efrenc, Nemse ve Macar kâfirleri olmak ile Uyvar'dan çevreye çete ve poturaya giden gazilerden 3-4 bin adam esir ettiler.

Özellikle Uyvar'dan ferman ile Üstürgon Kalesi'ne zahireye giden İslâm ordusundan nice yüz adamlar alıp anılan kalelerin katana kâfirleri adam geçirmez ve hayvan gezdirmez oldular.

Hemen sadrazam tüm ocak halkıyla ve iş görmüş, eşmiş, yortmuş, ustalaşmış ve baş almış yaşlı ihtiyar adamlar ile büyük toplantı yaptı. Toplantı sonunda sözleri o oldu ki "Bu anılan 3 adet kalelere 3 vezir ve 20.000 yiğit gazi İslâm askeri verilip ve bolca mühimmat ve levazımat tedarikleri görülüp 3 adet kaleyi kuşatalar" diye toplantıya son verilip Fâtiha okundu.

Evvelâ 1074 yılı Rebiülevvel ayının 1. günü Novigrad Kalesi üzerine Kaplan Paşa serdar olup hil'at-i padişahî giydi. Anadolu Eyaleti'nin bütün askeri, Zağarcıbaşı İbrahim Ağa 10 oda yeniçeri, 4 oda topçu ve 4 oda mükellef cebecilere Fazlı Kethüdaları serdar oldu, aşağı bölükten bir bölük sağkol sipahiler ağası, Tire ve Manisa zeamet sahipleri, 20.000 Tatar ile Kırım Hanı şehzâdesi ve

6 adet balyemez toplar ile 50 adet şahî topu tüm mühimmatlarıyla verildi. Bu mezkûr 50.000 askere Kaplan Paşa serdar olup dua ve senâ ile padişah hil'ati ile şereflenip Novigrad gazasına büyük alay ile *Allah'a tevekkül ettik* deyip Novigrad'a doğru yola çıktılar. Yüce Yaratıcı kolaylıkla Novigrad fethini nasip eyleye.

Beri tarafta yine Uyvar Kalesi'nin içinin ve dışının bakım ve onarımına gayret gösterilirdi.

Yine Rebiülevvel ayının 2. günü Köse Ali Paşa Leve Kalesi üzerine serdar-ı muazzam oldu. Varat Kalesi onun eliyle feth oldu. Leve Kalesi de bunun eliyle feth ola, *âmîn*. Tüm Bosna Eyaleti askeri ve 10 oda yeniçeriler ile samsoncubaşı, sol bölükten aşağı bölük ağası, 5 oda ile Cebeciler Ağası Ahmed Kethüda, 5 oda topçular ile 6 adet balyemez ve 20.000 adet kâfire aman vermez Tatar askeriyle toplam 30.000 adet İslâm askeri oldular. Serdar Ali Paşa padişah hil'ati giyip Leve gazasına doğru yola çıktı. Cenâb-ı Fettâh-ı Kerim kerem edip kolaylıkla Leve Kalesi fethini nasip ede, *âmîn, Seyyidi'l-mürselîn hürmetine.*

Sonra bu ayın 3. günü ki oldu, Budin veziri olan Siyavuş Paşa kardeşi Abaza Sarı Hüseyin Paşa tüm Budin Eyaleti gazileriyle, 10 oda kapukulu yeniçerileriyle, 5 oda cebeciler, 5 oda topçular, 6 pare balyemez toplar ve 20 pare şahî darbzan toplar tüm mühimmatlarıyla verilip 20.000 adet Bucak Tatarı askeri de ferman olup Hüseyin Paşa 30.000 askerle Litre Kalesi üstüne serdar-ı muazzam olup dua ve ***[122b]*** senâ ile padişah hil'ati giyip büyük alay ile Litre yolu deyip gitmede.

Hemen bu hakir Evliyâ'nın kararı kalmayıp Sadrazam Kethüdası İbrahim Ağa'dan izin alıp,

Litre gazasına gittiğimizi bildirir

Bir çadırımla, 6 adet hizmetçilerimle ve iki baş seyishanemle Uyvar'dan üç saatte kuzey tarafa meyilli gidip,

Şuran Palankası'nın özellikleri

Uyvar'dan evvel Beğko Paşa'nın feth ettiği yukarıda yazılmıştır.

Litre Nehri yakınında bir geniş ovanın sonunda meşelikli bayırlar altında dörtgen şekilli sağlam ağaç palankadır. Güney tarafa bakar 2 kat tahta kapısı, sağlam hendeği var, cebehanesi ve topları mükellef ve mükemmeldir.

Hüseyin Paşa efendimiz bu kaleye 1.000 adet seçkin asker daha koyup cebehanesini ve toplarını daha fazla koyup varoşuna bütün reayası gelip kale içinde muhafazacı olan Ohri beyi askeriyle tüm reaya güzel geçinip gayet mamur olmuş. Gerçekten de imar olacak yerdir. Zira Litre ile Uyvar arasında bir sığınak yeri, bağlı, bahçeli, dağlı ve çimenli ve çiçekli yerdir. Hüseyin Paşa efendimiz bu iç açıcı yerden hoşlanıp "Bu kale bize çok gereklidir" diye hisar içine 1 oda yeniçeri, 1 oda topçu ve 1 oda cebeciler koyup ertesi gün göç boruları çalınıp oradan kuzey tarafa 3 saat gidip,

Nitre Kalesi'nin kuşatılması

İlk yapıcısı Hazret-i İsa zamanında tüm Alman diyarı kâfirlerinin irşeği, yani Rim Papa'dan bir mertebe aşağı müftüleri olan Nitrepol adlı bir namlı papaz yaptığından onun adıyla adlanmış yüksek bir kaledir ki burçları göklere doğru uzanmıştır. Hâlâ yine Alman diyarının baş patrikleri hangi la'in ise bu kale baş papazlarının hâssıdır, lâkin bu kalenin bozulmuş meşhur ismi Litre'dir. Macar dilinde Nitrepol cennet kuşu demektir.

Hatta bu kale dibinden akan Nitre Nehri'ne cennet suyu derler. Başı Maden dağlarından doğup Uyvar Kalesi hendeği içinden geçip Vak Nehri'ne karışıp ikisi bir yerden Komaran Kalesi önünde Tuna Nehri'ne karışır bir âbıhayat sudur, *vesselâm.*

Hemen ki Gazi Hüseyin Paşa aman ve zaman vermeyip derya gibi İslâm askeri ile Litre'nin topları altına girip çadırlarıyla konduğunda derhâl kale kaptanına, goroflarına ve diğer iş erlerine bir mektup yazıp,

"Evvel Allah adıyla *ondan başka tanrı yoktur,* ikinci olarak *Muhammed felekler onun için yaratılmıştır,* üçüncü olarak Dört Safalı Dost *Allah onların hepsinden razı olsun.*

Siz ki Mesih milletinin şerlisi bir alay sapık inançlı dinsiz papazsınız ve kaptanı olan hınzırsınız. Mektubum ulaştığında veziriazam hazretlerine kaleyi teslim edesiz ve her ne canibe isterseniz gidesiz.

Kale içinde olan ümmet-i Muhammed esirlerimize bir zarar vermeyesiz. Eğer bir esirimizin kılına zarar gelirse sizin cümlenizi kırarız. Ve illâ bu mektubuma uymayıp yok derseniz kalenizin dört tarafını kuşatıp top darbeleriyle tüm duvarlarını sür-

me edip Rum ülkesi askeriyle yürüyüş ettirip hepinizi keskin kılıcın ağzından geçirip kılıç artığı olanlarınızı ayakları bağlı ve yürekleri dağlı etmemiz mukarrerdir, *vesselâm"* diye yazan mektup Elçi Hasan Ağa ile kale kaptanına varıp ulaştı. Ne yazdığını anladıklarında bütün kâfirler bir yere toplanıp konuşup danışırlar.

Sonunda bütün kâfirler fikir birliği ve gönül birliği edip 1074 Rebiülevvel ayının 10. günü yeri cehennem olası bütün beden dişlerinin üzerlerine çıkıp,

"Aman el-aman ey Osmanoğlu gazileri" diye ağlayıp inleyerek Litre Kalesi'nin Uyvar Kapısı üzerine Hüseyin Paşa'ya karşı beyaz aman bayrakları dikip kaleden dışarı kaptanı, birovları, gorofları ve 1.000 kadar Nemse küffarları yaya olup tamamı 5.000 adet küffar kaleden dışarı avrat ve oğlanlarıyla çıkıp varoşta 300 kadar arabalarına bindiler. Şimatorna beyi ve Budun gönüllü gazileri bu kâfirleri esenlikle Maden kalelerine götürmeye memur olup gittiler. Kapukulu yeniçerileri Litre Kalesi içine girince hemen hakir Litre Kalesi'nin Uyvar Kapısı üzerine çıktım, elime çıplak kılıcı alıp bir kere gönülden Muhammedî zafer ilânı ezanını okudum. Tüm ocak ağaları ve Hüseyin Paşa Kethüdası Hüseyin Ağa doğru hazineye ve cebehaneye varıp gördüler ki kale kapısının, cebehane ve hazinenin anahtarları 200 yaşında bir papaz elinde imiş. "Hoş geldiniz" diye *[123a]* bütün anahtarları Hüseyin kethüdasına teslim etti. Adı geçen papaz kaledeki kilisesinde kalmayı rica edince hemen tedbir sahibi Hüseyin Ağa,

"Sen bu kalede durdukça bu kale fitneden kurtulmaz" diye fitneci papazı kaleden dışarı çıkarıp hazine ve cebehaneyi zabt ettiler ve bütün İslâm ordusu kale içine doluştular. O an tüm topları atıp gülbâng-ı Muhammedîler çekilip şenlikler olup veziriazama kalenin anahtarlarıyla müjdeciler gittiler.

Litre Kalesi zemininin anlatılması

Uyvar'ın batı tarafıyla kuzeye eğimli biraz sağ tarafa düşer Uyvar'ın sahrası sonunda gökyüzüne doğru baş uzatmış yüksek bir kaya üzerinde şeddadi kesme taş sağlam ve savaş surudur ki imansız yurdu Alman Seddi iken mümin yurdu oldu, ama küçüktür. Hatta hakir beden dişleri üzerinde adımladım, toplamı 2.000 adımdır ve bademî şekilde yapılmıştır ki birazca Üs-

türgon Kalesi'ne benzerliği vardır. Hisar içinde 600 adet şindire tahta örtülü tek katlı ve iki katlı cihan-nümâ pencere ve şahnişinli kârgir yapı sanatlı hanelerdir ki her birine nice milyon mal gitmiştir.

Hatta bu kaleden 6 saat Uyvar Kalesi, bu Litre Kalesi evlerinden açık seçik görünür. Tâ bu kadar yüksek evleri vardır. Bu kalenin batı rüzgârı tarafındaki dağlar tamamen bağlardır, ama kaleye havalelerdir.

Bu kalenin iki kapısı var, biri kıbleye doğru bakar aşağı varoşa iner büyük kapı ve biri küçük kapıdır batı tarafa açıktır.

Bu kalede 2 adet büyük kiliseleri var idi. Biri saadetli padişah için Mehmed Han Camii oldu ve Macar kilisesi Valide Sultan adına ibadethane oldu.

Bu kalenin cebehanesi, tahıl mahzenleri ve 60 adet kolumburna topları var, ama balyemez topları yok idi, ancak silâhları gayet çok idi.

Burada bir cehennem kuyusu gibi kesme kayadan bir zindanı var ki *Allah bizi saklasın* görenin aklı gider. İçine girip mahpus olanın aklı ve canı gider. Hatta Vezir Gazi Hüseyin Paşa bu zindanı açıp kementleri dolaplar ile çekip bu cehennem çukuru mahpushaneden tam 1.060 adet ümmet-i Muhammed çıkıp her biri perhiz ve açlık ile zayıflamış, bir deri bir kemik kalmış ve sapsarı olmuşlar ki sanki her biri birer gulyabaniye dönmüşler. Kaşları, bıyıkları ve sakalları birbirine kıvrım kıvrım karışıp gözlerini, kulakları ve burunları deliklerini kehleler yaralayıp sakallarında tahtakuruları yuva kurmuşlar.

Meğer bu kadar insan 7 aydan beri bu zindandan dışarı çıkmayıp her birine yirmi dörder saatte ellişer dirhem yulaf ekmeği verirler imiş. Hemen Hüseyin Paşa bunlara merhameten 10 sığır, bu kadar pilâv, çorba, yahni ve ekmek ısmarladığında hakir,

"Aman sultanım, şimdi bu kadar insan o kadar ağır nimet yiyince hepsi kırılırlar. Hemen bunlara ekmek ve su vereler, gayri şey vermeyeler. Bunlara hava aldıkları yetişir. Bir iki günden sonra daha fazla yemek versinler, hemen bunları arabalara koysunlar ve Uyvar Kalesi'ne götürsünler. Orada bunları sadrazam kale kulu etsinler. İsteyenleri kendi vatanlarına gitsinler" dediğimde Hüseyin Paşa,

"Vallahi Evliyâm, makul dedin" deyip bunlara birer parça ekmek verip hepsini İslâm askerine verip gözettiler, ama nicesi Ma'dî Kerib Gazi kadar yemek yiyip öldüler. Litre zindanı tâ bu derece bir melun cehennem zindanıdır.

Bu kale içinde yine sert taştan oyma bir su kuyusu var ki cehennem kuyusuna benzer. Kuşatma sırasında bu kuyudan dolaplar ile berrak suyu çekilip susuzluklarını giderirler.

Kısacası, eğer eğimli yeri olmasa bu kale Van Kalesi gibi olurdu.

Litre Kalesi varoşunun özellikleri

Bu mamur varoş Litre Kalesi'nin eteğinde Litre Kalesi'nin kıblesi yönünde bir düz yeşillik yerde büyük bir varoştur ki çevresi dolma çit duvarlı ve rıhtım dolma palankalı sağlam ve dayanıklı şirin varoştur. Fırdolayı 6.000 adım sağlam hisardır. Her tarafta toplam 7 adet tabyalardır. İçinde olan evleri 3.000 adet kârgir yapı, sanatlı, süslü, bakımlı ve şenlikli hanelerdir ki baştan başa şindire tahta örtülü yokuş aşağı kurulmuş, birbirinden yüksek yapılıp tüm pencerelerinden ve bütün damlarından Uyvar'a kadar uzakları görür cihan-nümâ güzel evlerdir.

7 adet sanatlı ve eski yapı kale gibi manastırları vardır, ama hepsi Macar kiliseleridir. Bu kiliselere asla ve kat'a el konularak cami yapılmayıp tüm bu varoşta oturup reaya kaydolunan 10.000 adet *[123b]* Macar küffarlarına bu kiliseleri verdiler. Bütün kâfirler evli evlerinde oturdular. Ve İslâm ordusuna zahire verip haraç verir oldular.

Bu varoşun 3 adet büyük ana kapıları var ve çevresi sarp hendektir ki kapılar üzerinde insanların geçişi için ağaç köprüleri var.

Bu hendekten dışarı eğimli dağlarına kadar tamamı 30.000 adet bağdır. Onun için bu Litre Kalesi Orta Macar'ın İrem Bağı'dır. Suyu ve havası hoş olduğundan mahbûb ve mahbûbesi gayet çoktur. Gerçekten de bunlara bu güzelliği veren Cenâb-ı Hak'dır.

Beğenilenlerinden; adam kellesi kadar yemesi hoş ve sulu kırmızı elması, siyah eriği ve ısısı yemez armudu olur, ama şebekeli bostanlarında yetişen her çeşit sebzeleri çok boldur. İki okka gelir yuvarlak siyah turpu bir diyarda olmazdır. Hatta yeli o kadar çözer ki hatta bütün basur yelini bile giderir.

Litre Nehri varoşu yanından akıp Uyvar Kalesi'nden geçip Vak Nehri ile Komaran Kalesi önünde Tuna'ya karıştığı yazılıdır.

Bu kale içine Hüseyin Paşa hazretleri 3 oda yeniçerileri, Sirem ve Semendire Sancağı askerleri, Budin gönüllüleri askeri, bir oda cebecileri ve bir oda topçuları toplam 10.000 seçkin muhafazacı askerleri koyup Uyvar Eyaleti'nde sancakbeyi tahtı oldu, ama dahi beyine hâs, timar ve zeamet kayd olunmadı.

Sonra Hüseyin Paşa bu kalenin bütün mühimmat ve levazımatlarını gereği gibi bolca görüp bütün askeriyle Uyvar Kalesi'ne doğru yola çıktı. Litre Kalesi'nden bir yaylım top ve tüfeng şenlikleri edip ardından üç adet veda topları da atıp o gün büyük alay ile Osmanoğlu ordusuna gelip ulaştığında Hüseyin Paşa sadrazamdan bir samur hil'at giyip başına bir mücevher gazi çelengi takıldı. O gün Litre Kalesi'nin anahtarlarıyla müjdesi saadetli padişaha gitti.

Allah'a hamd olsun bu Litre Kalesi fethinde de bulunup ezân-ı Muhammedî okuduk.

Âlem seyyahı gösterişsiz Evliyâ'nın başından geçen olayı bildirir

Allah'ın hikmeti Uyvar Kalesi'nin bakımı yapılıp imar olurken bu hakirin atlara zahireleri kalmayıp uğursuz bir günde Gürcü Mehmed Paşa adlı adamın uğursuz taliinde mutasarrıf olduğu Haleb Eyaleti'yle Komaran Kalesi altına ota otluğa ve zahireye giden Müslüman askerlerine asker öncüsü olup 10.000 kadar asker ile mehterhanesini döverek Uyvar Kalesi altından çıkıp Komaran yoluna çıkıldığında hakir de 2 baş seyishane, 4 at ile 4 adet kölelerimle Gürcü Paşa ile giderken yolumuz üzerinde konaklayan Eflak, Boğdan ve Tatarlardan da 20.000 adet amansız asker ve 5.000 kadar at oğlanları da toplanıp böyle bir Cemapur kavmi gibi derinti askeri hakir görünce fırsat ganimettir, diye kölelerimle *"Önce yoldaş, sonra yol"* deyip bütün bu kadar haşerat ile Uyvar'dan güney tarafa Litre Nehri kenarıyla 4 saat gittiğimizde hemen Gürcü Mehmed Paşa Litre Nehri kenarında bir yeşillik ve gölgelik yerde atından inip kethüdası (---) Ağa'ya sancak, bayrak ve mehterhanesini verip, varın siz gidin, deyip kendisi o anılan mesire yerinde kaldı.

Oradan tüm başsız ve buğsuz asker 3 saat daha Komaran tarafına otlu ovalar içinde gidip Komaran Kalesi Tuna Nehri içinde bir şenlikli ada içinde beyaz kuğu gibi belli olunca Gürcü Paşa kethüdası da bir tepe üzerinde atından inip mehterhanesini çalmaktan vazgeçip bütün paşalılar yerlere serilip çevreye karakollar koymadan uyku borusunu çalmaya başladıklarında bütün derinti asker karınca gibi taraf taraf dağılıp, ota otluğa gideriz, diye yer yer köyleri yağmalamaya, ganimet malı almaya ve mahsulât dermeye koyulduklarında serdarımız kethüdası bir saat geride kalıp İslâm askerine gözcülük ederdi. Bu mahalde de hakir kölelerimle ve birkaç yoldaşlarımla bir mamur köye girip mısra:

Kâfirin malı mümine helâldir

deyip bolca yulaf, buğday ve arpa bulup hemen torbalara doldurup, 40 demet buğdayları da seyishaneler üzerine yükleyip birkaç kaz ve tavuk toplayıp yola çıkmak üzere iken Seyfi adlı kölem,

"Ağa şunda bolca beyaz elenmiş un var ve fıçılarda beyaz bal var. Onlardan dahi alalım, orduya götürüp yiyelim" diye derhâl oğlan bir hanenin çitten örülmüş avlusundan içeri girip balı ve yağı toplarken Komaran Kalesi içinden bir siyah barut alevi belli olup göklere yükselince hakir,

"Bre oğlan o kaleden barut alâmeti ettiler, bu hayra işaret değildir" derken ***[124a]*** hemen geride olan paşa kethüdası tarafından ve zahire toplayan asker içinden bir Allah Allah sesleri koptu. İslâm ordusu içinde bir kılıç şakırtısı ve bir tüfeng patırtısı sesleri gök gürültüsü gibi gür gür gürleyip herkes canı ve başı derdine düşüp bu hakir Komaran Kalesi ile serdarımız kethüdasının ceng ettikleri yerin ortasında kaldım. Meğer hakir hayli ileri gitmişim. Hemen bu perişan hâli görüp,

"Bre oğlan, baldan ve yağdan geçtim, bre candan dahi geçiyoruz, bre oğlan taşra çık" diye bağırdıkça hemen bizim yağmaladığımız köyün ardından tarafa 7 adet haçlı bayraklar ile 1.000 kadar kâfirler gözükünce o an hakir keskin kılıç olup seyishanenin iplerine kılıç vurup tüm yükleri bırakıp seyishaneyi yedeğime aldım. İki kölem atlar üzerinde hazır idi.

"Bre Seyfi oğlan, bre bizi kâfir bastı, bre evden dışarı çık" deyince hemen kâfirler ardımızı önümüzü alıp köye yaklaştılar.

Derhâl Seyfi oğlan dışarı çıkıp şehbaz ve cesur güçlü bir yiğit olmuş idi. Şalvarının iki ceplerini yağmaladığı çeşit çeşit eşyalar ile doldurmuş. Hemen evin çit avlusundan tırmaşıp dışarı çıkam derken fakir oğlanın şalvarı çit avlusu kazığına geçip oğlan kazıkta asıla kalıp kendini güçlükle kazıktan kurtarıp atına gelirken küffar bizi çevirdi ve nice küffarlar köylere girdi.

Hemen bu sırada gördüm, 2 adet kölelerim atlarıyla geriye bizim askere doğru kaçıp hakir at üzerinde yalnız kalıp Seyfi oğlanı atlandırmaya çalışırdım, ama 10 adet küffar hemen bizi görüp üzerimize at sürüp birkaç kurşun atıp Macarca *"Ey beştelelen kurafiya"* deyip hakirin üzerine at kopardılar.

Hakir de Allah'a sığınıp bunlara bir kol tüfengi atıp bir kâfir tepesi üzerine dikilip o an hemen tirkeşe el ettiğimde küffar ölen kâfir yanına gittiklerinde hakir Seyfi oğlanın yine yanına vardım.

Meğer atı kurşun ile yaralanıp at kıçını atıp kalınca onu gördüm, küffar oğlanı kovarak hakirin üstüne getirdiler.

Hemen bizim askerden 10 adet yiğitler bize yardıma gelip kâfirler ile allak bullak cengde iken hemen hakir bizim seyishaneyi Seyfi oğlana götürüp "Bre oğlan şu seyishaneye bin" deyip oğlan fakir kâfir elinden yaya kurtulmuş ve seğirte seğirte güçsüz dermansız kalmış, garip oğlan ipleri kesilmiş semer kaşına yapışıp bineyim derken semer atın karnı altına gelip oğlan seyishaneden yere yapışınca 10-15 kâfir oğlanı bastırdılar, 20 adet kâfirler hakiri bir tarafa kıstırdılar ve dört tarafımdan hakire kurşun attılar.

Allah'a hamd olsun bir yerime zarar eriştirmediler, ama ilk çatışmada atımı kurşun ile vurup yaralayınca at kıçını atmaya başladı. Bu kere aklım başımdan gidip cihan başıma dar oldu. Sonunda gördüm ki iş işten geçti ve bu çatışma meydanında bize yardıma gelen 10 adet yiğitler 20 kişi olup yirmisi de kılıçtan geçti. Dört tarafıma baktım, yeri ve gökleri de gözlerim görmez oldu. Bu hakir hemen can havliyle yine okluğa el edip bir ok gezleyip at boynuna düşüp dolu dizgin kaçarken kölemin yanına uğradım, hakir kaçarken hemen fakir oğlan,

"Ağa, beni kâfirde bırakma" deyip bir kere gönülden ciğer yakan bir âh çekti ki ciğerim parça parça oldu, ama ne çare

kâfirler oğlanın ve hakirin dört yanını alıp beni de diri esir etmeye çalışırlar.

Hemen hakir gördüm ki bir hayli meydanda kâfir yok. Hemen o taraf İslâm askeri olmakla o tarafa bir kere at bırakıp şimşek gibi şakıyıp kaçıp at boynuna düşüp,

"Bre babam, Hamis atım" dedim. Ama ne at; sâfinâtü'l-ciyâd atı, musâfaha-i küheyli'l-hanâd nesli gibi muteber at idi. Bu, yaratılmışın en şereflisi kardeşimden azizim, canım ile kaçarken kâfirler ayak tozumu göremez oldular, ama gördüm ki eyer hanesinde cıdav (yağır) yerinden aşağı kürek başı üzerinde kurşun yarasından kızıl kan Ceyhun Nehri gibi akıyor. Derhâl koynumdan mendilimi çıkarıp iki parça edip atın yaralı olan yerine soktum. Tanrı'ya hamd olsun derhâl kanı kesildi.

Ama sağ tarafımdan 50 kadar pis kâfirler *[124b]* bayraklarıyla belli oldu ve hakiri kovarak bir tüfeng menzili yakın geldi. Hemen içimde bir ilâhî ilham belirip içten ve gönülden,

"İlâhî, bütün halkın Tanrısısın, sana sığınırım" deyip gönülden yönelip o an var kuvveti pazuya getirip,

"İlâhî, bu savaş meydanında bu zorluklar içinde yok olmaktan kurtuluş serhaddine bu âciz kulunu ulaştır" diye fakir yaralı atıma kaldıramayacağı yükleri yükleyerek gayret edip Allah'a hamd olsun İslâm ordusuna şiddetli ceng ettikleri savaş meydanına geldim, ama dibelik kızgın savaş ateşi içine henüz girdim. Meğer büyük savaş burada imiş. Taraf taraf kâfirlerin yardımları gelmede. Bizim askerimiz kırılıp gitmede.

Yaratıcı'nın hikmeti Tatar askeri o an yetişip kâfirlere bir yaylım ok yağdırıp beri tarafta da Osmanlının bozulmuşları bir taraftan Allah diye hücum edip göz açıp kapayıncaya kadar 3.000 kâfir cansız kalıp pis canları cehenneme gitti.

Bu hâl üzere bu savaş meydanında bir saat çok kızgın bir savaş olup binlerce kâfirin pis leşleri Uyvar Ovası'nda Vakvak Ağacı dibi gibi kâfir cesetleri savaş meydanını süsledi.

Allah'a hamd olsun bu büyük savaşta binlerce adet canından geçmiş gazilerimiz can alan kılıçlarını arşa asmış nice bin yiğitlerimiz var iken onu gördük, kâfirin Komaran Kalesi tarafından bir ağaçlık ve gölgelikler içinde 70 adet haçlı Gâvyân bayraklar belli olunca toplarını çekerek ve torompete luturyan borularını

rehâvî makamında çalarak sıkışmış domuz sürüsü gibi küffar saf saf ve bölük bölük olup gelir.

Hemen askerlerimiz içinde olan Eflak ve Boğdan kefereleri bir tarafta karavula tayin olup rahatça dururken hemen kâfirin haçlı bayraklarını görünce o an onlar kaçınca hileci kâfirler fırsat bulup savaş vaktini ganimet bilip "Yajuj, Yajuj" deyerek Tatar üzerine bir yaylım top ve tüfeng atıp hücum ettiler.

Tatar kavmi ise toptan ve kurşun cenginden haz etmeyip kararları kaçmaya dönüp Üstürgon tarafına gittiler.

Hemen kâfirler şımarıp bizim ota otluğa gelen katırcı, at oğlanı vs. üzerine kalabalık kâfirler bölük bölük saldırıp yine bir saat bunlar ile adamakıllı bir saatten fazla bu vadide büyük çatışmalar olup sonunda nice yüz adet gazi yiğitlerimiz cihan kadehinden şehitlik şerbetini içip ruhları cennet bahçelerine gitti.

Bu sırada hemen Gürcü Mehmed Paşa kethüdası üzerine küffar bir kere at bırakıp bir yaylım top ve tüfeng atıp saldırınca bütün Gürcülü ve Görceli sekbanları *kaçmakta selâmet* deyip tüm davul, zurna, sancak ve bayrağı bırakıp Uyvar'a doğru kaçtılar. Ama bu hakir bir alay atları kalmış fakirler ile geri kalıp bu içler acısı hâli görüp bu kemtere bir endişe ve korku geldi ki:

"Ayâ bu savaş meydanında şehitlik şerbetinden biz de içebilir miyiz, yoksa selâmetle Uyvar'a çıkabilir miyiz?" diye can başıma sıçrayıp şehitlik şerbetinden içmeden sarhoş olup bozulan asker ile birlikte perişan, üzüntülü, hâlsiz kimseler ile bir yere toplanıp kaçarak birbirimizi çiğneyerek sanki mahşer gününden bir belirti oldu, atından tekerlenen yerde serilip bir daha ayaklanamayıp kaldı.

Bu perişan hâli çekerken hemen sol tarafımızdaki ormanlar içinden domuz çalılıktan çıkar gibi bir sürü Macar katanası yayası ve atlısı dinç dinç üzerimize hücum edip perişan olmuş askerimiz sanki bir kuş tuzağa düşer gibi bir tuzağa daha mı yakalandık, deyip hemen hakir 'emir Allah'ındır, kazaya rıza' deyip her birimiz bir tarafa kaçınca bu hakir sol tarafta Vak Nehri'nden azmış bir azmak, bir sazlıklı bir batak ve çatak içine bir kere at bıraktım ve bir kere atımla o batağa daldım. Aklım başımdan gidip sersem kaldım ve atımla tâ kulağıma dek suya battım. Hemen bir kere altımda atım sıçrayıp at su içinde yüzer-

ken geride kalan küffar hakire kurşunu lanet yağmuru *[125a]* gibi yağdırdı. Hamd o koruyucu Allah'a ki bu Kur'ân hâfızı olan hakiri koruyup bir zarar isabet ettirmedi.

Onu gördüm, atımın ayakları yere değdi ve o an gözbebeklerim yaşlarla doldu. Hemen o an içinde Vak Nehri'nin karşı kâfiristan tarafına çıktığımı bilip bir tam bir yönelişle:

"İlâhî kuvvet, kudret ve yardım senin elindedir. Bu taşıdığım *Kur'ân-ı azim* ve Furkân-ı mecidini kâfire nasip etme, Kelâm-ı kadimin yüzü suyuna beni kâfire esir etme ve bu büyük vartadan can kuşunu ten kafesinden uçurmadan doğum yerimize esenlikle ve sağlıkla ulaştır" diye içten gönülden 124.000 peygamberi şefaatçi tutup ve 77.000 büyük velîlerin ruhaniyetlerinden yardım talep edip bu şekilde içten yönelişlerde bulunup ibretlik yemyeşil ovada serseri gezip insandan cinlerden nam u nişan yok, ama yine karşı savaş meydanında ara ara tüfeng sesleri duyulur.

"Ayâ İlâhî ne tarafa gitsem?" diye düşünürken kuzey tarafta 10 adet balyemez toplar atıldı, bildim ki Uyvar'dadır, hemen canıma canlar katıldı. Hemen o topların sesi tarafına korkusuzca giderken hatıra nice hayaller ve tasavvurlar gelip bu alçak dünyada henüz can kurtarmadan bir yana toplanan ağırlıklar, bir yana esir olan perişan hâlli esirler ve bir yana 4 adet küheylân benî hilâl, onların ham endişeleri gönülde gezinmeye başladı.

Bu hâlde iken yel gibi hızlı atım, Hamisim, can dostum yaralandığından giderek güçten kuvvetten düşüp hareketi yavaşlamaya başladı ve henüz canım başıma çıkıp atımın yarası sanki benim ciğerime işledi. Bu hâl ile hakirin ciğeri yaralı, gönlü kırık ve içinde sıkıntı ile serseri giderken mısra:

Ne geldüğün kapu zâhir, ne gittiğin memer peydâ

Beytinin anlamı üzere diğer mısra:

Neresi yâ neresi cây-ı selâmet neresi

dediği gibi gidecek yer yok, bir yanında derya gibi Vak Nehri, bir yanında kâfirin Komaran Kalesi ak pâk görünür. Ne dost, ne dert ortağı var ve ne bir tarafa gidecek yol var.

Bu hâl ile şaşkınlık içinde kalıp zikrimi ve dualarımı edip giderken, *Yüce Yaratıcı'nın ezelî hikmeti,* sağ tarafımda bir meşelik içinde bir beyaz koç ortaya çıktı. Hemen altımda at eşinip bir levendâne *gülendâm abraş* gibi, *aşkar* gibi eşinip hareketler

ve türlü türlü rakslar ettiğinden canım rahat olup bir kere koça baktım. Öyle beyaz, kıvırcık, sevimli kara gözlü ve kara boynuzlu, etli, iri, tombul ve Karaman kuyruklu bir bembeyaz koyun hemen yanıma gelip sanki atıma sürünür. Hakirden asla kaçmayıp at başı beraber gidip ara sıra yanık sesle meler, bu ana dek uzun ömrüm boyunca öyle bir koç melemesi işitmemişimdir.

Bu temaşaları ederken çektiğimiz şiddetli sıkıntıları ve dertleri tamamen unutup sanki ölümsüz hayat buldum. Altımda atım yine yiğitçe gezinip hareket etmede. Bu koyun hemen atımın önüne düşüp meleyip iltifat bakışıyla bakarak yine dönüp hakire bakıp meleyerek gider. Hemen hakir,

"Bu Allah'ın sırrı ricâlü'l-gaybdır ki bu surete bürünüp bize kılavuz oldu, atımın ve benim canım rahat buldu. Ben bu koyunun ardına düşüp giderim" deyip gide gide büyük Vak Nehri kenarına gelip karşı tarafa baktım.

Bir güllük, ağaçlık ve bostan yerler. Hemen anılan koç kendini suya vurup yüzmeye başladı. Gâh ayakları yere değip yürür ve gâh yüzücülük ederek bir adaya geçip yine hakire yönelip tiz tiz ve sık sık melemeye başladı, suya girdi ve yine çıktı ve yine me me diye melerdi. Sanki hâl dili ile sen de bu tarafa gel, geç selâmettir, der idi.

Hemen altımda atımı zabt edemedim. Bir sıçrayışla Hamis atım kendini suya vurdu. Su eyer hanesini çalıp 20 adım kadar gidip su üzengiye gelip karşı adaya çıktım.

Sonra koyun ve altımda atım ikisi divane olup at koyun ile ve koyun at ile türlü türlü oyunbazlık ettiler ki hakir at üzerinde güçlükle durur olup neşemden *bu Rabbimin bir ikramıdır* deyip ***[125b]*** gözlerim yaşla doldu.

Yine koyun bu adadan kendini suya atıp karşı tarafa geçti, ama ayağı yere basmayıp hep yüzerek eğri büğrü gitti.

Hemen hakir dal kılıç olup bir uzun meşe dalını kesip dallarını budayıp mızrak gibi ağacı elime alıp hemen *Bismillah* deyip atımı suya vurdum. Gerçekten de derince imiş, ama ağaç ile yoklayıp Allah'a hamd olsun selâmetle karşıya geçtim. Hemen yine koyun ve atım birbirleriyle o kadar dans ettiler ki sanki zühre dansı ettiler.

Daha sonra beyaz koyun me me diye bir kere Uyvar'a doğru koşa koşa seğirtip oradan bize meleyip bağırdı. Biz de yanına vardık. Hemen Uyvar'a doğru meleyip bir kere kendini suya vurup kayboldu ve bir kere daha karşı tarafta gördüm.

Allah'a hamd olsun esenlikle o tehlikeli Vak Nehri'ni bu yüzden, Allah tarafından şüphesiz ricâlü'l-gayb ile beri tarafa geçtim ve bildim ki Hazret-i Hızır o surete bürünüp rehber oldu ve daha fazla bildim ki Allah'ın yardımı, Server-i Kâ'inât'ın mucizesi ve 40 yıldan beri yedi iklimde ziyaret eyleyip tanışıklık kazandığım büyük peygamberlerin, diğer nebîlerin ve binlerce büyük velîlerin ruhaniyetleri ve himmetleri bereketleriyle bu tehlikeli girdaptan kurtuldum, diye Allah'a sayısız hamd edip Uyvar tarafına giderken meğer bu taraflarda ormanlar içinde bizim bozguna uğramış adamlar hakiri görüp "Yoldaş geride ve ileride kâfir var mı?" diye sorduklarında hakir "Bir şey yoktur" dedim.

Hemen ormanlar içinde gizlenmiş adamların hepsi yaralı olarak meydana çıkıp nice çaresizler yanıma gelmek isterler, ama asla yanıma uğratmadım. Zira nice kere olmuştur ki hasta ve yaralı şekilli insanlar adamı atından yıkıp atına binip kaçar, zira atalardan kalmış sözdür, *"At binenin, kılıç kuşananın"* demişler. Ama bazı yaralılara "Gayret eylen şehbazım" diye teselli vererek, başımızdan geçenleri birbirimize anlatarak, ileri ve geri bakarak giderken hemen bizim daha önce kaçan Tatar askerinden 2.000 kadarı çatal atlı Tatar dostlarımız geldiler. Tanrı hepsini yarlığasın, gerçi düşman avlar, tez kaçar ve sebatsız Tatarlardır. Ama bize yakın geldiklerinde hakir hepsine rica ettim, İslâm askerinin yaralı olanlarının tamamını boş atlarına bindirip hepsini yedeğe aldılar. 600'den fazla yaralı, bereli, güçsüz kuvvetsiz yiğitler atlar üzerinde huzur ile tam 2 saat yer gittik. Şehitlerimizin bir kısmı başsız ve âletlerinin sünnet yeri, uçları kesilmiş ve bu taraflarda da nice yaralılar gelip hepsini Tatar atlarına bindirip giderken 10.000 kadar salt atlı ve çatal atlı adamlar henüz bizim yenilip tav tavlanmış ve sav savlanmış olan cenge henüz yardıma giderler.

Onlar bizden savaşın durumunu sorunca biz de olan biteni bir bir anlattık. Allah onlardan ve serdarları Sührâb Mehmed Paşa'dan razı ola. Bu sahrada ne kadar şehitler var ise hepsini

bir yere toplayıp iki yerde büyük hendekler bütün şehitlerin namazlarını kılıp ceng mahallinde defnedip sadrazam ordusuna *elhamdülillâh* sıhhat ile ulaştık. Cenâb-ı Allah'a bin bin hamd ü senâlar ettim, *vesselâm.*

Sonra Osmanoğlu ordusunda nice velinimet efendilerimiz perişan hâlimizi duyup bu hakire 5 yerden 5 baş küheylân at ve 3 adet Macar esiri oğlan hediyeler ile nice türlü bahşişler geldi.

Allah'ın hikmeti 3. günde daha önce ceng ettiğimiz mahalde kaçan kölelerimizin ikisi de atları ve koşumlarıyla yenilen Gürcü Mehmed Paşa kethüdasından geldiler. Allah'a hamd olsun yine kölelerimize yeniden malik gibi olduk.

Uyvar Kalesi altından tam 40.000 adet düşman avlayan Tatar ile Alman vilâyetine, Bahr-i Muhit kenarına, Holandiye vilâyetine ve İsveç vilâyetine gittiğimiz menzilleri bildirir

Evvelâ Mehmed Giray Hanzâde Ahmed Giray Sultan efendim sadrazam buyruğu ile 40.000 Tatara yalı ağası (---) Ağa'yı serdar edip tamamı 200.000 sayılı yedek atlarıyla hazır olduklarında hemen hakirin kararı kalmayıp İbrahim Kethüda'dan ve Defterdar Ahmed Paşa'dan izin alıp salt ve yüksüz Tatar gibi 3 kölemle ve 6 baş atımla *"Bismillah gaza niyetine"* deyip Uyvar'dan ***[126a]*** batı tarafa Nitre Kalesi'ni geçip oradan Vak Nehri'ni atlar ile ayaktan geçip o gün ılgarıp giderek Vak Nehri başında konakladık.

Bu nehrin ilk çıktığı yer; Maden kaleleri semtinde Ak yaylalardan çıkıp Uyvar altından geçip kâfirin Komaran Kalesi önünde Tuna'ya karışır.

Sonra sabahleyin Maden yaylalarını aşıp tam bir gün bir gece seğirdim ettik. Asla mamur yerlerden bir şey bulmayıp Kurt Paşa ve Hacıki Paşazâde yakmış harap ve yıkık yerler bulduk. Bir yeşillik ve lâlelik sahrada o gece dinlenip tan atınca yedek atlarımızı hazırlayıp hepimiz sadaklanıp alaşalarımıza binip o gün yortup kuzey tarafına gidip ikinci gecede,

Tot vilâyetinin özellikleri

Bu mamur vilâyet öyle bir süslü ülkedir ki bir bereketli ve verimli yer olup bütün kâfiristan içinde bunun yerinin asla benzeri ve dengi yoktur. Hatta hey'et ilmi sahipleri bu şenlikli zemini tavus kuşunun kuyruğuna benzetmişlerdir. Tâ bu derece bakımlı ve süslü pâk topraktır.

Bu zeminin kıblesi tarafı Orta Macar'dır, doğu tarafı Leh vilâyetidir ve Tot kavminin dilleri de Leh gibidir. Kuzey tarafları Çek vilâyetleridir ve batı tarafları Nemse diyarıyla komşudur, ama tüm Tot kavmi başka banlıktır ki 200.000 askere sahiptir. Ancak Orta Macar'a tabi olduklarından bunlar da Hıristiyandırlar ve Macar kavmi gibi mezhepleri de Luturyan mezhebindedirler. Putperest olmayıp haç perestlerdirler.

Bu kadar bin Tatar bu şenlikli vilâyet içine girip bütün kâfirler evlerinde iken tüm köyleri, kentleri, kasabaları ve hayat dolu şehirlerini harap, halkını esir, evlerini ateşte yakarak toprak ve 18.000 kadar küffarı zincire bağlı esir ettik. Bu kadar ganimet malları ile bu esirler geriye, İslâm ordusuna gönderilip tüm Tatar salt ve yüksüz kalıp bir gün bir gece daha kuzey tarafa çapul civerip giderek,

Holandiye vilâyetinin özellikleri

Bu mamur vilâyet Çek kralı hükmündedir. Kuzey tarafı Leh kralı hükmünde Bahr-i Muhit kenarında Daniska İskelesi'dir ki (---) tarihinde İslâm Giray Han zamanı Daniska şehri iskelesine varmış idik.

Bu Holandiye şehrinin batı tarafı Çek kralı sınırıdır ve batıdan güneye sarı İsveç kralı vilâyetidir. Güneye doğru Alman Denizi Bahr-i Muhit'ten girmiş büyük bir deniz kenarında Felemenk kralının tahtı olan Amsterdam vilâyetinin sınırında bu Holandiye şehri vardır, ama bu da bir alçak yerde büyük şehir idi ki geniş vilâyeti mamur, daime kefereleri mutlu, köyleri ve kentleri güzel, kâfirler arasında toprağı beğenilir idi.

Seher vaktinde bütün düşman avlayan Tatar, gerçekten de işleri av almak olup bu Holandiye şehrini ateşe vurup bütün küffar çıplak olarak uykudan kalkıp hepsi esir oldular. O kadar ganimet malı alındı ki götürmeye Tatar'ın gücü olmayıp nice bin milyonluk mallar ateşe vuruldu, ama bu diyarın sarp hisarları olduğundan hesapsız sayıda kâfirler kalelere kaçtılar.

Tatarların ise kale altına varmak ihtimalleri yoktur. Yine böyle iken bu çapulda Tatar'ın eline 10.000 küffar esir düşüp Allah'a hamd olsun bu hakirin eline bir kız, bir oğlan ve 7 adet at ganimet girdi.

Bu vilâyetin arzı 7. iklimdedir. Sonra bu vilâyetten kuzey ta-

rafa giderken Tatar ile sulh etmiş Leh diyarını incitmeyip 3 gün 3 gece sahralarda seğirtip,

Korol Vilâyeti'nin özellikleri

Hâkimi Varşalka Ban'dır, ama namlı amansız bir kâfirdir. Tanrı'ya hamd olsun bu vilâyete de Bahadır Giray Han zamanında (---) tarihinde gelmiş idik. O zaman bu Varşalka Kral bir yaşı küçük çocuk idi. Babası, Yoranda adındaki namlı kral idi. Bu mamur vilâyetin kuzey tarafında sonu Bahr-i Muhit kıyısıdır. Doğu tarafı Leh diyarıdır, batı tarafı Çek vilâyetidir. Bu Korol daima Leh'e tabi idi, ama bu sene Leh ile araları açıldığından *"Zıtlar birleşemez"* sözü üzere Leh kralı kışkırtmasıyla şimdi bu diyarı vurup öyle harap edip o kadar ganimet malı ve esir alındı haddinden fazla ve yazılmaktan hariçtir.

Bu vilâyet öyle mamurdur ki sanki ceviz içi gibidir ve tüm zamanlarda bu pâk toprağa Osmanoğlu ayağı basmamıştır, ama Tatar nice kere ayak basmıştır. Bu vilâyetin halkı da Lehçe ve Rusça bilirler.

Bu Korol içinde 40.000 askerden eksik Tatar ile çekinmeden ***[126b]*** gâh batı, gâh doğu, gâh güney ve gâh kuzey taraflarını yaka yıka, kıra kıra ve kılıç artıklarını esir ederek 3 günden sonra yorttuk. Batı tarafında Bahr-i Muhit kenarına varıp nice şehirler yerle bir edip sayısız Korol civanları esirler alıp o gün batı tarafa gidip,

Şivekoron Kalesi'nin özellikleri

Dibine varıp gördük, bir İskender Seddi kaledir ki bütün burçları göklere baş uzatmıştır. Limanında 7 parça Hindistan gemileri, nice Felemenk, İngiliz ve Portekiz gemileri yatardı. Bizim askere 40-50 pare balyemez toplar attılar. Bu kale altındaki varoşu da korunmalı sağlam bir varoş olduğundan bundan bir av alamayıp hemen sağ tarafımız ki, doğu tarafıdır, o semte yönelip tam bir gece mehtapta kılavuzlarla gidip sabah vaktinde büyük bir ova içinde,

Heyvaroş'un özellikleri

Kalesi yok, ama çevresi sarp palanka ve derin hendekli büyük bir şehirdir. 20.000 adet İrem bağı gibi hanesi olan süslü şehirdir. Bir anda Tatar kavmi zorlu rüzgârın üst yanına çıkıp 40.000 Tatar yaylarının çilelerine ikişer adet tabur okları

gezleyip her oka birer kibrit bağlayıp bu kadar ateşli okları şehir içine lânet yağmuru gibi yağdırıp şehrin tahta örtülü evleri rüzgârın şiddetinden cayır cayır yanmaya başlayınca bütün kâfirler her tarafı saran ateş içinde kaldı. Kâfirler feryat edip koşuşurken hemen Tatar fırsatı ganimet bilip kale şarampavlarından yol bulup bütün Tatar şehir içine dolup 20.000 kadar esir ve bu kadar ganimet malıyla zengin olup iri cengâver Kazaklarını tamamen kılıçtan geçirip pervasızca bu Heyvar şehrinde 2 gün ve 2 gece çadırlarımızda konakladık. Allah'a hamd olsun burada da 3 adet güneş parçası Korol oğlanı, bir adet müstesna bâkire kızoğlanı ve nice gümüş ve altın kap kacak eşyalar elime girdi.

Bütün Tatar askeri yer altlarını aradı ve nice yüz bin adet değerli hediyelik kap kacak eşyalar bulundu. Eğer bu anılan şehirlerde alınan ganimet mallarını sayısını hesap etsek ve bu seyahatimizi olduğu gibi yazsak Tanrı hakkı başka bir ayrı kitap olur.

Buradan yine batı tarafa 3 gün 3 gece seğirtip anayol üzerinde rast geldiğimiz esirleri alıp köyleri ve kasabaları yakmadan geçip 4. günde,

Çek Hıristiyanları vilâyetinin özellikleri

Bu mamur toprakların doğu tarafı Leh vilâyetinde Korol vilâyeti toprağıyla komşudur. Güney tarafında Felemenk ile komşudur, kıble tarafında Nemse ile sınırdır, batı tarafında İsveç kralına komşudur ve kuzey tarafı nihayeti Bahr-i Muhit kıyısıdır. Bu da usturlâb ilmine göre 7. iklimin ortasında Bahr-i Muhit kıyısında olduğundan şekerkamışı, limon, turunç, nar, zeytin, incir ve pamuk olur, başka bir kraldır.

Daha önce Nemse çasarının 7 kralının biri idi, ancak Süleyman Han'dan beri İsveç kralına tabilerdir. Bunlar da İsevîlerdir, ama Papişte değillerdir, tamamı Luturyan mezhebindedir, yani putperest olmayıp haç-perestlerdir.

Kralları İsfaç kralı kızından doğmuş bir saf nur, güneş parçası Yovahim adında bir mehtâb oğlandır. Sikke sahibidir, bir yuvarlak altını ve talar adında bir saf gümüş guruşu var.

Bu vilâyette de 76 adet kalelerin varoşlarına bakmayıp kuzey tarafa at sürdük. Burada da Tanrı'ya hamd olsun Bahr-i Muhit'ten ayrılma Malgayan Denizi'ne kadar seğirtip küffarlar

bizi gördüğünde asla kaçmayıp gülümserken hepsini bağlayıp esir ederdik.

Meğer bu diyar kavmi uzun yıllar ömürleri içinde Tatar'ı işitmişler, ama yüzlerini görmemişler ve bir tarihte yağı, bağî ve dağî asker görmemişler.

Bu diyarda alınan değerli kumaşlar, nadir eşyalar, mahbûb ve mahbûbe oğlan, kız, kadın esirlerin haddi hesabı yoktur.

Allah'a sonsuz hamd olsun burada da bu hakirin eline 3 oğlan, 3 güzel kız ile 6 adet yel gibi hızlı atlar ve nice sırmalı avrat giysisi fistanlar, nice roklalar ve gümüş haçlar elime girmiştir. Buradan yine esirlerimiz kılavuz olup iki gün gidip asla gece gitmeyip batı tarafa büyük çapul ile seğirtip gide gide canımızdan bıkıp üçüncü günde,

Taçsız, haraçsız İsveç vilâyetinin özellikleri

Bu da bir büyük ülkedir ve başka bir krallık yerdir, ama hükumeti altında 17 ban ve 17 hersek-i peşbekbân namlı beyleri var. 800.000 *[127a]* adet sahrada kalan göçer evli Tatar reayası vardır, ama Mecusî mezhebinde keferelerdir. Hatta nice yüzü bizim Tatar elinde esir oldular, ama asla Tatarca bilmezler, Talyan dilinde konuşurlar.

İsveç kavmi de Mesih dinindedir, ama Luturyan mezhebinde olup başka sikke sahibi kraldır ki Süleyman Han zamanından beri Nemse küffarına düşman olup 76 parça Nemse kalesi alıp Alman kâfirinin amanını kesmişlerdir. Yarar, cesur ve yiğit kâfirleri vardır, ama at-binici değillerdir. Bütün kefereleri Freng gibi siyah rokla ve siyah Eflâtuniye şapkası giyerler. Bu İrem vilâyetine ayak basıp batı tarafa yine bir gün çapul gönderip,

Eski büyük Kallevine Kalesi şehrinin özellikleri

Bu büyük liman şehir (---) (---) hükmünde olup Vo Nehri kenarında insan deryası büyük bir şehirdir ki bu yeryüzünün aşağı tarafıdır ve 7. iklimin sonudur.

Uzun gündüzü ve karanlık gecesi 18,5 saat, 1 derece ve 2 dakikadır. Ve arz-ı beledi (---).

Bu büyük şehir Vo Nehri kenarında olup Vo Nehri Daniska dağlarından doğup İsveç diyarlarını ve 7 krallık yerleri sulayarak Bahr-i Muhit'e karışır imiş, ama karıştığı yeri görmedim. Ancak bu şehir dibinde akarken Tuna Nehri'nden büyük-

tür, Edil Nehri'nden ve Cayık Nehri'nden biraz küçüktür. Bundan küçük Tuna Nehri'dir, zira bu Vo Nehri içinde Hindistan gemileri, Donkarkız ve Danimarka kalyonları vardır.

Bu büyük şehrin kıblesi tarafı uçsuz bucaksız bir ovadır ki köy köy üstüne gayet bakımlı ve şenlikli olup her tarafı ikişer konak bağ, bahçe, gül ü gülistan ve şebekeli bostanlar ile süslü bir mamur Frengistan ülkesidir.

Bu şehri gönlümüz istediği şekilde gezip dolaşamadık, zira alan, talan ve yağma mahallidir. Kalesi amansız bir kaledir ki Tatar askerine belki bin pare top attı. Allah'a hamd olsun bir zarar isabet etmedi.

Bu diyarın ibretlik Tanrı eseri eşyaları ve otlarını bildirir

Evvelâ bunlardan biri Hindistan'dan gelir Hint tavuğu, Mısır tavuğu ve Yenidünya'dan gelir bir tür yassı başlı ve yassı burunlu gözleri tepesinde olur bir tür acayip şekilli ve gülünç garip tavuğu olur ki seyre değerdir. Hatta tüyleri koyun tüyü gibi kıvırcıktır, ama kanatları yine tavuk kanatları gibidir. Ayakları uzun olduğundan suda gezip ve ara sıra suya dalıp çıkar, ama ayakları yine tavuk tırnaklı olduğundan suda yüzemez. Ve kazı ve ördeği gayet çoktur.

Bu anılan hayvanların hepsi her gün ikişer yumurta yumurtlarlar. Sabah yumurtladığı beyaz yumurta pektir ve büyüktür. Akşam vakti yumurtladığı biraz küçüktür, yumuşaktır ve pişirip yenildiği zaman bu yumurtalar misk gibi kokarlar.

Bu şehir gerçi 7. iklimin sonundadır ama havası ılıman olduğundan limonu, turuncu, zeytini, narı ve inciri çok olur, ama hurması, cevizi ve muzu olmaz, ancak servi ağacı ve çam fıstığı ağaçları dünyayı kaplamıştır.

Bu diyarda olan çiçek asla Rum diyarında yoktur. Allahu Taalâ'nın emriyle bir başka tür çiçeklerdir ve bir başka çeşit kokuları vardır. Bu şehrin gariplik ve acayipliklerinden daha nice yüz bin ibretlik seyirlikleri var, ama güvenlik olmayıp Tatar kararsız ile olup vilâyeti ancak bu kadar seyrebildik.

Sonra bu şehrin çevresinde olan köylerine ateş vurup dağlara kaçan küffarları tamamen eli kolu bağlı esir edip 7.000 adet seçkin Freng mahbûb ve mahbûbesi esirlerimiz oldu, hakire bu ganimetten bir şey düşmedi. Müfred:

Ne denlü cehd edersen bir murâda
Nasîb olmaz mukadderden ziyâde

deyip kendi kendime teselli verirdim.

Sonra bu Kallevine şehrinden güney tarafa 700-800 pare köyleri geçerken asla bir şeye ateş etmeyip hemen esir ve ganimet mallarını alıp tam 3 gün seğirtip,

Holandiye şehrinin özellikleri

(---) (---) hükmünde bu da bir büyük şehirdir ki Kallevine esirlerimizin nakilleri üzere bu vilâyette toplam 700 pare kale vardır, dediler. Bu Holandiye şehrinde insan deryası olduğundan şehri incitmeyip çevresinde olan köyleri bir gün bir gecede çapup köyleri yağmalayıp daha bu diyara yat yağı ayağı değmemişken bütün kâfirler evli evlerinde dururken Pranda adlı köyleri imiş.

Bu vilâyetten o kadar güzel esirler alındı ve o kadar bol mal alındı ki hesabını Allah bilir. Hatta hakirin hissesine 7 adet kız ve 3 adet oğlan düştü. *[127b]* Ama erkekleri çirkin suratlıdır, ama kadınları maralî ve ceylân gözlü, şirin sözlü ve nurlu yüzlü düzgün konuşur, hoş dilli kız ve kadınları vardır. Genellikle halkı Çek'dir, yer yer Leh'dir ve tüm reayası Tot kavmidir. Bu kavim gâh Çek'e ve gâh İsveç'e tabilerdir. Kısacası eğer Çeh kralı galip ise Çek'e, eğer İsveç kralı galip ise İsveç'e tabi olurlar.

..... (1 satır boş).....

Bu Holandiye vilâyetinden geri selâmete gittiğimiz yolları bildirir

Evvelâ hepimiz bir yere gelip keneş, yani Tatar diline göre müşavere edip 70-80.000 esirin içinden 10 adedini serbest bırakıp bizi bir başka yoldan selâmete ve daha ganimetli vilâyete uğratmayı üstlenip esirlerimizi ot ağalarına verip kılavuz edip Holandiye vilâyetinden kıbleye doğru yüzümüzü dönüp 3 gün gidip yine köyler yakmadan ve haneler yıkmadan nice bin köylerden 6.000 kadar esirler alıp,

Felemenk Frengi vilâyeti, büyük Kariş şehrinin özellikleri

Alman Denizi kenarında bir düz geniş ovada yeryüzünü süslemiş bağ ve bahçeli süslü şehirdir ki bütün manastırlarının altın ile yaldızlanmış haçlarının parıltısından gözlerimiz kamaştı.

Bu büyük belde 6. iklimin sonunda Fiyameng kralı hükmün-

dedir ve başka bir kraldır ki tine ve pine sikke, guruş, dövme ve yuvarlak mümessek filori sebüke sahibi bir büyük kraldır ki Alman Denizi'nde 3.000 parça galyona, barçaya ve karaka gemilere sahiptir. Hindistan'a, Yenidünya'ya ve Çin'e işler gemileri vardır.

Bunlar da Hıristiyan milletindendir, ama İngiliz küffarı gibi bunlar da ateş-perest Mecusîlerdir, ancak kitapları İncil'dir. Nemse Kızılyumurtanın oruçları şeklindeki perhizlerinde yağlı yemeyip balık yumurtası yerler. Bu Felemenk ve İsveç kavmi Nemse'ye rağmen tavuk yumurtası ve koyun ciğeri yerler. Mezhepleri aykırı olup Felemenk kitabı yine İncil'dir, ancak Felemenk diline tercüme etmişlerdir.

Cengci Felemenk dilini bildirir

..... (2.5 satır boş).....

Nice çeşit kelimeleri vardır, ama esirlerimizden duyduğumuz yazılı olan kelimelerdir.

Ama bu şehrin sahrasında bir gün konup küffardan asla bir hareket yok ve şehrin çevresinde de burçları ve kuleleri sağlam hisarı da yok, hemen bir geniş ovaya döşenmiş bir büyük şehir, süslü varoştur. Ama çevresinde gayyâ kuyusu gibi hendekli ve yalın kat çitten duvarlı palankası var.

Allah'ın hikmeti bizim Tatarlarımızdan olan Mehmed Ağa kişilerinden 5-10 batır yiğitler 6 nefer kâfirleri esir edip getirdiler. Onların birini katl edince öbürleri:

"Kalenin deniz kenarında harap yeri var, oradan şehre girin, feth edersin" dediler.

Bu kere hemen tüm Tatar atlanıp oklarının temrenlerine birer yanmış kibritler bağlayıp kaleye yürüyüş edip şast ber-kabza ok yağdırdılar. Hemen şehir alev alev olup yanmaya başlayınca hemen hisar içinden küffar şehrin kıblesi tarafındaki dağlara kaçınca göz açıp kapayıncaya kadar Tatar bu kâfirlere yetişip birkaç binine ok yağdırıp katlettiler ve 10.000 kadar kâfiri zincire bağlı ettiler. Diğer gaziler kılavuz kâfirinin dediği yerlerden şehre girdiler ve o kadar ganimet malına sahip oldular ki anlatılır gibi değil.

Ama bu şehrin büyüklüğüne göre esirimiz azdır, zira biz tâ Bahr-i Muhit kenarlarına dek gidip nice bin köyleri ve nice şehirleri yakarak gittiğimizi bu şehir küffarları duyup gemileriyle ve kimi atlarıyla dağlara kaçmışlar. Onun için bu şehirde esir az

idi, ama ganimet malı çok idi. Gerçi dağlarındaki becenelerinde ve taburlarında esirlerinin çok idiğini Tatar askerleri biliyordu, ama dağları gayetle sarp ormanlık, çalılık ve ağaçlık dağlar olduğundan Tatar kavmi kurşun korkusundan ve at işlemediğinden dağlara girmeyip esirler az alındı.

Bu şehrin dışındaki ovada bir gün korkusuzca konaklayıp atlarımızı otlatıp nice ganimet malları alıp bu şehrin doğu tarafındaki karlı yaylalar dibindeki şenlikli köylerinden 10.000 *[128a]* adet Felemenk diyarı atları yağmalanıp henüz Tatar'ın canları ve imanları yerine geldi, zira esirlerimiz çok ve esirler binecek atlar yok idi.

Felemenk vilâyetinde Tanrı işi harikaları bildirir

Adı geçen karlı yaylaların eteğinde olan köylerin arazisindeki ekin yerleri sıcağın şiddetinden çatır çatır çatlayıp bal arıları yerdeki çatlaklar içine bal petekleri yapıp bir çeşit hoş kokulu bal meydana gelir ki sanki ham amber gibi kokar.

Sonra bütün kâfirler ekin biçin yerlerinde oluşan süzme balları yerler. Ama nice kere yüz bin yerde yer çatlağındaki balı görüp bulamayıp zeminde kalıp tilkiler, çakallar ve ayılar balları yiyip safâ sürdüklerinden başka zeminde kalan balların balmumları şiddetli kışta kalıp yağmurdan yerde balları yok olup balmumu zeminde kalır.

Yaratıcı'nın hikmeti ilkbaharda balmumu yerden çemen gibi bitmeye başlar. Eğer daha önce yerde kalan mumu sarı ise safran gibi sarı mum biter. Eğer kırmızı ise kırmızı, beyaz ise beyaz ve yeşil ise yine yeşil çemen gibi renk renk balmumları yerden bitip Allah'a ayandır ki kokusu insanın dimağını kokulandırır. Tâ ki her balmumu yerden 3 karış yükseldiği sırada olgunlaşıp sıcağın şiddetinden erimeye başlayınca o diyarın kâfirleri mevsimini bilip bütün çoluk çocuklarıyla dağlara, bağlara ve tarlalara çıkıp çeşit çeşit balmumlarını devşirip balmumu yaparlar. Beyaz kâfûrlarından insan suretleri yapıp satarlar ve türlü türlü putlar yapıp putlara taparlar.

Diğer Tanrı eseri seyri

Yine bu Felemenk Frengi diyarının bu Kariş şehri dağlarında Rum'un servi ağacı gibi bir sürâhi ve yüksek çimşir gibi sarı ağacı olur. Kokusu misk gibi koktuğundan yapraklarını sandık-

lara koyup her hanenin içi ve bütün esvapları ham amber gibi kokar, yazın ve kışın yaprağı dökülmez, devamlı durur. Mevsiminde yapraklarını bulup gülsuyu gibi suyunu çıkarıp bütün kâfiristana hediye götürürler.

Ve servi gibi dalları, budakları ve yaprakları var, ama sanki hemen kehribardır ve öyle sarıdır ki altın ile kaplanmış gibi parıldar. Ve bakla gibi kabuklu bir tür meyvesi olur, ancak diğer meyveler gibi yenilmez. Yağını çıkarıp uyuzdan meydana gelen çeşitli hastalıklara yakalanan kimseler cereblerine, cüzâm yerlerine ve hatta firengi hastalığına yakalanların illetli yerlerine sürerler, Allah'ın emriyle şifa bulurlar.

Kokusu hemen Rum'un defne yağı gibi kokar ve yağını çıkarıp posasını evlerde ve kiliselerde micmereler içinde ateşte yakıp ham amber gibi kokar. Bu ağacın tahtasından sandukalar, türlü türlü oturaklar, tahtlar ve çekmeceler yaparlar.

Allah'ın hikmeti Freng uyuzu dedikleri bu Fiyameng diyarına mahsustur. Gerçi tüm Frengler uyuzlardır, ama bunların bu dertlerine ilaç olması için Cenâb-ı Hak bu *nilva* ağacını yaratıp meyvesinin yağını sürünürler ve yaprağının suyunu yüzlerine ve gözlerine sürünürler. Hatta hakir yapraklarından getirip esvaplar içine koydum.

Sonra bu şehirden bu kadar ganimet malları ile ve hesapsız esirler ile kıbleye doğru 2 gün at sürüp nice bin köyleri yakmadan bulunan esirlerini alıp,

Felemenk kralı taht merkezi, yani büyük şehir Amsterdam Kalesi'nin özellikleri

Bu büyük şehir Alman Denizi kenarında Felemenk krallarının taht merkezleridir, ama bu 7 kral kâfiristanının içinde böyle büyük, eski belde, bakımlı ve şenlikli bir şehir yoktur.

Hatta bu şehrin doğu tarafındaki ova üzerinde top ermez bir tarafta konaklayıp bu şehri bir hayli uzak mesafeden seyrettiğimizde hemen 170 adet büyük manastırların göklere doğru baş uzatmış kuleleri belli olup adam boyunda altından haç alemleri ışıldardı. O kadar mavi has kurşun ile örtülü ve öyle süslü ve bakımlıdır ki benzeri meğer Daniska şehri ola.

Hatta kral sarayı o kadar parlak ve süslü gözüküyordu ki damlarının, kubbe ve şahnişinlerinin parıltısından gözbebekle-

rimiz kamaştı. Ama ne çare şehir içine girip gezip dolaşmak, yakından görmek imkânsız, içinde olan insan deryasının bolluğu ve büyüklüğünden ve 200.000 adet ateş saçan Felemenk tüfengci keferelerinin fetretinden yanına varmak imkânsız oğlu imkânsız bir ülkedir.

Kalesi de sanki İskender Seddi'dir. Bütün burçları ve tabyaları ile Elburz Dağı gibi yatar bir ibret verici kale görünürdü. *[128b]*

Bu cennet bağı şehrin yanına varmak değil bağlarını ve gülistanlarını geçip hendeği yanına varılmayıp uzaktan merhaba diyerek birer günlük uzak mesafe yerlerden yağmalayıp o kadar esir alındı ki anlatılmaz. Ve kılıç artıkları İslâm askeri korkusundan Alman Denizi kayıklarına üst üste sıkışıp gemileri alarka olunca çoğunluğu suda boğuldu ve bir belli başlı kaptanı gemiye yetişemeyip 300 adamıyla esir oldu.

Buradan yine bu kadar bol mallar ile kaleden alarka konaklayıp dört tarafa karakollar konuldu.

Hâlık-ı Kevneyn'in eserini bildirir

Bu şehrin sahrasında bazı şebekeli bostanlarında bir çeşit lahana biter, kat kat yaprakları var. Kısacası, hemen lahana gibi katmer katmer gayetle yeşil yaprağı olur, ama rîbâs gibi mayhoştur. Yapraklarının tam ortasında göbeği olacak yerinde adam kellesi kadarca, daha büyük ve küçük beyaz kabağı olur. Bu kabak içinde asla çekirdeği yoktur, incir içi gibi ağzına kadar dolu darısı olur ve dopdolu sarı balı var ve lezzeti incir gibidir, ama yemesi güzeldir. Olgunlaşmışını getirdiler, incir gibi yarılıp balı ve darısı taşra çıkmış. Ve nicesi tam bitip iki şık olmuş, balı ve darısı akmış, hemen üzerinde derisi kalmış. Freng hekimleri bunun 70 adet özelliğini yazmış.

Evvelâ dış yeşil lahana yapraklarını boranı edip yiyenlerin yüzlerini rengi kırmızımsı olup bütün yeli giderip görme kuvvetini artırır.

İçindeki kabağını yiyen şişman ve iri olup sağlıklı olur.

Tam olarak olgunlaştığında balını şerbet edip içenin ciğeri tazelenir ve şerbeti 3 gün durup içene iyi sarhoşluk verir alkolsüz bir bal suyu olur ki insanı sermest edip bedenine güç kuvvet verir.

Bu Fiyameng diyarına özgü bir bitkidir, ama aslı Yenidünya'dan gelmiştir, zira bu Felemenk diyarının batı tarafında Bahr-i Muhit içinde 200 mil uzakta İngiliz adası vardır. 8.000 mil kuşatır büyük bir adadır. Bu adanın batı tarafında Bahr-i Muhit'ten öte Magalyan Denizi'dir, ondan öte 4.000 milde *"Fütihatâ"* lafzı tarihinde bulunan Yenidünya'dır ki Eskidünya'da iskelesi Dış Fransa, İsveç, Donkarkız, Danimarka, Loncat ve Felemenk'in Amsterdam şehirleri Yenidünya iskeleleri olduğundan bu anılan lahanayı Yenidünya'dan getirip Felemenk diyarında henüz yetişmiştir, ismine hunza derler. Hatta bu lahanadan ibret için yanıma alıp tâ Uyvar'a getirip pirinç ile zerde edip her kim yediyse,

"Pöh, bârekallah bu lezzetli yiyecek ancak cennette olur" diye yiyenler hayretler içinde kaldılar.

Sonra bu Amsterdam sahrasından 3. gün kalkıp yine kıbleye doğru yönelip 2 gün gidip köyleri yakarak, esir ve ganimet malları alarak üçüncü günde,

Prandaporosk vilâyetinin özellikleri

Nemse çasarı olan inpirator [imparator] hükmünde karlı dağlar gibi zemine döşenmiş bir gül ü gülistan, sümbül ü reyhanistan, cennet bahçesi gibi bağlar ve şebekeli bostanlarının hesabını Rabbi'l-izzet bilir geniş bir şehirdir, ama derya gibi kâfirleri taburlarını çatıp cenge hazır durduklarında bir hayli uzak mesafede konaklayıp bütün esirlerimizi fazlasıyla sıkı bağlayıp her tarafımıza karakollar koyup atlarımızı iplerle bağlayıp biraz avnatıp yine eyerleyip cenge hazır kaldık.

Ama bu Prandaporosk şehri bir karlı büyük yayla balkan dibinde bulunmakla birkaç gün evvel küffarları tamamen sarp dağlara girmişler, askeri kaleden dışarı çıkmışlar ve taburlarında savaşa hazır olmuşlar, o yüzden bu şehirden asla bir iğne bile alamadık.

Ama köyleri İrem bağı gibi mamur olup yayla vilâyeti olmak ile bağlarında üzümü güzeldir ve içkisi de öyle, meyhoştur. Ama bütün kefere ve fecereleri sarhoştur. Bağları, bahçeleri ve ekinlikleri geniş, bereketleri bol, arazilerinde bütün nimetleri çok, ırmakları ve suları akar şenlikli bir şehirdir, ortasında sağlam ve dayanıklı bir hisarı görünmekte idi.

Bu diyarın halkı zarif ve temiz olduğunu ondan müşa-

hede ettim ki tüm yağmaladığımız köylerde bütün reaya ve berâyâlarının döşekleri ve yastıkları tamamen kuş tüyünden olup türlü türlü palasanta sindiyan ağacından döşekler üzerinde yatarlardı. Ama havası çok soğuktur, kış memleketidir, yağmurdan 6 ay göz açılmaz ve yerleri tamamen batak ve çataktır.

Genellikle kaleleri Kanije gibi sazlık ve bataklık içinde ağaçtan kalelerdir, ancak her biri İskender Seddi'dir. Zira bu diyar kâfirleri İsveç kralından çok *[129a]* korktuklarından kalelerini sağlam ve dayanıklı yaparlar. Genellikle topları dişbudak ağacından, karaağaçtan ve sarma ağacından fıçı gibi yapılmış toplardır ki tüm toplar beşer onar yerde demir çemberlidir. Her topları onar adam kaldırır ve 10 topu bir arabaya koyup istediği yere götürüp orada demir çemberlerini geçirip ağaçtan topları atmaya başlar. Ama her top on beşer ve yirmişer kere ancak atılır, bazısı üç dört kereden ziyade atılmaz.

Sonra bu Prandaporosk şehri sahrasından birazca ganimetle kalkıp yine kıbleye doğru bir gün gidip,

Amansız Alman sınırını bildirir

Bu ağaçlık, ormanlık toprak tamamen Nemse çasarı hükmündedir. İskender Tacı sahibi, yani *gorona* adlı tâca sahip olduğundan 7 kral üzerine çıkıp onlara hükmü geçerlidir ve 1.760 adet kaleye maliktir. Gerçi İsevîden olup kitapları İncil'dir, ama Nemse diline İncil kitabını tercüme etmişlerdir ve Zebûr da okurlar. Mezhepleri Papişte'dir, yani Rim Papa mezhebindedirler.

Tamamen siyah rokla giyip başlarında Eflâtuniye şapkaları diğer Freng gibi siyah değildir. Sarı, mavi, yeşil ve kırmızı çeşit çeşit şapkaları üzerine turna telleri ve devekuşu telleri takarlar.

Bu amber kokulu pâk topraklarına ayak basıp bir gün at koşturup Alman köyleri ve kasabaların yağmalayarak,

Nemse çasarı taht merkezi, yani büyük İsinriye şehrinin özellikleri

Evvel ve sonra Nemse çasarının tahtıdır, ama bu mutluluk veren seferde görüp seyrettiğimiz beldelerden bu büyük şehir bakımlı, süslü, yapıları kat kat daha büyük ve daha gelişmiş bir şehirdir ki bir merhale yerden gözüktüğünde bütün mavi kubbelerinin ve bütün kiliselerinin çan kulelerinin altın haç alemlerinin ışıltısı şimşek gibi çakar ve şehri yüksek bir dağın eteğin-

de kurulduğundan bütün akarsularının selsebil gibi şehir içinde aktıkları gözükür.

Bu şehrin doğu tarafındaki uçsuz bucaksız ova içinde olan bağ ve bahçenin otların ve bitkilerin çiçekleri ve türlü türlü çiçeklerin hoş kokuları bütün Tatarlarımızın dimağlarını kokulandırdı.

Bu şehrin dört tarafındaki ovalarda olan yeşillik yerlerde göklere doğru boy uzatmış uzun ağaçların gölgelerinde gezinti yerleri ve dinlenme yerleri için yüksek köşkler, çeşit çeşit oturacak yerler, pek çok sofalar ve süslü mastabalar vardır. Ve nice garip eserler ile süslenmiş bir iç açıcı mekân, gülistan, sümbül ve reyhanistan ve şebekeli bostanlı bir İrem şehridir. Ama Tatar askerimizin korkusundan bütün kâfirleri kaleye girip kapandılar.

Biz de bütün Tatar ile bu şehrin çevresinde olan köyleri ve kasabaları yakma düşüncesinde iken İsinriye şehri yönünden bir beyaz bayrakla 300 kadar kefere belirip ileri üç nefer kâfir at bırakıp gelince,

"Aman ey Âl-i Cengiziyân askerleri, aman" dediklerinde gerideki küffarlar da gelip Türkçe yazılmış bir mektup getirdiler. Sözün özü budur ki,

"Siz safâ geldiniz ve kadem getirdiniz. Hâlâ köylerimizi, bakımlı ve süslü bağlarımızı ve kasırlarımızı yakıp yıkmadınız. İsa ve Meryem Ana sizden razı ola. Öyle ettiğiniz iyliğin karşılığında size ve askerinize iki araba ile 20.000 guruş ile elli araba zahire gönderilmiştir. Kabul edip lütfunuzdan rica olunur ki şöyle bir meliklerin hasreti mamur ve güzel şehrimizi yakıp yıkmadan kalkıp gidesiz" diye mektubu okununca hediyeleri makbule geçip bütün paraları ve zahireleri gazilere bölüştürülüp hakire yüz adet dövme talar guruş verdiler.

Meğer şehir hâkimi Nemse çasarı akrabalarından Yovahim adlı bir akıllı ve tedbirli kefere imiş. Bu tedbir ile bütün Tatarları şehir altından kaldırıp şehirleri berbat olmaktan kurtuldu. Hemen yalı ağası serdarımız bu kadar malı susma hakkı alıp,

"Şimden geri Alman diyarını vurup yakıp yıkmak makul değildir" deyip,

Alman Ungurus kalelerinden evvelâ Serinbe Kalesi, Tancavar Kalesi, Anpirvar Kalesi, Şinvardo Kalesi ve (---) (---) Prag Ka-

lesi Nemse çasarının bir tahtı da budur. (---) (---) Beç Kalesi bir tahtı da budur. Peşpehel şehri, Porok Kalesi, Firav şehri, Ovar Kalesi, Kastel Kalesi, Senmartin Kalesi, Porok Kalesi, Pojon Kalesi, Yanık Kalesi, Tata Kalesi, Papa Kalesi ve Pirespirim Kalesi, bu üç kale dağlardadır. Komaran Kalesi, bu adı geçen kaleler tamamen Tuna Nehri kenarında Nemse çasarının olup Yovahim adlı hâkimin hediyelerini almamız sebebiyle bile adı geçen kaleleri yağmalamayıp bütün kaleleri sağ tarafımızda bırakıp,

Alman diyarından Orta Macar vilâyetine gittiğimiz konakları bildirir

Evvelâ İsinriye şehri altından *[129b]* kalkıp doğu tarafa tam 3 gün yortup 76 saat yer söküp,

Orta Macar sınırını bildirir

Bu toprağa ayak basıp o gün,

Holçar Kalesi adlı kale, bir geniş ova ortasında bulunduğundan ansızın bu kaleye üşüşüp aman ve zaman vermeyip büyük varoşunu yakıp 2.000 adet seçkin esir ile 150 araba yükü mallar, çeşit çeşit altın ve gümüş eşyalar, bu kadar değerli kumaşlar ve bu kadar nadir mallar alındı ki hesaba gelmez.

Hatta bu vilâyet Macar küffarının sipahi vilâyeti olmak ile 7.000 adet hemen Macar katanası atları alındı.

Tanrı'ya hamd olsun bu hakirin eline 7 at, 6 kefere, 1 oğlan ve 2 bâkire kız elime girdi, ama bu büyük varoş yanıp kale meydanda kalmakla Tatar ordusunun bir sığınacak yeri kalmadığından hemen hisar içinden yeri cehennem kâfirler bir fitilden nice yüz adet toplarına ateş edince bir anda 200 adet Tatar gazilerimiz top gülleleriyle şehit oldular ve 600 kadar yiğitler de yaralandılar.

Bu sevindirici seferimizde 4 adet krallık yerlerde Yaratıcı'ya hamd olsun bu kadar esir ve ganimet malları almışken, bu kadar zamanda 20 adamdan başka yiğitlerimiz şehit olmamışken ve bir tek kişinin burnu kanamamışken bu kale altında bu kadar zor batır yiğitlerimiz şehitlik şerbetini içtiler.

Minnet Allah'a ki bu gazi merhumların mübarek cesetlerinin birini bile meydanda bırakmayıp hepsini atlara yükletip dağlar içinde hepsini bir yere defnedip belirsiz olsun, diye üzerlerine ateşler yakıp mezar yerleri kayboldu. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Bütün gazilerimiz bu Holçar Kalesi sahrasında olan köyleri yağmalayıp berbat ederken batı taraftan kalabalık bir ordu belli olunca hepimizin akılları gidip cenge hazır olup "Eğer kâfir çok ise hemen cenge başlamadan kendi esirlerimizi kıralım" derken görünen askerin sancak ve bayrakları tamamen Leh kralı askerinindir. Hemen hakir dürbünümle baktım, gerçekte Leh kralına tabi Krakov kralının askeri idi.

Onlardan bir beyaz bayrak bize ve bir bayrak bizden onlara gidip geldiler. Meğer Leh kralı tarafından bu Holçar adlı kalede bir gümrük emini oturur imiş. Hemen tüm Leh askerleri asla bize bakmayıp doğru kaleye girip anında bizim askere 50 araba zahire gönderdi, zira o sırada Leh kralı Tatar ile kardaş idi. Hemen yalı ağası tüm zahireleri Tatar'a dağıttı.

Sonra Leh kaptanı 300 kefere ile iki hınto araba yükü 50 kese guruş getirip bu Holçar varoşunda alınan 2.000 esiri Tatar'dan aldılar, ama hakir 7 adet kefere esirlerimi vermeye biraz tereddüt ettim. Sonunda 7 kâfir için bu hakire 2 kese guruş verip aldılar, ama meğer birisi bir kale kaptanı imiş, pişman oldum, ama ne fayda, *Basra harap olduktan sonra.*

2.000 adet esiri tamamen Lehliler alıp Holçar Kalesi'ne girip o kadar top şenlikleri edip yer ve gökler titredi. Meğer bu kale Leh ile Orta Macar sınırında komşu bir kale imiş.

Oradan yine kalkıp kıbleye doğru gidip,

..... (11 satır boş)..... [130a]

Saf gümüş madeninin özellikleri

Dört adet yüksek dağlar içinde 7 yerde kol kalınlığında gümüş madenleri var, ama tamamı yeraltındadır. Burada insan olmadığından bütün işletmeleri işlemeyip âtıl durur. Bu pâk toprak gerçi Orta Macar elindedir, ama Nemse çasarı zorla bu madenleri zabt etmiştir, ama yılda 10.000 kese mal elde edilir garip seyirliktir.

Buradan 7 saat gidip nice şenlikli Macar köyleri yakılmış, onları geçip,

Derikmaden Kalesi'nin özellikleri

Bunun da varoşu ve köylerini Uyvar gazileri yağmalayıp geçmişler, ama yakmamışlar. Bu varoşu Şâfiî vaktinde basıp 4 tarafını Tatar ateşi ile aydınlatıp bütün kâfirleri rahat uykusunda iken

hepsini rahatsız edip 1.500 kadar esir alıp hepsinin elini ayağını bağlayıp, gönlünü hasta edip kırıp döktük. Hatta metrepolidi olan lahana-baş ve tıraşsız melunun devletsiz kellesini keskin kılıç ile tıraş edip pis canını cehenneme ısmarladı. Oradan,

..... (3,5 satır boş).....

Litre Kalesi'ni geçip oradan bir gün ılgar edip yakılan faydasız ve ilgisiz yerleri geçip (---) (---) günde (---) ayının (---) gününde **Uyvar Kalesi** altında sadrazam hazretlerinin otağı önünden (---) (---) adet esir ve 2.060 araba yükü değerli eşyalar ile ve kâfirlerden alınmış toplam 26.000 atlar ile yiğit vezirin önünden çamapur alayı ile geçtik. Sadrazam, yalı ağasıyla 105 nefer Tatarlara ve ot ağalarına hil'at ihsan ettiklerinde hakire bir yılan derisi bile vermediklerinde gönlüm kırılıp ümitsiz, melül, mahzun ve hasta gibi giderken hemen sadrazam "Bre şu Evliyâ değil midir?"

"Evet, odur sultanım" dediklerinde,

"Ya bu seferde bile mi idi? Ya bu Tatar olmuş, işte bu habercilerin anasıdır. Lokman hikmetinden sual edelim, çağırın şunu" deyip hakire altın yaldızlı bir hil'at-i fâhire giydirip 150 altın verip başıma bir çeleng takıp ve kendi mübarek ellerini öpüp,

"Cenâb-ı Kibriyâ düşman şerrinden emin ede" diye dualar ettim.

Bu zayıf kulu akranlarım arasında önder ve herkesten seçkin edip,

"Var şimdi yorgunsun, ahşam gelip bize bu gazalardan muhasebe ver" dediklerinde,

"N'ola efendim" deyip çadırıma giderken hemen orada yalı ağası tarafından sadrazama 300 adet seçkin oğlanlar, kızlar ve 3 adet billur camlı hınto araba yükü kıymetli eşyalar hediye gelip hazinedara oğlanları, kızları ve diğer eşyaları teslim edip hepimiz dışarı çıktık. Allah'a hamd olsun bu zayıf, nahif, kul bu gazaya gidip gelinceye kadar bir gün âh demeyip, hizmetçilerime de bir kere vâh demeyip sağlık ve esenlikle çadırıma gelip (---) adet mahbûb oğlanlarımla, (---) adet işlenmemiş inci ve açılmamış gonca kızlarımla, (---) adet belen belli katana atlarımla, bir hınto arabamla ve bu kadar değerli mallarımla Allah'a yüzlerce şükür edip diğer hizmetçilerime gelip kavuştum.

O Cenâb-ı Bârî'ye hamd ola ki daha önce Komaran altındaki cengde alınan atlarımın, Seyfi adlı esir olan kölemin ve o gün çektiğim şiddetli sıkıntıların Cenâb-ı Allah bu gazada bin kez karşılığını verdi, *Rabbimin fazlına binlerce hamd ve şükürler olsun.*

Ertesi gün sabahleyin sadrazam kethüdası efendime bir mahbûb oğlan ve Defterdar Ahmed Paşa efendime bir mahbûbe câriye hediye verip salt ve yüksüz kalmak için bu ganimetten hemen 3 esir alıkoyup gerisini atlar ile ve kelepir ganimet malları ile hepsini satıp rahata kavuştum.

O gün hunkâr hasekisi ve kapucular kethüdası Âsitâne-i saadete yollandılar. Bugünkü gün kalenin duvarları sağlamca tamir edilip beyaz inciye dönüp ve hendek içi temizlenip gayyâ kuyusu gibi derin olduktan sonra Çatrapatra Ali Paşa hendeğe su salıp derya oldu.

Sağlam hisar, serhatboyu suru, yani
Uyvar Kalesi'nin özellikleri
Allah müşriklerin tehlikesinden korusun [130b]

Evvelâ Macarcada Uyvar Kalesi demek yeni kale demektir. Gerçekte 1005 tarihinde Eğre savaşı yılında bu Uyvar Kalesi ağaç palanka imiş. O senelerde Erdel Kralı Betlen Gabor, Kara Mustafa Paşa ve nice vezirler bu kaleyi dövüp fetihsiz döndüklerinde Fargaçi melunun babası olan inatçı, bu kaleyi böyle şeddadi güzel bina etmişti. Bu Fargaçi de biraz daha imar ederek 60 yıldan beri böyle bir sağlam hisar olmuş ki *gulgule-i Rûm, velvele-i Rûm, debdebe-i Rûm* ve *tantana-i Rûm* 200.000 askerle bu kale altına gelip 30.000 top gülle vurup ve 38 günde, güçlükle 1074 tarihinde Şehit İbrahim Han oğlu Sultan IV. Mehmed Han zamanında Köprülü Mehmed Paşa oğlu Sadrazam yiğit Vezir Fâzıl Ahmed Paşa eliyle Uyvar Kalesi'nin feth olduğuna tarihi budur:

(---) (---) (---) (---) (---) (---)
Allah mu'în oldu feth eyledik Uyvar'ı,
Sene 1074.

Diğer tarih, Mezâkî Efendi güftesi:

Ey Mezâkî dedi tarihini ehl-i himmet
Sa'y-i Ahmed Paşa Uyvar'ı Macar'dan aldı,
Sene 1074.

Diğer tarih:

..... (3 satır boş).....

Bu sanatlı kale uçsuz bucaksız bir ovanın ortasında asla havalesi olmayan altıgen şekilli kârgir şeddadi yapı olarak yapılmış ve zeminde sanki mühr-i Süleyman nakşı gibi temel konulmuş. Hatta 6 köşesinde 6 adet büyük tabyaları var ki her biri birer İskender Seddi gibidir. Batı tarafta Ak Tabya, kuzey tarafa Beç Kapısı Tabyası, solunda Yassı Tabya, doğu tarafta Papa Tabyası, kıbleye doğru Kral Tabyası, güney tarafa Komaran Tabyası ve lodos yönünde Fargaçi Tabyası.

Bu anılan tabyaların her birinde kırkar ve ellişer parça topları var ve her tabyaların altları boş olup barut mahzenleri var, bütün barudu bir yerde değildir. Belki bir zarar isabet ede, diye başka başka barut hazineleri etmişler. Her bir tabya üzerinde biner adam ceng etseler yerim dar demezler.

Bu kalenin taşra hendek kenarınca büyüklüğü tam 6.000 adımdır. Hendeği 50 adım enlidir ve gayyâ kuyusu gibi derin olup Nitre Nehri suyu ile ağzına kadar doludur ki içinde gemiler gezse mümkündür. Çeşit çeşit balıkları hendek içinde yüzerler, balıkları avlayacak kayıkları vardır.

Toplam 2 kapısı var ve kapılar önünde insanların geçmesi için çok büyük köprüleri var, ama ağaçtandır. Daha önce kâfirler yıkmıştı, biz Alman diyarı gazasına gittiğimizde Budin Veziri Hüseyin Paşa 2 sağlam köprü inşa etmiş ki anlatılmaz. Hatta bu köprülerin iki yerinden zemberekli demir zincirleri var ki her gece hizmetçiler bu köprüleri dolaplarla kaldırıp kalenin demir kapıları önlerine siper ederler.

Bu kapılardan birine Beç Kapısı derler ki batı tarafa bakmaktadır, diğerine Komaran Kapısı derler, doğu taraftan kıbleye doğru eğimli açıktır. Bu Komaran Kapısı'ndan tâ Beç Kapısı'na kadar büyük bir caddedir ki Beç Kapısı görünür, bu kapudan da Komaran Kapısı görünür. Ama Beç Kapısı'nın yanında bir küçücük kapıcık daha vardır, ondan hendeğe inilip su alınır.

Bu kalenin tüm duvarları baştan başa şeddadi tuğla yapıdır, asla taştan eser yoktur, duvarının kalınlığı tam 50 adım enlidir ve dört tarafı dağlar gibi toprak yığılıdır.

Kısacası hemen bir büyük dağın ortasını delip erenlerin himmeti ile oyup bir kale etmişler. Hele insanoğlunun yapaca-

ğı iş değil, bir kaledir ki duvarı üstünden büyüklüğü fırdolayı 10.000 adımdır. Zira duvar üzerinde tabyadan tabyaya eğri büğrü yürünmek ile 10.000 adımda kaleyi dolaştım, ama taşra hendek kenarıyla doğru doğruya 6.000 adımdır.

Bu duvarların altı fırdolayı sokak sokak yollardır ve üzerleri dağlar gibi yığılı topraktır. Onun için bu kaleye lağım kâr etmedi.

Bu kale içi tümden sadranç nakşı tarh olunup uzunluğuna ve genişliğine 20 adet sokaklardır ki eğri büğrü yollar değillerdir. Herhangi taraf sokak başından bakılsa kale duvarları görünür.

Bu kale içinde toplam 1.800 adet hane kapıları vardır ve *[131a]* bütün haneleri iki katlı kârgir yapı, donanımlı ve süslü şindire tahta örtülü geniş saraylar ve gayri evler idi, ama top gülleleri darbından nice haneleri harap oldu.

Bunlardan Fargaçi Sarayı gayet bakımlı ve süslüdür. 70-80 adet odaları, sofa ve divanhaneleri, bir hamamı ve kapısı üzerinde güneş resmi var. Bu sarayın karşısında Nemse kaptanı hanesi var, ama bu da seyre değer ibretlik bir saraydır.

Bu kalede 3 adet mükellef ve sağlam yapı büyük manastırları var. Hepsinden büyüğü ve mükemmeli Macar Kilisesi'dir ki içinde asla heykel şeklinde putları yoktur. Hemen beyaz inci gibi cilâlı beyaz duvarları var ve birkaç yerinde haçları var. Bir mahfil gibi bir köşkünde Davudî erganunu var idi. Sadrazam dinlemek için papaz esirlere bu erganun sazını çaldırıp bu kadar ciğer yakan sazın hüzünlü seslerine insanlar hayrette kaldılar. Sonra bu erganunu, gaziler parça parça ettiler. Daha sonra bu erganunhane köşkünü müezzinlere mahfil ettiler.

Bu kilisenin bir çan kulesi var idi, top güllesiyle biraz yıktılar. Sonra ezan okunması için dört köşe bir minare ettiler.

Bu büyük kiliseyi saadetli padişah için mihrap, minber, kürsü ve mahfiliyle bir Sultan IV. Mehmed Han Camii ettiler ki nur üstüne nur oldu. Kıble kapısından tâ mihraba kadar bu camiin uzunluğu 110 ayaktır ve genişliği tam 80 ayaktır. Mihrabı üzerinde olan *"Küllemâ dahale aleyhâ Zekeriyya'l-mihrâb/Zekeriyya onun yanına, mabede her girdiğinde (yanında bir rızık bulurdu)"* (*Kur'ân*, 3. Âl-i İmrân 37) âyeti ve minber kapısı üzerinde *"Lâ ilâhe illallah"* hatlarını Kuburîzâde Halil Efendi yazdı ve bu hakir Evliyâ mermer taşı üzere kazdı, tezhib, silu ve lâciverd nilgûn ile düzdü.

Bu camiin kıble kapısı üzerinde olan tarihin yazısı ve sözleri Nasuh Paşazâde Nişancı Paşa Ömer Bey'in şiiridir, ama mermer üzerindeki yine bu hakir Evliyâ'nın el emeğidir ki o kapı üzerindeki tarih budur:

Kal'a-i üstüvâr-ı Uyvar'ı
Aldığında vezir-i mülk-ârâ
Câmi'-i Han Mehmed olmağiçün
Eyledi bu kiliseyi ihyâ
Döndü hakkâ ki beyt-i ma'mûra
Oldu gûyâ ki Mescid-i Aksâ
Dedi târîhini anın Ömrî
Mescidün ammere ale't-takvâ

Sene 1074.

Bu tarihleri ve nice hatları kazıp yazdığım için sadrazamdan 100 altın ihsan aldım.

Sonra Nemse Kilisesi, Valide Sultan için cami oldu, zira evvelden de bir büyük kilise ve bir eski mabed olduğundan öyle sanatlı ve süslü imiş ki sanki bir sağlam köşk imiş. Bunda olan çeşit çeşit sanatlı avizeler, askılar, bunda olan kıymetli yaldızlı kandiller, bunda olan garip işlemeler, ibret verici bukalemun nakışları, değerli ve güzel tasarruflar ve çeşit çeşit sanatlar var ki övücüler onun övülmesinde âcizlerdir.

Bütün duvarlarının yüzleri mücevher çizgilerle resimlerle bezenmiş, nice bin garip görünüşlü ve acayip putlar ile süslenmiş bir kilise iken tüm putlarını Müslüman gaziler parça parça edip şirk pisliğinden bu kilise temizlenip arınınca aydınlık bir cami olmuştur ki hâlâ bir serhatte benzeri yoktur. Meğer Üstürgon Kalesi'nde Kızılelma Camii ola.

Bu Valide Camii avlusunun çevresinde 50 adet medrese odaları var idi. Halvetî tarikatından Üstürgonî Şeyh Ali Efendi'ye tekke inşa olundu.

Bu camiin kıblesi tarafında direkli İrem bağlarından nişan verir bir geniş bahçesi var, dört köşe bir yüksek çanlık kulesini Bilâlî minare yaptılar. Bu da uzunluğu ve genişliğine hemen Hunkâr Camii gibidir, ama bu cami gayet geniş, süslü ve iç açıcı hoş cami oldu.

Sonra Tot Kilisesi'ni Haseki Sultan Hatun'a cami olmak için

alıkodular, ama bütün Müslüman gazilerin peksimet zahirelerine ambar ettiler. Bu da büyük camidir, ancak müzeyyen değildir, zira Tot kavmi, Macar'ın ve Nemse'nin reayaları olmak ile ancak bu kadar kiliseye sahip olmuşlardı. Allah'a hamd olsun bu da Müslümanlara mabet oldu.

Sonra Beç Kapısı'nın iç yüzünde Defterdar Ahmed Paşa Camii, bir büyük sarayın bir uygun tarafını küçük bir cami etti, ama gayet kalabalık cemaatli ibadethane oldu.

Uyvar Kalesi'nin ibret verici sanatlarını bildirir

Evvelâ bu kalenin tâ ortasında büyük bir meydan var, orada bir büyük kârgir yapı kuyusu var, âbıhayattan haber verir suyu var. Bir kimse bu kuyudan su çekmek istese kuyu çevresinde bulunan demir çarklara kovalarını ve kırbalarını asarlar, kovaları anında kuyunun dibine inip hemen çarka basınca bir anda kovalar ile su dışarı çıkar. İnsan asılmadan ve sıkıntı çekmeden zemberekler ile sular çekilir *[131b]* garip seyirlik kuyudur, ama nice çarkları ve âletleri bozulmuştur.

Bu kuyunun yanında bir darağacı ve bir siyaset yeri var ki Hak Taalâ insanoğlunu öyle işkencehane şerrinden emin ede, diller ile anlatılamaz bir işkence yeridir.

Yine bu meydanda bir yüksek burç kule gibi dört köşe bir saathanesi var ki çanı hamam kubbesi kadar var, sesi tâ Litre Kalesi'nde ve Üstürgon Kalesi'nde duyulur.

Bu saat kulesi dibinde darağacına yakın ümmet-i Muhammed esirlerini koydukları zindanı var. Cenâb-ı Hak kâfir kullarını bile bu dünya zindanından koruya, zira cehennem kuyusundan haber verir bir zindandır. Daha önce bu zindandan çıkarıp kırdığı ümmet-i Muhammed'in vücutlarının tamamı kale toprakları üzere defn etmiş bulundu.

Bu siyaset meydanının çevresinde toplam 200 adet dükkânlar vardır.

Buraya yakın bir ekmekhane işliği var, hepsi 5 adet fırındır, ama bütün ununu eleklere insan koymadan ve insan yapışmadan saat zembereği gibi zemberekler üçer kat eleklerden ince ve beyaz un elenir. Bu da garip sanattır.

Komaran Kapısı'nın iç yüzünde bir gülünç ibretlik un değirmeni vardır, asla ve kata ne at ve ne sığır çevirir. 4 yerde 4 göz de-

ğirmendir ki bütün çarkları hamam kubbesi kadar saat şakulası gibi şakulalar tüm değirmenin çarhlarını dönderip adam yapışmadan unlar öğünüp üçer dörder kat elekler içine unlar dökülüp yine çarhlar hareket ettikçe 3-4 çeşit unlar öğünür. Bu çarkların genellike âletleri demirdir, ama dolapları tamamen ağaçtandır. Bu âletleri bir küçük çocuk çevirse zorlanmadan fırıldak gibi çevirir acayip ve garip sanattır.

Uyvar Kalesi cebehanesinin özellikleri

Evvelâ kalenin güney tarafında başka iç kale gibi 4 köşe bir kârgir yüksek duvar içinde bir cebehanedir ki Osmanoğlu henüz öyle bir cebehaneye sahip oldu.

Kısacası Cenâb-ı Bârî bu yeryüzünde yiyecek, içecek ve varlıklardan ne yarattı ise bu cebehanede mevcuttur. Hatta tıp ilmine dair binlerce cilt muteber kitaplar, resimli teşrih (anatomi) kitapları ve Ebu Ali Sînâ'nın *Kânûn-ı Şifâ* kitapları var ki anlatılmaz.

Burada tek katlı ve iki katlı 30 adet oda vardır. Her birinin içi birer çeşit eşyalar ile doludur. Gerektiği zaman bulunsun için hanelerin içinde her ne var ise kapıların üzerine eşyaların isimleri yazılmıştır. Hatta bazı odalarda göz hekimlerinin âletleri, gayri edviyeleri ve nice bin tür derde deva için macunlar, müshiller ve zehirler bile mevcuttur.

Kısacası bir odada olan âletler ve ilaçlar bir odada daha yoktur. Tek katlı odalar da toplam 30 adet kârgir odalardır. Bunlarda harbe âletlerine ve silâh âletlerine dair eşyalar var ki 10.000 adet kıpkırmızı mücevher çarhlı ve karabina puşkalar var, 10.000 adet zırh, zereh-külâh, tuğulka, katlavî ve ser-penah türü şeyler var. Mızrak, harba, çapa, kazma, balta, nacak, külünk, mıh, kılıç, şiş ve diğer silâh âletlerinin hesabını Allah bilir. Bu zikredilen silâhların hepsi de öyle cilâlı ve parlak idi ki güya her biri üstad elinden henüz çıkmış gibi tamamı hazır idi.

Ağzına kadar dolu tam bin fıçı hiç görülmemiş kurşunu var. Bazısı telli kurşundur, tüfengden çıkınca iki başı kurşun, ortası iki karış uzun demir teldir, açılarak gidip rast geldiği yerleri ikiye biçip helâk eder. Bazı kurşunlarının içi nohutlu, arpalı, zincirli, topraklı, neftli, eşek sidikli, zehirli ve topraktan yapılmış yuvarlak yağlı kurşunları fıçı fıçı hazır durur. Gerçekte bu

anılan kurşunlardan her kim yedi ise kurtulmayıp tamamen şehit oldular.

Bu cebehane meydanının 4 tarafında olan çepçevre duvarlarının dibinde damlar altında nice kere yüz bin adet sayısız hesapsız türlü türlü top gülleleri yığın yığın yağlı, zağlı, cilâlı ve parlak gülleler bir okkadan kırk okkaya kadar tek tek gülleler yığın yığın hazır durur.

Bazı yerde domuz ayağı, paçarız, makas, tulumba, sürme, el kumbarası, sırça kumbarası ve havan kumbarası hesabını Tanrı bilir.

Bu cebehanede hemen Resulullah sünneti olan ok ve yay silâhı yok. Yoksa *[132a]* diğer bütün silâh âletleri, hile ve şeytanlıklar bu cebehanede mevcuttur.

Bu cebehaneyi sadrazam gelip nice vezirler ile seyr edince hepsi de hayretler içinde kalıp parmaklarını ağızlarına götürdüler. Bütün mühimmat ve levazımatları diğer vezirlerin yanlarında tek tek sayıp Ordu Mollası Ünsî Efendi sicillâtında kayıtlı ve yazılı olup Dergâh-ı âlî cebecibaşısı Ali Ağa kethüdalarından İkinci Kethüda Mustafa Ağa'yı Allah emaneti bu cebehane üzerine cebecibaşı edip hil'at-i fâhire ihsan olundu. Ve 8 oda cebeciler çorbacıları da *nâzıru'n-nuzzâr* tayin olunup ihtiyaç vaktinde bu cebehane açılınca bu çorbacıların marifetiyle açılıp her bir zerre şey bu çorbacıların izinleriyle sarf oluna ve bir şey çalınmasın diye,

"Hâmân, Firavn, Kârûn, Şeddâd, Nemrud, Ebu Cehil, Ebu Leheb, Yezid, Mervan ve Bahtek'in lâneti bu cebehaneden bir zerre şey yürütenlerin üzerlerine olsun" diye bu lânetnâmeyi bir taşa yazıp ve sikkeyi mermerde kazıp bu lânet fermanını cebehane kapısı üzere koydular. Yılda bir kere bütün ileri gelenlerin eliyle ve gözcülüğüyle "Yıl başında bütün silâhlar pas olup cilâlana ve parlatıla" diye kanunname yazıldı.

Yine bütün ocak ağalarının eliyle yılda bir kere cebehane yoklaması olup "Defterden eksik ve değiştirilmiş bir zerresi kaybolmuş bulunursa zabitleri katl oluna" diye sicille kaydolunup hüccet sureti vilâyet valisi olan Kurt Paşa eline verildi. Kısacası ibret verici, güzel bir cebehanedir Yüce Tanrı koruya.

Bu kale içindeki sokaklarda asla kaldırım yoktur. Sokaklarının bazı yerlerinde 366 adet yeraltı kuyuları vardır. "Her gün bi-

Hatta bu sırada yine kale içinden Gazi Süleyman Han topunu bir kere atıp "Bizi hayr duadan ve her an zahire ve yardımdan unutman" işareti topunu attılar, ama Allah bilir bu topun sesi Uyvar'ın 1.200 adet atılan topların seslerini bastırdı. Tüm İslâm ordusu "Bu seste bir hikmet ve bir Allah sırrı vardır" diye düşündüler ve Uyvar'dan doğu tarafa doğru gittiler. Hakir de sadrazam alayıyla 2 saat gidip,

Silçat Köyü menzili

Daha önce yakılmış idi. Bu mahalde Haleb Veziri Gürcü Mehmed Paşa artçı tayin olunup Rumeli Veziri Kara Mustafa Paşa çarkacı ferman olundu. Bozok beyi ve Plevneli Mihal Beyleri sancakları askeriyle, Eflak ve Boğdan beyleri de tüm balyemez topları Yörükân kavmi ile çekmeye memur oldular.

Üstürgon Köprüsü muhafazasına memur olan Zileli Ferruh Çavuşzâde Mehmed Paşa'ya emirler gidip "Her kim fermansız köprüden geçem derse, başını kesip malı senin olsun" diye fermanlar gitti.

Bu konakta bu derya gibi askere yol yok, iz yok ve bir dinlenecek yer yok, ağaçlık, dağlık ve ormanlar içinde dağdan dağa, dereden dereye ve tepeye uğrayıp Uyvar altında mektup kozalağıyla yem yemiş ve lâdes kemiğine dönmüş iskelet gibi atlardan belki 10.000 at bu yolun çamur batak ve çatağı içinde kaldı. Hatta hakirin de bir atı çamura batıp yüz bin sıkıntı ve belâ çekerek güçlükle çıkarıp kurtardık. Oradan 7 saatte,

Aşağı Maden Kalesi menzilinin özellikleri

Bu kaleyi daha önce Tatar Hanzâde Ahmed Giray Han sefere gelirken boş bulup berbat edip sonra Eğre Beylerbeyisi Pirinçci Filibeli Mehmed Paşa feth edip ona itaat ettiklerinden şimdi de kaptan ve birovları hediyeleriyle sadrazama gelip başlarını yere koyup Canik beyi askeriyle muhafız tayin olundu.

Kalesi bir yüksek bayır üzerinde bir şeddadi taş yapı, sağlam güzel bir hisardır, ama küçüktür. Dağlarında gümüş madeni olduğundan Maden Kalesi derler, ama geliri biraz düşüktür.

Bu kale yakınında Serdar Ali Paşa'dan haber geldi ki küffar "Leve Kalesi'ni vermem, ırzım vardır ve iki el bir baş içindir, cebehanemiz ve asker zahiremiz çoktur. Hepimiz kral uğruna *[133a]* kırılırız" dediler, diye haber gelince yiğit Vezir Fâzıl

Ahmed Paşa öfkelenip hemen bu menzilden göç boruları çalınıp hareket davullarına turralar vurulup Serasker Ali Paşa ile Tatar askerine fermanlar gidip,

"Kaleyi pek muhasara etsinler. İnşaallah Leve Kalesi feth olursa bütün kâfirlerini ateş saçan kılıçtan geçiririm. *Bismillah gaza niyetine*" diyerek yine Maden Kalesi yakınından kalkıp yine ne yol ve yoldaş olmayıp dağdan dağa göğemler ve ahlat armutları yiyerek ve sık ağaçlık dağlar aşarak 7 saatte,

Leve Kalesi Ovası menzili

Bu uçsuz bucaksız ovada "Bütün Osmanoğlu askerleri çadırlarını kurup iki gün konak oluna" diye dellâllar çağırdılar.

Hemen cehennemlik kâfirler kaleden bu askeri derya gibi görüp kararı kalmayıp gördü ki Serasker Ali Paşa tarafına gürûh gürûh asker gelip açıktan balyemez toplar da geldi, yeniçeriler de çekinmeden açıktan kat kat metrislere girip evvel gelen askerin metrise girenleri tamamen geride kaldılar.

Hemen imansız kâfirler bu perişan hâli, içler acısı hâli görünce bildi ki Uyvar'dan fazla hâlleri harap ve yerleri sonunda toprak olacaktır. Hani iki el bir baş içindir, kral uğuruna kırılırız diyen kâfirler hemen o an kale içinden "Aman, aman, ey Osmanoğlu" diye feryat edip Leve Kalesi'nin bütün çevresini beyaz vere bayraklarıyla donatıp vere verdiler.

1074 Rebiülevvelinin 20. günü [22 Ekim 1663] Leve Kalesi feth oldu, Ahmed Paşa eliyle.

Tarih mısraı budur:

..... (1 satır boş).....

Hemen hisar içinde mahsur olan 3.000 adet kâfirler sadrazama kale, cebehane ve hazine anahtarlarını teslim edip Adana paşası ve bir sancakbeyi bütün kâfirlerin kanun üzere silâhlarını alıp atlı, yaya ve arabalı kâfirleri tamamen Semendire ve Külvar kalelerine götürmede.

Beri tarafta gazilerden önce kâfirler kaleden çıkınca bu kemter kul yine kılıcımı elime alıp kale kapısı üzerinde kuşluk zamanı fetih ezanını okumak ilk defa bu hakire nasip oldu, *elhamdülillah.*

Allah'a hamd olsun tüm İslâm ordusu sevinç ve şenlikler ile kaleye girip hazine ve cebehane her şeyi zabt edip İslâm askeri

kırılmadan, derd ü belâlar çekilmeden ve kale harap olmadan İslâm eline girdi.

Sonra Leve Sahrası'nda konaklayan İslâm ordusu beri Leve Kalesi altına gelmek için Leve Sahrası'ndan akan Gara Nehri üzerine birkaç derme çatma köprüler kurulup yüz bin sıkıntılar ile üzerlerinden İslâm ordusu geçip sadrazam yine nehrin beri tarafı kenarında konakladı. Yağmur bir gün bir gece öyle yağdı ki bir adam gözünü açıp çadırında dışarı çıkmaya güçleri olmayıp çok çadır, çerge, yüklük ve ağırlıklar çamura gömülüp binlerce insan çadırsız dağlarda yattılar.

Hemen bu anda dört tarafa karakollar ferman olundu. Sonunda Leve altında iki gün daha kalınmak ferman olundu. Oradan,

Havaleli hisar, yani eski Leve Kalesi'nin özellikleri

Macarcada Leve demek (---) (---) demektir. Yapıcısı Menuçehr evlâtlarından Nagban Yejder asrında bir Moğol Çingenesidir. Nagban ile Acem'den bile gelip bu mahalde kabilesiyle yerleşir, Alman dağlarında fil kadar bir ayı tutup tam 40 sene bu ayıyı Macaristan'da oynatıp çok para kazanır, aşireti ve soyu çoğalarak bu mahalle kazandığı ayı malıyla bir kale yaptığından ayının ismiyle bu kaleye Leve diye isim kor.

Hatta Moğol ve Yakay kavmi ayıya lev derler. Hatta Osmanlı'da da lev lafzı kullanılır ki bir adam yavaş hareketli olup ortada serseri gezse "Şu adam lev lev ayı gibi gezer" derler.

Sonra o Moğol Çingenesinin dostu ve kazanç kapısı olan ayısı ölünce ayrılık hasretinden ayının kellesini yaptırdığı kalenin kapısı tahtasına mıhlayıp derisini kendine post ettirir. Hâlâ o ayının kellesi iç kale kapısında mıhlı durup gelen giden Macarlar bu ayı kellesine şapkalarını çıkarıp saygı gösterirler.

Meğer bu ayı hayatta iken tam 40 sene o iri ayıya tapmışlar. Onun için hâlâ bu Leve Kalesi'ne tüm Orta Macar kâfirleri itibar ederler. Ve bütün Macar kavmi o zaman bu ayıya taptıkları için ayının şeklini guruşlarına yazarlardı. Hâlâ yine Alman ayısı resimli yuvarlak Macar guruşları kesilir. *[133b]*

Eski zamanda bu Leve Kalesi Orta Macar'ın Mısır'ı imiş, zira Gara Nehri kenarında pirinç yetişir. Hâlâ ekin yerleri vardır ve hâlen zemini bir geniş, bereketli, bitek ovasının otu ve bitkisi boldur. Dağlarında altın ve gümüş madenli bir şenlik-

li ülkedir ki ovasından Gara Nehri gibi âbıhayat akar. Hatta bu kale varoşunun güney tarafındaki sazlı batağı Gara Nehri azmağı ırmağındandır. Bu Gara Nehri tâ Orta Macar içindeki Külvar Kalesi'nden ve Maden Kalesi dağlarından gelip bu Leve Kalesi altından geçip Üstürgon Kalesi karşısındaki Ciğerdelen Kalesi'nden uzak yerde Gara Nehri Tuna'ya karışır.

Ama bu Leve Kalesi görmeye muhtaç bir eski yapı, güzel bir kaledir. İç kalesi küçük kârgir dörtgen şekilli yapıdır ki çevresinde 6 adet sade kulecikleri vardır. İçinde kaptan hanesi, cebehanesi ve ambarlardan başka bir yapısı yoktur. Kıbleye bakar bir küçük kapısı var, anılan ayının kellesi bu kapıda mıhlıdır. Gerçekten de çok iri bir ayı başıdır. Hâlâ Acem diyarının Tebriz'indeki Şam-ı Gazan Tekkesi'nin kazanı kadar bir büyük ve heybetli ayı kellesidir. Bu kadar yüz yıldan ne tüylerine, ne kaşı, gözleri, kulakları ve dişlerine bir zarar gelmemiş.

Bu iç kalenin hendeği bataklıktır ve ağzına kadar Gara suyudur. Taşra varoşu iç kalenin kıblesini kuşatmış Gara Nehri batağı kenarında kıbleye uzunlamasına kurulmuş iki kat dolma rıhtım ağaç palanka sağlam hisardır.

Hisar içinde 500 adet saz ve tahta örtülü evleri var, o kadar mükellef olmayıp haneleri ve kasabaları taş kale değildir. Çepçevre hendeği suludur. Ve doğu tarafına bakar bir ağaç kapısı var.

İçinde ancak 2 kilisesi var, biri hunkâr camii ve biri sadrazam camii oldu. Tüm reayaları gelip itaat edip evli evlerinde sakin oldu.

Bu kalede kırk elli adet dükkândan başka bir eser yoktur, ama kalenin doğu tarafındaki dağlar üzerinde bağlarında kaleye havalesi çoktur. Hatta bu bağların bulunduğu dağların havalesi olan kayasından kaleye bir lakoz balgam tükürsen balgam kale içine düşer. Tâ bu derece bir havaleli Leve Kalesi'dir, ama bağı, bahçesi ve meyvesi çoktur.

Bu kaleye (---) eyaletiyle Çatrapatrazâde Ali Paşa'yı muhafazacı koydular ve 150 akçe payesiyle Ramazan Efendi'ye kadılığını bağışladılar. Haseki Ali Ağa'yı 7 oda yeniçeri ile nöbetçi kodular. 1 oda cebeci, 1 oda topçu ve 7 adet sancakbeyleriyle toplam 4.000 adet seçkin asker muhafazacı konuldu, 2.000 adet

silâhlı kale neferatlarıyla 12 adet ocak ağaları yazılıp Uyvar altında Leve Kalesi başka sancakbeyi tahtı olup 300 parça köyün kefereleri gelip itaat edip kale neferatlarından bekçiler aldılar.

..... (1.5 satır boş).....

Bu kalenin bütün mühimmat ve levazımatlarını serdar-ı muazzam görüp,

1074 yılı Rebiülâhir ayının ilk Cuma günü Novigrad gazasına gittiğimizi bildirir

Evvelâ Novigrad gazasının sebebi odur ki serdar-ı muazzam Uyvar Kalesi'ni kuşatınca bu Novigrad Kalesi katanası ve atlıları gece gündüz durmayıp Üstürgon'a ve ota otluğa giden adamlardan yüzlerce ümmet-i Muhammed'i esir etmekten geri durmadılar. 50.000 asker ile Kaplan Paşa'yı Novigrad Kalesi muhasarasına tayin edip 25. gün idi ki durmadan bu kadar balyemez toplar ile Novigrad'ı döverlerdi. Novigrad'ın bu top sadmeleriyle kuşatmasından haberi yok idi. Çünkü sadrazam Leve Kalesi'ni feth ettiğinde Kaplan Paşa'nın Novigrad Kalesi'ni feth edemediği haberleri gelip hemen Leve Kalesi altından göç kösleri çalınıp 5 saat doğu tarafa dağlar ve ormanlar aşıp,

Yuram Vadisi menzili: Bir dağlık ve bir ormanlık içinde konuldu. Hatta bu mahalde bir okka peksimet bir guruşa, bir okka tütün bir altına ve bir at yemi yarım guruşa çıkıp İslâm askeri içinde kıtlık ve yokluk olup şiddetli kıştan *[134a]* kalan atların hesabını ve sayısını Allah bilir.

İslâm askeri oradan kalkıp yine doğu tarafa 5 saat yüksek ağaçlı bayırları sıkıntılar ve zorluklar çekerek aşıp,

Biçarva Köyü menzili: Daha önce Tatar bu bakımlı köyü harap etmiş. Oradan yine doğu tarafa 5 saat gidip sarp ormanlık, dağlık ve sarp yolları aşıp,

Diregel Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) demektir. Yapıcısı Orta Macar Kralı Palatinuş Ban'dır. 1004 tarihinde Eğre Fatihi Sultan III. Mehmed Han fethi idi, yine küffar istilâ etmişti, ama bu mübarek senede Eğre Paşası Filibeli Pirinççi Mehmed Paşa Kaplan Paşa yardımıyla bu kaleyi feth edip bütün kefereleri itaat edip aman demişler idi.

Sonra bu mahalde Kaplan Paşa Novigrad Kalesi kuşatmasına gelirken bu Diregel Kalesi kefereleri Tatar korkusundan kale

içinde olan hanelerinden çıkıp kaleyi hâli üzere boş bırakıp kaçmışlar. Tatarlar aşağı varoşunun ganimet mallarını alıp varoşu ateşe vermişler. Ancak bu varoşta kiliseleri ile hesapsız bağ ve bahçeleri kalmış.

Diregel Kalesi'nin şeklini bildirir

Diregey de derler. Gökyüzüne doğru uzanmış bir topraklı yüksek tepe üzerinde beşgen şekilli, kârgir, kesme taş bir savaş kalesidir. İçinde tahta örtülü 400 adet haneleri, kiliseleri ve batı tarafa demir kapısı tamamen mamur dururdu. Hemen bu mahalle sadrazam saadetle gelip konaklayınca dağlar içinden kale kâfirleri aman diye gelip yine kaleleri kendilerine bağışlanıp Çanad Sancağı beyi askeriyle kalelerini imar etmeye fermanlar alıp gittiler.

Sonra bu kale altından kalkıp doğu tarafa giderken dağlar, beller, ormanlar, bayırlı ve çayırlı yerler aşıp tam 5 saat yol sıkıntıları çekerek gidip,

Şeddâd Seddi, Ferhad dağı, yani sağlam Novigrad Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) demektir ve Boşnak-Latin dilinde Novigrad (---) (---) demektir. Gazi Hudâvendigâr zamanında (---) tarihinde Seleşti Kral tarafından yapılmıştır.

Daha sonra 934 tarihinde Sultan Süleyman Han Budin'i feth edip Yanoş Kral'a Budin'i yine bağışladı. 951 tarihinde Yanoş Kral Yahya Paşazâde Mehmed Paşa ile Vaç Kalesi'ni, ve Novigrad Kalesi'ni, Diregel Kalesi'ni ve Vişegrad Kalesi'ni feth edip Budin'e katıp içine yeteri kadar asker korlar. Tâ ki 1002 tarihinde Sultan III. Murad asrında Nemse çasarı ayaklanıp o uğursuz senede yerle bir olası kâfirler çok kalabalık askerle Novigrad Kalesi üzerine gelip tam 3 ay kaleyi dövüp bir yerden yardım gelmez.

Allah'ın hikmeti bu sırada Serdar Hasan Paşa Ustolni-Belgrad altında bozguna uğrayıp küffar Ustolni-Belgrad'ı istilâ edip oradan Üstürgon Kalesi'ni kuşatıp küt küt dövdüğünün top seslerini bu Novigrad Kalesi'nde gaziler gece gündüz duyarlar.

Ve yine Allah'ın hikmeti hilekâr küffarın bir büyük taburu da Peşte Kalesi yakınında Soboska Kalesi'ni aldı. Oradan Hatvan Kalesi'ni de küffar kuşatıp gece gündüz balyemez ile dövdüğünün sesini yine bu Novigrad gazileri duyup dört tarafları-

nı cihan kâfirleri aldığından haberdar olup kendileri de 3 aydan beri kuşatma altında oldukları canlarına yetişip bir taraftan yardım gelmeyeceğini de bildiler. İşin sonunda bir gün gördüler ki Rumeli Beylerbeyisi Sinan Paşazâde ve Budin Veziri Hasan Paşa bu Novigrad altına geldiler. Ama küffar askerinin çokluğundan Novigrad Kalesi'ne yardım edemeyip Budin'e giderler. Hemen bu perişan ve içler acısı hâli Novigrad Kalesi'nde olan İslâm ordusudan yeniçeriler yerli kulunu söyletmeyip,

"Bir alay yardımsız, çaresiz adamlarız" dediler ve Novigrad Kalesi'ni vere ile küffara verdiler. Hemen Novigrad Beyi Karaferyeli Mehmed Bey bu haberi işitip,

"Bre gaziler, şu kaleyi kâfire vermeyelim" diye feryat edip ağlar. Çare olmayıp hisar içinden aman ile 3.000 kadar İslâm askeri silâhlı olarak kaleden çıkıp yalnız yüksüz Budin'e geldiklerinde Budin Veziri Hasan Paşa Novigrad beyini:

"Niçün kaleyi kâfire verdin?" diye çarşı başında beyi asar, ama "Zamanın fâzıllarından gazi, âlim ve zahid muhterem bir bey idi" diye bu merhum beyin ve Novigrad Kalesi'nin durumunu böyle anlattılar, hakir de öyle yazdım.

Bu Novigrad Kalesi 1002 [1594] tarihinde istilâ edileliden beri kâfir elinde 72 sene kalıp Allah'a hamd olsun 1074 tarihinde Köprülü Mehmed Paşazâde Sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa bu kale altına derya gibi ***[134b]*** sayısız ve payansız asker ile gelip konaklayınca hemen dem sadrazam hazretleri kaleyi 20 günden beri kuşatan Kaplan Paşa'ya 10.000 kadar yaya yeniçerileri yardım gönderip gündüz gözüne kale dibine varıp metrise girdiler.

Daha önce metrise giren Kaplan Paşa askeri tamamen geride kaldılar. Ve 7 beylerbeyiler ile 7 adet balyemez toplar daha kopup yeniden cenge başladılar ve gece gündüz küffara göz açtırmadılar.

Hemen yeri cehennem kâfirler hisar içinden askerin böyle şiddetli saldırısını görüp hepsi birden var kuvvetlerin güçsüz pazularına getirip kaleden teper aşağı İslâm askeri üzere yürüyüp tam bir saat öyle ateşli bir savaş oldu ki yaşlı dünyanın gözü böyle savaşın benzerini görmemiştir. Bu savaş öyle bir derece tutuşmuştur ki mücahid gaziler kâfirler ile tamamen karış katış olmuşlardı, gerçekte birbirlerinden ayırmak mümkün değil idi.

Allah'a hamd olsun böyle kızgın savaşta kâfirleri kaçırıp bütün kâfirler kale kayalarına tırmaşıp can havilleriyle çıkarken geri metrislerden bu kâfirlere lânet yağmuru kurşunu gibi yağdırıp 500 kadar küffar kayalardan aşağı yuvarlanıp aşağı uçtuklarında gaziler bunların kellelerini alıp sadrazamdan bahşişler aldılar.

Hatta kâfirler kaleye kaçarlarken bütün gaziler kâfirlerin ardlarınca kovarak kale kayası dibindeki şarampav tabyalarını feth edip içine İslâm askeri girip zabt ettiler. Ama melun kâfir yukarı kayalardan asker üzerine kazan kumbaralar bırakıp nice gazileri helâk ederdi. Tanrı'ya hamd olsun gaziler ona da çare bulup top tahtalarını siper edip kumbara şerrinden emin olurlardı.

Bu mahallerden kayaları oyup İslâm askeri kaleye karınca yılana sarılır gibi kayalara sarılmaya başladı ve 3 taraftan kale altına lağımlar işledi. Top darbelerinden kalenin o şeddadi ve sağlam duvarları peftere gibi havaya uçup yürüyüş etmeye uygun gedikleri belli oldu, ama hemen hilekâr küffar o an kalenin yıkılan yerlerine dizme direkler dizip içlerini çul çaput, partal ve sartallarıyla doldurup yine cenge devam etti.

Bu mahalde Ahmed Giray Sultan'a Orta Macar memleketini vurup yağmalamak ferman olunup 40.000 Tatar ile Macaristan'a gittiler.

Hatta bu günde tüm Kazak kâfirleri Novigrad Kalesi'nin feth olunmadığını görüp sadrazamdan izin isteyip,

"Bir kere biz de şu kaleye sarılalım, tâ ki acayip görün, dilerse kırılalım, hemen şu kaleyi size alıverelim" dediklerinde hemen sonunu düşünen sadrazam buyurdular ki,

"Hemen hatmanlar siz Tatar Kalesi'ni alagörün, yohsa sizin Macar Kalesi'ni almada alâkanız yoktur" dediler ve Kazak kâfirleri bu sözden bir haber kitabı anlayıp çadırlarına gittiler.

Hemen İslâm ordusuna gayret düşüp "Bre kılıç gibi kış gelmeden" diye içten ve can u gönülden cenge başlarlar, ama kale gökyüzüne baş uzatmış bir kudret kayası üzerinde İskender Seddi gibi sağlam bir hisar, bir tarafından yürüyüş mümkün değil. Sonunda;

"Hemen bütün duvarlarını topa yedirelim" diye balyemez toplarla bu kaleyi dövüp bütün duvarları sokak sokak olup gaziler yürüyüş etmeye hazır oldular. Allah'ın hikmeti 1074

Rebiülâhirinin 4. Pazartesi günü Novigrad Kalesi uğurlu saatte aman ile feth olup kâfirler çıktı.

O an kale içine İslâm ordusu girerken Allah'a hamd olsun yine bu hakire bu kalenin fetih ezanını okumak nasip oldu. *El-hamdülillah.*

Merhum babamız, Sultan Süleyman Han asrında bu kale fethinde bulunmuş, *Allah'a şükür* bu hakir de bu kutlu savaşta bulunup Muhammedî ezanı okumak bu hakire nasip oldu, *Allah'a şükür.*

Azak Kalesi fethinde de, Hanya, Yanova, Varat, Ribniçse, Yenikale, Egirvar, Egirsek, Kemenvar, Uyvar, Litre, Leve ve bu Novigrad kalelerinin ilk ezanlarını okumak bu hakire nasip olup daha nice yüz kalelerin fethinde ezan okumak nasip ola, bu niyete Allah rızasıyçün *el-Fâtiha.*

Daha sonra kale içinden aman ile 2.000 kadar kâfir silâhsız olup yaya olarak çıktılar. Kaplan Paşa bütün bu kâfirleri Filek Kalesi'ne götürüp kaptanı olan Armanda adlı kefere Kaplan Paşa'ya 2 kese ve askerine ***[135a]*** de 2 kese verip bütün kâfirler Filek Kalesi'nde kaldılar. Kaplan Paşa esenlikle orduya geldiler.

Kısacası Novigrad Kalesi tam 27 günde güçlükle feth oldu ve 27.000 kelle vuruldu, diye topçubaşı nakl etti.

Eğer sadrazam bu kale altına yardıma gelmese Kaplan Paşa bu kaleyi 6 ay dövse feth etmek ihtimali yok idi, zira Samanyolu gibi göklere baş uzatmış yüksek boylu, sağlam bir kaledir.

Hatta sadrazam varmazdan önce Kaplan Paşa bu kaleye 3 yerden lağımlar işletip atmış, kalenin asla haberi olmamış. Biz vardığımız zaman henüz kale beyaz inci gibi dururdu.

Novigrad Kalesi zemininin şeklini bildirir

Sözün kısası, bu kalenin dört tarafı top menzili kadar uzak yerleri alçak topraklı bayırlardır ve aşağıları tümden otluk çayırlardır. Ancak kalenin kendisi bir sahranın ortasında göklere uzanmış, tepesi mavi bulutlara kadar varmış bir yumurta gibi sivri kızıl kaya üzerinde şeddadi kesme taş bir savaş kalesidir ki bu kale için nice kere yüz bin baş oynamış gitmiş bir küçük kaledir, ama afacan ve düşmana onulmaz derttir.

Çevresinde asla hendeği yoktur ve hendek olacak ve kazıla-

cak yerleri olmayıp etrafı tamamen gayyâ kuyusu ve cehennem çukurundan nişan verir uçurum yerlerdir. Ve bütün kayalarında türlü türlü vahşî kuşlar yuva etmişler ki birinin avlanması mümkün değildir.

Tâ bu derece hendek gerekli olmayan sağlam, dayanıklı, yedigen şekilli bir sağlam kaledir. Duvarının kalınlığı 5 adım enlidir ve 40 arşın yüksektir. Bu kale duvarı üzerinde bu hakir adımladım, fırdolayı tam 800 germe adımdır, ama insan adımıdır, tiryaki adımı değildir, yiğit adımıdır.

Hisar içinde kat kat tek katlı ve iki katlı kârgir yapı güzel hanelerdir, ama gayet daracık, avlusuz ve bahçesiz tamamı şindire tahta örtülü hanelerini pencere ve şahnişinlerinden sahralardaki bütün çayır, çemenzar ve ekin yerleri ibret verici bukalemun nakşı gibi görünür.

Bu kalenin kuzey tarafa bakar bir dayanıklı ve sağlam demir kapısı var ve kale içinde bir yüksek kule var ki bu kule bu kaleye iç kale olmuştur. İçinde kaptan sarayı, hazine ve cebehaneden başka bir şey yoktur.

Bu yüksek kulenin dört tarafında kesme kaya hendeği var. Bütün kayası kırmızı zımpara taşıdır ki bütün serhatlere zımparayı bu hendek kayasından kesip götürürler ve hendeği daha derin ederler. Dahi bu bahane ile zımpara ile kâr ederler.

Bu iç kalenin büyük kale içine açılır güney tarafa bakar bir küçük kapısı var, önünde bir ağaç köprüsü var, her gece bu köprüyü makaralar ile çekip kapıya dayayıp siper ederler.

Bu iç kalenin zımparadan kesme hendeği kenarından dış kale duvarına kadar dış kale kat kat 9 bölük duvarlardır. Sanki her biri sandık gibi bölme bölmedir ve her bölme duvarların birer ağaçtan küçük kapıları var ve her bölme içinde avlusuz küçük küçük evleri var. Kuşatma sırasında dış duvarı delip düşman içeri girse elbette bir bölme sanduka gibi duvar içine girilir. Oradan asla gidecek yer yoktur.

Bu duvarların üzerlerinden bölme duvarlar içindeki lağımdan giren adamlar üzerine kumbara ve taşları bırakıp yürüyüş edem diyen adamları helâk edip mecburen içeri giren adamlar yine lağım deliklerinden dışarı kaçarlar. Nice çeşit düşünceler ile bu kaleyi 9 bölük etmişler.

Yine her bölük duvarları üzerinde beden dişleri bulunur ve dış kalesinin duvarı da beden bedendir ki toplam 886 adet beden dişi vardır.

Çepçevre 11 yüksek kuledir, ama Uyvar gibi tabyaları yoktur ve tabya yapacak yeri de yoktur.

Bu iç kale yanında bir büyük bölme hisar daha vardır. Bunun da başka bir demir müstahkem kapısı var.

Burada Süleyman Han'ın bir camii var. Kâfirler kilise edip hâlâ altın ile nakışlı mihrabı üzerinde bizim pederimizin hattı ve ketebesiyle *"Lâ-ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh"* yazısı durur. Ve mimberi de durur. Küffar 72 yıldan beri yıkmamış, ama İsa âyini edecek mabedgâh etmiş. Bu eski mabedgâhta merhum babam ibadet etmiş, gitmiş. Allah'a hamd olsun *[135b]* bu hakir de 70 seneden sonra 1074'de ibadet etmeye yetmişte yetişmiş olduk, *Allah'a şükürler olsun.*

Bu Novigrad Kalesi'nin tâ ortasında bir su kuyusu var ki gayyâ kuyusundan nişan verir yalçın kesme kanara kayadandır. Novigrad'ın usta Ferhad'ı bu kuyuya öyle Ferhadî kazmalar vurup öyle oymuş ki tâ yeraltına inmiş, su çıkıncaya kadarki boyu tam 100 kulaçtır. Sığır derilerinden örme iştırank ipleri dolaplara bağlayıp suyunu sığırlar çeker.

Bu kale reayalarının nakilleri üzere bu kuyunun suyu tâ İpol Nehri'nden gelir, zira İpol Nehri Orta Macar vilâyetinde Seçan ve Germat kaleleri dağlarından doğup bu Novigrad Kalesi'nin güney tarafından geçip Vişegrad Kalesi karşısında Tuna Nehri'ne karışır.

Bu su kuyusu yakınında bir esir zindanı var, cehennem kuyusundan işaret verir. İçinden 170 adet ümmet-i Muhammed esiriyle 40 adet kâfir suçluları çıktı. Kâfirleri serbest bıraktık. Bütün insanları sapan kemendler ile zorlukla zindandan çıkardık, hepsi kurban bayramı ettiler. Çoğu Tatar kavminden idi, her biri kendi memleketlerine gittiler. 5 yiğit de ceng yerinde bizim top güllelerimize rast gelip kale içinde şehit oldu, daha ayaklarında demirleri dururdu. Hem esir ve hem Hür şehit yiğitleri defnettiler.

Bu kale İslâm elinde iken bir küçücük hamamı var imiş, kapalı dururdu. Hamamı, camii, kaleyi ve bütün evleri İslâm askeri imara başladılar. Kalenin aşağısındaki geniş ovada tâ İpol

Nehri'ne kadar büyük bir varoşu var imiş, Kaplan Paşa yer yer harap etmiş. Bu varoşun 5.000 kadar reayası gelip itaat edip bir hafta içinde Osmanoğlu askeri bu varoşa üşüşüp öyle imar ettiler ki anlatılmaz. Hatta bütün hendeğini gayyâ gibi kazıp iki yerden köprülü kapılar edip fırdolayı 10.000 adım büyük bir varoş çevirdiler ki palanka duvarları üzerinde arabaların gezmesi mümkündür.

Allah'ın hikmeti yârî kılıp bu mahalde Tatar Hanzâde Ahmed Giray Sultan, Orta Macar diyarından 40.000 adet düşman avlayan yel gidişli Tatar ile ve 600.000 atlarıyla, 12.000 Kardaş Kazağı, 70 adet Kazak hatmanları, 18.000 seçkin esirleri ve 4.000 araba ganimet mallarıyla büyük bir alay ederek İslâm ordusuna gelip sadrazamla buluşup ziyafetten sonra Hanzâde'ye bir mücevher eyerli ve cevahir rahtlı bir muteber al at, bir mücevher okluk, bir yaldızlı kılıç, mücevher hançer, bir altınlı dîbâ hil'at ihsanlar olup diğer imirzalara, gayri ot ağalarına ve hatmanlara mertebelerine göre ihsanlar ve bağışlar olup otağdan dışarı gider. Novigrad Kalesi bir yaylım top şenliği etmiştir ki yeryüzü hareket etti. Sonra Hanzâde sadrazama 500 adet mahbûb muğanzâde esirleri hediye gönderdi.

Daha sonra Novigrad Kalesi tamamen bakım ve onarımdan geçirilip daha önce Süleyman Han zamanında Budin Eyaleti'nde sancakbeyi tahtı olmak ile yine paşalık yazılıp mansıbı Hamza Paşa'ya sadaka olup Uyvar Eyaleti oldu. Ve 330.000 akçe hâs tayin olunup 40 adet zeamet sahibi, 655 adet timar sahibi, alaybeyi ve çeribaşı yazılıp 150 akçe payesiyle kaza oldu. Ve 2.000 kale kulu ve dizdar, 10 adet neferat ağaları, tüm Vaç Kalesi kulları, 6 oda kapukulu yeniçerileri, 2 oda cebeci, 2 oda topçu ve 10 adet sancakbeyleri ile toplam 31.000 asker bu kalenin varoşunda kalıp,

..... (1,5 satır boş).....

Bütün kalan kulların mühimmat u levazımat zahireleri ve cebehanelerin gereği gibi görüp göç boruları çalınıp büyük bir alay ile Novigrad Kalesi altından geçerken kaleden bir yaylım elveda topları atılıp bu mahalde şenlikler oldu. Bu sırada Der-i devlete Novigrad Kalesi'nin fethi müjdesi gidip kıble tarafına 4 saatte,

Yavla Dağı menzili: Bir ağaçlık yerdir, ama Novigrad'a yakındır.

Buradan yine kıbleye doğru giderken bir sarp ormanlı dağı aşıp 5 saatte **Vaç Ovası**'na çıkıp yine büyük alay ile Vaç Kalesi altına varıldığında kaleden o kadar top ve tüfeng şenlikleri oldu ki anlatılmaz. *[136a]*

Vaç Kalesi'nin özellikleri

"Halkı aç durma kaç" demişler. Macarca Vaç (---) (---) derler, ama ilk yapıcısı Süleyman Han ile Mihaç Ovası'nda ceng edip yenilip batakta boğulan Lagoş Kral bu Vaç Kalesi'ni 921 tarihinde yapmıştır.

Daha sonra Süleyman Han'ın 948 tarihinde Budin'e 3. seferinde ilk defa Süleyman Paşa Budin veziri tayin olununca bu Vaç Kalesi de feth olup Budin Eyaleti'nde sancakbeyi tahtı olup beyinin hâssı 340.000, zeamet erbabı 33 ve timar erbabı 322, alaybeyi, çeribaşı, yüzbaşı ağaları ve 3.000 adet hisar eri mustahfızlara, 20 adet bölük ağaları, dizdar ağa, bir oda yeniçeri, bir oda topçu, bir oda cebeci ve 3.000 asker dahi muhafazacısı ile bütün askerî taifesi 10.000 adet silâhlı seçkin asker olup Vaç Kalesi İslâm elinde bir namlı kale olur. Zira Peşte Kalesi'yle Novigrad Kalesi'nin arasında bu Vaç Kalesi bir sığınak yeridir.

949 tarihinde Peşte Kalesi'ni Kara Hersek adlı küffar kuşattığında bu Vaç Kalesi'ni küffar istilâ edip yine o sene içinde Budin Veziri Balı Paşa Vaç Kalesi'ni kâfir elinden alıp Kara Hersek adlı küffarın taburunu bozup Peşte Kalesi'ni de küffardan kurtardı.

Sonra yine küffar bu Vaç Kalesi'ni istilâ edince 951 tarihinde Budin Veziri Yahya Paşazâde Mehmed Paşa bu Vaç Kalesi'ni aman ile kâfir elinden alıp feth etti. Ve yine kale içine mühimmatlarıyla 10.000 asker koydu.

Daha sonra 1006 tarihinde Sultan III. Mehmed Han zamanında küffar yine Vaç Kalesi'ni istilâ edip kaleyi boşalttılar. Novigrad Kalesi ile Vaç Kalesi arasında büyük bir tabur yaptılar. Novigrad, Hatvan ve Peşte Kalesi'ni istilâ etmek istediklerinde Satırcı Mehmed Paşa ve Tiryaki Hasan Paşa Bosna askeriyle, Diyarbakır Veziri Koca Murad Paşa askeriyle ve Murad Paşa damadı Kadızâde Ali Paşa Sivas Eyaleti askeriyle tamamı 80.000 asker olup bu Vaç Kalesi altındaki taburda bir büyük savaş olur. Hâlen hayatta olan Budin gazileri bu Vaç Taburu cengini anlatırlar.

Allah'a hamd olsun savaş meydanı İslâm elinde kalıp Vaç

Kalesi'ni kâfir elinden kurtarırlar, ama Yaratıcı'nın hikmeti 1011 tarihinde yine Sultan III. Mehmed Han zamanında Alman küffarı Budin karşısında Peşte Kalesi'ni işgal eder. Bu Vaç Kalesi'ndeki Vaç kulu teklifsiz kâfirden birer ekmek parası alıp Vaç'ın kapılarını açıp hepsi Budin'e kaçıp Vaç Kalesi'ni kâfirler işgal edip yine zabt ederler.

Sonra Yemişçi Hasan Paşa Budin üzerine mühür ile serdar-ı muazzam olup Budin'den Kızlar Adası'ndan Vaç tarafına büyük bir köprü yapıp bütün İslâm ordusu köprüden geçip Koca Murad Paşa, Mahmud Paşa, Uzun Mehmed Paşa, Ekmekçizâde Ahmed Paşa, Tiryaki Hasan Paşa, nice vezirler, beylerbeyileri ve sancakbeyleri bir yere toplanıp danışırlar. Hepsi birden Peşte Kalesi'ni 7 yerden 7 gün döve döve sekizinci gün aman ile Peşte Kalesi'ni fethederler. Vaç Kalesi'ni boş bulup yine eskisi gibi içine asker korlar. Ama böyle bir sağlam hisarı birer ekmek parası için kâfire vermeye sebep olan iş erlerinden 11 nefer ağaları katl edip nicesini sürgün ve nicesini de azledip timar oğlanı ederler.

Allah'a hamd olsun 1011 senesinden beri düşmandan şerrinden emin bir Vaç Kalesi'dir, ama bu Vaç Kalesi halkı aç olup açlıklarından kale kapısını açıp "Açız diye" kaçıp kaleyi küffara verdikleri için hâlâ Budin halkı Vaç halkına gülüşüp; "Kaleleri Vaç, halkı aç, açlıktan durma kaç" diye Budinliler Vaçlılara şaka edip ulaşırlar.

Vaç Kalesi zeminin şeklini bildirir

Tuna Nehri kenarında dörtgen şekilli tamamen çit palanka duvarlı 4 kat bölme bir sağlam hisardır, iki kat palanka duvarları üzerinde arabalar gezse mümkündür. Zira Kanije Kalesi gibi dolma rıhtım palankadır. İç kalesi, dış kalenin Tuna kenarına yapılmış bir sağlam ve dayanıklı dört köşe iç hisardır.

Bunun da başka hendeği içinde Tuna Nehri akıp batı tarafa bir kapısı önünde bir asma ağaç köprüsü ve iç hisar içinde 50 kadar tahta şindire örtülü dizdar evi, başka haneleri, *[136b]* cebehanesi, hazinesi, tahıl ambarları ve Süleyman Han Camii var, başka han, hamam ve çarşı pazardan bir belirti yoktur.

Vaç Dış Kalesi'nin özellikleri

Anılan iç kaleyi kuşatmış mamur bir kaledir ki bu da dolma çit ve yüksek ağaçlarla yapılmış iki kat sağlam bir kaledir. Ta-

mamı 5 mahalle ve 1.000 adet tahta şindire örtülü evlerdir. Ama nice kere kuşatmalar çekmek ile kârgir yapılı iki katlı haneleri azdır, ancak mamur hanedanlar vardır.

Tamamı 7 mihraptır. Evvelâ (---) (---) camii, kiremitlidir. Sultan Osman ile Hotin savaşında Budin vezirliğiyle bulunup şehit olan merhum Karakaş Paşa Camii, bir iç açıcı camidir. Hatta bu Vaç Kalesi'ni bu görüntüyle bakımlı ve süslü hâle getiren bu kutlu şehit ve gazi Karakaş Paşa'dır ve (---) (---) ve (---) (---) (---). Diğerleri mahalle mescitleridir.

Bir küçük hamamı, bir küçük hanı ve 150 kadar ehl-i hıref dükkânı var, ama bedesteni, medresesi, dârülkurrâsı ve ziyafet evi imareti yoktur. Ancak bağı, bahçeleri, mahbûb ve mahbûbeleri ve oda sahibi gazileri gayet çoktur. Suyu ve havası gayet güzel ve ekinlikleri beğenilir bir bolluk vilâyettir.

Bu varoşun 2 adet kapısı var. Biri doğu tarafa Hatvan Kapısı'dır, biri batıya bakar Tuna kenarında İskele Kapısı'dır. Bu iki kapı da sağlam demir kapılardır.

Bu varoştan taşra yine bu kaleye bitişik bir kat Macar reayası varoşu var, ama bu yalın kat palanka varoştur. Dolma rıhtım sağlam tabya varoş değildir, ancak yine her tarafında dirsekleri ve mazgal delikleri ile hazır iki ağaç kapılı, çepçevre hendekli ve hendeği içi Tuna suyu ile dolu Macar varoşudur. Birkaç Müslüman haneleri de vardır. Gerisi keferelerin uğursuz evleri ve üç adet kiliseleri vardır.

Bu Vaç Kalesi çepçevre 9.600 adımdır ve hendekleri pâktır. Mezarlıkları kıble tarafına, Peşte Kalesi tarafınadır. Ve tüm bağları kuzey tarafında Novigrad yolu üzerindedir.

Sonra İslâm askeri ile bu kaleden kalkıp kıble yönüne 7 saat Vaç ve Peşte Ovası gibi bir Allah'ın geniş topraklarında gidip,

Peşte Kalesi menzili

Altında tüm İslâm ordusu çadırlarını kurunca Peşte Kalesi'nden, Gerz İlyas Kalesi'nden, İslâm Seddi Budin Kalesi'nden ve Baruthane Kalesi'nden sadrazama "Safâ geldin" diye o kadar toplar atıp şenlikler ettiler ki sanki yer ve gökler tir tir titredi. O gün sadrazam Peşte Kalesi'ni gezip dolaşıp bakım onarıma muhtaç olan yerleri için tembihlerde bulunup Budin defterdarının ziyafetinden sonra çadırına gitti. O gün yine tüm ve-

zirlerin ve beylerbeyilerin tuğları Budin Köprüsü'nden geçip Budin tarafındaki Kile Sahrası'nda çadır kuruldu. Ertesi günü sadrazam büyük alay ile Tuna üzerindeki sağlam köprüden geçerken Budin'in Tuna kenarında Ali Paşa Tabyası'ndan ve Peşte'nin Ulama Paşa Tabyası'ndan Tuna Nehri üzerine o kadar sektirme toplar attılar ki her bir demir ve taştan top gülleleri Tuna Nehri üzerinde gıjlayıp kuş gibi sekerdi.

Sonra yine Budin'in 4 adet kalesinden yine bir yaylım top şenlikleri olup sadrazam Kile Sahrası'na otağı içine indi. Tüm vezirlere, beylerbeyilere ve diğer beylere Budin, Eğre, Üstürgon, Ustolni-Belgrad, Şimatorna, Kanije, Sigetvar, Şikloş, Kopan, Kapoşvar, Peçoy, Segsar, Mihaç, Valpova, Ösek, Pojaga, Yakova, Sirem, Semendire, Tımışvar, Arat, Varat, Yanova, Çanad, Lipova, Göle, Sonlok, Segedin, Başka, Laşka, Hatman, Peşte, Vaç ve Budin'e kadar bütün serhat kalelerine, köy ve kasabalarına ve tüm Bosna Eyaleti sancaklarına kışlalar ferman ve tayin olundu. Bütün gaziler Budin altından anılan sancaklardaki kışlalarına gidip "Hazır olarak durasız" diye tembihler ve uyarılar olunup ilk başta Budin Veziri Sarı Hüseyin Paşa Budin askeriyle Uyvar Kalesi'nde muhafız kaldı. Bosna Eyaleti askeriyle Bosna Veziri Köse Serdar Ali Paşa'ya Budin kışla ferman olunup Budin'de işin sonuna kadar kalıp orada öldü, *Allah rahmet eylesin.*

Gürcü Mehmed Paşa Sigetvar'da kışladı. Sührâb Mehmed Paşa'ya Hersek Sancağı mansıp ihsan olunup gitti. Tatar Hanzâde'ye Sombor ve Başka sancakları kışla verilip Hanzâde vezir ile kaldı. Kısacası tüm İslâm ordusuna kışlalar tayin olunup sadrazam Belgrad'a yönelip yine büyük alay ile Belgrad'a doğru yola çıktı.

Budin Kalesi altından cennet benzeri Belgrad'a gittiğimiz menzilleri bildirir

Evvelâ Budin'den kıbleye doğru Tuna Nehri *[137a]* kenarıyla gidip **Hamza Bey Kalesi**'ne konmayup **Erçin Palankası menzili**, oradan **Cankurtaran Kalesi**'ni geçip yine kıbleye doğru **Penteli Palankası menzili**, oradan **Fötvar Palankası**, oradan **Pahşa Palankası**, oradan **Tovona**'yı geçip **Yeni Palanka**, bunun köprülerinde İslâm ordusunun çektiği acı azapları Cenâb-ı Kibriyâ bilir. Hatta bir gün konaklanıldı.

Oradan **Segsar**-ı sengsâr **Kalesi**'ni geçip **Bat Ösek Palankası**, oradan **Seçoy Palankası**'nı geçip **Mihaç Palankası**.

Bu mahalde Kaplan Paşa 50.000 asker ile Zirinoğlu, Beganoğlu, Nadajoğlu, İslovin ve Mekemorya vilâyetlerini tâ Morava Nehri, Dırava Nehri ve Raba Nehri'ne kadar vurup yağmalamaya, alan ve talan etmeye memur olup gittiler, ama şiddetli kış çok ağır idi, Allah kolay getire.

Oradan kalkıp, **Birnivar Palankası menzili**, oradan **Darda Palankası**'nı geçip,

Büyük Ösek Kalesi menzili: Bu mahalde iki gün oturak ferman olunup bütün İslâm askerine Kasım ulûfesi verdiler ki *Allah'ın büyüklüğü* öyle kar yağıp öyle felaketler olup nice bin adet çadır, çerge, ağırlıklar ve yükler tamamen kar altında kalıp nice yaralı ve hasta sipahiler sadrazamın otağı sokakları bedeninde donup öldüler.

Allah'ın hikmeti ertesi gün ateş saçan güneş âleme ışık verip sıcağının şiddetinden bütün Müslüman gaziler safâ ettik sanıp hamd ederlerken bütün karlar eriyip sadrazamın otağı etrafı çamur deryası olup bütün insanlar çamur deryasında yüzerek hâlleri berbat olup bir kimsenin çadırından çıkmaya güçleri olmayıp yine o an öyle bir yağmur yağdı ki bütün çadırlar kazık tutmaz oldu. Bu sırada Allah'ın hikmeti öyle şiddetli ve yıkıcı bir rüzgâr esti ki bütün çadırları ve ağırlıkları havaya peftere gibi attı.

Kısacası bu Ösek Kalesi altında o günler mahşer gününden bir belirti olup herkes candan baştan geçip bir bağırtı, feryat ve gürültü koptu.

Böyle matem gününde ancak 5.000 kadar adam ulûfe alıp diğer âcizler,

"Mevâcib dahi üç güne dek verilir" diye başlarının dertlerinden ulûfeye varmadılar. Hemen Defterdar Ahmed Paşa;

"Mevâcib defterleri devroldu" diye bütün defterleri kapayıp "Bu ulûfeyi alamayanlar mevcut değildir" diye "11.000 adamın esâmeleri mevcut değillerdir" diye mim harfi işaretini edip bu kadar Allah kulunun esâmelerini çalıp rızıklarını kestiler.

Özellikle Uyvar, Litre, Leve ve Novigrad savaşlarında birlikte olduklarını bilip şu kadar Allah kulunun esâmeleri çalındı.

Ertesi gün havadan biraz soğuk gidince Hanzâde Sultan'a, yalı ağasına ve diğer ileri gelen Tatar ağalarına sadrazam ziyafetler edip Hanzâde'ye ziyafet sonrası bir samur kürk ve bir mücevher eyerli küheylân at bağışlayıp Başka vilâyetine, kışlasına gitti. Diğer vezirler ve beyler de kışlalarına gittiler. Sonra sadrazam da kalkıp,

Vulkovar Kalesi menzili: Burada köprübaşındaki Hindî Baba Sultan'ı ziyaret ettim, zira daha önce sefere giderken bu sultan rüyama girip "Esenlikle ve ganimetle yine gelip kavuşursun" buyurmuşlardı.

Allah'a hamd olsun esenlikle yine bu türbeye gelip bir koyun kurban ve fukaralara adaklar verip mübarek ruhları için bir hatm-i şerife başladım. Himmetleri hazır ola, hû diyelim hû.

Oradan **Sotin Palankası**'nı geçip **Tovarnik Palankası,** oradan,

Mitroviçe kasabası menzili: Bu kasaba halkı Osmanlı askerlerine öyle ziyafetler ettiler ki bütün gazilerin katırcıları bile yemek yemeden bıktılar. Oradan,

Voyka Köyü menzili: Bu mahalde Hırvatistan'da Zirinoğlu ve Beganoğlu vilâyetlerini yağmalamaya giden Kaplan Paşa hüsranla bu kadar bin attan ve bu kadar bin candan ayrılıp mecalsiz ve bitkin gelip sadrazama içler acısı hâlini bir bir nakl edip kışlasına gitti.

Oradan yine **Sirem Sahrası** içinde gidip **Sava Nehri** üzerindeki köprüyü büyük alay ile geçerken Belgrad Kalesi o kadar balyemez toplar atıp şenlikler edip,

Cihat yurdu, cennet benzeri Belgrad Kalesi menziline dâhil olup tüm sadrazam ağalarına kışlalar verilip hakire de İbrahim Kethüda efendimizin yanında bir konak verilip gece gündüz sadrazam ve düstur-ı muazzam efendimizle ve İbrahim Kethüda efendimiz ve diğer büyük efendilerimizle Hüseyin Baykara sohbetleri edip gecemiz Kadir ve gündüzümüz kurban bayramı günü olup çektiğimiz şiddetli sıkıntıları ve yol zahmetlerini unutup sabah akşam Âlemin Yaratıcısı'na hamd ü senâ ederdik, *vesselâm.*

Bu Belgrad Kalesi (---) tarihinde ayrıntılarıyla yazılmıştır. Tekrar anlatmaya ihtiyaç yoktur, ama bu Belgrad *[137b]* kışla-

ğında iken tüm sadrazam ağalarına Semendire Sancağı kışla verilip bu hakire de bir köy kışla olarak verilince,

Belgrad'dan Semendire Sancağı'na ve Pojagacık kazasına zahire-baha almaya gittiğimiz köy ve kasabaların menzillerini bildirir

Evvelâ Belgrad Kalesi'nden kıbleye doğru 8 saat bakımlı ve şenlikli köyler içinde gidip,

Rojay Köyü menzili: Semendire toprağında Belgrad kazası nahiyesinde gayet verimli ve ürünlü Sırp keferesi köyüdür, ama gayet bakımlı ve süslüdür. Oradan yine kıbleye doğru 9 saat gidip,

Eski Rodnik Kalesi'nin özellikleri

Sırpça (---) (---). Sırp krallarından Milyoş Kral yapısıdır. (---) tarihinde Yıldırım Bayezid Han fethidir.

Daha sonra kâfirler işgal edip (---) tarihinde Fatih Mehmed Han Belgrad gazasına giderken bu Rodnik Kalesi'ni aman ile feth edip Belgrad'ı kuşatır.

Allah'ın hikmeti Belgrad'ın fethi nasip olmayıp Fatih Gazi Belgrad'dan fetihsiz dönüp yüce saltanat evlerine vardıklarında yeri cehennem kâfirlerin kararı kalmayıp fırsat bulup Rodnik Kalesi'ni kuşatırlar. Sonunda İslâm askerleri aman ile kaleyi küffara verirler.

927 tarihi Cemâziyelâhirinin 11. gününde [19 Mayıs 1521] yere gelesi küffar Osmanoğlu büyüklüğü ve gücüne takat getiremeyeceğini bilip hisar içinde olan kâfirler kaleyi aman ile Sâlihli Yahya Bey'e teslim ederler. Hâlâ o zamandan beri Osmanoğlu elinde Semendire Sancağı beyinin hâss-ı hümâyûndan ayrılmış subaşılığı hâssıdır ve 150 akçe payesiyle verimli kazadır. Nahiyeleri 76 parça bakımlı köylerdir. Kethüdayeri ve yeniçeri serdarı var, ama Belgrad yakın olmak ile şeyhülislâmı ve nakibüleşrafı yoktur.

Rodnik Kalesi'nin şekli: Gökyüzüne doğru baş uzatmış bir yüksek dağın tepesinde beşgen şekilli bir taş yapı bir köhne, viran kaledir ki Semendireli Gazi Balı Bey'e bir kere bu kale küffarları isyan edip Gazi Balı Bey bu sarp kalenin fethinde zorluk çeker. Sonunda 4 tarafını kuşattığında kâfirlerin dışarı çıkmaya güçleri olmadığından karanlık bir gecede küffar kaleyi bırakıp tüm çoluk çocuklarıyla kaçarlarken bütün gaziler kâfirlerin art-

larına düşerek bütün kâfirleri zincire bağlı esir edip bu kadar ganimet mallarıyla doyumluklar aldıklarında Gazi Balı Bey padişah fermanıyla bu Rodnik Kalesi'ni yer yer harap eder. Hâlâ nice yerinde duvarları yıkık durur ve içinde mamur ev olmadığından dizdarı ve hisar eri yoktur. Kış günlerinde içinde çobanlar kalır.

Rodnik varoşunun şeklini bildirir: Anılan kalenin yalçın kayasının batı tarafında cehennem çukuru gibi geniş bir dere içinde bağlı ve bahçeli yerde tamamı 7 Müslim ve kefere mahalleleridir. Ve 800 adet tahta şindire örtülü tek katlı ve iki katlı ufak tefek evleri vardır.

Hepsi 11 adet mihraptır. (---) (---) camii (---) (---) ve camii (---) (---). Geri kalanı mahalle mescitleridir. Bir medresesi var ve hepsi 3 adet sıbyan mektebi var, 1 adet bir basık hamamı var, ama suyu hoştur. Ve 80 kadar ufak tefek dükkânları var ama bedesteni yoktur.

Bütün halkı Poturca konuşup çuka esvaplar giyip kopçalı serhatli çakşırlar, kubadî pabuçlar ve çuka kalpaklar giyer bir alay tüccar adamlardır. Sırp, Bulgar ve Boşnak reayaları gayet zengin, rençper ve iş-bilir reayaları var. Hatta keferelerinin avratları ve kızlarının bir tuhaf çeşit örülü saçları vardır. Kızlarının hepsi başı örülü saçlı gezerler. Saç örgüleri ve takkeleri üzerine çeşit çeşit gümüşler, babka ve akçeler dizerler, bir tuhaf esvaplı, fistanlı ve başları örgülü reaya karılarıdır.

Bu kasaba, kalenin dağı altında olduğundan kalenin dağı Bîsütun Dağı gibi bu şehrin doğu tarafında şehre eğimli olduğundan bu şehre tam 6 ay güneş dokunmaz, ama uzun günde biraz güneş dokunup yine ikindiden sonra güneş dokunmaz bir garip zemine kurulmuş acayip kasabadır.

Kısacası cehennem çukuru gibi bir yerdir. Havası da gayet ağırdır. Ancak bu kasabanın doğusu tarafındaki kale kayası dibinde nice yüz yerden âbıhayat buz parçası gibi suları akıp su değirmenlerini döndürür Kevser sularıdır ki Temmuz ayında bu berrak sulardan üç yudum huzur ile *[mük. 137a]* içilmez. Tâ bu derece soğuk suları var ki iki adam bir toklu kuzuyu yemeye kâdir olur. Bu sindirimi hızlandırıcı saf suları içmekle bu kasaba halkı sağlıklıdırlar, yoksa havası ağırdır. Halkı gayet halim, selim, oğuz, garip dostu ve sofra sahibi adamlardır.

Sonra bu kasabadan kalkıp kıble tarafına 7 saatte bakımlı yerlerde gidip,

Başka toprağı benzeri, yani hoş havalı Çaçka kasabası'nın özellikleri

Sırpça (---) (---) demektir. Eski zamanda bir mamur köy imiş. Zamanla suyu ve havası hoş olduğundan halkı çoğalarak İrem bağı gibi güzel bir kasaba olmuş. Bu da Semendire Sancağı beynin hâssı olup hâkimi voyvodasıdır ve 150 akçe payesiyle şerif kazadır ki toplam 96 parça bakımlı köyleri vardır. Sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, muhtesibi ve nakibüleşraf vekili var. Şehri Morava Nehri kenarında bir geniş açık yerde bir bakımlı, şenlikli, süslü, bağlı, bahçeli ve şebekeli bostanlı şırası şirin bir kasabacıktır.

Morava Nehri bu mahalle (---) (---) dağlarından gelip kuzey tarafa akarak Yagodina Palankası yakınında Köprülü Mehmed Paşa'nın Yanova Köprüsü yaptığı ağaç köprü altından geçip Semendire ile Köylüç Kalesi arasında büyük nehir olup ana Tuna Nehri'ne karışır.

Ama bu Çaçka için Rodnik kasabalı, Pojagacık kasabalı ve Öziçe şehirliler latife edip "Çaçkalı ve maçkalı ve laşkalı ve pıçkalı" diye ulaşıp latife ederler. Boşnak latifesidir, ama yine anlamsız değildir, yani maçkalı, kedili ve gidili demektir, yani laşkalı uğursuzlar ve pıçkalı, yani avretleri fercli fâhişe demek muratlarıdır. Ama bu Çaçka kasabası halkı Öziçeliye ulaşıp,

"Öziçeli kuziçeli, yani epşet (puşt) nihanî ve mîdehed oğlan çok" derler.

Vilâyetler halkı arasında böyle sözler ederler. Gerçekten de Çaçka kasabası halkı sulehâ-yı ümmetten hâl sahibi namuslu ve temiz insanlardır. Kasabaları dualarıyla bereketiyle mamur olup 6 adet mahalle ve 600 adet kiremitli ve şindire tahta örtülü tek katlı ve iki katlı evleri vardır.

Tamamı 9 adet mihraptır. Evvelâ çarşı içinde (---) (---) camii (---) (---) (---) camii (---) (---) (---) (---). Geri kalanı mescitlerdir.

Tamamı 3 ilim yuvası medreseleri vardır. Bu şehirde ilim öğrenene rağbet ederler, zira âlimleri kıttır. Hatta Araplara pek iltifat edip "Haccu'l-Haremeyn'dir" diye hatırlarını sayıp eş ve çocuk sahibi ederler.

Tamamı 3 adet tekkeleri var ve 4 adet sıbyan mektepleri var,

2 adet hanları var, 1 adet hamamı var ve 20 adet dükkânları var. Suyu ve havasının tatlılığından mahbûb ve mahbûbesi vardır.

Bu kasabadan kalkıp yine kıbleye doğru bakımlı, şenlikli, bağlı bostanlı yerleri 5 saatte geçip,

Kocacık yurdu, yani mamur Pojagacık kasabası'nın özellikleri

Sırpça (---) (---) demektir. Bu da eski zamanlarda bir köy imiş. Bir verimli zeminde kurulduğundan mamur kasaba olmuş, ama küffar zamanı kalesi dağlar içinde gözükmektedir. Kanije Eyaleti'nde Pojaga Sancağı kalesi olduğundan bu kasabaya Semendire Pojagacığı derler. Sözcüğünün küçültmesine göre kasabası da küçüktür, ama mamur, süslü ve şirindir, zira yoldan sapa, çiğnek yol üzere olmadığından güvenlikli, huzurlu ve rahat yurdu bir kasabadır.

Bu da Semendire Sancağı beyinin yönetimi altında voyvodalığı hâssıdır. 150 akçe pâye ile yüksek kazası, 110 parça bakımlı köyleri vardır.

Bütün reayaları Potur Boşnak, Sırp ve Bulgar kefereleridir. Müslimleri tamamen dizleri gözünde kısacık çuka dolamalar ve renkli çuka kalpaklar giyip Boşnakça, Sırpça ve Bulgarca konuşurlar.

Hâkimlerine gayet itaatkârdırlar. Bir hâkimi de sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, muhtesibi ve harac ağası Budin kulu tarafından gelir.

Bu kasaba 11 mahalledir ve 1.060 adet tek katlı ve iki katlı, olduğu mertebede tahta şindire ve kiremit örtülü bağlı bahçeli evlerdir.

Ve tamamı 13 adet mihraptır. Evvelâ (---) (---) camii (---) (---) (---) (---) (---) camii (---) (---) (---). Gerisi mescitlerdir.

Ve 3 adet medreseleri vardır. ***[mük.137b]*** Ve 4 adet derviş hankâhı vardır ve 6 adet sıbyan mektebi vardır.

Ve (---) adet hamamdır, (---) adet handır ve (---) adet dükkândır, ama bağı ve bahçesi boldur. Suyu ve havası hoş olduğundan mahbûb ve mahbûbeleri boldur.

Bu kasaba içinde akan Ditina Nehri Öziçe şehri içinden akıp bu Pojagacık'a uğrayıp bundan aşağı gidip Işkırapiş Nehri'ne karışır.

Bu Işkırapiş Nehri de Öziçe şehri dağlarıyla Roda kasabası dağlarından toplanıp Ditina Nehri ve Işkırapiş Nehri ikisi bir olup akarak Çaçka kasabası yakınında Morava Nehri'ne karışır. Sonra zikri geçtiği gibi Morava da Tuna Nehri'ne karışır, *vesselâm.*

Bu Pojagacık şehri tamam gezip dolaşıp mahkemeye varıp kışla emirlerimizi kadı efendiye okutturup sicille emr-i şerifimiz kaydolunup vilâyet ileri gelenleri kışla köyümüzün zahire bahası için ve *ücret-i kadem*imiz için hakire 300 adet Sivilye guruş ve on adet hizmetçilerime yirmişer guruş verip her ay başında onar araba pirincimiz, bal, yağ, balmumu, tarçın, biber ve unumuz buğdayımız ve diğer zahirelerimizden başka atlarımıza saman, odun ve arpa getirmeyi üstlenip hakire bir at ve bir seyishane peşkeş verip yine atları köylüye emanet verdik. Daha sonra bütün belde halkı ve Pojagacık ileri gelenleri ile vedalaşıp kışla köyümüzden yarar kılavuzlar alıp başka yollar ile avlanarak ve nice köyleri kasabaları seyrederek,

Pojagacık'dan Belgrad'a gittiğimiz menzilleri bildirir

..... (22 satır boş).....[138a]

Daha sonra batı tarafa 14 saatte,

Kadinaluka Köyü menzili: Sırp ve Bulgar keferesi köyüdür, ama gayet bakımlı ve süslü köydür.

Oradan batı tarafa yine Semendire Sancağı toprağı içinde nice yüz adet bakımlı köyleri 12 saatte geçip **Belgrad menzili**'ne geldik. Yine efendilerimizle o kışlakta can sohbetleri edip zevk u safâlar ederken 1074 tarihi Recebinin 1'inde [29 Ocak 1664] şiddetli kış günlerinin zemherisinde cihanı kar rahmeti kaplayıp bir kimsenin kapısından dışarı çıkmaya güçleri olmadığı günlerde Allah'ın hikmeti sadrazama o günlerde Kanije Kalesi Valisi Yentür Hasan Paşa'dan, Sigetvar Kalesi beyinden, Bobofça Kalesi, Berezense Kalesi, Şıklofça Kalesi, Valpova Kalesi ve Birnivar Kalesi ağala-rından, Ösek Kalesi beyinden, Mohaç Kalesi beyinden, Peçoy Kalesi beyinden, Segsar Kalesi beyinden, Şimatorna Kalesi beyinden, Nadaj Kalesi ağasından, Kuban Kalesi beyinden, Kapoşvar Kalesi beyinden, kısacası daha nice kalelerden sadrazama feryatçılar ve kan ile yazılmış, ateş ile delik delik yanmış mektuplar vezire gelince hemen o cesur ve yiğit vezir o şiddetli kışta dua ve senâ ile tuğları saray avlusuna çıkarıp tellâllar

Belgrad şehri içinde bağırıp tüm kışlalarda olan vezirlere, beylerbeyilere, beylere ve tüm 7 bölük kapukullarının kışlalarına birer veziriazam ağaları emirler ile ılgar edip ağalar sağa sola dağıldılar, ama Belgrad şehri içinde divan erbabından, mevcut kapukullarından ve vezir ağalarından 10.000 kadar asker bulunup,

Belgrad'dan Demirkazık seferine gittiğimizi ve çektiğimiz şiddetli acıları bildirir

Evvelâ o kışta kıyamette sadrazam Belgrad'da mevcut bulunan 10.000 kadar asker ile Hazret-i Risâlet-penâh'ın sancağ-ı şerifini açıp Belgrad'dan bir musibet alayı ile çıktı, Sava Nehri üzerindeki köprüden geçti. **Zemin Ovası menzili**nde beş karış kar üzere çaresiz askerler çadırlarını kurmaya ne kadar gayret edip uğraştılarsa da Zemin Ovası'nın zemini buz tutup sanki Nahşivan demiri olmuş, çadır kazıkları geçmez. O sabah vakti nice bin adet silâhlı asker kar üzerinde çadırsız atları ellerinde ve kılıçları bellerinde bu ova içinde tüm Tanrı mahlûku güz yaprağı gibi tir tir titreyip nice bin insan ve özellikle insan görüntülü tiryakiler aziz canlarından bıktılar. Ancak nice eşmiş, yortmuş, sıkıntılar, şiddetli acılar çekmiş, iş görmüş adamlar bütün çuvallarını ve ağırlıklarını dört taraflarına dizip çadırlarını kurup tüm ipleri çuvallara bağlayıp nice yüz çadırlar kuruldu, ama atların kazıkları yere geçmediğinden bütün halk hayretler içinde kalıp nice bin atlar sahradaki kar üzerinde serseri gezerler idi.

Hemen sadrazam için padişah cebehanesinden demir kazıklar getirip ve Belgrad'ın nice bin demircilerine binlerce demir kazıklar kestirip vezirin ve diğer divan erbabının çadırlarını demir kazıklarla kurdular.

Ama Allah berhudar eyleye, bu hakirin iş görmüş hizmetçileri bu perişan hâli görüp o an ateş yakıp tencereler içinde karı eritip kaynar su olunca nice yerlere kaynar suyu döküp yer yumuşatarak o mahalle kazıkları kaktılar. Sonra atları bağlayıp her atın başına torbalarıyla samanlarını asıp çullarını atlar üzere vurup atlar titremekten kurtuldu. Derhâl bu tertip üzere sıcak sular dökerek çadırın kazıklarını kakıp çadırımıza girip sanki *a'rafa* girmiş olduk.

Bu hâli diğer ileri gelenler görüp onlar dahi kaynar sular ile kazıklar kakarak çadırlarını kurup çadırlarında karar etti-

ler. Ama karakullukçu hizmetçilerin bu seferde çektiği derdi, belâyı, zorluk ve sıkıntıyı Allah bilir.

Sabahleyin bu vadiden kalkarken hiçbir kazık yerden çıkmadı. Çıkarmaya çalışanların tüm demir kazıkları soğuktan kırıldı. Hiçbir çadırı katlayarak devşiremeyip hemen her çadırı kurulmuş gibi kaskatı seyishanelere ve arabalara yüklediler. El ayak tutmadan kaldığı için mehterlerin boru zurna çalmaya güçleri olmayıp nice ağırlıklar ordu yerinde kaldı, kimi atlı ve kimi yaya gidip kar yağışı hiç durmayıp serçe başı gibi yağdı, o şiddetli kışta ve o feryat, karışıklık, tipi ve boranda, berzah ve belâ çekerek 3 saatte,

Kuyular menzili: Bu menzilde de nice kere yüz bin dert ve belâ, zorluk ve sıkıntı çekilip yine kazıklar yere geçmediğinde Osmanoğlu tarihçileri bu sıkıntılı ve zor seferi "Demir kazık geçmez seferi" diye yazdılar.

Bu menzilde o gece çekilen şiddetli soğuk azabı bir tarihte çekilmemiş ve görülmemiştir. İnşaallah âhirette cehennem ehline böyle tipi boran azabı olmaya. Ama Cenâb-ı Kibriyâ'nın hikmeti var, ezelî hikmetinden sorulmayıp *"Allah yaptığından sorumlu tutulamaz"*dır (Kur'ân, Enbiyâ 23).

Oradan kalkıp bütün Müslüman gaziler eski üslup üzere nice bin ***[138b]*** acılar çekerek ve nice yüz tiryakiler ölüm meleğini görmeden can çekişerek 5 saatte kar üzere,

Yarka Köyü menzili: Bu menzilde bir tipi, bir şepe, bir çığ ve bir burma savruntu yığ ile acı rüzgâr ve fırtına esip ne çadır, çerge, ne ağırlık yerinde kalmayıp hepsi havaya uçup herkes *"İnnâ lillâh"* âyetlerini okumaya başladılar. *Aman Allah* bu Semud yelleri tüm develeri yıkıp, atları ve katırları birbirlerine katıp bu ovada bütün hayvanlar karlar üzerinde serseri gezerler ve tüm hizmetçiler canlarından bezerler.

Her ne hâl ise bu gün de böyle geçip o gece bir zifirî karanlık olup ve kar lânet gibi yağıp asla göz açtırmadı. Bundan başka herkes çadırında ve çuvalı dibinde yağmurluğunu giyip büzülmüş yatarlarken gece yarısı sert bir rüzgâr esip bütün atlar ve katırlar sağa sola dağıldı. Nice garip adamlar soğuktan donup kurula kalmışlar, nice bin kara hırsızlar çadırları yarmışlar ve nice yüz yük çuval yükleri alıp gitmişler.

Sabahleyin *haşr ü neşr*den bir dirilme günü olup bir gürültü ile buradan kalkıp 6 saatte kar üzerinde berzah çekerek gidip,

Rahmet yurdu kasaba, İrem gibi Mitrofçe şehri menzili

Bütün İslâm ordusuna konaklar verilip herkes gerçekten cennete girmişe dönüp bin bin hamd ü senâlar edip burada üç gün oturak ferman olundu, ama nice insan bu şehrin evlerinde alev alev ateşler yakıp ateşler başında nice yüz adamın gözleri karıkıp kör oldu. Ve nice insanlar soğuğu çekmişken hemen ateşler başında buyup öle kaldı. Allah bu şehir halkının atalarına rahmet edip kendilerine iki dünya saadeti nasip ede.

Bütün vilâyet halkı 10 kadar evin çoluk çocuğunu bir eve koyup bütün harimlerini bile Müslüman gazilere kışla konak verip kendilerine zahmet ettiler, ama askere Cenâb-ı Hak'dan rahmet ettiler. Ama bu hakir asla haneye girmeyip ve hizmetçilerimi ateş başına komayıp bir dam altında kaldım. Atlarımı da ahıra komayıp hemen sallama yemlerini asardım ve canlarımızı besleyip sefer hazırlıklarını görürdüm. Allah'ın hikmeti dördüncü gün kar yağışı durdu ve biraz halkın yüzü güldü.

Bu menzilde padişah emirleri yazılıp Ösek'de kalan Gürcü Mehmed Paşa serdar oldu. Kıbleli Mustafa Paşa, Kaplan Paşa, İbrahim Paşa, Kefeli Bekir Paşa, 10 oda yeniçeri, 6 oda cebeci ve 5 oda topçu Mehmed Paşa ile 40.000 asker tayin olundu, Kanije, Sigetvar ve o serhatte olan kalelere yardım için yola çıktılar.

Allah'ın hikmeti bu mahalde yine anılan serhatlerin beylerinden ve dizdar ağalarından feryat mektupları geldi. Sigetvar Kalesi yakınında Sultan Süleyman'ın bağırsakları, ciğeri ve kalbinin gömülü olduğu türbesi kalesini, Bobofça, Berezense ve Şekeş Kalesi'ni, Peçoy Kalesi'nin taşradaki kalesini Ösek Köprüsü'nü yakıp Darda Kalesi'ni de kâfirin aldığı, yaktığı ve Peçoy'un hâlâ iç kalesini kuşatıp dövdüğü feryatçıları geldi. Bunun üzerine hemen sadrazam yanında olan askeri de Ösek'de Gürcü Mehmed Paşa'ya gönderdi. Dahi artları sıra Sombor Kalesi'nde kışlayan Hanzâde Ahmed Giray Sultan'a sıkı emirler yazılıp 87.000 Tatar ile ve yalı ağası 40.000 seçkin Tatar ile Ösek'de Gürcü Mehmed Paşa serdar yanına gitmeye memur oldular.

Ve yine dört tarafta kışlayan Müslüman gazilere sıkı fermanlar ile nice yüz adet sadrazam ağaları gittiler.

Beş günde Gürcü Mehmed Paşa'nın başına 60.000 seçkin Osmanoğlu askeri, 127.000 Kırım askeri ve Yalı Tatarı askeri toplandı. Ösek Köprüsü yanmışken bütün İslâm askeri Gürcü Mehmed Paşa ile Kanije, Sigetvar ve başka diyar kalelerinin yardımına yöneldiler. Yeri cehennem olası kâfirler bu haberi duyup kararları kaçmaya dönüp Peçoy Kalesi'nin taşra hisarından çıkıp iç kalesi kalıp Bobofça ve Berezense kalelerini de bırakıp Sigetvar ve Kanije kaleleri altından geçip kaça kaça Morava Nehri kenarında Keçkivar Kalesi'nde, yani Yenikale'de karar ederler.

Gürcü Mehmed Paşa da bu kadar derya gibi asker ile kâfirlerin artları sıra kovarak tâ Kanije Kalesi'ne varıp Yentür Hasan Paşa'ya bir samur hil'at-i fâhire giydirip Kanije Kalesi'nin içinde tam 5.000 adet yaya silâhlı asker yardımcı koyup Kanije'nin bütün zahiresini, mühimmat ve levazımatlarını gördü. Gürcü Mehmed Paşa sonra Sigetvar Kalesi'nde kışlamaya karar verip bütün kalelere yetecek kadar askerler gönderip Süleyman Han Türbesi Kalesi'ni ve Peçoy Kalesi'ni tamir ederken Kefeli Bekir Paşa geldikte, "Niçün yardıma geç geldin?" diye Gürcü Mehmed Paşa, Bekir Paşa'nın başını kesip sadrazama arz eyledi. ***[139a]***

Bu sırada Zirinoğlu ve Beganoğlu fırsat bulup İslâm askeri Sigetvar altında toplanmış iken Dırava Nehri'nin Valpova Kalesi tarafından 10.000 seçkin kâfir gönderir. Bu defa Ösek Köprüsü'nü yaktığı ve Gürcü Mehmed Paşa'nın İslâm askeri ile Sigetvar'da kaldığı Mitroviçse'de sadrazama haber gelir, küffarın Yenikale'ye kaçtığından ve anılan kalelerin kâfir elinden kurtulduklarından dünyalar kadar hoşlanıp (---) (---) veziri İsmail Paşa'yı Ösek Köprüsü'nü yeniden imar etmeye memur edip Mihaç beyine de köprüyü imar etmesi için fermanlar gitti.

Günden güne kışlalardan tüm İslâm ordusu gelip Kanije, Sigetvar ve Peçoy kalelerine yardımlar gönderildi. Sonra,

Veziriazamın Mitroviçse kasabasından tekrar Belgrad kışlasına döndüğü menzilleri bildirir

Evvelâ Mitroviçse'den doğu tarafa,

Parka Köyü menzili: Daha önce burada çekilen şiddetli acıya karşılık Cenâb-ı Allah bir tatlı açık hava verip tüm çektiğimiz sıkıntıları unutup bu hakir *Elem Neşrah* suresinde *"Elbette zorluğun*

yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır." (Kur'ân, İnşirâh 5-6) âyetinin manasını müşahede ettim.

Oradan yine doğu tarafa yine Sirem Sahrası üzere biraz kış çekerek,

Zemon Ovası menzili: Allah'a hamd olsun burada da açık hava olup daha önce Zemon Ovası zemininde kalan demir kazıkların nice bini bulunup ve nice hırsızlarda çalınan atlar ve esvaplar bulunup bütün hırsızlar köprübaşında katl olunup oradan tekrar,

Cihat yurdu, sağlam Belgrad Kalesi

şehrine kavuşup tam iki buçuk ay zevk u safâlar ile tüm ileri gelenler ile cihan sohbetleri ve Hüseyin Baykara eğlenceleri ettik. Yaratıcı'ya hamd olsun kış günleri geçip bahar zamanı geldi, derken tekrar Kanije Kalesi'nde Yentür Hasan Paşa'dan, Sigetvar Kalesi'nde Gürcü Mehmed Paşa'dan, Budin'de Serdar Ali Paşa'dan, Üstürgon Kalesi'nde Çerkez Bekir Paşa'dan, Novigrad Kalesi'nde Hamza Paşa'dan, Leve Kalesi'nde Çatrapatra Ali Paşa'dan ve Ustolni-Belgrad Kalesi'nde Hacı Mustafa Paşa'dan feryatçılar gelip,

"Hâlâ Nemse çasarı yedi koldan üzerimize gelmek üzeredir" diye kanlı kâğıtlar gelince o an Budin Veziri Abaza Hüseyin Paşa da Uyvar'dan haber gönderip,

"Hüküm Allah'ın, Litre Kalesi'ni küffar kuşatınca biz de asker toplayıp Litre Kalesi'ne yardım ulaştırdığımız sırada hisar içinde mahsur olan gaziler acele edip Litre Kalesi'ni kâfirlere vere ile verip bütün askeri hâlâ Uyvar Kalesi'ndedir. Padişah sağ olsun, Litre Kalesi'ni sultanımın fermanıyla bu kulun feth etti ve inşaallah efendimin devletinde yine ben feth ederim. Hemen devletinde Uyvar Kalesi'ni koruyalım, ama sultanım kâfirin Pojon tarafından birkaç diller tuttum. Nemse çasarının, Kız Kralın, Danimarka kralının, Zirinoğlu, Beganoğlu, 7 adet hersekler ve 12 adet ban olan segler toplam 100.000 asker ile Kanije Kalesi üzere gitmeye danışık ettiklerinin ve kalabalık asker ile Kanije üzere gittiklerinin sağlıklı haberini casuslardan aldık. Sultanım bir ayak evvel Kanije Kalesi'ne Tatar askerini gönderip saadetle siz dahi Kanije üzere gelmekten geri durmayıp Uyvar Kalesi'nde bizi dahi hayır duadan unutmayasız" diye haber getirdiler. Hü-

seyin Paşa'nın da bu yüzden Litre Kalesi'ne kâfirlerin zafer bulduğu korkunç haberi gelince hemen o an sadrazam tuğlar ile Resulullah'ın sancağını Belgrad Sarayı avlusuna dua ve senâ ile çıkarıp, kurbanlar kesilip 1074 Ramazanının 20. günü tüm ümmet-i Muhammed oruçlu iken bütün gazilere iftar etmeleri buyurulunca tiryakiler Zirinoğlu kâfirine,

"İlâhî berhudar ola, kâfir ise de hidayet bula. Onun hareketleriyle biz de sefer edip orucumuzu yemeye izinli olduk" diye nice tiryaki pisleri kâfire dua ederlerdi.

Sonra sadrazam anılan günde cennet Belgrad'dan büyük alay ile Sava Nehri üzere köprüden geçip batı tarafta,

Zemon Kalesi Sahrası menzili

Bu vadide konup üç gün oturak ferman olunup bütün eyaletlerde ve tüm sancaklarda kışlada olan beylerbeyilere ve sancakbeylerine emirler ile kapucubaşılar dağılıp gittiklerinde hakire dahi bizzat sadrazam,

"Hersek Sancağı'na mutasarrıf olan Sührâb Mehmed Paşa Kanije yardımına gelmeyip Hersek Sancağı'nı bir hoşça koruyup *[139b]* Venedik'in Kotur Kalesi'nden küffara baş çıkartmayıp kuşatasın" diye Sührâb Mehmed Paşa'nın emirlerini hakire verdi ve tüm ayandan mektuplar alıp Sadrazam Kethüdası İbrahim Kethüda'dan Sührâb Paşa'ya ve annesine mektuplar aldık. sadrazam ise Kanije yardımına doğru yola çıktı.

Bu hakir kusurlu Evliyâ Belgrad'dan Bosna Eyaleti'nde Hersek Sancağı'nda Sührâb Mehmed Paşa'ya muhafaza emirleri götürdüğüm menzilleri, kale ve şehirleri bildirir

Evvelâ *Bismillah* ile 1074 Ramazanının 23. günü Belgrad şehrinden kıble yönünde **Havale Kalesi**'ne doğru geçip 8 saat gidip,

Rojay Köyü menzili: Kefere köyüdür. Oradan,

Perayo Köyü, Lisovik Köyü ve **Baroşoça Köyü:** Bu üç adet bakımlı kefere köyleri Semendire Sancağı toprağındadır. Bu köyleri 12 saatte dağlar, beller, yaylalar ve ormanlık yerler aşıp giderek,

Bistiriçe Köyü menzili: Bu da kefere köyüdür. Oradan,

Tirepoşna Köyü, İsmirli Kovaç Köyü, Dodoçan Köyü ve **Lipye Köyü:** Bu kefere köyleri de Semendire Sancağı'nda bakımlı ve ürünlü köylerdir, 10 saatte geçip,

Moraviçe Köyü menzili: Bu mamur kefere köyü bir yayla eteğinde olmakla mahbûbe kızların seyr ederek kaymak ve ballarını yiyerek, nice zevk u safâlar ederek geçtik. Bu Moraviçe Köyü, Lig Nehri kenarındadır. Lig Nehri Karadağ'da Baht Köyü'nden çıkıp yine Semendire Sancağı toprağında Valiva kasabasına yakın Kolibara Nehri'ne karışıp ikisi akarak büyük Sava Nehri'ne karışır.

Kısacası bu mahalde Lig Nehri'ni geçip **Kadinaluka Köyü** ve **Islavkoça Köyü**'nden **Karadağ Yaylası**'nı aşıp, ama haydud keferelerinden güçlükle canımızı kurtarıp çok büyük ağaçlar seyrettik. Her bir yüksek ağaç gökyüzüne karışıp her birini onar adam kucaklar. Adı geçen köyleri ve Karadağ Yaylası'nı (---) saatte geçip,

Banya kasabası menzili: 1072 tarihinde Erdel vilâyeti kâfiristanı savaşından Belgrad'a gelip oradan Arnavut İskenderiyesi'ne giderken yine bu Banya kasabasına uğrayıp ılıcasına girdiğimiz o sene içinde yazılmıştır ki tekrar yazılması sıkıntı verir. Bu Banya kasabası içinde Diçina Nehri, Öziçe şehri dağlarından gelip bu ılıca deresinden geçip ve Çaçka kasabası dibinden geçip Morava Nehri'ne, o da Semendire ile Köylüç Kalesi arasında Tuna Nehri'ne karışır. Sonra Diçina Nehri'ni geçip **Tovoçin Köyü, Koştonik Köyü** ve **Dorojvenik Köyü,** oradan Kamaniçse Nehri'ni köprüden geçtik. Bu da Karadağ'dan gelip Belgrad'ın yolu üzerinde Morava Nehri'ne karışır âbıhayat sudur.

Bu yazılan kefere köylerini ve bu iki nehri toplam 15 saatte geçip,

Goynagor Köyü menzili: Kefere köyüdür, ama Öziçse şehri kazasının mamur köyleridir.

Belgrad'dan beri isimleri yazılan köylerin çoğuna 1072'de Arnavut İskenderiyesi'ne giderken uğrayıp özellikleri yukarıda ayrıntılı olarak yazılmıştır. Bugünden sonra başka yollara gidildi.

Sonra **Siridna Köyü,** oradan **Dobrina Köyü,** güzel, orta köy demektir ve eğer her köyün Bulgarca ve Sırpça isimlerini bir bir yazsak başka bir kitap olur.

Oradan **Dona Dobrina Köyü,** yani güzel kral karısı köyü demektir. Oradan **Dolna Dobrina Köyü**.

Bu anılan köyleri tüm Öziçse toprağında 11 saatte geçip,

Çis Dobriçse Köyü menzili: Bu da Öziçe toprağında yine Sırp ve Bulgar keferesi köyüdür. Bu mamur köy içinden Işkırapiş Nehri akar. Bu nehir de yine Karadağ'ın güney tarafından doğup bu köyden geçip Pojagacık kasabası dibinde lezzetli Öziçse Nehri'ne karışıp ikisi Çaçka kasabası yakınında Morava Nehri'ne karışır.

Oradan kalkıp yine güney tarafa, **Hotan Köyü, Dobrodo Köyü, Tivirdik Köyü** ve **Sovolno Köyü**.

Bu köyler de tümden Öziçe toprağında Sırp ve Bulgar kefereleri köyleri olup niceleri timar ve zeamet, niceleri hâs ve nice köyleri vakfullahtır.

Yazılan köyleri 13 saatte geçip,

Kraliçse taht merkezi, yani yüksek Öziçse Kalesi'nin özellikleri

Sırp kavmi Öziçe derler, Bulgar kavmi Öziçse derler. Latin dilinde Öziçe (---) (---) demektir.

Muteber Latin tarihlerinde ***[140a]*** bu Öziçe Kalesi'nin özelliklerini yazıp ilk yapıcısı Sırp banlarından Seleşti Ban tahtı olup onun yapısı olup büyük bir şehir olmak üzere anlatmış.

Sonra nice kraldan krala bu taş yapı kale intikal etmiştir. Sonunda (---) tarihinde Fatih Sultan Mehmed Han Gazi Bosna vilâyetini feth etmeye giderken bu Öziçe Kalesi küffarları Osmanoğlu korkusundan kalenin anahtarlarını aman dileyerek Sultan Mehmed'e teslim ederler. Hisar içine yetecek kadar İslâm ordusu, cebehane, mühimmat ve levazımat zahirelerini bolca koyup Fatih Mehmed Han, Akşemseddin Sultan ve Sadrazam Mahmud Paşa bu şehrin imar olup sonsuza kadar Osmanoğlu elinde kalması için hayr dua edip daha sonra Mehmed Han Bosna diyarı fethine giderler.

Öziçe şehrinin hâkimlerini bildirir: Evvelâ Süleyman Han kanunu üzere Budin Eyaleti'nde Semendire Sancağı paşasının hâssı olup 300 nefer adamıyla hâkimi voyvoda ağadır. 150 akçe payesiyle şerif kazadır. Nahiyesi toplam 110 parça bakımlı ve şenlikli köylerdir. Şeyhülislâmı vardır ve nakibüleşrafı vardır, ayan ve eşrafı da gayet çoktur. Sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, Budin kulu serdarı, Budin kulu tarafından haraç ağa-

sı, muhtesib ağası, şehir kethüdası, bâcdar ağası, mimar ağası ve dizdar ağası vardır.

Öziçe Kalesi zeminin şeklini bildirir: Kalesi Diçina Nehri kenarında sanki Tokat Kalesi gibi bir yalçın yüksek kaya üzerinde dörtgen şekilli şeddadi taş yapı güzel bir kaledir ki fırdolayı büyüklüğü 3.100 adımdır.

Çevresinde 41 kule ve 400 adet beden dişleri vardır ve duvarının boyu 47 arşındır. Dört tarafı gayyâ kuyusu gibi kanara uçurum kayalar olduğundan bir tarafında hendeği yoktur. Gerçi batı tarafı, kuzeyi ve güney tarafında havaleleri vardır, ama hayli uzak mesafelerdeki dağlardır ve o dağlardan bu kaleye yürüyüş mümkün değildir. Zira havale olan dağlar ile bu yüksek kale arasında Diçina Nehri aktığı bir cehennem çukuru gibi bir deredir ki aşağı bakmaya insan cesaret edemez.

Bir hâl ile bu kaleye lağım ve toprak sürmek kâr eylemez. Gerçi şimdiki zamanımızın savaşlarına göre top sadmelerine dayanmaz, tez yıkılır, ama bir şekilde yürüyüş edip yanına varılmaz. Zira bu sağlam ve korunmalı bir burunda bir yalçın kanara tepe üzerinde bulunup üç tarafını Diçina Nehri kuşatmıştır ki o su sanki gayyâ deresinden akıp kaleden bir taş atsan aşağı dereye o taş hayli zamandan sonra iner.

Kısacası bu kaleye hiçbir şekilde yürüyüş edip zafer mümkün değildir. Ancak kuşatma ile zahiresiz kalırsa zafer mümkündür. Eğer havale olan dağlardan kale döven top darbeleriyle kalenin duvarlarını yıksan içinde mahsur olanlar kale içinde olan yalçın kayalardan mağaralara girip sığındıklarında mazgal deliklerindeki kurşun korkusundan dibelik kalenin yanına varılmaz.

Ve eski yapı ustaları bu kalenin Diçina Nehri aktığı mahalle yüksek bir kule yapıp bu kuleden 80 kulaç urganlar dolap çarklarına koşup aşağı Diçina Nehri'nden su çekildiğini asla düşman göremez. Bu mahalde yalçın kayalardan Diçina Nehri'nin aktığının sesi gök gürültüsü gibi gürleyip insanı sağır eder. Tâ bu derece taşkın ve coşkun akar bir küçük sudur ki doğduğu ve battığı yer yukarıda yazılmıştır.

Kale içinde ancak 10 hane var; dizdar, kethüda, imam, hatip ve mehterbaşı evleri ile Fatih'in bir küçük camii, cebehanesi ve tahıl ambarı var, başka bir bina yoktur.

Kuzey tarafına bakar 3 kat sağlam ve dayanıklı demir kapıları var. Bu tarafı 3 kat kale duvarı olduğundan 3 kat kapıdır, ama bu kale iç ilde bulunup serhat olmadığından 20 adet timarlı neferleri vardır.

Öziçe şehrinin şehrengizi: Kalenin kıble ve doğu tarafında kaleden yokuş aşağı yalçın kesme kaya yollar ile 2.000 adım inilir kat kat bir geniş öz içinde Diçina Nehri'nin sağında ve solunda tek katlı ve iki katlı tamamı kârgir yapı bağlı, bahçeli ve gülistanlı evlerle süslenmiş bakımlı bir şirin şehirdir. Tamamı *[140b]* 4.800 adet genellikle tahta şindire ve kiremit örtülü donanımlı, süslü ve mükemmel evleri var. Zeamet sahipleri ve ileri gelenleri sayısızdır. Hepsinden mükellef Zaim Cafer Ağa Sarayı (---) (---) (---). Geri kalanları orta hâlli güzel evlerdir.

Mahallelerinin sayıları ve isimleri: Tamamı (---) adet mahallelerdir. 3 mahallesi haraç verir Hıristiyan reayası mahallesidir. 1 mahalle de Yahudi mahallesidir, ama Ermeni, Freng, Macar ve Urum kefereleri yoktur. Genellikle Latin, Sırp ve Bulgar kefereleridir, ama Müslüman mahallelerinin isimleri budur:

..... (1,5 satır boş).....

Camilerini bildirir: Kamusu 34 adet mihraptır. Bunlardan mükellef, bakımlı, süslü ve kârgir yapı Alaybey Camii, gayet geniş, iç açıcı safi has kurşun ile örtülü nurlu bir camidir. Minaresi gayet düzgün, nurlu Muhammedî ezan hanesidir. Bu camiden başkaları kurşunlu olmayıp tamamen kiremit ile örtülüdürler.

Sonra Hüseyin Ağa Camii, Hasan Efendi Camii, Çeribaşı Camii, Tamirîzâde Camii, bildiğimiz kalabalık cemaate sahip olan aydınlık camiler bunlardır. Geri kalanları mescittir. Tamamı 29 adet mahalle mescitleri, zaviye ve sair ibadethanelerdir. (---) (---) (---) (---), ama,

İbretlik musallâyı bildirir: İki bayram namazı ve istiskâ (yağmur) duası için bu şehrin tam orta yerinde Diçina Nehri kenarında bir namazgâh, niyazgâh ve mabetgâhtır.

Kırk iki yıldan beri gezip dolaştığımız İslâm diyarlarının birinin böyle hıyâbân, gölgelik ve İrem bağı gibi bir ibadet yerine sahip olduğunu bu hakir görmemişimdir ve olmak ihtimali yoktur, zira büyük velîlerin nazargâhıdır. Hatta Fatih Gazi Mehmed Han bu kaleyi feth ederken Akşemseddin hazretleri

bu İrem yerinde erbaine girip Veziriazam Velî Mahmud Paşa ile ve Hazret-i Hızır Nebî ile bu çemenzarda ibadet edip,

"Bu gönül açıcı yer gül ü gülistan ve müminlerin mabedgâhı ola" diye dua ettiklerinde onların mübarek sözleriyle hâlâ bir duaların kabul olduğu mekân ve dua hırmeni bir musallâdır ki 40 gün bu mahalde ibadet edenin elbette dünyevî ve uhrevî hayr istekleri kabul olup iki dünya saadetine erer.

Hatta bu namazgâhın uzunluğu, dört tarafı fırdolayı tam 2.000 adımdır. Çevresi bir adam boyu kadar kârgir ve sağlam duvardır. Ve 4 adet kapıları vardır.

Bu musallânın içi gökyüzüne doğru baş uzatmış çınar, kavak, ıhlamur, salkımsöğüt, ardıç, servi, çamfıstığı ve defne ağaçları çiçeklerinin hoş kokularından burada Yaratıcısına ibadet eden cemaatin dimağları kokulanır. Zemini öyle yeşil çemenzardır ki sanki yeşil renkli duhavî kadifedir.

Duvarının dört tarafı gülistan ve kuş yuvalarıdır ki nice bin yabani bülbüllerin yanık sesleri insana can bağışlar. Bu musallâya yaz ve kış asla ve kat'a ateş saçan güneşin etkisi olmayıp ağaçların gölgelerinde bütün müminler Rabbine ibadet edip şehrin ileri gelenleri, maarif erbabı ve sadık âşıkları bu menzilgâhta toplanıp ilim sohbetleri edip guy guy has sohbetler ederler. Bir acayip gezinti yeri, dinlenme yeri ve ibadet yeridir, ama vakıf tarafından 4 adet kapıcıları vardır.

Kısacası bir ulema toplantı yeri, bir fazıllar kaynağı ve bir şairler dinlenme yeridir. *Kıyamete kadar devam ede, âmin ve yâ Mu'în.*

Medreselerini bildirir: Hepsi (---) adet medresedir. Bunlardan (---) (---)

..... (1.5 satır boş).....

Dârulkurrâları: Tamamı 3 adet yerde tecvid ilmi ile Hazret-i Kur'ân okunur, ancak diğer yerlerin hafızları gibi İbn Kesir ve Seb'a kıraati okunmaz, ancak Hafz kıraati okunur, özel dârülkurrâları yoktur. (---)

Dârülhadisleri: Olancası iki yerde hadis ilmi okunur. Biri Alaybeyi Camii'nde, biri Hasan Efendi Tekkesi'nde ***[141a]***

Ciğer köşesi çocukların mektepleri: Hepsi 11 adet ebced okuyan çocukların mektepleri vardır ve gayet akıllı ve olgun ço-

cukları vardır. Ancak şiir okumaya daha düşkünlerdir. *"Dediler ki: Sen yücesin. Bizim senin öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur"* (Kur'ân, Bakara, 32) âyetini okurlar.

Tarikat ehli derviş tekkeleri: Hepsi 9 adet Âl-i Abâ hankâhıdır, ama bunlardan yukarı kale altında Hasan Efendi Tekkesi; hâlâ hayatta olup 40.000 adet müride sahip bir tarikat önderi, Hak yoluna girmiş mazınne, zamanın fazıllarından bir kimsedir. Rum, Arap ve Acem'de yüce atalarından beri "Öziçe şeyhleri" diye meşhur Halvetiye tarikatı şeyhidir. Allah'a hamd olsun tevhid ve tezkir törenlerinde bulunup semâ u safâlar edip o dua harmanında hayr dualarını alıp mübarek ellerini öpmekle nasibimizi aldık.

Sonra (---) (---) tekkesi (---) (---) (---) (---) (---)

Hamamlarını anlatır: Olandası 2 adet hamamdır.

..... (1,5 satır boş).....

Kervansaraylarını bildirir: Sadece 1 adet hasbî kervansaraydır. O da aşağı çarşı içre merhum Koca Musa Paşa'nın minnetsiz kervansarayıdır ki nice bin at ve adam alır bir kârgir yapı bir büyük dinlenme yeri handır.

Tüccar hanlarını bildirir: Hepsi 11 adet tüccar hanları var ki Rum, Arap ve Acem'in bezirgânları bu kârgir yapı hanlarda kalıp değerli mallarını ve eşyalarını kâr ederler. Daha sonra her biri diyarlarına giderler.

Garip bekâr odaları: Hepsi 3 adet bekâr odalarıdır. Başka kapıcıları vardır. Akşamdan sonra kapıları kapatıp seher vakti kapıları açılıp herkes işinde gücünde olurlar. Genellikle bu odalarda kalanlar, bir alay yurdundan ayrı sanat sahipleridir.

Çarşı pazar bedesteni: Tamamı 1.140 adet bakımlı ve şenlikli çarşısında bir kârgir yapı, sağlam ve dayanıklı bedesteni, 5 adet kahvehanesi ve şehir içinde akan Diçina Nehri kenarında bazı dükkânları vardır, ama mamurları yukarıdadır.

Yolcuların gelip geçtikleri köprülerini bildirir: Hepsi bu şehir içinde akan Diçina Nehri üzerinde 3 adet ağaç köprüler ve 3 adet sağlam ve tahkim edilmiş sanatlı köprülerdir. Bunların en donanımlısı Mehmed Ağa Köprüsü'nün tarihi budur:

Mehmed Bey karîn-i lütf-i Yezdân,
Toludur nâm-ı nîkiyile efvâh,

Görüp cârî Dâ'î dedi tarih,
Ne zîbâ köprü ettik bârekallah.

Sene 1027.

Un öğüten değirmenlerini bildirir: Toplamı 100'ü aşkın su değirmenleri var ki bu şehir içinde akan Diçina Nehri üzerine kurulmuş çeşit çeşit sanatlı değirmenlerdir ki bir diyarda bu türden çarklı ve bu renkte sert taşlı un değirmenleri yoktur.

Cennet bağı mesire yerlerinin adedi: Toplam 10.060 adet İrem bağı gibi bağ, bahçe ve Rıdvan cenneti bahçeleridir. Her bağ altışar akçe öşür verip gayri örfî vergilerden muaf şenlikli ve süslü bir şehirdir.

Cana can katan güzel havası: Bu şehir gerçi bir kayalı, dereli ve tepeli taşlık zeminde kurulmuştur, ama kuzey ve doğu tarafı açık olduğundan havası hoş olup seher vakti sanki Haleb diyarında Maarra şehrine benzer.

Ay yüzlü güzelleri, mahbûbe ve mahbûbânı: Suyu ve havasının tatlılığından kadınlarının güzel yüzlüleri sanki bir dolunay gibidir. Oğlanlarının da güzel yüzlüleri bir mertebededir ki al al tebekanî yanakları ve kızıl dudakları emsem derdime devadır.

Meydan erlerinin giysileri: İleri gelenleri renkli çuka samur sincap kürkü, zerdeva kürkü ve nâfe kürk giyip Muhammedî sarık sararlar. Aşağı halli olanlar çuka esvaplar, kopçalı çakşırlar ve kalpaklar giyerler. Ve Boşnakça konuşurlar, ama garibi severler. Tamamı tüccar kavmidirler.

Kadınlarının giysileri: Kadınlarının genellikle siyah feraceleri boğasıdandır, al, yeşil ve kırmızı çuka ferace giymezler. Hepsi gayet edeplice gezerler, ama çarşı pazara girmezler, ayıptır. Râbia-i Adeviyye mertebesinde sâliha kadınları vardır.

Fakir ve gariplere aşevi imaretler: Hepsi 2 adet yaşlı ve genç ziyafet evleri vardır. Evvelâ yukarı Şeyh Hasan Efendi Tekkesi'nin sabah akşam, zengin ve yoksula nimeti bol bol dağıtılır. Ve aşağıda Koca Musa Paşa Hanı yanında imaretinin nimeti ay ve yıl, sabah ve akşam nimeti devamlıdır. ***[141b]***

Usta işi beğenilen şeyleri: Evvelâ sarı, neftî ve yeşil sahtiyanı meğer Bitlis şehrinde ola. Ve usta mücellitleri sihir mertebesi kitap ciltleri, tezhipli ve nakışlı piş-tahta divitleri yapıp padişaha hediye verirler.

Seçkin şairleri: Maarif rebabı, musannifleri ve nüktedan ârifleri çoktur. Hatta hâlâ hayatta olan Cârî Çelebi bir divan tertip eylemiş, gerçekten de söz ustalığını göstermiş, İstanbulî Fehim Çelebi'ye nazireler etmiş ki sihir etmiş.

Şehrengizinin tamamlanması: Evvelâ bu mamur şehrin bütün halkı ve nimetleri pâk olduğundan başka bütün anayolları pâk kaldırımdır. Dört tarafı yüksek dağlar ile çevrili olduğundan nice yüz adet yerden âbıhayat akarsular gelip her biri Temmuz ayında buz parçası gibi kaynak suları vardır.

Bu şehir sanki bir kâse içindedir. Dört tarafı dağlardır, daha ilerileri baştan başa bağlardır. Biri birinden yüksek yerde yapılmış mamur hanedanlardır. Bütün halkı ehl-i zevklerdir. Nice bini tarikat ehli Hasan Efendi halifelerinden koyu Müslümanlardır.

Gayet ganimet şehirdir, zira dört tarafı 700 parça mamur köylerdir. Ve zemini geniş ovalı ve verimli topraklı bir diyar olduğundan bir kile buğday 300 okka gelir. Has ve beyaz ekmeği meşhur olup bir okka ekmeği 1 akçeye, eti 3 akçeye, 1 kuzu 10 akçeye, 1 çömlek yoğurt bir peneze ve diğer yiyecek ve içecekler de ona göredir.

..... (4 satır boş).....

Özişe şehrinin büyük evliyalarının ziyaret yerleri: Evvelâ Aziz Muslihiddin Efendi, Ali Efendi, Hüsam Efendi ve Hüseyin Efendi, hâlâ hayatta olan Hasan Efendi'nin büyükbabalarıdır. *Allah sırlarını aziz eylesin.*

..... (1 satır boş).....

Bu şehirde 3 gün zevk u şevkler edip tüm ahbap, dost ve âşıklar ile, Şeyh Efendi hazretleriyle ve hanemiz sahibi Zaim Cafer Ağa ile vedalaşıp ve yarar yoldaşlar alıp Özişe'den kıbleye doğru 4 saatte, **Umaniçse Köyü menzili,** oradan **Tornik Yaylası** dağını aşıp 5 saatte,

Yablaniçse Köyü menzili: Bu da Özişe nahiyesinde bakımlı ve şenlikli Sırp ve Bulgar keferesi ve zeamet köyüdür. Bu mahalde Verça Nehri akıp bu nehrin ilk doğuş yeri, İştavna Dağlarından gelip Istariulah toprağında Pirboy Hanı'na yakın Lim Nehri'ne karışır. Lim Nehri de tâ Arnavutluk içinde Bihor Dağları yakınında Plav Kalesi dağlarından gelip Foça şehri yakının-

da Drin Nehri'ne, Drin Sava Nehri'ne, Sava da Belgrad dibinde Tuna Nehri'ne, Tuna da Kili, Tulça ve Karahırmen kaleleri yakınında Karadeniz'e 5 yerden karışır.

Oradan kalkıp **Yablanice Yaylağı**'nı aşıp yüz bin sıkıntı çekerek kıbleye doğru giderken Lim Nehri kenarına inip 15 saat şenlikli yerler içinde gidip,

Hersek vilâyetinde Roda kasabasının özellikleri

Latin dilinde Roda (---) (---) demektir. Süleyman Han vezirlerinden (---) Paşa imar ettiğinden muaf ve müsellem İrem bağından işaret verir bir mamur kasabadır.

Bosna Eyaleti'nde Hersek Sancağı toprağında (---) paşa mütevellîsi hükmünde 150 akçe kazadır. Kethüdayeri, yeniçeri serdarı, muhtesibi, bâcdârı, Budin kulu tarafından haraç ağası ve ayanı vardır, ama şeyhülislâmı ve nakibüleşrafı yoktur.

Bu kasabanın zemini Lim Nehri kenarında bir geniş çemenzâr boşlukta bağlı, bahçeli hepsi 4 adet mahalleli ve 4 mihraplı şenlikli ve süslü bir kasabadır.

Evvelâ (---) camii, (---) (---) (---) (---) (---). *[142a]* Gerisi mahalle mescitleridir.

Toplam 400 adet tek katlı ve iki katlı kârgir yapı bağlı. Bahçeli, baştan başa şindire tahta örtülü ve hepsi soba hamamlı şahane süslü, hoş hanelerdir ki bütün haneleri avarız hanesinden ve tüm ağır vergilerden muaf güzel kasabadır.

Ve 1 medresesi, 3 adet sıbyan mektebi, 2 adet derviş tekkesi, 2 adet han, 1 adet hamam ve 50 adet dükkânı var, bütün dükkânlar Lim Nehri üzerinde olan büyük köprübaşındadır ki bu dükkânların, hamam ve hanın kiralarından elde edilen malı köprünün bakım ve onarımına harcarlar.

İnsanların geçiş yeri olan büyük köprünün anlatılması: Bu büyük, geniş, sağlam köprü Lim Nehri üzerinde (---) (---) (---) hayratıdır ki 5 gözdür, ama payeleri (ayakları) 5 yerden su içinde kârgir büyük yapılardır. Üzerleri kalın gemi direkleri üzere tahta örtülü sağlam köprüdür. Kısacası hemen bu kasaba bu köprü hatırı için imar olmuştur. Öziçe şehrinden gelen elbette bu köprüden geçip Roda kasabasına girer. Bizler de öyle ettik, ama Lim Nehri (---) (---) (---)

Bu şehrin bağı bahçesi çoktur, suyu ve havası güzeldir, hal-

kı mahbûbdur ve pâk toprağı halk arasında beğenilir, ekinlikleri geniş, hayrı bereketi çok bol bir küçük kasabacıktır, ama mamurdur ve halkı daima mutludur.

Sonra bu kasabadan kalkıp köprüyü geçmeden Roda toprağında Lim Nehri kenarınca doğu tarafa 4 saat gidip nice yerler dolaşıp sonunda Lim Nehri'ni gemiyle karşı tarafa geçip,

Pirboy kasabası

Daha önce 1071 tarihinde Melek Paşa efendimiz merhum ile Bosna Eyaleti'nden azledilip Rumeli'ne giderken bu kasabaya uğramış ve yukarıda yazmıştık, ama şimdi bu kasaba hâkiminde biraz yemek yiyip ve yarar kılavuzlar alıp tekrar Lim Nehri'ni karşı Roda kasabası toprağına geçip 4 saat taşlıklar üzere gidip Lim Nehri kenarında,

Marjik Manastırı menzili

Bu eski kilise, ruhban, kıssis ve bıtrik keferelerinin sözlerine göre tâ Hazret-i İsa zamanı yapılmış, Lim Nehri'ne eğimli yüksek bir tepe üzerinde dörtgen şekilli kale gibi değişik kubbeleri baştan başa has kurşun ile örtülü mamur kilisedir ki içinde 500 adet ruhbanları ve güneş parçası mûğpiçe maralî ve ceylân gözlü oğlanları var.

Bütün kefereleri Sırp ve Bulgardırlar. Konuklara o kadar canla başla hizmet edip atlara çul ve torba çıkartmayıp atları kendileri timar edip sallama yemler verip çizme ve pabuçlar silip gece gündüz hizmete koştururlar. Günde üçer kere herkese yiyecek ve içecek cinsinden şîr-i hurma, katrınebat, emlec-i kâbülî, reybâs ve amberbâris içecekleri getirirler. Tâ Gazi Hudâvendigâr'a ruhbanları itaat etmişlerdir, evkafları çoktur.

Bütün kâfiristandan adakları gelip "İsa dini aşkına" deyip konuklara yemek dağıtıp hizmet edip dîbâ, şîb ve zerbâf yorganlar ve yataklar getirirler.

İncelemek için süslü kilisenin içine girip baktım, o kadar altın ve gümüş kandil ve haçlar, o kadar sanatlı değerli avizeler ile süslenmiş bir kilisedir ki ham amber, ûd ve günlük kokusundan insanın dimağı kokulanır. Hatta her bir sehpa üzerinde İncil kitabı duran haçlar çeşit çeşit cevherler ile süslenmiş sehpadır ki 50.000 guruş değer.

Oradan içeri bir savmaa var, ona da girip seyretmeyi iste-

diğimde rûh-ı musavver gibi ay parçası bir oğlan hakiri anılan savmaaya komadığından hatıra bu beyt geldi. Beyt:

Dünki gün kilsâya vardım, komadı ruhbân beni,
Ahdim olsun kollayam mahşerde İsa'ya seni.

deyip kiliseden dışarı çıktım.

Sonra sabahleyin bu kiliseden kalkıp yine kıbleye doğru Lim Nehri kenarıyla 5 saatte,

Harap Kovin Kalesi'nin özellikleri

Sırpça (---) (---) demektir ve Sırp kralları yapısıdır. (---) tarihinde Kosova cengi sırasında Gazi Hudâvendigâr feth edip Müslüman gaziler içinde olan ganimet mallarını alıp kaleyi *[142b]* yer yer harap ederler. Hâlâ hisar içinde birkaç kefere çoban evleri var, başka şey yoktur, ama,

Kalesinin şekli: Lim Nehri'ne eğimli bir yalçın kaya üzerinde bir küçük şeddadi taş yapı güzel bir kaledir ve yapı ustası elinden henüz çıkmış sanılır. Çevresi hendeksiz, kapısız ve kulsuz 5 kuleli sağlam bir surdur. Onu geçip 2 saat daha Lim Nehri kenarıyla gidip ve Lim Nehri'ni Pirepol kasabası yakınındaki Fatih Sultan Mehmed Köprüsü'nden geçip,

Sırfol şehri, yani Pirepol kasabasının özellikleri

Latince Pirepol (---) (---) (---) demektir ve Sırp banlarından Sırfol Ban yapısıdır. Eski zamanda büyük imiş. (---) tarihinde Fatih Mehmed Han Bosna vilâyetini feth etmeye giderken Hersekzâde Ahmed Paşa eliyle bu Pirepol şehri feth olup Hersek Sancağı toprağında paşanın hâssı voyvodalığıdır ve 300 akçe payesiyle şerif kazadır. Şeyhülislâmı yoktur, ama sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, Budin kulu serdarı, muhtesibi ve bâcdârı vardır, ama ayan ve eşrafı o kadar yoktur, bağ ve bahçeleri çoktur.

Bu Pirepol kasabası iki bölük kasabadır. Biri Lim Nehri üzerinde Fatih Köprüsü başında yukarı vakıf kasabasıdır ki bir mahalle ve tamamı 50 kadar bahçeli ve âbıhayat sulu tamamı tahta şindire örtülü evlerdir.

Burada İbrahim Paşa Camii gayet geniş, iç açıcı, kiremitli ve bir minareli camidir. İki adet büyük hanı var ve bir ferah küçücük hamamı var, bir tekke, iki mektep ve on dükkânı var. Bütün bu hayratlar İbrahim Paşa'nın olup bunların kiralarından hâsıl olanı köprünün imaretine sarf ederler.

Bu kasabadan doğu tarafa Lim Nehri kenarıyla mezarlık içinde tam bin adım gidip,

Aşağı Pirepol Vakfı kasabası

Eski zamanda ikisi bir büyük şehir imiş. Zamanla Osmanlı elinde harap olup hâlâ mezarlık olmuştur, ama yine hâkim ve zabitleri birdir ve gayet güvenli kasabadır. Bu kasaba yukarı vakıftan bakımlı, süslü ve büyüktür. Valisi, kadısı ve hâkimi burada otururlar. Bu da Lim Nehri kenarında bir geniş çemenzâr alanda kurulmuştur. Bu şehir içinde Mileşova Nehri akıp bu nehrin sağında solunda şehir olup köprüler ile geçilip bu şehir kenarında Mileşova Nehri hemen Lim Nehri'ne karışır.

Bu şehrin dört tarafı dağlardır, üzerleri baştan başa çeşit çeşit bağlardır. Aşağıda şehri Mileşova Nehri'nin iki yakasında toplam 10 mahalledir, 4'ü kefereler ve 6 mahallesi Müslimlerdir. Toplam 480 adet tahta örtülü tamamen bağlı, bahçeli, donanımlı geniş kârgir yapı güzel hanelerdir, ama çoğunluğu tek katlı eski tarz güzel evlerdir. Bunlardan Budin Veziri İsmail Paşa Sarayı mükemmeldir.

10 adet camii vardır. Bunlardan Hüseyin Paşa Camii geniş ve kalabalık cemaatlidir, ama kapısı camiin bir köşesinde olup bir camiin kapısı böyle yapılmamıştır. Sonra Mileşova Nehri aşırı ağaç köprübaşında Veznedar Ağa Camii, bir mesiregâh ve çemenzâr yerde havadar bir camidir. Bu cami önünde bir ibretlik saat kulesi var, çanının sesi tâ Mileşova Kalesi'nde duyulur. Bu mahalde Mileşova Nehri üzerinde bir ağaç köprüyü geçip,

İbretlik Namazgâh: Gerçi Özice şehri musallâsı kadar İrem bağı değildir, ama bu da çeşit çeşit büyük ağaçlar ile bezenmiş ve nice hoş kokulu ağaçlarla süslenmiş bir koyah gölgeli bayramlık musallâdır.

Tamamı (---) adet mahalle mescitleridir, ama bunlardan Sokolluoğlu Hanı'nın kapısı üzerinde olan güzel mescit bir hoş cami olmaya müsait bir zaviyedir. Başka Veznedar Zaviyesi meşhurdur.

3 adet medresesi vardır. 4 adet ebced okuyan sıbyan mektepleri vardır ama ciğerköşeleri tamamen zabt edilmez yenilmez hovarda leventlerdir. Hepsi de havasında, hevesi peşinde, avda gezer gençlerdir.

Ve 4 adet derviş tekkesi vardır. İkisi Halvetî tarikatı, biri Kadirî ve biri Bektaşî tarikatı tekkesidir.

Hepsi hepsi bir hamamdır, Veznedar *[143a]* Ağa'nın hayratıdır.

3 adet bekâr tüccar hanı vardır. Bunlardan donanımlısı çarşı içinde Sokollu Mehmed Paşaoğlu Kasım Paşa Hanı, mamurdur. Kapısı üzerinde bir mescidi var. Ve bu han kapısı önünde sokak aşırı bir büyük havuzundan bütün namaz kılanlar abdest yenileyip bütün hayvanlar da berrak suyundan içip susuzluklarını giderirler.

Tamamı 100 adet dükkânlardır, ama bedesteni yoktur, ama yine her meta bulunur.

Bu kasabanın havası birazca yumuşaktır, yani ılıman hava olduğundan mahbûbeleri beğenilir. Halkı tamamen Arnavut esvabı gibi daracık çakşır ve serhatli çuka esvap giyerler, ama yine başlarında renkli çukadan kalpak giyip yine Boşnakça, Sırpça, Bulgarca ve Latince konuşurlar.

Genellikle taze yiğitleri baldırları çıplak gezip hepsi kılıç, pala ve pinyal şiş taşıyıp pür-silâh gezerler. Ara sıra kâfirin Kotur Kalesi tarafına çeteye gider gazi, korkusuz, cesur dilâver yiğitleri var.

Sonra bu Pirepol'dan 10 adet dostlar ile atlarımıza binip gezip görmek için güney tarafına bağ ve bahçeler içinde Mileşova Nehri kenarıyla giderken birkaç tavşan avlayıp mamur köyleri yarım saatte geçerek,

Miloşva tahtgâhı, yani Mileşova Kalesi'nin özellikleri

Latincede Miloşva bir kâfir ismidir ki yapıcısı o kefere olduğundan o isim ile isimlenmiş yüksek bir kaledir. Sırp ve Voynak banlarından bir kraldır ki bu kaleyi yapıp tüm Arnavutluk'u, Sırbistan'ı, Dobra-Venedik'ini, Bundukanî Venedik'ini, Bosna ve Hersek diyarını ele geçirip nice kere Selânik'i ve Edirne taraflarını yağmalayıp yakıp yıkarak çarlık iddiasında bulunurdu.

Gazi Hudâvendigâr ki Edirne fatihi Sultan I. Murad'dır, bu Miloş kâfir üzerine (---) tarihinde Gazi Murad Han gelip bu melun Miloş da 700.000 kâfir ile Murad Han'a varıp Kosova Sahrası'nda bir savaş ederler. Allah'a hamd olsun zafer yeli Murad Han tarafından esip 7 saatte 700.000 kâfiri kılıçtan geçirip sa-

vaş ve kavga meydanı İslâm ordusunda kalır. Daha sonra Gazi Murad Han kâfir leşlerini seyr ederken hemen pis leşler içinden bu anılan kale sahibi Miloşva adlı melun kalkıp Murad Han'ı bıçağıyla birkaç yerden vurup şehit edince kâfir Miloş'u da orada parça parça ederler. Bir görüşe göre "Bu Miloş elçilik bahanesiyle Murad Han'ın eteğini öperken Murad Han'ı taht üzerinde birkaç yerden yaralayıp şehit etti" diye yazmışlar. Şehitliği kesin, ama rivayet değişik.

Sonra bu Miloşva Kalesi'ne Hersek banı sahip olup Hersek vilâyetinin taht merkezi eder. Bu kaleye Miloşva derler ve Milişova da derler. Sonunda bozulmuş şekli yaygın olduğundan Potur halkı arasında Miloşova derler.

Daha sonra (---) tarihinde, Fatih Sultan Mehmed Han Bosna fethine giderken Hersekoğlu Ahmed Paşa eliyle bu kale feth olmuştur.

Mileşova Kalesi'nin fethinin sebebini bildirir

Hersekoğlu Ahmed Paşa daha cahillik zamanında iken (Müslüman olmadan önce) İspanya kralının bir kızını nikâh ile alıp zifaf gecesi Ahmed Bey'in babası Hersek Ban kızı görünce aklı gidip o an kıza aman vermeyip Hersek, İspanya prensesinin bekâretini giderince, Hersekoğlu çok üzülüp gönül yarasından hemen o gece 300 kadar atlı ile bu Mileşova tahtından kaybolup Üsküp şehrinde Fatih Gazi'ye gelip başından geçenleri bir bir anlatıp şahadet parmağını kaldırarak Akşemseddin ve Velî Mahmud Paşa huzurunda İslâm ile şereflenince ismine Ahmed derler.

Hemen o gün Fatih'den 50.000 seçkin cürd atlı asker alıp birkaç adet şahî toplar ile Üsküp Kalesi'nden yola çıkıp menzilleri kat ederek gelip Mileşova Kalesi'ni kuşatıp kale döven topların darbeleriyle döve döve kaleyi feth edince babası bir hile ile kaçar. Ahmed Bey âşık olduğu İspanya prensesini alıp muradına erip kale anahtarlarını Sultan Mehmed Han'a müjde ile gönderir.

Ahmed Bey'in babası olan pis hersek, kaçarak Hersek toprağında Dobra-Venedik yakınında Bolagay Kalesi *[143b]* adında namlı bir hisarı tahtgâh edinip orada karar edince Gazi Mehmed Han sevincinden Mileşova Kalesi'ni bir tuğlu sancak ile Ahmed Bey'e bağışlayıp,

"Babanın vilâyetinden ne kadar el vilâyet feth edersen senin olsun" diye hatt-ı şerifler, fermanlar gelince Ahmed Bey bir yüğrük bey olup gece gündüz cihad ederek Hersek vilâyetini tamamen feth edip Hersekoğlu Ahmed Paşa'nın tahtıdır. Kendileri nice yıldan sonra vefat edince Dil Herseği kasabasında camii sahasına gömülmüştür. *Allah rahmet eylesin.*

Ama ilk defa Hersek toprağında feth olunan bu Mileşova Kalesi'dir.

Mileşova suru zemininin şekli: Gökyüzüne doğru çıkmış bir yalçın kaya üzerinde taş yapı yalın kat sağlam güzel bir kaledir, ancak yer yer top sadmeleriyle bazı yerlerini Ahmed Bey yıkmış, ama 12 adet kuleleri, bütün burçları ve tüm beden dişleri gayet bakımlı ve sağlamdır. Hisar içindeki ambarlarda Kotur Kalesi zahiresi doludur.

Ve tamamı 20 kadar mükellef tahta örtülü evlerdir. Ve Fatih Mehmed Han'ın bir küçük camii, cebehanesi, hazinesi, kuzey tarafa bakar bir sağlam demir kapısı ve bir suluk yolu var, Mileşova Nehri'nden su alınır bir gizli yoldur.

Mileşova Nehri, Hersek Sancağı toprağında Direl Yaylası dağlarından gelip bu Mileşova Kalesi altından geçip Pirepol kasabası içinde Lim Nehri'ne karışır, ama bu anılan su yolu kulesi kalenin canıdır. Kale dizdarı, 150 kadar hisar eri, şahî topları ve yetecek kadar cebehanesi vardır.

Ama aşağı varoşu o kadar bakımlı ve süslü değildir. Ancak 60 kadar tahta ile örtülü kâfir ve Müslim evleridir. Ve 1 camii, 1 hanı, 1 hamamı ve 10 kadar dükkânı var, yer yer bağları ve şebekeli bostanları var.

Bin kadar gazi yiğitleri vardır. Her an Kotur kâfiriyle savaş edip her an hesapsız bolca malla gelirler ve nice Uskok kâfirlerini zincire bağlı esir edip kalelerine getirirler bir alay mücahit gazilerdir. Kotur kâfiri korkusundan çoluk çocuklarını her an kalelerinde koyup çeteye, poturaya ve işlerine giderler. (---) (---)

..... (1 satır boş).....

Bu kaleden yine kuzey tarafa yarım saatte tekrar **Pirepol kasabası**'na gelip oradan sabahleyin batı tarafa 5 saat gidip,

Hersek Sancağı taht merkezi, süslü Taşlıca şehrinin özellikleri

Kale yoktur. Hemen çevresi beyaz billur gibi taşlı dağların ortasında bir geniş yeşil ovanın içinde bir kaynak taşlı su kenarında yapıldığından bu şehre Taşlıca derler. Gerçekten de çevresi taşlıktır, ama Hersek paşasının taht merkezidir, zira bu şehir vilâyet ortasına kurulmuştur. Bu şehir içinde Paşa Sarayı'nda konuk olup şehrine göre 20 kadar odaları, divanhane ve sofaları, anılan kaynak suyu üzerinde bir ahşap kasrı, mutfakları ve pek çok sayıda ahırları ile donanımlı saraydır.

Ve Süleyman Han kanunu üzere Bosna Eyaleti'nde Hersek paşasının bu şehir tahtı olup paşasının padişah tarafından hâssı 1.100.515 akçedir ve tüm zeamet erbabı 24, timar erbabı 224, alaybeyisi, çeribaşısı, yüzbaşısı ve tüm cebelüleriyle 3.000 asker olur. Paşası da 2.000 asker olur, sefer sırasında memur oldukları yerde bulunurlar, seçkin askerdir. 150 akçe kazadır ve nahiyesi 70 adet köylerdir. Kadıya senede 7 kese olur. Paşasına adalet üzere 70 kese olur. Şeyhülislâmı, nakibüleşrafı, ayan, sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, muhtesib ağası, şehir kethüdası, haraç ağası ve bâcdar ağası vardır.

Taşlıca beldesinin zemininin şekli: Bu süslü şehir bir çıplak ve beyaz kar gibi kayaların ortasında bir yeşillik yerde bağlı ve bahçeli zeminde tamamı on mahallenin beşi Müslim ve beş adedi kefere mahalleleridir.

Tamamı 10 adet mihraptır. Evvelâ bunlardan donanımlı ve süslü Bulehnikli Hasan Paşa Camii, sanki bir selâtin camiidir. Hatta bu şehirde ne kadar kurşun örtülü han, cami, imaret ve medrese var ise cümle bu Hasan Paşa hayratıdır. Bu camiin bir uzun ve sanatlı güzel bir minaresi var ki benzeri meğer Üsküp şehrinde Koca Yahya Paşa Camii'nin minaresi ola. Bir yüksek mavi kubbesi *[144a]* var ki sanki doğramacı çarkından çıkmış bir yuvarlak ve yüksek kubbedir. Bu kubbenin çevresinde 6 adet yarım kubbe daha var, ama büyük kubbeden alçaklardır.

Bu camiin yine 4 köşesinde 4 adet ziynet kubbeleri daha var, taşra kıble kapısı sofası üzerinde 4 adet mermer sütunlar üzerinde 3 adet kubbe daha var. Tüm bu sayılan büyük küçük

14 adet kubbelerin üzerinde 14 adet alem bir padişah camiinde görülmemiştir. Gerçi cami küçüktür, ama alemler ne alemlerdir ki bu alemlerle bu cami Osmanoğlu memleketinde alem olmuştur. Her alemin boyu insan boyu kadardır. Hatta bu hayrat sahibi Bulehnikli Hasan Paşa Mısır veziri iken bu alemleri Mısır'da yaptırıp 14.000 altın ile yaldız vurdurup Mısır İskenderiyesi'nden bu alemleri Dobra-Venedik gemilerine koyup Dobra-Venedik'e gelip oradan bu Taşlıca'da camie konur. Hâlâ üstad elinde henüz cilâlanmış gibi ışıldayıp parıltısından insanın gözbebekleri kamaşır. Süleyman Han zamanından beri bu alemlerin renklerine bir zerre kadar koyuluk gelmemiştir.

Bir sanatlı minberi var ki mermer ustası bu minbere bir tarak ve matraka vurup kazmış ki gerçekten de ustalığını gösterip sikkeyi mermerde kazmış. Ve mihrabı üzerinde siyah kadifeden altın işleme bir Kâbe resmini üstad işlemiş ki gerçekten de Mânî ve Bihzâd nakşı işlemiş.

Bu camiin avlusunun çevresi ağaç parmaklıktır, zira hayrat sahibi Hasan Paşa vefat edince avlunun çevresi eksik kalmışdır.

Bu camide bir garip temaşa var. Bu camiin döşeme hasırlarını Hasan Paşa, Süleyman Han asrında Mısır'dan göndermiş, bir çeşit Mısır hasırıdır. Günümüzde henüz usta elinden yeni çıkmış gibidir. Bu sanatlı hasırı işleyen usta gerçek hasır ustası imiş. Daha nice yüz yıl duracağı muhakkaktır.

Sonra Hacı Hüseyin Camii, Hacı Rıdvan Camii, Hacı Ali Camii, Odabaşı Camii, sonra Ahmed Bey Camii daha yenidir.

Bu adı geçen camilerin tamamı kalabalık cemaate sahip, aydınlık, süslü ve mamur camilerdir.

Mescitleri: Tamamı (---) adet mahalle mescitleridir. (---) (---) (---) (---)

Medreseleri: Hepsi 2 adet medresedir, ama özel dârülhadisi ve dârülkurrâsı yoktur. (---)

Ebced okuyan çocuk mektepleri: Hepsi 3 yerde ciğer köşesi çocuklarına mektepleri vardır, ama oğlanları havalarında ve hevesleri peşinde bir alay çocuklardır.

Tarikat erbabı derviş tekkeleri: Tamamı 2 adet şanlı Âl-i Abâ dervişlerinin fukara meskenleri tekkeleri vardır. (---) (---)

Fakirlere ziyafet evi imaretleri: Bir yerde Hasan Paşa'nın

aşevi imareti var ki sabah akşam tüm yoksullara çorbası dağıtılır.

Hamamları: Hepsi 1 adet hamamdır, o dahi Hasan Paşa Camii'nin kıble kapısı ardında suyu ve havası hoş hamamdır.

Tüccar hanları: Tamamı 3 adet tüccar hanlarıdır var. Tüm Çin, Hıtâ ve Hoten malları bulunur hanlardır. Ama bu güzel hanın hayrat sahibi Bulehnikli Hasan Paşa bu hanı çarşı içinde bedesten gibi kale şeklinde kârgir olarak yapıp bütün kubbeleri mavi has kurşun ile örtülü mamur bir han etmiştir ve kapısı önünde iki lüleli âbıhayat çeşmesi vardır.

İleri gelenlerin saraylarını bildirir: Tamamı bağsız ve bahçeli 700 adet kârgir yapı, tahta, kiremit ve kayağan örtülü güzel hanelerdir. Bunlardan Paşa Sarayı başka bir mahallede büyük saraydır ki şehrin doğu tarafında bulunup Berezniçse Nehri kenarındadır.

Çarşısı, bedesteni: Tamamı 200 kadar dükkândır, ama çoğu tüfengci dükkânları ve sanat ehli dükkânlarıdır.

..... (1 satır boş).....

Şehrengizinin tamamlanması: Evvelâ bu şehrin suyu ve havası hoş olduğundan tertemiz mahbûb ve mahbûbeleri olur. Caddeleri de pâk kaldırım döşeli ve çarşı yolu bir geniş yoldur.

Bu şehrin lodos rüzgârı tarafı iki saat uzunluğunda bir yeşillik ovadır ki içinden Tihotine Nehri akar. Bu nehrin ilk doğduğu yer, yine Hersek Sancağı yaylaklarında (---) dağdan çıkıp Berezniçse Nehri ile (---) nehri karışır. ***[144b]*** Bu Taşlıca Ovası'nda asla bir arşın boş toprak yoktur. Bütün zemini geniş ve ürünlü, tüm ekinlikleri güzel, toprağı halk arasında beğenilir olup yeşil ovaların içi mamur köyler ve çiftlikler ile bezeli olan geniş bir ovadır.

İmaret sebebi odur ki bu Hersek diyarında amber kokulu pâk toprak azıcık olduğundan bu sahranın toprağında imar yerleri çok olmuştur. Bu ovanın çevresi fırdolayı beyaz kar gibi yamru yumru kayalar taşlar olduğundan bu şehre Taşlıca derler.

Bu şehrin doğu tarafındaki beyaz kayadan bir beyaz berrak billur gibi Berezniçse pınarı doğup Paşa Sarayı köşkleri altında büyük havuzlara dolup oradan geçip şehir içinde Tabaha-

ne Çarşısı'nda kullanılır, oradan nice un değirmenlerine uğrayıp yüzlerce bahçelere ve şebekeli bostanlara uğradıktan sonra ova içinde akarak Tihotine Nehri'ne karışır.

Bu adı geçen Berezniçse pınarının çıktığı yerde türlü türlü alabalıkları var ki her biri seyre değer.

Bu şehrin dört tarafı çıplak yalçın kayalı dağlar olmak ile kışı gayet sert olduğundan bağları asla yoktur, ama bahçeleri çoktur. Bu şehir halkının tüm bağları Pirepol kasabası dağlarındadır.

Bu şehirde ne derece kar yağdığı ondan belli ola ki Pirepol kasabasından gelirken Babine Yaylağı'nda "Kardan yollar kaybolmasın" diye büyük çam direklerini yol üzerine dikmişler. Tâ bu mertebe rahmet karı yağıp 5-6 ay kar durur, ama yine taşlık kayalık diyar olduğundan 4-5 ay şiddetli sıcağı olur. Kısacası yazı yaz ve kışı kıştır.

Bu şehir gayet serhat yerdir. Hatta Venedik kâfirinin Kotur Kalesi bu şehrin güney tarafına iki konak yer olup Kotur'un Uskok kâfirleri bir gecede dağlar içinden gelip bu Taşlıca'dan esir alıp ara sıra kâfirler de esir olup giderler, bir serhat şehirdir.

Bu şehrin sanayiinin beğenilenlerinden; dalyan boylu sanatlı tüfengleri ve çakmaklı tabancalı tüfeng puşkaları meşhurdur.

Taşlıca'nın taş döven it canlı atları ve Hersek beygir pirapçeleri (at) ve komor beygirleri çok meşhurdur.

Bu şehir halkı *"Elbisenin iyisi (eteği) kısa (yerde sürünmeyeni) olanıdır"* hadisi üzere dizleri gözünde tüm çuka dolama, serhatli, sıkma kopçalı çakşır, kubâdî pabuç ve başlarında çeşit çeşit renkli çukadan samur ve zerdeva sedhatli kalpakları giyerler. Hepsi kılıçları ve tüfengleriyle gezip çalışıp kazanır bir alay mücahit gazilerdir ve Boşnakça konuşur, sofra sahibi, garip dostu adamlardır.

Bu şehirden kalkıp batı tarafına nice mamur köyler geçip 6 saat taşlık yerlerde **Bulehnikli Cafer Bey Ocağı**'nı geçip 4 saat daha gidip,

Ledenice Deresi, yani ibretlik Çayniçse kasabası'nı özellikleri

Latince Çayniçse (---) (---) (---) demektir, ama niceler Çaynice derler. Süleyman Han yazımı üzere Hersek Sancağı paşasının toprağındadır, ama hâss-ı hümâyûn olup defterdar paşa tarafından zabt olunup 200 adam ile hâkimi voyvodadır. Bir hâkimi de

150 akçe payesiyle yüksek kazadır. Kethüdayeri, yeniçeri serdarı, muhtesibi, şehir kethüdası ve ayanı vardır.

Çaynice zeminini şekli: Bu kasabanın zemini gibi bir tuhaf gülünç, maskara ve korkunç ve tehlikeli, dereli ve tepeli bir garip ve acayip zeminli şehir görmedim. Hatta bu kasabanın üç tarafı, gökyüzüne doğru uzanmış heybetli dağlar üzerinde göklere baş uzatmış uzun ağaçlar ve kiraz ağaçları ile süslenmiş dağlar ve nice yerleri safi Rıdvan cenneti bağları gibi bağlardır.

Bu dağların uçurum olan tehlikeli dereleri sanki gayyâ dereleri ve cehennem çukuru dereleridir. Yaradan hakkı için insan bu derelere bakmaya cüret edemeyip gözleri kararır.

Bu anılan büyük derelerin güney tarafında yüksek dağların üzerine Çaynice kasabası imaretleri bulunup tüm evleri İstanbul'da Cihangir Yokuşu evleri gibi birbiri üzere birbirinden yüksek zemine daracık evlerdir. Bu şehir içinde de bir uçurum kayalı ve topraklı kanara ve minare boyu cehennemin *veyl* ve *sakar* deresi var ki insan aşağı bakınca ödü patlar. Her sene bu uçurum dereye nice çocuklar, at ve katırlar uçup helâk olur.

Bu dere önce yazılan ***[145a]*** derelerden melundur, zira şehrin mamur ve kalabalık yerinde bulunmaktadır. Hatta Hacı Balı adlı bir hayır sahibi bu cehennem deresi üzerine bir sırat köprüsünü bir kayadan bir kayaya yaptırmış ki gerçekten de onu yapmaya insanın gücü yetmez. Bundan da aşağı bakanın ödü patlayıp vücudu güz yaprağı gibi titrer.

Bu şehirde 5 Müslüman mahallesi ve 3 kefere mahallesi vardır. Evvelâ Sinan Paşa Mahallesi, Türbe Mahallesi, İmaret Mahallesi, Karşı Mahalle, Aşağı Mahalle, Yukarı Mahalle ve Dere Mahallesi, meşhur bildiğimiz mahalleler bunlardır.

Tamamı büyük küçük 700 adet kârgir yapı tek katlı ve iki katlı saraylar ve diğer orta hâlli evlerin tamamı kiremitli, tahta şindireli ve kayağan örtülü birbiri üzerine tehlikeli yerde çeşit çeşit haneler vardır, ama bahçeleri azdır ve avluları dardır.

Ve tamamı 10 adet mihraptır, ama 5 adedi selâtin camii gibi müminlerin camileridir.

Evvelâ bunlardan çarşı içinde donanımlı, süslü ve güzel yapı Sokollu Mehmed Paşa damadı Sinan Paşa Camii, gerçi bir kubbeli camidir, ama gayet geniş, sanatlı, mihrap ve minberi

murakka gibi bir mabetgâhtır. Billur, necef ve moran camlarına âlemi aydınlatan güneşin ışıkları bu camlara vurduğunda cami nur iken nur üstüne nur olur.

Dış sofası üç adet mavi, baş aşağı, yuvarlak kubbelerdir, ama ibret verici bukalemun nakışlı kubbelerdir. Ancak avlusu dardır.

Bu cami bir uzun, yüksek, düzgün minareye sahiptir ki mimari ilmine malik olanlar olan insafla bakarsa elini ağzına götürüp "Binlerce bârekallah" deyip hayretler içinde kalır. Zira böyle bir dar uçurum yerde bu camie temel tutturup böyle bir Bilâlî minareyi inşa eylemek insanoğlunun yapacağı şey değildir.

Avlusunun çevresinde öğrenci odaları olup avlu ortasında seyre değer bir çeşit hoş havuzu var ki fıskiyeleri göklere fırlayıp tüm Hanefî musluklarından namaz kılanlar abdest yenileyip Allah'a ibadet ederler. Camiin kıble kapısının üst tarafında Karahisarî tarzı tezhipli hüsn-i hat ile bu tarih yazılmıştır:

Kılıp ihyâ Sinan Beğ öz diyarın,
Yapup bu camii kıldı hoş ihsân,
Tefekkürle çıkardım tarihini,
Güzel oldu münâsib beyt-i Rahmân.

Sene 972.

Ve camiin sağ tarafında bir yüksek kubbe içinde hayrat sahibi Sinan Paşa yatmaktadır. Sokak aşırı Sinan Paşa Sarayı'na bitişik Sinan Paşa oğulları da bir türbede gömülüdürler. Bu şehrin tüm büyük hayır yapıları Sinan Paşa'nın hayratı olup baştan başa kurşunlu yapılar bu şehri tutmuştur.

Sonra (---) camii. Bu da kurşun kubbeli ve yüksek minareli bir aydınlık camidir. İbadet edip bildiğimiz camiler bunlardır. Geri kalanı 8 adet mahalle zaviyeleridir. Bunlarda iki kârgir minare ve üç adet tahta minare var, diğer mescit ve zaviyeler minaresizdir.

Bu şehir içinde aşağı uçurum derelere kadar 50 civarında su değirmenleri vardır.

Üç adet medreseleri vardır. Bunlardan Sinan Paşa Medresesi mamurdur. Ve hepsi 5 adet ilim yuvası mektepleri vardır.

Ve 4 adet şanlı derviş tekkesi var, ama Halvetî ve Kâdirî tekkeleri mamurdur.

Üç adet kara ve deniz tüccarı hanları vardır. Her birinde La-

ristan, Moltan, Venedik ve Frengistan malları bulunur. Köprü başında Hacı Balı Hanı sanki kaledir. Her bir hanları bedestene benzer hanlardır.

Ve bir adet hamamı vardır, ama gayet sanatlı, aydınlık ve hoş havalı hamamdır.

Toplam 200 kadar dükkândır, ama saymadım, ancak bedesteni yoktur. Hacı Balı Hanı yakınında uçurum dere başında demirci dükkânları çoktur.

Gazi Sinan Paşa hayratı olan bir adet fakirlere aşevi imareti vardır. Camiiyle Paşa Sarayı yakınında bir aşevi imaretidir ki tüm gelen gidenlere, zengine, yoksula, yaşlı ve gençlere sabah akşam *"Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın"* (*Kur'ân*, Hûd 6) âyeti üzere nimeti bol bol dağıtılan bir ziyafet evidir.

Ve toplam 7 adet gezinti yerleri ve dinlenme yerleri var ki Hersek Sancağı'nda böyle İrem gezinti yerleri yoktur. ***[145b]*** Ama bunlardan Meram bağı gibi mesiregâhı Çayniçse şehrinin kıble tarafında Taşlıca şehrinden gelirken Çayniçse'ye yarım saat yakın yol üzere Sinan Paşa Çeşmesi'nden tâ Çayniçse'ye kadar anayolun sağı ve solu tamamen yüksek kiraz ağacı hıyâbânının öte kıble tarafında bin adım yakın,

Gazi Murad Baba Tekkesi mesiresi

Bir yüksek Bektaşî tekkesi gezinti yeridir ki seyre değer bir Âl-i Abâ abdâl dervişleri ocağıdır. Tüm Çayniçse dereleri, imaretleri, dağları ve bağları bu tekke maksuresinden görünür bir yüksek dergâh seyirliğidir.

Bir maksuresi altında bir âbıhayattan haber verir buz parçası gibi bir berrak suyu var ki sıcak Temmuz ayında üç yudum su rahatça içilemez bir soğuk suyu var.

Bu İremezâtın türlü türlü, al al kirazlarını derip devşirip bu buz parçası suya koyup yenildiğinde insana hayat verir.

Bu sürur yurdunda nice çemenzâr sofalar ve nice nişimenler var. Nice yüz bin yüksek ağaçların gölgesinden aydınlatıcı güneşin ışıkları tesir etmeyip bir çeşit uzun gölge olur ki sanki Acem hıyabanı olur.

Nice bin hoş sesli kuşların yanık sesleri gezintiye gelenlerin ruhlarına can bağışlar. Ve nice yerde akarsular üzerinde kebap

dolapları dönerek insan yapışmadan kebaplar Mevlevî gibi semâ ederek pişip yenilir. Her köşesinde nice bin sâdık âşıklar sevgili ve dostlarıyla hikâyeler anlatarak ve güzel seslerle musiki fasılları ederek sabah akşam taraf taraf Hüseyin Baykara meclisleri olur.

Kısacası, başka şehrin halkı bu eğlence yerine yiyecek ve içecekleriyle gelip çeşit çeşit can sohbetleri edip eğri suratlı dünyadan kâm aldık, zannederler. Daha sonra bu tekkede gömülü olan Gazi Murad Baba'yı ziyaret ederler. Ve,

Namazgâh Mesiregâhı

Gerçi Öziçe şehri musallâsı gibi Meram bağı değildir, ama bu da bir garip yeşillik, lâlezar seyirlik, güzel ağaçlar ile bezenmiş, gül ü gülistan ile süslenmiş bir sâlihler yuvası, hoş havalı, açıklık, geniş bir ibadet meskenidir. Hatta adı geçen Murad Baba Sultan mesiregâhını ve bu namazgâhı yapan hayrat sahibi namazgâhın yol aşrısında bir yüksek türbede gömülü olup Murad Baba Tekkesi'nin Bektaşî fukaralarından türbedârları vardır.

Bu Çayniçse şehrinin tüm mezarlıkları bu mahalde anayol üzerinde bir suskunlar âsitânesidir ki *summun bükmün* olup yatarlar, ama hâl dili ile bu hakir Evliya'dan bir Fâtiha rica ederler. Mezarlık sakinlerinin ruhları için, Allah rızası için *salavâtla birlikte el-Fâtiha.*

Çaynice kasabası şehrengizinin tamamlanması

Gerçi bu şehir gayyâ dereleri gibi tehlikeli ve korkulu yere kurulmuştur, ama suyu ve havası gayet hoş, bakımlı ve şenlikli kazadır, her tarafı yaylalı dağlar ve bağlardır. Ve köyleri birbirlerine yakın olup dip dibe verimli büyük köylerdir.

Halkı tamamen Boşnakça konuşup hepsi serhatli esvabı giyerler. Kadınları yassı baş olup siyah bez ferace giyerler ve gayet edepli gezer, ırz ehli müminelerdir. Halkının tamamı dostlardan, sofra sahibi velinimet, Allah adamı erlerdir. Ve ırz ehli, hâl ehli ve tarikat ehli kimseleri var ve gayet garip dostu zevk ve şevk ehli, dost canlısı, hafif ruhlu adamları var. *Hatta Sultan Murad Han Allah rahmet eylesin* musahibi olup hâlâ Sadrazam Köprülüzâde Veziriazam tezkireci efendisi olan Lâğarî ve Mezâkî Efendi bu Çaynice toprağından olduğundan onun hanesinde hakir konup bu şehir halkıyla 3 gün eyle zevk u safâlar ettik ki anlatılmaz.

Bu şehrin beğenilenlerinden; çeşit çeşit baltaları, Ferhadî külünkleri ve at bukağıları yarbendlerinden çok şey elde ettik.

..... (2 satır boş).....

Oradan tüm dostlar ile vedalaşıp ve namlı yoldaşlar alıp 2 saatte **Mahmud Sipahi Ocağı menzili**ni geçip 4 saat daha gidip,

Taht merkezi Hersek Koca şehri, yani eski işlek belde Foça şehrinin özellikleri (---) (---) [146a]

Latin tarihçilerine göre bu eski şehir tâ Hazret-i Yahya zamanı yapıldı ki Hazret-i Risâlet-penâh'ın doğumlarından 620 sene önce Her İrşek yapısıdır ki 346 sene yaşayıp ilk defa bu Hersek diyarını o Her İrşek Kral yaptığından "Her İrşek"den bozma Hersek derler.

Hâlâ yine Nemse ve Macar papazlarının Rim Papa'dan bir mertebe aşağı olan papalarına irşek derler, Latin kavmi hersek derler.

Bu Koca diyarı, Her İrşek Papa zamanında o kadar mamur imiş ki bir ucu Zagor Yaylası'nda, bir ucu Çemerne Yaylası'nda ve bir tarafı Tihotine Nehri yalılarında imiş. Nice kraldan krala geçip sonunda 859 tarihinde Fatih Sultan Mehmed Han feth edip dağlar içinde kaleleri haraptır.

Hâlâ Süleyman Han Gazi yazımına göre Hersek Sancağı toprağında Hersek paşasının hâssı olup hâkimi voyvodadır ve 300 akçe payesiyle 77 adet nahiye köyle şerif kazadır.

Hersek Sancağı (---) (---) kazadır. İnşaallah her biri sırası geldiğinde yazılır. Şeyhülislâmı, nakibüleşrafı, sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, haraç ağası, muhtesib ağası, bâcdâr ağası, şehir kethüdası ve ayanı da vardır.

Foça şehri zemininin şeklini bildirir: Büyük Drin Nehri kenarında doğudan batıya uzunlamasına kurulup kıblesi, güneyi ve batı tarafı birer top menzili yüksek ağaçlı ve ormanlı dağlar olup büyük şehri bu vadilerde bir düz geniş kırlıkta tâ Drin Nehri kenarına kadar kat kat bezenmiş bağlı ve bahçeli, tek katlı ve iki katlı kârgir yapılı geniş hanelerdir.

Beldenin mahallelerinin isimleri: Tamamı 18 adet mahalledir. 10 adedi Müslüman mahallesi, 8 adedi Sırp, Bulgar ve Latin kefereleri mahallesi ve bir mahalle Yahudilerdir, ama Rum,

Ermeni, Macar ve Freng kefereleri yoktur. Meşhur mahallelerinin isimleri budur: Evvelâ,

..... (1,5 satır boş).....

İleri gelenlerin sarayları ve evleri: Tamamı 2.160 adet cennet bahçeli donanımlı ve süslü, kiremitli ve kayağan ile örtülü bakımlı hanelerdir ki her biri Acem çâr-bağı gibi güzel evlerdir. Bunlardan yeni yapı Âsitâne-i saadette sipahiler halifesi olan Kadızâde Mustafa Efendi Sarayı, Beğko Sarayı, Paşocık Sarayı ve Serdar Sarayı (---) (---) (---). Bunlar meşhur ve mamur hanelerdir.

Osmanoğlu vezirleri camileri ve diğer müminlerin hayratları

Evvelâ bu şehir içinde 17 adet mihrap vardır. Ama bunlardan eski, çarşı içinde Sultan Bayezid-i Velî Camii: Bir eski yapı, sâdıkların mabedgâhıdır. Dört köşe duvar üzerinde balıksırtı tahta kubbe üzere kurşunlu ve bir minareli camidir.

Fâtıma Sultan Camii: Bu da saf kurşun ile örtülü bakımlı bir camidir. Sonra,

Bu şehrin batı tarafı sonunda Şeyh Pîrî Efendi Camii sade yapıdır.

Sonra Defterdar Paşa Camii, bir minare ve kurşunlu camidir. Sonra,

Hacı Osman Ağa Camii'nin kapısı üzerinde tarihi budur:

Yapı-yı câmi-i cennet misâl-i Hacı Osmân'ın,
Aceb a'lâ ibâdetgâh-ı erbâb-ı safâ oldu,
Ziyâret eyleyen hayrâtının itmâmına târîh,
Dediler câmi-i ra'nâ makâm-ı dil-küşâ oldu.

Sene 1022.

Bu nurlu cami baştan başa kurşunlu tahta kubbedir.

Sonra Kadı Osman Efendi Camii'nin kapısı üzerinde tarihi budur:

Târîhuhu tûbâ limen dahalehu zâhiren.

Sene 1002.

Foça şehrinin bu tarafında olan büyük camiler bu anılan camilerdir. Bunlardan başkası tamamen mümin mescitleridir. Hepsi 11 adet mahalle zaviyeleridir.

Bu Foça şehrini Tihotine Nehri ikiye bölmüştür.

Nehrin karşı doğu tarafındaki camileri bildirir

Evvelâ Tihotine Nehri'ni ağaç köprüden karşı geçip köprübaşında Hasan Paşa Camii, Alaca Cami namıyla meşhur olmuş bir süslü mabetgâhtır ki Bosna Eyaleti'nde, İzvornik Sancağı'nda, Taşlıca şehrinde, Çaynice şehrinde ve Mostar şehrinde böyle benzersiz bir cami yoktur.

Sultan Süleyman Han'ın mimarbaşısı Koca Mimar Sinan Ağa'nın baş halifesi Mimar Ramazan Ağa yapmıştır. Bütün ustalığını sarf ederek bu Alaca Camii öyle aydınlık ve süslü etmiştir ki bu nur dolu camide olan mimarî hendese ilmi üzere *[146b]* o kadar tasarruflar ve o kadar tatlılıklar ve incelikler gösterip bir şirinkârlıklar etmiş ki dünya yüzünde böyle bir işçilik, geçmişin bir mimarı böyle bir ustalık göstermemiştir.

Şehrin tüm camilerinden aydınlık ve nurlu olup şehre güzellik vermiştir. Gerçi küçük camidir, ama Rum, Arap ve Acem'de övülen şirin bir camidir. Hatta yapı ustası dört köşe duvar üzere bir ibret verici yuvarlak kubbe yapmış ki benzeri meğer bukalemun atlası kubbesi ola.

Minberi, mihrabı, camları, pencereleri ve müezzin mahfili has ve beyaz mermerden Fahrî oyması gibi şebekeli, işli yapılardır ki her biri birer çeşit büyüleyici sanatlar var. Dış sofada 4 adet beyaz billur gibi mermer sütunlar üzere 3 adet yüksek kubbe var, bu sofa üzerinde kalabalık cemaate kar ve yağmur serpmesin için çam direklerin yirmi adedini sırayla dizip hendeseyle ağaçtan bir çeşit sundurma saçak etmiş. Çeşit çeşit Medineler, gilviler, turalar ve mukarnaslar etmiş ki gören insanın aklı hayrette kalır. Zira tüm işi Fahrî oyması gibi şebeke oyma saçaktır. Bu sofanın kıble duvarı baştan başa Bihzâd, Mânî ve Şahkulu kalemi bukalemun nakşı ola.

Avlusunun tam ortasında, bir çemenzâr yerde 6 adet ince sütun üzerinde bir yüksek köşk kubbesi gibi, bir yüksek sivri mînâ kubbe altında mermer ustası bir abdest havuzu edip fıskiyelerinden akarsuları fışkırıp gören sevdalı adamların sevdası gidip abdest tazelerler, bir sanatlı Şâfiî havuzudur.

Bu camiin sağ tarafı yol kenarında dört sütun bir şahane yüksek kubbe edip çevresini demirci ustası bir çeşit demir kafesler ve pencereler etmiş ki sanki Demirci Hazret-i Davud işi

olmuş. Bütün usta mühendis, dünya seyyahı, âlim ve kâmil bu kubbeye ve bu demir şebeke kafeslere insafla bakınca parmağını ağzına götürüp şaşırıp hayran olurlar.

Ve hayrat sahibi Hasan Paşa Budin defterdarı iken Budin'de vefat edip vasiyeti üzere pâk cesedini bu Foça şehrinde bu camiin sahasında anılan kubbe içinde defn ederler. Hâlâ nur dolu bir türbedir. *Allah rahmet eylesin.*

Gerçekte bir tabiat sahibi, velinimet, kerem sahibi, Hâtem-i Tay ve Cafer-i Bermekî gibi bir güzel huy sahibi cömert kimse imiş. Hatta mal esirgememek ile yapıcısı olan Mimar Ramazan, yaptığı 21 adet camilerin her birinden birer çeşit sanat alıp bu camide icra ederek ve tüm gücünü ve ustalığını sarf ederek bir ibadethane etmiştir ki Rumeli diyarında benzeri yoktur. Meğer Kudüs-i Şerif'de Sahratullah Mescidi ola.

Ve merhum yapıcısı cömert olduğundan bütün diyarların maarif sahipleri birer çeşit sanatlı şeyler icat edip hayrat sahibine hediyeler götürüp her biri bol bol ihsanlar alıp o hediye gelen sanatlı avizeleri cami içinde asıp Çin gelinevi gibi nurlu bir cami, bir mabedhane olmuş.

Bu camiin kıble kapısının üstünde beyaz ve has mermer üzere Karahisarî tarzı hüsn-i hat ile tarihi budur:

Kad benâ hâze'l-câmi'e'ş-şerif sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Hasan bin Yusuf ve elkâ târîhehû: Yâ Kayyûm, men tekabbele bi-kabulin hasen.

Sene 1047.

Kısacası cennet gibi bir Hasan Paşa Camii'dir ve minaresi camiine göre çok çok yüksektir.

Bu camie bitişik Emin Mehmed Ağa Camii: Sevimli, süslü ve acayip camidir, ama cemaatten garip camidir. Bu camie halk arasında Paşa Camii derler. Kapısı üzere tarihi böyle yazılmıştır:

Kad benâ ve vesse'a bi-câmi'i'ş-şerif Mehmed Ağa ibn Abdüllatîf el-mütevellî vaka'a't-tahrîr fî sene ihdâ ve sittîn ve seb'i-mi'e,

diye yazılmıştır. Sonra,

Cafer Efendi Camii: Kurşun ile örtülü nur dolu bir camidir. Sonra,

Ali Hoca Camii: Benzersiz, eski camidir.

Süleyman Bey Camii: Bu da geniş ve gönül açıcı bir camidir, ama cemaati azdır.

Bu camilerden başka bu tarafta mahalle mescitleri vardır. Allah daha da fazla ede.

Medreseleri: Tamamı 6 adet medresedir, ama bu bütün medreseler, beri Büyük Foça'dadır.

Dârülkurrâları: Gerçi özel kubbe ile yapılmış dârülkurrâsı yoktur, ama Bayezid Han Camii'nde kurrâsı vardır.

Dârülhadisleri: Üç yerde hadis ilmi görülür. Evvelâ Bayezid Han Camii'nde ve Fâtıma Sultan Camii'ndedir. *[147a]*

Ciğer köşesi çocukların mektepleri: Hepsi (---) adet çocuk öğretim yerleri, mektepleri vardır. (---) (---) (---) (---)

Âl-i Abâ abdâlları tekkeleri: Tamamı 8 adet tarikat erbabı hankâhı, şanlı derviş tekkeleri vardır. Bunlardan şehrin kıblesi tarafındaki bağlar ve bahçeler içinde çarşı pazara bakar bir hıyâbân içinde Bayezid Baba Sultan Tekkesi gayet iç açıcı ve cihan-nümâ tekkedir. Türlü türlü maksureler ile, Keykâvûs mutfakları ile, çemenzar ve mastabalar ile bezenmiş İrem bağı gibi gönül erbabı dinlenme yerleridir. Hizmetçileri tamamen Bektaşî fukaralarıdır. Ve Halvetî tekkesi ve Kâdirî tekkesi,

..... (1,5 satır boş).....

Meşhur fakr u fâka yuvası tekkeler bunlardır.

Tüccar hanları: Hepsi 5 adet tüccar hanları vardır. (---) (---)

Hamamları: Tamamı 3 adet hamamdır. Biri merhume Fâtıma Sultan Hamamı'dır. Biri Bayezid Han Hamamı 'dır, biri de yeni yapı Sipahiler Halifesi Mustafa Efendi Hamamı'dır. Bu hamam yakınında mahkeme de Mustafa Efendi'nindir.

Dua okuyan zahid musallâsı: Mustafa Efendi Hamamı yakınında bir geniş namazgâhtır ki tüm beldenin ileri gelenleri burada dua ederler.

Gelen gidenler için aşevi imaretleri: Hepsi 2 adet yemek yenilen imaret vardır. Biri Bayezid Han'ın ve biri Alaca Cami'indir.

Yiyeceklerini beğenilenleri: Evvelâ Drin Nehri'nde 40 çeşit balıkları, beyaz ekmeği ve süzme balı (---) (---) (---)

Tanrı nimeti yenen meyveleri: Evvelâ 7 çeşit sulu, yemesi hoş üzümü, kirazı, vişnesi ve yere basmaz armudu meşhurdur.

İrem bağı bahçeleri: Muhtesib ve bâcdar ağa "Toplam 26.000 bağ dönüm hakkı öşür verir" diye anlattılar.

Esnaf çarşısı: Tamamı 540 adet dükkândır. Gerçi bedesteni yoktur, ama yine her meta mevcuttur.

Âbıhayat tatlı suları: Bu işlek şehrin bağları dağları ile şehrin pazar yeri olan imar kısmının tâ ortasından büyük Drin Nehri derya gibi akar. Bir şekilde, at, katır ve Mahmudî fil ile geçilmez, Seyhun ve Ceyhun Nehri gibi kararsız bir nehirdir, devamlı akar.

Bu nehrin kıblesi tarafı büyük şehirdir. Kuzey ve batı tarafı baştan başa dağları ürünlü bağlardır. Bütün belde halkı kayıklara ve çırnıklara binip karşı taraftaki İrem bağlarına, bahçelerine ve bostanlarına geçip yiyip içer, eğlenirler.

Şehrin önemli sarayları ve yüksek haneleri tamamen bu Drin kenarına döşenmiştir. Bazı evlerinin şahnişin ve pencereleri Drin Nehri'ne bakmaktadır. Yine bu hanelerin de enseleri bağlı ve bayırlı yerlerdir.

Bu şehrin Drin Nehri kenarınca uzunluğu tam 4.000 germe adımdır.

Bu Drin Nehri, güney tarafta Hersek diyarının tâ ortasında Kolaşın ve Çemerne yaylaklarından, Zagor ve İlok dağlarından doğup toplanarak ilk önce bu büyük şehir içine uğrayıp bir saat yer bağlar içinde dosdoğru akıp asla başka yerleri gibi eğri büğrü akmayıp derya gibi coşup akarak bu şehir içinde doğu tarafa gider. Oradan şehrin doğusunda Alaca Cami önünde Tihotine Nehri akıp tabahane dibinde Drin Nehri'yle bir olup daha da büyük nehir olur.

Tihotine Nehri'nin özelliği

Bu küçük nehir, büyük Foça şehrinin doğusundan akar. İlk kaynağı, kıble tarafında 10 merhale uzak mesafede olan Arnavutluk'ta Prizren Sancağı'nda Bihor nahiyesi dağlarından ve asi Arnavutluk'un Pive, Nikşik, Zatarnak ve Durobnak dağlarından gelip Plav Kalesi altından geçip sonra Taşlıca şehri sahrasından geçer, oradan Foça şehri içinde akarken Foça şehrini ikiye böler. Bu Tihotine, Büyük Foça'dan karşı Alaca Cami Foçası'na iki yerden ağaç köprü ile geçilir.

Bu mahalde anılan tabahane dibinde Drin Nehri'yle akarak kuzey tarafa gidip Üstikolina kasabası'na uğrayıp oradan Bosnasarayı Vişegrad'ına, sonra İzvornik Kalesi'ne uğrayıp oradan Beline kasabası'na varır. Sonra Dıraç Kalesi dibinde büyük Sava

Nehri'ne karışır. Sava, Belgrad dibinde Tuna Nehri'ne, *[147b]* Tuna Nehri, Kili Kalesi, Tolça Kalesi ve Karahırmen Kalesi aralarında beş yerde Karadeniz'e karışır.

Foça şehri şehrengizinin tamamlanması

Evvelâ Hersek Sancağı'nda meşhur iki büyük şehir vardır. Biri bu Foça şehridir, biri Mostar şehridir.

Ama Foça şehrinin suyu ve havasının güzelliğinden mahbûb ve mahbûbesi gayet övülür. Hatta oğlanları 20 yaşına ulaşınca henüz olgunlaşmış seçkin ve düzgün civan yiğit olurlar. Erkekleri o kadar yaşlanırlar ki hareket etmekten kalıp yalnızlık köşesinde ibadetle meşgul olurlar, ama hepsi temiz inançlı, mümin ve muvahhid adamlar ve salih kimselerdir.

Erkeklerin giysileri: Hepsi renkli çuka esvap giyerler. Seçkinleri beyaz sarık sararlar, ama orta hallileri yine kısacık esvap, kopçalı çakşır, kubadî pabuç, elvan çuka samur ve zerdeva kalpak giyip Boşnakça konuşur bir alay ticaret ve sanat erbabı adamlardır, ama hacıları ve gazileri çoktur.

Kadınlarının giysileri: Bütün kadınları yassı başlı, beyaz çemberli, tamamı bezden ve siyah çukadan siyah ferace giyip Râbia-i Adeviye perdesinde zâhide kadınları olur. Yıldız gibi temiz kızları gayet perhizkâr olur. Çocukları gayet kavrayışlı olup akıllı, olgun ve zeki tabiatlı olurlar ki nice manzum kitapları tamamen ezberlemişlerdir. Delikanlı yiğitleri, şehbaz, cesur ve hünerli gençleri silâhlı kırkar ve ellişer adet yiğitleri küme küme olup Venedik kâfirinin Kotur Kalesi, Perast Kalesi, Pirmorya ve Loboşka tarafları kâfiriyle daima ceng ederler, bir alay gazileri vardır.

Kısacası, garip ve acayip iklimden olup uleması garip ilimlere ve pek çok fenlere maliklerdir. Usta hekimleri ve cerrahları çoktur.

..... (1,5 satır boş).....

Foça ziyaret yerlerini bildirir: Evvelâ abdâllar sultanı Bayezid Baba ve kardeşi oğlu Murad Baba, tekkesinde gömülüdürler. (---) (---) (---)

Foça şehrinin ibret verici köprülerini bildirir

Bir Foça Kalesi de, Anadolu tarafında İzmir şehrine yakın Menemen Kalesi nahiyesinde Akdeniz kıyısında Kara Foça

adında bir kale daha vardır. Ama bu Hersek Foçası'nın batı tarafında şehirden yarım saat uzak Burut Köyü'nde büyük Drin Nehri üzerinde gökyüzüne uzanmış bir göz bir ağaç köprü vardır ki bu cihanda benzeri olmadığından başka gayet tehlikeli ve korkulu geçittir, zira kârgir değildir. Geçmişin ustaları büyük ve uzun kalyon direklerini nehrin iki tarafında olan kârgir ayaklar üzerine kırlangıç kanatları gibi biribiri üzerine birbirinden ileri sanat ile dizmişler. İki tarafta dizilen direkleri yaklaştırıp bu köprünün ortasına yan yana 5 adet kalyon direklerini birbirlerine bağlayıp büyük bir ağaç köprü, bu seyre değer köprüyü yapmışlar ki bir vilâyette benzeri yoktur. Bütün at, katır ve diğer hayvanlar ve insanlar tüm bu ibretlik köprüden geçerler, ama gayet pek sallanır ve insan aşağı bakarsa gözleri kararıp midesi bulanır.

Bu diyarda asla araba yoktur, ama şayet araba olsa, bu köprüden geçemez. Bütün kara ve deniz seyyahları arasında bu Süleyman Han Köprüsü meşhur olup bu köprü bakımına 10 adet köy vakfolunmuştur.

Sonra yine Foça şehrine gelip birkaç dost ile gezmek, seyretmek için Tihotine Nehri'ni geçip 5 saatte Drin Nehri kenarıyla kuzey tarafa taşlıklar içinde gidip,

Üstikolina kasabasının özellikleri

Hersek Sancağı paşasının voyvodalığıdır ve 80 akçe payesiyle Foça'ya katılmış kazadır, ancak Foça müftüsüne arpalık olarak verilmiştir, az şey gelir ufak kazadır. Kethüdayeri, serdarı, diğer hâkimleri ve ayanı yoktur.

Ve mamur kasabası Drin Nehri kenarında toplam 175 adet kayağan örtülü evlerdir. Bir camii, bir mescidi, bir mektebi, bir tekkesi, bir hamamı, bir hanı, on dükkânı ve sayısız bağları var, o kadar bakımlı ve şenlikli değildir.

Daha önce bu mahalde Drin Nehri üzerinde bir ahşap *[148a]* köprüsü var imiş. Drin Nehri taşkın gelip köprüyü yıktığından Drin Nehri'ni gemiler ile karşı batı tarafına geçip sarp kayalı dağlar ve beller aşıp 7 saatte,

Dobropol Köyü menzili

Bistiriçse Nehri kenarında 300 haneli, bağlı ve bahçeli, mükemmel ve mamur Sırp kefere köyü ve zeamettir. Bistiriçse

Nehri'nde nice yüz çeşik balıkları var, ama alabalığı gayet iyidir.

Bu akarsuyun Zagor dağlarından çıkıp Drin Nehri'ne karıştığı yer Foça şehri yakınında anılan Süleyman Han Köprüsü yakındır, ama küçük nehirdir. Sonra bu Dobropol Köyü'nden kalkıp 5 saat gidip,

Başsız kasaba, yani eski Yelaç Kalesi'nin özellikleri

Boşnaklar Yeleçse, Yeleç ve Yeleş derler. Latin dilinde (---) (---) demektir. Yapıcısı Hersek banlarındandır.

Kalesi (---) tarihinde Fatih Mehmed Han zamanında Hersekoğlu Ahmed Paşa fethi olup yine Hersek Sancağı'nda voyvodalıktır. Foça kazası naipliği hükmünde olup kethüdayeri, serdarı ve diğer hâkimleri yoktur, zira Foça'ya pek yakın ve garip kasabacıktır. Zemini bir sarp dereli, tepeli ve gayyâ gibi yerli ve kayalık belli bir dar yerde tamamı 2 mahalleli ve hepsi 200 adet kayağan örtülü fukara haneli bağlı, sâfî bahçeli ve tamamı âbıhayat sulu evlerdir.

Kalesi göklere çıkmış bir yüksek tepe üzerinde taş yapı küçük bir surdur, ama gayet küçücük beşgen şekilli bir kaleciktir. Zamanın geçmesiyle harap olup vilâyet halkı bu kaleyi kendi mallarından tamir edip çoluk çocukları ve mallarını kale içinde saklarlar.

Ancak bir küçük topu, güney tarafa bir kapısı, bir bekçisi, bir dizdarı ve 20 adet hisar eri var, ama ulûfeleri yoktur. Belde halkı kendileri ulûfe verirler, zira Kotur'a bu kale gayet yakın olduğundan bu kasaba halkı gece gündüz asla huzur bulamayıp kılıçları bellerinde, tüfengleri ellerinde ve Allah Allah sesleri dillerinde tâ sabaha dek hazır olup karakol bekleyip kâhîce Kotur kâfiri Uskoklarını esir eder bir alay garip namuslu gazilerdir.

Allah bilir ki bu hakir de 7 adet kölemle ve 5 adet yanaşma hizmetçimle sabaha dek uyanık olup nöbet bekledim. Gayet tehlikeli ve korkulu yerdir. Kaleden aşağı deredeki varoşta bir küçük camii minaresiyle, bir hanı ve bir küçük hamamı var, ama hanının önündeki taş köprüden geçip kaleye giderken 10 adet dükkâncıkları vardır. Köprünün altından Bistiriçse Nehri akar ve birkaç küçük akarsular da akıp o kadar alabalığı olur ki hesabını Cenâb-ı Hak bilir.

O gece tereyağıyla pişmiş alabalıkları yiyip zevk u safâlar ettik, ama kâfir korkusundan yediğimiz balıkların burnumuzdan geldiğini Yaratıcı bilir.

Bu kasaba gazileri ellerimizde olan padişah emirleri gereğince hakire 50 adet pür-silâh yaya tüfengli Hırvat yiğitleri yoldaş verdiler. Oradan batı tarafa 4 saat gidip yüz bin sıkıntı ve zorluk ile Allah'a hamd olsun Yeleç Dağı'nı esenlikle aşıp kâfirlerin pusu yerlerini bulup giyimleri, çarıkları ve rokla ihramlarını alıp yine sarp dağlara girip mecburen hakir de ve hizmetçilerim de atlardan inip etek toplayarak ve Kur'ân okuyarak yaya 4 saat yürüdükten sonra Âh Ormanı adlı bir sarp ağaçlı dağı çıkıp bir çimenlik yerde,

Çengizâde atasının türbesi

Büyük Ali Paşa'nın babaları, dedeleri, annesi ve tüm akrabaları, yakınları burada yüksek bir kubbe içinde yatmaktadırlar. Ancak burada türbeden başka asla imaret yoktur. Hemen burada bütün yoldaşlarımızla biraz dinlenip hazır yemekler yiyip alelacele yine atlarımıza bindik, zira kâfirden korkulacak yerdir.

Oradan yine atlara binip 3 saat batıya gidip,

Çengizâde menzili, hayatta olan Ali Paşa Ocağı

Bu mahalle Zagor nahiyesi derler. Çengizâde Ocağı kale gibi bir büyük konaktır ki 300 kadar odalar, divanhaneler, hamam, mutfak, kilar ve 2.000 at alır at ahırları ile bezeli bir ocaktır.

Bu diyarda hanedan saraylarına ocak derler. Çengizâde Rüstem Bey, hakire burada bir küheylân at bağışlayıp bu konuk sarayında bir gece konuk olup seherle *[148b]* Rüstem Bey'den 50 adet yine pür-silâh tüfengli yaya yoldaşlar alıp Allah'a hamd olsun at işler yerler ile ara ara taşlıkları geçip 6 saatte,

Yeleçse kasabası

Latince (---) (---) demektir. Bu da Hersek Sancağı'nda voyvodalık mı, vakıf ve zeamet mi bilmiyorum, ama bir çemenzâr verimli yerde 200 kayağan örtülü bağlı, bahçeli, bir mükellef camili, bir mükemmel hanlı, hamamsız, 20 dükkânlı ve dört tarafı beyaz taşlı kasabacıktır.

Buradan da yoldaşlar alıp 5 saatte kayalı dağları geçtikten sonra Neretva Nehri'ni atlar ile geçtik. Zira başı bir menzil yerde yakın olup Yedvoriç kasabasından çıkar ve batı tarafına akarak

Oluk kasabasına, oradan Konc kasabasına, oradan Mostar şehrine, sonra Poçetel Kalesi'ne, oradan Gabele Kalesi'ne, sonra Norin Kalesi altında derya gibi olup 20 yerden Venedik Körfezi'ne, İspanya'nın Pulya Adası karşısında Akdeniz Körfezi'ne karışır.

Frengistan'da bu Neretva Nehri'ne Neranta derler, gayet hoş âbıhayat sular akar. Özellikle Yezero Yaylası'ndan ve İlok derelerinden akan *şarâben tahûr* gibi berrak sular tüm bu Neretva Nehri'ne karışır. Bu Neretva'yı atlar ile geçip 5 saat gidip,

Oluk kasabasının özellikleri

Boşnakça (---) (---) demektir, ama Budin Eyaleti'nde Tuna Nehri kenarında bir daha İlok Kalesi vardır. Bu Hersek Oluğudur, ama dağlar içinde harap kaledir.

Hersek Sancağı'nda voyvodalıktır ve Foça kazası naipliğidir. Kethüdayeri, yeniçeri serdarı ve ayanı yoktur.

Tama mı 3 mahalledir ve hepsi 3 mihraptır. Biri Şeştokollu Mehmed Bey Camii'dir, ama kurşun kubbeli mabetgâh değildir, ancak bir uzun minaresi var. Ve ikisi mescittir.

Tamamı bir kârgir handır, başka yoktur. Ve hepsi bir küçük hamamdır, ama suyu âbıhayattır. Ve tümü 5 adet dükkâncıklardır, ancak her şey bulunur.

Ve olancası 150 adet baştan başa kayağan örtülü bağlı, bahçeli, âbıhayat sulu ve havası hoş tamamen kârgir yapı geniş evlerdir.

Bu şehir halkı da Uskok kâfirinden pek korkarlar. Ve 4 tarafını Uskok kâfiri harap etmiştir. Bunlar da geceleri huzur ile yatmayıp çoluk çocuklarını alıp sarp dağlarda ve gizli mağaralarda yatarlar.

Bu kasabadan da 50 adet seçkin tüfengli yaya yiğit yoldaşlar alıp bu kasabanın ensesinde Morina Yaylası'nı yüz bin sıkıntılarla aşıp bu yaylanın çimenlik, çiçeklik, güllük ve nehirleri akıp çağıldar yerlerine gelince taze can bulup can mezrasında yetişmiş türlü türlü sim ü zerrin, müşg-i Rûmî ve nergisleri demet demet devşirip atlarımızla çiçekler içinde yuvarlanıp dört tarafımıza karakollar koyup bir saat dinlenip yemek yerken Allah bilir ki bu yeşillik kırlarda yetişen türlü türlü otların çiçeklerin kokuları dimağımızı kokulandırıp hayat bulduk.

Oradan tam 7 saatte yokuş aşağı inip Nevesin Ovası'na ayak

bastığımızda yeniden doğup taze hayat bulup bu kırlarda 2 saat daha mamur yerlerde gidip,

Mamur ve şirin belde, yani Nevesin kasabasının özellikleri

"Nev sin"den, yani "yeni mezar" demeden bozma Nevesin derler. Ama Boşnakca ve Latince (---) (---) demektir. Bu süslü şehir de Hersek Sancağı'nda paşanın hâssı olup hâkimi voyvodadır ve 300 payesiyle şerif kazadır ki 70 pare köyleri vardır.

Sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, müftüsü, nakibüleşrafı, muhtesibi, bâcdârı, haraç ağası, pandur ağası, yani şehri bekleyen sekban ağası, şehir kethüdası ve ayanı gayetle çoktur. Hatta Sultan Bayezid-i Velî bu şehre gelip onun hayır duası bereketiyle bu şehir halkının küçüğü büyüğü İstanbul'a gelip Âsitâne-i saadette padişah hizmetinde yetişmişler, Koca Defterdar ki ayağından sinirinden asılmış Mustafa Paşa gibi, Defterdar Ömer Paşa gibi, Lübzâde gibi, Sultan Murad Han'ın ruznâmecisi İbrahim Efendi gibi, kardeşi Ali Efendi gibi, İbrahim Han veziri Sadrazam Sâlih Paşa, kardeşi Murtaza Paşa, yine kardeşi Zülfikâr Ağa, Sâlih Paşa kethüdası Hazinedar İbrahim Paşa ve nice bin bunun gibi vezirler bu Nevesin şehrinden çıkmışlardır, bir *[149a]* eski şehirdir.

Nevesin şehrinin zemini: Büyük bir ovanın sonunda kurulmuştur, ama bu Nevesin Ovası doğu tarafa dağdan yarım saat kadar uzaktır ve ovanın genişliği 3 saattir ve uzunluğu 5 saattir. Verimli köylerle ve çiftliklerle süslenmiş ovanın batı tarafında Nevesin Dağı'nın eteğinde bir düz geniş ve yeşillik yerde tamamı altı mahalledir, ama ikisi kefere mahallesidir. Tamamı 1.500 kayağan taşıyla örtülü kârgir yapı mamur hanelerdir ki hepsi bağlı, bahçeli ve akarsulu geniş avlulu donanımlı ve süslü güzel evlerdir. (---) (---) (---)

Osmanoğlu sultanları camilerini bildirir

Tamamı 11 adet mihraptır, ama bunlardan mükellef ve süslüsü Sultan Bayezid-i Velî Camii, eski mabettir. Bir bayır dibinde, bir geniş, mesiregâh, yeşillik ve kuşların cıvıldadığı yerde, bütün yapıları has kurşun ile örtülü aydınlık bir camidir, ancak 1072 tarihinde mütevellîsi bu camiin eski tarzını bozup camiin içini ve dışını yeniden başka bir tarza sokup bir şeşhane bukalemun nakışlı halkârî ibret verici tavan edip minberin sağ tarafındaki duvarını delip iki adet kemer yaparak camii daha geniş-

letmiş. Ve taşra sofası üzere yine kubbeler yerine halkârî tavan kubbeler etmiş ki sanki her biri birer çeşit Çin kâsesi gibi nakışlı olmuş. Avlusu bir yeşillik, ortası havuzlu türlü türlü ağaçlar ile süslenmiş olup servi ve ıhlamur ağaçlarının kokuları cemaatin dimağlarını kokulandırır. Avlunun etrafı çepçevre odalar ile bezenmiştir. Minaresi o kadar ölçülü ve sanatlı değildir, ama mihrabı, minberi, mahfili ve hoş kürsüsü gayet sanatlı mihrap ve minberdir.

Sonra çarşı içre Veli Ağa Camii, sade kurşun ile örtülü eski camidir ki kıble kapısı üzerinde tarihi budur:

Velî Ağa o sâhib-hayr çünkim,
Yapı kıldı bu camii o zâhid,
İşidenler edip tarih kasdın,
Olupdu şol makam dârü'l-mescit.

Sene 921.

Bu camiin avlu kapısı üzerinde bir saat kulesi var, bütün şehir müezzinleri bu saate uyup beş vakitte ezanı okurlar.

Sonra **Sinan Kadı Efendi Camii** de kurşunlu eski camidir. (---) (---) (---)

Müminlerin ibadet yerleri, mescitler: Tamamı 8 adet mahalle zaviyeleridir. Ve hepsi 2 adet medresedir. Biri Sultan Bayezid-i Velî avlusunun etrâfındaki müfessir medresesi, biri Veli Ağa Camii Medresesi'dir.

Olancası bir adet dârülhadis ve bir adet dârülkurrâ var. Bu iki büyük hayrat Sultan Bayezid-i Velî Camii avlusunun sol tarafında merdiven dibinde Rûznâmeci Büyük İbrahim Efendi'nin kardeşi Ali Efendi merhumun hayrat u hasenatından bir kurşun örtülü büyük kubbe dârülkurrâ, dârülhadistir ki bu Hersek diyarında böyle özel dârülkurrâ ve dârülhadis yoktur.

Barısı, yani Tatarca hepsi 6 adet ebced okuyan çocukların mektepleri var.

Tamamı bir adet garip ve fakirlerin yemek yedikleri imaret vardır ki Bayezid Han'ın hayratındandır.

Olandası 3 adet fakir derviş tekkeleri var, Halvetî ve Kâdirî ve Uşşakî tekkeleridir, ama bütün halkı İmam-ı Azam mezhebindendirler.

Hepsi bir adet handır ki Velî Bey Camii'nin sokak aşırı kar-

şısında yine Veli Bey Hanı, mamur bekar konuk evidir, ama gayet sağlam yapıdır.

Tamamı ancak bir hoş hamamdır, o dahi camiin hayrat sahibi Velî Bey oğlunun hayratıdır ki babasının camiine vakıftır.

Tümü 80 adet dükkânlardır, ama bedesteni yoktur, ancak çarşı pazarının anayolu gayet geniş olup kudret eli ile küçük taştan döşenmiş bir doğal kaldırımdır ki bir şehirde böyle kaldırımlı anayol görülmemiştir.

Bu çarşı içinde İrem bağı gibi bir şeriat mahkemesi var. (---) (---) (---) *[149b]*

Nevesin kasabası şehrengizinin tamamlanması: Bu şehirde kışın şiddeti çok fazla olmayıp orta hâlli olup suyu ve havası hoş olduğundan mahbûb ve mahbûbeleri vardır. Hepsi Boşnakça konuşup yine sarık ve kalpak giyerler. Ve her an Pirmorya, Loposka ve Kotur Uskoklarıyla ceng ederler.

Hatta hakir bu şehirde iken, şehrin dört tarafında, sekiz yerde dörder adet gemi direkleri üzerine göklere çıkmış köşkler yapmışlar. Her birinde her gece altışar adet tüfengli yiğitler nöbetle şehri bekleyip gözetirlerken o gece dağdan 300 adet küffar Nevesin şehrini yağmalamaya gelince anılan karakolhanelerden kâfire kurşunu lânet yağmuru gibi yağdırıp 73 kadar kâfir ölüp 45 adedi de esir edilerek kılıç artıkları hüsrana uğramış olarak uğursuz yurtlarına kaçtılar.

Sonra sabahleyin hakir bu şehirden yine 50 adet atlı ve yaya yoldaşlar alıp Nevesin Ovası içinde kıbleye doğru mamur çiftlikleri ve Lübzâde Ocağı'nı da geçip 3 saatte,

Zobdol Köyü menzili

Yani arpa köyü, 4 adet derbent ağzında, 100 evli geniş bir köydür ve her hanenin birer tane kârgir kuleleri var. Her gün ve her gece Kotur kâfiriyle ceng ederler, zira burada padişah tarafından 500 adet yiğit sekban vardır. O gece bu köyde cansız yattık, lâkin bu Zobdol Köyü daha önce bir mamur kasaba imiş. Yer yer harabeye yüz tutmuş bir camili Müslüman köyüdür.

Bundan da 50 tüfengli yiğitlerden yoldaşlar alıp hepimiz Allah'a sığınıp 6 saat giderken bizler de yaya olup taşlık kayalık yerlerde, dağlarda ve bellerde atlarımızın ayaklarında nalları ve bizim çizmelerimizin tabanları kalmayıp biz de yaya bitkin dü-

şüp yüz bin çeşit şiddetli acılar çekerek Dabra Dağı'nı aşıp yokuş aşağı inip,

Dabra Köyü menzili

Bu ovanın uzunluğu ve genişliği birer saatlik yer olur bir küçük ovacıkta 15 haneleri tamamen kayağan taşı örtülü, bağlı, bahçeli mamur evlerdir. Bir küçük camii var, ancak 50 adam alır bir Müslüman köyüdür, ama kâfir korkusundan her gece dağlarda yatarlar. Buradan bu Dabra Ovası'nın baş aşağı batı tarafına 4 saat gidip,

Dol kasabasının özellikleri

Bir dere içinde bağlı, bahçeli, bir şirin camili, iki mescitli, bir tekkeli, bir küçük hamamlı, bir hanlı ve 15 dükkânlı bir şirin kârgir yapı, güzel bir kasaba imiş. Ama Uskok kâfirleri ile burada bizden önce büyük savaş edip nice ümmet-i Muhammed esir olup tüm halkı henüz dağlara ve sarp yollara kaçmışlar. Tanrı hakkı için bağ ve bahçelerinde olan taze meyveleri toz toprağa karışıp yerde yatar. Allah bilir ya, İrem bağından haber verir cennet bağı bir köydür.

Hakir gördüm ki bu kasabada insan ve insan evlâdı yoktur, adamları kaçmış, bizler de kaçıp Dol kasabası'ndan batı tarafa baş aşağı Dol Deresi içinde gittik. Bu dere sağ tarafı üç saatlik bir topraklı bayırlar olmak ile sâfî bağlardır, sahipleri sağlardır, ama ürünlerini almaya âcizlerdir.

Bu derenin sağında ve solunda asla bir karış boş arazi yoktur. Nevesin kasabalının, Lubin kasabalının ve Lubomir kasabalının bütün bağları bu Dol Deresi'ndedir. Rumeli vilâyetinde ve tüm Frengistan'da bu Dol Deresi üzümü beğenilir. Hatta bir salkım üzümü 4-5 okka gelir çeşit çeşit misk ve amber kokulu, sulu, yemesi hoş ve lezzeti üzümü olur, şırası şirin, sersemlik vermeyen şarabı olur derler, ama Allah'a açıktır anadan doğalı keyif verici kısmından bir şey yiyip içmemişimdir ve bu Dol Deresi şarabını görmemişimdir. Bu anılan dereyi 3 saatte geçip,

Mamur Ustolça kasabasının özellikleri

Foça şehri mahallesi gibi demişler, ama Latince Ustolça demek (---) (---) demektir. Bu da Hersek Sancağı'nda paşa voyvodalığıdır ve kazadır, ama kethüdayeri ve serdarı yoktur. Dört tarafı tamamen kayalardır. Bir camii, 3 mescidi, 1 küçük hamamı,

[150a] 1 hanı, 20 adet dükkânı ve 280 kadar kayağan örtülü bağlı, bahçeli ve âbıhayat sulu evleri var bir küçük kasabacıktır. Bütün evleri kâfir korkusundan kârgir yapı olup bazı evlerde dört köşe demir kapılı kuleleri vardır.

Bu Hersek vilâyetinin tüm şehirleri taş kayağan örtülüdür, kiremit nadirdir. Bu Ustolça şehrinin tüm evleri batı tarafa bakmaktadır ve Dol Deresi ağzına yapılmış olup bu kasaba içinde tüm un değirmenleri Dol Deresi suyu ile çalışır ve bu tarafın bütün nehirleri batı tarafa akıp Neretva Nehri'ne karışır.

Bu şehrin ensesi Dol Deresi dağları ve bağlarıdır. Bunun da halkı tamamen kalpak ve beyaz sarık giyip Boşnakça konuşurlar, ama gayet garip dostu, sofra sahibi, doğru sözlü gazilerdir.

Hatta bu hakir bu şehre varmazdan bir gün önce 5.000 kâfir Kotur'dan gelip bu şehirden bu kadar ümmet-i Muhammed esir ve ganimet malları alıp bazı evleri yakmışlar. Biz vardığımızda daha nice evler alev alev olup yanar idi. Ve bazı kulede kapanan ümmet-i Muhammedler hakiri görüp Allah'a hamd edip kuleden dışarı çıktılar ve bizi de hep bir kuleye kondurdular.

Allah'a hamd olsun bu şehirden alınan esirlerin artlarına Sührâb Mehmed Paşa düşüp kâfirler avlarıyla Kotur'a girecek sırada Sührâb Mehmed Paşa kâfirlere yetişip 300 kadar esir ve bu kadar ganimet malı kurtardığı haberi gelip bu Ustolça kavminin biraz canları yerlerine geldi.

Ama o gece bizler cansız olup asla gözümüz uyku görmeyip sabahleyin bizi getiren 50 nefer yiğit yoldaşlarımızı koyvermeyip bu şehirden de 40 nefer yiğitleri yoldaş alıp yine dağlar, taşlar ve tehlikeli yollar aşıp kıble yönüne sıkıntı çekerek 7 saat gidip,

Tin Kalesi zemini benzeri, yani şenlik yurdu Lubin kasabası'nın özellikleri

Latince (---) (---) demektir. Bu da Hersek Sancağı'nda voyvodalıktır ve 150 akçe şerif kazadır. Sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı ve muhtesibi vardır, nakibüleşrafı ve şeyhülislâmı yoktur, ancak ayanı ve beylerbeyi zâdeleri gayet çoktur.

Şehri geniş, yeşillik, mahsullü bir vadi içindedir. Bağlı ve bahçeli, 2 mahalle ve 200 adet tek katlı ve iki katlı kârgir yapı,

baştan başa kayağan taşı ile örtülü gayet bakımlı saraylar vardır ve her birinde kale gibi mazgal delikleri var güzel hanelerdir ki her birinde birer tane kale kuleleri gibi burçlar bulunur.

Ve 2 adet mihrabı vardır. Evvelâ biri Sultan Osman Han'ın kızlar ağası olan Mustafa Ağa Camii, gayet sevimli ve süslü camidir. Ve hepsi bir mahalle mescidi var, Hacı Ahmed Ağa'nındır.

Ve 1 medrese, 1 mektep, 2 tekke, 1 hoş havalı hamam, 1 mükellef büyük han ve 10 adet ufak tefek dükkânları var, basık hamamı önünde bir namazgâh sofası üzerinde 3 adet kavak ağaçları namazgâha gölge salıp namazgâh yanında bir âbıhayat kuyusundan ipler ile suyu çekilip abdest musluklarına gidip abdest tazelenir, ama havası ve adamları ağırdır, sıkıcıdır.

Bütün halkı Nova Kalesi kuludur ve Novalı esvabı gibi beyaz daracık sıkma dimi esvap giyip başlarında kırmızı fes ve berata, baldırları çıplak Cezayir leventleri gibi gezerler, zira hepsi gemiciler ve firkatecilerdir. Yine Boşnakça ve Latince konuşurlar, hepsi Türkçe'yi iyi bilmez gazilerdir.

Hamd olsun Sührâb Mehmed Paşa'yı burada bulup bizi alay ile huzuruna getirtip padişah divanı edip padişah emirleri okundu. "Ferman padişahımın" deyip Kanije seferinden kurtulup Kotur Kalesi muhafazasına ve Hersek Sancağı muhafazasına memur olduğuna dünyalar kadar sevindi. Hakire bir altın işlemeli bir hil'at-i fâhire giydirip bir eğerli Hersek atı ve bir kese guruş bağışladı. O an otağını kurup tuğlarını çıkarıp hakire alaybeyi hanesini konak verip o an konağıma bir Freng Lasman oğlan ile 20 sahan yemek gönderdi. Seherde Pıraçalı Mustafa Paşa da gelip yine vezir divanı *[150b]* olup padişah emirleri, sadrazam mektupları ve İbrahim Kethüda efendimizin dostluk mektupları okunup Pıraçalı Mustafa Paşa'nın da malumu olup Dobra-Venedik hazinesinden verilmek üzere üç adet tüfengli yiğide Mustafa Paşa pandurbaşı olduğundan ve Raba seferinden kurtulduğundan sanki raks edip hakire o da bir kese, bir at, bir Freng oğlanı, bir eğitimli köpek tazı ve bir çapar zağar bağışladı. Ertesi gün göç boruları çalınıp oradan,

Dobra-Venedik vilâyeti kâfiristanına gittiğimiz konakları ve gezip gördüğümüz kaleleri, köyleri, kasabaları, batıl inançlarını, acayip ve garipliklerini bildirir

Evvelâ Lubin kasabasından kalkıp güney tarafa nice düzlük, nice dağlık ve taşlık aşıp 7 saatte,

Lubomir nahiyesi menzili: Latince (---) (---) demektir. Burada Sührâb Mehmed Paşa askeriyle çadırlarda konup bu Lubomir'de Nova Kalesi kaptanının sarayında Sührâb Mehmed Paşa'ya kaptan büyük bir ziyafet çekmiştir ki anlatılmaz.

Ziyafet sonrası Sührâb Paşa'ya, Pıraçalı Mustafa Paşa'ya ve hakire kaptan hediyeler verip oradan yine otağa gelip yerleştik. Bu Lubomir nahiyesi bir sahralı, çayır ve çimenli, bağ ve bahçeli, gülistanlı köyler ile mamur, havasının güzelliğinden halkı mutlu bir verimli topraklardır ki dört tarafındaki kayalardan akan bol bol kaynaklardan nice yüz su değirmeni dönmededir.

Bu lâlezar ovanın çevresinde olan köylerde beşer onar adet toplu ve tüfengli kuleler vardır. Genellikle tüm Nova Kalesi gazileri bu Lubomir nahiyesinde kalırlar, zira Nova Kalemiz Dobra-Venedik ile komşu olup aralarında bir başka kaza ve nahiye yoktur.

Bu Lubomir Sahrası'nda Sührâb Mehmed Paşa oturak ferman edip hakir ertesi gün sadrazamdan getirdiğimiz emirleri ve mektupları Dobra-Venedik'e götürüp,

Hazine ile Venedik'den elçi çıkarmaya gittiğimiz konakları bildirir

Sührâb Mehmed Paşa efendimizden 50 adet pâk silâhlı ve edepli yiğitleri yoldaş alıp ve 150 altın ile bir samur kürk hediye alıp evvelâ Lubomir Ovası'ndan güney tarafa kayalıkları ve Frengistan sınırı dağları aşıp yüz bin belâ ve sıkıntı çekerek tüm yaya gazilerimiz ile hazırlıklı olarak 6 saatte,

Dobra-Venedik vilâyeti sınırında Islana Kulesi menzili

Hersek Sancağıyla Dobra-Venedik toprağında bir dar ve sarp yerde Islana Nehri kenarında yüksek bir kuledir. Bu Islana Nehri, Bileyke Dağlarından gelip batı tarafına 12 saat akıp Popova Nahiyesi'nde yüksek bir dağ dibinde girdap gibi kaybolur. Bu nehir daima gemiler ile geçilir, ama anılan Islana Köprüsü'nde bu nehir üzere bir sağlam sur bir dayanıklı kuledir. (---) tarihin-

de Gazi Husrev Paşa yapmıştır ki dizdarı, 20 adet hisar eri, cebehanesi, şahî topları ve muşkat tüfengleri ile hazır sağlam bir kuledir.

Bu kulede gece gündüz Bosna vezirinin bir mükellef ağası 50 adet nefer ile daima burada oturur. Hersek paşası tarafından bir ağa ve Nova Kalesi çorbacılarından bir ağa bu kulede ay ve yıl oturup tüm Bosnasarayı'ndan gelen, bütün Dobra-Venedik'den gelip giden kervan halkından, tüm yüklerden bir guruş ve bütün kira komor beygirinden birer çeyrek bâc alınır yüksek bir kuledir.

Her ay başında birer Venedik kaptanları ellişer nefer Lasman kâfirleriyle bu köprüde gelen geçen kervanlardan alınan gümrüğü hesap edip Bosna vezirine ve kendi kral banlarına bildirir.

Daha sonra bu kuleden kalkıp kıbleye doğru sarp cehennem dereleri ve taşlık sakar derelerini yüz bin zorluk ve yol sıkıntısı çekerek 4 saatte giderek,

Bandışka Nazarete Hanı menzili

Bu kâfiristanda nazarete ona derler ki Hint, Yemen, Semerkand, Arap u Acem'den gelen, Âsitâne-i saadet tarafından, Bosna veziri ve Hersek paşası tarafından kısacası tüm diyarlardan gelen tüccarları ve hizmet ehli olanları bu Nazarete Hanı'na kondururlar ki belki vebalı olup şehre girmeye. Nice hâllerine vâkıf olmak için bu misafirhaneye kondururlar. Bazı adamlar 40 gün oturup durur ve en azı 10 gün, 7 gün ve 3 gün, elbette ve elbette oturtmaları mukarrerdir.

Bu Nazarete'de oturan konuklar üzerine bir soltat ağası 50 nefer kâfirleri ile bekçi durur. Hatta bu Nazarete'de 40 gün oturmamış bir metaı şehre getirecek olsalar, elbette o metaın *[151a]* bir ucuna ve yahut bir kenarına sirke sürüp nöbet bekleyen kefereler anılan metaları şehre götürüp satarlar, yani yanlış inançlarınca o mala sirke sürülmek ile veba şehre o mal ile birlikte girmeye derler.

Nazarete Hanı'nın şekli: Dobra-Venedik Kalesi'nin batı tarafında şehirden hayli uzak mesafede 4 köşe han gibi çok sayıda kat kat mamur odaları, mutfak ve ahırları ve soltat keferesi odaları var. Her gece misafirler üzerine soltat kefereler kapıları kapatırlar, seherle yine açarlar.

Bu Nazarete'den taşra birkaç çingane ve fukara Lasman kefere evleri var. Tüm kâfirlerin mezarlıkları ve benzetme olmasın Hazret-i İsa sureti, Hazret-i İsa halifesi havârîlerden Şem'un-ı Safâ burada gömülüdür, derler. Deniz kıyısında bir taşlık yerde dörtgen şeklinde büyük bir handır.

Sonra kefereler bu hakire, biraz saygı gösterip üçüncü günde bizi şehre alayımızla davet edip gittik.

Latin kavmi taht merkezi, yani Dobra-Venedik Kalesi'nin özellikleri

Bu yeryüzünde Venedik ikidir; birine Bundukanî Venedik derler ki hâlâ Osmanoğlu ile 25 yıldır ceng eder âsî Venedik'dir. Ama buna Dobra-Venedik derler, başka bir eski millettir. Gerçi Hıristiyan milletinden olup Mesihî kavimdir, İncil kitabını Latin diline çevirip okurlar. Âyinleri yine Mesih milleti gibidir ve yanlış inançlarınca "İncil Hak tarafından Hazret-i İsa'ya bizim Latin dili üzere inmiştir" diye övünürler.

Gerçekte bütün Hıristiyan milletlerinin değişik ve çeşit çeşit dilleri içinde fasihlik, açıklık, düzgünlük bakımından, kurallı olması yönünden, Acem dili gibi zarif ve hoş olması açısından en eski dil Latin dilidir.

Bütün tarihleri tüm milletler içinde muteberdir, asla yanlış yazmazlar. Hatta bir tarihçisi bir kitap yazsa bütün papazlar o tarihi ve kitabı okuyup yanlış bir söz yoksa, aşırılık yoksa bütün papazların oylarıyla ve 12 banın mührüyle imza olunup sonra bu kitabın basılmasına izin verilir.

Gayet araştırmacı, incelemeci, yıldızlar ilmi sahibi kâhin, cerrah, fassad (kan alıcı) ve iyi tarihçi kefereleri vardır. Hatta yıldızlar ilmi kuvvetiyle Hazret-i Risâlet-penâh'ın bu cihan sahibi olmasını ve Osmanoğlu'nun çıkıp kıyamet gününe dek devletleri ebedî olur, bu yeryüzünde bir kâfir komayıp tâ Hazret-i Mehdî ve Hazret-i İsa'ya dek Osmanoğlu'nun sahib-zuhur olacağını bilmişlerdir. Nice rümuz ve künuz kitaplarında her melikin tâliini bulup ve (---) tarihinde Osman Gazi Bursa Kalesi'ne sarılıp kuşatırken hemen bu Dobra-Venedik kâfirleri "Hay işte sahib-zuhur huruc etti" diye elçileriyle (---) altın ve bu kadar dîbâ, şîb, zerbâf, kemhâ ve hârâlar ile elçilerini Bursa'da Osman Gazi'ye gönderdiler. O sırada Osman Gazi de vefât etmiş olup oğlu Orhan Gazi

Bursa'yı feth ettiğinde Dobra-Venedikli tüm hediyeleri Orhan Gazi'ye verip 150 madde üzere sulh akd edip her sene anılan kadar meblağı elçileriyle göndermeyi üstlenip ellerine 150 madde için 150 adet yarlığlar aldılar. Bu yüzden hâlen günümüze kadar sulh kabul etmiş bir alay sonu düşünen ve ileriyi gören keferelerdir ki hiçbir zamanda asla sulha aykırı bir sulh bozuculuk etmeyip her sene başında hepsinden önce elçileri gelir.

Gerçi Osmanoğlu ile Orhan Gazi'den beri her sene sulh akd eder, ama yine Devlet-i aliyye'nin kanadı altında büyük veba gibi hak tarafından görünür bir hınzır melunlardır. Ve tüm kâfirlere hile ve şeytanlıklar bu kâfirlerden yayılır.

Özellikle, hâlâ hasmımız olan büyük Bundukanî Venedik'ini yoldan çıkarıp gizliden zahire veren bu Dobra-Venedik kâfiridir. Tüm kâfir krallarından varlıklı ve zengindir. Devletini korutmak için bütün krallara karşı alçakgönüllülük gösterip tüm krallar ile sulh etmiş tedbirli bir keferedir.

Sözün kısası bu kefereler de hakire iltifat ve mudara ederek alay ile (---) (---) adlı taht merkezi olan kalesine getirip kale içinde Bosna paşasının ve Hersek paşasının taraflarından birer mükellef *[151b]* ağalar gümrük eminliği için bu kalede olurlar.

Bu hakiri de bütün tabilerimizle onlara yakın bir saraya kondurup bir soltat ağası üzerimize gözcü tayin eylediler. Tüm yiyecek ve içeceklerimizi bol bol verip hanemizde konakladık, ama gözcü kâfirler asla bizi gezdirmezler idi, akşamdan sonra paşa ağalarının ve bizim üzerimize kapıları kaparlardı ve sabah yine açarlardı, başka gözcülerimiz var idi, acep melunlardır.

Dobra-Venedik Kalesi zemininin şekli

Deniz kıyısında bir taşlık içinde yuvarlak şekilli bir şeddadi kesme taş bir savaş kalesi, bir mamur kaledir. Latince ismi (---) (---) dir ve Latin tarihçilerine göre tâ Hazret-i İsa'dan önce yapılıp ilk defa yine Latin kavminden (---) (---) ban yapmıştır. O zamandan beri bir düşman eline bu kalenin girdiğini yazmamışlardır ve bir taraftan bu kale asla zarar görmemiştir. Hâlâ her tarafı İskender Seddi gibi sağlam ve dayanıklı, ismine mazhar düşmüş bir kaledir ki doğu ve kuzey tarafı karadır.

Bu kara tarafında bir Yecuc Seddi gibi yüksek bir kulesi var ki tüm Körfez Denizi ayak altında gibi besbelli olup iri balye-

mez topları tüm limanını ve kara taraflarını korutur. Nice bunun gibi balyemez toplu İskender Seddi gibi 47 adet sağlam burçları var.

Bu kalenin çevresi tam iki mildir, ama adımlamak kısmet olmadı. Deniz tarafından başka kara tarafı iki kat sağlam hisar olup bir kat kesme kaya hendekleri var. Gayet sağlam ve dayanıklı hoş kaledir, ama kara tarafında beş yerden havalesi var, o havale tarafı üçer kat tabyalı, yirmişer arşın iki duvarlı ve kat kat dolaşık hendekli kaledir, ama deniz tarafı yalın kat duvarlıdır.

Tamamı (---) kale kapısıdır. Büyük Venedik Körfezi içinde bir küçük körfez ağzında kurulmuş sağlam kasabadır. Küçük büyük, tamamı 700 adet topları vardır, ama yine havalelerinden çok korkusu olduğundan 7 kral ile ve Osmanoğlu ile sulh edip harac ve bâc verir, ama yine sulh ettiği padişahlardan verdiği haracın 20 katı kadar mal elde eder bir hilekâr, şeytan kâfirlerdir. Kalesinin içi öyle dar, daracık sokaklı mamur hanelerdir ki asla bir boş ve kullanılmaz yeri yoktur. Ancak siyasetgâh meydanı, pazar meydanı ve 22 manastır meydanları var. Bunlardan mükellef Hersek kralının (---) (---) adlı manastırı bu kaleye sanki iç kale olmuştur. Kubbeleri baştan başa kurşun ile örtü mamur bir kilisedir. Allah İslâm'a kısmet edip Müslüman mabedgâhı ola. Bundan başka Venedik Pirinc-pirimlerinin, irşek, banlar ve herseklerin kiliseleridir.

Bir kere Makedonya vilâyetinden, yani İstanbul'dan bir Rum kralı bu Venedik'e kaçıp gelince bir manastır yaptırmış ki bu da seyre değer ibretlik bir kilisedir ve kurşunludur. Bütün evleri, İstanbul'da Galata evleri gibi kat kat tuğla kârgir yapı hanelerdir ki renk renk kiremit, kayağan ve teneke ile örtülü evlerdir. Her evde ve kiliselerde yüz binlerce irili ve ufaklı çanlar asılıdır.

Pazar gecesi veya Sarı Saltık gecesi, İsvet Nikola, Hızır İlyas, Kâsım, Meryem Ana ve Kara Koncoloz gecesi veya Hıristiyan bayrakları, bir danışma toplantısı veya bir âyin günlerinde ve gecelerinde bu çanları çaldıklarında sesinden Deccâl çıktı sanılır.

Bu şehirde Ermeni, Rum, Yahudi, Acem ve Freng gayet çoktur, ama Macar, Nemse, Rus, Çek, Leh, İsveç, Moskov Eflak ve Boğdan kefereleri yoktur. Kâfiristanın gayet güvenli yeri olmak ile gayet mamur işlek kaledir.

Acayip ve garip kâfir âyinlerinin seyri

Bir gece bu şehir içinde uyurken gece yarısında bir büyük kütürtü, velvele ve gürültü koptu ki aklımız başımızdan gidip,

"Ayâ, bu ne ola, yohsa kâfir bizi kırmak mı ister" diye hayretler içinde kaldık.

Hemen bütün kâfirlerin küçüğü, büyüğü, avrat ve oğlanı, beyleri, soltat, murtat ve *[152a]* hoyratları pür-silâh olup tüm kâfirlerin ellerinde ikişer adet balmumları yakıp cihanı aydınlatıp bizim kaldığımız hane önünde bölük bölük geçerlerken biz de mutatları üzere üzerimize kapanan pencerelerin deliklerinden seyrettik. Bağırıp feryat ederek,

"Bre koma gitti, vardı, geldi, kaçtı" diye bağırışları göklere yükselip bazı Yahudi ve bazı Rum, Ermeni ve Acem evlerine soltatlar ve cellatlar girip çıkıp, bölük bölük aşağı yukarı koşuşturup tüm evlere, hatta bizim konaklarımızın pencerelerine de taşlar vurup,

"Bre şu odadır, bre bu odadır" diye bağırıp çağırarak bir şey ararlar.

Ama bir hoşça durumu öğrenemeyip bir hayli zaman bu üslup üzere bağırıp çağırıp serseri gezerlerdi. Ayâ, bu ne garip temaşadır, derken bir zamandan sonra tüm kâfirler şenlik ve şadumanlıklar eyleyip salınıp gezinerek raks edip horalar teperek "Pişkindos pişkindos" diye bağırışmaya başladılar ve nice yüz bin tüfeng, fişenk ve nice bin toplar atıp "Yajuj Yajuj" sesleri Venedik şehrin yaktı, yıktı sanıp hayretler içinde kaldık.

Sonra bütün kâfirler alay alay olup hepsi saf saf, bölük bölük, dalga dalga el vurarak "Pişkindos" diye haykırarak erganun, torompete ve luturyani borularını, nice bin çan ve mizmerleri, davulları ve borularını çalarak ve hoş nağmeli yanık sesli oğlanlar hepsi rehavî nağmeleri ederek geçtiler.

Ardından nice bin adet ruhban, patrik, kıssis, papaz, ladika ve şagların ellerinde türlü türlü micmereler içinde ûd, mülebbes, amber-i zenbûres, kara günlük ve Hıtâ sümbülü kokusu dünyayı kokulandırdı.

Alay alay def ve kudüm, zil ve çanlar sesi kale içinde velvele verdi.

Bir zamandan sonra alay içinde 12.000 kadını yaldızlı taht-

lar üzerine oturtmuşlar, her bir tahtırevanları kâfirler götürtmüşler. Her bir bey karılarının alaylarında nice yüz binden fazla küçük kâfur mumlarını servi gibi gemi direklerine dizip nice yüz yerde böyle işareleri yakıp şehrin içi karanlık iken gündüz aydınlığı olup geçtiler.

Ardından, bu avrat alayından sonra 12 adet Venedik beyleri tamamen altınla yaldızlı eyerli donanımlı ve süslü atlar üzerinde her bir bey de pür-silâh ve muhteşem özel giysileriyle ve tüm askerleriyle silâhlı bunlar da geçerken yanlarında nice bin yaya zünnarlı papazlar rehavî makamında İncil okuyarak geçtiler.

Bir büyük alay daha gözüküp bir sofa tahtırevan üzere bir altın işlemelere gömülmüş tamamı çarkâb ve sırmalı işleme ve dürr-i yetîm inci ve diğer mücevher taşlarıya işleme bir pahalı cibinlik içinde benzetme olmasın, Hazret-i İsa ve yanında Meryem Ana dîbâ, şîb ve zerbâflar ve mücevhere gömülmüş suretlerdir ki ikisinin üzerlerinde 5 Mısır hazinesi değer çok kıymetli mücevher var, ama Hazret-i İsa heykeli papaz gibi siyah gamame başında ve siyah rokla üstünde yüzü nur gibi saçlarını dağıtmış, taht üzere oturup durur.

Meryem Ana da öyle, bir taht üzerinde oturup başında Mayfirav tacı üzere tüm kral karılarının adak gönderdikleri türlü türlü mücevherle, boynunda nice yüz adet iri inciden tespihler, tırnakları kırkar ellişer kırat elmaslar ve gözleri şeb-çerâğ mücevher taşlar ile yapılmış sihirli suretlerdir, ama kâğıttaki gibi resim değildir.

Hemen insanoğlu vücudu gibi çeşitli çarklar ile hareket edip durur iki heykeldir. Gören insan onları canlı sanır, ancak kâfirlerin gelişmiş sanatının zirvesinde büyüleyici heykellerdir. Beyt:

Güzel tasvîr edersin hâl ü hatt-ı dilberi, ama
Füsûn-ı işveye geldikde ey Bihzâd n'eylersin

dediği beyt uyarınca cansız insan kalıbıdır ki konuşması yoktur.

Bu heykellerin yanlarında nice kere yüz bin kâfûrî mumlar ve kandiller donatılıp aydınlanmış ki sanki nevruz günü olup tüm ruhbanlar bu iki heykeli tahtırevanlar üzerinde geçirip ardından tüm patrikler altınlı, mücevherli ve minalı haçlı peyker ve bayraklarla geçtiler. Ardı sıra kösler, davullar, zurna, erganun, boru ve torompeteler çalarak Hersek kralı manastırına gi-

dip tâ sabaha dek o gece *[152b]* şehir içinde sevinç ve şenlikler, şamdan ve kandil aydınlatmalarıyla bir düğün sevinci oldu ki diller ile anlatılması mümkün değildir.

Hatta bu hakir bu acayip seyirliğin aslını bize hizmet eden soltat ağasından sordum.

"Vallahi sultanım Hazret-i İsa hayatta iken Yahudileri İsa dinine davet ettiğinden Yahudiler bir gece Hazret-i İsa ve Meryem Ana'yı kapıp öldürmek için hapsederler. Hazret-i İsa Rûhulluh olduğundan Yahudiler öldüremeyip hapiste saklarlar iken hemen bizim Şem'un-ı Safâ Latinleri duyup silâhlanıp Nablus şehrinde Hazret-i İsa'yı Yahudilerin evlerinde akşamki gibi gürültü ve patırtı ile arayıp bir Yahudi evinde İsa ve Meryem Ana'yı bulup tüm Yahudileri kırıp 'Pişkindos pişkindos' diye şenlik ederek Hazret-i İsa ve anasını giydirip kuşatıp alay ile Hazret-i İsa'yı bir kiliseye götürürler. Hâlâ o zamandan beri bu bizim Latin kavmi Hazret-i İsa heykelini yapıp hapisten kurtardıkları gece bizim kutsal gecemizdir, hâlen o zamandan beri bu âyini Latin kavmi ede gelmişlerdir. Gayri kâfiristanda bu âyin yoktur ve Hazret-i İsa'yı Yahudilerden kurtaran bizim Latin kavmidir. Onun için bütün Hıristiyan milletleri içinde zararsız bir makbul Hıristiyanlarız" diye soltat başı adlı kefere böyle anlattı.

Hatta o gece hepimiz hayretler içinde kalıp bir büyük seyirlik gördük, ama o gece ziyadesiyle tehlikeli olaylar gördük.

Ertesi gün ban ile buluşmayı bildirir

Sabah olunca bir muhteşem kaptan nice soltatlar ile gelip hakiri ve Nova yeniçeri ağası hazinedarını alay ile Pirinc-pirim bana götürürken bütün kâfirler karşılamaya çıkıp çarşı pazarın kalabalığından güçlükle geçerken çarşı pazarı baştan sona gözleyerek geçerdik. Dükkânlarının çoğu çukacı dükkânı, atlasçı, kuyumcu, kâğıtçı, çıkrıkçı, bıçakçı, boncukçu, şişeci, mum makasçı, demirci, kasap, berber, terzi ve başka tüm esnaf dükkânları sırayla dizilmiş gayet mamur ve süslü dükkânları var, ama bedesteni yoktur, şehrinin büyüklüğüne göre çarşı pazarı azdır. Ancak nice bin sanat ehli evlerinde işlerler. Genellikle dükkânlarında oturup alış veriş edip güzellik pazarında mallarını satan avratlar ve bâkire güzel kızlar mallarını açıktan satar-

lar, bu kâfiristanda ayıp değildir. Bu çarşı pazarı ve şehir içinde olan kâfiri, ibret verici haneleri insaf gözüyle seyrederek,

Korta Ban Sarayı'nın özellikleri

Eğer bu güzel sarayı olduğu gibi anlatsak sözü uzatmış olup seyahatimize engel olur. Gerçi sanatlı saraydır, ama şehrine göre dar saraydır, ancak 5 kat tamamen kârgir şeddadi yapı bir saraydır ki zerre kadar bir tarafında bozulmuş yeri yoktur. 300'den fazla odaları, salonları ve diğer kiler ve mutfakları vardır, ama divanhane şekillisinde duvar yüzünde geçmiş beylerin resimleri ve Osmanoğlu'nun gelecek padişahlarının ve kendilerinin gelecek banlarının resimleri ve esvaplarıyla yıldızlar ilmine göre gelecek Osmanoğlu sultanlarının ve beylerinin resimlerini yapmışlar ki bunlar insanı büyüleyici resimlerdir.

Ama Sultan IV. Murad Han asrında Erzurum diyarında celâlî olup kapanan Abaza Paşa, isyandan vazgeçip Husrev Paşa ile İstanbul'a gelince suç defteri üzerine af kalemi çekilip Bosna serhaddi bağışlandığında bu Dobra-Venedik Sarayı'ndaki divanhanedeki resimleri duyup "Niçin bu kâfirler Osmanoğlu'nu kendi banlarının alt yanlarına yazarlar?" diye Bosnasarayı'ndan at sürerek bu Venedik Kalesi yanına gelip kaleye girmek için izin isteyip sarayı yıkmak diler. Nice kâfirler "gelsin" diye rıza verirler. Uyanık bir papaz,

"Gelip kaleye girerse yâ kaleden kim çık diyebilir. Bir kere Erzurum'a girip kapandı, 8 yılda 8 vezir Erzurum'dan çıkaramadılar. Sonunda kendi ayağıyla Sultan Murad'a gelip suçu bağışlandı. Şimdi buraya girerse bu kaleden onu kim çıkarabilir. Hemen az verelim ve çok yalvaralım" deyip, Venedikli Abaza Paşa'ya 100.000 altın verip kaleye girmeden vaz geçirirler, ama anılan Nazarete yanında gömülü *[153a]* olan Şem'un-ı Safâ hazretlerini ziyaret eder, görse ki siyah manlifke şapka ile türbede yatar. Hemen Abaza Paşa,

"Baka kâfirler. Bu Hazret-i İsa halifesi Şem'un-ı Safâ değil midir?" deyince,

"Evet sultanım, odur" derler.

"Yâ melunlar bir Müslüman ola da bunun başına niçin böyle şapka kodunuz" deyip şapkayı Şem'un-ı Safâ'dan çıkarıp kendi başındaki selimîsini Şem'un-ı Safâ'nın başına koyunca tüm

kâfirlerin akılları başlarından gidip yüz bin altın daha verip kavuğu çıkarıp:

"Baka kâfirler, sarayınızda olan krallarınızın resimlerini Osmanoğlu resimleri üzerinden bozun. Yohsa bir daha gelip öyle bulursam kalenizi yerle bir edip hepinizi kılıçtan geçiririm" deyip gider.

O zamandan beri bu sarayda olan kesimlere öyle ibret verici bukalemun nakışları etmişler ki değme adam bu resimlerden haberdar olamaz, ama resimden anlayan insaf gözüyle bakarsa resimlerin tadına varıp seyreder.

Hakir bu saraya girip ban hareminden dışarı çıkınca bu sanatlı haneyi gönlümün istediği gibi gezip bir iskemle üzerine oturduk.

Sonra bu divanhanenin bir kapısından dışarıda 12 adet beyler bir yerden gelip hakiri gördüklerinde ellerine Eflâtunî şapkalarını alıp hakire selâm vererek gelip durdular.

Hakir de mecburen iskemle üzere dururken ayağa kalkıp saygı gösterir şeklinde olup onlar dahi birer iskemleye oturdular, ama aralarında asla önde olma davası yoktur. 12si de halka olup fırdolayı oturdular ki biri başta olmayıp önde olma iddiasında olmaya. Bu 12 beyin her biri birer ay yönetip edip yılda bir tüm beyler hükumetleri devreder. Yine danışmalarında birlik olurlar.

Bu 12 beyden biri ölse 40 bey daha vardır, onlardan biri gelip 12 beye katılır. Bu 40 beyden biri ölse 300 adet taşra beyler daha vardır, onların bir yeteneklisi kırklara karışır, ama her bir bey 40 yaşında olgunlaşmış olmayınca 12 beylere katılıp tahta geçirmezler. Töreleri tâ atalarından beri böyledir.

Kısacası bu 12 beyler tahtlarında otururken padişah emirlerini, sadrazamın ve kethüdası İbrahim Ağa'nın mektuplarını verince tüm beyler ayağa kalkıp hakirin, sadrazamın ve kethüda beyin hâlini hatırını sorarken yine şapkaların çıkarıp padişah emirleri okunup ne yazdığı belli olunca,

"Emir padişahındır, hazinemiz ve elçilerimiz hazırdır. Padişah fermanı üzere 3.000 tüfengli pandurun mevaciblerin Sührâb Mehmed Paşa'ya ve Pıraçalı Mustafa Paşa'ya veririz" diye padişaha ve sadrazama hayır dualar ettiler.

"Ancak Novalı firkateleri köylerimizi vurup Hıristiyanlarımızı esir edip her an koyunlarımızı, keçilerimizi ve sığırlarımızı sürerler. Eğer koyunlarımızı vermezlerse hâlâ şimdi hazine ile gidecek elçilerimizle perişan hâllerimizi saadetli padişaha şikâyet edip bildiririz" dediklerinde hemen hakirin elinde Sührâb Mehmed Paşa'dan emirler var idi ki Novalıdan Dobra-Venedik-linin koyunlarını alayım.

Hemen buyurdum emirlerini beylere gösterdiğimde hepsi çok sevinip güler yüz gösterip daha fazla ikramda bulundular. Nova yeniçeri ağasının hazinedarına da çok saygı gösterdiler. Birkaç gün konduktan sonra bazı beyler hakire ziyafetler ettiler.

Ve nicesi de "Sadrazam ağasına gidelim" diye hakire geldiklerinde Kaya Sultan yağlıklarından nakışlı makrameler verirdim. Onlar da hakire bir honta, yani 20'şer bin dinar verirlerdi ve bazı çuka, kumaş, tüfeng ve doğan verirlerdi. Dinar adındaki sikkeleri gayet has ve beyaz pâk gümüştür, ancak gayet incedir. Bir yanına baş banlarının resmi ve bir yanında Hazret-i İsa resmi ve doğum tarihi yazılıdır, penez gibi yuvarlak olup dördü bir dirhem gelir, tutulur sikkedir. Başka guruş altın sikkeleri yoktur, ama hazineleri gayet çoktur. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) *[153b]*

Latin dilini bildirir

..... (5 satır boş).....

Bu Dobra-Venedik şehrini seyrettiğimizden sonra Venedik banından nice nimetler, papinte kâğıtlar ve 100 adet tüfengli soltat kefereler yoldaş olup bu hakir Nova Kalesi'ni keşfetmeye Nova yeniçeri ağası hazinedarıyla Nova Kalesi'ne doğru yola çıkınca Venedik elçisi padişah hazinesiyle Sührâb Mehmed Paşa tarafına İslana Kulesi yolundan gittiler. Bu hakir Venedik Kalesi'nden doğu tarafa gâh deniz kıyısı ile ve gâh taşlık sarp yollar ile gayet bakımlı ve şenlikli Venedik köyleri içinde 8 saatte sıkıntı çekerek,

Mirsinçe Kalesi'nin özellikleri

Bu da deniz kıyısında Dobra-Venedik kalesidir. Kendilerinin anlattıklarına göre Emevîlerden Melik Ömer ibn Abdülaziz bin parça gemi ile İstanbul'un yarısını ve Galata Kalesi'ni feth edince

o sene bu Venedik kâfirleri korkularından bu Mirsinçe Kalesi'ni yaparlar. Ama deniz kıyısında bir yalçın kanara kaya üzerinde altıgen şekilli, taş yapı sağlam ve güzel bir kaledir ki bir merhale uzak yerden beyaz kuğu gibi görünür bir kaledir, ama içine girmedim. Bu kalenin tüm burçları ve beden dişleri, tüm balyemez topları ile ve çok derin hendekler ile bezenmiş, manastırların kubbeleri ve çanlık kuleleriyle süslenmiş kâfir kalesi idi. Allah İslâm eline nasip ede.

Taşra varoşu o kadar süslü görünmez idi, ama yine bunun da dört tarafı yalın kat hendekli taş kaledir, 3 adet kapısı ve 3.000 adet haneler imiş, yoldaşlarımız naklettiler. Ve çarşı pazarı o kadar süslü olmayıp tüm kefereleri hanelerinde dükkân gibi iş işlerlermiş.

Bu kale baş bey olan kefere hükmündedir. Bir taş ahırı bir verimsiz yerde olmak ile bu gece atlarımız otsuz ve yemsiz kalıp açlıktan öleyazdılar, zira gayet taşlık yerdir.

Oradan kalkıp yine doğu tarafa sarp kayaları 9 saatte aşıp,

Çeyne Köyü menzili: Körfez Denizi kenarında Dobra-Venedik'in hükmünde 1.300 kârgir yapı, hepsi güzel kuleli ve baştan başa kayağan örtülü mamur evlerdir. Bütün çevresi baştan başa gül ve gülistanlı, bağlı bahçeli, üzümü ve inciri çok bol, ırmakları akar büyük beldedir. Oradan yine kalkıp doğu tarafa yine taşlıklar içinde gidip,

Çeykerop Kalesi'nin özellikleri: Bu da Dobra-Venedik banlarının kalesidir. Deniz kıyısında bir kaya üzerinde küçük sağlam kale gözükmekte idi, ama içine girmedik. Büyük limanında 40-50 parça kalyonlar yatardı. Bu kaleyi geçip (---) saatte,

Boglipa Köyü menzili: Latince "Güzel Allah köyü" demektir. Denizden bir mil uzak karada bir bakımlı ve süslü, bağlı bahçeli köydür.

Dobra-Venedik kâfirinin topraklarının sınırı burada tamam oldu. Bir ucu batı tarafta Neretva Nehri kenarında Gabele Kalesi toprağıyla komşu olup Neretva Nehri'nin denize karıştığı burunda sınırı son bulur ki deniz kıyısında hududunun uzunluğu 7 konaktır ve her konağı yedişer saat yerdir. Genişliği gâh 1 saat ve gâh 3 saat kadar ensiz sınırı vardır. Tüm sınırları ancak bizim bir nahiyemiz kadardır, ama gayet mamurdur.

Ve tamamı 600 pare mamur köylerdir. Hepsi (---) adet kalelerdir. Ve toplam (---) adet soltat askere sahiptir. 76.000 reayaya sahip olup üçüncü iklimde suyu ve havası hoş, mahbûbu ve mahbûbesi meşhur olup limon, turunç, servi, zeytin, incir, nar ve diğer çeşit meyvelerin her türlüsü yetişir, ama çok gerekli olan buğdayı ve diğer tahılları az yetişir. Zira gayet taşlık bir ülkedir.

Kuzey, doğu ve batı tarafını tamamen Hersek Sancağı toprakları kuşatıp tüm tahılları Hersek'den gider. Süleyman Han ahitnâmesinde bizim Hersek nahiyelerinden kendi akçeleriyle 40.000 kile buğday almak kanundur, ama bu bahane ile ellerinde olan hatt-ı şerifleri gereğince her sene *[154a]* yüz binlerce kile tahıl alıp 5 katı fiyatına tüm kâfiristana ve bizim düşmanımız olan âsî Venedik'e tahıl verir hak tarafından görünür kâfirlerdir. Ve bir iki kere bizim Nova Kalesi'ni kâfire vermeye bunlar sebep olmuştur.

Oradan (---) saatte taşlıkta deniz kıyısında gidip,

Sağlam iki hisar, yani Nova kalelerinin özellikleri

Latin tarihçilerine göre ismi (---) dir. İlk yapıcısı İspanya'dır.

Sonra Bundukanî Venedik'i elinden (---) tarihinde Fatih Sultan Mehmed Han feth etmiştir. Daha sonra yine kâfir donanması gelip Venedik kâfiri bu kaleyi istilâ edip tam üç gün çok ateşli savaş olmuştur. Dördüncü günde hisar içinde olan bir alay şeriat, tarikat, hakikat ve marifet bilmez ve hâkimlerine itaat etmez bir alay azgın kavimler kaleyi Bundukanî kâfirine aman ile verirler. Kâfirler kaleye girince hisar içinde sığınmış olan ümmet-i Muhammed'in amanlarına bakmayıp bütün insanları öldürüp Nova Kalesi'ni ele geçirirler. Daha sonra 946 tarihinde Sultan Süleyman Han hazretleri *Allah rahmet eylesin* duyunca hemen o an Rumeli Eyaleti'ne mutasarrıf olan Divane Husrev Paşa'yı tüm Rumeli Eyaleti askeriyle Nova Kalesi üzerine serdar edip 10 balyemez, 40 oda yeniçeri, 10 oda cebeci, 10 oda topçu ve toplam 50.000 asker ile Nova üzerine gidip denizden de donanma-yı hümâyûn ile Koca Hayreddin Paşa Nova Kalesi limanına demir atıp karadan ve denizden Nova Kalesi'ni fırdolayı çevirip Allah'ın yardımıyla 3. günde küffar aman ile kaleyi Divane Husrev Paşa'ya verir. Daha önce kâfirler bu kaleyi alınca ümmet-i Muhammed'in amanına bakmayıp kırdığı gibi bun-

lar da *eden bulur* deyip kâfirlere öyle bir satır vururlar ki hâlen Latin tarihlerinde,

"33 bin Hıristiyanımız bu Nova Kalesi'nde kırılmıştır" diye doğru olarak yazmışlardır.

Daha sonra hisar içine yeniden İslâm askeri koyup kaleyi sağlamca onarıp Koca Husrev Paşa damadına Nova Sancağı'nı verip giderler.

Hâlen Süleyman Han kanunu üzere Hersek Sancağı toprağında (---) (---) hükumettir. Ve 150 akçe şerif kazadır. Şeyhülislâmı, nakibüleşrafı, kethüdayeri ve yeniçeri serdarı yerine yeniçeri ağası 3 oda kapukuluyla hâkimdir. Kapukulunun cebecisi, topçusu, muhtesib ağası, haraç ağası, mimarbaşı, bâcdârı ve kaptan ağası firkateleriyle 300 yiğide malik olup Veriga boğazlarından tâ Pulya vilâyetlerinde Kastilye kalelerini vurup yağmalar kadri yüce kaptanlıktır.

İki dizdarı var, biri aşağı kale dizdarı ve biri yukarı kale ağası var, ayanı eşrafı ve 22 adet sancak, bayrak ve alem sahibi kale ağaları vardır.

İki kalede toplam (---) adet sağ ve sol, hisar azebi, yerli gönüllü, topçu ve cebecileri ve liman kulları tüm kapukullarıyla 1.900 adet silâhlı gazileri var, ama 900'ü özel yerli kale neferleridir.

Genellikle halkı Arnavut, Boşnak ve Hırvat yiğitlerdir. Hepsi Cezayirli esvabı gibi daracık esvap giyip çatal bıçak, pala kürde kılıç, başlarında kırmızı fes, bağır yelekleri ve renkli çukalardan geçirme peşli adında yelekler giyer, baldırı çıplak gezer bir alay gazilerdir. Ama gayet eşkıya, zorba, erazol, maryol levend yiğitleri var, ama en aşağısı kırk elli dirhem onar karış dalyan tüfeng atar büyüğü ve küçüğü gazilerdir.

Genellikle firkateler ile karşılarında olan âsî Arnavutluk'ta Kilimente ve Karadağ kâfirlerini, Pulya Adası'nı, İspanya'nın Klora kıyıları ve Sicilya yakalarını yaka yıka ganimet malları alıp yağmalayarak Nova Kalesi'ne gelirler.

Nova karşısında Rosa Limanı Kotur kâfiri hükmünde 3 mil yer olup her zaman küffarın gemileri Kotur Kalesi'ni korumak için bu Rosa Limanı'nda yatarlar. Bu Nova Kalesi gazileri bir şekilde, elbette bir yolla kâfirlerin gemilerine gece basıp av alıp

ara sıra Kotur çevresini vurarak esirler alıp Nova Kalesi'ne esenlikle gelir, bir alay mücahit gazilerdir. Ancak ileri gelen yaşlıları giyimlice olup başlarına Muhammedî sarık sararlar, vakar sahibi iş görmüş adamları vardır, ama bazı zaman kâfir kalyonlarıyla bu Nova Kalesi'ne gelip 3-4 yüz gülle vurup bir şey elde edemeden giderler. Nova Kalesi'ne bu gülleler asla tesir etmeyip yine kale sağlamca durur.

Bu Nova Boğazı lodos tarafına altı mil uzak Venedik Körfezi içinde kuzey yönü ile doğu tarafı arasına girmiş 100 mil bir boğaz daha vardır ki son noktası Venedik'in ***[154b]*** Kotur Kalesi'dir. Bu Nova'nın poyraz tarafına iki mil uzak Kombur Kalesi derler bir burunda bulunmuş bir tarafı tâ Nova Kalesi'ni döver ve bir tarafı tâ kâfirin Kotur Kalesi'ni döver bir lâzımlı kalemiz imiş. Ancak hilekâr ve sonunu düşünen kâfirler,

"Elbette bir gün Osmanoğlu bu bizim Kotur Kalesi'ni kuşatıp bu Türk'ün Kombur Kalesi, Kotur Kalemize zarar verip Kotur'a gidip gelen gemilerimize engel olur" düşüncesiyle şehit Sultan Osman zamanında zorba sipahilere altın yedirip bu Kombur Kalesi'nden padişah emri ile kullarını Nova Kalesi'ne sürüp Kombur Kalesi'ni Freng kâfirleri yıkarlar, ama çok gerekli sağlam kaledir.

Eğer bu kale imar olsa Kotur Kalesi'ne bir yardım gemisi gidip gelemez, ama yine padişah fermanı ile mamur olmak kolay bir iştir. Zira bazı kuleleri, bazı burçları bedenleri ve nice yerde yapı temelleri bellidir. Hatta bu kale harap olalıdan beri dört tarafında olan 100 adet mamur köyler tamamen kâfirin Kotur Kalesi'ne tabi olmuşlardır.

Bu Nova Kalesi'nden doğu tarafa denizden 18 mil kâfirin Perast Kalesi'dir ve Perast'tan içeri Kotur Kalesi 3 milde Delir Boğazı'nın bitimindedir. Kotur'un doğu tarafında Karadağlar ki âsî Arnavut kâfirleridir ve Karadağlar eteğinde Gırıblan Ovası'dır ki daha önce Osmanoğlu padişahının 70 yük akçe elde edilir tuzla emaneti idi, şimdi kâfir zabt eder.

Bu Nova'nın kıble tarafına iki saat uzak deniz kıyısında,

Kotanı Köy: 500 haneli İrem bağı gibi bir mamur büyük köydür ki Müslümanı, Sırp ve Hırvatları vardır. Bundan başka Nova Kalesi çevresinde âbıhayat sulu Rıdvan cenneti bağları gibi bah-

çeler var ki haddinden fazla ve kalemin yazamayacağı kadar Meram bağları vardır.

Novateyn Kalesi zemininin şekli: Hersek Sancağı toprağında Venedik Körfezi içinde bir küçük körfez ağzında 2 adet kaledir. Biri aşağıda Büyük Nova Kalesi'dir ve biri yukarı Nova İç Hisarı Kalesi'dir.

Aşağı kale ile yukarı kale arası bir tüfeng menzili bağ ve bahçelerdir. Bu mahalle Voraniçse derler. Bundan yokuş yukarı iç kaledir. Fırdolayı şeddadi sağlam taş yapı güzel bir kaledir, ama Aşağı Nova gibi büyük kale değildir, lâkin pek sarptır. Bütün topları Nova Boğazı'nın karşı tarafında Rosa Limanı'na yetişip döver şahane balyemez topları var. Daha ondan yukarı Arnavutluk Karadağlarını döver uzun balyemez kolumburuna kale döver topları var.

Bu iç kale dörtgen şekilli şeddadi sağlam yapı ve kesme yalçın kaya hendekli ve kıbleye doğru aşağı Voraniçse bağlarına, oradan Büyük Nova'ya iner iki kat bir demir kapısı var. Büyük kuleleri, burçları ve beden dişleri var. Hisar içinde 130 kadar kiremitli ve kayağan örtülü evleri, bir Fatih Mehmed Han Camii, tahıl ambarı, su sarnıçları, cebehanesi ve mehterhane kulesi vardır, ama çarşı pazarı bedestenleri, han ve imaretleri yoktur. Başka dizdarı, topçusu ve azebistanları olup hepsi 400 adet donanımlı ve silâhlı gazi yiğit askere maliktir. Kıbleye bakan kapısının önünde harman büyüklüğü kadar bir büyük kulesi var ki üzerinde 7 adet balyemez topları kıble tarafında iki saat uzak Kota Köyü semtinde kuş kondurmazlar.

..... (1 satır boş).....

Aşağı Nova Kalesi'nin özelliği

Bu kale deniz kıyısında alçacık kayalı zeminde sağlam ve dayanıklı bir hisardır. Bir şekilde anlatılması mümkün değildir, ama elimizden geldiğince denizde damla ve güneşte zerre kadar tarif edelim.

Bu da fırdolayı büyüklüğü (---) dörtgen şekilli şeddadi kesme taş, hazırlıklı bir hisardır ki bu serhatlerde benzeri yoktur. Hatta duvarının genişliği 10 Mekke arşınıdır ve boyu 70 arşındır. Deniz kıyısında yalın kat dayanıklı duvarlar ile inşa olunmuştur, ama kara tarafında Voraniçse bağları tarafına kat kat

dirsekli, mazgal delikli, sağlam ve müstahkem kuleler, burçlar ve beden dişleri ile bezenmiş, kesme kaya çok derin hendekler ile süslenmiş yüksek bir yapı ve şanlı bir hisardır.

Ve toplam 3 adet kapısı vardır. Büyük kapı poyraz tarafına bakıp Sinorina adlı çayır ve çemenzâr yere açılır geniş, sağlam, dayanıklı ve silâhlar ile hazır ve gözcüleri tamamen yaya durup bekçilik *[155a]* eder büyük kapıdır.

Bu kapı dışında Tobla Nehri kenarında bir mükellef ve mamur bağlı ve bahçeli büyük varoşu var. Bu Tobla Nehri Pive Dağlarından gelip bu Nova içinden akıp bu mahalde Körfez Denizi'ne karışır.

Bir kapısı da doğu tarafa Tırnoviçse Kapısı'dır. Bu da mamur ve sarp kuleli ve bekçilik hazır, demir kapıdır.

Sonra batı tarafa açılır Yalı Kapısı, gayet işlek ve kalabalık caddede demir kapıdır ki tüm safalı dostlar, maarif erbabı burada toplanıp hava alırlar. Zira iskele ve liman kapısıdır. Hatta gümrük, bâchane, muhtesibhane ve tuzla emini burada otururlar.

Büyük kârgir yapı mahzenleri vardır. Bu mahzenler kâfir zamanında kadırga duracak tersane, yani tersaneler imiş. Hâlâ ambarlar, mahzenler ve hâsıllar durur. Bu deniz tarafındaki hendeği bu kadar, ama kara tarafının uç semtinde kesme kayadan geniş ve derin hendeği vardır. Her kapı önünde hendek üzerinde asma makaralı tahta köprüleri bulunur.

Bu hendeğe bakan sağlam (---) adet kulesi vardır. Evvelâ büyük kapının üst yanında Kanlı Kule; yukarı Voraniçse bağlarına ve dahi yukarıya iç hisara bakar büyük kuledir. Kıble tarafına bakan Bey Kulesi gayet sağlamdır. Doğu tarafına tarafında Voraniçse yolu kapısı kulesi sanki Kahkaha Seddi'dir.

Batı tarafında Yalı tarafına Abaza Paşa Kulesi, Sultan IV. Murad Han vezirlerindan celâlî olan Abaza Paşa burada bir İskender Seddi gibi sağlam bir kale yapmıştır ki henüz Nova Kalesi taze can bulup limanı korutur ve karşı Rosa Limanı'nda kayık gezdirmez kirpi gibi balyemez topları vardır.

Bu Abaza Paşa Kulesi'nin üst yanında Aşağı Yassı Kule, bu da sağlam ve dayanıklı eski burçlardır. Bu anılan kulelerde, tüm burçlarda ve bütün beden dişleri üzerinde büyük küçük toplam

130 pare toplar vardır, ama tüm cebehane, mühimmat ve levazımatlarıyla gece gündüz hazır toplardır. Zira bu Nova Kalesi'nin her tarafı cehennemlik âsî kâfirlerdir. Her gece gözcüler, bekçiler ve kapukulu yeniçeri neferleri "Allah yeğdir yeğ" deyip tâ sabaha dek nöbet bekleyip uyanık olurlar, tüm kale ağalarıyla yeniçeri ağası kale duvarları üzerinde kol dolaşıp bekçilerden uykuya dalmış adam bulurlarsa 80 değnek ile uykularını açıp uyandırırlar.

Akşamdan sonra Şâfiî vakti 2 kere mehterhane fasılları olup tüm serhat gazileri kale duvarları üzerinde her gece nöbet bekleyip sevinir, şenlik ederler ama yine gözleri Nova Boğazı'na doğru lodos tarafına bakıp nöbet ile cihanı beklerler.

Aşağı Büyük Nova imaretleri: Tamamı 5 adet bakımlı ve şenlikli mahalledir. Evvelâ Sultan Bayezid Mahallesi, Mahkeme Mahallesi, Aşağı Mahalle ve tüm evleri birbiri üzere bayıra yapılmış olup yüzleri Nova Boğazlarına doğru lodosa bakar mamur hanelerdir.

Zengin, fakir, ileri gelenlerin haneleri: Bu şehrin içinde, dışında, varoşunda yukarı kalesinde ve aşağı hisarında tek katlı ve iki katlı kârgir yapı kiremitli ve kayağan örtülü hoş evleri, 306 adet bahçeli geniş hanelerdir. Bunlardan Ömer Ağa hanesi, Karaca suyu üzerinde mahkemesi, Ramoğlu Hacı Süleyman hanesi, Aşağı Kale'de Hacı Zekeriya Ağa hanesi, burada bir uzun hurma ağacı var ki göklere baş uzatmıştır. Bir hurma da taşra varoşta Topla Suyu kenarında Hacı Hurrem Ağa sarayında, bu da bir büyük hurmadır, ama meyve verdiği malumum değildir. Meşhur ve mamur bu sayılan saraylardır.

Osmanoğlu sultanları camileri: Tamamı 46 adet mihraptır, ama Cuma namazı kılınır bunlardır ki yazılır:

Evvelâ Aşağı Kale'de kiliseden çevrilmiş **Sultan Bayezid-i Velî Camii,** eski bir mabedgâh ve değişik bir tarz dua kabul olunan yerdir, bir minaresi vardır ve üzeri baştan başa kiremitlidir.

Yine Aşağı Hisar'da **Aşağı Cami** adıyla meşhur bir ermişler yurdu aydınlık ibadetgâhdır.

Bilip ibadet ettiğimiz büyük camiler bunlardır ki özellikleri yazıldı.

Mümin mescitlerini sayısı: Tamamı 44 adet mescitlerdir.

Bunlardan Aşağı Mahalle'de Hacı Abdullah Ağa'nın mescidi ve yine Aşağı Kale hendeğinin köprüsü aşırı Ramoğlu Hacı Süleyman Ağa Mescidi, Sultan IV. Murad Han ki, Bağdad fatihidir, bu mescit onların zamanında yapıldı. Bu anılan mescitler cami olmaya elverişli mescitlerdir. *[155b]*

Medreseleri: Hepsi iki adet tefsir ve hadis okutulan medresesi var, ama yüksek kubbeler ile yapılmış medreseler değildir, ancak Hunkâr Camii'nde vakıf tarafından müderris, muhaddis ve şeyhülkurrâsı var.

Ebced okuyan çocuk mektepleri: Tamamı 7 adet ciğer köşelerin eğitimi için mektepleri var, ancak vakıfları zayıftır.

Tarikat ehli tekkeleri: Hepsi (---) adet abdâllar hankâhıdır. (---) (---) (---) (---)

Akarsu çeşmeleri: Hepsi 5 adet can bağışlayan billur gibi sulu çeşmelerdir. Evvelâ Aşağı Kale'de Üççeşmeler de Karaca adlı ak ve billur gibi duru bir Kevser suyundan haber verir tatlı su çeşmeleridir. Biri Hunkâr Camii önünde daima akar hayat pınarı çeşmedir. Biri Aşağı Cami önündedir. Bu ırmak yine Nova Dağlarından gelip imaretleri sulayıp denize karışır.

Ruhların rahatı hamamları: Bir hamamı var, Aşağı Cami önündeki çeşmeye bitişik hoş havalı ve hoş sulu bir hamamdır.

Tüccar hanları: Ancak Ramzade Hacı Süleyman Zaviyesi yakınında bir kara ve denizler tüccarı hanıdır.

Esnaf çarşısı: Hepsi 300 adet dükkânlardır, ama kârgir yapı bedesteni yoktur, ama yine her metaı çoktur.

Varoşunun anlatılması: Yukarı Kale ile Aşağı Kale arasında Sinorina Çayırı tarafında Topla Nehri suyu kenarında büyük ve mamur bir varoştur ki bu yere Voraniçse Bayırı derler. Oradan yukarı iç kaleye gider. Bu varoşta reaya ve bazı kimseler otururlar ki, toplam (---) adet evdir, Ramoğlu Mescidi buradadır, anılan han buradadır ve yukarıda yazılan hurma ağacının biri de buradadır. (---) (---) (---)

Sığınacak yeri, limanı: Bir büyük limandır, ama lodos rüzgârı pek dokunup demir kuvvetiyle yatılır yahut karşı tarafta Rosa Limanı'na gidilir. Ama diğer 7 adet zorlu rüzgârdan iyi demir atılacak, gemicilerin sığınacağı yerdir. Kale önünde liman içinde Abaza Paşa Kulesi'ne karşılık deniz içinde hamam kub-

besi kadar kara taşlar vardır. Nice kere kâfir gemileri bu taşlara vurup helâk olmuştur. Hatta lodos dalgası kaleye pek dokunur, ama Allah'ın hikmeti bu taşlar denizin dalgalarını biraz olsun engeller. Nice yüz parça gemi alır büyük bir limandır. (---) (---) (---) (---)

Nova Kalesi şehrengizinin tamamlanması

Bu şehrin suyu ve havası hoş olduğundan güzel kızları meşhurdur, ama güzel oğlanları nadir olup tazeleri cengâver ve cesur yiğitler olur.

Bu şehrin imareti tali müneccimlerin sözlerine göre Merih olduğundan halkı kan dökücü olup acımasız ve öldürücü gazilerdir. Gece gündüz, denizden ve karadan çeteye ve poturaya gidip kâfire asla aman vermezler. Daima kılıçları bellerinde ve tüfengleri ellerinde olup Kotur kâfiriyle ceng ederler. Hepsi Boşnakça, Sırpça ve Latince konuşur, niceleri Arnavutçayı iyi bilirler. Zira bu Nova Körfezi'nin karşısı Arnavutluk'un Kilimente, Karadağ ve Podgoriçse kaleleri dağlarıdır. Bu kale içi sokakları daracıktır, ama pâk kaldırım döşelidir ve halkı tamamen garip dostu gazilerdir.

..... (2 satır boş).....

Bu kaleyi gezip dolaşıp sonra nice safalı dostlarımızla atlara binip Nova'dan 3 saat doğu tarafına gidip **Jobça Yaylası**'na 3 saatte güçlükle çıktık. Bir yeşillik, otluk, ağaçlık, güllük ve kuşlak içinde çadırlarımızı kurup Aynu's-safâ adlı bir Kevser suyu yanında Sultan Bayezid'in sofası üzerinde konup o gün o gece has sohbetler edip semiz yayla kuzuları ve nice çeşit alabalıkları yenip buz parçası gibi berrak sular içip sonsuz hayat bulduk.

Genellikle Nova şehrinin Karaca Suyu ve Topla Suyu'nun bir bölüğü bu Jobça Yaylası'ndan doğup akarak Nova şehrinin bağları, bahçeleri, imaretleri ve evlerini sulayıp insan ve diğer hayvanlarını suladıktan sonra artan suları denize karışır. Bütün suları karlı yaylalardan gelir ki yaz ve kış anılan Jobça Yaylası'nda Nuh Tufanı'ndan beri kar vardır.

Bu yaylada *[156a]* olan nice yüz bin çeşit çiçeklerin güzel kokuları insanı dimağını kokulandırıp atlarımız tirfil, yonca, ayrık ve karaçayır yemekten fil gibi karın sahibi oldular.

Sözün kısası 2 gün 2 gece bu yaylada türlü türlü zevk ve

safâlar edip oradan yine yokuş aşağı 3 saatte inip yine Nova Kalesi'nde konağımız olan yeniçeri ağası hanesine indik. O gün Dobra-Venediklilerin koyun davaları için elimizde olan Sührâb Mehmed Paşa'nın buyurdusuyla şer'î mahkemeye varıp tüm vilâyet ayanı mahkemeye gelip hazır olduklarında bu hakir buyurduyu okutturdum. Buyurdu sicille kayd olup tüm vilâyet ileri gelenleri buyurdunun ne yazdığını anlayınca orada olanlar:

"Hâşâ sümme hâşâ biz Dobra-Venedikli'nin koyunlarını almadık. Biz gazaya gidip Kotur kâfiriyle vuruşup savaşıp Kotur kâfirinin 12.000 koyununu alıp vezirimiz Sührâb Mehmed Paşa'ya koyunların öşrünü verip nice yüz kelle ve nice esirler götürdük, biz Dobra-Venedikli koyunun almadık" diye mahkeme huzurunda büyük yeminler edip inkâr ile cevap ettiklerinde onların inkârı da sicille kaydedildi. Koyun çobanlarını ve birkaç esirlerini getirip esirler ve çobanlar da,

"Koyun bizim Koturlunundur, Dobra-Venediklinin koyunlarda alâkası nedir" dediklerinde hemen o an mahzarlar ve her ocak ağalarından mektuplar alınıp ve ayak ücretimiz için hakire 300 Venedik altını, 5 tüfeng, 2 Freng oğlanı ve kölelerime birer çuka ve birer kumaş verip 100 nefer tüfengli yarar piyade yiğitleri yoldaş verip sonra bütün gaziler, tüm ahbap ve dostlar ile vedalaşıp koyun çobanlarından 5 nefer esirleri bile alıp sabahleyin yine,

Nova Kalesi'nden Dobra-Venedik'e gittiğimizi bildirir

Nova Kalesi'nden batı tarafa bir günde taşlık içinde gidip,

Sinko Köyü menzili: Dobra-Venedik köyüdür, ama gayet mamur ve büyük köydür. Hatta kale gibi 3 adet toplu ve tüfengli manastırlardır. Onu geçip ertesi gün gidip,

Dobra-Venedik Kalesi menzili: O gece yine Nazarete adlı melun yerde yatıp sabahleyin kalede yine konağımıza girip o gün koyun çobanlarının ve Novalının arz u mahzarlarını Venedik banına verdik. Çobanı gördüklerinde,

"Bu çoban bizim koyunların çobanı değildir. Novalılar hile edip size gayri çoban vermişler. Biz davamızı padişah huzurunda görürüz" deyip divanlarını bozdular.

Ama hakir anladım ki Kotur kâfirlerinin koyunlarını neza-

ketle Novalıdan kurtarmak isterler, onun için "Bizim koyunlarımızdır" diye feryat ederler.

Hakir de çobanları ve esirleri bizimle gelen yoldaşlara teslim edip onlar Nova'ya gittiler. Biz 3 gün yine Venedik'de kaldık. Ama bu gelişte atlarımız ve kendilerimiz açlıktan öleyazdık, zira Novalıda koyunlarını alamadığımız için bize tayinatımızı az verdiler.

Gerçekte vilâyetleri taşlı yer olmak ile kıtlık ve yokluk yerdir. Bir at yemi 50 akçeye, bir okka otluk 4 akçeye, 50 dirhem francala adlı beyaz kar gibi ekmek 1 dinara ve bir okka sığır eti 5 dinara, ama Sakız Adası sığırı gibi bunun da sığır eti gayet lezzetlidir. Kefereleri koyun eti yemezler, hepsi sığır eti yerler, zira koyun eti zararlıdır, sığır eti faydalıdır ki hekimlere göre insan tabiatını yumuşak tutar, derler.

Sanayiinin beğenilenleri: Siyah kuzu kürkü, renkli değerli çukaları, sinde adlı kâğıtları, pirinç şamdanları, mum makasları ve siyah rokla adlı çukası meşhurdur.

Yiyecek ve içeceklerinin beğenilenleri: Beyaz billur gibi ekmeği, keçi ve sığır eti, keklik kebabı, enginar adlı bir sebzesi, şemame kavunu, üzümü, inciri, zeytini, çeşit çeşit rakısı, pivosu ve med adlı bal suları meşhurdur. Ama taşlık olmak ile kıtlıktır ve hekimleri az yemek yiyin, diye her an uyardıklarından bütün kefereler zayıf ve inceciklerdir, ama kadınları iri, yağlı ve şişmandır.

Hekimleri meşhurdur, ama Freng uyuzuna asla çare bulamayıp hemen yemeği az yedirip perhizden başka yol bulamadılar. Tüm Frengistan kefereleri Freng uyuzuna tutulmuşlardır. *Allah saklasın,* onun için Freng uyuzu meşhurdur.

Bu Dobra-Venedik işlek iskele olmak ile ***[156b]*** hesapsız hazine toplanır. Onun için tüm kefereleri tüccar ve hesapçılardır ki bir dankı (kuruşu) bin kere hesap ederler.

Yıldızlar ilminde gayet bilgileri vardır. Gayetle akıllı, olgun ve Aristo akıllı kefereleri vardır.

Sözün kısası gayet bakımlı ve şenlikli kâfir vilâyetidir. Allah Osmanoğlu'na nasip ede. Eğer bu ülke tamamen feth olsa baştan başa bütün kâfiristan kolaylıkla feth olurdu, *Allah kolay getirsin.*

Sonra Venedik banı, Sührâb Mehmed Paşa'ya hediyesini, eski usul gereği senelik vere geldiği hazinesini ve 300 yük gümrük metaı kervanını çıkarıp elçisine teslim etti. Hakire de 200 Bundukanî altın, 10 donluk renkli çuka, 10 donluk atlas, 5 tüfeng, 10 adet siyah kuzu kürkü, 5 top Ceneviz kadifesi ve bazı ufak tefek eşyalar verdi. Hizmetçilerime onar altın, birer çuka, kumaş ve birer çakmaklı tüfengler verip ban ile vedalaşıp 400 adet tüfengli kefereler ile,

Venedik'den çıkıp İslâm diyarına gittiğimiz konakları bildirir

Evvelâ Dobra-Venedik'den kuzey tarafa (---) saatte taşlık üzere gidip,

Islana Kulesi menzili: Daha önce anlatıldı, ama şimdi bir gece Emin Davud Ağa'da konuk olup can sohbetleri ettik ve Davud Ağa'nın nimetlerini de gördük.

Oradan kalkıp 6 saatte **Lubomir**'e yakın vardığımızda Sührâb Mehmed Paşa askeri bize karşılamaya çıkıp büyük bir alay tüfeng şenlikleri olarak 7 saatte,

Bileyke Nahiyesi menzili: Bir geniş ovada Sührâb Mehmed Paşa efendimizin otağında inip müşerref olunca gelen kervan malının ve elçi hediyelerinin hepsini alıp kervan kavmi Bosna'ya yolcu oldular.

Hakir Dobra-Venediklinin dava ettikleri koyun durumu ile ilgili Novalıdan alınan arz u mahzarları paşaya verip okuyunca, "Melunlar dava ettiklerine şüphe yoktur" diye buyurup yine gece gündüz can sohbetleri ederdik. Ama adı geçen Bileyke Nahiyesi geniş bir ovada bağlı, bahçeli ve dört tarafı sağlam kuleler ile bakımlı ve ürünü bol, verimli köyler ile süslenmiş şenlikli İrem ovasıdır. Ancak bazı köylerini Kotur kâfirleri berbat etmişler. Zira bu nahiyenin kıblesi tarafında kâfirin Kotur Kalesi 5 saatlik yerdir. Her an kâfirler gelip yağmalayıp ürünlerini alır. Hatta hakir Sührâb Mehmed Paşa ile bu açıklık yerde otururken hemen Risna Kalesi'nde Kör Yusuf Bey'den ve vilâyet ayanından feryatçılar gelip,

"Bre medet, aman sultanım, Dobra-Venedik kâfirleri içinden 200 adet Uskok kâfirleri ansızın gelip bu kadar avrat ve oğlanlar ve 10 sürü koyun sürdü ve nice ganimet malları aldı" diye fer-

yatçı gelince hemen Sührâb Mehmed Paşa bizimle gelen Venedik elçisini huzuruna çağırıp,

"Bre kâfir bu feryatçılar ne söyler. Niçün Kotur kâfirine yol verirsiz" deyince hemen elçi,

"Hâşâ sultanım haberimiz yoktur. Kuru iftiradır" diye inkâr ettiği gibi,

Sührâb Mehmed Paşa ile Bileyke'den Kotur ve Perast kalelerini yağmalamaya gittiğimizi bildirir

Evvelâ *Bismillah* ile Bileyke Nahiyesi'nden göz açıp kapayıncaya kadar Sührâb Paşa'nın 3.000 asker ve emirlerini götürdük. Yeni yazdığımız 3.000 yaya pandur yiğitleriyle Pıraçalı Mustafa Paşa ve Dobra-Venedik'den gelen elçinin 300 tüfenglisi, Hersek Sancağının tüm timar ve zeamet sahipleri, toplam 9.000 seçkin salt ve hafif yaya ve atlı İslâm askeri ile doğu tarafa (---) saat seğirttik. Kâfirin Kotur Kalesi yakınında deniz kenarındaki sarp taşlıklar içinde 3.000 kadar İslâm ordusunu o kayalar ve o dereler arasına pusuya koyduk.

Yine deniz kıyısında kâfirin Perast adlı kalesi ardındaki sarp tepeler arasına pusu yerlerini 3.000 yiğit dahi kat kat olup bastılar. Sührâb Mehmed Paşa da bu askerlerin yattıkları yere yamaç dağlar içinde 3.000 askeriyle o da pusuya girip yattılar.

Onu gördük kâfirler bölük bölük ve saf saf olup bu kadar esir, avrat ve oğlanı, bu kadar ganimet malını ve sayısız koyun, kuzu, sığır, at ve katır hayvanları tamamen önüne katıp artık kalelerimiz altına geldik, diye sancak ve haçlı peykerini açarak, davul ve torompete borularını çalarak birer yaylım tüfeng şenlikleri edip geçtiklerinde hemen tüfengleri boşanmış iken Sührâb Paşa kethüdası ve Hersek gazileri hemen bir ağızdan Allah Allah seslerine yol buldurup tüm gaziler ejderhalar mağaradan çıkar gibi pusudan dal kılıç olup kâfirler üzerine çıktıklarında ve bir yaylım kurşunu kâfirlere lânet yağmuru gibi yağdırdılar. Kâfirler yerlere serilip allak bullak ve domuz topu olup sağlam durayım *[157a]* diye hareket ederken içlerine kılıç girince hemen kararları kaçmaya dönüp kimisi Perast Kalesi'ne ve kimisi Kotur Kalesi'ne can attılar.

Nice yüzü kendilerini denize atıp yüze yüze kurtulurum, diye düşündüler, ancak gaziler deniz içine atlarıyla girip nice

yüz kâfiri saçından kenara çıkardılar. Nice kâfirler derin deryaya varınca bizim gaziler artlarından dalyan boylu tüfengler ile kurşunlar vurup onlardan da bir can kurtulmayıp pis leşleri *"... Halkını boğmak için mi onu deldin? Gerçekten sen (ziyanı) büyük bir iş yaptın dedi"* (*Kur'ân*, Kehf 71) âyeti üzere nice yüz kâfirler boğuldu. Beri kara tarafında 590 adet kâfir Sührâb Mehmed kılıcından geçip 1.500 adet kâfir de ayakları bağlı, gönülleri yaralı zincire bağlı esir olup 40 adet kaptanları davullarıyla esir edildi. Allah'a hamd olsun 600 kadar ümmet-i Muhammed çoluk çocuklarıyla, bu kadar mallarıyla ve koyunlarıyla tamamen esirlikten kurtulup hepsinin zincir bağını çözüp tüm zincir halkalarını kâfirlerin boyunlarına takıp çekip götüresiniz, diye tüm kâfirleri esirlikten kurtulan insanların ellerine verdiler. Bu sırada Koca Sührâb Mehmed Paşa ve Hersek Sancağı gazileri acayip adalet ettiler. Ardından hemen orada Sührâb Mehmed Paşa şükür secdesi ettiler.

Daha sonra geriden yaya olan askerlerimiz de gelip yetiştiklerinde onlara tüm ganimet mallarını, esirleri, tüm kâfir kellelerini yaya pandurlara verip Sührâb Mehmed Paşa salt ve ağırlıksız olup esir olan keferelerden 12 esir kılavuzlar alıp kâfirin Perast Kalesi'ne ve Kotur Kalesi'ne kaçan kâfirleri kovarak ve kırarak tâ,

Perast Kalesi'nin özellikleri

Latince (---) demektir, ama yapanı bilmiyorum. Önce ve sonra Venedik kâfirinin hükmünde Kotur generalinin hâssıdır.

Bu kale altına gelince seğirtip ancak 70 kadar esir alabildik, geri kalanı önce kaçıp Perast Kalesi'ne girmişler. Kale içinden kâfir bizim vurguncu askeri görüp o kadar top attı ki top seslerinden Kotur ve Perast Dağları inil inil inledi. Kalenin top menzilinden bir hayli uzak mesafede bir çemenzâr yerde atlardan inip biraz at dinlendirip istirahat ederken hakir kaleyi seyrettim.

Deniz kıyısında bir kumsal zeminde bir alçak tepe üzerinde dörtgen şekilli kârgir şeddadi yapı, bir küçük beyaz hoş kale görünürdü, ama Allah bilir o kadar sağlam değildir, zira her yönünde duvarları alçaktır. Hisar içinde birkaç kilise çanlığı görünmekte idi. Gazilerimizin cana başa kalmayan serdengeçti yiğitleri bir araya toplanıp danıştılar. Beşer onarı birer yere gelip

hepsi gündüz gözüne Allah Allah deyip kalenin suyu altına girip varoşa vardıklarında gördüler ki bu varoşun dört tarafı kat kat gemi direklerinden hilelerle dolu yapılmış şarampavlar var ve geniş hendekleri içinde deniz var. Ve her tarafta köprüleri kalkıp kale bir ada gibi yerde kalıyor. Bir şekilde yanına varılmak imkânsız. Ancak taşrada olan bağ ve bahçelerinde kalıp kaleye giremeyen kâfirlerden 41 adet kefereleri esir edip bağlarında olan süslü kasırlarını ve evlerini yakıp nice bin yüksek ağaçlarını baltadan geçirip yakıp yıktılar ve evlerini toprak ettiler, ama sayısız bağ ve bahçeleri var. Tamamı bir kumsal düz geniş yerde İrem bağları iken bağlara yağı ayağı girip İremleri veremler olup sahiplerinin nefesleri kesildi ve kimisi esir oldular.

Allah'a hamd olsun kaleden bir kâfir dışarı çıkıp baş göstermeye cesaret edemedi. Oradan kıble tarafına deniz kıyısı ile gâh kumlu ve gâh taşlı yerlerde (---) saat seğirtip,

Soltat yurdu, yani taşlık Kotur Kalesi'nin özellikleri

Latincede (---) (---) demektir. Yapıcısı İspanya krallarıdır. Daha sonra rehin yoluyla Bundukanî Venedik'i eline girip hâlen Venedik elinde, gerçekten de Kotur adında bir ünlü kaledir.

Osmanoğlu'nun Van Kalesi'nden içeri Hoşab Kalesi'nin doğu tarafında Karnıyarık Kalesi'yle komşu hâlâ Acem elinde bir sert kaya üzerinde Kotur Kalesi vardır. Ama bu Kotur deniz kıyısında Venedik pirinc-piriminin hükmünde bir yalçın kızıl kayalar üzerinde bizim İstanbul yakınında Karadeniz akıntısı üzerindeki Rumeli Hisarı gibi eğri büğrü bir kaledir ve çevresinde büyük kızıl tabyaları var ki her biri biner kâfir alır ve ancak denize bakan bir kapısını gördük.

İçindeki evlerinin şahnişin ve pencerelerinden tüm avrat ve oğlan, küçük ve büyük bizim kale altına varıncaya dek seğirtip *[157b]* yağma ve talana daldığımıza bakarlardı. Tüm evleri kayalarda biri biri üzere kat kat olup tüm pencereleri kuzey yönüne, Körfez Denizi'ne bakmaktadır.

Bu kale, Venedik Körfezi'nin içinde Nova Boğazı'ndan içeri yüz mil içeri girmiş bir küçük körfezcik daha vardır, o boğazın sonunda eğri şekilli bir şeddadi taş yapı bir hoş kaledir, ama kıblesinde, güneyinde ve doğusunda o kadar eğimleri çoktur ki her eğimden birer taş atsalar kale içine düşer. Ve eğimli

olan yapıları hamam kubbesi gibi ve dahi bunun kayaları dipleri ince ince olup bu kaleyi kuşatsalar o kayaları birer sanat ile kale üzerine uçursalar kaleyi harap edip asla lağım atmaya ihtiyaç olmazdı. Ancak ileri görüşlü melun kâfir bu havale kayalarının korkusundan kalenin doğusu ve kıblesi taraflarını gayet dayanıklı kat kat edip nice havale kayalarının önlerine, kayalar kaleye uçmasın, diye taş duvardan setler çekmiş ve o taraf kalesini sağlamlaştırmış ve nice kayaları zincirler ile bağlamış, dediler ama görmedim.

Hisar içinde mükellef ve süslü manastır çanlığı kuleleri var idi ve tüm duvarlarını, burçlarını, tabyalarını ve beden dişlerini baştan başa haçlı peykerler ile ve filandıra bayraklar ile kaleyi süsleyip tüm kâfirler bedenler üzerinde silâhlı hazır idiler.

Büyük limanı sekiz rüzgârın deniz dalgasından emin olmuş, bin pare gemi alır bir hoş demir tutar geniş limandır. Hatta iskelesinde 4 adet iri kalyon ve 2 adet bizden alınan donanma-yı hümâyûnumuz kadırgalarından 2 kadırgamız İslâm sancağı ve bayrakları baş aşağı olup dururlardı.

İskelesinde balık dalyanları gayet çoktur ve deniz kıyısında baştan başa birbirinden görünür haberci kuleleri var ki biz vardığımızda tüm kulelerde ateşler yakıp birer top atıp tüm vilâyete haber ettiler. Ve ardından bütün taşra dağlarda ve bağlarda olan kâfirler kayıklara binip kaleye kaçmaya başladılar. Ama Veriga adlı boğazdan içeri bu Kotur Gölü küçüktür. 18 mil çevirir, diye esirlerimiz naklettiler. Bu denizin bitiminde Kotur Kalesi'dir.

Bu deniz içinde 2 adet sivri sivri genişçe kaya üzerinde mendirek gibi, birer sağlam kule gibi manastırları var, onlarda da topları ve tüfengleri var.

Sözün kısası, yazık Osmanoğlu devletine ki bu Kotur Kalesi bizim Gabele Kalemizden 10 konak içeri, Nova Kalemizden 3 konak içeri ve tüm kâfir gemileri bizim Nova Kalemizin topları ağzından içeri bu Kotur'a gelip girer.

Bu Kotur Kalesi bizim İskenderiye ve Podgoriçse kalelerimize gelip girinceye kadar 10 konak yerdir, bizim Osmanoğlu şehirleri içinde çıban gibi bir kâfir kalesi burçlarıyla, bedenleriyle dura. Yazık Osmanoğlu devleti gayretine ve yazık İslâm gayreti şerefine, hayfâ yazıklar yazık.

Ama (---) tarihinde Köprülü Mehmed Paşa, Hısım Mehmed Paşa'yı Rumeli Eyaleti'yle ve 20 oda yeniçeriyle bu Kotur Kalesi üzere serdar-ı muazzam edip gönderdiğinde 77 gün kuşattılar. Ama Seydî Ahmed Paşa Bosna Eyaleti'yle bu Kotur Kalesi üzere memur iken "Beni serdar etmediler" diye ayak sürüyüp Kotur yardımına varmayıp Kotur altında İslâm ordusu az olduğundan Kotur'un fethi nasip olmayıp Hısım Mehmed Paşa fetihsiz döndü.

Daha sonra Köprülü Mehmed Paşa da (---) tarihinde bu Kotur'a gelmediği için Seydî'yi Tımışvar altında Serdar Ali Paşa'ya şehit ettirip Seydî Paşa'nın başı İstanbul'a gidip cenazesi Tımışvar'da Horoz Kapısı dibindeki camiinin mihrabı önüne defn olundu ki yukarıda yazılıdır.

"Seydî Paşa'nın öldürülmesi sebebi bu Kotur'a gelmediği olmuştur ve kâfirden nice hazine almıştır, onun için Kotur'a varmamıştır" diye iftiralar ettiler. Hâşâ sümme hâşâ o gaziye bu kuru iftiradır. Ancak Bosna Eyaleti'yle kendini serdar etmeyip bir aşağılık herife koşuntu ettiklerinden gücenip Köprülü'ye rağmen Kotur kuşatmasına gitmişti. Ama inşaallah Kotur, Kilis, İspilet, Şibenik, Zarda, Zaklise Adası, Kefalonya Adası, Çukalar Adası, Körfös Adası ve İstendil Adası, inşaallahu Taalâ tüm bu adı geçen kaleler Venedik elinden feth olup Mısır yolları açılır.

Kotur fethine Rumeli Eyaleti'nde İskenderiye Sancağı tarafından varmak çok kolaydır. Ancak kuzey tarafından Bosna Eyaleti askeriyle ve denizden donanma-yı hümâyûnla varmak şarttır. Allah fethini nasip ede. ***[158a]*** *Âmîn ve yâ Muîn.*

Ama *Allah bir nesneyi yaratmak isterse sebebini de yaratır* sözü üzere bir gün Cenâb-ı Bârî bu Kotur Kalesi fethinin sebeplerini yaratıp elbette feth olur, ama *her iş, vakti zamanı gelince olur.* Elbette Feyyâz-ı Mutlak onun vaktini bilir, o vakit gelince bir basit bahaneyle feth olur. Ama fethi nasip olsa, 7 sancak yerde ümmet-i Muhammed kâfirin şerri belâsından güvende olup kurtulmuş olurlardı.

Bu Kotur Kalesi kâfirleri o kadar gururlu, budala, korkusuz ve pervasız kâfirlerdir ki Sührâb Mehmed Paşa ile bu kadar asker 5 saat bu kale altında konup bu kadar bağları ve bahçelerinde köşkleri ve nice saraylarını yağmalayıp, talan edip yerle bir

ettik, asla bizim askere adam demeyip kaleden bize asla bir top atmayıp dururlardı.

Hatta tâ kale altına varıp uğrun kapıda deniz kıyısında esvap yıkayan kadınlardan kızlardan gaziler nice esirler aldılar. Limanının bir köşesinde ağzına kadar türlü zahireler ile yüklü 6 tane gemi bulup ve 3 adet firkate bulduk. Tüm mallarını İslâm askeri bir anda yağmalayıp çarmıh ve yelkenlerin ve götürmede hafif yüklerini alıp tüm gemileri ateşe vurunca meğer ambar içinde gizlenmiş kâfirlerin nicesi Nemrud ateşi içinde yandılar ve nicesi can havliyle kendilerini denize atıp boğuldular. Âyet (---):*"Halkını boğmak için mi (gemiyi) deldin?"* (Kur'ân, Kehf 71) nassı üzere gemileri ve sahipleri yanıp suya gömüldüler.

Kotur kâfirleri bu içler acısı hâli yine görmüşken yine kaleden asla Müslüman askerlere bir top atmadı.

Daha sonra Kotur altından tekrar kuzey tarafa tüm askerler ile at sürerek yine Perast Kalesi dibinden geçip,

Veriga Boğazı Kulesi menzili

Latince (---) demektir. Nova tarafında kâfirin Perast Kalesi'ne yakın Kotur Boğazı'nın ağzında bir daracık boğazdır. Eski zamanda burada büyük bir kule var imiş. Daha sonra kâfirler Sultan Osman zamanı zorbalara altın yedirip bu Veriga Kulesi'ni yıktırmışlar, ama bir acayip lâzımlı kale yeri dar boğazdır. Bir güçlü yiğit taş atsa karşıya taş erişir.

Kâfir zamanı bu kuleden karşı kuleye zincir gererlermiş, hâlâ zincir yerleri açık seçik bellidir.

Bu boğazın beri Perast Kalesi tarafı Hersek Sancağı toprağıdır. Karşı tarafı Arnavut İskenderiyesi toprağında Kilimente Nahiyesi'dir. Burada bir küçük kale olsa ve şahane balyemez toplar ile 10.000 kadar muhafazacı asker dursa Kotur kâfirinin bir gemisiyle yardımı geçmeyip Tanrı hakkı için Kotur kâfiri *elaman* deyip kaleyi teslim ederlerdi.

Oradan kuzey tarafa dönüp tüm yoldaşlarımızla, ganimet aldığımız esirler ve kelleler ile yavaş yavaş gidip esirlikten kurtardığımız adamların niceleri vatanlarına gitti, oradan 6 saatte,

İbret verici Risna Kalesi'nin özellikleri

Latince (---) (---) demektir. Yapıcısı Hersek krallarıdır. Fatihi (---) tarihinde Fatih asrında Risnalı Yusuf Bey'in atalarıdır, Vene-

dik kâfiri elinden feth edip kendilerine bu kale mülk olarak bağışlanmıştır. Kefere zamanında iken baruthane kalesi imiş, zira dağlarında acayip iyi, beyaz ve keskin güherçileleri olur. Kalesi denizden bir uzak mesafe yerde yalçın kayalar üzerinde bir küçük kaledir, ama ateş parçasıdır ve fırdolayı taş yapı güzel bir hisardır ki bir taraftan yanaşması yoktur.

Dört tarafında sağlam burçları vardır, ama hendek olacak yeri yoktur, zira her tarafı uçurum kayalardır. Ancak kuzey tarafa bir küçük demir kapısı var. Hisar içinde küçük büyük kayağan örtülü avlusuz ve bahçesiz 150 adet küçük evleri ve 200 adet gazi neferleri var, ama dizdarı yoktur. Hâkimi Kör Yusuf Bey'dir.

Aşağı varoşunda ve kalede toplam 2.000 kadar adam olur, ama kâfirlerin nice kere ödlerini alıp kaptanlarını esir edip kâfirden her an haraç alırlardı. Ancak bu kere kâfir çok kalabalık olarak ansızın üzerlerine gelip bu kadar esir, bu kadar ganimet malı, bu kadar koyun ve sığır alıp gitmişti. Allah'a hamd olsun Koca Sührâb Mehmed Paşa Hızır gibi yetişip tüm kâfirleri kırıp bu kadar esirlerini kurtarıp bu şehre büyük alay ile sevinç ve şenliklerle girerken Risna Kalesi'nden o kadar top tüfeng şenlikleri olup herkes hanelerine girince, bütün gazilerimize esirlikten kurtulanlar ziyafetler edip bol bol hediyeler verdiler. Ve Yusuf Bey kalede paşaya büyük ziyafetler verdiler.

Kale içinde Bayezid Han Camii, cebehanesi, ambarları ve su sarnıçları vardır, ama ziyafet sonra Yusuf Bey sınırında olan Pive ve Nikşik kâfirlerinden *[158b]* şikayet edip:

"Sultanım, Allah'a hamd olsun bu diyara 20.000 askerle gelip Kotur kâfirlerinden intikamımızı alıp bu kadar esirlerimizi kâfirden kurtardınız, ama ihsanınızı tamamlamak için şu kadar bin asker ile buraya gelmişken şu dağlar içinde size ve bize baş eğmeyip eli vilâyeti yağmalayan Pive, Nikşik, Zatarnak, Durobnak, Bangan kısacası 7 adet nahiye kâfirlerini bu kadar İslâm askeri ile vurup hesapsız ganimet malı alıp kâfirin kulağını çekin" deyince hemen cesur Sührâb Mehmed Paşa *Bismillah gaza niyetine* deyip tüm esirleri, kelleleri ve ağırlıkları Risna Kalesi'nde koyup Yusuf Bey'i ve diğerlerini kılavuz alıp,

Risna Kalesi'nden asi olan Pive ve Nikşik dağlarına gittiğimizi bildirir

Evvelâ Risna Kalesi'den 10.000 seçkin asker ile doğu tarafa taşlık, ormanlık ve dağlık içinde kâh yaya ve kâh atlı olup o gün,

Pive Nahiyesi: Sâfî Hırvat kâfirleridir ki sarp dağlar içinde olup Hersek paşalarıyla harbe ucuyla söyleşip içlerine hâkim tarafından bir adama varamaz. Köyleri kale gibidir, yine buranın gazileri köylere çil yavrusu gibi dağılıp bir anda 200 adet esir, 10.000 kadar keçi ve koyunlar sürüp getirdiler. Oradan kalkıp,

Nikşik Nahiyesi: Bunlar yarar kâfirler olduğundan köylerine kapanıp hayli ceng ederken Sührâb Paşa'nın bir mükellef ağası şehit olup bunlardan da 300 kadar avrat ve oğlan, 2.000 kadar koyun ve başka hayvan av alıp geldiler. Oradan kalkıp,

Bangan Nahiyesi'ne varıp bağ, bahçe ve tarlalarda 500 kadar esir, 5.000 kadar hayvan ve hesapsız ganimet malları alıp Sührâb Mehmed Paşa huzuruna geldikleri saatte Pıraçalı Mustafa Paşa da 3.000 yiğit ile yardıma gelip onlar da aç kurt gibi bir tarafa girip gittiler.

O gün onlar da **Zatarnak Nahiyesi**'ni yağmaladılar, ama haddi sınırı yok bol mal ile 9.000 koyun ve 600 güneş ve ay parçası esirler getirdiler. Bunlar hem Hırvatça ve hem Arnavutça bilirlerdi.

Çünkü akşam vakti oldu, bir geniş yerde çadırsız, çergesiz, ağırlıksız ve yüksüz bir çemenzâr ve lâlezâr yerde konup dört tarafa karakollar koyup o gece 10.000 asker 3-4 bin koyuna ve kuzuya Kasap Cömerd gibi bıçak vurup kebap fasılları olmuştur ki anlatılmaz.

Sabahleyin tüm asker **Durobnak Nahiyesi**'ne gidip nice yerde sarp köylerde ve mağaralarda savaşlar ettiler. Gerçi 100'den fazla gaziler şehitlik şerbetini içtiler, ama bir gün bir gece mücahit gaziler gelmeyip 1.000'den fazla güneş parçası Arnavut oğlanları ve kızları çıkarıp 20.000'den fazla hayvanlar çıkarıp Sührâb Paşa huzuruna geldiler.

Meğer bu esirler tâ Arnavut İskenderiyesi sınırında Hersek Sancağı'yla komşu olan dağlardan gelen esirler imiş, ama mahbûbları hoş görünüşlü ve peri yüzlü, ama gayet katı, inatçı ve anlayışsız oğlan ve kızları var. Sührâb Mehmed Paşa:

"Ben bu dağlarda 3 gün oturak ederim. Hemen tüm geziler can birliğiyle çeteye ve potura gitsinler" diye ferman edince *aman Allah* Mehmed Paşa yanında ancak 2.000 adam kalıp tüm gaziler 3 gün 3 gece dağları elekten geçirip o kadar esir, zahire ve hayvan türü şeyler getirdiler ki sayısını Allah bilir. Ama değerli gümüş ve altın kap kacak, değerli kumaş ve nadir metalardan gerçekten de çok ender şeyler var idi, ama âsî kinezler ve belli başlı papazlar ele girip Sührâb Mehmed Paşa'nın canı yerine gelip Hersek Sancağı kendine Mısır oldu, Raba ve Yenikale'nin seferinden de kurtuldu.

..... (3 satır boş).....

Oradan esenlikle ve doyum almış olarak dönüp tekrar **Risna Kalesi menzili**ne beşinci gün gelip tüm Müslüman gaziler ganimet mallarından Ömer adaleti üzere sultanın beşte birini, koyun vergisini ve bu kadar malın öşrünü alıp oradan batı tarafa 3 saatte,

Kulibuk Ovası menzili

Burada büyük bir alay ile tüm esir, ganimet malı ve kelleler ile İslâm ordusunda konunca hemen tedbirli Sührâb Paşa Dobra-Venedik elçisini huzuruna çağırdı, elçi bu hâli görünce aklı perişan oldu. Sührâb Paşa:

"Bre kâfir niçün Kotur kâfirine yol verip bizim Risna Kalemizden bu kadar esirler aldırmaya sebep olup bizi bu kadar ***[159a]*** yorup bu kadar yol zahmeti çektirdiniz? Hem padişaha itaatkâr ve bağlı geçinip hem bu kadar perde gerisinden hainlik edersiz" deyince hemen hazır cevaplı elçi,

"Hâşâ sultanım, Kotur Uskoklarına biz yol vermedik" diye inkâr ile cevap verince hemen paşa,

"Tez şu Perast ve Kotur kâfiri esirlerinden Risnalı ümmet-i Muhammedimizi esir eden kâfirleri getirin" deyince anında 10 adet imansız esirler gelip,

"Evet sultanım, nicemiz Kotur'dan dağlar içinde karadan sizin Risna Kalesi'ne gittiler, ama bizler kayıklar ile Kotur'dan Dobra-Venedik'e silâhlarımızla gelip kayıklarımızı Venedik'de koyup Venedikli bize yol verip bunlardan Risna Kalesi'ne gidip bu kadar Türk esiri alıp Kotur'a girelim derken siz de bizi esir ettiniz. Emir Allah'ın bu zancadır öyle olur" dedi. Hemen paşa

öfkelenip Dobra-Venedik elçisini "Kaldırın şu kâfiri", deyip hapsetti. Sonra hakir ile Dobra-Venediklinin bu gibi pislik ve ihanetlerini sadrazama arz etti. Oradan kalkıp doğu tarafına 9 saat gidip,

Kulibuk Kalesi'nin özellikleri

Latince (---) (---) demektir, ama Arnavutça "Ne iyi ekmek" demektir, zira Arnavut kavmi ekmeye *buk* derler. Bu kalenin yapıcısı yine Hersek banlarıdır, ama (---) tarihinde Fatih zamanında Hersekoğlu Ahmed Paşa fethidir.

Daha sonra kâfir istilâ edip ikinci fatihi Sultan Bayezid-i Velî Veziri Gedik Ahmed Paşa'dır. Bu da Hersek Sancağı toprağında voyvodalıktır ve Köylüç Kalesi kadılığı nahiyesidir. Dizdarı ve 150 kadar hisar eri var, başka hâkimleri yoktur.

Kalesinin şekli: Gökyüzüne doğru baş uzatmış bir yüksek yapı ve bir gaziler yurdudur ki benzeri meğer İmadiye Kalesi ve Van Kalesi ola. Bir kırmızı kayalı, şahin ve zağanos yuvalı yüksek tepe üzerine kesme taş bir hazırlıklı savaş kalesidir ki sanki hemen Erzurum'a yakın Kemah Kalesi gibidir. Gayet küçüktür, ancak şahin yuvası benzersiz bir kaledir. Hisar içinde ancak 20 adet kayağan örtülü haneleri, bir küçük camii, bir ambarı ve su sarnıçları var, ama topları ve cebehaneleri yoktur. Doğu tarafa yönelik bir kapısı var.

Aşağıda varoşunu, bağ ve bahçesini kâfir viran etmiştir. Halkı kâfir korkusundan aşağı inemezler. Kâfir gelse kaleden kâfire hemen taş yuvarlarlar, asla top lâzım değildir. Kendi kalesi de bir şekilde top ile dövülmez. Aşağıda bir camii ve bir hamamı kalmış, hanı henüz harabe olmuş, ama dükkânları yoktur. Halkı gayet cesur, yarar, yiğit ve namlıdır, ama adamları azdır. Yusuf Bey içlerinde hanedan sahibidir.

Oradan yine kuzey tarafına taşlıklı yerlerde yağmur çekerek 4 saatte **Puçepye Köyü**, oradan yine 4 saatte gidip,

Gaçkaluc Ovası, yani sağlam yapı Köylüç Kalesi'nin özellikleri

Latincede (---) (---) demektir, ama Boşnaklar Köylüç derler. Bir Köylüç Kalesi de Tuna kenarında Semendire ile Belgrad Kalesi arasında Semendire Köylücü var, o da sarp kaledir, ama bu Hersek Köylücüdür.

Bunun yapıcısı Hersek banlarıdır. (---) tarihinde Hersekoğlu Ahmed Paşa fethidir ve Süleyman Han kanunu üzere Hersek paşasının hâssı olup voyvodası hâkimdir ve 150 akçe payesiyle kazadır. Kethüdayeri, yeniçeri serdarı, kale dizdarı, (---) adet hisar eri, muhtesibi, bâcdârı, şehir kethüdası, haraç emini, mimar ağası ve olduğu kadar ayanı eşrafı vardır, ama nakibi ve müftüsü yoktur.

Kalesinin şekli: İki adet yüksek dağın arasında bir küçücük tepe bulunmaktadır, o kayacığın üstünde göklere uzanmış iki kuleli, iki adet toplu, tamamen kesme taşlı, şeddadi yapılı, beşgen şekilli, hendeksiz, güneye bakar bir kapılı, kayağan örtülü 12 daracık evli, bir küçük camili, su sarnıçlı, ambarlı, hamamsız, dükkânsız, hansız ve hisar içi adamsız garip kaledir, zira gayet yüksek kale olmak ile içinde halkı azdır, ama sarp kale olmak ile bütün halkın malları bu kalede çoktur.

..... (1 satır boş).....

Bu kaleden yokuş aşağı batı tarafa yüz bin meşakkat ile indikten sonra doğu düz vadi içinde yarım saat gidip, *[159b]*

Çerniçse kasabasının özellikleri

Bosna serhaddinde bir daha Çerniçse vardır ve Yakova yakınında bir de Çernik Sancağı vardır, ama bu Hersek Sancağı Çerniçsesidir. Kadı ve voyvoda Köylüç Kalesi'nde oturmayıp bütün halk burada otururlar. Yapıları bir kayalı bayır dibindedir; 1 camili, 6 adet mescitli, 1 medreseli, 2 mektepli, 1 tekkeli, 1 hanlı, 1 hamamlı, 18 dükkânlı, tamamı 350 adet kayağan örtülü bağsız ve bahçesiz beldedir ve bu derece mamur kasabacıktır, ama havası gayet güzeldir. Oradan bir saat kuzey tarafa gidip,

Büyük Gaçka Ovası menzili

Sührâb Mehmed Paşa bu ovada 27.000 askeriyle vezir otağında konup hakire de bir süslü çadır döşeyip gece gündüz sohbet şerefleriyle şereflenip zevk u safâlar ve avlar ederek,

Gaçka Ovası'nın anlatılması

Hersek Sancağı'nda bu geniş ovadan başka büyük ova yoktur. Uzunluğu tam bir gergi konaktır ve bazı yerinin genişliği 3 saat ve bazı yeri 8 saat bir çemenzâr, lâlezâr ova, bir yeşillik ovadır. Suyu ve havası o kadar hoştur ki insan safâsından sağlıklı olur. Ancak bu geniş ovanın dört tarafı yine beyaz kayalı dağlar-

dır ki o sert kayalardan nice bin tatlı su pınarları kaynayıp Gaçka Ovası'ndan geçer. Bunlardan büyük olanı (---) nehridir ki Zalom Dağı'ndan ve Çemerne Dağı'ndan doğup Nova Kalesi yakınında bir yüksek dağın eteğinde yeraltına girip kaybolur.

Bu sahranın çevresi sâfî kuleli mamur köyler ile bezenmiş bir alandır. Bu köylerden Çengizâde (---) Paşa Çiftliği, kale gibi bir yüksek kuleli mamur köydür. Bu sahrada akan akarsularda beşer onar okka gelir türlü türlü balıkları, parlak ve zernişanlı alabalığı olur ki bir diyarda olmaz, yiyenin ağzında eriyip asla balık kokusu olmaz.

Bu sahranın çayır, çimen, bitki, otu, tirfili, yoncası ve ayrık otlarını bir hafta otlayan iskelet gibi zayıf atlar 10 günde derisine sığmayıp etlenip yağlanıp küheylân ve *sâfinâtü'l-ciyâd* atlar olur. Tüm Hersek paşaları bu ovada 8 ay çadırlarıyla konup Kotur kâfiri korkusundan Hersek vilâyetini koruyup dikkatli davranırlar.

Bu hakirin sadrazamdan getirdiğim padişah emirleri gereğince 3.000 adet pandur yiğitlere Dobra-Venedik hazine-sinden ulûfelerini verip çok lâzımlı olan yerler ki evvelâ Mostar şehri boğazına, Poçetel Kalesi boğazına, Bileyke, Gaçka, Zalom, Nevesin, Lubin, Lubomir, Çemerne, Oluk, Dabra ve Dol Deresi, Lipete, Biyelemik, Pirmorya, Loboşka, Gabele, Norin, Islana, Popova, Risna, bu yazılan kale, kasaba ve köylerin boğazlarına 3.000 adet yiğitleri muhafazacı gönderip Pıraçalı Mustafa Paşa bu 3.000 yiğide serdar olup Gaçka Ovası'ndan memur olduğu boğazları korumaya gittiler.

Ardından Dobra-Venedik elçisi 3.000 pandura maaşlarını verdikten sonra emr-i şerif suretlerini hakirden alıp, hücceti Gaçka kadısından alıp ve Sührâb Mehmed Paşa'dan arz ve mektuplar alıp geriye kalan padişah hazinesini komor beygirlerine yükleyip 300 adamıyla Gaçka Sahrası'ndan ayrılıp Der-i devlet tarafına yollanıp gidince hemen ertesi gün elçiden feryatçılar gelip,

"Aman sultanım, Foça Boğazı'nda bizi Kotur Uskoku çevirip hâlâ ceng etmedeyiz, aman bize yardım edin, yohsa padişah hazinesini elimizden Uskoklar alır" diye haber gelince derhâl Sührâb Mehmed Paşa kethüdasıyla 500 adet silâhlı yaya yiğit-

ler ve 300 adet donanımlı cürd atlı gaziler hazır olunca tedbirli paşa,

"Evliyâm, bu hazineyi çıkarmaya ve bu hazineden 3.000 yiğide ulûfe vermeye sen memur idin. Lütfeyle, üşenme kethüdam ile bu yardıma sen bile git" diye buyurunca *emrin başım üstüne* deyip o an atlanıp,

Gaçka Sahrası'ndan Venedik hazinesi yardımına gittiğimiz menzilleri bildirir

Hemen 1.000 adet gaziler ile o gün ılgarıp hapahap Venedikli Uskok kâfirleri ile kızgın savaşta iken yetişip asla savaş meydanı boğazına varmayıp hemen Uskok kâfirlerinin Kotur'a kaçacakları derelere pusular koyduk, atlı ve yayanlarımızla dağlara çıkıp ceng mahalli boğazı üzere havaleye çıkıp aşağıdaki kâfirlere bir yaylım kurşunu serptik. Göz açıp kapayıncaya kadar 300'den fazla kâfir kurşun yarasından yere serilip canları cehenneme gittiklerinde hemen Uskok kâfirleri hazineden geçip can pazarına düşüp geri Kotur'a can havliyle kaçmaya başladılar. Hemen bizim *[160a]* daha önce pusuda koyduğumuz Müslüman gaziler Allah deyip kâfire saldırıp savaş kızışmışken bizler de geriden yetişip tüm kâfirleri ortaya alıp topa tutulmuş maymuna, okla vurulmuş domuza döndürüp bir anda 300 kâfir daha ateş saçan kılıçtan geçip kelleleri yuvarlanıp kılıç artıklarından pek azı dağları sığınak edinip kaçtılar. Bizim gazilerden 17 yiğit şehit olup orada defnettik. 50 nefer Dobra-Venedik keferesi de padişah hazinesi üzere ceng ede ede ellisi de ölüp o mahalde onları da gömdüler.

Oradan hazineyi alıp ılgar ile o gün 9 saat gidip Çemerne Yaylası'nda konakladık.

Çemerne Yaylası menzili: Oradan sabahleyin bir alay ile padişah hazinesi ve bu kadar Uskok kâfirleri kelleleriyle mızrak süsü edip bir ihtişamla 9 saatte doğu tarafa teper aşağı gidip Süleyman Han'ın ibretlik ağaç köprüsünden geçip,

Foça şehri menzili: Daha önce anlatılmış mamur bir şehirdir. Burada padişah hazinesini vilâyet ileri gelenlerine ve şer'î hâkime sayarak teslim ettiğimize dair hüccetleri hakir elime senet alıp o gece Foça şehrinde can sohbetleri edip sabahleyin Foça'nın tüm ileri gelenleriyle, genç ve yaşlı herkesle vedalaşıp

oradan yine güney tarafa dağlar ve taşlar aşarak (---) saatte göklere doğru çıkıp,

Çemerne Dağı Yaylağı panayırını bildirir

Bu diyarda yılda bir kere nice yüz bin adam toplanıp büyük pazar olan yere panayır derler. Bu Çemerne Yaylası Hersek Sancağı'nın tâ orta göbeğinde bulunup her tarafta beşer konak yerden gözüken bir Semengan Dağı gibi yüksek dağdır. Meğer bu sırada pazarı mahalli olup yaratıkların her cinsinin büyük toplantı mahalli idi ki inşaallah yanlış değildir, âdemoğlu sınıfından 500.000 Hıristiyan, Uskok, Sırp, Bulgar, Hırvat, Boşnak, Hırtman, Lamsan, Latin, Efrenc, Rum, Yahudi, Ermeni, kısacası tüm Mesih milleti ve nice bin ümmet-i Muhammed toplanıp Pıraçalı Mustafa Paşa'yı da bu büyük kalabalıkta muhafazacı bulup 20 gün 20 gece hararetli pazar vakti imiş.

Kısacası bu Çemerne Dağlarını tüm kâfiristan kefereleri, avrat ve oğlanları, sayılarını Hallâk-ı Ezel bilir hayvanları dağı taşı kaplayıp çadırları, çergeleri ve kulübeleriyle bu yeşillik dağ bezenip herkes metaını satıp kâr edip içip eğlenirler.

Bu ova öyle bir yüksek yerdir ki tüm bitkiler ve derde deva olacak ve ilaç yapılacak otlar burada mevcuttur. Hatta bu yaylanın batı tarafında bir eski tapınak var, hâlâ mamur olup bu kilisede Eflâtun, Bokrat, Sokrat, Calinus, Ristetalis, Batlimus, Feylesof ve Feylekos adlı hakîmler bu tapınakta kalıp yüksek dağda yetişen şifalı bitkilerden râvend-i Rumî, sümbül-i Rumî, yebruhu's-sanem, yani adam gibi abdüsselâm otu, cedvâr-ı Rumî, salep, mahlep, ışkın, reybas, çöpçini, saparna, labada kökü, şahtere, roka, havlican-ı Rumî, sadef, ırkılcenâh, çilek ve lezinnebî gibi otları eski hakîmler bu yaylada toplamak için bu tapınağı yapmışlar.

Hâlen tüm kâfiristandan hekimler bu yaylağa gelip adı geçen şifalı otları ve nice yüz bin çeşit ilaç yapılan bitkileri toplayıp tüm vilâyetlere götürürler. Kısacası ecele derman olsa burada bulunur.

Bu yüksek dağ, göklerin zirvesine boy uzatmış olmakla kıble tarafında Nova Kalesi, Kotur Kalesi ve bizim Arnavutluk'da Podgoriçse Kalemiz bellidir.

Güney tarafında Dobra-Venedik vilâyeti ve bizim Gabele Ka-

lesi ve karşı tarafta İspanya'nın Pulya Adası açık seçik görülür. Kuzey tarafında Biyelemik Dağları ve Bosnasarayı Dağları açıkça görülür.

Sözün kısası, Hersek diyarının göbeğinde cihan seyredilen yüksek ibretlik bir dağdır. Bu dağda olan çarşı pazarı ve insan deryasını seyredip ertesi gün de bu yaylada yetişen sümbül, zerrin, müşg-i Rumî, karanfil, şakâyık, nilüfer, zambak ve çeşit çeşit başka çiçekleri demet demet toplayıp koklayarak bu Çemerne Yaylası'ndan batı tarafa yokuş aşağı inip bir gün gidip tekrar bu kadar baş ve bu kadar dil esir ile serhaddin geleneği üzere tüfeng şenlikleri ederek gülbâng-ı Muhammedîler çekerek 10 saatte,

Gaçka Ovası menzili: Ertesi gün Sührâb Mehmed Paşa'dan mektuplar ve mahzarlar alıp hakire 4 kese, 5 adet Freng oğlanı ve 5 adet Hersek atları tüm koşumuyla ve hakire boyuma uygun 1 samur kürk, 200 altın, 1 kılıç, 5 tüfeng ve 5 donluk çuka verdi. Hizmetçilerime de bir kese, birer çuka kumaş, birer kol tüfengi ve birer baş Hersek beygirleri bağışladı.

Pıraçalı Mustafa Paşa Çemerne Yaylası'nda kalmak ile tembihi üzere kethüdası hakire 2 kese, 3 köle, ***[160b]*** 5 baş silâhlı Taşlıca beygirleri, 5 tazı, 5 zağar, 2 doğan ve 5 adet Hersek atmacası verdi ki bir diyarda benzeri yoktur ve 5 çuka ve 5 donluk Ceneviz kadifesi bağış aldık.

Hersek alaybeyinden, Nova kaptanlarından kısacası işbaşında olan tüm ileri gelenlerden, sadrazamın musahibidir, diye bol bol bağış ve hediyeler alıp 100 nefer silâhlı genç yoldaşlar alıp Sührâb Mehmed Paşa efendimizle vedalaşıp,

Hersek diyarından Yenikale seferine gittiğimiz konakları bildirir

Evvelâ **Gaçka Ovası**'ndan batı tarafa 4 saatte,

Kovinç Köyü: Müslim ve kefere köyü ve zeamettir.

Oradan 5 saatte **Zalom Yaylası**nı şiddetli sıkıntı ve acılar çekerek, taşlıkları aşarak **Nevesin Ovası**'nı güvenle ve rahatlıkla geçip,

Nevesin kasabası menzili: Yukarıda anlatılmıştır. Yine bir gece konuk olup buradan 50 nefer pandur yiğitlerinden yoldaşlar alıp güney tarafa *Allah saklasın*, tehlikeli ve korkunç Uskok

yatağı ve haramiler durağı olan (---) dağı yüz sıkıntı ile o şiddetli sıcakta o sarp kayalıkları aşarken sonunda bir su sarnıcında biraz dinlenip oradan 7 saatte,

Melay Dağı, yani benzersiz Bolagay Kalesi'nin özellikleri

Latince (---) demektir. Yapıcısı Hersek banlarıdır. (---) tarihinde bizzat Fatih Sultan Mehmed Han fethidir, zira Hersekoğlu Ahmed Paşa'nın babası olan keferenin taht merkezi idi. Gayetle zor ve sayısız savaşla feth olmuştur. Hâlâ Süleyman Han yazımı üzere Hersek paşasının subaşılığıdır ve 150 akçe paye ile kazadır, ama hâlâ Mostar müftüsü olan (---) Efendi'ye arpalık olarak verilmiştir. Kale dizdarı ve 50 adet hisar eri var, başka hâkimleri yoktur.

Kalesinin şekli: Mavi bulutlara Samanyolu gibi baş uzatmış bir kızıl yalçın kaya üzerinde bâdemî şekilde bulunan balık sırtı gibi bir sivri burunlu kanara üzerinde doğudan güneye uzunlamasına kesme taş daima hazırlıklı sağlam bir surdur ki henüz yapı ustası elinden çıkmış zannolunur.

Doğu tarafında bir büyük kulesi var, sağında ve solunda beşer adet yüksek kuleleri ve güney tarafındaki kaya burnu üzerinde heybetli bir sağlam kulesi var ki sanki İskender Seddi'dir. Tüm beden dişleri öyle sanatlı ve süslüdür ki bir kalede bu şekilde bedenli süslü hisar yoktur.

Ancak batı tarafa açılır bir demir kapısı var, asla bir tarafında hendeği yoktur, zira hendek yeri de yoktur. Her tarafı gayyâ kuyusudur. Özellikle güney tarafı 5 minare boyu Bîsütun Dağı gibi altı boş bir yalçın kızıl kayadır ki nice bin miskî kartal kuşlarının, şahin ve zağanos kuşlarını yuvaları var, aşağı bakmaya insanın ödü patlar. Kale içinde 15 boş hane, 1 küçük cami, 2 su sarnıçları ve 2 adet topları var, ama ihtimaldir barutu yoktur.

Kale içinde insan olmamak ile yılanı çoktur. Dizdarı ve neferatları tamamen aşağıda olurlar, zira her an bu kaleye çıkmaya bir kimsenin gücü olmadığından kale halkı tamamen aşağı varoşta olup gece gündüz kale kapısı kapalı durur. Tâ bu derece yüksek bir kaledir, ama hâkim kaleden uzaktır.

Bu kalenin doğu tarafında olan havalesine bakan kuleden feth olmuştur ve ancak bu kaleye bir yerden zafer mümkün değildir. Kuşatma ile yokluk ve kıtlıktan aman ile feth olur.

Sonra bu kaleden güney tarafa yokuş aşağı inerken iki yanlarındaki dağlar, ormanlar ve bağlar baştan başa nar ağaçlarıdır ki kendi biter ve kendi yiter ormanlık ve nar bahçeleridir ki yarım saatte bu nar ormanını geçip,

Bolagay Varoşu: Bu mamur kasaba, kalenin bulunduğu kayanın altındadır. Kaleden bu varoş asla görünmeyip kale kayasının mağarasından yedi başlı ejder gibi gürleyip çıkan Buna Nehri kenarında bir küçük kasabacıktır.

Tamamı 5 mahalledir, Müslim ve kefere mahalleleridir, 450 adet kale gibi kuleli tamamı kârgir kesme taş ve baştan başa kayağan taş örtülü bağlı, bahçeli ve nice evleri kiremit ile örtülü mamur hanelerdir.

Buna Nehri bu şehri ikiye bölüp iki yerden taş yapı köprüler ile beriden öteye geçilir birer göz sanatlı köprülerdir.

Tamamı 5 adet mihraptır. Evvelâ aşağı dutluk içinde Fatih Mehmed Han Camii gayet küçük eski yapıdır, ama alçak minareli ve çatısı kurşunlu kârgir yapı güzel camidir. Geri kalanı mescitlerdir.

Bir medrese, bir mektep, bir tekke, Buna Nehri kayası altında Mostar müftüsü tekkesidir ki Halvetî hankâhıdır. Bir küçük hamamı, yeni hanı ve cami karşısında 10 adet dükkânı var.

Buna Nehri'nin doğduğu mağaranın özelliği

Evvelâ adı geçen kale *[161a]* olan yüksek dağ, Bîsütun Dağı gibi altı boş olup batı tarafa eğilmiş, adam altına girmeye korkup şimdi yıkılır, diye düşünür, bu kayanın altındaki Kerem Sahibi Yaratıcı'nın sanatı mağaranın içinden Buna Nehri billur, necef, moran gibi haykırıp çıktığı mahalde 10 göz su değirmenleri vardır.

Berrak suyun çıktığı yerde, anılan mağaranın önünde 2 harman büyüklüğü kadar bir havuzu var ki derinliğinin ne kadar olduğunu bir yüzücü dalgıçlar öğrenememişlerdir ve nice kere yüz kulaç ipler ile şakula bırakmışlardır, asla sonuna ulaşamamıştır. Dibine ulaşayım diyenlerin çoğu boğulmuşlardır.

Bu adı geçen büyük havuzun kenarındaki kayalara bitişik Mostar Müftüsü (---) Efendi bir Halvetî tekkesi inşa etmiştir. Bir köşkü Buna Nehri'ne bakıp tüm âşıklar, maarif erbabı ve gönül ehli bu köşkte ve bu tekkenin kameriyelerinde oturup guy guy

has sohbetler ve ilim sohbetleri ederler. Nice zarif dostlar havuz içinde olan türlü türlü balıkları ve Rabbimin nimetlerini seyrederler ki her balık onar, on beşer ve yirmişer okka gelir, sanki yaldızlı Tanrı sanatı balıklar var ki insan baktıkça hayran olur.

Ama asla avlamazlar. Her kim bu mahalde balık avlarsa veya balık otu dökerse o adam elbette iflâh olmayıp gittikçe kötü olup sonunda belki yok olur, ama bu havuzdan aşağı geçip şehir ucundaki köprübaşına varan balığı avlarlarsa onda zarar yoktur.

Hatta Celâlî Abaza Paşa bu şehre geldiğinde bu büyük havuz içinde yüzen balıklardan iki tane balık tutturup kulaklarına altın halkalar geçirmiştir. O zamandan beri birciğezi hayatta bir iri koca balıktır, ama her an taşra havuza çıkmayıp içeri mağarada durur. Ama bu balıkları Abaza Paşa tutturup yemek niyetinde olmayıp ibretlik bir nam olsun için halhal korken Abaza Paşa samur kürküyle bu havuza düşüp boğulayazdı diye ihtiyar kimseler anlattılar. Bundan anlaşılması gereken odur ki bu tekkede olan balıklara asla el uzatmamak gerek.

Ama bu Buna Nehri öyle buz parçası berrak, ak pâk bir duru sudur ki Temmuz ayında bile suyunun soğukluğundan rahatlıkla içilmez. Bir adam bir kuzu yiyip bu berrak sudan içse anında yine o kişi acıkır, sindirimi gayet hızlandıran Kevser suyudur.

Bu büyük havuz içinde tüm Mostar şehrinin, diğer köy ve kasabaların mahbûbları kâküllerini dağıtıp âşıklarıyla bu temiz havuz içinde yüzüp birbirleriyle deniz malikleri gibi kucak kucağa olup aracısız birbirlerin kucaklayarak bahr-i maarif gibi nice tür perendeler ve nice çeşit oyunlar edip gönül okşarlar.

Ama bu havuzun üzerinde olan Demâvend Dağı gibi kale kayası üzerinde olan miskî kartalların hesabını Yaratıcı bilir. Bazı insanlar bu kartallara kurban adayıp bu havuz kenarında kurbanı kesip dışarı bırakıp kartallara verirler, bazı insanların kurbanını yemezler, arzu ve isteklerinin olmamasına delildir. Ve bazı insanların kurbanlarını göz açıp kapayıncaya kadar süpürürler, elbette o insanın hayır isteklerinin olmasına işarettir, diye tecrübe etmişlerdir. Bu kartallar hiçbir zamanda bu mahalde asla insandan kaçmazlar, nice insanın koyun ciğerini yerler ve nicesinin yemezler. Havuz içinde yüzen adamlardan balıklar asla kaçmazlar.

Bu kayalarda yuva edinen şahin, çaylak, doğan, atmaca, akbaba, ebâbülbül, devlingeç ve başka türdeki kuşların yuvalarının hesabını Tanrı bilir. Bu yüksek dağa ibret gözüyle bakan Cenâb-ı Bârî'nin neye kâdir idiğini görür.

Bu Sübhan Dağı'nda da çok acayip eserler ve garip seyirlikler var ki yazılması mümkün değildir.

Bu kasabanın suyu ve havası gayet hoş ve ılımandır. Üzümü, narı, inciri, armudu, elması ve beyaz kirazı çoktur. Hatta bu uğurlu senede ilk kirazı bu Bolagay'da yedik, ama sulu, yemesi hoş gülnar kirazı olur. Dağlarında yetişen narından nardengi ve şer'i müsellesi gayet övülür. Zeytini, servi ağacı, cevizi ve bağı bahçesi hesapsızdır.

Bu şehirden kalkıp güney tarafa bir saat gidip Buna Nehri, Buniçse Nehri'ne karışır, Buniçse Nehri de Ustolça Dağlarından gelip Buna ve Buniçse ikisi Danyal Paşa Köprüsü altından geçip oradan Lübzâde Çiftliği'ni geçip daha aşağı akıp Neretva Nehri'ne karışırlar. *[161b]*

Sonra hakir Danyal Paşa Çiftliği'ni geçip Neretva Nehri kenarıyla sarp taşlıkları ve nice yerde mamur bağlıkları 5 saatte geçip,

İbretlik tepe, yani acayip set Poçetel Kalesi'nin özellikleri

Latince (---) (---) (---) demektir. Yapıcısı yine Hersek banlarıdır. Burada dosdoğru Sadrazam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa Kethüdası İbrahim Ağa efendimiz sarayında konup şefkatli validesi Kadu hazretleri hakire bir oda döşeyip tüm yiyecek ve içeceklerimizi verip İbrahim Kethüda efendimizin mektuplarını valideye verdik, sevincinden o an hakire bir kat esvap ve bir bohça çamaşır ile 10.000 akçe verip kaleyi seyirle meşgul olduk.

(---) tarihinde Fatih vezirlerinden Üsküplü Koca Mustafa Paşa serdar olup bu kaleyi Bundukanî Venedik'i elinden savaşla feth etmiştir.

Hersek Sancağı toprağında Bolagay kadılığı niyabetidir, kethüdayeri, yeniçeri serdarı ve gayri hâkimleri yoktur, dizdarı ve 50 adet hisar eri vardır ama azdır, zira gayet serhat kaledir.

Kalesinin şekli: Neretva Nehri'nin doğu tarafı kenarında, yani Bolagay Kalesi tarafında bir hayli yüksek bir tepe yalçın

kaya üzerinde bir küçücük alçak surdur, ama gayet sarp ve sağlam kaledir. Doğu tarafa açılır bir kat demir kapıdır. Çevresinde asla hendeği yoktur. Neretva tarafı gayyâ kuyusu ve cehennem çukurundan haber verir uçurum kayalardır.

Hisar içinde bir kayağan örtülü dizdar hanesi, bir ambarı ve bir kulecik içinde küçücük bir mescidi var, asla başka yapı cinsinden bir şey yoktur, ancak Neretva Nehri'ne iner bir su kulesi var, 200 ayak kesme kaya kanara merdiven ile Neretva Nehri'ne inilip kuşatma sırasında su alınır. Savaş sırasında bu kale ancak 500 adam alır, zira gayet küçük hisardır.

Beş altı kadar küçük şahî topları var, ama iri muşkat tüfengleri çoktur. Kalesinin kapısı daima kapalı durup 50 adet neferleri her gece gelip nöbet beklerler, zira gündüz gözüne bu kalenin düşmandan korkusu yoktur. Çevresinde yardım gelecek insanları çoktur. Her zaman bu kalenin karşısında Neretva Nehri aşırı Loboşka kâfirleri gelip tulumlarla Neretva Nehri'ni yüzüp beri tarafa geçerlerse kaleden toplar atılıp çevrede olan nahiyeler halkı haberdar olup hepsi pür-silâh gelip kâfire bir şey aldırmazlar, gayet serhat yerdir.

Aşağı varoşu, bu kalenin dibinde Neretva Nehri kenarında tamamen bağlı bahçeli, gülistanlı ve şebekeli bostanlı bir küçük şirin kasabacıktır. Ancak bir mahalle ve hepsi Neretva Nehri kenarında 150 adet kârgir yapı kayağan örtülü sağlam evleri vardır. Ve bazı hanelerinde kuleler vardır. Kâfir korkusundan her kulede cebehane ve silâhları hazırdır. Bir camii var, başka yoktur. Kıble kapısı üzere tarihi:

Kad benâ hâze'l-câmi'a'ş-şerif, sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât el-Hacı Ali bin Musa Ağa. *Sene 971*

yazılmıştır.

Avlusunda uzun bir servi ağacı var, öyle sevimli, düzgün ve yeşildir ki sanki tek parça zümrüt sanılır. Avlusu da bir yeşillik çemenzârdır ki sanki yeşil kadife döşenmiştir. Bir uzun minaresi var.

Bu nurlu cami İbrahim Kethüda efendimizin atasının yapısıdır. Muhterem babası Hacı Ömer Ağa bu camiin alt başında kale kayası eteğinde Neretva Nehri kenarında bir aşevi imaret yapıp tüm gelen geçenlere, yaşlı ve gençlere her gün iki öğün çorbası

ve birer ekmeği belde halkına dağıtılır. Cuma gecelerinde yahni, pilav ve zerdesi devamlıdır.

Bu kasabanın hamamı, hanı ve çarşı pazarı yoktur, ama bir sıbyan mektebi vardır. Daha sonra İbrahim Kethüda efendimiz bir medrese yapıp bir han ve bir hamam yaptırmaya adamlar gönderdi.

Tüm haneleri birbiri üzere batı tarafa Neretva Nehri'ne bakar güzel evlerdir ki bağlarında ceviz ağaçları gayet çoktur. Havası gayet hoş olduğundan tüm kasabalardan evvel bunun meyvesi yetişir. Bağı ve bahçesi hesapsızdır.

Hakir ile birlikte gelen gazi yiğitlerin hepsini Sührâb Mehmed Paşa fermanıyla bu kasabada İbrahim Kethüdamızın annesi yanında muhafazacı alıkoydum.

Oradan 10 adet tüfengli ve pür-silâh yiğitler ile memur olduğumuz üzere Gabele Kalesi'ne yollanıp Poçetel Kalesi'nden güney tarafa Neretva Nehri kenarıyla bir saat gidip,

Tasuçoyik Köyü: Anayol üzerinde 50 adet haneli ve bir camili Müslüman köyüdür. Hatta İbrahim Kethüda'nın babası Ömer Ağa burada anayol üzerinde gömülüdür.

Sonra bu köyden yine güney tarafa ***[162a]*** Neretva Nehri kenarıyla giderken Pragova Nehri üzerinde Üsküplü Koca Mustafa Paşa'nın bir göz köprüsüni geçtik. Pragova Nehri doğu tarafta adı geçen Dol derelerinden ve Ustolça dağlarından gelip bu mahalde Hersek Kralı İskemlesi adlı bir namlı kaya dibindeki boğazdan geçip hemen o mahalde Neretva Nehri'ne karışır.

Bu köprüyü geçip sol tarafta (---) saat uzak bir ova vardır, ona Latincede Pop-ova derler.

İbretlik Popova

Bu Popova Ovası'nda binden fazla yerlerde kuyular vardır, ama asla suları yoktur. Allah'ın hikmeti Temmuz ayı olup tüm yerlerin suları alçalmaya başlayınca bu kuyulardan sular kaynayıp ortaya çıkıp kuyular dolmaya başlar. Daha sonra kuyulardan taşarak Popova sahrasını basıp bir büyük göl olur. Ovanın çevresinde olan köylerin halkı kabaktan ve ağaçtan kayıklar ile bu gölde gezip kuyulardan çıkan sayısız balıkları avlayıp Gabele tuzuyla tuzlayıp salamura edip vilâyet vilâyet gö-

türüp satarlar, kendileri de yerler, ama bir tür yiyeceklerdir ki asla balık kokusu olmayıp misk ve ham amber gibi güzel kokusu vardır.

Hatta birini yiyen adam sanki sakankur-ı mâhî macunu yemiş gibi güç verip o gece ehliyle levendâne ve dilberâne pehlivan gibi güreş edip ehlini 5-6 kere alt edip yenmeye kadir olur. Ta bu derece besleyici balığı olur.

Hatta Frengistan diyarında ve Bosna ülkesinde bir adam çok cima eylese "Bre adam besbelli sen Popova balığı yemişsin" diye darb-ı mesel olmuştur. Ve bazı hekimlerin güçlendirici macunlara bu Popova balığı beynini koydukları bilinmektedir.

Allah'ın hikmeti, güz günleri gelip yağmurlar inmeye başlayınca bu ovadaki gölün suları tamamen kuyulara çekilip tüm balıklar ovada kalıp tüm vilâyet halkı üşüşüp yağma edip küçük büyük bu güçlendirici balıkları yerler, vay o nahiyenin hatunlarının hâline. Sevinçlerinden tüm kadınların ayakları yere basmayıp hep arkaları üzere safâ edip yatarlar.

Sonra bu sahrada balıklardan iz kalmayıp bu vadi içinde herkes sınırında ziraat edip bir kile darısı ve bir kile heldinesi yüz kile mahsul verir. Popova'da her sene böyle bir ibret verici seyirler olur.

Sonra tüm vilâyet halkı adı geçen kuyular içine girip o ova altında gezip köyden köye giderler. Hemen Acem ülkesinde Tebriz'de, Hoy ve Merend şehrindeki yeraltında olan kuyular gibi burada da adamlar gezer, acayip ve garip seyirlik ovadır ve garip mahsullü sahracıktır.

Oradan güney tarafa yine Neretva Nehri kenarıyla 4 saat gidip,

Gabele kasabasının özellikleri: Hersek Sancağı'nda paşa hâssı voyvodalıktır ve 150 akçe payesiyle şerif kazadır. Kethüdayeri, yeniçeri serdarı ve başka hâkimleri yoktur, ama Dobra-Venedik'den gemilerle tuz gelip iskele başında büyük mahzenler içinde tuzu yığıp padişah tarafından bir tuz emini hâkimi var ve bir emin de kefere tarafındandır. Bu diyarda tuz gayet makbul olduğundan tâ Bosna, Öziçe ve Belgrad'a kadar tuz gider, lezzetli tuzu olur. Bir emin de Gabele kulu tarafından vardır.

Bu kasaba o kadar bakımlı ve süslü değildir, ancak eski za-

manda büyük şehir imiş. Hâlâ yapı kalıntıları açık seçik belli olup Venedik kâfiri isyan edeli harap olmuş, ama hâlen bugün 150 adet kayağan örtülü fukara hanelerinde yer yer bahçeleri var.

Bir geniş mahallesi vardır ve ancak 3 camidir. Rüstem Paşa'nın bir camii, bir tekkesi, bir mektebi, iki adet hanı ve toplam 30 adet dükkânları var. Neretva Nehri kenarında iskele başında iki adet silâhlı hazır hâlde firkateleri var ki merhum Melek Ahmed Paşa efendimiz Bosna valisi iken yaptırıp hayrat etmiştir.

Bu Gabele'nin gayet şehbaz, yiğit, cesur ve hünerli gazileri olur. Hatta bu hakir orada iken pazar köyünü basıp yağmalayan kâfirlerin bu kasaba halkı önlerini alıp Uskok kâfirleriyle ceng ede ede kâfirin yağmaladığı eşyaları ve tüm ümmet-i Muhammed esirlerini bıraktırıp kâfirden 20 esir ve 17 kelle ile şenlik ederek Gabele kasabasına geldiler. Tâ bu derece kağan arslan yiğitleri vardır.

Oradan hakir atlarımızla gemilere binip Neretva Nehri'ni geçip karşı bir kumsal zemine çıkıp oradan batı tarafa yüz adım gidip, *[162b]*

İslâm yurdunun serhaddi, yani İslâm seddi
Gabele Kalesi'nin özellikleri

Latincede (---) (---) (---) demektir. Neretva Nehri kenarında Hersek Sancağı toprağında tüm zor vergilerden muaf tutulmuş dörtgen şekilli bir kârgir taş yapı güzel bir kaledir ki bu serhatlerde dengi yoktur, ancak küçüktür. Dizdarı, hisar erleri ve 150 akçe payesiyle kadısı olup kadısı kâh bunda ve kâhîce nahiye köylerinde gezip ara sıra da Neretva karşısında Gabele kasabasında oturur, zira işlek iskele ve hafta pazarı karşıda durur. Beri tarafta kale semtinde kethüdayeri, yeniçeri serdarı, iki kale dizdarı, muhtesibi, bâcdârı, mimarı, harac emini ve gümrük emini vardır, ama müftüsü ve nakibüleşrafı yoktur.

Kalesinin şekli: Neretva Nehri'nden biraz içeri bir düz geniş, kumsal ve havalesiz bir geniş ovada bulunup (---) tarihinde Fatih Sultan Mehmed Han yapısı olup temelini sâfî alçak kayalar üzere inşa etmişler ki asla lağım kâr eylemez. Kumsal yer olmakla metris de olmaz, zira kumluğu üzere bir arşın yer kazıl-

sa su çıkar, onun için bu kaleye metrisle düşman gelemez. Gayet sağlam ve emin dayanıklı duvarlı kale olup dört köşesinde Dört Dost aşkına dört kulesi var ki gerçekten de her biri birer tür Kahkaha Seddi'dir. Kuzey tarafına bakar bir demir kapısı olup bu kale içinde 20 adet kayağan örtülü haneleri, Fatih'in bir küçük camii, tahıl ambarı ve cebehanesi var, başka yapı cinsinden bir şey yoktur.

Yeni Gabele Kalesi

Bu mahal serhaddin en son noktası olup kalesi çok küçüktür. Bundukanî Venedikin ayaklanmaları çok olduğundan bu kaleyi daha da genişletmek gerekmişti. (---) tarihinde Sultan İbrahim Han, Çengîzâde (---) Paşa'ya Hersek Sancağı'nı verip tüm Hersek ve Bosna Eyaleti askerleri bu Gabele kasabası dibinde konaklamış, Fatih'in Eski Gabele Kalesi'ne bitişik yeni bir kale daha eklemişlerdir. Böylece Gabele Kalesi, İskender Seddi'ne eş olmuş, evvelkinden bin kat daha fazla sarp ve sağlam olmuş, bunun dört köşesinde olan burçları eski kalenin kulelerinden büyük ve sağlam olmuştur. Ancak bunun da yerli kaya üzerinde temeli olup çevresi alçak kumsal yerler olduğundan bunun da hendeği yoktur.

Bunun da kuzey tarafa bir kapısı vardır, ama ağaç kapıdır. Eski kale içine açılan kapısı sağlam ve yeni demir kapıdır. Ancak bu yeni kale içinde asla hanelerden ve başka yapılardan bir eser imaret yoktur. Hemen savaş için bir meydandır. Duvarlarının kalınlığı 10'ar arşın enli ve boyu 20 arşın yüksekliğinde sağlam duvarlardır. Burada 23 adet şahî balyemez ve gayri düşmana aman vermez topları vardır.

Bu iki adet kalenin üç tarafını Neretva Nehri kuşatıp hemen batı tarafı Çiftlik adındaki büyük varoştur.

Bu iki kaleler de dörder köşe yapılmışken şimdi ikisi bir olup uzunlamasına dörtgen şekilli oldu.

Gabele Kalesi'nin fırdolayı büyüklüğü 550 adet germe adımdır. Hendeği ve kaleye bitişik asla bir yapısı yoktur. Hemen savaş meydanına göğüs germiş, korkusuzca durmuş, dört tarafındaki ovalara ve Neretva Nehri boğazında Norin Kulesi tarafına bakar ejder gibi baş kaldırmış topları vardır.

Bu iki adet Gabele Kalesi'nin, Norin Kalesi'nin ve Korpi

Kulesi'nin, bu adı geçen 4 adet kalenin toplam 1.800 adet cılasın, gazi, cesur ve genç askerleri vardır ki her biri birer kale değer şahbaz yiğitlerdir, asla hile, yalan, iftira, dedikodu ve kötülük bilmez gazilerdir.

Tamamı 24 kadar ağalıktır. Hepsi Nova kulu gibi daracık beyaz sıkma göğüslük ve geçirme esvap giyerler. Başlarında kırmızı fes, ayaklarında Freng filları, baldırları çıplak, bellerinde pala bıçak, kiminin ellerinde balta ve nacak taşıyıp kırkar ellişer dirhem armut başlı dalyan Cezayir tüfengi taşırlar. Firkateler ile denizde gezip İspanya, Klora, Mankordonya, Misine, Napolya, Korsaka, Sardilya ve Sicilya adalarını vurup yağmalayıp avlar ile her zaman Gabele'ye esenlikle gelir gazilerdir ki hepsi Boşnakça konuşurlar. Bu şehirlerde bu kadar zaman durdum, asla kadın cinsinden bir hatunu çarşı pazarda görmedim.

Bu Gabele Kalesi'nin lodos tarafında *[163a]* bir küçük ovası var, eski zamanda pirinç yetişir ark yerleri var, hâlâ muattaldır.

Neretva Nehri kenarında üç göz kârgir yapı kiremitler ile örtülü tershane gözleri var, Süleyman Han zamanı bu kalede üç kadırga daima hazır dururmuş.

Gabele Çiftliği kasabası: Bu anılan Gabele Kalesi'nin dışında, batı tarafında Neretva Nehri kenarında bir geniş düz çemenzâr verimli arazide 300 haneli ve baştan başa kayağan örtülü kârgir şeddadi yapı, cennet bahçeli geniş evlerinin bazısında kuleler vardır.

Ve tamamı 3 mahalle ve 3 mihraptır. Biri camidir, geri kalanları mescitlerdir. Bir medresesi, bir mektebi ve bir tekkesi var, ama burada asla çarşı pazardan bir işaret yoktur.

Etrafı taşlık olmakla sıcakları çok şiddetli olup havası ağır olduğundan sıtması gayet çok olur, ama bütün halkı keçi sütü surutkası içmekle, pivo ve bal suyu içeceklerinden bol bol içmekle sıtmayı def edip sağlıklarına kavuşurlar, hayli diri ve kuvvetli olup firkatede kürek çekmenin erbabı güçlü adamları vardır.

Hatta Hazret-i Süleyman birkaç nefer devlere gücenip bu Hersek dağlarına o devleri sürüp Uskok kavmi kâfiri o dev ve ifritlerin neslinden olup bu Hersek kavmi ve bu Gabele kavmi de onlardan gelmişlerdir. Gerçekten de Dâbbetü'l-arz kadar

güçlü kuvvetli gazi yiğitleri olur. Hatta vuruşma ve savaş sırasında kâfirlere saldırıp kılıç çıkarmayıp tüfeng atmadan sağ eline ve sol eline birer kâfiri alıp birbirlerine kâfirleri vura vura sersem edip kâfirlerin ellerini kafalarına bağlar, öyle güçlü kuvvetli yarar yiğitleri olur, hepsi kale neferatlarıdır. Bu şehirde yabancılar duramaz, gayet zor yerdir.

Tanrı'nın garip hikmeti

Hazret-i Süleyman anılan ak devleri bu Hersek vilâyeti dağlarına sürdüğünde devler açlıklarından Hersek'de olan dağların topraklarından yiyip açlıklarını giderirlerdi, ama bıyıkları ve saç sakalları tamamen dökülüp mahbûb gibi olurlar.

Daha sonra Hazret-i Süleyman devlerin bu hâllerinden haberdar olup Hazret-i Süleyman hekimleri ve Âsaf-ı Berhayâ

"Evet padişahım, o Hersek dağlarında zırnık bulunur. Eğer o dağlarda insan olsa, o dağlarda bulunan zırnıka uğrayan berrak sulardan insanoğlu içse saçı sakalı geç gelip 40 yaşına kadar mahbûb oğlanları ola. O zırnık toprağından tüylü adamlar kıllarına sürseler derhâl bir kılı kalmayıp insan vücudu billur gibi olur" dediklerinde meğer Hazret-i Süleyman'ın hatunu Saba şehri padişahının kızı Belkıs Hatun'un topuklarından yukarısı kıllı imiş. Hemen Hazret-i Süleyman bir ifrite emredip ve Hersek'de mahpus olan devlere heldine adlı bir tohum gönderip,

"Bunu eksinler ve yesinler ve bize yedikleri zırnıktan toprak göndersinler" diye buyurunca hemen ifrit göz açıp kapayıncaya kadar Hersek'e gelip heldine baklasını devlere verip devlerden zırnık alıp yine yıldırım gibi Süleyman Nebî huzuruna gelip hırızmayı verip Belkıs Ana zırnıkı kıllı olan yerlere sürünce Belkıs Hatun'un vücudu inci gibi, soyulmuş yumurta gibi beyaz olup safâ eder.

Sonra Süleyman Nebî de kullanır. Nure, hırızma terkibi ve zırnık sürünmek Hazret-i Süleyman'dan kalmıştır. Ve Hazret-i Risâlet-penâh efendimiz de kullandıklarından ümmetlerine sünnet olmuştur. Hâlâ Hersek dağlarında olan zırnıkın bolluğu bir diyarda yoktur. Heldine dedikleri bakla gibi tahılın ekmeği bu Hersek ve Bosna diyarında mahpus devlere Hazret-i Süleyman *aleyhsselâmın* hediye gönderdiği nimettir, *vesselâm.* Beri taraftan,

Bu Gabele Kalesi'nden yine atlarımızı gemilere koyup Neretva Nehri ile karşı tarafa geçip atlarımıza binip karşı Gabele'den güney tarafa Neretva kenarıyla yarım saat taşlık içinde gidip,

Korpi Kulesi'nin özelliği

(---) tarihinde bu kule Fatih vezirlerinden Üsküplü Koca Mustafa Paşa yapısıdır ve karşı Gabele Kalesi yanındaki Çiftlik şehri de bu Mustafa Paşa vakfıdır. Bu Korpi Kulesi Neretva Nehri'nin bir dar boğazında gökyüzüne doğru baş uzatmış yüksek bir kuledir ki 5 kattır.

Neretva Nehri'ni bakan şahane topları var, gayet sağlam kuledir. Kuzey tarafa bir kapısı, dizdarı ve 80 adet hisar erleri vardır. (---) (---) (---) *[163b]*

Sonra bu Korpi Kulesi'nden yine güney tarafa Neretva Nehri kenarıyla 2 saat gidip sağ tarafımızda nice sazlı adacıkları seyrederek geçip,

Norin Kulesi'nin özellikleri

Bu kule olduğu yere Neriman Boğazı'ndan bozma Noriman'dan Norin Kulesi derler. Bunu da Üsküplü Koca Mustafa Paşa (---) tarihinde Sultan II. Mehmed Han zamanında yapmıştır. Samanyolu gökyüzüne gibi baş uzatmıştır ki sanki Akkirman Kulesi ve İstanbul'da Galata Kulesi gibi 7 kat şeddadi yapı, yüksek bir kuledir ki ki kale de denilse yeridir.

Kuzey tarafına ancak bir küçük demir kapısı var, merdiven ile kayalardan Neretva Nehri'ne inilir. Her gece kapıyı kapatıp kesme kaya üzere hendeği köprüsünü makaralar ile bekçiler çekip kale kapısına dayarlar.

Kirpi gibi dört tarafına balyemez topları döşenip 350 adet fırlama, zehir gibi, 70 kere ipten kazıktan kurtulmuş, kara belâ, kara ağu ve karayılan gibi düşmanı sokar acımasız gazileri vardır. Bunlara bir hâkim hükmedemez, içlerine bir kanlı, bir hırsız ve suçlu varsa vermezler. Burada hapsolup asla bir yere gitmezler. Hepsinin kılıçları kanlı ve ejderha canlı şahbazları vardır.

Kuleleri dibindeki limanda gece gündüz 3 adet alesta firkateleri hazır olarak durur. Her sabah ve akşam binip denize ganimete giderler. Hatta biz oraya vardığımızda kale içinde hakire bir oda döşeyip orada konuk olup dizdar ağa ile yemek yedikten sonra birkaç gaziler bir yere gelip ok falı tutup,

"Biz bu Evliyâ Ağa uğuruna çeteye gideriz" deyip gülbâng-ı Muhammedî çekip tüm gaziler silâhlı 3 adet firkatelere binip göz açıp kapayıncaya kadar Neretva Nehri üzerinde akıp gözden kaybolup gittiler. Biz de kalenin içini ve dışını gezerken ikindi vakti olduğunda birden Allah Allah sesleri kopup bir tüfeng şenlikleri olup iskele başına vardık. Gördük ki yedeklerinde tüm bayrakları baş aşağı bir Pulya Adası'nın firkatesi içinde 21 adet esir, bu kadar tuz, sığır gönü, yapağı, çuka, kumaş, biber, zencefil ve türlü eşya mallar ile ağzına kadar dolu bir firkate ile geldiklerinde Norin Kulesi'nden bir yaylım top ve tüfeng şenlikleri edip tüm malları gaziler Kalenderî payı ettiklerinde hakire bir kefere esir, safran, zencefil, çuka ve kumaşın çeşitlerinden hisse verip,

"Senin uğurun açık imiş ağa, birkaç gün daha oturun" diye şakalar ettiler. Kendilerden ancak iki yiğit yaralanmıştı, onlara ikişer pay verdiler.

Sührâb Mehmed Paşa'ya öşürden 5 esir, bu kadar çuka, kumaş ve 20 kâfir kellesi götürdüler. İşte bu mertebe cesur u yarar şehbaz yiğitleri vardır.

Bu yüksek kule Neretva Nehri'nin Venedik Körfezi'ne karıştığı burunda bir alçak kaya üzerinde yuvarlak şekilli 7 kat kirpi gibi toplu, bir camili, cebehanesi ve zahireleri mevcut sağlam bir kaledir ki bu kale dibinden tâ karşı boğaza kadar Neretva Nehri 18 yerde boğaz boğaz olup denize karışır.

Bu boğazlardan kâfirin firkateleri ve başka gemileri girip çıkmasın, diye bu yüksek kule yapılmıştır. Gerçekten de iki denizin kilidi bir seddir. Bu kule var iken kâfirlerin gemiyle girmek ihtimali yoktur.

Bu Neretva Nehri'ne Frengistan'da Neranta derler. İlk çıkışı Çemerne Yaylası'ndan olup Oluk kasabası, Fonice kasabası ve Mostar şehrine, oradan bu Gabele'den bu Norin Kalesi dibinde Venedik Körfezi'ne karışır. Bu boğazın karşı sol tarafı dağları Dobra-Venedik sınırıdır.

Bu boğazdan dışarı 50 mil alarka deniz içinde İspanya vilâyetinin Pulya Adası'dır ki bu kulenin alemi dibinde gözcü köşkü vardır, Pulya Adası oradan gözükür.

Bu kulenin Neretva Nehri aşırısında hâlâ isyanda olan Loboşka nahiyemiz kâfirleri otururlar.

Bu kule kâfire böğür iği olduğundan nice kere bu kule üzerine 10'ar 15'er bin kâfir ansızın gelip savaşa başladıkları gibi kaleden bir top atılınca dört tarafında olan köy ve kasabalardan 20-30.000 adam bir anda toplanıp kâfire kılıç vurular. Nice bini kılıç yiyeceği, nice bini de zincire bağlı esir olup bozguna ve hüsrana uğrayıp bir yolla zafer bulamayıp kaçıp gitmişlerdir. Yüce Yaratan bu yüksek kuleyi ve içinde olan gazileri göklerden ve yerden gelecek âfetlerden korusun.

Daha sonra bu Norin Kulesi'nden Mostar şehri'ne karşı Loboşka Vilâyeti'ni *[164a]* seyrederek gidelim, dediğimizde bu Norin Kulesi'nin gazileri razı olmadılar. Kâfirler ayaklanıp isyan etmişlerdir, dediler.

Biz de Loboşka yoluna gitmekten vaz geçip Norin gazilerinin hepsiyle vedalaşıp oradan kuzey tarafa dönüp iki saatte yine Gabele kasabasına gelip tuz eminine padişah emirlerini gösterip sicille emirler kaydolundu ki "Padişah kanunundan fazla Dobra-Venedik tuzlasından pazar bâcı alınmayıp yine eski padişahların günlerindeki gibi tuzla işleye" diye emirler sicille kayd olup Dobra-Venedik emininden ve bizim tuzla emininden üçer yüz guruş, üçer donluk çukalar ve kumaşlar alıp Gabele halkının hepsiyle vedalaşıp oradan tekrar yine,

Poçetel Kalesi menzili: Burada bir gece daha konuk olup İbrahim Kethüda efendimizin annesinden mektuplar ve bir kat esvap ile bir at, bir seyishane ve yüz altın harcırah alıp tüm dostlar ile vedalaşıp yine kuzey tarafa Neretva Nehri kenarıyla giderken Bolagay Kalesi sağ tarafımızda görünerek kalıp taşlıkta 4 saatte,

Mamur ülke, büyük şehir Mostar Kalesi'nin özellikleri

Latincede Mostar köprü şehri demektir. Latin tarihlerinde yazdığına göre bu şehir içinde kâfir zamanında bir kayadan bir kayaya Neretva Nehri üzerinde adam uyluğu kalınlıkta sağlam demir zincir üzerinde sağlam bir köprü olduğundan bu şehre Latin, Boşnak, Hırvat, Sırp, Bulgar, Uskok ve Lasman kavimleri Mostar derler.

Hâlâ o zincir köprünün mahallinde Süleyman Han ibretlik bir köprü yaptırmıştır ki dünyada ona denk büyük bir köprü yoktur, yerinde anlatılır. Ama bu mamur şehri bizzat Fatih Sul-

tan Mehmed Han (---) tarihinde feth edip Bosna Eyaleti'nde ve Hersek Sancağı toprağında paşanın hâssı olup hâkimi voyvodadır ki 50 nefer adamıyla adalet edip yönetir.

Şer'î hakimi 300 akçe payesiyle şerif kazadır. Nahiyesi (---) adet mamur köylerdir. Şeyhülislâmı, nakibüleşrafı, eşrafı, ulemâ, imam hatip şeyhleri ve şairleri gayet çoktur.

Bir hâkimi de sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, Budin kulu serdarı, muhtesibi, bâcdârı, şehir kethüdası, harac emini, mimar ağası, kale dizdarı ve kale neferlerinden (---) adet hisar erleri vardır. (---) (---) (---)

Mostar şehri kalelerinin zemini ve şeklini bildirir

(---) tarihinde bu şehrin güvenliği için Sultan Süleyman Han bu kaleleri, Neretva Nehri'nin kayaları üzerine kârgir kesme taştan iki adet savaş kalesi yapmıştır ki her ikisi de çok sağlamdır, ancak küçük kaleciklerdir.

Mostar şehrinin ortasından akan Neretva Nehri kayalarının biri sağında ve biri solunda süslü iki kaledir ki bu iki kalenin arası meşhur Mostar Köprüsü'dür. Bu kalelerin iki başında ikişer kat sağlam ve dayanıklı demir kapılardır ki sanki her biri Acem ülkesinde Demirkapı Kalesi'nin demir kapılarıdır.

Karşı karşıya iki kale de bol bol cebehaneler, şahî darbzen toplar ve çeşit çeşit muşkatlar ile döşeli ve 3 adet dirsekli burçlar ile süslü olup tüm beden dişleriyle bakımlı ve süslü beyaz kuğu gibi parlak kalelerdir. Ancak diğer kaleler gibi tabyalı ve hendekli kaleler değildir. Ancak köprübaşını korutmak için yapılmış kalelerdir. Gerçi kale ikidir, ama dizdarı birdir, ancak her birinde seksener adet pür-silâh ve hazır neferatları kapı arasındaki sofalarda oturup bekçilik ederler, zira serhaddin sonundadır. Loboşka tarafından düşman olan Uskok kâfirleri Tabahane kasabasından gelip berideki şehre kalelerden geçip, şehri düşman yağmalamasın için hisar erleri daima hazır dururlar. Ve her gece kale kapılarını kapatıp beriden öteye ve öteden beriye bir kuş ancak uçar. Yoksa insan, insanoğlu kuş olsa geçemez.

Tabahane tarafındaki kalenin burcu üzerinde Neretva Nehri'ne bakar bir irfan yuvası kasrı var, ondan Neretva Nehri'nin kuzey taraftan gelip kıble yönüne doğru Ceyhun Nehri ve Seyhun Nehri gibi akıp gök gürültüsü gibi gürleyerek geçtiği görü-

len bir maarif erbabı kasrıdır. Her an bu Havarnak Köşkü'nde, Mostar şehrinin gönül ehli safâlı dostları bu dinlenme köşkünde oturup türlü türlü dini ilimler ve fıkıh meselelerini tartışırlar, böyle bir rahat, dinlenecek ve gönül açan bir köşktür.

Buna yakın bir lonca köşkü daha vardır. Bu gelen gidenler *[164b]* için bir konukevidir. Köprünün karşısında, şehir tarafında olan kale içinde Süleyman Han'ın bir mescidi var, ama avlusu yoktur.

Burada kale neferatları için bir küçük kahvehanesi var, genellikle kale dizdarı ve şehrin ayanı burada otururlar. Bu kahvenin duvarının yüzünü tüm kale neferatlarının silâhları süslemiştir. (---) (---) (---) (---).

İbret verici Mostar Köprüsü'nü bildirir

(---) tarihinde bu seyre değer köprüyü Sultan Süleyman Han'ın emriyle Abdülmennan oğlu Koca Mimar Sinan Ağa inşa etmiştir ki sanki gökkuşağı gibi Samanyolu olup bir kayadan bir kayaya bir kemer etmiştir ki sanki cennet yurdu Bağdad'da Kisrâ Kemeri'dir. Mostar şehrinin ortasından akan Neretva Nehri üzere ibretlik bir köprü yapılıp iki başı kale olmak ile şehrin bir tarafından bir tarafına bu sırat köprüsünden başka geçmek başka bir yolla mümkün değildir.

İmdi dinlemekte olan vefalı dostlara şöyle malum ola ki, bu kemter kul gösterişsiz Evliyâ bu ana kadar 27 yılda durmadan dinlenmeden seyahat edip 16 padişahlık yeri gezip dolaşıp nice kere yüz bin yapıları insaf gözüyle inceleyip Erzurum Vilâyeti'nde Hasan Kalesi yakınında Aras Nehri üzerinde ibret verici Çoban Köprüsü, Erzurum ile Malazgird arasında yine Aras Nehri üzerinde Altınhalkalı Köprüsü, Hazzo Kalesi ile Mefârıkin Kalesi arasında Batman Köprüsü, Hasankeyf Kalesi Köprüsü, Asi Nehri üzerinde Antakya Köprüsü, Misis'de Cihan Köprüsü, Adana Köprüsü ve Tarsus Köprüsü, Sivas'da Eğriköprü, Kızılırmak üzerinde Çâşnigir Köprüsü, Kızılırmak üzerinde Osmancık Köprüsü, Sakarya Nehri üzerinde Sultan Bayezid'in Geyve kasabası köprüsü ve Anadolu ülkesinde nice yüz ibret verici köprüler vardır.

Rumeli ülkesinde olan seyre değer köprüler: Süleyman Han ve II. Selim Han'ın Çekmeceler Köprüleri, Burgaz Köprü-

sü, Ergene Nehri üzerinde Koca Murad Han'ın Ergene Köprüsü, Edirne'de Mihal Köprüsü, yine Edirne'de Yeniköprü ve Saraçhane Köprüsü, Edirne yakınında Koca Mustafa Paşa Köprüsü ve Drin Nehri üzerinde Vişegrad Köprüsü, Koca Sokollu Mehmed Paşa'nın 12 göz büyük köprüsüdür.

Bu isimleri yazılı tüm köprülerden seyre değer, ibret verici, benzersiz ve eşsiz olan bu Mostar Köprüsü'dür ki Arap, Acem, Rum ve Frengistan'da ve Belh u Buharâ'ya kadar gezmişliğimiz var, bu hakir öyle bir yüksek köprüyü yeryüzünde görmedim. Gerçi daha önce zikredilen Batman Köprüsü ve Hasankeyf Köprüsü de gayetle sanatlı köprülerdir, ama bu Mostar Köprüsü göklere baş uzatmış bir kayadan bir kayaya Havarnak kemeri gibi atılmış bir göz yüksek köprüdür ki aşağı bakanın ödü yarılır. Hatta bu köprünün iki başındaki kalelerin iç yüzdeki kapılarının bir kapıdan bir kapıya kadar bu Mostar Köprüsü'nün uzunluğu tam 100 germe adımdır, 15 ayak enliliği vardır.

Diğer ibretlik: Acayip sanat üzerine sanat icra edilmiştir ki bu köprünün üstünden Sultan IV. Murad Han'ın Ruznâmecisi İbrahim Efendi bu köprünün batı tarafında bulunan Tabahane varoşu içinden Radobola Nehri suyunu bu köprü üstünden tunç künkler ile beri taraftaki çarşı pazar şehrine geçirip tüm hamamlara, cami, han, imaret ve medreselere, nice yerde çeşmelere kısacası 45 yere bu köprü üzerinden sular getirdiğine Mostar şairleri tarih düşürmüşlerdir. Tarih: (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Kısacası, kara ve deniz seyyahları içinde işitilmemiş ve görülmemiştir ki bir köprünün hem altından ve hem üstünden sular akmada, oldukça garip bir seyirliktir. Süleyman Han'ın yaptığına sanatlı tarih:

Kudret kemeri. *Sene 974.*

Diğer süslü tarih:

Kavs-ı kuzahun aynı bu köprü yapı oldu,
Var mı bu cihân içre mânendi hey Allâhım,
İbretle bakup dedi tarihini bir ârif,
El geçdiği köprüden biz de geçeriz şâhım.

Sene 973.

Bu benzersiz köprünün hakkında nice tarihler vardır, ama

hatırımıza gelen bunlardır. Gerçekten de geçmişin yapı ustaları bütün güçlerini sarf edip becerilerini göstermek için bir kayadan bir kayaya bir kemer yapmış uzak bir mesafeden bu köprüye bakılsa hemen çarktan çıkmış yüzük gibi yuvarlak durur benzersiz bir geçiş yeridir. Bunda olan tasarrufları, tatlılık, incelik ve mimarlığı, bu yeryüzünde böyle bir işçilik ve beceriyi geçmişin hiçbir mimarı etmemiştir, *[165a]* böyle ibret verici köprüyü feleğin gözü görmemiştir.

Ama işin gerçeğine bakılsa buranın kayaları üzerinde böyle bir göz köprü yapmak gerekir. Zira iki tarafı gökyüzüne çıkmış kayalar ve aşağıda akan Neretva Nehri bir minare boyu aşağıdan akıp enli büyük nehir olduğundan böyle gerekmiş ve Koca Mimar Sinan böyle bir göz tumturaklı kemerli köprü yapmıştır, cihan seyyahları böyle yüksek kemer görmemiştir.

Âdemoğlunun cesaretini bildirir

Bu yüksek boylu köprü böyle göklere doğru yüksekçe yapılmış iken bazı vezirler, beyler, ileri gelenler ve hekimler bu köprünün seyrine gelip anılan iki köşkte otururlarken şehrin nice cüret sahibi çocukları köprü kenarında hazır durup vezirlerin huzurunda her bir çocuk "Yâ Allah" deyip köprüden aşağı kendilerini bırakıp nehre atar ve kuş gibi uçar. Her bir çocuk birer sanat ile taklalar atarak kimi baş aşağı, kimisi bağdaş kurar ve kimisi ikişer üçer olup birbirlerini kucaklayıp aşağı suya atılırlar. Cenâb-ı Allah saklayıp derhâl dışarı kenara çıkıp kayalardan yukarı tırmaşıp köprübaşına gelip vezir ve ileri gelenlerden bahşiş alırlar. Ama başka insanlar aşağı atlamak değil, aşağı bakmaya cesaret edemeyip ödü patlar. Zira bu köprünün boyu tâ aşağı suya kadar 87 kulaçtır. Ve Neretva Nehri'nin derinliği de 87 arşındır.

Neretva Nehri içinde hamam kubbesi gibi taşlar vardır ve gayet deli divane, taşkın ve coşkun akıp nice yerinde buruntu girdapları olup yıldırım gibi şakıyıp ve gök gürültüsü gibi gürleyip böyle bir deli suya kendini atmak cidden insan için büyük cesarettir. Önce alçak kayalardan atlayıp daha sonra yükseğinden atlaya atlaya alışıp köprüden aşağı atılırlar.

Bir cüret de bu şehrin sanat ehli çırakları hanelerinden ustalarının dükkânlarına yemek getirirken iki elinde yemek, başı

üzerinde ekmek ve başka şeyler varken nice cesaret sahibi oğlanlar bu kadar ağır yüklerle köprü ortasında gitmeyip köprünün iki tarafında olan ensiz korkuluğu üzerinde çok hızlı bir şekilde seğirterek geçer çocukları var. Aklı olan adam bu köprünün kenarına varmaya korkar, ama ergin olmamış çocuklar köprünün korkulukları üzerinde seğirterek geçerler, garip ve acayip seyirliktir.

Bu büyük köprünün olduğu kayaların iki tarafı korkunç, iri, beyaz ve kızıl kayaların altları genellikle boştur ki nice yerleri çok derindir. (---) (---) (---)

Mahallelerinin isim ve sayıları: Tamamı 53 mahalledir. Evvelâ Koskı Paşa Mahallesi,

..... (1,5 satır boş).....

İleri gelen sarayları ve diğer haneler: Tamamı 3.040 adet kârgir yapı, baştan başa kayağan ve kiremit örtülü tek katlı ve iki katlı, yer yere bahçeli bakımlı ve süslü, birbirine bitişik dar güzel saraylardır. Bunlardan (---) (---) (---)

..... (1 satır boş).....

Bu mamur saraylardan başka yine tek katlı ve iki katlı kârgir yapı orta hâlli güzel evlerdir. Bu anılan hanelerin çoğu şehrin ortasından akan Neretva Nehri'nin doğusunda olan kayalar üzerinde bulunup her hanelerin şahnişinleri, odalarının pencereleri, kameriye ve sekileri Neretva Nehri'ne bakar.

Neretva Nehri'nin karşı batı tarafı sâfî güllük, kuşların ötüştüğü cennet bağı ve Rıdvan bahçesi gibi bostanlardır ki beri şehir hanelerinin pencereleri tamamen akarsulara ve güllüklere bakar evlerdir. Hatta bazı hanelerin tek ve iki katlı maksurelerinden Neretva Nehri'nden çeşit çeşit balıklar avlanır, herkes hanesi önünde Neretva Nehri içinde yıkanıp yüzerek zindelik kazanırlar.

Mostar şehrinin mamur tarafı çarşı pazar olan yönündedir ki batı tarafından doğu yönüne bu şehir mamur yerlerinin uzunluğu 5.000 adımdır, kıble yönünde 2 saat tâ Bolagay Kalesi'ne kadar bağ ve bahçeler ile süslenmiş vadidir. Ancak Temmuz ayında bu şehrin havası gayet şiddetli sıcak olur. Zira çarşı pazarın ensesi sâfî yalçın kayalardır. Dünyayı aydınlatan güneşin sıcaklığı taşlara vurup 3 ay şehrin havası şiddetli sıcak olur. Ama in-

sana *[165b]* asla tesir etmez kayalı dağlardır, zira daha doğu tarafı tamamen bağlardır.

Bu şehir daracık kayalı zeminde kurulduğundan uzunlamasınadır, genişliği yoktur, ancak çok sevimlidir ve şirin süslü şehirdir. (---) (---) (---)

Camilerinin özellikleri: Bu şehrin iki tarafında 45 adet cami vardır, ama kalabalık cemaate sahip olan bunlardır:

Evvelâ Gazzazlar Çarşısı yakınında Defterdar Paşa Camii'nin kapısı üzerine tarihi budur:

Mehmed nâm defterdar-ı âlî,
Olup sâ'î vü hayr u mâni' ü hayf,
Düşüp bir bî-nazîr ü hûb tarih,
Dedi o demde hâtif, menzil-i dayf.

Sene 917.

Sonra köprüye yakın Koskı Mehmed Paşa Camii, sanki bir sultan mabedidir ki tüm yapıları mavi saf kurşun ile örtülü mamur bir camidir. Kıble kapısının üst tarafında hüsn-i hat ile tarihi budur:

Hasbeten lillâh Mehmed Paşa,
Yapdı bu camii yerinde o fusehâ,
Dedi târihin anın rûhî-i kuds,
Beyt-i Rahmân u makam-ı sulehâ.

Sene 1027.

Sonra çarşı içinde Eski Cami, kapısı üstündeki tarihidir:

Men benâ mesciden fî sebîlillâhi'l-mu'în,
Tarihuhâ rahmeten aleyhi dâ'imîn.

Sene 878.

Sonra şehrin kıble tarafı sonunda İbrahim Ağa Camii, kurşun örtülü yüksek kubbeli, sâfî bukalemun nakışlı ibret verici bir camidir ki bu Mostar şehrinin Koskı Mehmed Paşa Camii'yle bu İbrahim Ağa Camii şehrin yüz suyu olmuştur. Bu nakışlı camiin kıble kapısı üzerinde celî hat ile tarihi budur:

Sâhibü'l-hayrât İbrahim Ağa o kân-ı lütf,
Ol muhibb-i ehl-i dil, ashâb-ı fakrın mesnedi,
Çûn temâm oldu dedi hâtif anın tarihini,
Mescid-i ashâb-ı dil ehl-i hakîkat ma'bedi.

Sene 1043.

Sonra mahalle içinde Ruznâmeci İbrahim Efendi Camii, mamur, mazbut, vakfı kuvvetli bir camidir.

Kara Göbel Bey Camii, gayet ferah, sanatlı, kurşunlu aydınlık camidir, ama dar mahalde bulunduğundan avlusu yoktur. Kıble kapısının üstünde beyaz mermer üzere müzehhep celî hat ile tarihi böyle yazılmıştır:

Kad büniye câmiü'ş-şerifi'l-ekrem, fî asri Sultani'l-a'zam es-Sultan Süleyman Han Gazi azze nasruhu ve zemen-i düstûr-ı mükerrem nizâmu'l-âlem hazret-i ahi'l-veziri'l-müfahham, sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât el-Hacı Mehmed Beğ, kad vaka'a't-tahrîru li-târihihi fî seneti hamsin ve sittîne ve tis'i mi'e.

Bu şehirde kurşun ile örtülü mamur camiler çoktur ama ibâdet edilmez. Kalabalık cemaate sahip camiler bunlardır.

Neretva Nehri karşısındaki Tabahane tarafında olan İrem bağı gibi şehri (---) 6 mahalle ve 5 mihraptır. Gerçi baştan başa cennet bağlı hanelerdir, ama beri büyük şehir kadar bakımlı ve süslü değildir, kurşun örtülü cami ve imaretleri yoktur, ama Hacı Ali Camii geniştir ve bunun şehir tarafındaki namazgâhı geniştir. (---) (---) Bu anılan camilerden başkası mescitlerdir.

Mescitleri: Tamamı (---) adet mahalle mescitleridir. Evvelâ çarşı içinde Ahmed Efendi Çeşmesi'nin karşısında Hacı Ali Ağa Mescidi, cami olmaya elverişli eski bir mescittir ki kıble kapısı üzere tarihi budur:

Ol Muhammed Mustafa Hakk'ın habîbi söyledi,
Şol kişi ki Hak için mescit yapısın eyledi,
De hulûs-ı kalb ile âsân ola tarihini,
Bin on altı senede yapdı Hacı Ali mescidi.
(---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Sene 1016.

Medreselerinin anlatılması: Hepsi (---) adet medresedir. Bunlardan Ruznâmeci İbrahim Efendi Medresesi,

..... (1 satır boş).....

Dârülkurrâları:

..... (1,5 satır boş).....

Dârülhadisleri:

..... (1,5 satır boş).....

Çocuk mektepleri:

..... (1,5 satır boş).....

Fakir derviş tekkeleri: *[166a]*

..... (1,5 satır boş).....

Tüccar hanları:

..... (1,5 satır boş).....

Hamamları: Tamamı iki adet hamamdır. Biri beri tarafta (---) (---) hamamdır. Biri karşı Tabahane tarafındadır, ama bu şehir içinde toplam 127 adet yerde ev hamamları vardır, zira haremleri tarafı ehl-i perde olmakla ev hamamlarına girerler.

Akarsu çeşmeleri: Hepsi (---) adet hayat pınarı vardır. Bunlardan çarşı içinde büyük hanın karşısında Ahmed Efendi Çeşmesi'nin tarihidir:

Bu hayrın sâhibi Ahmed Efendi,
Arar bulur idi bu âb-ı nâbı,
Yine kendü edip fikr-i dakîki,
Dedi tarihin anın âb-ı cârî. *Sene (---)*

..... (3/4 satır boş).....

Cana can katan sebilleri:

..... (1,5 satır boş).....

Fakirlere aşevi imaretleri:

..... (1,5 satır boş).....

Çarşı pazar bedesten adedi: Toplam 350 adet kârgir yapı dükkânlardır, ama kârgir kubbeli bedesteni yoktur, ancak yine her değerli malları bol bol bulunur. Karşı tarafta tabahanesi bir diyarda yoktur, kale gibi bir işyeridir. Çepçevre demir pencereler ve ortası büyük havuzdur. Bu tarafta 20 adet ufak tefek dükkânlar vardır.

..... (3/4 satır boş).....

İbret verici yapılar: Hepsinden seyirlik olan büyük köprüdür, ama bu köprünün çarşı tarafında, şehir içinde ve şehirden dışarı yalçın kayalar üzerinde ibretliklerden birkaçı; Neretva Nehri kayasının çarşı içinde bir kalın zincirli çarklara ve dolaplara bağlanmış, diğer ucu aşağı Neretva Nehri içinde kayalara bağlanmış kalın zincirler vardır. Bir kimse Neretva'dan su çıkarmak istese, hemen kovasını zincirin halkasına geçirip kovayı zincirden koyuverip yıldırım gibi kova Neretva Nehri'ne iner,

kayaların başında su ile dolmuş kovasını çarklar ile çekerken kovalar zincirden yukarı gelip bardaklara ve testilere doldurup giderler. Üç yerde bu gibi zincir çarklar ile su çekilir bir sanat etmişler ki bir diyarda böyle ibretlik seyirlik yoktur. Genellikle bu şehrin çocukları su çekme bahanesiyle bu çarklardan eğlenip ustalarının sitemkâr çarkı çemberlerine girip kötek yerler. Bu da gürültülü garip seyirliktir.

Diğer ibretlik: Çarşı içinde Gazzazlar Çarşısı tarafında dört köşe bir saat kulesi var ki çanının sesi tâ Bolagay Kalesi'nde ve Lipete Dağlarında duyulur bir iri çandır, ama dakika sapmadığından bu şehrin tüm camilerinin müezzinleri bu saate uyup ezan okurlar. (---) (---) (---)

Un değirmenleri: Bu şehrin karşı Tabahane canibinde Radobola Nehri üzerinde 19 adet su değirmenleri var ki bunlar da seyre değer ibretli değirmenlerdir. Bir diyarda böyle âletli çarklı değirmenler görülmemiştir, nice değirmenler daha vardır.

Tatlı su nehirlerini bildirir: Bu şehir içinde akan 2 adet nehir vardır, ama büyüğü Neretva Nehri'dir ki tüm kâfiristanda "Neranta âbıhayattır" diye Frengistan hekimlerince çok beğenilir. Gerçekten de hafif, hazmı kolay, yumuşak, faydalı, ahlat giderici bir *şarâben tahûr*dur.

İlk doğduğu yer Çemerne Yaylalarından *âb-ı zülâl* adlı rahmet karı olan karlı dağlardan gelip Oluk kasabası'na, oradan Foniç kasabasına, oradan kıble yönüne akarak bu büyük Mostar şehrine, bu büyük Neretva Nehri uğrayıp tüm yaratılmışları sular, ama 100 kulaç şehirden aşağı aktığından bağlara, bahçelere ve şebekeli bostanlara asla faydası olmayıp akarak Poçetel Kalesi'ne uğrar, oradan Gabele Kalesi'ne, oradan Norin Kalesi'nde derya gibi olup 18 yerden Venedik Körfezi'ne karışır. Ancak kayalar içinde akmakla biraz sıcaktır, ama dışarıda bardaklarda gölgelik yerde biraz durup dinlenince buz parçası olur, ***[166b]*** sanki Kevser suyu olur. Öyle lezzetlidir ki bu şehirde asla sabun ile esvap yıkanmasa tüm esvapları beyaz pembe gibi eder. Ve at ve kadın taifesine gayet yararlıdır ki et ve yağ sahibi eder, safra, sevda ve balgamı giderir.

Ama garipler, gurebalar ve tüccarlar bu Neretva Nehri'nden içmeyip karşı Tabahane tarafında akan Radopol Nehri'nden

içerler. Onların aşağılık ve sapık düşüncelerine göre "Neretva Nehri'nden içen tez acıkıp yine tekrar yemek yemesi gerekir" diye bu güzel ve duru sudan içmezler. Gerçekte öyle sindirici *şarâben tahûr*dur ki bir adam bir kuzu yiyip bu Neretva'dan içse bir anda yine insanı canı yemek ister. Ta bu derece sindirimi hızlandırıcı bir Şat Nehri'dir.

Bir akarsu da, bu şehrin güney tarafında olan Tabahane şehri içindeki cennet bağları içlerinden tüm bahçeleri sulayıp hâkim izni ile bağlara bölüştürülür, bir bölüğü anılan büyük köprü üzerine gelir ki ona Radopola Nehri derler. İlk doğduğu yer güneş tarafta (---) (---) dan beri gelip Tabahane değirmenlerini döndürüp Mostar Köprüsü'nün Tabahane tarafında bir göz küçük köprücük daha vardır, ondan bu akarsu geçip Neretva Nehri'ne uçar. Bir küçük sudur ve o kadar güzel değildir, ancak beri şehre köprüden geçen suya başka nehir daha karışıp beri şehre geçip tüm imaretlerde kullanılır. (---) (---)

Güzel havası: Havası ılımandır, ama kışı gayet hoştur. Özellikle seher vakti tatlı rüzgâr eser.

Yaşlı ve genç yüz renkleri: Tüm halkının çehreleri kırmızımsı olup ihtiyarları çok uzun yaşayıp yine erce hareket ederler.

Mahbûbânı görünüşü: Taze civanları yirmisine ulaştığında henüz ergen güneş parçası mahbûbları olur ki başka diyarda olmaz.

Müşerref olduğumuz kibarları:

..... (3/4 satır boş).....

Usta tabipleri:

..... (3/4 satır boş).....

Usta cerrahları:

..... (3/4 satır boş).....

Şeyhlerinin hikâyeleri: Âlimlerinden Şeyhülislâm (---) Efendi ve başka 300 adet âlimleri var, ama müselles-i şer'iyye görürler.

Şairleri:

..... (3/4 satır boş).....

Meczupları:

..... (3/4 satır boş).....

Meydan erlerinin giysileri: Genellikle ihtiyarları sarık sarınır, taze yiğitleri kalpak, kopçalı çakşır ve çuka esvap giyerler.

Kadınlarının giysileri: Kadınları yassı terpuş takke üzerine beyaz car örtünüp tüm siyah ferace giyip gezerler.

Beldenin iklimi: Usturlab bilginlerinin sözlerine göre bu şehir 4. iklimde bulunup arz-ı beledi (---) ve uzun gündüzü (---).

Müneccimlere göre yapısının talii: Bu şehrin ilk yapılışı terazi burcunda bulunup halkı orta hâlli geçinir, terazi burcu, Zühre evi ve havayîdir. Onun için halkı Zühre gibi saza söze düşkün olup tüm havayî tabiatlardır ki musikiden çok hoşlanırlar.

Kiliseleri:

..... (3/4 satır boş).....

Erkeklerinin isimleri:

..... (3/4 satır boş).....

Kölelerinin isimleri:

..... (3/4 satır boş).....

Kadınlarının isimleri:

..... (3/4 satır boş).....

Câriyelerinin isimleri:

..... (3/4 satır boş).....

Yaşlı genç halkının konuşmaları: Halkının özel lehçeleri fasih ve beliğ Türkçe olup Latince Boşnak dili konuşurlar.

Tahılları, sebzeleri, ürünleri:

..... (3/4 satır boş).....

İşleri ve kazançları:

..... (3/4 satır boş).....

Büyük nimet, yiyecekleri: Beyaz ekmeği ve 20, 30, 40 okka gelir alabalığı sicilde yazılıdır, bir diyarda olmaz ancak Mostar'da olur.

Tanrı vergisi meyveleri: Şehriban narı kadar narı, üzümü, inciri, kaysısı, şeftalisi ve servi ağaçları beğenilir. ***[167a]***

Can besleyen içecekleri:

..... (3/4 satır boş).....

İrem bağlarının sayısı: Kıble tarafında Bolagay'a dek ve Tabahane tarafında toplam 18.060 kadar Meram bağı vardır.

Gönül açan mesire yerleri:

..... (2 satır boş).....

Şehrengizinin tamamlanması: Hersek Sancağı toprağında Foça şehri ve bu Mostar şehrinden bakımlı, canlı ve büyük şehir yoktur. Suyu ve havasının hoşluğundan her çeşit meyvesi o kadar sulu ve hoş olur ki incirini, üzümünü ve adam kellesi kadar iri narlarını diğer iklimlere hediye götürürler. Henüz tatlılığı ve tazeliğini koruyup uzun zaman içinde meyvesinin renginde ve lezzetinde zerre kadar değişme olmaz. Tabahane tarafının cennet bahçesi bağlarının ve bostanlarının hepsi akarsular ile mamur ve her bağda çeşit çeşit süslü köşkler içinde halkı mutlu olup padişahın devletinin devamına dua ederler.

Allah'a hamd olsun bu şehirde 3 gün eğlenip (---) senesi (---) bayramı namazını kalabalık cemaat ile musallada kıldık. Bayram hutbesini Şeyhülislâm (---) Efendi okurken hemen 7 nefer adam bitkin bir hâlde seğirterek minbere çıkıp,

"El-aman ey ümmet-i Muhammed, işte şu dağ ardında Loboşka kâfirleriyle ceng ediyoruz. Bre medet, bre imdat" diye bağırınca hemen şeyhülislâm,

"Kalkın ümmet-i Muhammed, bayram kurbanı gazasına gidelim ve ümmet-i Muhammed'e yardım edip *gaza-yı ekber* edelim" deyince hemen dua etmeden ve hutbe tamam olmadan bir anda gazilerin nice bini yaya ve nice yüzü atlı o an dağlara düşüp ikinci saatte Loboşka nahiyelerinde (---) (---) adlı köyde küt küt cenge rast gelip kâfir henüz galip gelmişken bu kere Müslüman gaziler Hızır gibi yetişip "Allah" deyip kâfire yetişti. Kâfir gördü ki Türk bayram gününe bakmayıp yine cenge geldiler ve kâfire kılıç ile girdiler.

Hemen kâfirler bir yaylım kurşunu yiyip 170 kadar kâfir yere düşüp kararları kaçmaya dönerek dağlara firar edip yerleri cehennem oldu. Gazilerimiz kâfirleri kova kova 70 kadarını esir ve 50 kadar da kelle paça etti. Bizden 7 adet yiğidimiz şehitlik şerbetini içip bayram yemeğini kurtardığımız (---) (---) yiyip yine esenlikle ikindi vaktinde şenlikler ederek nice bin tüfengler atarak esirlerimizle ve kelleleri mızraklara takarak büyük alay ile Mostar şehrine girip henüz o gün *hacc-ı ekber* bayramı oldu.

Gerçekten de cesur, yarar, namlı, hünerli yiğitleri olur. Müftîzâde Ahmed Ağa o gün Rüstemâne savaş etmiştir ki Sâm

ve Nerîmân o mertebe ceng etmemiş ola. Tüm halkı gaziler ve garipleri sever insanlardır, velinimet, sofra sahibi keremkâr adamları vardır.

..... (2 satır boş).....

Mostar şehri ziyaret yerleri:

..... (3/4 satır boş).....

Sonra bu şehrin tüm ayanından mektuplar alıp ve hepsiyle vedalaşıp ve hakire 50 adet yaya şehbaz yoldaşlar verip batı tarafa 8 saatte Lipete Yaylası ormanı ve kayalıkları içinde kâfirin pusu yerlerini kolaylıkla geçip,

Lipete Kulesi sığınak yeri: Bu mübarek senede Köprülüzâde Kethüdası İbrahim Ağa bu Mostar'da yetişmekle Mostar ile Bosnasarayı arası güvenlikli olsun için ve Uskok kâfiri yollarının kapatılması için bu kuleyi *Allah rızası için* kendi malıyla yapmıştır. Dizdarı, 50 adet hisar eri, kule içinde bir mescidi, 5 katında toplam 50 adet bekâr yiğitlerin odaları, yetecek kadar cebehanesi, 5 adet şahî topları, bir ambarı, bir su kuyusu, bir demir kapısı ile yuvarlak kulesinin tepesi şindire tahta örtülü büyük kuledir. Bu sağlam burcun şerefine kulenin çevresinde 50 adet ev yapılmakta idi.

Bu kuleden kalkıp yine kuzey tarafa kayalıklar içinde göklere doğru boy uzatmış yüksek ağaçlar içinde 4 saatte,

Foniçse kasabası menzili [167b]

Hersek Sancağı'nda paşanın hâssı voyvodası hükmeder ve 150 akçe şerif kazadır. Sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, ayanı, şehir kethüdası, harac emini, muhtesibi ve bâcdârı vardır, ama müftüsü ve nakibüleşrafı yoktur.

Kasabanın zemini: Büyük Neretva Nehri kenarında bir geniş dereli, tepeli, kayalı, bağ ve bostanlı yerde Neretva Nehri'nin iki tarafı mamur şehirdir, ama Neretva Nehri'nin karşı tarafındaki şehri Kilis Sancağı hükmünde olup başka voyvodalıktır, ama o tarafı o kadar mamur değildir. Ve Neretva Nehri üzerinde büyük bir ağaç köprü ile beri şehirden karşı şehre geçilir.

Tamamı, iki tarafı 6 adet mahalledir ve 600 hane kayağan örtülü evlerdir, o kadar geniş ve mükellef haneler yoktur, ancak bahçeleri çoktur.

Hepsi 8 mihraptır, ama (---) (---) camii bir minareli mükellef camidir. (---) (---) (---) (---) Ve tümü (---) mahalle mescitleridir.

İki adet medresesi vardır, 3 adet sıbyan mektebi vardır, 2 yerde tekkesi vardır ve 1 küçük hamamı vardır, ama havası ve suyu hoştur.

Ve hepsi 2 hanı var, bir hanı dahi karşıdadır. 75 kadar da dükkânları var. Genellikle demirci dükkânlarıdır, zira burada yapılan demir âletini Çaniçse kasabası demircileri yapamaz. Hatta Foniçse kılıcı derler bir zülyezen kılıcı var ki diz vursan iki kat olup yine dosdoğru olur bir kılıcı olur ki misli meğer Alman'da ola. Pala kılıç, kasap satırı ve nice çeşit savaş âletlerine dair sanatlı demir şeyler yaparlar, zira dağlarında demir madeni ve kömürü de çoktur.

Suyu ve havası yaylak olmakla Mostar gibi inciri, zeytini ve narı olmaz, zira yaylaktır, ama halkı gayet garip dostu, genellikle sanat ehli, tüccar ve post sahibi kimselerdir.

Hersek Sancağı burada tamam oldu. Hayli geniş vilâyettir ki Allah'a hamd olsun tüm köyleri, kasabaları, şehirleri, kaleleri ve tüm yaylalarını gezip gördük. Bu diyar Hersek'in doğu tarafı Arnavutluk'un İskenderiye Sancağı'yla komşu olup Sührâb Mehmed Paşa ile yağmaladığımız Pive nahiyesi, Nikşik nahiyesi, Bangan nahiyesi, Zatarnak nahiyesi ve Durobnak nahiyesi, bu yazılı nahiyeler Hersek paşalarına her an itaat etmeyip harbe ucuyla söyleşirler. İskenderiye ile komşudur, kıble tarafı Bundukanî Venedik'inin Kotur ile Perast kaleleriyle ve güney tarafında Dobra-Venedik ile sınırdaştır.

Bu Foniçse tarafının batısında Kilis Sancağı'yla komşu olup aralarında adı geçen Neretva Nehri sınırdır. Kuzey tarafı Bosna Sancağı'yla sınırdaştır. Doğu tarafında Rumeli Eyaleti'nde Vuçitrin Sancağı'ndaki Istarı Ulah hâssının toprağıyla komşudur. Kıbleye eğimli Dukagin Sancağı toprağıyla komşu olup gayet geniş ve mamur sancaktır. Allah daha da fazla imar ede ve kıyamete kadar Osmanlılar elinde devamlı kala, *âmîn ve yâ mu'în.*

Sonra bu Foniçse kasabası'ndan kalkıp doğu tarafına taşlıklı dallar ve beller aşıp 10 saatte **Biyelemik Yaylası**'nı aşarken yayla içinde,

Abdi Ağa Ocağı menzili: Bir sağlam kulesi var, hanedanın

çevresi tamamen kale gibi duvarlı büyük saraydır. Biyelmik Nahiyesi, Bosna Sancağı toprağıdır. Bu hanedanda bir gece konuk olup ve başka yoldaşlar alıp oradan yine doğu tarafa bir saatte,

Tuşile Köyü, oradan 2 saatte **Raknipçe Köyü,** bunlar mamur Müslüman köyleridir. Oradan 4 saatte,

Aksular Yaylası: Bir acayip çemenzâr lâlezâr yayladır ki benzeri meğer Bosna'da Köprez Yaylası, Hersek'de Çemerne Yaylası ve Yezero Yaylaları ola, ama bu Aksular Yaylası gayet mamurdur. Oradan 4 saatte,

Birenice Köyü menzili: Bosna toprağında bir bağlı, bahçeli, bir geniş öz içinde bir camili ve 150 adet kayağan örtülü mamur Çengîzâdeler zeameti şenlikli köydür. Oradan 4 saatte doğu tarafa gidip,

Taht merkezi Bosnasarayı şehri menzili: Bu şehre girince teklifsiz hanemiz olan Musli Efendizâdelerin sarayında konuk olup 3 gün has sohbetler ettik. Daha önce bu mamur şehre 1069 tarihinde Melek Ahmed Paşa efendimize geldiğimiz sırada bu şehir ayrıntılı yazılmıştır.

Sonra burada tüm şeyhler, âlimler ve sâlihlerin hayır dualarını ve ileri gelenlerden nice hediyeler alıp,

Bosnasarayı şehrinden Kanije yakınında Yenikale gazasına gittiğimiz menzilleri bildirir

Evvelâ **Saray şehri**'nden yine doğu 4 saatte **Mokra Köyü menzili,** oradan **Kılaniça Köyü**'nü geçip anayol ile kuzey tarafına 6 saatte, *[168a]*

Çopur İmam Karyesi Menzili: Bir camili ve 200 mamur haneli köydür. Andan 10 saatte,

İbretlik Yeni Kasaba menzili: (---) tarihinde Sultan IV. Murad Han vezirlerinden Koca Musa Paşa bu kasabayı inşa edip tüm yerel vergilerden muaf etmiştir. Bosna Eyaleti'nde hâss-ı hümâyûndur ve 150 akçe payesiyle, olduğu kadar kazacıktır. Kethüdayeri ve yeniçeri serdarı vardır, ama başka hâkimleri yoktur. Ama bir dereli ve geniş özlü, bağ ve bahçeli, 170 kadar mamur haneli bir şirin yeni yapılmış hoş kasabacıktır.

Musa Paşa'nın bir seyirlik güzel bir camii var ki tüm duvarları, mihrabı, minberi, kapısı kemerleri ve bir yüksek sanatlı minaresi baştan başa zümrüt gibi yeşil taştan bir camidir. Dünyayı

aydınlatan güneş ışıkları bu camie vurduğunda bu camiin duvarları ve minaresi yeşil zümrüt gibi ışıltı verir, bir garip ve acayip yeşil maden taştır ki bir diyarda böyle bir yemyeşil ibretlik cami görülmemiştir.

3 mahalle mescidi, 1 Halvetî tekkesi, 1 çelebi mektebi, 2 adet tüccar hanı, 1 adet hamamı ve 18 ehl-i hıref dükkânı vardır.

Bu yazılı hayratların tamamı merhum Gazi Musa Paşa hayratıdır. Hatta bu yapılar yok iken bu mahaller haydut haramisi korkusundan tehlikeli derbent yerler olup bin, iki bin adam güçlükle geçerlermiş. Allah'a hamd olsun şimdi bu kasaba imar olalı yol güvenliği sağlanmış oldu.

Bu kasaba içinde iki adet büyük hanın ortasında Yadra Nehri akar. Bu nehir doğduğu yer olan Ravna Dağlarından gelip bu kasabadan aşağı büyük Drin Nehri'ne akar.

Yadra Nehri bahar günlerinde dağların karı söküldüğünde derya gibi taşar. Bu nehrin sağındaki ve solundaki hanlara gidip gelmek için bu nehir üzerine bir göz bir köprü yapmışlar ki İstanbul'da Büyük Çekmece Köprüsü'nün gözü kadar geniş ve derin büyük köprüdür, ama alçaktır ve iki tarafı tamamen bağ ve bahçedir.

Bu kasabanın suyu ve havası gayet hoştur. Daha sonra bu kasabadan kalkıp batı tarafa dağlar içinde bir saat gidip,

Konevik Köyü: 100 haneli mamur Müslüman köyüdür ki bir camii, Âl-i Abâ Tekkesi ziyâretgâhı, yani Kutublar kutbu Hindî Hamza Baba türbesi, bu köyde bir sivri dağ başında kârgir yapı bir derviş hankâhıdır ki hâlâ 70-80 kadar Hintli, Özbek, Bektaşî, Kalenderî, Şemsî ve Yesevî fukaraları var.

Bu tekkenin dört tarafındaki tüm dağlardaki bağlar bu tekkeye vakf olunmuştur ki gelen geçenlere nimeti bol bol dağıtılır. Merhum Şeyh Hamza Baba, Fatih Sultan Mehmed Han musahibi ve şeyhlerinden olup İzvornik Kalesi kuşatmasında mevcut bulunup,

"Safer ayının 17. Pazar günü öğleden sonra beşinci derecede kale feth olur" diye müjdelemişti. Gerçekten vakti saati, derece ve dakikasıyla söyledikleri an kale feth olunca kerametlerini açıkladıkları için o an ruhunu Hak tarafına teslim edip Fatih Mehmed Han bu azizi bu Konevik Köyü'nde defnedip üze-

rine bu hankâhı yapıp gelen geçen fakir ve yolculara bir büyük dinlenme yeri yapmıştır. Oradan yine batı tarafa 2 saatte,

Gönül açıcı yüksek yapı Kolşad Kalesi'nin özellikleri

Sırpçada (---) (---) demektir. Yine Sırp banlarından Rado Ban yapısıdır. (---) tarihinde bizzat Fatih Sultan Mehmed Han İzvornik Kalesi'ni feth ettikten sonra bu Kolşad Kalesi'ni kuşatmış, fethinde çok büyük zorluklar çekilmiştir. Sonunda savaştan vaz geçip kalenin çevresinde tüm Müslüman gazilere kışlama ferman olunup dört tarafını birkaç günde ele geçirerek kaleyi tekrar kuşattıklarında cehennemlik kâfirler gördüler ki Türk askeri kale etrafında evler yapıp asıl vatanları gibi bağ bahçe sahipleri olup oturuyorlar. Kendilerine yardımdan ne gelen var, ne giden. Sonunda,

"El-aman ey Osmanoğlu'nun seçkini" deyip kaleyi aman ile Fatih'e verdiler. Hisar içindeki kâfirler it gibi çıkıp gittiler.

Hâlâ Fatih'in yazımı üzere İzvornik Sancağı toprağında ve Yadra Nehri kenarında göklere kadar uzanmış kaya üzerinde yuvarlak şekilli bir kesme taş kârgir yapı, tüm burçları sağlam, kıble tarafına bakar bir kapılı küçük kaleciktir, ama sarp ve sağlam hisardır ki benzeri yoktur.

Kale yapılan yalçın kaya kıble tarafına eğridir ve kayası yumurta gibi sivridir ki bu Kolşad Kalesi bu yüksek tepenin en tepesinde yuvarlak şekilli bir şeddadi hendeksiz, çevresi tamamen gayyâ kuyusu gibi yüksek bir kaledir. ***[168b]***

Kale içinde Fatih'in bir küçük camii, dizdar, kethüda imam, müezzin ve kapucu evleri, bir ambarı, bir cebehanesi, 5 adet şahî topları, dizdarı ve 28 adet mevcut neferleri vardır. Yapı cinsinden başka şey yoktur. Bu kaleden tâ aşağı Yadra Nehri'ne kadar yalçın kanara kayayı Ferhadî külünkler ile oymuşlar, insanın yapacağı şey değil bir Ferhad işidir ki oradan 500 ayak kaya merdiven ile aşağı suya inip Yadra Nehri'nden su alınır.

Hâlâ cebehanesi kâfir zamanından beri dopdolu durup hazinesinde kale kralının dahi bakır sinileri, nice bin bakır ve kalay sahanları, nice bin âlet edevat koşum cinsi türlü türlü eşyalar ile mahzenleri dopdoludur.

Vilâyet halkının Sırp kâfiri haramisi korkusundan tüm değerli malları bu kalede saklanmaktadır. Onun için kale neferat-

ları tamamen müstahfızlardır ki her an kâfirden korkup hazır dururlar.

Kale dışında bir su sarnıcı var ve ancak bir yolu var, gayet sarp yol olmakla yolun sağına soluna şeddadi yapı ile korkuluk yapmışlar. Zira bu yolda nice kere atların ve adamların ayakları sıyrılıp yüzlerce hayvan parça parça olmuşlardır. O yüzden yolun iki tarafına korkuluk yapmışlardır. Bu yoldan insan geçerken aşağı baksa ödü patlar, 3.000 adım aşağısı gayyâ kuyusu ve cehennem deresinden Yadra Nehri yıldırım gibi gürleyip akar.

Bu kaleden aşağı varoşa tam 3.000 adımda güçlükle inilir ve çıkılır. Tamamı 120 adet bahçeli hanelerdir. Ancak bir küçük camii var, mescit, mektep, tekke, han, hamam ve dükkân cinsinden bir yapı yoktur, ama bağı ve bahçesi çoktur. Kâfir zamanı varoşu gayet büyük imiş, hâlâ her tarafında üçer kat sağlam duvar temelleri bellidir.

Kale kralının bir balık havuzu var ki bir göl gibi hâlâ muattal durur, ancak bu kale üç kere kuşatma çekmek ile varoşu harap olmuştur.

Bu varoştan aşağı Yadra Nehri üzere Bahşi Alaybeyi bir göz bir şeddadi yeni yapı güzel bir köprü yapmış ki gerçekten büyük hayrattır. Yadra Nehri bu köprüye yakın Drin Nehri'ne karışır. Drin Nehri kenarında kayaları oyup yollar edip iki yanına korkuluklar etmişler, o tehlikeli yolları 2 saatte geçip,

Voynuk kral taht merkezi, yani sağlam İzvornik Kalesi

Sırpçada İzvornik (---) (---) demektir. Sırp banlarından Voynık Ban yapısı eski kaledir, ama Gazi Hudâvendigâr asrında da sağlamca imar ettiler. Sonunda (---) tarihinde Fatih Sultan Mehmed Han Tuna Belgradını feth edemeyip onun intikamını bu İzvornik'den alıp Fatih Gazi feth edip Bosna Eyaleti'nde başka sancakbeyi tahtı olmuştur.

Padişah tarafından beyinin hâssı 345.793 akçedir, zeameti 12 ve timar erbâbı 674, alaybeyi, çeribaşı ve yüzbaşı vardır.

Savaş sırasında beyinin askeriyle 2.000 adet seçkin pür-silâh askeri olur. 300 akçe payesiyle şerif kazadır. Ve sancağı toprağında toplam 18 adet kazadır.

Şeyhülislâmı, nakibüleşrafı, sipah kethüdayeri, kapukulu yeniçerisi ve Budin yeniçerisi serdarları vardır. Dizdar ağa, 150

adet kale neferatları, muhtesibi, bâcdârı, harac emini, şehir kethüdası ve mimar ağası vardır. (---)

Kalesi zemininin şekli: Drin Nehri kenarında gökyüzüne doğru çıkmış bir mermerli yalçın kızıl kanara kaya üzerinde dörtgen şekilli bir şeddadi İskender Seddi gibi sert taşlardan yapılma yüksek bir kaledir ki hiçbir okçu bu yüksek kalenin zirvesine ok yetiştirememişlerdir. Tâ bu derece yüksek boylu bir tepe üzerinde sığınak gibi bir kaledir. Çevresinde asla hendeği olmayıp her tarafı gayyâ deresi gibi uçurum dereler olup bir tarafında eğimi olmadığından bir yerden bu kaleye zafer mümkün değildir. Kayalarında şahin, zağanos ve akbaba kuşları vatan edinmiş sarp kayalardır. Batı tarafında bir hayli uzak mesafe dağlardır.

Doğu tarafında Drin Nehri akar, aşağı kaleyi yukarı kale kayaları göğsüne almış, sanki bir ana evlâdını kucaklamış gibi durur bir yüksek iç kaledir.

Bu iç kalenin doğu tarafa bakar iki kat demir kapısı var, kale içinde bir mahalle 40 kadar dar ve daracık hisar eri evleri var, bir Fatih Camii, bir cebehanesi, hazinesi, tahıl ambarı, su sarnıçları ve gayet sağlam burçları üzerinde ufak şahî topları var, yapı cinsinden başka bir şey yoktur, zira bu kaleye bir kere çıkan ***[169a]*** adam yine aşağı inmeye dermanı kalmadığından yukarı kale o kadar mamur değildir, ama,

Aşağı Kalenin şekli: Drin Nehri kenarında olup 5 adet sağlam kuleleri ve kale duvarlarını tamamen Drin Nehri döver. Bu kale güneyden kuzeye uzunlamasınadır, bir kapıdan bir kapıya tam 500 adım uzunluğunda bir kaledir ki yukarı kale kayasının hemen doğu ve kıblesi tarafını kuşatmıştır. Ensesi iç kale kayalarıdır. Bu kalenin genişliği 20 adım, 30 ve 40 adım yerleri var, gayet ensiz kaleciktir. Zira kıble tarafı Drin Nehri'dir ve gayet derindir. Batı tarafı iç kale kayasıdır. Onun için bir ensiz dar kaledir.

Toplam 2 adet kapısı var, bir kapıdan girilir ve bir kapıdan çıkılır, başka yerden girip çıkmak imkânsızdır. Ve ancak bir büyük caddeye malik kaledir. Bu anayolun sağında ve solunda hepsi tek katlı ve iki katlı, bahçesiz ve avluları dar 300 adet tahta örtülü mamur evlerdir ki hepsi birbiri üzere kıbleye ve doğu tarafa Drin Nehri'ne bakar evlerdir. Drin kenarında olan kalenin

duvarı tamamen dolma rıhtım duvarlar olup üzerlerinde kat kat Drin Nehri'ne bakar şahnişinli ve pencereli evler vardır.

İki kapının birine Hunkâr Kapısı derler, kuzey tarafa bakar. Fatih Mehmed Han bu kale kapısından dövdüğünden Hunkâr Kapısı derler. Bu kapının sol tarafında demir top gülleler durur ve bazı top gülleleri deliklerinde geyim tuğulkaları koymuşlar ki her biri demir tuğulkalardır.

Bu Hunkâr Kapısı'ndan dışarı çıkarken sol tarafta bir kaya altında tam 30 karış bir şayka topu var ki içine bir adam girip çıkar. Bu Hunkâr Kapısı'nın iç yüzünde Hunkâr Camii var ki bu cami önünde Drin Nehri kenarında Nârin Kale, yani aşağı hisarın iç kalesidir ki 11 adet balyemez topları var, hepsi Drin Nehri'ne bakar iri toplardır.

Bu tarafın kale duvarları yirmişer ayak kalın Ye'cuc Seddi gibi sağlam dayanıklı duvarlardır ve boyu 80 mimar arşınıdır. Beden dişleri ve tüm burçları çok düzenli olarak tarh olunmuş şirin işli bir kaledir.

Sol Varoş'un anlatılması: Hunkâr Kapısı'ndan taşrada Sol Varoş adıyla bilinen kasabada 300 adet geniş haneler vardır. Hepsi şindire tahta örtülü, kârgir duvarlı hoş evlerdir. 50 kadar düzensiz olarak yapılmış ufak tefek dükkânları vardır.

Bu varoşun da bir başından bir başına kadar ancak bir sokağı vardır, iki tarafı evlerdir ki gayri yol yoktur. Yenihan adıyla meşhur yeni yapılmış bir hanı vardır.

Sağ Varoş'un anlatılması: Bu aşağı varoşun güney tarafında olan kapıdan dışarı Tabahane Varoşu Drin Nehri kenarında büyük ve yüksek ağaçlar içinde 380 kadar geniş, bağlı, bahçeli ve baştan başa şindire tahta ile örtülü mamur hanelerdir. Bunun da tüm evleri birbiri üzere Drin Nehri'ne bakar süslü hanelerdir.

Bu varoşun toplam 150 adet tabahanesi dükkânları var, başka çarşı pazarı yoktur, ama bağı, bahçesi, cami ve mescitleri vardır.

Bu varoşun güney tarafı nihayetinden aşağı kale içinden, Sol Varoş içinden geçip tâ Yenihan'a kadar bu iki varoşun ve aşağı hisarın uzunluğu bir baştan bir başa kadar 5.500 adımdır. Bazı yerleri enli ve bazı yerleri ensizdir, zira enseleri kayalardır.

Ancak hemen Drin Nehri kenarınca bir cadde üzerinde, bir ince uzun yol üzerinde varoşlardır, ama gayet mamurlardır.

Tamamı 18 mahalledir ve 2.800 tahta örtülü evlerdir. İç Kale, Aşağı Kale, Sağ ve Sol Varoş hepsi böyle hesap olunup sicilde yazılıdır. Bazı hanelerin duvarları taş yapıdır ve nicelerinin tahta avlulardır.

Hepsi 18 mihraptır. Evvelâ bunlardan eskisi kuzey tarafa Hunkâr Kapısı'nın iç yüzündeki Fatih Sultan Mehmed Han Camii; kurşunlu tavan kubbe eski camidir ki kıble kapısının üst tarafında tarihi budur:

Sâhibü'l-hayrâti Sultan Mehmed Han,
Kad benâ hâzâ li-ecli'l-âbidîn.

Sonradan tamirinin tarihidir:

Ma'bedi'l-uşşâkı dârü's-sâcidîn

Sene 982.

Daha sonra (---) tarihinde bu kaleye uğrayıp gezip dolaşırken kaleden aşağı kuzey tarafındaki bir kiliseye bir top vurup Süleyman Han Fethiye adında bir cami yapmıştır. Hâlâ mamur mabetgâhtır.

Sonra, Bey Camii, Namazgâh Camii, yukarı kalede Fatih Camii ve 2 varoşta ikişer cami var, ama isimleri malumum değildir. Yüce Yaradan daha fazla ede. ***[169b]***

Tamamı 8 adet mihrap, mahalle mescitleri vardır. Ve 8 adet fukara tekkeleri mihrabı vardır. Ve 3 adet medresesi vardır ve 7 adet sıbyan mektebi vardır ve ancak 1 hamamı var, ama her evde soba hamamları bulunur. Yaz aylarında hepsi Drin Nehri'ne girip yıkanırlar.

Ve 3 hanı var, biri Sol Varoş'da Yenihan'dır. Ve 3 adet hayat pınarı çeşmeleri var.

Tüm halkı Boşnaktır. Yine esvapları tamamen çuka dolama ve sünnete göre kısa esvap giyip kopçalı daracık serhatli çakşırı giyip Boşnakça konuşarak alış veriş eder bir alay hacı ve tüccar adamlardır.

Suyu ve havası gayet hoş olduğundan bağ ve bahçesi gayet çoktur. Eriği, elması, kirazı, çam, pelit, meşe tahtası, sığır gönü ve koyun yapağısı meşhurdur. Ve gayet işlek iskeledir, Drin Nehri ile Belgrad'a gider gelir nice bin gemileri vardır.

Drin Nehri'nin Hersek Vilâyeti'nde Çemerne Yaylası'ndan çıkıp Raça Kalesi dibinde Sava Nehri'ne karıştığı birkaç kere yazılmıştır.

..... (1,5 satır boş).....

İzvornik Kalesi şehitlerinin ziyaret yerleri: Evvelâ Namazgâh Camii'nin önünde dört sütun üzere kurşunlu kubbe içinde Maktül Bey medfundur. *Allah rahmet eylesin.*

..... (1,5 satır boş).....

Tuzla kasabası menzili: İzvornik Sancağı toprağında voyvodalıktır ve 150 akçe payesiyle şerif kazadır.

..... (3 satır boş).....

Oradan kuzey tarafa 8 saatte,

Kozluk kasabası menzili: Bu da İzvornik Sancağı toprağında 1 camili, 2 hanlı, 2 dükkânlı ve 20 adet tahta örtülü bağları tamamen koz ağaçlı olduğundan Kozluca derler, bir şenlikli kasabadır.

Oradan yine kuzey tarafa Köle İbrahim adlı haraminin korkusunu çekerek (---) saatte yoldaşlar ile dağlar ve ormanlar aşıp,

Mamur ve süslü Beline kasabasının özellikleri

Bu da İzvornik Sancağı toprağında paşasının hâssı olup voyvodalıktır ve 150 akçe payesiyle şerif kazadır. Kethüdayeri ve yeniçeri serdarı vardır. Kasabası büyük bir ovada otlu, sulu, bağlı ve bahçeli gayet verimli ekin ocağı yere kurulmuş tamamı 5 adet mamur Müslim ve kefere mahalleleridir.

Ve hepsi 500 adet tahta örtülü tek ve iki katlı güzel haneleri var ki her birinde birer akarsular çağlayıp İrem bağlarında ötücü bülbüllerin yanık seslerinden insan huzur bulur. Bütün bu hanelerden mamur büyük saray Çengîzâde Ali Paşa'nın kale gibi sarayıdır. Baştan başa kırmızı kiremit örtülü bir büyük hanedandır ki pek çok sofa ve divanhaneler, mutfak, ahır, tek ve iki katlı kârgir odalar ile bezenmiş, avluda ve dışarısında hamamlar ile düşenmiş bir mamur saraydır ki Bosnasarayı ülkesinde böyle bir şenlikli saray yoktur.

Bu saray yakınında bir orman korusu var ki Allah'a ayandır bunda olan yüksek ağaçların her biri gökyüzüne boy uzatıp her birinin gölgesinde biner adet koyun otlasa mümkündür.

Öyle çayır çimenli, çiçekli ve kuşlarla dolu zemini var ki sanki yeşil zemini duhâvî kadifedir. Suyu ve havası gayet gü-

zel olduğundan mahbûbu, mahbûbesi ve her çeşit meyvesi övülür.

Oradan kalkıp yine kuzey tarafa ormanlar geçip 3 saatte,

Siremçe vilâyeti, yani eski hisar Raça Kalesi'nin özellikleri

Bu sağlam hisarın karşısına gelip bir gemi ile Sava Nehri'ni karşı Raça Kalesi'ne geçip gümrük emininde konuk olup işlek şehrin gezip dolaşmasıyla meşgul olup önce yaşlı kimseler ile ve maarif erbâbı ve sâlihlerden hâl sahibi adamlar ile görüyüp *[170a]* kaynaşmaya başladık.

Raça Kalesi'nin ismi Sırp dilinde (---) (---) demektir. Yine Sırp banlarından Belgrad Kalesi'ni Fatih'e vermeyen Koca Matyaş Ban babasının yapısıdır.

Sonra bu kale (---) tarihinde Süleyman Han'ın Makbul iken Maktul İbrahim Paşa eliyle fethidir. Hâlâ Sirem Sancağı beyinin voyvodası hâkimdir ve 150 akçe yüksek payeli kazadır.

Ve tamamı (---) adet köyleri itaatkârdırlar. Şeyhülislâmı, nakibüleşrafı, sipah kethüdayeri, kapukulu ve Budin kulu serdarı vardır. Gümrük emini ve harac emini Budin kulu tarafından zabt olunur. Muhtesibi, bâcdârı ve şehir kethüdası vardır, ama kale dizdarı ve neferatları yoktur.

Raça Kalesi'nin zemini ve şekli: Sava Nehri kenarında bir alçak topraklı düz çemenzâr yerde bir buruna kurulmuş üçgen şekilli bir şeddadi tuğla yapı güzel bir kale imiş. Bu kalenin yapıldığı burunun karşısında Drin Nehri zor ile İzvornik'den beri gelip Sava Nehri gibi kuvvetli suya Drin vurup bu Raça Kalesi'ni Drin Nehri ve Sava Nehri bir olup harap ederler. Ancak Sava Nehri kenarında bir kulesi kalmış. Onun için bu kalenin dizdarı ve hisar eri yoktur.

Raça şehri: Anılan çemenzâr burunda Sava Nehri ve Drin Nehri'nin birbirlerine karıştığı yerde hepsi 7 adet Müslüman mahallesi ve 4 mahalle Bulgar keferesi ve Sırp keferesi mahalleleridir. Hepsi 550 adet tek ve ikişer kat, hepsi tahta yapılı, cennet bahçeli mamur evlerdir, ama kârgiri nadirdir. Bütün avluları baştan başa tahtadan imar olmuştur. Hatta bütün sokakları tahta balvan döşelidir. Şehirden taşrası kış günleri çamur deryası olur, zira zemini alçaktır.

Ve 5 adet mihraptır. Beşi de cuma namazı kılınır kalabalık

cemaatli camilerdir, ama isimlerini bilmiyorum. Ve beşi de kurşunsuz şindire tahta örtülü mabedgâhlardır, ama minareleri o kadar sanatlı değildir.

Ve 2 yerde medresesi vardır, ama dersiâmları yoktur. Ve 3 adet sıbyan mektebi var, ama oğlanları o kadar akıllı ve olgun değillerdir. Ve 2 yerde derviş tekkesi vardır.

Ve 2 adet ufak tefek tüccar hanları var, ikisi de gümrük emini iskelesi başındadır. Ve sadece bir aydınlık hamamı var, ama küçüktür.

Şehir içinde 3 yerde insanların geçmesi için ağaç köprüleri var, zira Drin Nehri ve Sava Nehri pek taşkın gelse, şehrin nice bahçelerini ve şehrini su basar. Onun için tahta köprüleri vardır.

Ve hepsi 70 adet dükkândır, ama bedesteni yoktur, ama bağı bahçesi gayet çok olup beğenilenlerinden lipo ekmeği, bal suyu, eriği ve elması cihanı tutmuştur, ama üzümü tatsız olup içkisi de adamı sarhoş etmez, onun için halkı hoş-hâllerdir.

Bu şehri Sava Nehri kuşatmıştır. Hâkim istese bir Sava'dan bir Sava'ya köyünü kesse, bu Raça şehrinin ada olması mümkün idi. Suyu ve havası hoş olduğundan tüm halkı sağlıklıdırlar. Hepsi Poturca konuşup ticaret ile geçinirler, halkının çoğunluğu tıransa gemicilerdir.

Ayanı serhatli esvabı giyerler, ama gayet zevk ehli baba-yı âlem fukara dostu, sofra sahibi, garipleri sever adamlar ki çoğunluğu oğuz, hile bilmez erlerdir. Oradan kuzey tarafa 6 saat gidip,

Erik Ovası, yani süslü Moravik Kalesi'nin özellikleri

Sırpça (---) demektir. Yine Koca Matyaş Ban yapısıdır. (---) tarihinde Süleyman Han vezirlerinden Sarı Rüstem Paşa bu kaleye 10 adet top güllesi vurup feth etmiştir. Hâlâ güllelerin darbından yıkılan duvarlar bellidir. Süleyman Han kanunu üzere bu kale Sirem Sancağı toprağında voyvodalıktır ve 150 akçe kazadır, başka hâkimleri yoktur, ancak bahçesi çoktur.

Kalesinin zemini ve şekli: Sava Nehri'nden azmış Vuka Nehri kenarında bir çemenzâr düz yerde dörtgen şeklinde tuğla yapı, hoş küçük bir kaledir. İçinde bir küçük camii, 50 adet şindire tahta örtülü haneleri, ambarı cebehanesi ve 4 köşesinde 4 tuğla kuleleri, 10 adet şahî topları ve 2 adet demir kapı-

ları var, biri kara tarafına ve biri Vuka Nehri kenarına açılır. Bu 2 kapının da önlerinde hendek üzerinde ağaç köprüleri vardır. Her gece kale neferatları bu köprüleri makaralar ile kaldırıp kale kapısı *[170b]* önlerine siper eder. Hendeği Vuka Nehri ile dopdolu geniş ve derin hendektir. Kale dizdarı ve 50 adet hisar eri vardır.

Moravik Kalesi varoşunun anlatılması: Tamamı 2 mahalle ve 200 adet şindire örtülü ve tahta avlulu mükemmel evlerdir. Bu varoşa kaleden 2 adet ağaç köprü ile geçilir ve köprübaşında bir hanı var ve 2 adet mahalle mescitleri var, başka hayratlar yoktur. Tüm halkı Boşnaktır. Çarşı pazarı olmamak ile hafta pazarı durur.

Oradan 5 saatte düz yemyeşil ovalar içinde gidip,

Nemse kasabası'nın özellikleri

Süleyman Han Belgrad'ı feth edince kale içinden aman ile çıkan Nemse kâfirleri burada iskân ettirilmekle Nemse kasabası derler. Sirem Sancağı toprağında beyinin voyvodalığıdır. 150 akçe payesiyle kazadır. Kethüdayeri, yeniçeri serdarı, Budin kulu serdarı, muhtesibi, gümrük emini ve harac eminleri vardır, ama iskelesinde emini ve haracı Budinli aklâmıdır. Bağı ve bahçesi hesapsız olup ayan ve eşrafı çoktur.

Mamur yerleri Sava Nehri kenarında bir geniş yeşillik lâlezar ovada, gayet verimli, Sirem toprağı ve İrem bağı gibi bir mamur ve şirin Nemse kasabasıdır ki kuzey tarafında Mitroviçse kasabası 4 saat yakındır.

Bu Nemse kasabasının toplam 9 mahalle ve 1.040 adet tek ve iki katlı donanımlı ve süslü geniş sarayları da vardır, ama bu Sirem diyarında taş olmadığından genellikle evleri tahta şindire ile örtülü olup ve baştan başa tahta avlulu hoş ve şirin evlerdir. 3 mahallesi Sırp ve Bulgar'dır ve 2 mahallesi Latin keferesidir. Ve hepsi 14 adet mihraptır. (---) camii,

..... (1 satır boş).....

Ve (---) adet mahalle mescitleri, 2 adet medresesi, 2 adet ciğer köşesi çocuk mektebi ve 3 adet derviş tekkesi vardır.

Ve (---) adet tüccar hanı, (---) adet hamamı vardır, ama ev hamamları çoktur. 110 adet dükkânları vardır, ama bedesteni yoktur. Bu kasaba Mitroviçse kasabasından mamurdur, zira

Sava Nehri kenarında büyük iskeledir. Suyu ve havası gayet güzel olduğundan halkı zinde olup yer yer mahbûbları da bulunur.

Beğenilen şeyleri, beyaz ekmeği, yağı, balı ve beyaz kirazı meşhurdur. Gayet bolluk kasaba olduğundan tüm halkı tüccar ve zevk ehli, oda sahibi konuklarına hizmet eder garip dostu kimselerdir. (---) (---) (---) (---) (---).

Oradan kalkıp kuzey tarafa 7 saat gidip **Tovarnik Palankası**'nı geçip 3 saatte,

Sotin Palankası menzili: Daha önce Uyvar savaşına giderken anlatılmıştır. Oradan yine kuzey tarafa 5 saatte,

Vulkovar Kalesi menzili: Daha önce bu da anlatılmıştır. Oradan 8 saatte,

Ösek Kalesi menzili: Bu mahalde sadrazamın Kanije Kalesi yardımına henüz gittiğinin haberini alıp biz de Ösek'den 1.500 kadar pür-silâh asker ile,

Kanije Kalesi'nin kurtarılmasına gittiğimiz menzilleri ve çektiğimiz sıkıntıları bildirir

Evvelâ Ösek'den kalkıp büyük ve uzun köprüden geçip, Darda Palankası'nı geçip ve orada Dırava Nehri üzerine gemiler ile inşa olunmuş köprüyü geçip batı tarafa Maslovin Kalesi üzere gidilmesi kararlaşıp giderken Yakovalı alaybeyinin çaşıtlarına rast geldik. Biz onları kâfir zanneyledik. Meğer onlar kıyafet değiştiren mümin kimseler imiş. Hemen onlar bize:

"Bre adamlar, Maslovin Kalesi'nden Dırava Nehri'ni geçmişsiz, cihanı kâfir tutup hâlâ kâfir Kanije'yi kütür kütür dövmede. Yarınki gün top seslerini duyarsız. Veziriazam ise daha Sigetvar Kalesi'nde asker toplamada. Siz Maslovin iskelesine giderseniz hemen kendi ayağınızla kâfirin içine girersiz" deyince tüm Pojaga Kalesi, Yakova Kalesi ve Ösek Kalesi gazileri danışıp görüşüp Valpova Kalesi üzere gitmeyi uygun görüp derhâl batı tarafa dağlar, ormanlar, çamurlu batak ve çatak yerleri, tehlikeli ve korkulu belleri geçip 11 saatte dertler sıkıntılar çekerek,

Şirin Valpova Kalesi'nin özellikleri

Boşnakça (---) (---) demektir. Yapıcısı Zirin hersekleridir. 950 tarihinde Sultan Süleyman Ustolni-Belgrad ve Üstürgon Kale-

si fetihlerine giderken Anadolu askeriyle İbrahim Paşa'yı *[171a]* ve Rumeli Beylerbeyisi Koca Ahmed Paşa'yı öncü asker edip Böğürdelen Kalesi önünden Sava Nehri üzere köprüden tüm kalabalık asker geçip tüm askerlerden önce Köstendil Sancağı Beyi Hızır Bey, Avlonya Beyi Mesih Bey ve Yahyâ Paşazâde İnebahtı Beyi Ahmed Bey 10.000 asker ile Ösek Kalesi'nden birkaç adet balyemez toplar çıkarıp bu Valpova Kalesi'ni kuşatıp savaşa başladılar. Bu sırada geriden Serdar Koca Ahmed Paşa ile Anadolu veziri de gelip şiddetli bir şekilde savaşırlar. Ancak hisar içinde kuşatma altında olan kâfirler batıl dinleri gayretine canlarını feda edip 7 gün 7 gece canla başla savaşıp kalenin hendeğini Müslüman gazilere göstermezler.

Sonunda bizzat Sultan Süleyman Han ceng üzerine gelip Süleymanî otağında konunca hisar içindeki kâfirlerin derya gibi Müslüman askerlerini görünce akılları başlarından gidip kalenin burçları ve kuleleri üzerine beyaz aman bayraklarını dikip aman dileyip kalenin anahtarlarını bizzat Süleyman Han'a vermeyince kaleyi İslâm eline vermediler ve kaleden çıkıp Şıklofça Kalesi'ne gittiler, diye bu büyük savaşta hazır olan ihtiyarlardan dinleyip yazdık.

Bu sağlam kale Süleyman Han yazımı üzere Pojaga Sancağı beyinin voyvodalığıdır ve 150 akçe payesiyle naipliktir. Budin yeniçerisi serdarı, kale dizdarı ve 200 adet hisar erleri vardır.

Valpova Kalesi'nin zemini ve şekli: Hendeği Kraşinçe Nehri ile dopdolu bir düz alçak yeşillik yerde tuğla yapı bir büyük saray gibi bir küçük kaledir, ama gayet sağlam ve dayanıklıdır. Hendek kenarınca fırdolayı büyüklüğü 500 adımdır ve hendeği gayet geniş ve derindir. Bu Kraşinçe Nehri Ösek'den beri 2 saat bir ağaç köprü altından gelip bu kale hendeğine uğrayıp Dırava Nehri'ne karışır.

Bu kale kapısı kıbleye açık olup hendek üzere bir ağaç köprüsünü her gece bekçiler makaralar ile kaldırıp kale kapısına siper ederler. Köprü başında bir dinlenme yeri lonca köşkü var ve bu kapı üzerinde olan kulede bir saat çanı var. Bu kapıdan içeri bir karanlık yol ile karanlıkta gidip 5 kat demir kapılar daha vardır. Kalenin sonunda Süleyman Han Camii var. Minberi ibretli bukalemun nakşı ile işlenmiştir.

Hisar içinde dizdar, kethüda, imam, müezzin kapıcılar ve mehterler hanesinden başka ambar ve cebehanesi var, başka imaretten bir şey yoktur.

Bu kale dörtgen şekillidir ve 4 köşesindeki kuleler şindire tahta örtülüdür. Kulelerde şahî uzun topları olup kale duvarı 50 arşın yüksekliktedir.

Bu kale önünde köprü aşırı iki adet viran kuleleri var. Süleyman Han zamanında bu kaleyi kuşattıklarında bu viran kuleleri metris edinip İslâm askeri bu kulelerden kaleyi zayıflatmışlardır. Ve kalenin batı tarafındaki duvarın yüzünde de top gülleleri kelle kadar saplı durur.

Valpova varoşunun şekli: Kaleden hendek aşırı kıbleye doğru eğimli bir küçük varoştur, ama mamurdur. Hepsi 3 mahalle ve 200 adet şindire tahta örtülü evlerdir.

Tamamı 5 mihraptır. Ve 1 medrese, 1 mektep, 1 tekke, 1 hamam, 2 han, 20 dükkân ve 2.000 kadar cennet bağıdır.

Suyu ve havası hoş yerdir, ama gayet ada yerdir. Bu varoşun da etrafı sarp hendektir ve düşman korkusundan şarampavlı paçarızlardır.

Daha sonra bu kaleden kalkıp batı tarafa 3 saat gidip Dırava Nehri kenarına varıp düşman korkusundan hemen dağların ormanlarını kesip çevremize şarampavlar edip kısa süre içinde mümkün olduğu kadar hendekler kazıp içine girdik.

Sonra gemilerle, sallarla ve botlar ile karşı tarafa geçmeye başlandı. Hatta o gün çok asker geçip beri tarafta asker az kaldı. *Allah korusun* iki taraftan bir düşman çıksa beriden öteye ve öteden beriye asla yardım olamaz. Hemen hakirin can başıma sıçrayıp tüm esvapları bir çırnık kayığa koyup Tatar tarzı atları suya vurup yaldadılar. Tüm serhat gazileri hayretler içinde kaldılar.

Allah'a hamd olsun atlara, hakire ve hizmetçilerime bir zarar olmayıp karşıya geçtik. Ama sabah vakti soğuğu olmak ile atlar ve hizmetçiler üşüyüp derhâl atları eyerleyip bindik, birkaç hareketler edip atlar ve hizmetçiler kızıp tâ akşam vaktine dek askerin gerisi de geçip Dırava Nehri kenarından batı tarafa dağlar ve ormanları 3 saatte geçip,

Yüksek ve sağlam hisar, yani güzel bina Şikloş Kalesi'nin özellikleri

Sırpça (---) demektir. Ungurus krallarından *[171b]* Koca Matyaş Kral yapısıdır. Sonra, Süleyman Han (---) tarihinde Lagoş Kral'ı Mohaç Ovası'nda yenince kral bir batakta ölmüştü, Budin'i feth edip Ungurus krallığıyla Budin Kalesi'ni Yanoş Kral'a verip kendileri devlet ile İstanbul'a doğru yola çıktıklarında bu Şikloş Kalesi banı Budin Kralı Yanoş'a itaat edip nice zaman huzurlu oldu.

Allah'ın hikmeti Budin'de Yanoş Kral ölünce bu Şikloş banı fırsat bulup Beç Kalesi çasarı olan Ferdinand Kral'a tabi olup diğer kâfirlerin yanıltması ve telkiniyle bu Şikloş kâfirleri Ösek, Darda ve Sirem taraflarını yağmalamaya başladı. Sonunda 950 tarihinde Süleyman Han muzaffer askerleriyle ile Valpova Kalesi'ni feth edip atının yularını Şikloş Kalesi'ne çevirip Ösek Beyi Murad Bey ve Mihaç Beyi Kasım Bey tüm salt ve yüksüz askerleriyle bu Şikloş Kalesi'ni kuşattılar. Üçüncü günde zamanın Süleyman'ı padişah Şikloş vadisine çadırını kurunca 7 gün boyunca çok ateşli savaşlar olup Allah'a hamd olsun 950 senesi Rebiülâhirinin 4. gününde [7 Temmuz 1543] aşağı kale Allah'ın yardımıyla feth olup tüm kâfirler yukarı kaya üzerindeki iç kaleye kapanırlar.

İşin sonunda kale aman ile padişaha kale anahtarlarını verip Sigetvar Kalesi'ne giderler. 950 tarihinde kale feth olup ilk yönetimi Mihaç Beyi Kasım Bey'e verilir. Hâlâ Süleyman Han yazımına göre bu Şikloş Kalesi Budin Eyaleti iken daha sonra 1009 tarihinde Sultan III. Mehmed Han zamanında Kanije Kalesi feth olur, hâlâ Kanije paşasının voyvodalığıdır ve 150 akçe payesiyle kazadır. Kethüdayeri, Budin ve kapukulu serdarı, muhtesibi, dizdarı, 170 nefer hisar eri ve ayanı vardır.

Şikloş Kalesi'nin zemini ve şekli: Bir büyük ovanın tam ortasında eğimsiz, gökyüzüne doğru boy uzatmış yüksek boylu bir kaledir ki iç kalesinin tepesine kadar 3 kat şeddadi sağlam ve kesme taş hazırlıklı bir kaledir. İç kalesi olan yüksek tepe bir sivri taştır. Daha önce bu narin kale krallara özgü saraydır. Bu iç kale; içinde çeşitli odalar, divanhaneler ve türlü türlü dinlenme yerleri ile bezenmiş, seyirlik Havarnak köşkleri ve şahnişinler ile döşenmiş bir seyre değer saray iç kaledir.

Kuzey tarafında tâ Peçoy Kalesi, batı tarafında Sigetvar Kalesi ve kıblesi yönünde Valpova Kalesi belli, cihanı seyreden bir iç kaledir.

Bu iç kalede Seyrantaşı demekle bilinen bir seyirlik kayası var, tüm ova oradan bukalemun nakşı gibi görülür. O taraf sağlam set dolma rıhtım sarp ve dayanıklı duvardır. Bu sarayın damı, çatısı ve sekilerinin üstü çeşit çeşit kiremitlerle örtülüdür.

Bu iç kalede Süleyman Han Camii var. Dizdar, kethüda, imam, müezzin, cebehane ve tahıl ambarı evleri var, başka şey yoktur. Ama bu iç kalede bir su kuyusu var ki derinliği tam 80 kulaç sert taştan kesme kayadır, ama suyu sanki âbıhayattır. Büyük nehir gibi akar bir sudur, hiç kimse bilmez ki bu kuyunun suyu nereden gelip nereye gider.

Bu iç kale hendeği içinde bir balyemez topu var, gayet büyük toptur. Ve köprü ile geçilir bu yüksek kalenin 3 kat kapısı vardır.

Şikloş'un Aşağı Kalesi'nin görünüşü: Tamamı 3 kat kaledir ve 17 adet şeddadi kaya yüksek kulelerinin tepeleri sivri sivri tahta örtülüdür ki Sührâb Mehmed Paşa Kanije valisi iken bu kuleleri tahtalar ile örtmüş gayet sağlam burçlardır. Ve her kule arası tam 100'er adımdır. Bu hesap üzere aşağı kalenin fırdolayı büyüklüğü 1.700 adet adımdır. Bu kalenin fırdolayı çevresi yalçın kesme kaya derin ve geniş hendek ve büyük çukurdur.

Doğu tarafa bir kapısı var. İç yüzünde bir âbıhayat kuyusu var. Kapının dışında hendek üzerinde ağaç köprüsü her gece makaralar ile kalkar sanatlı köprüdür.

Bu kalede hepsi 50 adet bağsız bahçesiz şindire tahta örtülü tek ve iki katlı mamur güzel evlerdir.

Ve kamusu 7 adet mihraptır. Evvelâ Süleyman Han Camii, kiliseden çevrilmiş eski bir mabetgâhtır, sanatlı değildir ama başka bir ruhaniyet vardır.

İbretlik yapısı; kale kapısı üzerinde seyre değer bir uzun saat kulesi var. Hepsi hepsi bir âbıhayat çeşmesi var ki kapı önündeki köprünün başında bulunan hayat pınarı sebilin tarihi budur:

Sâhibin bilmek dilersen bu müferrih çeşmenin,
Hak rızâsın isteyüp etti Ömer Ağa yapı,
Tarihi ma'lûm olur her kim ki su içüp ***[172a]*** *deye,*
Rûhu şâd olsun Hasan ile Hüseyn'in dâ'imâ.

Sene 1051.

Taşra varoşu: Bu aşağı kalenin dışında, doğu tarafında bir kat şehir varoşu var. Bunun da çevresi bir kat hendekli ve şarampav duvarlı palanka hisardır, ama gayet sağlam ve dolma rıhtım olup ara ara kuleleri var, ancak çit dolma tabyalardır. Nice yerde mazgal dirsekleri var ve nice yerde şahî topları vardır, ama topa muhtaç değildir, zira aşağı kale kulesinin topları tüm bu varoşu korutur.

Bu varoşun hepsi 3 adet kapısı var, biri kıble tarafına Ösek Kapısı, biri kuzey tarafa Peçoy Kapısı ve batı tarafa Sigetvar Kapısı var. Bu yazılan kapıların aralarının toplamı 2.500 adım büyük bir varoştur ki tâ aşağı kaleyi kuşatmıştır, ama yukarı iç kaleyi kuşatmamış varoş palankasıdır. Zira iç kalenin batı yönünün iki tarafında iki yerde sazlık ve bataklık göl vardır, her tarafında gayet derin çukurlar olan büyük bir göldür.

Bu varoşun tamamı 7 mahalledir; ikisi keferelerdir, beşi Müslim mahalleleridir. Ve olancası 800 adet tahta örtülü ve tahta avlulu tek ve iki katlı donanımlı ve mükemmel geniş evlerdir ki her birinde cennet bahçesi gibi bahçeler vardır.

Hepsi 7 mihraptır. Evvelâ Malkoç Bey Camii, ağaçlık içinde gölgelikli ve minaresi kurşun ile örtülü nur dolu bir camidir. Sonra Eski İskender Bey Camii, bu da eski mabetgâhtır. Gerisi mahalle mescitleri ve mezgitleridir.

Olancası 3 yerde medresedir. Bu şehirde ulemâya saygı gösterirler, ama âlim, âmil, kâmil ve fâzıl ulemâsı yoktur, ancak ölü yıkayıcısı softalar vardır. Ama onlar da kılıçları bellerinde ve kitapları ellerinde gazilerdir.

Olandası 3 yerde şanlı derviş tekkeleri var, 1 adet sıbyan mektebi var, 1 hoş havalı küçük hamamı var, 2 hanları var, ama nice poyataları (baraka) var ki gelen giden konuklar konup göçerler. Ve tamamı 40 adet dükkânlarında bir usta at nalbandı var, dünyada benzeri yoktur.

Tüm halkı Poturca konuşur, serhat esvapları giyer, ticaret ile

geçinir sofra sahibi garip dostu gazi adamlardır ki serhaddin sonudur.

Suyu ve havası hemen Peçoy Kalesi gibi güzeldir, zira Peçoy da kuzey tarafında 5 saat yakındır. Bunun da mahbûb oğlanları olur, ama hepsi yiğitlerdir. Ve cennet bahçeleri gayet çoktur.

Daha sonra buradan batı tarafa bir gecede **Bisne Köyü**'nü geçip 12 saatte,

Sigetvar Kalesi fethi için yapılan sefer-i hümâyûnların anlatılması: Sigetvar savaşının sebebi odur ki daha önce Süleyman Han Budin'i fethedince bu Sigetvar Kalesi kalıp Osmanoğlu elinde olan vilâyetleri Sigetvar kâfirlerinin yakıp yıktıklarını Budin Veziri Yahyalı Arslan Paşa saltanat eşiğine birkaç defa bildirip devlet tarafından göz yumulurdu.

Sonra kâfirler günden güne şımarıp Erdel vilâyetinde olan şehirlerimizi ve kalelerimizden Mekke ve Medine hâssı olan Sekelhit Kalemizi, Sakmar Kalemizi, Varat, Arat, Tokay, Kalu ve Kâlü adlı kalelerimizi Nemse kâfirleri alıp içine asker koyduğunun haberini Erdel kralı Der-i devlete bildirdiğinde Allah'ın hikmeti Süleyman Han fazlaca yaşlı olup nikris ve herem hastalığına yakalanmış ve daha nice müzmin hastalıklarla uğraşmaktaydı. Ama yine padişahlık gayretini elden komayıp 973 senesi Şevvalinin 9. günü Süleymanî serâperdesini Çırpıcı Çayırı adlı ovada kurup o gün ikinci vezir olan Koca Pertev Paşa'yı Erdel diyarına 87.000 asker ile serdar edip Erdel banı olan itaatkâr Zidmon Yanoş Kral'a yardıma gönderdi.

Ertesi gün sadrazam olan Sokollu Uzun Mehmed Paşa'yı 50.000 asker ile serdar-ı muazzam edip Sigetvar Kalesi üzerine öncü asker edip gönderdiler. Kendileri de ordusu ile menzilleri kat ederek Sigetvar'a yollandılar.

Süleyman Han 973 senesi Şevval ayının 10. gününde eski âdetleri ve padişahlık kaideleri üzere İkinci Vezir Ferhad Paşa'yı, Dördüncü Vezir Ahmed Paşa, Beşinci Vezir Kızıl Ahmedlü Mustafa Paşa ve Şemsi Paşa'yı, Kadıasker Hâmid Efendi'yi ve diğer divan erbabının hepsini götürdü. Hatta ihtiyar ve iş görmüş musahiplerden Matbah *[172b]* Emini Selim Hanlı Abdi Efendi'yi, Kuzu Ali Ağa'yı, mütekaid Yeniçeri Ağası Ali Ağa'yı, bu hakir Evliyâ'nın babası Kuyumcubaşı Derviş Mehmed Ağa'yı, İb-

rahim Gülşenî hazretlerinin başhalifesi Ser-hanendegân Derviş Ömer Gülşenî ve nice bunların benzeri çok yaşlı, saygı gösterilen, iş görmüş, gün görmüş yaşlanmış adamları birlikte Sigetvar sefe-rine götürüp menzilleri kat edip yolları katlayarak gitmede. Ama mübarek vücutları yaşlılıktan, zayıflık ve yorgunluktan, nikris hastalığından devamlı bitkin olup devamlı tahtırevan yola devam ederek Belgrad Kalesi'nden Sava Nehri'ni geçip Zemon Ovası'nda çadır kurduklarında tüm İslâm ordusu derya gibi toplandı. Padişah derya gibi asker ile Eğre gazasına gidip daha önce Nemse çasarı Ferdinand Kral'ın Erdel'de istilâ ettiği Sakmar, Tokay ve diğer kaleleri kurtarmak için yola çıktığında Allah'ın hikmeti daha önce Peçoy Kalesi muhafazasına tayin olunan 3 adet sancakbeyleri Şikloş Kalesi altında çadır kurmuş-lar, yağmurdan bu beyler gözlerini açamayıp herkes çadırında başını hırkaya çekip âlem dışardan habersizdir diye naz uykusunda iken o gün Sigetvar Kalesi banı olan Zirniski Mikloş adındaki uğursuz 5.000 atlı ve 3.000 yaya kâfirlerle adı geçen beyleri o yağmur ve kar mahallinde ansızın basıp beyleri ve nice yüz adet gazileri şehit edip ve nice yüzünü esir edip gazilerin bütün ganimet mallarıyla Sigetvar Kalesi'ne gidip şenlikler ederek durur.

Bu korkunç haber padişah tarafından duyulunca Eğre gazası ve Erdel'de alınan kalelerin kurtarılmasından vaz geçilerek *Bismillah Sigetvar gazası niyetine* deyip o an etek toplayıp Sokollu Mehmed Paşa'yı öncü asker edip Sigetvar Kalesi üzere gönderir. Nehirden Karlıeli Sancağı'na mutasarrıf Ali Portuk adlı kaptanı Tuna Nehri üzerinde 300 pare firkate, tıransa ve 40 pare kalyeta kadırgalar ile donanma-yı hümâyûnu Dırava Nehri'ne serdar edip gönderir.

Kısacası himmetli padişah menzil kat ederek Peçoy Ovası'nda İrşan adlı yüksek bir dağın eteğinde otağını kurup o an Budin Beylerbeyisi Arslan Paşa'yı otağ önünde katl edip şehitler zümresine katıldı.

Öldürülme sebebi odur ki Süleyman Han Eğre seferine ve Erdel taraflarına doğru yola çıktığı sırada Nemse kralı Süleyman Han'ın bu tarafa olan seferinden haberdar olup derya gibi asker toplayıp hazırlanmışken adı geçen Arslan Paşa o sırada Budin askeriyle Ustolni-Belgrad Kalesi yakınında Polata Kalesi ve Çav-

ka Kalesi'ni kuşatıp döverken hemen Nemse çasarı olan Ferdinand Kral mevcut askeriyle Arslan Paşa'yı basıp tüm Budin askerini kırıp kimini esir edip bu kadar Osmanoğlu ağırlıkları ve cebehanesine malik olup Arslan Paşa'yı kova kova Tata ve Papa kalelerine gelip bu 2 adet sağlam kaleyi zorlanmadan istila ettiğinden dolayı Arslan Paşa öldürüldü.

Budin Eyaleti Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'nın amcası oğlu Mustafa Paşa'ya verilip Sigetvar üzere çarkacı tayin olunur.

Daha sonra bizzat Süleyman Han 2. günde Sigetvar Kalesi altında top menzilinden uzak göl kenarında otağını kurup tüm denizler gibi ordusuyla 974 tarihinin Muharrem ayının 20. gününde [1566 Ağustosunun 5. günü] Sigetvar Kalesi'ne göz açtırmayıp Vezir Ferhad Paşa ve Anadolu veziri ile kalenin güney tarafını kuşatırlar. Beşinci Vezir Mustafa Paşa ile Rumeli Beylerbeyisi Şemsi Paşa kalenin kuzeyini kuşatırlar.

Kısacası Sultan Süleyman Han himmeti ile ve görüş ve tedbir sahibi Sokollu Vezir'in gayretiyle tüm İslâm ordusu sayısız karıncalar yılana üşüşür gibi kalenin çevresine üşüşüp 27 koldan metrise girip durmadan kaleyi balyemez toplar ile dövmeye başlarlar.

Hisar içinde sığınmış olan Zirniski Mikloş ve Zirin Hersek adlı segler ile kale içindeki kuşatılmış 26.000 keferenin kapandığı muhakkak olup onlar da hisar içinden ceng etmeye başladılar. Ama bu İskender Seddi kale Reyke Nehri bataklığı ve birkeliği içinde ada gibi kalmış bir Kahkaha Seddi'dir. Hemen tüm gaziler padişah buyruğu ile bu bataklığın suyunu kesip 6. günde taşra varoş feth olup 1.600 kadar kâfir ***[173a]*** kılıçtan geçip orta kale fethine başlanır. Bu orta kale büyük bir ovanın ortasında ve deniz gibi bir derin çukur batak ve çatak içinde ada gibi bir yüksek, sağlam, dayanıklı amansız bir kale olduğundan büyük gölün derdinden kalenin yanına varılmaz.

Her ne hâl ise Pojaga Beyi Nasuh Bey bu kalede 7 sene esir olduğundan bu kaleyi kuşatan Reyke Nehri'nin yollarını bilirdi. Onun yardımıyla nehrin bentlerini kesip gölün suyu kesildi, ama içine Mengerusî fil ve Adana camızı girse boğulur bir batak, çatak ve domuz yatağı yerler ki insanın yanına varması imkânsızdır.

Hemen Sokollu Mehmed Paşa, güzel bir fikirle tüm İslâm ordusuna 70.000 çuval yapağı ve 800.000 torba fışkı, toprak, nice kere yüz bin ağaç kütük ve nice bin uzun ağaçları bu cumbul gölün içine kenardan bıraka bıraka tâ gölün en derin yerine gelindi. Ona tüm zeamet ve timar erbabına çit örmek ferman olunup astar ve lensalar örüp bu göl içine bırakılan torbaların, fışkı ve yapağı çuvallarının üzerine siperler ede ede tüm çitleri döşeyip hazır ederler.

Allah'ın yardımı ve Şah-ı merdân himmeti ile birkaç günden kalenin her tarafını doldururlar. Ancak bir tarafı çok derin su kalıp diğer taraflarında kale duvarlarına nice gaziler serdengeçtilik edip el vururlar. Ama kalenin lânet yağmuru gibi yağan top, kurşun ve kumbarası tesirinden kaleye yürüyüş etmek bir şekil ile mümkün değil.

Allah'ın hikmeti, yüce vakarlı padişah bu mahalde iyi rahatsız olup nikriz hastalığı kendilerine çok büyük acı sızı ıstırap verip yeme içmeden kaldılar, ama akıllı Sokollu Mehmed Paşa padişahın yanına kırk hâs odalıyı bile uğratmayıp ancak Silâhdar Cafer Ağa, dışarıdan bu hakirin babası Derviş Mehmed Ağa, Reisülküttab Feridun Efendi ve Kuzu Ali Ağalar padişahın başında sohbet edip padişah hizmeti edip padişah yanında yatıp kalkıp bir kimse ile görüşmezler imiş, ama her an yalnız Sokollu Vezir gelip gidip dışarıda kalenin mühimmat ve levazımatlarını görür imiş.

Sokollu Vezir'in tedbiri: Padişah bu mertebe hasta olunca hemen o an yiğit vezir "Padişahım böyle ferman etti" diye tam 40.000 namlı yiğit serdengeçtiler yazıp hepsine padişah cebehanesinden silâhlar dağıtıp yürüyüş etmeye hazır eder.

O gün 10.000 adet keçilerin boynuzlarına ikişer adet fitiller bağlayıp gece karanlığında Şâfiî vaktinde tüm keçilerin boynuzlarındaki fitilleri yakıp bir serdengeçti adam bir kösem koyun ile kalenin gölü üzere dolmuş çitler üzerinde yürüyünce hemen beriden İslâm askeri içinde bir *Allah Allah* sesleri kopup tüm keçiler sürü sürü kaleye yürürken hemen kâfirler görse ki bu kadar yüz bin Osmanoğlu askeri ellerinde fitilleri yakıp yürüyüş edip gelir.

Hemen kâfir can başına sıçrayıp tüm top, tüfeng ve kumbaralar keçileri adam sanıp inince kâfirde ne top tüfeng ve ne kum-

bara ve fişeng sıkılı kalmayıp tüm keçiler topların güllelerinden öldü. Hemen ardınca 40.000 adet serdengeçti gaziler dalkılıç olup *Allah Allah* sesine yol buldurup korkusuzca kaleye yürüyüş edip kâfirden top tüfeng atılmadan Allah'a hamd olsun orta hisarı ele geçirip gülbâng-ı Muhammedîler okunup beyaz bayraklar dikilince bütün kâfirler ceng ede ede iç kaleye kaçarlar.

Bu mahalde 2.000 kâfir katl olunup 700 adet mücahit gazi şehitlik şerbetini içip yerleri İlliyyîn cenneti olup bu kalenin fethedildiği Sultan Süleyman'a müjde olunup,

"Ah gidi Sigetvar ah" deyip iç acısından sert bir ah çekip buyururlar ki,

"Dahi Sigetvar'ın iç kalesi alınmadı ise işte henüz benim vücudum kalesi alındı" deyip o gün sıkıntısından, Süleyman Han 974 yılı Safer ayının 22. günü saltanat tahtını terk edip ebedî dünyaya gidince hemen akıllı ve tedbirli Sokollu Vezir Silâhdar Cafer Ağa, Feridun Bey, bizim babamız, Kuzu Ali Ağa ve Abdi Efendi ile Süleyman Han'ın naaşının karnını yarıp ûd, amber, müşg ve safran ile tuzlayıp Süleyman Han'ın obası içre, Süleyman Han'ın vücudunu *emaneten* diye yere defnedip kalbini, bağırsaklarını ve ciğerini hâlâ Türbe Kalesi olan yere defnederler. Sokollu Vezir bizim peder ile ***[173b]*** 5 adet musahiplere yemin verip padişahın vefat ettiğini açıklamayalar ve naaşını gömüdüğü yerden dışarı çıkarmayıp sanki Süleyman Han hayatta gibi yine

"Padişahım şöyle ve padişahım böyle" deyip konuşurlar ve,

Padişahım filân ilacı, filân yemeği ve filân şerbeti ister diye dışarı çıkıp kilarcıbaşıya ve haznedarbaşıya haber edeler, yine içeri gireler, diye türlü türlü tedbirler alıp o an bir hafif ruhlu hızlı bir adam ile Kütahya'da vali olan Şehzâde Selim Han'a,

"Elbette padişahım Sigetvar altında bize yetişip tahta çıkasın. Yohsa tüm kullar ve Resulullah sancağı kâfiristanda kalır. *Hüküm Allah'ındır"* diye haber gönderip hemen Sokollu Vezir dışarı çıkıp padişah divanı edip tüm vezirlere ve vekillere padişahın selâmını bildirip,

"Padişahım, 'Orta kalenin fethinden fazlasıyla memnun olup vücudumdaki ağrılarım biraz hafifledi. Hemen kullarım iç kale fethine de kış gelmeden gayret etsinler. İnşaallah işbaşında olanlara daha fazla yüksek mansıplar bağışlarım' buyurdu-

lar" diye Sokollu Vezir, merhum padişahın ağzından böyle güzel sözler söyleyip cümle vezir ve vekillere 150 kadar hil'atler giydirip ardından iç kaleye sarılmaya başlarlar.

Ancak iç kalesine tüm kâfirler dolup hepsi can pazarına düşüp öyle bir batak denizi içinde ada gibi bir kale ellerine girdiğinden can havliyle gece gündüz cenge devam ederler. Beri tarafta Sokollu Koca Mehmed Paşa'nın gayretleriyle ve bol bol bahşiş dağıtmasıyla bunun da gölünü orta kaleden taş, toprak, ağaç, çul ve torba ile fışkılar ve kütük odunlar ile doldura doldura siperlenerek bu iç kale duvarına varıp nice bin serdengeçti gaziler kale altında siperlenirler.

Ardından iç kalenin palanka duvarına el vurup kazıklarını ve şarampavlarını sökmeye başlayıp nice bin gaziler kale ağaçlarına zift, neft ve katran sürüp yakarlardı. Ama kâfirler can havliyle o kadar şiddetle savaşırlar ki her yürüyüşte İslâm ordusunu top, tüfeng, fişeng ve el kumbarası ile geri püskürtüp gaziler geriye dönerlerdi. Ve her gün nice yüz gazimiz şehitlik şerbetini içerlerdi.

Kale döven top ile kalenin yıkılan yerlerini bir anda cehennemlik kâfirler şarampavlar ve arız direkler koyup siperlerin artlarını toprak ile doldurup evvelkinden sağlam ve dayanıklı edip gece gündüz İslâm ordusunu ateş ile dağlardı. Ama yine bizim gaziler kaleye uzun kancalar ile durmadan yürüyüp çengeller ile kaleden kâfirleri aşağı çekip nice kere baş ve diller alıp sadrazama götürüp bahşişler alırlardı.

Ancak İslâm askerinin hayli zamandan beri cengten kendilerine bıkkınlık gelip,

"Padişahımızı ayak divanında görmek dileriz" diye kul ayaklanınca hemen tedbirli Sokollu Vezir buna bir çare bulur: Süleyman Han'ın tuzlanmış salamurasını emanet olan yerden çıkarıp giydirip kuşatıp Süleymanî otağı içinde bir taht üzerinde Süleyman Han'ın ölü bedenini oturtur, bol ol elbiseler giydirir, ardına Kuzu Ali Ağa girer. Süleyman Han'ın elbisesi yenlerini safran sürülmüş elleriyle Ali Ağa giyip Süleyman Han'ın başında, yine âdeti üzere Yusufî sarığı üzere yüzünde siyah örtü ile mübarek yüzü örtülür. Mübarek sakalı sarı olup burum burum ve büklüm büklüm sarı sakalı örtüsüz olarak Süleyman

Han'ın ölüsü taht üzere oturtulur. Hil'ati ardında Kuzu Ali Ağa Süleyman Han'ı göğsüne alıp kucaklar, Süleyman Han önüne bir zenburî perde çekip tüm divan erbabı, vezirler ve vekiller herkes yerli yerinde saf saf durur. Hemen bir kere Sokollu Mehmed Paşa taht üzerinde olan zenburî perdeyi açar, Süleyman Han hayatta gibi yastığa dayanıp bir kere ardından Ali Ağa Süleyman Han'ın vücudunu alıp tüm askere selâm verir gibi yaptırınca tüm kullar ve divan çavuşları,

"Ve aleykümü's-selâm padişahım, yaşın uzun olsun ve devletin daim olsun. Tanrı padişahımıza çok yıllar ömürler versin" derler. ***[174a]*** Sokollu'nun tembihi üzere çalıcı mehterbaşı bir kısa fasl ederken hemen Kuzu Ali Ağa kendisinin hasta eli gibi safranlı sarımtırak elini Süleyman Han'ın sakalına yapışıp tarak ister işareti eder şekilli hareket eder. Hemen Silâhdar Cafer Ağa tarak verip Ali Ağa tarağı alıp Süleyman Han'ın sakalını hasta hareketi eder gibi hareket ederek tararken tüm gaziler,

"Allah'a hamd olsun padişahımızı hayatta görüp ayak divanı mübarek olup şu nikriz hastalığından kurtulup bolay ki padişahımız ayağa kalkıp devletinde şu kale feth olup selâmete gitsek" derler. Kimisi,

"Gördün mü sakalını bir hoş tarayamadı, zira hastadır, öyle olur. Hemen padişahımız sağ olsun" diye herkes birer çeşit sözler söylerken çalıcı mehterler faslı tamam edince hemen Süleyman Han'ın naaşı ardından Ali Ağa eliyle dağılın işareti eder. Divan çavuşları yine padişahı alkışladıklarında Silâhdar Cafer Ağa zenburî perdeyi çekip tüm vezirler vekiller bölük bölük herkes memur olduğu işine giderken hemen,

Sokollu Vezir'in bir diğer güzel tedbiri

Hemen Süleyman Han'ın naaşını yine yere emaneten koydukları gibi Sokollu oba içinde bir kere,

"Aman padişahım, aman kıyma bana, kırk yıllık bir ihtiyar vezirinim aman aman" diye boğularak haykırarak feryat edip,

"Olsun padişahım, bu gün kaleye yürüyüş ederiz, aman hunkârım, ceddin ruhiyçün kıyma bana. Vallahi şimdi yürüyüş edelim. Emir senin padişahım. Yeniçeri ağası kulunu ve 7 vezir kullarını ne kırarsın. Ben şimdi tüm ocağa 500 kese verip yürüyüş ederim" diye bağırarak sarığı boğazına geçmiş ve ken-

di kendine yüzünü ve gözlerini tırmalayıp ve sakalı üzere kızıl kanların akıtıp baş kabak dışarı çıkınca Yeniçeri Ağası Ali Ağa'yı, Ferhad Paşa'yı, Anadolu Beylerbeyisi Mahmud Paşa'yı, Beşinci Vezir Mustafa Paşa'yı, Şemsi Paşa'yı, diğer beybeybeyileri ve beyleri huzuruna çağırıp:

"Görün adamlar, ben bu yaşta bir pîr-i fânî bir ihtiyar vezir olam. Bakın hasta dediğiniz padişahım beni ne hâle koyup sarığımı boğazıma geçirip yüzüm gözüm kan etti. 'Bre melun, bu kale niçün bu zamana dek feth olmadı, işte kılıç gibi kış geliyor. Benim kullarım kışa niçün kalır, tiz cellat' deyip beni musahipleri rica edip, 'Elbette kaleye yürüyüş eyle, yohsa seni de, gayri vezirleri ve işbaşında olanları kırarım' diye yemin etti. İmdi benim canım padişah beni öldürmeden ben sizi evvel kırarım ve hemen kaleye yürüyüş edip Allah'ın emriyle feth edelim, padişah kılıcından kurtulalım. Ölürsek kale altında şehit olalım" deyince tüm vezirler ve divan erbabı Sokollu'nun sarığı boğazında ve yüzü gözü kan görünce hemen hepsi,

"Aman sultanım, bugün hemen yürüyüş edelim. Her ne olacaksa olsun" deyip 22.000 serdengeçti gaziler dal satır Allah Allah seslerine yol buldurup yürüyüş ederek iç kaleye batak ve çatak çitleri ve lensa astarları üzere tüm gaziler birbirlerinin ardı arası kesilmeyip gitmede. Ama kâfirler durmadan ateş edip tüm topları, kurşunları ve kumbaraları İslâm askeri üzere yağdırır, bir kere Müslüman gaziler yüz çevirmeyip, topa tüfenge bakmayıp gaziler her yıkılan yerlerden bedenler üzere çıkıp tüm burçları ve tabyaları ele geçirirler. Öyle yiğitçe ve cesurca şiddetli bir savaş olmuştur Rum tarihçilerine göre "Böyle bir kanlı savaş bir kale fethinde olmamıştır" diye yazmışlar.

Sonunda, Süleyman Han'ın vefat ettiğinden 2 gün sonra 974 tarihinin Saferinin 27. günü "Süleyman Han'ın ölüsü Sigetvar Kalesi'ni Nemse çasarı ve Hırvat kâfiri elinden kılıç ile feth eyledi" diye meşhurdur.

Sigetvar Kalesi'nin fethi tarihi, *"Feth oldu kaleler"* lafzı tarihtir. Sene 974. Nice tarihler daha vardır, ama bununla yetindik.

Gerçi bu kale feth oldu, ama Rumeli ve Anadolu gazilerinden ve gayri eyaletlerden 16.000 adet Müslüman gazi şehit olup yerleri huld-i berîn cenneti oldu. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Kale beyi olan Zirniski Mikloş adındaki ünlü ban "Bu hâli görmekten ise ölmek yeğdir" diye tüm ihtişamlı esvaplarını giyip yürüyüş eden gazilere saldırır. Hemen karşı gelen yiğitlerden biri, koluna kuvvet bu kâfir banının göğsüne bir kurşun vurur, bir gazi de kellesine *[174b]* bir ok vurur. Kale kapısı eşiğinde kellesi yuvarlanıp kellesindeki ok lâle gibi nişan kalıp canı cehenneme gider.

Bu Sigetvar Kalesi Zirinoğlu ve Beganoğlu adlı hersekleri̇n taht merkezi olduğundan tüm kâfirler bu kalenin bir taşına bin baş vermek üzere var kuvveti pazuya getirip o kadar gayret ederlerdi ki birbiri üzere can vermeye canlarını cehenneme atarlardı.

Gerçi bu kale Sokollu Mehmed Paşa'nın türlü türlü güzel tedbirleriyle İslâm eline girip İslâm şehirlerine eklendi, ama bu kale sebebiyle Süleyman Han gibi bir cihangir padişah sultandan ayrılındı, *Hüküm Allah'ındır.*

Hâlâ Süleyman Han'ın kalbi, bağırsakları ve ciğeri Sigetvar'ın doğu tarafında bir top menzili uzak bağlar başında bir yüksek tepe üzerinde Türbe adlı bir kale içinde bir türbede gömülüdür. İnşaallah bu kale de yeri gelince anlatılır.

Gerçi bu kale altında Süleyman Han gibi Cem haşmetli bir padişahtan ayrılındı, ama henüz Osmanoğlu devleti böyle bir İskender Seddi gibi kaleye sahip oldu. Ondan sonra bir de Kanije Kalesi'ne malik olundu. Cenâb-ı Allah düşman şerrinden bu iki kaleyi ve diğer kaleleri koruya, *âmîn yâ mu'în.*

Fetihten sonra tüm vezirler ve vekiller bu kaleyi seyre varıp tüm mühimmat ve levazımatlarını görüp tüm kiliselerini put pisliklerinden temizleyip Müslüman mabedi edip top darbeleriyle yıkılan yerlerinin tamir edilmesi için Sokollu Vezir emirler verdi. Burası ilk defa Peçoy Alaybeyisi İskender Bey'e sancak olarak verilip Budin Eyaleti'nden sayılır. İlk kadılığı Kadıasker Hâmid Efendi akrabalarından Musallî Muslu Efendi'ye verildi.

Bütün ileri gelenler iç kale içine girince meğer kale banı olan Zirniski Mikloş adlı melun iç kalesindeki hanesinde nice bin kantar siyah barut saklamış. Gazilerden birisi barut olan hazinenin zembereğine basıp hazinedeki çarktan ateş çıkınca bin ka-

dar insan kale ile gökyüzüne uçarak çıkıp hepsi şehit olur, ama vezirlerden ve devlet ileri gelenlerinden bir kimseye zarar gelmez, kaleyi temizleyen hizmetçi takımını bir top menzili uzak mesafeye atar. *Hüküm Allah'ındır.* Bunlar da şehitlik şerbetinden içip tadarlar.

Süleyman Han, bu Sigetvar gazasına çıkışı sırasında İkinci Vezir Pertev Paşa'yı Erdel diyarına serdar edip 80.000 askerle Erdel Kralı Zidmon Yanoş Kral'ın yardımına göndermişti. Pertev Paşa da, Erdel kralı, kapukulu, sipahilerden sağ ve sol ulûfeciler, sağ ve sol garipleri, bölük halklarından, topçu ve cebeci askerlerinden, nice beylerbeyi ve sancakbeylerinin, özellikle Tımışvar Valisi Mustafa Paşa, Tatar Han, Eflak ve Boğdan askerlerinin hepsiyle birlikte Göle Kalesi'ni 36 gün kuşatmıştı. Kale içindeki kâfirler mecburen aman deyip kale anahtarlarını vere ile vermişken yine kâfir vereyi bozunca Müslüman gaziler tüm kâfirleri kılıçtan geçirip Sigetvar Kalesi fethinden 3 gün önce bu Göle Kalesi'ni Pertev Paşa feth ettiği gün beri tarafta Süleyman Han da vefat etmişti.

Onun için Bobofça Kalesi'ni, Berezense Kalesi'ni, Erdel diyarında Göle Kalesi'ni, Vilogoş Kalesi'ni ve Yanova Kalesi'ni Süleyman Han'ın ölüsü feth etti derler.

Allah'ın hikmeti Sigetvar Kalesi'nin iç hisarı barut ile havaya atıldığı saat Pertev Paşa'dan Göle Kalesi'nin ve diğer sağlam kalelerin fetih müjdeleri gelip hemen o an padişah adına Sokollu tarafından Pertev Paşa'ya hayır dua mektupları ve samur hil'atler ile devam emirleri gider.

Sokollu Vezir Sigetvar Kalesi fethiyle yetinmeyip kaleyi tamir ettirdi. Sultan Selim'den haber gelinceye kadar kale altında oyalanmak gerektiğinden Resulullah sancağını ve tüm hazineyi kale içine koydu. Ayın 29. günü Beşinci Vezir Mustafa Paşa'yı ve kardeşi Şemsi Paşa'yı tüm Rumeli askeriyle 2.000 aşağı bölük sipahileri, topçular ve cebeciler ile ve 20.000 kadar İslâm askeri ile Bobofça ve Berezense kalelerine gönderdi. İkisini de bir günde feth edip iki serdar ordu-yı hümâyûna gelirler. Ardından Plevneli Gazi Mihaloğullarına Kanije, Komar ve Egirsek adlı kalelerin çevresinde olan yiğitler ile akın edip kâfiristanı yağmalamaya giderler.

Sokollu Vezir Sigetvar Kalesi'ni çok sağlam ve dayanıklı hâle getirir, gölü içinde daha önce doldurdukları tüm çalı çırpı, çer çöp ne varsa hepsini derya gibi asker ile üşüşüp dolap gemileriyle ve çark-ı felek taraklar ile tüm pislikleri *[175a]* gölden temizleyip evvelkisinden daha derin edip Reyke Nehri'nin yine bentlerini açıp Sigetvar Gölü'ne akmaya başlar.

Ardından kale hâkimi İskender Bey ile Sigetvar muhafazası için 40.000 asker konur. Tüm cebehane ve bütün mühimmat, levazımat ve zahireleri gereği gibi bol bol konup Sokollu Mehmed Paşa Şehzâde Selim Han tarafının bir haberini beklemekte idi.

Sultan Süleyman'ın geçici dünyadan kalıcı yurda gittiğini anlatır

İşbu 974 senesi Saferinin 22. gününde mağfûr padişah Osmanoğlu saltanatı tahtını terk edip ondan tacı, rahtı, bahtı bir mezar hasırına değişip toprakta karar etti. Zira insanoğlunun işinin sonu böyledir ki ister Sâm, Nerîmân ve Zâl-ı zaman olup Nuh Peygamber gibi uzun ömür sürsen gönül kuşu ecel avcısından kurtulamayıp elbette *Her şey aslına döner* sözü üzere elbette her nefis eceli şerbetini içip *"O, senden, sen de O'ndan hoşnut olarak Rabbine dön!"* (*Kur'ân*, Fecr 27-28) kesin emri üzere herkesin gurur evinden sevinç yurduna gitmesi kesindir.

Yukarıda yazılı senenin Saferinin 22. gecesi 9. saatte Süleyman Han Allah'ın rahmetine kavuşunca hemen akıllı Sokollu Vezir padişahın vefat ettiğini gizlemek için çok çaba harcadılar. 40 adet Hâsodalıların bile ruhlarının ve özellikle taşra vezirlerinin asla ruhlarının haberleri yok idi.

Ancak Reisülküttab Feridun Efendi ve 7 kişi bilip onlar da padişah obasından taşra çıkmazlardı. Pes öte tarafa Selim Han'a ılgar ile giden Hasan Çavuş adındaki namlı güvercin gibi uçan ulak, Sigetvar'dan yıldırım gibi seğirtip Gelibolu'dan boğazı geçip bir an uyku yüzü görmeyip var kuvveti pazuya getirip Sigetvar'dan 8. günde Kütahya'da Selim Han'a cülus müjdesi telhisini ulaştırınca hemen Selim Han at boynuna düşüp bir an yatıp durmayıp Bursa'da tüm atalarını ziyaret edip Bursa Sancağı'nı kendine cülus müjdesiyle gelmiş Hasan Çavuş'a verip kendileri alelacele Dârü's-saltanatlarına gelip 974 yılı Rebiülevvel ayının 9. gününde Saray-ı Hâssa içinde Arz Odası'nda

tahta çıkıp şeyhülislâm ve tüm vezirler, vekiller ve Kaymakam İskender Paşa bütün küçük büyük herkes biat edildi. Ertesi sabah Cuma günü olup büyük alay ile Ebâ Eyyub-ı Ensârî'ye gidip orada gazaya niyetlenilip Allah Allah tekbiri ile kılıç kuşandı. Orada cuma namazını kılarak dedesi I. Selim Han'ı ziyaret etti, ardından Fatih'i, oradan Bayezid-i Velî'yi, oradan Şehzade Mehmed Han'ı, ardından Şehzadesi Sultan Ahmed Han'ı ziyaret edip yine Hâsoda'da tahtında karar edip müstakil padişah olduğuna tarihleri budur:

..... (1 satır boş).....

Ertesi günü yine ılgar ile Belgrad Kalesi tarafına yola çıkıp 8. günde İstanbul'dan Belgrad'a varıp Koca Yusuf Ağa hanesinde konuk olunca tüm Belgrad halkı gelip "Mübarek olsun" diye biat ederler.

Beri tarafta Sokollu Vezir Sigetvar fethinden sonra kaleyi tamir ederek 43 gün konakladı. 44. gün, Sigetvar Kalesi'nden 974 yılı Rebiülâhirinin 3. günü Süleyman Han'ın mübarek naaşını çadırları içinde geçici olarak gömüldüğü yerden taptaze çıkarıp tahtırevan içine koyup Belgrad tarafına tüm İslâm ordusu ile döndüklerinde Müslüman gazilerin hepsi Süleyman Han'ı hayatta sanırlardı. Zira Süleyman Han vücuduyla tahtırevana Silâhdar Cafer Ağa birlikte binerdi. Bazı zaman silâhdar, işin gereği Sokollu Vezir'e gelip,

"Buyurun tahtırevan yanında saadetli padişah sizi ister" deyince vezir de at bırakıp tahtırevan yanına gelip bir saat tahtırevanın yanı sıra yaya olarak yürüyüp Süleyman Han ile konuşur şeklinde olup sonra yine atına binerdi. Ve Belgrad'a bir konak Mitroviçse kasabasına kadar her gün padişaha arza gelir şeklinde yaya yürüyüp Silâhdar Cafer Ağa ile gizlice işleri görüp giderdi.

Bu gibi tedbirler ile Süleyman Han'ın vefat ettiğinden bir kimsenin bile haberi olmadı. O gün ki tüm İslâm ordusu Belgrad şehrine girince gördüler ki Selim Han otağa gelip padişah tahtına oturup tüm devlet erkânı kendisine biat edip Sokollu Vezir yine müstakil sadrazam oldu. Sonra Süleyman Han'ın cesedini yıkayıp otağ önünde kalabalık bir cemaat ile namazını Hâmid Efendi kıldı. *[175b]* Ardından Vezir Ahmed Paşa, Kuzu Ali Ağa, I. Selim Han'ın Matbah Emini Abdi Efendi, Şeyh Nureddinzâde

Efendi, bu hakirin babası Dergâh-ı âlî Kuyumcubaşısı Derviş Mehmed Zıllî ve Şeyh Ömer-i Gülşenî, bu Süleyman Han nedimleri cenazeye yol arkadaşı olup Süleyman Han'ın cenazesini İstanbul'a götürüp camiinin mihrabı önündeki nurlu kubbede defn etmek ferman olunup yola çıktılar.

Süleyman Han'ın ölümünün nice türlü hâlini yazmışlar, ama merhum babamız padişah musahibi olup 48 senelik halifeliğinde birlikte olup ölümünü dahi görüp doğru söz olduğundan böylece kısaltılarak yazıldı.

II. Selim Han müstakil padişah olup 7 gün 7 gece donanmalar olup sikke ve hutbe yenileme emirleriyle her diyara birer Dergâh-ı âlî kapucubaşıları gitti. İlkönce Belgrad'da Süleyman Han Camii'nde Selim Han adına hutbeyi Hâmid Efendi okuyup cuma namazından sonra Belgrad Kalesi'nden akşam vaktine kadar bin pare toplar atılıp şenlikler olur. Ertesi gün tüm kâfiri-tan krallarına,

"Elbette sulh yenileyip eski gelenekleriniz üzere elçilerinizle haraçlarınızı gönderin ve yok inat edip kabul etmezseniz vaktinize hazır olun" diye haberler gidince tüm kâfirler korkularından "Duyduk ve itaat ettik" dediler. Ancak Bundukanî Venedik'i varan elçiye nice uzun dillilik edip elçimizi reddettiği Selim Şah tarafından duyulunca Belgrad'dan ılgar ile Der-i devlete gelip Venedik kâfirinin Kıbrıs Adası üzerine *gaza niyetine* deyip mühür ile Kara Mustafa Paşa'yı Kıbrıs Adası'na serdar edip gönderir.

Donanma-yı hümâyûn ile 700 pare kalyon, kadırga ve diğer gemiler ile İslâm ordusu Kıbrıs Adası'na yetişip önce Magosa Kalesi'ni, ardından Lefkoşe Kalesi'ni, sonra Baf Kalesi'ni, ardından Tuzla Kalesi'ni, sonra Girne Kalesi'ni, kısacası 770 mil ada içinde 76 pare kalesiyle, 900 adet köyüyle ve 600.000 adet reayasıyla Kıbrıs Adası 3 yılda feth oldu. Hâlâ Osmanoğlu elinde Kıbrıs bir adadır ki Akdeniz içinde benzeri yoktur.

Bu II. Selim Han, uğuru açık bir padişah idi. Tarihçilere göre, buna Sarhoş Sultan Selim derler. Dedesine Yavuz Sultan Selim derler ki Mısır fatihidir. Ama acayip iş olmuştur, Süleyman Han'ın babası Selim ve oğlu Selim, iki Selim arasında bir Süleyman idi.

Daha sonra II. Selim Kıbrıs gazası malıyla Edirne'de 3 minareli, üçer şerefeli ve ikisi üçer yollu minareli camii bu yapıp ilk cuma namazına giderken Çorlu Ovası'nda çorlu olup naaşını Büyük Ayasofya avlusunda defn ettiler. Saltanat müddetleri (---) sene olup zamanında Osmanoğlu devleti güvenlik içinde olmuş ve Kıbrıs gazası malıyla babası Süleyman Han'ın Sigetvar'da gömülü olan kalbi üzerine bir kale ve bir türbe yapmışlardır.

Sigetvar Kalesi'nin zemini ve şeklini bildirir

974 tarihinde bizzat Süleyman Han feth ederken vefat edip 2 günden sonra bu kaleyi Süleyman Han'ın ölüsü feth etmişti. Vekili Sokollu Mehmed Paşa yazımı üzere Budin Eyaleti'nde sancakbeyi tahtı iken daha sonra (---) tarihinde Sultan (---) zamanında Kanije Kalesi feth olup eyalet yazılınca bu Sigetvar Sancağı hâlâ Kanije Eyaleti'nde başka sancakbeyi tahtıdır.

Padişah tarafından beyinin hâssı 516.230 akçedir, 600 timardır ve 10 adet zeamettir. Hâlâ alaybeyi, çeribaşı ve yüzbaşısı vardır. Savaş sırasında beyinin askeriyle toplam 3.600 adet askere malikdir. Ve şer'î hâkimi 300 akçe payesiyle şerif kazadır. Şeyhülislâmı, nakibüleşrafı ve ayanı vardır.

Ve 3 oda kapukulu yeniçeri ağası, Budin kulu serdarı, sipah kethüdayeri, 100'er oda topçu ve cebeci ağaları, muhtesib ağası, haraç ağası, bâcdârı, mimar ağası, şehir kethüdası, kale dizdarı ve toplam 3 adet kalede 356 adet kale neferlerinden hepsi 24 ağalıktır. Ve savaş sırasında 10.000 adet savaşçı ve yiğit askere maliktir. Defalarca 7 hersek askerini bozup sındırmış amansız askerdir.

Sigetvar'ın büyük dış varoşu: (---) tarihinde Sührâb Mehmed Paşa Kanije valisi iken bu dış varoşun çevresine bir sarp hisar, dolma ve rıhtım palanka kale yapıp derin bir hendek kazıp toprağını kale duvarı palankası içine doldurmuştur. Duvar üzerinde atlılar gezer, tâ bu derece geniş palanka duvar olup her bir direkleri meşe ve pelit ağaçlarıdır ki abanosa dönmüş 7 yerde tabyaları, dirsekleri ve birkaç topları vardır.

Bu varoşun *[176a]* Peçoy Kapısı'ndan tâ Kopan Kapısı'na kadar fırdolayı çevresi 4.000 adım kuşatıp duvarının kalınlığı 10 adımdır ve boyu 20 arşın olup fırdolayı çevresi çok derin hendektir ki Reyke Nehri'nden gelir. Reyke Nehri de Kopan Kalesi dağlarından gelir, bataklı, çataklı ve domuz yataklı bataklıktır.

Bu varoşun 2 kapısı var. Doğu tarafa Peçoy Kapısı, batı tarafa Kopan Kapısı; sağlam ve dayanıklı ağaç kapıları önlerinde hendek üzerinde ağaç köprüleri var, kapıları korur uzun şahî topları var.

Bu taşra varoş içinde bağlı, bahçeli ve geniş avlulu çoğu kırmızı kiremit örtülü, nice yüzü şindire tahta örtülü ve tahta avlulu tek ve iki katlı tamamen tahtadan yapılmış evlerdir ki tamamı 1.200 adet mükellef güzel hanelerdir. Sührâb Mehmed Paşa bu varoşu palanka ile kuşatalı günden güne imar olmada, bir büyük varoş olmadadır, ama bu taşra varoşta çarşı pazar yoktur.

Kefere Sırp reayası çok olduğundan mükellef camileri ve başka hayrat yapıları yoktur. Bunlardan İbrişimzâde hanesi ve Çüvü Zaim hanesi mamurdur.

Sigetvar orta varoşu: Bu da bir yeşil ovada Reyke Nehri batağı içinde dörtgen şekilden uzunlamasına kurulmuş olup tam 1.500 germe adımdır. Dışarıdaki varoşa bitişik olup kıbleye doğru uzunlamasına iki sıra olarak dizilmiştir, zira iki yanları anılan batak ve çatak bataklıktır ki uzunluğu 500 adım duvardır. Peçoy Kapısı duvarı ve iç kaleye gidecek kapı duvarı 250'şer adımdır. Bu hesapça bu orta kalenin fırdolayı büyüklüğü 1.500 adımdır, diye yukarıda da yazılmıştır.

Duvarının kalınlığı 50'şer ayak enli rıhtım, çim dolma, sağlam set palanka duvardır. Duvarın boyu 20'şer arşın uzunluğunda meşe direklerinden yapılmış sağlam palanka surdur.

Bu orta hisarın 4 adet sağlam ve dayanıklı kapıları vardır. Evvelâ doğu tarafa açılır Peçoy Kapısı, gayet sağlam demir kapı olup bu kapının kemeri üzerinde bir ibretlik saat kulesi düzgün çalışır bir saattir. Bu kapıdan tâ Bobofça Kapısı'na kadar 200 germe adımdır. Gayet geniş anayolun iki tarafında 300 adet ağaç dükkânlar vardır. Sonra, Şıklofça Kapısı'ndan tâ iç kale köprüsünün kapısına kadar 500 germe adımdır.

Bu orta hisarın caddelerini, Boynueğri Mehmed Paşa Kanije valisi iken tahta döşeyip pâk sokaklar olmuş. Eğer tahta döşenmese kış günlerinde çamurdan bu şehir içinde gezilmezdi, zira alçak bataklı zemindir.

Bu tahta döşeli çarşı içinde Ali Paşa Camii var ve bir çeşmesi var, mahkeme de bu çeşmenin yakınındadır.

Bu orta hisar içinde 470 adet tek ve iki katlı ağaç yapı, nicesi kiremitli ve bazısı şindire tahta örtülü bahçesiz daracık evler vardır. Zira bu orta hisar küçük olduğundan evleri dardır, halkı berhordardır.

Ve hepsi 1 mahalle, 5 mihrap ve 2 medresedir. Ve 3 adet sıbyan mektebi, 1 küçük hamamı, bir hanı ve 2 adet derviş tekkesi vardır.

..... (1 satır boş).....

İskender Seddi, Sigetvar'ın sağlam İç Kalesi

Sigetvar demek hemen bu iç kaleden ibarettir ki meliklerin hasret çektiği, kralların taht merkezi amansız bir kaledir ki nice yüz krallar gelip beşer altışar ay kuşatırlar, kış günleri gelip kale altı cumbul çamur deryası olur, onlar da hüsrana uğrayıp uğursuz evlerine giderlerdi.

Ama Süleyman Han kale alan, zaman padişahı olup bu hisarı kuşatıp döve döve feth olunmadığı gönül yarası olmuş, bu yüzden ağrıları şiddetlenip ölüm sebebi bu sağlam kale olmuştur. Allah'a hamd olsun her ne hâl ise İslâm eline girmiştir.

Bu iç hisar orta kalenin batı tarafında bir bataklık içinde, bir kaleye ve bir yapıya ilişiği yok başka bir Yecuc Seddi kaledir. Orta hisara (iç kale) bataklık üzerinde 200 adım uzunluğundaki bir ağaç köprüden gidilir. Bu köprü iki başından ve ortasından zemberekler ile yapılmış asma köprüdür ki her gece bekçiler bu köprüyü makaralar ile kaldırıp bu iç kale bir ada gibi kalır.

Bu köprünün sağında ***[176b]*** iç kale kapısı var ki bu kadar zamandan beri seyahatimizde bu şekilde hile ve şeytanlıklı yapılmış bir kale kapısı görmedim. Gerçekten de bu kaleye denk yüksek kale yoktur ki nice yüz bin atalar, babalar ve analar ağlatmıştır. Osmanoğlu'nun bu kalede 40.000 yiğidi şehit olmuştur, zira bir ovada ve havalesiz bir batak denizi içinde bulunan bir amansız kaledir, ama dörtgen şekilli bir küçük hisardır. Tüm kralların gözlerine diken olup daha önce gözlerinin bebeği idi. Fırdolayı büyüklüğü tam 1.000 adımdır. Göl içinde ada gibi korkusuz bir surdur.

Her sene Kanije valileri bu kale altına gelip bu kale gölünü temizledikçe adam kellesi, top güllesi, kılıç, tüfeng, başka türden silâhlar ve nice çeşit eşyalar çıkar.

Bu Hırvatistan Kahkaha Kalesi dört köşe büyük direk gibi şed-

dadi tuğla yapı 4 adet büyük tabyaları var ki her birinde 1.000'er adam ceng etse yerim dar demez. Ve her birinde 10'ar adet balyemez topları var ki sanki her biri birer siper ardında yedi başlı ejder pusuda durup her biri göl içindeki sazlıkta ve karşı tavla kenarlarındaki ovalarda kuş kondurmaz balyemezler ve kâfire aman vermezler uzun toplardır. Bu topların üstünde birer kat da 10 adet kolumburna toplarının her birisi çim ve rıhtım toprak dolma siperlerin artlarında tüm mühimmatlarıyla hazır, üstleri tamamen tahta örtülü hazır ağızlı toplardır. Her topun hizmetçileri yaz ve kış yanlarında yatarlar, zira gayet serhat yerdedir.

Bu iç kalenin kıbleye bakar bir kapısı var, ama 3 kat *Metîn* ve *Kavî* ismine mazhar olmuş demir kapılardır. Sağlam olsun için alçak ve küçük kapılardır ki her birinin arasında nice bin hile ve şeytanlık bulunan hazır kapılardır.

Her kapı arasında silâhlar, yat u yarağ döşenip durur. Tüm bekçiler, kapıcılar, gözcüler ve mustahfızlar bu mahallerde oyun ve eğlenceye dalıp nöbet beklerler.

Bu kapı dışındaki tabya duvarının yüzünde yol üzere adam boyundaki duvarda dört köşe beyaz mermer üzere celî hat ile bu tarih yazılmıştır:

İki kule yapdı avn-i şâh ile,
Mustafa Paşa bi-avn-i Kirdkâr.
Kulleler Elburz'a mânend oldular,
Her biri hısn-ı hasîn-i üstüvâr.
Kul oda olsa Sigetvar'a ne tan,
Olmadı mı her birisi bir hisâr.
Ey Velî savt ile dedim târîhin:
Dâ'imâ olsun cihânda ber-karâr.

Sene 981.

Bu dört kulenin araları adam gövdesi kadar kalın 40'ar arşın yükseklikte göklere baş uzatmış pelit ve meşe ağaçlarından dolma rıhtım Nemrud Seddi gibi palanka duvardır ki üzerinde at binicileri cirit oynasalar mümkündür. Tâ bu kadar geniş ve enli iç kale duvarıdır ki eni 50'şer adım kalınlıktadır.

Bu kale kapısının iç yüzünde iki büyük kule arasında kaleye, tabyalara ve şehre yönelik Çengîzâde Ali Paşa Tabyası, sanki bir Demâvend Dağı gibi bir İskender Seddi'dir ki hâlâ bu ka-

lenin gözcüsüdür. Göklere çıkmış bir dağ parçası bir tabya inşa etmiş ki bir kalede benzeri yoktur. Tüm çevresinde birbirinden uzun balyemez topları, başka darbuzanları, kolumburna ve havan topları mazgal deliklerinde ve sepet siperler ardında kat kat kirpi tüyü gibi bezenmiş büyük balyemez topları var.

Bu Çengîzâde Tabyası'nın en tepesinde her tarafı gören bir yüksek köşkü var, şehir ayanları ve tüm maarif erbabı dostları orada toplanırlar, kale neferatları gece gündüz bu tabya üzerinde nöbet ile bekleyip etraftan gelen düşmanları gözetirler bir irfan meclisi cihannüma yüksek bir tabyadır.

Bu kalenin tüm cebehanesi ve hazinesi bu Çengîzâde'nin cihannüma karakolhane olan tabyası altında olup kapısı iç kalededir. Süleyman Han Camii ve Kral Kuyusu âbıhayat sudur ki bu iç kalededir.

Ve tamamı 20 adet şindire tahta örtülü tek katlı evlerdir, iki katlıları yoktur. Bunlardan Zirinoğlu evi mükelleftir, hâlâ dizdar oturur. Buğday ambarı da bu iç kalededir, *vesselâm.*

Bu Sigetvar'ın taşra varoşunda, orta hisarında ve iç kalesinde *toplam 270 adet küçük büyük toplar vardır, Allah saklaya.*

Bu 3 adet hisarda 10 adet Müslüman mahallesi vardır. Taşra varoşta 5 kefere mahallesi vardır. Ve tamamı 2.050 adet kiremitli tahta örtülü hanelerdir, diye mahkemede kadı efendi sicillâttan çıkarıp haber verdi.

10 adet mihraptır, ama yedisinde cuma namazı kılınır camilerdir. Evvelâ iç kalede Süleyman Han'ın Küçük Camii.

Sonra, Orta Hisar'da çarşı içinde Ali Paşa Camii, kurşun ile örtülü nurlu bir camidir ki kalabalık cemaatten bir an boş kalmaz. Bir yüksek minaresine hakir 110 basamak ***[177a]*** merdivenle çıkıp Sigetvar şehrini seyredip 350 adet kiremitli haneler saydım. Gerisi tahta örtülü evlerdir.

Bu Ali Paşa Camii'nden başka kurşunlu cami yoktur. Kıble kapısı üzere celî hat ile tarihi budur:

Bahr-i rahmete garîk Ali Paşa,
Eser-i hayri makam-ı dil-küşâ.
Hâtif-i gayb görüp dedi tarih
Câmi'-i şerif makam-ı a'lâ.

Sene 997.

Hayrat sahibi Ali Paşa bu camiin avlusunda kiremit ile örtülü mamur bir kubbe içinde yatmaktadır. Avlu köşesindeki çeşme ve mahkeme Ali Paşa hayratıdır.

Sonra Çeribaşı Memi Ağa Camii, mamur ve süslü mabetgâhtır. Hacı Hüseyin Ağa Camii (---) (---) (---). Bunlar meşhur camilerdir. 6 adet de mahalle mescitleri vardır.

Yukarıda yazılan varoşlarda mahalleriyle hamam, medrese, dükkân ve diğer imaretleri yazılıdır.

Suyu ve havası gayet hoş olduğundan mahbûb güneş parçası oğlanları olur.

Bağı ve bahçesi hesapsızdır. Beyaz kirazı, eriği ve elması beğenilir. Ve mahbûbe kızları aktır ve yüz renkleri tamamen beraktır, kalelerinin koruyucusu Allahu Rezzâk'tır, tüm halkı Boşnaktır. Ancak Macarca ve Hırvatça'yı iyi bilirler, zira gece gündüz Zirinoğlu vilâyetlerine çeteye ve poturaya gidip gaza ederler. Ayağı bukağı demirli esirlikten kurtulmuş gazileri çoktur ve yine ayağı bukağılı kâfir esirleri hesapsızdır. (---) (---)

Sigetvar Kalesi şehrengizinin tamamlanması:

..... (3.5 satır boş).....

Bu kaleyi de gezip dolaşıp nice yaranlar ile vedalaşıp sadrazama yetişmek için 2.000 adet pür-silâh salt ve yüksüz asker olup Sigetvar Kalesi'nden batı tarafa gâh dağlık, gâh kumsal ve ormanlık içinde katana kâfiri yatağında 6 saat gidip,

Bobofça Kalesi

Hırvatça (---) (---) demektir. Zirniski Mikloş Ban yapısıdır, ama ilk fatihi Süleyman Han'dır. Sigetvar Kalesi altında vefat etmesinden 3 gün sonra Sigetvar Kalesi feth olunca Sokollu Mehmed Paşa'nın görüşü ile Beşinci Vezir Mustafa Paşa ve kardeşi Şemsi Paşa Rumeli Eyaleti'yle bu Bobofça Kalesi'ni kuşatırlar. O gece bir oyunla kâfirler kale içinden kaçınca 974 senesi Saferinin 29. günü Allah'ın emriyle Bobofça Kalesi Osmanoğlu eline girip gereği gibi her mühimmat ve levazımatlarını görüp yeteri kadar asker korlar.

Daha sonra (---) tarihinde yine cehennemlik kâfirler bu kaleyi istilâ eder ve nice sene kâfir elinde kalır. Sonunda Sultan III. Mehmed Han zamanında 1009 tarihinde Serdar-ı Muazzam İbrahim Paşa kâfir elinden alıp imar eder.

Sonra 1074 tarihinde yine kâfir Zirinoğlu bu kaleye istilâ eder. Veziriazam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa Kanije Kalesi'ne yardıma geldiğini kâfir duyunca bu kalede ancak beş ay oturmuşken Bobofça Kalesi'ni ateşe vurup tüm topları ve cebehanelerini götürüp yeni kalelerine koymuş. Ancak bir yüksek tepe üzerinde kârgir yapı bir iç kalesi kalmış.

Sultan III. Mehmed Han yazımı üzere Kanije Eyaleti'nde voyvodalıktır ve Sigetvar kazası naipliğidir. Kale dizdarı ve 300 adet neferatlarının sadrazam suçlarını affedip kaleyi kâfire verdikleri için dizdarı ve 7 adet ağaları ebedi sürgün oldular.

Bu kalenin çevresi göllük ve bataklıktır, ama kâfir ateşe yakmadan gayet sağlam ve sarp kale imiş.

Ancak bir camii, bir hanı ve bir hamamı vardır, kârgir olmak ile yanmamıştı. Diğer yapılar yanmış, ateşleri henüz gökyüzüne doğru yükselmekte idi.

Bu kalenin tamirine 3 paşa ve 10.000 adet reaya ve berâyâ tayin olunup imar etmeye canla başla çalışırlardı.

Beklenmedik kazayı bildirir

Bu hakir bu harabe kaleden kalkıp güney tarafa Kanlı Kavak yolu üzere giderken insan cesetleri birbiri üzere bir yeşillik ve ormanlık içinde yatarlardı. Sanki her ağacın altı Vakvak Ağacı dibine dönmüş, kimisi daha sağ, küffar bunları bir hoş kesmemiş, kimisi henüz can çekişip ölmemiş, kimisi ayak üzere kalkıp yine yere düşer ve nice yüzlerinin henüz kanları nehir gibi akardı. *Allah'a sığınırız* bir korkunç ve tehlikeli yer imiş.

Meğer bizden önce Bobofça Kalesi'nden kalkan 500 kadar ümmet-i Muhammed'e küffar sataşıp kırarken Allah'ın hikmeti bu hakir 2.000 adet seçkin İslâm askeri ile çatışma üzerine vardığımızda *[177b]* hemen küffar bizi görüp dağlara kaçtı. Bu kadar mallar ve hediyelik eşyalar ve şehbaz yiğitler her bir ağacın gölgesinden yere serilip yatarlardı.

Hemen bizim asker bu kadar ganimet malına el vurup bir anda tüm malları ve pahalı eşyaları yağma ettiler, ama Allah bilir kâfirler de ormanlar içinde idiler.

Hemen hakir de bir kadife kavuk içinde on külçe sırma, bir gümüş kemer raht, bir şeyhanî yaldızlı ve altınlı kılıflı kılıç, bir

sırmalı okluk ve bir tengetir sanatlı çadır aldım. Bazı yoldaşlarımız bol bol eşyalar alıp giderken hemen hakir,

"Bre gaziler bu kadar mal aldınız. Bâri Allah aşkına ve din uğruna şu yaralı olan adamlardan katırlara alalım" deyince taraf taraf makul dediler. Önce bu hakir bir garip Arnavut yiğidini seyishaneye bindirdim. Diğer gaziler dağlarda gezen atlardan 110 kadar at bulmuşlardı, onlara 70 adet yaralı adamları bindirip Kanlı Kavak yolundan dönüp kuzey tarafa Kopan Kalesi yoluna kaçar gibi gittik. Zira Kanlı Kavak yolunda Dırava Nehri kenarında Maslovin İskelesi kenarında Hırvat kâfiri kayıkları çok imiş. Hemen Bektey Nehri kenarınca gider. Hemen karşıdan ümmet-i Muhammed sancakları belli olup 10.000 kadar dal kılıçlı ve cürd atlı adamlar, pür-silâh asker bize karşı gelip,

"Bre şükür sağlığa, kâfir sizi nerede bozup kırdı" dediklerinde biz de,

"Hayır bizi kırmadı, ancak bizler ceng üzere rast gelip küffar dağlara kaçtı. Biz de bu kadar yaralı adamları kurtardık."

"Ya vezir kethüdasının arabaları ve bu kadar malı, menâli nice oldu" dediklerinde,

"Araba, mal, can, baş dağılıp hepsi yerde yatarlar" dediğimizde hemen bütün asker yine dal kılıç olup bizim geldiğimiz yola gittiklerinde biz artık ilgilenmeyip güvenli yolda kalarak atlarımızı otlattık. O sırada bizim ceng yerine uğradığımız mahalden bir Allah Allah sesleri kopup bir tüfeng sesleri duyduk ki Allah Allah sesleri göklere yükseldi.

Bir saat sonra onu gördük; bizimle buluşup giden gaziler ceng yerine vardıklarında görürler ki nice yüz kâfir biz gittikten sonra avlarına gelmişler. Hemen bu gaziler kâfirlerin ardını önünü devşirirler ve kâfire dal satır olup girişirler. Göz açıp kapayıncaya kadar kâfirleri kırıp 300 kelle ve 200 esir kâfirler ile ve 11 adet at arabası mal ile yanımıza geldiler.

"Bre gaziler, gazanız mübarek ola. *Elhamdülillâh* şu kâfirlerden intikam aldınız" deyip bin bin hamd ü senâ ederek tüm gaziler ile bir yere gelip güney tarafa yine ormanlar içinde 7 saatte gidip,

Berezense Kalesi'nin özellikleri

Hırvatça (---) (---) demektir. Yapıcısı yine Zirin küffarından

Zirniski adındaki ünlü bandır. Bu da Süleyman Han vefat ettiği günlerde Sokollu Mehmed Paşa'nın fermanıyla 974 tarihinde Rumeli Veziri Şemsi Paşa fethidir.

Sonra bunu da kâfir ele geçirip yine Sultan III. Mehmed zamanında, 1009 tarihinde Serdar İbrahim Paşa fethidir, ama yine yere gelesi kâfir bu 1074 senesinde istilâ edip hisar içinde 5 ay otururlar. Sadrazam Köprülüzâde Ahmed Paşa'nın derya gibi asker ile geldiğini duyunca kalenin tüm cebehanesi ve toplarını alıp kaleyi Nemrud ateşi ile yakıp yeni kalelerine kaçarlar.

Bu da Kanije Eyaleti'nde voyvodalıktır ve Kanije naipliğidir. Dizdarı sadrazamdan korkup kaçmıştı, ama 500 nefer kale kullarının suç defterleri üzerine af kalemi çekilip herkes yakılan evlerini imar etmeye çalışırlardı.

Bunun da ateşi alev alev yanmada idi, ama kale mamur iken 7 kat sağlam palanka kale imiş. Ancak kârgir yapı bir camii ve bir hamamı kalmış.

Bu kale zemininin kıble ve batı tarafı iki saat yer büyük bataktır. Mahmudî fili ve Mengerus fili sökmez sazlı bataktır. Bunun da iç kalesi bir yüksek tepe üzerinde palanka imiş, yanmış.

Bunun imaretine Kayserili Dilâver Paşazâde Murad Paşa ve Bozok beyi ile 5.000 kadar Pojaga ve Yakova kazası reayaları tayin olundu. Nice yerlerini evvelkinden daha iyi ve sağlam yapmak için gayret ederlerdi.

Oradan yine güney tarafa tüm İslâm askeri yoldaşlarımızla giderken dağlar, orman ve yüksek ağaçlı yerler geçerken balyemez toplarının sesini duymaya başladık. Meğer yere gelesi kâfirler 7 kral, 7 hersek ve 7 ban 200.000 asker ile Kanije Kalesi'ni dövermiş. Ve sadrazam da Kanije yardımına varmamış. Bizler de 6 saat gidip *elhamdülillah* sadrazam ordusuna katılıp yine Sadrazam Kolunda konup İbrahim Kethüda efendimizle buluştuk. Hersek vilâyetinde olan Sührâb Mehmed Paşa'nın, Pıraçalı Mustafa Paşa'nın, Nova ve Gabele ağalarının, Mostar ayanı ve annesinin mektuplarıyla annesinin emanetlerini verdik. Hakire de bir güneş parçası Freng kölesiyle bir Hersek atı hediye verip "Safâ geldin Evliyâm" diye asıl vatanı olan Hersek diyarının durumunu sorup konuştuktan sonra Bobofça Kalesi yakınında

Kanlı *[178a]* Kavak yolunda kırılan tabilerini sordu. Biz de olanları bir bir anlatıp,

"Küffarı bozan gaziler bu kadar baş ve diller ile hâlâ dışarıda dururlar" dediğimde hemen İbrahim Kethüda hakir ile tüm gazileri baş ve esirleriyle sadrazama götürdü. Tüm gaziler getirdikleri kâfirleri bağışlayıp kelleleri otağ önünde yuvarlanıp bu gazilere bir kese guruş bağışladı. Hepsi sevinerek Berezense imaretine memur olan Murad Paşa'ya gittiler.

Sadrazam hakire Hersek diyarı durumunu dikkat üzere sorunca başımızdan geçen tüm olayları ve Sührâb Mehmed Paşa ile âsî kâfire gidip tâ Kotur Kalesi'ne kadar yağmaladığımızı bir bir anlatmamdan dünyalar kadar memnun olup Sührâb Mehmed Paşa'nın kulluk arzı mektubunu verdim. Okuyunca ondanda çok hoşlanıp hakire yüz altın ve bir hil'at bağışlayıp yine hakiri ağaları zümresine kattılar. Oradan çadırımıza gelip istirahat ettik.

Hemen o an (---) eyaletiyle İsmail Paşa'yı (---) nehri üzere, Kral Köprüsü yanında beş on yerden İslâm ordusu ve balyemez topların geçmesi için köprüler yapmak için gönderdi. Ardından Sirem, Semendire, Pojaga, Ösek ve Segedin sancaklarının askerleri ve Budin serhatlerinden yine Segsar, Kopan, Peçoy, Mihaç, Sigetvar, Seğişvar ve Şimatorna sancaklarının reaya ve berâyâları arabalarıyla ve bu kadar bin cerahor reayalar pirleriyle gelip Berezense, Kopan ve Kanije dağlarından bir anda o kadar uzun ağaçları kesip adı geçen Kral Köprüsü yakınında bir gün bir gecede 10 adet büyük köprü yaptılar. Bu köprülerin her birinin üzerlerinden 10 adet Mahmudî filler geçse de çekinmesi ve korkusu olmaz köprüler oldu ki bu felekte benzerleri yoktur. Gerçi ağaçtandır, ama bir mertebe sağlam köprüler oldu ki her birinden ikişer araba yan yana geçer.

Köprüler tamam olunca hemen sadrazam 10 adet balyemez toplara bir fitilden ateş ettirip tüm yeniçerileri köprülerin karşı tarafına geçirtip köprü başlarında metrislere girdiler. O gece sabaha dek tüm asker (---) nehri üzerindeki yeni köprülerden ve Kral Köprüsü'nden İslâm ordusu karıncadan ve balarısından çok olup derya gibi İslâm askerleri bölük bölük geçmeye başladıklarında Rum gulgulesi ve Rum velvelesi ordusu karıncadan

çok olduğundan yerlere ve dokuz kat göklere dehşet ve mehâbet yayıldı. Ve tüm asker yine karşı tarafta ve çadırlarıyla konunca sadrazam tüm balyemez toplara yine bir fitilden ateşler ettirip yer ve gök yan yan, ban ban ses verdi.

Yine Kanije tarafından küt küt topların sesleri kesilmeden gelirdi, gece gündüz arası kesilmezdi. Zira Kanije Kalesi kâfire, kâfir de 7 kraldan Kanije'ye toplar vurulduğundan sabah akşam iki taraftan top sesleri kesilmezdi.

Allah'ın hikmeti Kanije tarafında olan karavullarımız bir şehbaz yiğidi tulum ile sadrazam huzuruna götürüp hemen o yiğit gazi,

"Eğer Kanije'ye bugün ve yarın yetişirsek hoş ve yoksa Kanije elden gitti. Bu tulum ile Kanije Gölü'nden yüzerek canımı ve başımı gazilerin ve Muhammedî dinin uğuruna koyup kâfir içinden huzuruna geldim. Feryadımı dinle canım vezir. Yedi kral üç kere yüz bin asker ile ve yedi koldan 70 pare balyemez ile kaleyi döverler, ama kalede askerimiz azdır ve zahiremiz yoktur, ama barut cebehanemiz gayet çoktur. Paşamız Yentür Hasan Paşa ve Kanije gazileri şu ana kadar 6.000 asker ile gece gündüz ceng edip küffarı Kanije Gölü'ne komadılar. Ölesi adlı varoşa ve Bereklik adlı mahalleye kâfiri uğratmadılar ve aşağı suya beraber topları da atmadılar. Gece gündüz bütün gayretleriyle çalışıp öyle candan savaşırlar ki Sultan Ahmed zamanı yine bu Kanije'ye Tiryaki Hasan Paşa yedi kral ile böyle ateşli savaş etmemiştir. Feryadımız zahire azlığıdır. Bir aydan beri yardım gelmeyip nice yüz gazilerimiz top güllesinden şehitlik şerbetinden içip cennete gittiler, yaralılarımız aç ve muhtaç oldular ve nice yüz adet insanımız açlıktan öldüler. Yine böyle iken tayin olunan yardımlar bir aydan beri gelmediler. Ve yine Kanije halkı bıkıp usanmayıp durmadan savaşırlar. Ama efendim, Kanijeli gazilerinin açlıktan canları gelmiştir. Yere gelesi kâfirler gördü ki bu Kanije Kalesi bir derya içinde fethi günden güne zorlaştı. Sonunda melun krallar hileye başvurup aldatma yoluna gidip bazı yalan mektuplar hazırlayıp zemberek oklarıyla Kanije Kalesi içine attı. Hasan Paşa kuluna mektupları getirdiler, ama içinde küffar nice saçma sözler yazmış. Sultanım huzurunda söyleyecek sözler değildir" deyince sadrazam bu feryada gelen söz ustası

yiğidin düzgün sözlerinden hoşlanıp "Söyle yiğit" dedi, o hazır cevap yiğit de,

"Vallahi devletli vezir, hilekâr keferenin yalan kâğıdında öyle *[178b]* yazmış ki 'Bre hey Türk sizin padişahınız attan tekerlenip ölmüş, veziriazamınız Edirne'ye gitmiş, vezirinizin de vadesi 70 güne dek yetmiş. Siz kimin için bu Kanije Kalesi'nde aç uyuz ve kan kuduz olup ceng edersiz. Hemen bir gün evvel aman ile kaleden çıkıp gidin. Yoksa İsvet Nikola sultanımız hakkı yarın bir gün bu Kanije'ye yürüyüş edip sizin hepinizi kadim dinimiz sahibi Hazret-i İsa ve Meryem Ana aşkına sizi kırmadan dipdiri kebap edip sağ kalanlarınıza kebaplarınız yedirirız' diye hile ile şeytanatlı kâğıtlarını gaziler bulup okuduklarında tümden yalan olup hile ile yazıldığına verdiler. Daha fazla savaşa asılıp devletli vezir her gün her gece kâfire göz açtırmayıp top, kumbara ve kurşunu lânet yağmuru gibi yağdırırlar, ama hemen devletli vezir derdimiz açlıktandır. İşte tüm kale ağalarının arz u mahzarları ve paşamızın feryatnâmeleri" deyip bu söz ustası yiğit arzları sadrazamın eline verdi. Yiğit vezir feryatnâmeyi okuyunca ne yazdığını görüp bir âh edip:

"Her zaman bu alçak dünyada kişinin isteğine uygun bir şeyi ber-karar olmaz" deyip bu şiiri okudu. Mısra:

Tecri'r-riyâhu leyse kemâ teştehi's-süfün.

deyip çok üzülüp gözbebeklerinden sicim gibi yaşlar aktı.

Zira Kanije'den gelen feryatnâmeler içinde tuzlanmış adam gözleri, kan ile yazılmış âh u enin sözleri vardı.

"Hâlâ 7 kral bizi kuşatıp,7 günde 7 koldan 7.000 top güllleleri vurup 700 adamımız şehit olup meskenleri Me'vâ cenneti olup kâfirden top güllesi yemekten başka yiyeceğimiz kalmadı. Bobofça, Berezense, Peçoy ve Varat kalelerini kâfir alalı ve Ösek Köprüsü'nü yakalı bize bir yardım, zahire ve maaş gelmeyip hâlimiz çok kötüdür. Aman devletli vezir *Allah ve Resulü aşkına* bize imdat yetiş" dediklerinde hemen sadrazam feryada gelen söz sahibi yiğide 500 altın verip tüm Kanije askerlerine bir teselli mektubu yazıp,

"İşte size imdat yetiştim" diye kâğıdı feryatnameyi getiren yiğide verip,

"Göreyim seni şehbazım. Düşmanın içinden Kanije Kalesi'ne nice girip yardım geliyor haberini götürürsün. Yürü Allah yardımcın ola" dedi. O an göç boruları çalınıp 50 pare balyemez ve 300 pare şahî toplar atılıp tüm İslâm ordusu Kral Köprüsü adlı mahalden,

1074 tarihinde Kanije Kalesi yardımına gidip küffarın taburunun bozulduğunu bildirir

Evvelâ Kral Köprüsü'nden hareket olup Budin Veziri İsmail Paşa Budin Eyaleti askeriyle ileri çarkacı tayin olundu. Eğre Veziri sağkola, Tımışvar Veziri solkola ve Haleb Eyaletiyle Gürcü Mehmed Paşa artçı tayin olundu. Diğer vezirler ve vekiller kanun üzere sağda ve solda iki kanat gibi kalabalık asker bölük bölük gitmede. Sadrazam Köprülüzâde Ahmed Paşa ise 12.000 silâhlı ve mükemmel kendi askeriyle gidip bizzat Hazret-i Risâlet-penâh'ın sancağını önü sıra yürüttü. Tüm balyemez toplar atılıp dağlar ve ormanlar inil inil inleyerek tüm İslâm askeri sıra sıra giderken Kanije'den toplar atılmaz oldu. "Ayâ bunun aslı ne ola? Ayâ Kanije'ye küffar baskın mı etti ola?" derken hemen onu gördük; daha önce feryatnâmeler ile gelen yiğit at boynuna düşüp sadrazama gelip,

"Müjde devletli vezir, küffar sizin derya gibi asker ile geldiğinizi duyup korkusundan ve ordunun gücüne karşı koyamayacağını bilip tüm çadırları, ağırlıkları, cebehaneleri, bu kadar balyemez topları, hesapsız malları ve hazineleri 7 kral bırakıp şimdi Keckivar adlı Yenikale altına kaçtılar. Hâlâ taburları içinde nice bin kâfir askerleri arabalarını yükletmede ve bizim Kanije gazileriyle çata pat ceng etmededirler. Hemen devletli vezir kâfirin ardı sıra Tatar Han askeri ve salt atlı olan gaziler dahi gitsinler" deyince göz açıp kapayıncaya karar Tatar Hanzâde Ahmed Giray Sultan 40.000 çatal atlı yel gibi hızlı düşman avlayan Tatar ile at sürüp şimşek gibi kâfirin ardınca gitmede. Hemen sadrazam tüm yüklükleri ardcıya bıraktı. Onlar da salt asker ile güneye doğru at sürüp 3 saatte,

Kanije Kalesi'ni kurtarılması ve yok edilen kâfir taburunun şekli ve özelliği

Sadrazam, Kanije Kalesi Gölü'nün kıyısında kâfirin büyük taburu içine girip bir çadırcıkta konup bu tabur içinde kâfirden

kalan tüm cebehane, yüklük ve hazine Defterdar Paşa ve cebecibaşı güvenilir adamları defterleriyle teslim alındı. İslâm askerinden *[179a]* 40.000 adet *benim, başkası değil* diyen gazi kâfiri kovmaya memur olup yola çıktılar. Bu anda Kanije gazileri kâfirlerin kaçtıklarını görünce ölüsü dirisine binip kaleden dışarı çıkıp tabur içinde kalan küffardan ve dağlarda yetiştikleri yerlerde kırılandan 3.000 kelle ve 2.040 adet kâfirleri bağlayarak vezirin huzuruna getirdiler.

Hatta Kız Kral'ın vezirini, Zirinoğlu'nun amcasını, Danimarka kralı oğlunu, kısacası 70 adet kaptan, haçlı peyker ve tablhane sahiplerini elleri kafasına bağlı zincir ile sadrazama getirdiler. O yiğit vezirin merhameti deniz dalgası gibi coşup Kanije Kalesi'nin yardımına Hazret-i Hızır gibi yetişip kâfirden kurtardıktan başka tüm Kanije gazilerinin gönüllerini alarak,

"Gazanız kutlu olsun, padişahın ekmeği size helâl olsun" deyip önce Kanije Paşası Yentür Hasan Paşa'ya bir samur hil'at-i fâhire ile bir kat nadir elbise giydirip başına bir çelenk taktı. Ama Allah bilir ya, Kanije paşasını hiç kimse bilemedi. Bu kadar zamandan beri üstü başı palas palas, yüzü gözü siyah barut isinden kapkara idi.

Ardından kadıya, tüm ağalara, bütün iş erlerine, 24 adet bölük ağalarına, dizdara, kapukulu yeniçeri ağasına, odabaşılara, yeniçeri çorbacılarına kısacası bu Kanije'de bu sıkıntıları çekip kuşatılmış olan kimselerden işbaşında olan 311 adet insana padişah hil'atleri verildi, herkese çelengler takılıp 20 kese de bahşiş dağıtılınca bütün gaziler,

"Devletli vezir, sen safâ geldin ve Hızır gibi yetiştin. Bizim bu kalede olan çoluk çocuklarımız bile canla başla bize yardım edip ehillerimiz bile bizimle ceng ettiler. 300'den fazla kadınlarımız ve kızlarımız şehide oldu. Hâlâ nice yüzü top ve kumbara serpintisinden yaralıdırlar. Onlara da ihsan eyle" diye rica ettiklerinde ricaları kabul olup o Hâtem-i Tay kerem sahibi, himmet ehli 10 kese de Kanije'nin kadınlarına ihsan etti. O an tüm yakın sancaklara ve kazalara 100 tane iş bilir ağalar emirlerle gönderilip Kanije'ye alelacele zahire getirmeye gittiler. sadrazam Kanije Kalesi'ni gezmeye gidip viran hâlde görünce,

"Bu kale Hazret-i Ebubekir'in himayesindedir. Bu kalenin ölümü ve korkulacak yeri bu Topraklık varoşundan imiş. Göre kâfir bu mahalden kaleye hile ve şeytanlıklar ile gelip yaklaşmış. Bu mahalle dahi tabyalar yapıp belki Kanije de sağlam ve dayanıklı" diye Kanije Kalesi'nin tamirine 3 adet vezir, 7 adet sancakbeyleri ve 20 adet kazadan 20.000 adet seçkin reaya ve berâyâlar pirleri ile gelip kaleyi tamire başlayıp Kanije Gölü'nü temizlemeye koyuldular.

Yine o gün kaçan küffarı Tatar Hanzâde kova kova tâ Yenikale'ye kadar kâfirleri kıra kıra gitti, esenlikle Kanije altına 7.000 kelle, 6.000 esir ve 600 araba yükü ganimet malıyla geldi ve Hanzâde padişah hil'atiyle şereflendi. Getirdikleri 6.000 esirden kaptanları ve goroflarından 1.000 adet kâfirleri "Padişah tutsağıdır" diye alındı. Diğer kâfirler ile tüm ganimet malları arabalarıyla Tatarlara bağışlandı. Daha önce Kanijelinin getirdiği esirleri tüm bu Tatar esirleriyle Tımışvar veziri Sigetvar Kalesi'ne götürüp oradan eyaleti askeriyle Tımışvar'a gitmeye memur oldu. Eğre Paşası Mehmed Paşa da serhat sonu olduğundan o da Eğre Kalesi'ne yollandı. Ertesi gün,

1074 senesi (---) ayında sadrazam Yenikale seferine gittiler

Hakir İbrahim Kethüda efendimizden izin alıp Kanije'de Yentür Hasan Paşa ile kaldım ve tüm Kanije ayanı ile dostluklar kurup Kanije'yi gezip dolaşmaya başladım. Evvelâ,

Kanije'nin yok edilen taburunun büyüklüğü ve şekli

Kalesi gölünün açığında, doğu tarafında, yani Berezense Kalesi tarafında Kanije Gölü'nün kenarında cehennemlik kâfirler Kanije Kalesi'ni kuşatıp zayıflatmak için büyük bir tabur yapmış ki insanın yapacağı şey değildir.

Serhatli dilinde tabur ona derler ki; yâ bir sahrada veya bir göl ve nehir kenarında bir iki kere yüz bin kâfir topraktan kale yapıp ve çok derin hendekler kazıp içine sığınırlar, işte o yere tabur derler. Nice bin taburlar gördüm, ama bunculayın sarp ve dayanıklı tabur görmedim. Hendeğin toprağını iç yüze dağlar gibi yığıp topraklar üzere kat kat metrisler kazıp 4 tarafında yine topraktan 9 yerde büyük tabyalar yapıp her tabyada 10'ar adet balyemez toplar koyup 3 yerde şaranpavlı kapılar yapmışlar ve hendekler içinde nice bin hile ve şeytanlıklar ile paçarız

çark-ı felekler etmişler. Kapıları *[179b]* önlerinde ve hendeklerin kenarlarında olan tuzakların sayısını ancak Tanrı bilir.

Derin küçük küçük kuyular ve derin derin çukurlar kazmışlar ki savaş sırasında Türk askeri tabura yürüyüş ederse kuyulara ve çukurlara düşsünler diye düzen kurmuşlar. Ve yığılan toprakların ardına nice bin arabalar ve nice kere yüz bin dallı budaklı uzun ağaçları dizip paçarız etmişler. Bu taburun ortasında bir kat küçük tabur daha kazıp sanki iç kale edip tüm hazine ve erzakı buraya koymuşlar.

Kanije Gölü kenarında 200 pare kayık ve çırnıktan fazla gemiler var idi, bunlar ile Kanije'ye yürüyüş edip asker döve, ama melun kâfirler var kuvveti pazuya getirip Kanije Gölü'nü birkaç yerinden birer ok menzili ayne topu doldurmuş. Gerçekten de sadrazam varmasa ihtimal idi ki birkaç günden Kanije Kalesi'ne bir zarar gele idi. Allah korudu.

Bir tabur da Kanije Kalesi'nin batı tarafında Topraklık adlı varoşunda bir kat bir tabur içinde Kız Kral, Danimarka Kralı ve Donkarkız Kralı bu taburdan Kanije'yi döverlerdi. Ancak bu tabur küçüktür, Zirinoğlu, Began, Nadaj ve Kettanoğulları'nın taburları ise gayet büyüktür. Hatta hakir bu taburu at ile iki saatte güçlükle dolaşıp seyrettim.

Bu taburda küffar sağlı sollu durup korkusuzca Kanije'yi döverken sadrazamın toplar ata ata geldiğini işitip canı başı korkusuna düşüp durmaları kaçmaya dönüp bu tabur içinde o kadar ganimet malı ve cebehane bırakmış ki hesabını Allah bilir.

Hatta biz de o gün 19 adet balyemez top, 20 adet kolumburna top ve 40 adet şahi toplar bırakıp diğer şahileri at arabalarıyla götürmüş. Onların da çoğunu Tatar askeri bıraktırmış. 40.000 top güllesi, 300 araba siyah barut, 6.000 adet kumbara ve kalan diğer cebehanelerin miktarını Allah bilir. Tüm bu cebehane mühimmatları, diğer hazineleri ve tabur çevresinde olan keresteleri tamamen Kanije Kalesi'ne taşıyıp korumaya aldılar. Yentür Hasan Paşa'nın görüşüyle küffar taburuna tümü İslâm ordusu ve bu kadar reaya berâyâ üşüşüp 3 gün 3 gecede taburun hendeklerini eskisi gibi doldurup bir derin çukurdan ad san kalmadı.

İslâm Seddi, sağlam hisar, dayanıklı sur, Kanije Kalesi'nin özelliklerini bildirir

Latin, Hırvat, Sırp, Voynık, Bulgar ve Boşnak dillerinde (---) (---) (---) demektir, ama Freng dilinde Köpek Kalesi demektir. Eski zamanda bir fakir domuz çobanı bu Kanije Gölü içinde bir kulübe yapıp yüzlerce domuz ve köpekleriyle buraya yerleşir. Domuzlar Kanije Gölü'nün eğir köklerin yemekten semiz olur. Bu domuz çobanı 200 sene yaşayıp yüz binlerce domuz satarak milyonlarca mala sahip olur ve soyundan gelenler çoğalır. İşte bu Kanije Kalesi'ni ilk defa tabya gibi o koca domuz ve köpek çobanı yapmakla Kanije, yani Köpek hane adıyla isimlenmiş güzel bir hisar olur.

Sonra suyu ve havasının hoşluğundan ve eğir kökünden dolayı meşhur olur. Ungurus banları da yapılar ilave ederek bir sağlam set, güzel kale olur.

Daha sonra 1009 tarihinde Sultan III. Mehmed Han zamanında Gazi İbrahim Paşa Zirinoğlu elinden aman ile feth etmiştir.

Fethinin sebebi: Uzun Mehmed Paşa Rumeli veziri ve Tiryaki Hasan Paşa Budin veziri idi. Daha önce kalenin metrislerine yardıma gelen Fransa kralı askeriyle tüm Kanije gazileri metrise girip kaleyi döverken Allah'ın işi Kanije'nin iç kalesindeki baruta ateş isabet eder, kalenin tüm duvarlarını ve nice bin cengâver keferelerini havaya uçurur. Kalenin hâli perişan olunca Sadrazam İbrahim Paşa da derya gibi asker ile kale altındaki küffarın taburuna göz açtırmayıp aç kurt koyuna girer gibi girip 7 gün 8 gece tabur cengi olur. Sonunda küffarın taburunda kırıla kırıla askeri az kalıp bir gece Mekemorya taraflarına kaçarlar.

Ertesi gün kale içinde kuşatılmış olan kâfirler görseler ki kendilerine gelen tabur yardımından bir can kefere kalmamış. Hemen kâfirin canları başlarına sıçrayıp başka yardım gelmesinden ümit kesip Kanije'nin burçları ve bedenleri üzere beyaz bayraklar dikip "Aman ey Osmanoğlu askeri" derler. Asker tarafından Peçoylu Koca Sinan Çavuş Osmanoğlu amanı ile kaleye rehin varıp onlar da kalenin anahtarlarıyla *[180a]* Serdar İbrahim Paşa'ya gelirler. Tüm kâfirler aman ile çıplak olarak kaleden çıkıp Dırava Nehri karşısındaki Mekemorya Kalesi, Ligrad

Kalesi ve Çakatorna Kalesi yine yıkılıp İslâm askeri bile Morava Nehri'ne kadar götürdüler.

Ardından Kanije paşalığını Alacaatlı Hasan Paşa'ya verdiler, tüm mühimmat ve levazımatlarını gördüler. 40 günde gereği gibi tamir edip içine 20.000 muhafazacı askeri zahireleriyle koyup gittiler. Bu mübarek senede Berezense Kalesi'ni yeniden İbrahim Paşa yaptı, diye Kanije ihtiyarları anlattılar.

Sonra Budin şairleri Kanije Kalesi'nin fethine nice çeşit tarihler demişlerdir.

Kanije Kalesi tarihi:

Kanije Kalesi'n aldı serdâr. *Sene 1009.*

Tabur bozgununun tarihi:

Feth olup kale bozuldu tabur. *Sene 1009*

(---) (---) (---) (---) (---) (---)

Nice türden sanatlı tarihler dahi vardır, ama bu kadar ile yetindik.

Sonra III. Mehmed Han zamanında yazılıp başka eyalet olmaya uygun bir vilâyet feth olmak ile Budin ve Bosna sancaklarından birkaç sancak katıp eyalet yazıldı. Tamamı 7 adet sancaktır.

Evvelâ Yakova Sancağı, Pojaga Sancağı ve Şikloş Sancağı, ama voyvoda zabt eder; Peçoy Sancağı, Sigetvar Sancağı, Kopan Sancağı ve Kapoşvar Sancağı, hâlâ voyvoda zabt eder; Keminvar Sancağı, hâlâ kâfir zabt eder. Egirsek Sancağı kâfir zabt eder, 2 sancağı kâfir elinde kaldı, 3 sancağını kaymakamlar zabt eder.

Paşasının 600.890 akçe hâssı vardır. Tüm zeamet erbabı 12 ve timarı 533 neferdir. Kanun üzere cebelüleriyle ve paşasının askeriyle 5.000 asker olur. Ancak savaş sırasında eyaleti askeriyle ve toplam 24 ağalık kale neferatları ile tamamı 16.060 adet asker olur. Her sene eyaleti sancakları ve Sirem, Semendire, Alacahisar ve Vuçitrin sancaklarının bu Kanije Kalesi altında yedi ay muhafaza beklemesi kanundur.

Alaybeyi, çeribaşı ve yüzbaşısı var, timar defterdarı, defter kethüdası, defter emini, çavuşlar emini, çavuşlar katibi, mal defterdarı, muhasebeci, mukataacı, şehir emini, şehir kethüdası, harac emini, muhtesibi, bâcdârı, mükellef mimarbaşısı, kale dizdarı, 2.700 kale neferatları ve 24 adet tuğ sahibi ağalarından yerli

ağası, sağkol, solkol, hisar azebi, beşli hisar, martolos ağası, yerli topçu, cebeci ve kumbaracı ağaları vardır. 3 oda ile kapukulu yeniçeri ağası, topçu ve cebeci ağaları Âsitane tarafından 3-4 yılda bir yenilenip gelirler.

Şeriat tarafından hâkimleri şeyhülislâmı, nakibüleşrafı ve 300 akçe payesiyle kadısı vardır, ama eyaletinin tamamı 15 kaza yerdir, zira dört tarafı tamamen kâfiristandır.

Kanije Kalesi'nin şekli ve tarzını bildirir

Halk arasında bu Kanije'ye nice insanlar Kanlıca, Kanije, Kannice ve Kanicce derler, ama yaygın bozulmuşu kullanılmak ile padişah tarafından,

"Kanije Eyaleti'ne mutasarrıf vezirim filân paşa" diye Sührâb Mehmed Paşa'ya padişah emri böyle geldi idi. Defterhane'de de böyle kayıtlıdır.

Hatta (---) tarihinde Sührâb Mehmed Paşa Kanije valisi iken Kanije Kalesi içinden bir Nemrud ateşi çıkıp evlerinden, duvarlarının şarampav ve palankalarından asla ad san kalmayıp hemen çevresindeki dağlar gibi yığılmış toprakları ve suya beraber zeminde balyemez topları kaldı. Hemen Sührâb Mehmed Paşa bir anda eyaletinde olan sancaklara, kazalara, köy ve kasabalara emirler gönderip 3 gün 3 gecede 20.000 asker zahireleriyle gelip dört tarafına metrisler kazıp cenge hazır oldular. Budin Veziri İsmail Paşa'ya, Eğre Valisi Halil Paşa'ya ve Bosna Veziri Melek Ahmed Paşa'ya Kanije'nin yandığı feryatnâmelerini yazıp her diyara adamlar gitmede.

Kanije'nin kuşatılması musibetini bildirir

Bu Kanije Kalesi her taraftan beşer altışar konak kâfiristan içinde olmak ile hemen Kanije Kalesi'nin yandığını Zirinoğlu ve Beganoğlu görünce 3 günde 7 kral 100.000 asker ile gelip fırsatı ganimet bilip yanmış kaleye 7 koldan sarılıp dövmeye başlarlar. 10 gün 10 gece art arda kaleye 7.000 gülle vurup dağlar gibi yığılmış toprağın asla zerre kadar haberi olmayıp tüm gülleler topraklara saplanıp kalır. Hırvat ve Macar kâfirleri bu hâli görüp kaleye bir yolla zafer mümkün değil.

Kâfire günden güne derya gibi yardım gelince kalenin gölüne çalı çırpı ve pislikleri doldurmaya başlar. Allah yardımcı olup 11. günde Budin Veziri *[180b]* İsmail Paşa Budin, Eğre, Üs-

türgon, Ustolni-Belgrad ve Şimatorna sancaklarından ve Budin Eyaleti'nden 30.000 asker ile Kanije yakınına gelir. Eğre Paşası Halil Paşa'yı ileri çarkacı tayin eder. Gazilerin yer götürmez asker ile geldiğini kâfir duyunca hemen o an can başlarına düşüp tüm yüklükleri, cebehaneleri ve balyemez topları bırakıp Morava Nehri'ne doğru canları cehenneme, Mekemorya vilâyetlerine kaçtıklarını Kanije gazileri görüp hemen o saat göl üzerine köprüler kurup kâfirin ardı sıra düşüp giderler.

Artlarınca Eğre askeri, dahi artları sıra Budin askeri gider. 3 gün 3 gece vilâyetlerindeki kalelerden Keminvar Kalesi, Eğrevar, Egirsek, Komar, Mezere, Yeleşke adlı kalelere kadar kâfirleri kova kıra ellerini vilâyetlerini yaka yıka bu kadar ganimet malı ve bu kadar cebehane bıraktırıp 3.000 kelle ve 5.000 esir ile Kanije altına gelip şenlikler ederler. O kutlu senede Kanije Kalesi'ni kâfirden böyle yardım ile kurtarıp Koca Sührâb Mehmed Paşa ve Budin Veziri İsmail Paşa 70-80.000 asker ile ve 40-50.000 reaya ve berâyâlar ile 6 ayda İskender Seddi bir kale yapmışlar ve savaş düşüncesiyle tabya ve dirsekler eklemişler ki evvelkinden bin kat fazla Yecuc Seddi olup imar olmuştur. Hâlâ divanhanesinin kapısı üzerinde bu kalenin tamir olunduğunun tarihidir:

Nâgehân cânib-i Hak'dan erişüp nâr-ı kazâ,
Kanije Kalesi'ni yakdı hemen ser tâ-pâ,
Kale itmâmına tarih yüz altmış beş ile denildi Hâmid,
Kanije Kalesi'ni yapdı Mehmed Paşa.

Sene 1071.

Bu kaleyi 7 kral nice kere dövüp hüsrana uğrayıp giderler. Bir kere de bir acayip kuşatıldığı, (---) tarihinde Sultan III. Mehmed Han vezirlerinden Tiryaki Hasan Paşa'nın kuşatılıp yine Kanije askeri kâfirleri kıra kıra kale kurtulduğu bir büyük tarihtir.

Kısacası bu kale Osmanoğlu eline gireli sekizinci keredir ki kuşatma çekmiştir. Yine kâfirler bozguna uğrayıp gitmişlerdir. Zira bir batak deryası ve çok derin gölü içinde bu kale sanki başsız 4 ayaklarını açmış su üzere yapılmış kurbağa hayvanı gibi derya yüzünde yatar. O şekilli bir kaledir ki 4 ayakları 4 köşesinde eğri büğrü tabyalarıdır. Bir düşman bu Kanije Kalesi'nin toplarının çalışmasını engelleyemez, zira gayet korunmalı topları vardır.

Bu Kanije batağının her tarafı ikişer konak yer bataklık ve bereklik göldür. Dışarısı ağaçlık, çalılık ve ormanlı sahralardır. Ancak kalenin doğu tarafında Berezense Kalesi ve Kral Köprüsü tarafları açık sahralar olup o tarafta Kanije'nin bağları, bahçeleri ve koruları vardır. Bu tarafta göl kenarından kaleye kurşun ve top yetişir, ama arada çok derin deniz gibi gölü vardır.

Bu taraftan kaleye tam 300 germe adım ağaç sağlam köprüsü vardır. Ve 3 yerden kesme köprüleri var, her gece bekçiler bu 3 adet ağaç köprüleri makara ile kaldırıp dayarlar ve her gece yine köprüyü bekçiler pür-silâh olup beklerler.

Bu kale bir göl içinde kıbleden kuzey tarafa dört köşeden uzunlamasına bulunup fırdolayı büyüklüğü 1.800 germe adımdır. Bir Kahkaha Kalesi İslâm serhattidir ki bu hakir işitmeyip duvarı üzere levendâne adımlayıp hesap olunmuştur. Ama hendeği yoktur, zira çevresini bataklık gölü kuşatıp bu kale hemen bir adadır.

Ve duvarı da kırkar ve ellişer ayak enli rıhtım ve dolma çim sağlam duvardır. Bu duvarın iki tarafı, dışı ve içi adam gövdesi kalınlığında meşe ve pelit ağaçlarıdır. Her birinin boyları 15'er mimar arşınıdır. Bu kalın ve uzun ağaçları birbirlerine sanat ile yapı ustaları bağlayıp içini kirpi gibi rıhtım dolma çim etmişler ki nice kere yüz bin top vursan gülleler ağaç direklerden içeri girip Elburz Dağı gibi yığılı toprağa saplanıp kalır.

Bu kale duvarı üzerinde yer yer şehir ayanlarının bahçecikleri var. Ve yine duvar üzerinde bu kale kuşatıldığında şehit olanların mezarları var. Bu mezarlarda yeşil tahtadan şehitlik işareti bayrakları var. Yani bu kadar enli, geniş ve sağlam kale duvarıdır ki bir diyarda asla böyle sağlam kale yoktur.

Bu sur önünde kaleye siper olsun için su kenarında bir kat daha yine kalın direkler üzere çit örülüp üzerine beyaz horasani kireç sıvanmıştır. Yalın kat dolmasız palanka duvardır ki kale beyaz kuğu gibi durur. Bu siper duvarının ardı ana duvarına kadar iki araba yan yana yürür geniş yoldur. Savaş sırasında bu duvar ardında gaziler siperlenip ve metrisler kazıp ceng edecek mazgal delikleri ve top kapağı yerleri her tarafta vardır. *[181a]* Ve dahi büyük kale duvarının iç yüzünde şehrin tüm ev-

leri kaleden 5'er arşın alarka yapılıp asla kaleye bitişik evler yoktur ve yasak olup duvar dibi anayoldur.

Bu kalenin 4 köşesinde Dört Dost aşkına 4 adet büyük tabyaları var ki kaleden taşra birer burun gibi göl içine yüzer arşın çıkmıştır. Her biri birer Mardin ve Van kalelerine denk tabyalardır. Her birinde her yöne bakar ikişer kat su hizasında şayka toplar vardır. Bunların üstünde kat kat balyemez ve kâfire aman ve zaman vermez kırkar ellişer adet altın gibi parlak, kırmızı keçeler ile örtülü ve üzerleri tahta damlı toplar var ki her biri birer kale değer.

Bu topların eşlerini Akdeniz'de Rodos Kalesi'nde görmüşüm. Her topun olmazsa olmazından olan mühimmat ve levazımatları, gülleleri, paçavra ve keçeleri, mastarları ve lombarları tamamen hazırdır. Bundan başka hepsi ağızlı olup fitilleri ve topçuları gece gündüz toplarının yanlarında yatarlar.

Bu kale 8 kere muhasara çekip bu büyük topları küffara atmaya asla tenezzül etmemişlerdir. Zira bu topları düşman bir şekilde battal edemez. Tiryaki Hasan Paşa bu kale toplarını ve siperlerini bu tertip üzere öyle garip ve acayip tarzda yapmış ki hiçbir kalede bu tertip yoktur. Ve 8 kere kâfir bu kaleyi kuşatıp hüsrana uğrayarak eli boş gittiklerinde bu kale altında bıraktığı toplar tamamen bu kalede kalmıştır. O yüzden bu büyük kalenin topları kirpi gibi kat kat durup her biri bir yedi başlı ejder gibi arabaları ve kızak kundakları üzerinde durur.

Bu kale duvarı üzerinde 300 yerde karakol hane odaları var ki her birinde mazgal delikleri olup gece gündüz gözcüleri "Allah yektir yek" deyip gülbâng-ı Muhammed çekerek her biri karakol hanelerinde gölden çeşit çeşit balık avlarlar.

Ve iki kapısı var, ikisi de ikişer kat sağlam ve dayanıklı demir kapılardır. Ve şeddadi kârgir yapı kemerli sarp yapı kapılardır. Bu ikişer kat kapının aralarındaki duvarlarda o kadar silâh âletleri, katlavî, tuğulka, ağaç harbe, teber (balta), ok, yay, kılıç ve tüfeng cinsi pâk silâhlar var ki anlatılmaz.

Bu kapı araları bütün Kanije halkının toplantı ve oturma yerleridir ki Temmuz ayında oturan adam hayat bulur. Bir çeşit nesim rüzgârı eser ki her nefeste adam rahat olur. Ama Seget Kapısı, doğu tarafta Sigetvar tarafına baktığından Seget Kapısı

derler, bu kapıdan içeri batı tarafa Beç Kapısı'na kadar 200 germe adımdır. Zira bu kale aksi göl üzere yatar kurbağa gibi beli ince olduğundan bir kapıdan bir kapıya kadar 200 adımdır ve büyük bir caddedir. Ve caddenin iki tarafında 150 adet dükkân vardır, bedesteni yoktur ancak tüm zanaat ehli mevcuttur.

Paşa Sarayı: Bu adı geçen çarşıda paşalara mahsus kat kat baştan başa ağaç yapı bir güzel hanedir, ama gayet ihtişamlıdır. Divanhanesi, 70-80 adet adamların ve hizmetçilerin haneleri, pek çok cihannümâ köşkleri var. Sührâb Mehmed Paşa Köşkü derler, ama aslında bu saray yandıktan sonra tamamı Sührâb Mehmed Paşa yapısıdır.

Bu saraya bitişik Sultan III. Mehmed Han'ın kârgir minareli camii yeni yapı bir süslü ve hoş camidir. Bu camie bitişik Sührâb Mehmed Paşa'nın bir hoş hamamı var, ama küçüktür. Batak yerde olduğundan büyük hamam inşa olunsa temel tutmaz.

Tamamı bu kale içinde üç yerde kârgir yapılı kubbelerde siyah barut hazineleri vardır. Biri çarşı zindan kubbesi yanındadır, birisi Kanlı Kule dibindedir, biri de mahalle içindedir. Kireçhane adlı zindan, Şehirli Zindanı, hamam, kalenin iki kapısının kemerleri ve Hunkâr Camii minaresi kârgir yapılardır.

Bunlardan başka bu şehir içinde kârgir yapı yoktur. Tamamı kat kat ağaç yapılardır.

Ve 3 adet cami vardır. Biri saraya bitişik Hunkâr Camii, biri Fatih İbrahim Paşa Camii ve Beç Kapısı'nın iç yüzünde Ese Ağa derler, ama İsa Ağa Camii diye bir çep hattıyla tarihi var, ama yazmadım.

İkinci kapısı Beç Kapısı da iki kat kârgir yapı demir kapılardır. Bunun da aralığında türlü türlü silâhlar ve nice ibretlik eşyalar asılı olup bunda da bekçileri gece gündüz mevcutlardır. Bu kapının kapısının üzerinde ağaçtan minare gibi bir saat kulesi var.

Tamamı 6 mahalledir ve hepsi tam 1.000 adet kat kat, ikişer, üçer ve dörder kat baştan başa ağaç yapı ve tümü şindire tahta örtülü evlerdir. Bunlardan bakımlı *[181b]* ve süslü, genişçe Kurşuncuoğlu Evi, Vaizzâde Hanesi, Ömer Ağa Hanesi, Kapukulu Ağası Evi, bunlar şahnişinli, selâmlıklı evlerdir, ama avluları yoktur. Aşağı katı ahır, yukarısı hizmetçilerin kaldığı yer, bir

üstü selâmlık, dördüncü veya üçüncü katları haremleridir. Kale küçük olduğundan ve insanlar hıncahınç çok olduğundan evleri daracıktır. Ve hepsi kazıklar üzere yapılmıştır.

Bütün caddeleri tahta döşelidir, zira bu şehrin altı batak cumbuldur. Ve tüm top gülleleri ve artık kalan topları sokaklarda tahta kaldırımlar üzerine duvar diplerine koymuşlardır, zira bir yerde gülleler ve toplar dursa ağırlığından batar gider. O yüzden topları ve gülleleri sokaklara döşemişler.

Olancası 3 adet mahalle mescidi var, 1 adet medresesi var, 4 adet sıbyan mektebi var, 2 adet fukara tekkesi var, 2 adet tüccar hanı var, bütün değerli kumaşlar ve nadir elbiseler bol bol bulunur.

..... (2 satır boş).....

Kanije Kalesi'nin Topraklık varoşunu bildirir

Evvelâ Kanije Kalesi'nin Beç Kapısı'ndan çıkıp batı tarafa göl üzerinde ağaç köprü ki, kazıklar üzerine yapılmış 250 adım uzun köprünün üzerinde 3 yerde yine kapılar var ve yine her kapılar önünde birer zemberekli köprüleri var. Her gece bu köprüleri makaralar ile kaldırıp kapıya siper ederler. Tüm bekçileri yine pür-silâh olup her gece köprüyü koruyup kuş geçirmezler. Bu köprüyü geçip Topraklık Varoşu'na varılır, başka yerden varılmak imkânsızdır.

Bu Topraklık varoşu da anılan göl içinde başka bir geniş adada başka bir sağlam palanka büyük varoştur ki kalesinin eşkâli sanki bir kurulmuş yay gibidir. Ancak Kanije'den tarafa meselâ yay çilesi olacak yerinde kale duvarı yoktur. Hemen Kanije'ye bakar göl kenarında evlerdir. Onun için bu tarafta kale duvarı yoktur ki *Allah saklasın* kâfir geldiğinde her zaman bu Topraklık Kalesi'ni almaya çalışır. Eğer o tarafta kale duvarı olsa o yay çilesi dediğimiz yerin duvarı artlarına kâfir siperlenip Kanije Kalesi'ni döve döve berbat etmesin, diye bu Topraklık Kalesi'nin Kanije'ye karşı hisar duvarı yoktur. Her ne zaman küffar gelse 7 kral önce Kanije'ye bu mahalden pek sarılır, *Allah korusun.*

Bu varoşu yaya benzettiğimiz batı tarafında ancak Beç Kapısı var, iki kat sağlam demir kapılardır ki sanki yayın kabza yerinde sarp kapılardır. Bu kapıdan batı tarafa yine gölü üzerinde 3 büyük köprü ile 500 adım batak ve çataklı yerleri geçtikten

sonra çayırlı, çimenli ve orman korulu karaya çıkar, ama kâfirin mahalleleridir ki kâfir kalelerinin horozları duyulur.

Kanije'ye giden bu mahalle ota otluğa ve oduna çıktıklarında bin atlı bin adam pür-silâh olup çıkarlar. Nice kere baş alır ve nice kere baş verirler, ama bu taraflarda arabalar ve atlar gidemeyip cumbul batakta batarlar. Kısacası, gerçi bir ormanlı ve çayırlı yerlerdir, ama cumbul batak denizidir.

Bu Topraklık varoşu uzunlamasına olup kıbleden batı tarafa kurulmuş yay gibi yatar bir sağlam kaledir ki uzunluğu tam 500 germe adımdır ve genişliği ise 150 germe adımdır.

Yay gibidir dediğimizin yayı başlarında, bu kalenin iki başında birer tane Kahkaha Seddi gibi büyük tabyaları var, sanki her biri birer İskender Seddi'dir ki içlerinde yetmişer seksener adet balyemez topları, başka şayka, kolumburna ve şahi topları vardır. Her bir tabyada biner adet adamlar gece gündüz gözcülük edip dururlar. Büyük Kanije Kalesi'nin tabyaları da bu varoş tabyalarına dönük olup birbirlerini koruturlar.

Ancak arada büyük bir göl var ve yay kabzası dediğimiz yerde bir büyük tabya Beç Kapısı'ndan ileri göğüs verip meydana çıkıp Nemrud Seddi gibi hazır durur. Meselâ yay başlarında olan büyük tabyaları da bu kabza yerindeki orta tabya onları da korutur.

Bu orta *[182a]* tabya hemen göl içinde meselâ bir büyük kaplumbağa gibi durur bir büyük tabyadır ki savaş sırasında burada 2.000 adam savaşır, 80 adet büyük topları Beç tarafı yollarına bakar. Beç Kapısı da bu tabyanın bir bucağındadır. Ama bu tabya meselâ yay başında olan tabyalardan büyük, sağlam ve dayanıklı tabyadır ki o 2 adet tabyaları bu orta tabya makas gibi korutur. Koruyucu askerleri ve balyemez topları gayet çoktur, zira Kanije Kalesi'nin canı Topraklık varoşudur, onun da ruhu bu orta tabyadır.

Bu Topraklık varoşunun Beç tarafında olan taraflarında duvarları yine dolma çim ve rıhtım Demavend Dağı gibi toprak yığılı dağlardır. İçinde ve dışında yine kırkar melikî arşın uzun ağaçlar ile yapılmış sağlam palankadır ki duvar üzerinde atlılar cirit oynasalar mümkündür.

Her tarafındaki dirseklerde ve mazgallarda kirpi gibi tüm

topları hazırdır. Bunun duvarı üzerinde de 80 yerde karakol hane odaları var ve kale dışında bunun da göl kenarında bir yalın kat çit palanka duvarı var, ardı geniş yol olup suya beraber mazgal deliklerinde gaziler savaş sırasında metrise girerler. Kireç ile sıvalı yalın kat beyaz kuğu gibi durur bir duvardır. Bu Kanije Kalesi'nin böyle mamur olmasına sebep, 12.000 adet reaya ve berâyâlar bu kaleyi tamir edip bakmak karşılığında bütün vergilerden muaf tutulmuşlardır.

Bu Kanije Sührâb Mehmed Paşa zamanında yanınca bu Topraklık varoşu yanmayıp kurtulmuştur. Hâlâ kat kat mamur kaledir. Bu 1074 tarihinde 7 kral bu kale üzerine gelip tam 40 gün 40 gece bu kaleyi dövüp nice kere yüz bin top güllesi ve nice bin kazan kumbarası atıp bu topraklığı harap edip ve bataklığı hayli doldurup bu varoşu almak üzere iken Köprülüzâde Veziriazam Fâzıl Ahmed Paşa Hızır gibi yetişip Kanije Kalesi'ni kâfir elinden kurtardı. Bu Topraklık Kalesi'ni sadrazam himmetiyle öyle mamur ettiler ki evvelkiden bin kat fazla sağlam oldu. Kanije Kalesi'nin ölümünün bu varoştan olacağını bilip tüm duvar kazıklarını yenileyip duvarının genişliği otuzar ayak rıhtım duvar oldu, ama iç Kanije Kalesi duvarından alçak ve sağlam oldu. Zira kuşatma sırasında bu varoşun duvarını küffar döverken, Kanije iç kalesinden de bu kaleyi döven küffarı dövmek için bu varoşun duvarını 20 arşın kadar alçak ettiler. Ama gerçekten de çok iyi güzel tedbir ettiler. Eğer bu varoşun duvarları iç kale duvarı gibi yüksek olsa iç kalenin toplarının bu varoşa yararı olmazdı.

Bu Topraklık varoşunun iki başlarından 150'şer adım dahi göl içine sadrazam daha fazla uzatıp iki başında iki adet Van Kalesi gibi tabyalar ettirdi ki sanki her biri Elburz Dağı Seddi'ne denk oldu. 7 kralın bırakıp gittiği cebehaneleri ve 77 adet balyemez topları tamamen bu iki adet vezir tabyalarına koyup semender gibi bu toprak tabya ateş içinde kaldı. Her birine 300'er kul daha konulup 600 adet neferlerinin aylıkları Ösek Panayırı pazarından tayin olundu. Her cuma bu iki tabyalar üzeri filandıra, sancak ve bayraklar ile süslenmek ferman olunup henüz bu Topraklık varoşu İskender Seddi olup Kanije Kalesi sanki taze can buldu.

Topraklık Kalesi varoşunun imareti

Tamamı 5 mahalle ve cümle kat kat 500 adet muaf ve müsellem kefere ve Müslüman haneleridir. Bunlar da baştan başa kazıklar üzere yapılmış ikişer üçer kat tamamı tahta ve ağaç yapı, hepsi şindire tahta örtülü şahnişinli ve divanlı evlerdir, ama hoş yapılı güzel haneleri göl kenarında Kanije'ye bakan hoş evlerdir.

3 adet camileri var ve cümle 3 mescidi var, ama bunlardan Ayazma Mescidi kalabalık cemaate sahiptir. Ve 1 medrese, 1 tekke, 2 mektep, 2 han ve 80 adet dükkân var, hamam, bedesten ve başka imaretten bir şey yoktur. Bu varoş da bataklıkta olmak ile tüm sokakları tahta döşelidir.

Bu varoş ile Kanije Kalesi arasındaki gölün batağında kazıklar üzerinde köprübaşında göl kenarında bir mesiregâh kahvehanesi var ve 2 adet at değirmenleri var, gece gündüz has un öğütür, seyirlik değirmenlerdir. Ve 2 adet âbıhayat sulu kuyuları var.

Bu Kanije'nin Seget Kapısı'ndan taşra köprübaşında *[182b]* âriflerin toplantı yeri bir lonca köşkü var, tamamen ağaçtandır, ama göl üzerinde olduğundan mesiregâh köşktür. Bu köşkten köprü ile doğu tarafa gidip,

Harap Bagdala varoşu

700 kadar bağlı, bahçeli ve çevresi hendekli, ama kalesiz varoş imiş. Kâfirler henüz yakıp bağ ve bahçelerinin bazısı kalmış. Kanijelinin şehrinde bir ağaçlı bahçe olmamak ile tüm cennet bağları, nice bin bahçeleri ve âbıhayat sulu kuyuları tüm bu tarafta olup Kanijelinin dinlenme ve gezinti yerleri tamamen burada idi. Bu sene Zirinoğlu, Beganoğlu ve Nadajoğlu Kanije Kalesi'ni döverken tüm bu semtten dövüp bağları ve bahçeleri tamamen yerle bir edip o mahsullü ağaçları tamamen kesip Kanije Gölü'nü doldurmaya çalışırlardı. Onun için bu varoş ve bağlar harap olmuştur. Ancak bu Berezense Kalesi tarafında Kanijelinin mezarlıkları kaldı. Kanije'nin topraklı ve verimli yerleri bu mahaldir, ama düşmandan ekin ekemezler. Zahireleri tamamen Başka ve Laşka vilâyetlerinden gelir, ama yine bolluk şehirdir, Cenâb-ı Hak Halil bereketi vermiştir.

..... (2 satır boş).....

Kanije Kalesi'nin şehrengizinin tamamlanması

Evvelâ suyu ve havası Temmuzda güzeldir, ama kışı çok sert olup gölü donup buz olunca kâfirden o zaman pek korkarlar. Zira kâfirler gece baskını edip buz üzere gelirler, *Allah'ın yardımı ile* yine hüsrana uğrayıp giderler. Zira bu kale Hazret-i Ali'nin himayesinde olduğunu nice bin salih kimseler rüyalarında görmüşlerdir. Ve o kışta Kanije'nin tüm büyük ve küçük, zengin ve yoksul bütün insanları kale çevresindeki buzları akşamdan önce kesip kaleyi fazlasıyla korurlar. Gayet cesur ve yiğit gazileri vardır. Her sabah elbette kâfire çeteye ve poturaya giderler. Kâfir de her zaman onlara gelip büyük savaşlar edip baş alıp baş verir ve bir baş kâfire varır gazileri vardır, ama çoğunluğu yayanlardır.

500 kadar atlıları vardır ve hâlâ 1.000 kadar ayağı bukağılı namlı esirleri var ki Kireçhane adlı zindanlarında mahpuslardır. Hatta Kız Kral'ın veziri ve Danimarka kralının oğlu mahpustur. Zira Kız Kral ve gayri krallar Topraklık tarafından döverlerken hemen Kanije gazilerinden 50 nefer can Kanije Gölü içine çıplak girip ağızlarına birer kamış alıp su içinde kamış ile soluk alıp karşı tarafa çıkıp Kız Kral'ın vezirin kapıp onu da bir kamış ile suya koyup beri Kanije'ye selâmete çıkarırlar.

Bir şekille anlatılmaz felek cellâdı gibi kağan arslan yiğitleri vardır. Hatta diğer serhatli gibi başlarına turna telleri ve şahin çelenkleri takmayı namus etmişlerdir. Zira her biri haddinden fazla kelle kesip küffar aktarıp dil almış gazilerdir. Hangi bir kâfirleri katlettikleri için başlarına çelenk sokalar. Onun için ayıp sayıp çelenksiz gezerler. Ancak Kanijeli idikleri başlarında taç kalpaklarından, kâfir esvabı gibi güderi deriden dolamalarından, kutmen adlı esvaplarından, meşin ve sahtiyanlı çakşırlarından, mahmuzlu kubadî pabuçlarından ve sünnetten kısacık esvaplarından bellidir ki bunlar Kanijelidir, derler. Zira başka serhat halkı böyle esvap giyemezler, bu kıyafetle onlar gezemezler ve başka serhatli bunları görse kâfir sanıp cenge başlarlar ve kaçıp giderler.

Halkı Boşnak olmakla Boşnakça, Sırp, Bulgar ve Latin dili bilirler, ama çok düzgün Macarca da bilirler ki Macar kavmi o kadar düzgün ve güzel Macarca konuşamazlar.

Oldukça garip dostu, yumuşak huylu ve sakin adamları var ki bir garip adam en fakirinin hanesinde bir sene konuk olsa, gönlünü hoş tutmaya çalışırlar. Sofrası meydanda ikram sahibi, yiğit ve muhterem gazileri vardır. Kadınları asla kapıdan dışarı çıkmazlar. Ancak vefat ettiklerinde *"O'nun ortağı yoktur"* (*Kur'ân*, En'am 163) ile mezarlığa çıkarlar. Kuşatma sırasında aralarında avratlar ayaklarına çizme giyip başlarını örtüp eski püskü esvap giyip savaşta yardım etmeleri ayıp değildir, bununla övünürler. Zira onların düşüncesince "Erkek arslan ola da, dişi arslan dahi arslan değil midir?" deyip Rabia-i Adeviye gibi kadınları da savaş günlerinde yardım ederler. Müneccimlere göre bu ***[183a]*** şehrin imareti tali akrep burcunda ve Merih su evinde bulunup tüm halkı cellat gibi kâfire aman vermeyip akrep gibi her kâfiri sokup su gibi elbette bir tarafa akan gazileri vardır. Koca erkekleri gayet yaşlı olup çocukları okuyup yazamazlar. Hepsi asmak, basmak, kesmek, tutmak ve vurup kapmaya çalışır yiğit oğlanları olur, yer yer mahbûbları da olur.

..... (1 satır boş).....

Beğenilenlerinden, otu, otluğu, odunu, çeşit çeşit balığı ve gölünde olan eğir kökü otu Azak Kalesi'nde ve Bolu Sancağı yanında Çağa Gölü'nde olmaz gayet yararlı eğir kökü otu olur. Ve cerrahları gayet övülür, zira her an savaşta ve çarpışmada yaralı ve berelileri çok olur.

..... (1,5 satır boş).....

Bu Kanije Kalesi'ni de bu yüzden seyredip Kayserili Murad Paşa gelince onlar ile 3.000 adam olup sadrazama doğru yola çıkıp Kanije'den güney tarafa düz dağlar ve ormanlar içinde 3 saat gidip veziriazam ordusunda yine İbrahim Kethüda'nın dairesinde konduk. Henüz İslâm ordusu Yenikale'nin metrisine girmeyip fethi sebeplerinin hazırlıklarını görürler idi.

Keckivar Kalesi, yani sağlam Yenikale'nin kuşatılmasını bildirir

Hırvat Macarı dilinde Keckivar'dır. Macarca "var" kaleye derler. Keckivar (---) (---) demektir, ama Rumeli dilinde Yenikale derler. Zira 1071 tarihinde yapıcısı Zirinoğlu olup yakın zamanda yapıldığından Yenikale derler. Hatta Sührâb Mehmed Paşa Kanije valisi iken Kanije yanıp Kanije'yi almak niyetinde olup

Morava Nehri'nin beri bizim Kanije toprağında Kanije'ye üç saat yakın bu kaleyi sulha aykırı yaptı. Nice kere Sührâb Mehmed Paşa "Bu kaleyi yıkın" diye uyardı, ancak asla yıkmayıp daha fazla sağlamlaştırdı ve kale içine 20.000 seçkin katana koyup İslâm ülkesini yağmaladı. Sonunda bu kale yüzünden bu sene 1074 Kanije Kalesi'ne sarılıp 40 gün 40 geceden sonra sadrazam Kanije Kalesi'ni kâfir elinden kurtardı. Kâfirler de kaçarak bu Yenikale'ye girdi. sadrazam da cehennemlik kâfirleri ardı sıra kovarak bu kaleye gelip kuşatmasının sebebi bu kalenin sulha aykırı yapıldığıdır.

Yenikale'nin tarzı ve şekli: Morava Nehri kenarında ormanlık bir burunda Kanije gibi ağaçtan bir yeni kale imiş, ama gerçekten de melun kâfir bir İskender Seddi inşa etmiş. Dolma duvarının enliliği ellişer ayak ve yüksekliği ellişer arşın dolma palanka duvardır. Kale ağaçlarının bazısı yerli ağaç olup yaprakları yla kale duvarından olmuş köklü yüksek ağaçlardır. Uzun müddet yok olmaz köklü ve yerli meşe ve pelit ağaçları aralarını toprak doldurup kale duvarı etmiş ve kara tarafına İskender Seddi gibi 7 adet çok büyük tabyalar etmiş ki her birinde kırkar ellişer adet balyemez topları, başka kolumburna ve şahîleri vardır. Ancak Morava Nehri tarafı kendilerinin olmak ile su kenarında kale duvarı yoktur. Bu tarafa 50 parça gemi üzerine bir büyük köprü yapıp karşı tarafta kendilerinin Ligradcık Kalesi'nden, Çakatorna Kalesi'nden ve Mekemorya vilâyetlerinden her gün nice bin küffar gelip köprüden geçip kaleye yardıma gelirlerdi. Her taraftan zahirelerini getirirlerdi.

Tüm tabyaları kirpi tüyü gibi balyemez topları döşenmiş ve pusu yerleri bezenmiş böyle bir tek parça kale, zerre kadar yaralanmamış demir benzeri yeni bir kaledir ki hendeği Dırava Nehri ile ağzına kadar dolup içinde bir kadırga gezmek mümkün idi.

Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa bu sağlam kaleyi bu hâlde görüp hemen o an iş görmüş, kuşatmaların derdini çekmiş kimseler ile "Bu kalenin ne tarafından metrise girilmesi kolaydır" diye kaleyi geriden seyredip gönlünün istediği gibi çevresindeki metris yerlerini görür. Daha sonra bütün ocak halklarıyla ve iş görmüş ihtiyarlar ile *"(Yapacağın) işler hakkında onlara danış"*

(*Kur'ân*, Âl-i İmrân 159) kesin emri üzerine tam müşavere ettiler. Ancak geçmiş senede Uyvar kuşatmasında tüm halkın gözleri korktuğundan bu Yenikale'ye sarılmayıp "Küffarın elini vilâyetini bu sene vurup yağmalayalım" dediklerinde sadrazam,

"Ya bu kaleye ne *[183b]* çare edelim. Nitekim küffar bu kaleyi bizim Kanije Kalesi toprağında yapmıştır, er ve geç bizim Kanije Kalesi'ni bu kale sebebiyle elimizden alır. Bu cevaba ne dersiz ve ne düşünür, tedbir alırsınız" deyince tüm ihtiyarlar,

"Devletli vezir, askerimiz bıldırdan beri 3 kere kışta kıyamette nice yerlere yardımlar verip seferler ettiklerinden zayıflardır. Bu mübarek senede bu Morava Nehri kenarında ve karşı taraflarında Hırvatistan, Macaristan'ın Mekemorya vilâyetini, İslovin vilâyetini (---) (---) (---) ve Dodoşka vilâyetlerini harap, hanelerini toprak ve hayvanlarını kebap edip ganimet mallarıyla İslâm ordusu doysun. Nimet-Uğvar Kalesi'ne, Beç Kalesi'ne ve Prag Kalesi'ne kadar ülkelerini tahrip edip halkını cezalandırarak *Allah'a tevekkül* deyip gidelim. O kâfir diyarlarının hanelerini, kiliselerini, kasaba, köy, belde ve kalelerini vurup yağmalamakla arsız kötü işli kâfirler üzere tamam galip gelinir ve din düşmanı olan dinsiz Nemse ve Hırvat için tam bir yıkım olur" derler. Danışma toplantısı bu görüşle tamam olup bu tedbiri uygulamaya karar verdiler. Hemen tedbir sahibi vezir,

"Ey ağalar, iyi danışık ettiniz, ama bu küffarın elini vilâyetini talan ederken bu kale burada böğür iği gibi, cehennemlik kâfirin bu karargâhı Kanije yakınında dururken biz her ne tarafa yönelsek kâfir de bu kaleden çıkıp bizim elimizi vilâyetimizi harap edip elbette ve elbette yolumuzu kesmesi mukarrerdir. Ve diğer kalelerimizin varoşlarından başka yıkıp ara vermedik, yağmalayıp hainlik etmedik yer mi kor" deyince hemen tüm Kanije gazileri Boşnakça,

"Amân devletli çeşteti vezir ya bu kaleyi ala, yerle bir ede, ya bizim evlâdımızla hepimizi kıra" diye feryat ettiklerinde hemen yiğit Vezir Köprülüzâde,

"*Bismillah gaza niyetine*" deyip etek toplayıp inşaallah bu kaleyi Muhammedü'l-Mustafa mucizatı bereketiyle feth edip Kanije gazilerinin söyledikleri üzere kaleyi lağımlar ile yıkalım. Sonra siz ihtiyarların hayırlı kararları üzere Raba Nehri taraflarını,

Nimet-Uyvar taraflarını, Tata Kalesi'ne, Papa Kalesi'ne, Piresprim Kalesi'ne, Senmartin Kalesi'ne ve Kalesi Yanık Kalesi'ne kadar yağmalayıp alan talan edip tüm kâfirlerini ağlatarak Budin Kalesi'ne çıkalım, mısra

Görelim âyîne-i devrân ne sûret gösterir

diye bu mısraı okuyunca taraf taraf,

"Makuldür sultanım" deyip Kazancızâde Süleyman Ağa ve Hacızâde Efendi Fatiha deyip duadan sonra hemen 1074 tarihinin (---) gününde Dergâh-ı âlî Yeniçeri Ağası Salih Paşa'ya, kethüda beye, topçulara, cebecilere, timar ve zeamet sahiplerine metrise girmek için fermanlar olundu. Bütün İslâm askerleri gündüz gözüne metrise girdiler. Hisar içinden kâfirler de şarabını içip gözleri kızıl kana bulanmış olup İslâm ordusu üzere topları, tüfengleri ve kumbaraları öyle yağdırdılar ki her top güllesi bir ağaca ve her ağaç parçası bir adam kellesine isabet edip 300 adet gaziler hepsi bir anda şehitlik şerbetini içip *elest* sarhoşu oldular. Bizim balyemezlerimiz de yedi koldan kalenin düşmanlık dolu sinesine isabet ettikçe zerre kadar zarar vermeyip tüm güllelerimiz kalenin ağaçları arasına girip kaybolurdu.

Sonunda sadrazam hazretleri Kanije gazilerinden nice yüz adet *Allah yolunda* savaşanlardan Kurşuncuoğlu adlı, Yunak Ali adlı, Müftüzâde ve Vaizzâde namlı kimseleri huzuruna çağırıp,

"Bu Yenikale sizin hududunuzdadır ve her hâllerine vâkıfsınız. Her nasıl mümkün ise kaleyi dövecek, tabya çatacak, lağım ve metrisler yapacak, kubur ve toprak sürülecek yerlerine tüm askerimizden fazla vukufunuz ve bilginiz vardır. Bu kalenin her işine mukayyet olasız" diye Kanije gazilerinden 20 nefer kimseye hil'at-i fâhireler giydirip her birlerine 100'er altın bağışladı, Yeniçeri Ağası Salih Paşa'ya bu Kanijelileri teslim edip onda misafir oldular. Ve o gün 7 vezire ve tüm iş erlerine tembih olunup,

"Bu Kanijelilerin görüş ve sözlerine aykırı bir iş görülmeye" diye fermanlar çıktı. Tüm vezirler ve paşalar "İşittik ve itaat ettik" deyip kol kol iş görmeye mukayyet oldular.

Gerçekte adı geçen Kurşuncuoğlu, Yunak Ali ve Pirbe Fazlı adlı ***[184a]*** kimseler yetmiş tastan geçmiş öldürücü zehir gibi her biri birer ateş parçası, korkusuz, yiğit, gazi, işbilir ve cesur

namlı er oğlu erler ve birer canlar, serverler idiler. Onların güzel tedbirleri ile bu Yenikale'yi 7 koldan kuşatmaya başlayıp günden güne savaş şiddetlendi.

Evvelâ Anadolu Eyaleti'yle kalenin kuzey tarafından Kıbleli Paşa döverdi. Kırk altı oda ile Yeniçeri Ağası Sâlih Paşa Sadrazam Kolundan döverdi. Ve Rumeli Eyaletiyle sağkol Kara Mustafa Paşa döverdi. Ve Haleb Eyaleti'yle Gürcü Mehmed Paşa döverdi. Ve Budin Eyaletiyle İsmail Paşa döverdi.

Sözün kısası, bu kaleyi 7 koldan 70 kat metristen bu tertip üzere küffara gece gündüz göz açtırmayıp döverlerdi, ama kaleye zerre kadar zarar isabet etmezdi. Bu hâl üzere 11. günde hendek kenarına varıldığı gün Kıbleli Paşa şehit olup Hakk'ın rahmetine ulaşıp cenazesini (---) (---) defnettiler.

Şam Eyaleti (---) paşaya verildi. Ve o gün 300 yiğit daha şehit oldu. Ve her an kale içine kumbaralarımız düştükçe kâfirler de karınca gibi kırılırdı. Ancak kalenin güney tarafı Dırava Nehri kenarları olmak ile nehir üzere anılan köprüden her an kırılan askerleri yerine dinç dinç yardım askeri gelip parça parça savaşlar edip devamlı zahireleri gelirdi. Ama Kanijeli Kurşuncuoğlu'nun güzel tedbiri ile kale hendek kenarındaki şaranpavların ve kale göğsünde olan uzun ağaçların bir yanından sıra vardı, top güllelerine kırdırıp kale duvarının içinde dolma toprağı belli olmaya başladı. Daha önce kalenin göğsüne, karşısından top güllesi vurdukça asla zarar etmezdi.

Kısacası bu tertip üzere kaleyi top darbeleriyle yıka yıka hendek zabt olup kalenin bedenlerine el vuruldu, ama kaleden küffar Müslüman gaziler üzerine el kumbaralarını lanet yağmuru gibi yağdırır. O gün kâfirler dışarı çıkıp metrisleri basmak istediğinde Allah'ın yardımı ile kâfirlerden 300 kelle ve 307 adet esir alındı.

Sonra kaleyi ele geçirme yolu açılınca hendek içinde kubur adında lağım yolları varıp Müslüman gaziler, cerahor ve serahorlar kalenin temeline karınca gibi girip kimi kazıklarını keserlerle keserler ve kimisi kestiklerini çekerler, nice gaziler palankanın çubuğunu ve kimisi ağaçların kabuğunu koparıp ağaçlara neft ve katran sürüp ateşe yakarlardı. Kale içinde olan Hırvat kâfirleri ve döküntüleri candan baştan geçip o kadar çabala-

yıp çırpındılar ki birbirlerinin üzerlerine bin can verip kalenin bir ağacına bin kan edip canlar verirlerdi.

Kaleleri yeni olup her şeyleri sağlam yapılmış olduğundan kalp kuvvetleri var idi. Gece gündüz karşı taraftan köprü üzerinden yardımları gelip kuşatılmamış gibi olurlardı. O yüzden korkusuzca savaşırlardı. Kapı tabyası üzerine büyük toplar ve saçma toplar kurdu. Yakın savunma için tabyalar üzerine türlü türlü şeytanlıklı eşyalar dizmiş. Ondan içeri tabyalar üzerine fırdolayı üçer adam boyu derin ve büyük hendekler kazmış ve iç yüzüne büyük direklerle harbeler ve demir çengeller dizmiş. Nice çeşit hile ve şeytanlık ile paçarızlar ve çark-ı felekler düzmüş ve nice bin türlü oyunlar ile ateşli tuzaklar edip püskürme lağımlar etmiş.

Allah'ın hikmeti bir gün Müslüman gazilerden 10 adet bahadır yiğitler bir yere gelip "İnşaallah fırsat ve nusret bizimdir" diye kaleye yürüyüş etmeyi bekleyip dururlarlardı. Kalenin kapısı üstünden melun kâfir bir balyemez top atınca bu 10 adet gazilerin hepsine top güllesi isabet edip hepsinin sol ayaklarını kiminin topuğundan ve kiminin inciğinden götürüp 6'sı şehit ve 4'ü gazi oldular.

Hikmet bu ki bu 10 adet insanın bir seferde bir top darbesinden hepsinin birlikte sol ayaklarının kırılması acayip ve garipliklerdendir. Evet, bir top güllesi bin, iki bin adama isabet eder şeydir, hepsinden geçer, ama hikmet ve gariplik 10 adamın hepsinin sol ayaklarına isabet ettiğindedir. Âyet: *"... Allah dilediğini yapar"* (*Kur'ân*, İbrahim 27),

Bundan başka nice bin insan yaralı ve şehit olurdu. Bir ferde dehşet gelmeyip cengden el çekmediler. Bir zâbıta merhamet gelip insan vücuduna merhamet etmediler. Hemen tüm gaziler taş ve ağaç mesabesinde ***[184b]*** olup toprakla bir ve ayaklar altında toz olup her yaralı bir köşede aç, susuz ve çaresiz ölürlerdi.

Münasip hikâye: Babamız *merhum* Derviş Mehmed Zıllî hikâye ederlerdi ki,

"Süleyman Han ile 943 tarihinde Venedik'in Körföz adlı adasının cenginde birlikte idim. Kalenin dört tarafını döve döve yıktıktan sonra yürüyüş edip kalenin feth olması çok yakın iken yeniçeri kolundan 4 adet adamın şehit olduğunu Süleyman Han

görünce kalenin fethinden o an vazgeçip Körföz'den fetihsiz döndüler. Bu 4 adet Allah yapısı insanın bir akçe etmez kale için şehit oldukları yüzünden geri döndüler" diye pederimiz hikâye ederdi. *Allah rahmet eylesin.*

Sözün özü, böyle iken hâlâ zamanımızda gördüğümüz savaşlarda evvelâ Azak Kalesi gazasında (---) tarihinde Deli Hüseyin Paşa serdarımız iken 12.000 adet Allah kulu şehit rütbesinde cennete uçup giysilerini ve silâhlarını beytülmalcı zabt etti. İş başında olan namertlerden biri bile acımayıp âh vâh demeyip o şiddetli kışta Deli Hüseyin Paşa Azak'dan fetihsiz dönünce Kazak elinde Azak Kalesi de 10.000 adet mert gazilerimiz esirimiz kaldılar.

Sözün kısası, (---) tarihinde Hanya Kalesi fethinde, (---) tarihinde Yanova Kalesi fethinde, Arat fethinde, (---) de Varat Kalesi fethinde. 1073 senesinde Üstürgon ve Uyvar Kalesi, Litre Kalesi, Leve Kalesi ve Novigrad kaleleri fethinde nice yüz bin Tanrı kulu şehit olup ve yaralı olarak toz toprak içinde inleyerek ölüp kimse acımadıklarından bu Yenikale'de de Müslüman gaziler kırılmadan canlarına tak edip aç susuz olduklarından başka zabitlerinin tatlı dilleri de yoktu. Bu yüzden Müslüman askerleri de isteksiz hareket ettiklerinden kâfir daha da şımarıp kalenin fethi günden güne zorlaştı. Bu savaşta insan kanı değil, belki insan canı sebil gibi akardı.

Bu günlerde Âsitâne-i saadet tarafından Hunkâr Hazinedarı Yusuf Ağa 1074 senesi Zilkade ayında IV. Mehmed Han oğlu Şehzâde Mustafa'nın dünyaya geldiğinin müjdesiyle gelip İslâm ordusunda top ve tüfeng şenlikleri, olageldiği usul üzere üç gün şenlikler oldu. Ama ne çare daha kale feth olmadığından hakir kale altında mahpus gibi oturmadan bıkıp ayâ ne tarafa gitsem, derken Allah'ın hikmeti Tatar Hanzâde, sadrazamdan hil'at giyip 20.000 Tatar askeri ve 500 adet tüfengli serhat gazileri kâfiristanı yağmalamaya izin aldıklarında,

Bu hakir gaziler ile Dodoşka vilâyeti, Mekemorya vilâyeti, İslovin (Sloven) vilâyetine gittiğimizi bildirir

Hemen bu hakir 6 adet atlı yarar seçkin kölelerimle *"Bismillah gaza niyeti"* deyip iki yerden gayret kuşağını kuşanıp 36.000 Tatar ile Yenikale altından kalkıp batı tarafa bir gün seğirtip

safi ağaçlık ve ormanlıklar içlerinden geçip Morava Nehri'ni kolaylıkla bir geçitten geçtik. Morava Nehri kenarları baştan başa kule kule birbirlerinden birer top menzili uzak yapılmış, hemen o kulelerin Macarları kâfirleri bizi görüp her kale birer top atmaya başlayıp bir anda tüm kâfiristanı top sesleri kaplayıp haberimiz cihana yayıldı. Ama küffarın bu haber topları attığına bakmayıp tüm yorgun atlarımızı değiştirip dinç atlara binip o gün o gece yine batı tarafa göz açtırmayıp gittik.

Allah'a hamd olsun tüm kâfirleri köylerinde, yerli yerlerinde ve uğursuz hane olan evlerinde bulduk. Bir mahsulü bol ova içinde 70-80 parça bakımlı ve şenlikli beldeleri ansızın basıp aman ve zaman vermeyip köylerin ganimet mallarını ve hayvanlarını alıp köyleri Tatar ateşine vurup yerle bir etti. Oradan yine batı tarafa seğirtip büyük Saboç Kalesi'ne varıp sahrası içinde ekinde, bağ ve bahçelerinde çiftinde çubuğunda olan kâfirlerden bir anda 3.000 kadar Sloven mahbûbu ve mahbûbelerini ele geçirdik. Burada da haddinden fazla ve kıyastan hariç değerli eşyalar alıp zaferle yine kuzey tarafa seğirtip,

İslançe Kalesi'nin özellikleri

Bu da Zirinoğlu hükmünde ve Sloven hududunda bir sağlam ağaç hisar idi. Her ne hâl ise varoşunu yakıp ganimet almak istediğimizde meğer varoşunun bir köşesinde iç kale gibi kalesi var imiş. Bize o kadar toplar atıp gülleler vurdu ki askerimiz içinde gülleler kellelerimiz üzere kuş gibi sekerdi. Çok atları-mızın ayaklarını yaralayınca onları tamamen boğazlayıp atların etlerini yedik. Sonra ganimet alınan atlara binip bu ovada olan köyleri *[185a]* yağmalamaya başlayıp 1.000'den fazla esir aldık, ama mahbûb çocukları yok idi.

Oradan o gece bu İslançe Ovası'nda konup sabahleyin yine batı tarafa seğirtip,

Rodolsek Kalesi'nin özellikleri

Bu da İskender Seddi gibi sağlam bir hisardır. Pak Nehri kenarında beşgen şekilli bir şeddadi yapı gözükmekte idi. Ama Nemrud ateşi korkusundan yanına varılmayıp bir hayli uzak mesafeden tüm İslâm ordusu ile geçtik. Rodolse adlı bir göle arka verip konaklayınca elini vilâyetini harap etmeye bütün as-

ker gidip dört tarafımıza karakollar koyduk. Hakir de at üzere hizmetçilerimle dört tarafa gözcülük ederdim.

Allah'a hamd olsun bir düşman gözükmeyip 10.000'den fazla at, 3.000 esir ve diğer ganimetlerin hesabını Çalap Allah bilir.

Buranın güney taraflarında bir merhale yer dağların ardı asi Venedik Körfezi denizinin sonudur ki ada içinde Venedik Kalesi bir büyük şehir gibi görünmekte idi. Ertesi gün bu dağları aşarken tüm askerin oybirliğiyle eli kılıca yapışmaya gücü yeten kâfirlerin tamamını kılıçtan geçirip ancak küçük çocuklarını alıkoyduk.

Sonra o yaylayı aşıp Venedik Denizi kıyısında bakımlı ve şenlikli yerleri geçip,

Dodoşka vilâyetinin özelikleri

Bundukanî Venedik sınırında olup bu vilâyetin deniz kenarı Venedik'indir. Dağları ve yaylaları Nemse çasarı hükmündedir. (---) tarihinde Melek Ahmed Paşa merhum efendimiz Bosna valisiyken Zadra Kalesi altından 7 gün 7 gece seğirtip yine bu Dodoşka vilâyetini yağmalayıp haddinden fazla ganimet malları ve esirler almıştık. Hamd olsun bu mübarek senede yine bu ülkeye ayak bastık. Ama deniz kıyısında olan kaleler bizi görüp nice bin toplar atılıp tüm kâfirler malları, evlat ve aileleriyle kayığa binip denizde gözetme edip durdular ve nice bin adet kayıklar ve gemiler Moran Kalesi'ne gittiler. Diğer kâfirler kalelerini kapatıp kaldılar.

Sonra tüm köylerinin mümkün olan varoşlarını ateşe verip 2 gün 2 gecede sakınmadan çekinmeden deniz kıyısında kona göçe yaka yıka 3.000 adet Dodoşka Frengi esiri aldık. Dilleri Nemse, Hırvat ve Frengce olan bu esirlerin söz bilenlerinden sorduk, "Bizim Türk vilâyeti yakın mıdır?" dediğimizde,

"Evet 7 günde sizin Bosnasarayı'na varılır. Yarın kalksanız bizim Zadra Kalesi'ni geçersiz ve Sıdovrina Kalenize varırsız. Oradan Odvina Kalenize, oradan Lika Kalenize, oradan Hilevne Kalenize varırsız. Bizim Zadra'dan öte Filek tarafına tüm sizin Türk'ün vilâyetidir" diye esirler doğruyu haber verdiler. Ama gaziler kâfirlere güvenmeyip bu hakire sorduklarında hakir,

"Evet, Melek Ahmed Paşa ve Tekeli Mustafa Paşa ile Şibenik Kalesi seferinden beri 7 kere bu bölgeleri dolaştım. Bu esir-

ler sözlerinde yalancı değillerdir, biraz doğrudurlar" dediğimde hemen bütün Tatarlar,

"Gelin gaziler, şu kadar ganimet mallarıyla yarın selâmet İslâm vilâyetine girip Bosna şehrinde tüm esirleri satıp gök başlı guruş edip salt ve yüksüz kaldığımızda geri dönüp yine kâfiristanın bir tarafını dolaşıp inşaallahu Taalâ ganimetle Yenikale altına varalım" dediler. Serhat gazilerinin hiçbiri bu görüşe katılmayıp yine Dodoşka vilâyetinden geri doğu tarafına bir gün bir gecede dağlar içre gidip asla insanoğlu cinsinden bir şey bulamayıp üzgün süzgün sarplıklar aşıp ertesi gün yine seğirtip,

Pogofça Kalesi

Bu kale bir bereklik kenarında ağaçtan sarp kaledir, ama bir küçük palankadır. Ancak İslovin vilâyeti hükmünde bu kaleyi geçip kapısı açık idi, ama bataktan yanına varılmaz.

Oradan Jiven Nehri'ni atlar ile geçtik. Bir küçük nehirdir, Kılanda Dağlarından gelip Sava Nehri'ne karışır. Bu nehrin karşı tarafları tamamen Zirinoğlu vilâyetleridir. Onu geçip düz sahralar içinde gökyüzüne karışmış uzun ağaçlar içinde kuzey tarafa giderek,

Zagrep Kalesi hakkında

Zirinoğlu hükmünde bir bataklık kenarında bir büyük palankadır. İçinde 40-50 kadar manastırların çanlıkları görünmekte idi, ama insanoğlundan bir can belli değil idi. Esirlerimizden sorduğumuzda,

"Tüm askeri Türk ile dövüşmeye Yenikale'ye gitti. Elem çekmen, bu kalede size karşı durur düşman yoktur" dediler. Ancak "Düşman sözüdür" diye esirlere güvenmeyip dört tarafımıza ince karakollar koyarak dikkat kesilip bu kale altından 1.500 *[185b]* miktarı sığırlar ve 600 kadar dinç atları ganimet edip geçip gittik.

Ardından ertesi yine doğu tarafa dağlar ve ormanları 6 saatte yortum ile geçip,

Koprivnice Kalesi'nin özelliği

Hırvatça ısırgan demektir. Bu da sağlam kaledir, ama palankadır. Tabyaları üzere askeri çok idi. Hatta bizi görüp kaleden 70 pare balyemez toplar attı.

Bu kaleyi de geçip bir gün kuzey tarafa seğirtip,

Çakotorna Kalesi: Hırvatça (---) demektir. Bunu geçip,

Ligradcık Kalesi'nin görünüşü

Bu iki kaleler birbirlerine yakın olup ikisi de Zirinoğlu'nun kralların hasret çektiği sağlam kalelerinden olup Hersek taht merkezidir. Bu iki kaleyi bu hakir (---) tarihinde Melek Ahmed Paşa Bosna valisi iken Banyaluka şehrinden 77.000 guruşluk mal ile Bihke adlı kalemizin kaptanını esirlikten kurtarmak için Zirinoğlu'na gelip bu kalelerde nice zaman konuk olup gönlümüzün istediği gibi gezip dolaşmıştık. Ama şimdiki hâlde *Allah saklasın* bu kalelerin yanlarına varılmayıp aralarından geçerken birkaç kâfiri dil tuttuk. Hemen bu mahalde 70 kadar balyemez toplarının sesleri kuzey taraftan gelip yer ve gök tir tir titreyince yakaladığımız esirlerden sorduk,

"Bizim Yenikalemiz Türk ile dövüşüyorlar, onların topları sesleridir" deyince,

"Bre yakın mıdır?"

"İşte şimdi Yenikale'den çıktık, size rast gelip esir olduk. 17 gündür ki Türk kaleyi döver, dahi alamıyor" diye cevap verdiklerinde bu esirleri bağlayıp,

"Bizi esenlikle Yenikale'ye çıkarın, sizi azat edelim. Ve bize av ve ganimet malı gösterin, yoksa sizi öldürürüz" deyip birinin kulaklarını kesip Tatarlar kulaklarını yine kâfire yedirdiler. Hemen fakir kefereler,

"Aman yuramlarım, yani ağalarım size ganimet gösterelim, ama Yenikale tarafına gitmen. Yüz bin kâfir o tarafta karınca gibi kaynar. İçlerinden kuş olsanız uçamazsız ve bu kadar esirlerinizle oralardan geçemezsiz. Hemen eğer sözümüz tutarsanız Pojaga taraflarında iki kılıç arasında Zirinoğlu köyleri vardır, hâlâ âsîlerdir. Onlar sizin Bobofça, Berezense ve Sigetvar'da Türbe Kalesi'ni ve Peçoy Kalesi'ni, Darda Kalesi'ni ve Ösek Köprünüzü yakan kâfirlerdir" diye haber verdiklerinde hemen serhat gazileri,

"Evet, biz o köyleri ve o yolları biliriz. Nice bin kere varmışuz ve gelmişüz. Yüriye durmayaluz, varalum ve vilâyetleri vuralum yakalum ve yıkalum. Varaluz kâfirleri kıraluz, esirler alaluz" diye Boşnak lehçesi ile söyleyip durmadan yola gittiler ve tüm serhatliler Tatar askerlerine öncü olup yürüdüler. Doğu ta-

rafına bir gün ormanlar içinde gidip asla güneş bile zerre kadar görünmeyip,

Kırıntı Taburu'nun şekli

Yüksek dağ gibi bir yığma bayırlara rast geldik. Meğer eski zamanlarda Süleyman Han korkusundan Zirinli Sava Nehri'nden Dırava Nehri'ne ve Dırava Nehri'nden Morava Nehri'ne kadar çok derin ve büyük hendekler kazıp bütün topraklarını kendilerinin vilâyeti taraflarına dağlar gibi yığmışlar. Üzerlerine büyük ağaçlardan paçarızlar ve kırıntılar döküp dahi ardında kat kat metrisler varmış ki uzunluğu tam 6 konak yoldur. Seyre değer ve insanoğlunun yapabileceği gibi bir şey değildir. Acayip ve garip bir yapıdır.

Buralarda binlerce muhafazacı kâfirler ve nice yüz yerde birer top menzili açıkta haberci kuleleri var. Ama ansızın bizi gördükleri gibi hepsi kaçıp biz de bu paçarız kırıntıları kırıp ve hendeklerini doldurup taşra tarafa çıktık.

Daha sonra bir saat doğuya gidip bir büyük ova içinde bir küme askere rast geldik. Hepimiz hazır olup üzerlerine varmada idik. Onlar bizi görüp geri geri gitmede. Meğer bizden pek korkmuşlar. Zira bizim 30.000 askerden 700 adet yiğitlerimiz şehit oldu, ama yine büyük orduyuz ve bu kadar karaltı ganimet mallarımız var. O görünen asker tamamen kâfir kıyafetli ve kalpaklı kefereler idi, ama onlar bizim askerimizin yanlarında bir çocuk gibi idi.

Hemen hepimiz bir yerden top olup dal satır olup at başını üzerlerine sürüp varırken hemen onlar da açıktan Allah Allah seslerini yükselttiler. Bizler hayretler içinde kalınca onlardan hemen yeşil sancaklar çıkıp onlardan ve bizlerden birkaç adamlar ileri gelip onlar ve bizler gülüşüp öpüşüp görüşüp kocuşup *[186a]* biliştik.

Meğer bunlar Pojaga Sancağı ve Yakova Kalesi gazileri imiş. Onlar da "Küffar Yenikale'de toplanmış iken kâfiristan vilâyetinde katana kâfiri yoktur ve fırsat ganimettir" diye kâfir memleketini tahrip etmeye çeteye çıkmışlar ve Pojaga Kalesi'nden iki günde gelmişler. Ancak 150 kadar esir ve biraz ganimet malı bulmuşlar. Bunların hepsi 500 adet yiğit olmuşlar. Bunlar da bizimle ayaktaş olup meydanda şehitlerimizin ce-

sedini koymak şartıyla sözleştik. Bunlar vilâyet kurtlarıdır, bize rehberlik ederek, sapık kâfirlerin köylerini ve beldelerini yağmalayarak dağ, ağaçlık ve ormanlar içinde giderek,

Harpunya Kalesi büyük savaşı

Bu da Zirinoğlu kalesidir. İç hisarı tuğla şeddadidir, ama taşra hisarı Tımışvar Kalesi gibi gayet sağlam ve dayanıklıdır. Binlerce cünüp kâfir askere sahip olmakla kaleden taşra yüzlerce kâfirler pusu yerlerinde sığınıp hilekârlıkla ceng edip öyle savaştılar ki bir şekilde anlatılması mümkün değildir. Ama gizlenip savaş meydanına çıkmazlardı.

Sonunda kâfir bizlere tavşan uykusu verip kaleye karşı konup yattılar. Bizler de o gece kâfire karşı konup dört tarafa karakollar koyup serhatlı gazilerinin tüfenglilerini ileri kâfir tarafına koyup rahat uykusuna yattık ve üç adet koldan dağlar içine üçer bin yiğit pusulara koyduk.

Sabahleyin tüm İslâm ordusu hazır iken hemen yere gelesi kâfirler, gazilerimizi habersiz düşüncesiyle ölüsü dirisine ve dirisi atlarına binip "Yajuj Yajuj" deyip bizi bastılar.

Hemen bizim gaziler bu savaş meydanı içinde kâfirler ile bir yaylım yiğitlik savaşı ve kahramanlık ederek bir elbeşti eyledik ki göz açıp kapayıncaya kadar hayli kâfirin kelleleri vuruşma meydanında yuvarlandı. Kâfirler gerçekten de cesurca iyi hamle edip utanmaz şarap etkisiyle domuz topu olup geldiklerinde hemen tüm gaziler bir kere kâfire yan verip küffarları sahraya çektik.

Hemen küffar bizi kova kova savaş meydanına çıkıp daha önce bizim pusuda olan gazilerimiz üç koldan pusu yerlerinden çıkıp hepsi bir dilden Allah Allah seslerine yol buldurup kâfirlerin artlarından saldırdılar. Kâfirler onlara bir kez düşünce biz de küffarın ardına düştük. Kâfirler 4 bölük askerimizin arasında kalıp 3 saat şiddetli savaş ettik. Hamd olsun zafer yeli bizden tarafa esip ateş saçan kılıç ile kâfirin damarını kesip 26.000 cehennemlik kâfir kılıçtan geçti. Tüm atları, esvapları ve diğer malları ganimet olup oradan doğru Harpunya Kalesi varoşuna gittik. Hendek kapılarını bile kapamayıp açık bırakmışlar ve küffarın kırıldığını hisar içindeki kâfirler görüp dağlara henüz kaçmışlar.

Hemen tüm gazilerimiz pervasızca kale içine girip götürme-

de hafif ve pahada ağır eşyaları alıp ve hisar içinde küçüğü ve büyüğünden 300 kadar esir bulup ellerini kafalarına bağlayıp evvelki esirlerimiz yanına gönderdik.

Daha sonra kaleyi 70-80 yerden ateşe vurduk. Meğer kale içindeki yeraltlarında kâfirler dolu imiş. Hemen cehennemlik kâfirler Tatar ateşini görünce can havliyle tüm çoluk çocuklarıyla dışarıya çıkıp Nemrud ateşi içinde bağırış çağırışlar, feryat ve figanlar koptu. Çıkanlar esir edildi ve kılıç artığı olup mahzenlerde kalanlar ateşte yandılar. Bu uğursuz günün karanlık gecesi gidip mala malik olan gazilerimize Kadir gecesi oldu, aydınlık gündüzleri büyük bayrak oldu.

Sözün kısası, bu cengde 200 nefer gazilerimiz şehit oldu. Ama gerçekten de sonra yoldaş olan Pojaga askeri kahramanca iyi savaş edip kâfirlere aç kurt gibi saldırırlardı. 26.000 kâfir ölüp 9.000 kadar güzel, peri yüzlü oğlanlar, yıldız gibi parlak, temiz ve bakire gümüş endamlı kızlar ve diğer ganimet mallarıyla gümüş ve altın türü kap kacak cinsi ganimetlerin hesabını Allah bilir.

Oradan zaferle kalkıp yine İslâm ordusu tarafına Maslovin Kalesi tarafından gidelim dedik, *[186b]* esirlerimiz ve serhat gazilerimiz razı olmayıp,

"Ösek panayırı günleridir. Bütün esirlerimiz ve bu kadar çok mallarımızla bir büyük kalabalıkta inşaallah kıymetli satarız" deyip hepimiz birlikte Ösek kalemiz tarafına yola çıkıp tüm nazenin esirlerimizi henüz savaşta alınan dört ayaklılara bindirdik. Koprivnice Kalesi sağ tarafımızda kalıp oradan Valik Kalesi yakınında Kırasinçe Nehri kenarında biraz dinlenip yemek yedik. Daha sonra oradan yine kıble tarafına dağlık ve ormanlık yerleri geçip,

Zaçisne Kalesi: Orada bir av bulamadık, zira bu sağlam kale Zirinoğlu'nun bir İskender Seddi palankası olduğundan tüm köylerini kâfirleri kaleye girmişlerdi. Bu kaleyi geçip Pojaga Sahrası'nın kuzeyinde,

Çeramur Kalesi'nin özellikleri: Gökyüzüne baş uzatmış bir şeddadi yapıdır. Nice kere kuşatılıp fethi kısmet olmamıştır. Bu kale Zirinoğlu'nun sınırının sonudur. Oradan kıbleye doğru 7 saatte,

Podgırac Kalesi: Pojaga sınırında Müslüman kalesidir. Daha önce anlatılmıştır.

Oradan yine doğu tarafa dağlar ve ormanlar geçip (---) saatte,

Pojaga Kalesi, sancak merkezi menzili

Allah'a hamd olsun selâmetle İslâm vilâyetine girdik. 1072 tarihinde Melek Ahmed Paşa Bosna valisi iken Zirinoğlu'ndan Bihke kaptanını esirlikten kurtarmaya gittiğimizde bu Pojaga Kalesi anlatılmıştır.

Garip ve acayip seyirlik: Biz tüm İslâm askeri ile bu İslâm diyarına ayak bastık, diye hamd ederken hemen Pojaga paşasının müsellimi ve kethüdası 500 adamla bizi karşıladı. Hepsi silâhlara gömülmüş olup hemen savaşmaya hazır bir alay derbeder-zâde horantalar ile gelip bizim askerden esirlerimizin penciklerini istediklerinde biz de vermeyip karşı çıktığımızda,

"Bre âsîler, bre zorbaz padişahın reayasını alıp esir etmişsiz. Sizin haklarınızdan geliriz" deyip hepsi birden cenge kalkıştıklarında hemen biz de hamle eyleyip cenge başlamak üzere iken gördüler ki derya gibi İslâm ordusu hemen yan verip bizimle daha önce Pojaga'ya giden yoldaş olan askerler de Pojaga müsellimine varıp,

"Bre sakın sultanım bunlar bir alay Tatar ve bir alay Budinli, Eğreli ve Kanijeli gazileridir, vallahi sizi kırarlar" dediklerinde hemen Pojaga müsellimi:

"Bu esirlerinin sebebiyle bunları kâfir gelir basar ve padişah kalesine o sebep ile zararları dokunur. Kale altından kalksınlar, yohsa bütün askeri toplayıp kaleden balyemez toplar vurup hepsini kırarım. Baka şu padişah vilâyeti vurucuları" deyip bol bol şamata eyledi. Biz de toplanıp danıştık. Hakir,

"Evet, onlar şimdi hâkimdir ve toprak sahibidir. Sadrazama gerçek dışı arz edip kaygısız başımızı belâya uğratırız. Gelin hemen Pojaga altından kalkıp açıkta konalım" dediğimde hepimiz kalkıp bir hayli uzak mesafede çadırlarımızı kurup o gece orada yatmaya karar verdik.

Müsellim hilekârlığı ve oyunu: Müsellime bir kara mangır pençik vermediğimiz içine oturduğundan 30.000 askerimizden nasıl intikam alsın. Hemen hile, üçkağıtçılık ve şeytanlık yoluna

sapıp bu hileyi edip yönetimi altında ne kadar Eflak, Sırp, Bulgar, Haydut, Çingene, eşkıya, hırsız ve haramî, ne kadar ipten kazıktan kurtulmuş haşerat cinsi kefereler ve fecereler var ise onlara binlerce vaatler ve sözler verip elbette bu gece bu kale altında konan ordunun dört tarafından tüm çadırlarına, ağırlıklarına, atlarına ve esirlerine,

"Göreyim sizi ne tedarikler edip şunları gece yarısında nice yağmalayıp her taraftan nice baskınlar edip orduların yağmalayarak nasıl zarar verirsiz, göreyim sizi" deyip bütün haramzâde hırsızlara, yankesicilere ve yılan zehrinden öldürücü haramîlere izin verdi. Onlar da,

"İşittik ve itaat ettik" deyip tüm yankesici hırsızlar gece yarısında hazır olurlar. Allah'ın hikmeti kale dizdarında mahpus olan haramîlerden 5-10 tane büyüklerini çıkarıp bizi yağmaya hazır olduklarında hemen iman sahibi dizdar ağa bu haberi duyup bize merhameten bir garip iş bilir ***[187a]*** adam ile gizlice bu hakire haber gönderip,

"Bu gece uyanık olsunlar, gafil olmasınlar" diye durumu bildirdi. Gelen adama bir at verildi. Bütün gaziler bu sevinçli haberden dünya kadar hoşlanıp o gece dört tarafımıza gayet fazla pusular koyup hazır durdular. Gece yarısı olup her taraftan kara hırsızlar ordumuz içre geldiklerinde beş saatte 300'den fazla hırsız ve haramîleri katl edip başları alındı.

Hemen ki sabaha 3 saat kaldığında Pojaga Kalesi'nden beri bir alay atlı ve yayan kütürtüsü belli olup ordumuza hov hov ettiler. Ama mehtap mahalli olmak ile hemen bizim ordudan gazilerimiz atlı ve yaya bu karşıdan gelenlere bir yaylım Tatar okları ve bir yaylım serhat gazilerinin kurşunlarını yiyip yere serilip nice yüzü kaçayım derken hemen daha önce pusuda olan gazilerimiz de bunlara saldırdılar. O mehtapta bu haramîleri ortaya alıp tâ Hanefî vaktine dek 700 âdemi kılıçtan geçirip bir can kurtulmadı. Sabahleyin hepsinin leşlerinde esvaplarını, silâhlarını ve atlarını alıp tüm leşlerinden başlarını kesip kellelerini mızrak süsü edip ikinci günde,

Ösek Kalesi menziline varıp tüm kelleleri şer'î mahkemede bırakıp Pojaga Kalesi altında başımıza gelen maceranın hüccetlerini kadıdan aldık. Yine alayımızla Ösek Kalesi dışında Pana-

yır Palankası adlı yerde tüm çadırlarımızla konakladık. İki günde o insan denizi olan Ösek panayırı pazarında tüm esirlerimizi ve bütün ganimet mallarımızı yüksek pahaya sattık. Tüm malımız 46.000 guruş olup hakir defter ile kassam olup bütün serhatlilere, tüm Pojagalılara ve 3.006 adet Tatar askerlerine eşit olarak adam başına (---) adet guruş değdi. Hakire 2 pay, 1 köle ve 3 at fazla pay verip herkesin rızasıyla hizmetçilerime de 2'işer pay fazla verdiler.

Sonra Ösek'den üçüncü gün yine,

Yenikale fethine gittiğimiz konakları bildirir

Hepimiz hafif ve yüksüz olup **Ösek Kalesi**'nden uzun köprübaşında **Darda Kalesi**'ni geçip **Valpova Kalesi menzili**, oradan **Maslovin Kalesi,** oradan **Morava Nehri**'ni gemilerle geçip **Kanije Kalesi menzili,** oradan 3 saatte ormanlar ve dağlar içinde İslâm askerine rast gelip kuşatma altındaki **Yenikale menzili** altına büyük bir alay ile vardık. Tatar Hanzâde Ahmed Giray Sultan da ordusundan gelip bizimle beraber alayımızla sadrazam huzurundan geçildi. Tatarlara ve serhatlilere 40 kadar hil'at-i fâhireler giydirilip herkes kollu kollarına gittiler.

Hakir yine sadrazam yanında kalıp kâhîce bu gazada ne mahalle vardığımız, ne vilâyetleri yağmalayıp ne kadar kaleler görüp ve ne kadar esir ve ganimet malları aldığımızı bir bir sadrazama naklederdim, ama Yenikale'nin de fethi kolay olmamış. Beri taraftan,

Daha önce kale altında İslâm ordusuna rağbet etmediklerinde bu kadar zaman Yenikale feth olmayıp kalmıştı. Ama biz gazadan gelince gördük, tüm yaralı gazilere şefkat ve merhamet edip elsiz ayaksız olanlara tekaütler ile terakkiler ve zeamet ve timarlar verilip İslâm ordusu birbirlerini cenge teşvik ederlerdi.

Hatta o gün sadrazamın iç müezzini Ahmed Çelebi'nin elini top götürdü. Sadrazam kendisine zeametle tekaüt bağışlayıp Ahmed Çelebi'yi Kanije'ye götürmeye hakiri görevlendirdi. 3 saatte Kanije'ye varıp Kanije Valisi Yentür Hasan Paşa sarayında konaklayıp Ahmed Çelebi'nin elini cerrahlar tedaviye başladılar. Hakir üçüncü günden sonra yine Yenikale altına geldim.

Ve (---) ayının (---) gününde şehit olup mansıbı (---) (---) verildi.

Sözün kısası günden güne kalenin her tarafı yıkılmaya başladı. Ama dizme direklerin içleri horasanî ve rıhtım kireç ile sağlamlaşmış olduğundan gece gündüz nice bin adet balyemez topların kelle kadar güllelerini kale bal gibi yiyip tırnak yarası kadar zarar vermezdi.

Ancak bazı yıkılan duvarlarından Defterdar Ahmed Paşa kale toprağını uğurlayarak (yürüterek) yıkardı. *[187b]* Derhâl melun kâfir onun üstüne toprak doldururdu, kalenin iç yüzünde türlü türlü paçarızlar ve domuz damları çatardı ve iki yerden Müslüman askerleri üzerine lağımlar atardı. Hamd olsun askere zararı isabet etmeyip yine geri teperdi. Derhâl yine onun ardına dizmeler dizerdi ve orada kâfirler şımarıp korkmadan pervasızca gezerdi.

İşin sonunda tüm gazilere cebehaneden uçları çengelli harbeler dağıtılıp küffarları tabyalardan ve diğer yerlerden çengeller ile hendeğe çekerlerdi, kellelerini kılıç ile keserlerdi ve sabah akşam türlü türlü büyük çatışmalar olurdu.

O Allah'a binlerce hamd olsun ki kâfirlerin lağım atmada ustalığı, kumbara atmada becerisi, metris basmak ve gece baskını yapmakta görüş ve bilgileri yoktu. Ancak kale gözetmede ve askerini zabt edip cenge kışkırtıp göğüs göğse açık savaşta, melun kâfirler gerçekten de benzersizlerdir.

Bu şekilde (---) (---) (---) gece savaşlar olmuştur ki benzeri ne Azak Kalesi'nde, ne Kazak vilâyetinde, ne Hanya'da, ne Varat'da ve ne Uyvar Kalesi'nde olmamıştır. Bu kalede olan muharebe, ceng, çatışma ve savaşın yazılması mümkün değildir.

İşin sonunda, *Allah'ın yardımıyla* 1074 tarihinin (---) günü yürüyüş ferman olunmadan sâlih kimselerden tabip Kazancızâde Süleyman Ağa ve sadrazamın suhte Hacızâdesi tüm Müs-lüman gaziler ve askerlerle danışıp Muhammedî gayreti yâad edip,

"Biz bu kale altında yaşlı avratlar gibi pinekleyip işe yaramaz oturup kırılırız" dediler. Bir anda bütün gaziler Allah Allah seslerine yol buldurup gülbâng-ı Muhammedî seslerinden dağlar da ses vermede.

Bütün *ricâlü'l-gayb, enbiyâ ve evliyâ ervâhı, kutbu'l-aktâb, ümenâ, evtâd, nücebâ, nukebâ, büdelâ* ve tüm *cündullâh* da yardım edip bütün asker kaleye saldırıp yürüdüler.

Hikmet bu ki kalenin duvarlarında yürüyüş edecek yıkık yerleri çok idi. Ama duvar üzerinde nice kere yüz bin şeytanlıklardan başka yine duvar üzerinde yine derin hendekler vardı. Yıkık olan yerlerde de göz görmemiş ve akıl ermemiş hile ve şeytanlıklar olup kale duvarı üzerinde kuş uçmazken hemen tüm serdengeçtiler "Allah Allah" deyip karınca ve arı gibi kaleye üşüşüp çengeller ile çıkarak ve asker birbiri üzere kaleye tırmaşarak küffara asla ve kata göz açtırmadılar. Allah'ın yardımı ve ikramı olarak kalenin duvarı ve tabyaları üzerine Resulullah'ın sancağı dikildiği an hamd olsun yine bu hakir ezanı okudum. Kılıcım elimde olarak tüm gazileri savaşa kışkırtıp gülbâng çekilerek kâfirlere kılıç vurarak kale içine kadar kâfirleri kovarak kırarak tâ Morava Nehri kenarına kadar küffarı kılıçtan geçirdiler.

Kâfirler bu içler acısı hâli görüp hemen can havliyle hepsi birden Morava Nehri üzerindeki köprüye saldırıp karşı tarafa geçmeye can attılar. Hemen gaziler eli kolu kan, kılıçları üryan ve sineleri püryan olup küffarın ardınca köprü üzere dal satır olup kâfirleri katlederek köprü üzere gittiler. Morava Nehri'nin karşı tarafında bulunan kâfirler gördüler ki bozguna uğrayan kâfirlerin artları sıra Türk askeri kâfirleri kovarak köprüden beri tarafa insan deryası gibi asker gelir.

"Bre medet, vilâyetimiz elden gider" deyip hemen karşı tarafta kâfirler köprünün karşı başına baltalar üşürüp köprüyü kestiklerinde hemen bir anda bizim gaziler geriye döndüler. Kırılan köprü üzerinde kalan kâfirler kalıp büyük nehir köprüyü beri kale tarafına getiriyor. Hemen kâfirler kendilerini suya atmaya başladılar. Bazılar "Zanca Türk" diye aman ile kaleye gelip esir oldular. Bu sırada bir garip seyirlik olmuştur ki sanki kâfirlere Mahşer gününden bir işaret oldu. Kâfirlerin kendi kendilerinin askerlerine ettiği işi cihan halkı düşman olsa etmeye güçleri yetmezdi.

Yenikale kâfirlerinin içler acısı durumunu bildirir

Kâfirler karşı taraftan köprüyü kesince, tüm küffar silâhlarıyla tamamen suya gömülüp Morava Nehri'nin yüzünü kara şapka tutup insan deryası akardı. Kılıç artığı olan kâfirler de tamamen can pazarına düşüp kendilerini suya atıp kimisi suda boğuldu, kimisi yüzerek kurtuldu. *[188a]* Beri tarafta bi-

eder. Hem bu kadar Tanrı kulunu bu kalede mahpus edip gidersiz. Gerçi Kanije paşalarına bu kaleyi taht merkezi edersiz, ama hata edersiz. İşte bu Morava Nehri'nin karşı tarafında kâfir yine bir kale yapıp bu kalede adam değil kaz ve tavuk gezdirmez" diye tüm ileri gelenler böyle söylediklerinde, sadrazam,

"Ya ne çare edelim" dedi. Tüm ocak ağaları ve bütün Kanije ihtiyarları,

"Padişah sağ olsun, bu kadar hazine ve bu kadar asker gittiyse, hele yüz bin kere kâfirden intikam almış olduk. Bu da böyle olsun, çektiğimiz eziyet ve sıkıntılar din uğruna yanımıza kalmasın. Hemen devletli vezir bu kalenin tüm cebehanesini alalım ve diğer mühimmatlarıyla Kanije Kalesi'ne gönderelim. İçinde kiliseleri ve soltat hanelerini yakalım ve kalesini nice yerden lağımlarla yıkalım. Sonra tüm gaziler ile isteğiniz olan seferlere gidelim" dediler ve hepsi görüşte birleştiler.

Tüm cebehanesini ve 170 pare toplarını Kanije'ye gönderip bu Yenikale'yi 7 yerden 7 kere lağımlar ile tüm tabyaları ve duvarlarını havaya atıp külünü göğe savurdular. Bazı yerlerini hâli üzere bıraktılar. Ama Kanijeli bu kaleye olan hınçlarından geriye kalan yapılarını da kumbaralar ile yıktılar.

Sözün anlamı odur ki bu kaleye giden masraf faydasız olup bu gaza bal ve mum yapmaz balarısı işine dönüp bu kadar Tanrı kulu telef oldu. Bu kalenin bu yüzden feth olduğuna nice Rum tarihçileri böyle tarihler demişlerdir, ama şeker yemişler.

..... (2 satır boş).....

Daha sonra sadrazam tüm İslâm ordusu ile iki günde,

Kanije Kalesi menzili

Çadırları kurup 7 kralın yaptığı taburu yıkıp yer ile bir ettikten sonra Kanije Gölü'ne kâfirin doldurduğu çer çöp ve pislikleri toplayıp dolap gemileriyle daha ziyade temizleyip çok derin ettiler. Topraklık adlı kale varoşunu da sağlamlaştırdılar. Tüm Osmanoğlu devletinin ihtiyarlarıyla yine danışıp bütün kâfiristanı, Zirinoğlu ve Beganoğlu vilâyetlerini harap etmek için o an Mehmed Giray Han'ın oğlu Tatar serdarı olan Ahmed Giray Sultan'ı, sadrazam padişah divanına çağırdı. O da "Davete icabet" deyip saba yelinden hızlı 37.000 adet yedek atlı Tatar Âsaf-ı Berhayâ divanına gelip karar etti. Başına bir husrevânî

otağa ve sırtına bir samur sultan lipâçesi giydirilip Zirinoğlu, Beganoğlu, İslovin, Mekemorya, Nemse, Galya, Prandaporosk vilâyeti, Nadajoğlu vilâyeti, Nemse vilâyeti ve Hırvatistan'ı tamamen yakıp yıkmaya ve yağmalamaya memur oldu. Tüm Bucak Tatarı, yalı ağası, Mansurlu, Şirinli ve Sincivitli, tamamen sefere memur oldu. Ancak Hanzâde 30.000 asker ile sadrazam ordusuna yakın gelip çadır kurup İslâm ordusunu ganimet etmeye kaldı. Ama 37.000 Tatar 600.000 at ile hazır olduklarında hemen hakir de yüksüz ve ağırlıksız Tatar gibi hazır olup,

..... (4 satır boş).....

–Altıncı cildin sonu–

zim serhat gazileri ağızlarında kılıçları ile Morava Nehri'ne atlayıp yüzlerce kâfire su içinde yetişip kimin katledip nice binini saçlarından beri tarafa çıkarıp esir ettiler. Bazı kâfirler yüzerek karşı tarafa çıktılar. Ama beri tarafta bizim gaziler uzun boylu dalyan tüfengler ile nice bin tüfengleri bir fitilden atıp suda yüzüp kurtulmaya çalışan kâfirlere öyle kurşun vurdular ki Morava Nehri kurşun darbesinden tencerede su nice kaynarsa öyle kaynayıp kurşun yiyen kâfirler tamamen boğulup pis leşleri kara şapkalarıyla akıp gittiler.

Sözün kısası suya düşen kâfirden bir can kurtulmayıp canları cehenneme gitti. Nice bin kâfir de su ile aşağı akıp giderken Tatar askerleri su kenarıyla aşağı tarafa seğirtip atlar ile suda yıldırıp 7.000 kadar kâfiri su içinde saçlarından yapışıp kenara çıkarıp esir ettiler.

Ve Yenikale'nin tüm toplarını Morava Nehri'nin karşı tarafına çevirip nehrin kenarında kat kat olup hayretler içinde kalan kâfirlere, kalenin 170 pare balyemez toplarını su karşısındaki kâfirlere vurunca tüm kâfirleri sokak sokak ve bölük bölük nice bini top darbesinden kelle paça olup yerleri cehennem oldu. Ama ilâhî sır, beri kale içinde olan hâkimler kalenin feth olduğuna ve nice bin kâfirlerin bu yüzden suda boğulduklarına hamd etmeyip,

"Bre küffar boğuldu ve bre kırıldı. İşte kaçtı, işte şaştı" diye gülüşerek bir hay bir huy edip kâfirlere karşı gururlu bir şekilde tavırlar gösterip bu fethi ve yardımı Cenâb-ı Bârî'den bilmeyip kendilerinin becerilerinden bildiler.

Sözün özü; hamd olsun kale feth oldu, ama gazilerden 3.700 adam şehitlik şerbetini içip *bezm-i elest* meclisine ayak basıp *huld-i berîn*e ölümsüz hayata kavuştular. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Ve 2.000'den fazla yiğitlerimiz yaralı yiğitler murat almadan gittiler. Bu hâli görüp nice bin yiğitler kaçıp gittiler. 5.000'den fazla kâfir sudan ve başka yerden zincire bağlı esir oldular. Ancak Tatar elinde ve serhatli eliyle elden vilâyetten esir olanların hesaplarını Cenâb-ı Bârî bilir. Bazı esirlerden duyuldu ki,

"(---) (---) günden beri bu kale cenginde 17.000 Hıristiyanımız öldü ve 9.000'i esir oldu, ama suda ne kadar boğulduğunu bilmem" diye cevap verdi.

"Bu kalede 7 kaptanımız öldü, ama biri Zirinoğlu'nun hısımı idi ki Mizde adlı bahadırlığıyla meşhur namlı biri idi. Biri Hersek Ban oğlu idi, o da öldü. Eğer o yiğit yunak ölmese siz bu kalenin nam u nişanını göremez idiniz" diye bir gorof esir de böyle söyledi.

Sözün kısası, bu kale feth oldu. Daha yeni yapı olduğundan içinde asla çarşı pazar ve imaretten bir şey yoktu. Ancak bir ufak tefek kilise ve deve damları gibi uzun uzun soltat ve murtat odaları ve Kanije tarafına ancak bir kapısı var idi, ama Morava Nehri tarafında asla duvardan bir belirti yoktur.

Bu kalenin karşı tarafı kurşun erer kâfiristanın Ligradcık Kalesi, Çakatorna Kalesi ve Mekemorya vilâyetleridir.

Bu fethedilen Yenikale'nin fırdolayı büyüklüğü 3.700 adım bir dolma palanka kale idi. Ama melun kale, gayetle sarp olup orta yerinde bir su kuyusu var idi. O kuyu üzerindeki şindire tahta kubbe üzerinde altın ile yaldızlı bir ibretlik alemi var idi. Meğer kâfirler daha önce Bobofça, Berezense ve Peçoy kalelerini yaktıklarında, bizim Sigetvar Kalesi'ne bir top menzili yakın Sultan Süleyman'ın Türbe Kalesi'nin kubbesi alemini söküp bu kuyu üzere koymuş. Fetihten sonra hemen veziriazam bu alemi kuyu üzerinden söküp yine Sigetvar yakınında Süleyman Han Türbesi'ne gönderdi. Türbe-i şerifi ve kaleyi tamir etmeye Mihaç beyi, Peçoy beyi ve Sigetvar beyi memur olup gittiler.

Sonra bu Yenikale için bir yere toplanıp sadrazam huzurunda danışmalar yapılıp tüm iş erleri ve devlet hayrını isteyen erenler,

"Devletli vezir, bu kale *[188b]* kâfirin gözü bebeğindedir. Bundan Osmanoğlu'na zarar çok olur, asla bir habbe fayda olmaz. Bu kaleye bu kadar Müslüman malı ve bu kadar sultan malı gidip bu kadar sıkıntılar çekildiğinden başka bu kadar Müslüman gaziler haksız yere şehit olup bu kadar eziyet ve sıkıntı karşılığında ne faydası ve ne getirisi olan bir kaledir. Fethi çok gerekli bir kale değildir. İçinde bu kadar Müslüman gazi koysak gelirleri ve masrafları nereden hasıl olur? Kanije Kalesi gibi bir İskender Seddi askerinin yarısını kaldırıp bu kaleye komak gerekir. Tutalım komuşuz ve bu kaleyi serhat sonu etmişiz. Bu kere kâfir gelip askeri olmadığından Kanije'yi alıp bu kaleyi de istilâ

Dizin

A
Abaza Paşa: 581, 589
Abaza Sarı Hüseyin Paşa: 465
Abdi Ağa Ocağı: 638
Abdi Ağa, Muhzırbaşı: 400, 417, 451
Abdi Efendi (Matbah Emini Selim Hanlı): 656, 660, 667
abdüsselâm otu: 609
Acem: 577, 578
Acem tarzı lağımlar: 445
Adana camızı: 658
Adana Köprüsü: 626
Adana paşası: 456, 50 5
Adana paşası eyaleti askeri: 454
ağaç harbe: 690
ağaç köprü: 649
ağaç palanka: 495
ağzıkırık (top): 422
Âh Ormanı: 565
ahlat armutları: 505
Ahmed Ağa (Yalı Ağası): 431
Ahmed Ağa: 389
Ahmed Ağa, Kethüda: 403
Ahmed Ağa, Kiremitçi: 460
Ahmed Ağa, Mimarbaşı: 460
Ahmed Ağa, Müftîzâde: 636
Ahmed Bey Camii (Taşlıca): 549
Ahmed Bey, Yahyâ Paşazâde, İnebahtı Beyi: 651
Ahmed Çelebi (Masraf Kâtibi): 406
Ahmed Çelebi (Sadrazamın iç müezzini): 713
Ahmed Efendi Çeşmesi (Mostar): 631, 632
Ahmed Giray Sultan, Mehmed Giray Hanzâde: 427, 428, 432, 433, 434, 437, 463, 464, 478, 504, 511, 515, 529, 681, 713, 718
Ahmed Kethüda (Cebeciler Ağası): 465
Ahmed Paşa, Defterdar: 415, 416, 461, 478, 495, 520, 667, 714
Ahmed Paşa, Dördüncü Vezir: 656
Ahmed Paşa, Ekmekçizâde: 517
Ahmed Paşa, Gedik: 605
Ahmed Paşa, Hersekoğlu: 543, 546, 547, 564, 605, 606, 611
Ahmed Paşa, Rumeli Beylerbeyisi, Koca: 651
Ahmed Paşa, Sadrazam: 413
Ahmed Paşa, Serdar Koca: 651
Ak Tabya: 438, 444, 445, 446, 450, 458, 496
Ak Yaylalar: 437, 478
akbaba: 614, 643
Akdeniz Körfezi: 566
akkâm: 409
Akkirman Kalesi: 422, 431, 434, 622

Aksu Yaylası: 639
Akşemseddin Sultan: 534, 536, 546
Âl-i Abâ hankâhı: 538
Âl-i Abâ Tekkesi ziyâretgâhı: 640
alabalık: 551, 564, 592, 635
Alaca Cami (Foça): 558, 560
Alacahisar: 502, 686
alay çavuşları: 383, 386
Alaybeyi Camii (Öziçe): 536, 537
alaybeyi: 405, 423, 425, 458, 515, 516, 548, 686, 642, 669
Ali Ağa (Dergâh-ı âlî cebecibaşısı): 501
Ali Ağa, Arnavut: 385, 387
Ali Ağa, Cebecibaşı: 453
Ali Ağa, Haseki: 507
Ali Ağa, Yeniçeri Ağası: 656, 663
Ali Balı (Topçubaşı): 422
Ali Beşe, Gazi Dev: 438
Ali Efendi (Rûznâmeci Büyük İbrahim Efendi'nin kardeşi): 568
Ali Efendi: 540
Ali Efendi, Üstürgonî Şeyh: 498
Ali Hoca Camii (Foça): 559
Ali Paşa (Adana Paşası): 420
Ali Paşa: 446, 503, 505, 674
Ali Paşa Camii (Sigetvar): 670, 673
Ali Paşa Kolu: 444, 446
Ali Paşa Ocağı: 565
Ali Paşa Tabyası (Budin): 519
Ali Paşa, Çatrapatrazâde: 507
Ali Paşa, Çengîzâde: 646
Ali Paşa, Kadızâde: 516
Ali Paşa, Konakçı Kara: 404
Ali Paşa, Köse Serdar (Bosna Veziri): 404, 410, 463, 465, 519, 403, 417, 418, 427, 428, 441, 504, 531, 600
Ali Portuk (Karlıeli Sancağı'na mutasarrıf): 657
Alman: 517
Alman Denizi: 421, 436, 479, 484, 487
Alman Denizi kayıkları: 488
Alman diyarı gazası: 496
Alman sınırı: 490
Alman vilâyeti: 478
altın: 393, 435, 573, 575, 610
altın haçlı bayraklar: 404, 487, 490
altın madeni: 506
Altınhalkalı Köprüsü (Aras Nehri): 626
altınlı kılıflı kılıç: 675
aman: 415, 450, 451, 463, 510, 512, 516, 522, 534, 585, 641, 653, 665, 685
Amasya askeri: 423
Amasya beyi: 423
ambar: 578, 652
amberbâris: 542
Amstırdam şehri: 421, 479, 487, 489
Anadolu Eyaleti gazileri: 419, 426, 464, 651, 663
Anadolu veziri: 651, 658
Andirya: 428
Anpirvar Kalesi: 491
Antakya Köprüsü: 626
Antivar kaptanı: 430
Apopi Mihal Kral: 430, 431
Aranoş Megeşvar kaptanı: 430
Aras Nehri: 626
Arat fethi: 703
Arat Kalesi: 656
Arbat: 432
Arkınlı: 428
Armanda: 512
armaş: 429
armut: 469, 614
Arnavut: 386, 586
Arnavut İskenderiyesi: 533, 601, 603
Arnavut esvabı: 545
Arnavut kâfirleri: 587
Arnavutluk: 545, 586, 592
Arnavutluk Karadağları: 588
arpalık: 563, 611
Arslan Bey-eli: 428
Arslan Hüseyin Paşa, Budin Veziri Sarı: 446, 462, 656, 657, 658
Arzodası: 666

Âsaf-ı Berhayâ: 621
Asi Nehri: 626
Âsitâne mimarbaşılığı: 460
Aşağı Cami (Aşağı Nova Kalesi): 590
Aşağı Maden Kalesi: 504
Aşağı Mahalle (Aşağı Nova Kalesi): 590
Aşağı Mahalle (Çaynice): 552
Aşağı Nova Kalesi: 588
Aşağı Pirepol Vakfı kasabası: 544
aşevi: 615
at bukağıları: 556
at değirmenleri: 695
at nalbandı: 655
at oğlanları: 470
at yemi: 508
atlas: 595
atlasçı: 580
atmaca: 614
Ayazma Mescidi (Kanije): 695
Aydın gazileri: 446
Aynu's-safâ: 592
Azak Kalesi: 697, 703, 714
Azak Kalesi fethi: 512, 703
Azebistân: 502
Aziz Muslihiddin Efendi: 540

B

Babadağlı: 436
Babadağlı Hacıki Paşa: 421
Babine Yaylağı: 551
babka: 523
bâc: 574, 577
bâcdar: 541, 543, 567, 606, 618, 625, 637, 643, 647, 669, 686
bâcdâr ağa: 535, 548, 556, 560
Başka vilâyetine: 519, 521
Baf Kalesi: 668
Bağdad barutu: 422
Bağdala Tepesi: 408
Bağdala Varoşu: 695
Bahadır Giray Han: 480
Bahr-i Muhit: 479, 481
Bahşi Alaybeyi: 642
Baht Köyü: 533
bal: 486, 526, 650
bal suyu: 620, 648
balgam: 633
Balı Bölükbaşı: 386
Balı Paşa: 516
balık: 560, 564, 613, 616, 617, 697
balık dalyanları: 599
balık yumurtası: 485
balmumu: 486, 526, 486, 578
balta: 500, 556
balyemez top: 392, 408, 411, 413, 417, 418, 419, 420, 422, 423, 426, 434, 443, 445, 450, 452, 465, 475, 480, 503, 504, 505, 508, 509, 510, 511, 521, 577, 584, 585, 588, 589, 601, 622, 644, 651, 654, 658, 672, 673, 677, 678, 679, 681, 683, 684, 687, 688, 690, 693, 694, 698, 700, 702, 706, 707, 711, 714, 716
Ban Tepesi: 408
Bandışka Nazarete Hanı: 574
Bangan Nahiyesi: 602, 603, 638
Banya kasabası: 533
Banyaluka: 707
barça: 485
Bardaklı: 428
Baroşoça Köyü: 532
barut: 679
baruthane hazineleri: 457
Baruthane Kalesi: 518
Bat Ösek Palankası: 520
Batlimus: 609
Batman Köprüsü: 626, 627
Bayezid Baba Sultan Tekkesi (Foça): 560, 562
Bayezid Han Camii (Foça): 560
Bayezid Han Camii (Risna Kalesi): 602
Bayezid-i Velî: 431
Beç Kalesi: 421, 492, 653, 699
Beç Kapısı Tabyası: 496

Began: 684
Beganoğlu: 399, 443, 520, 521, 530, 531, 664, 687, 695, 718, 719
Beğko Paşa: 414, 415, 439, 446, 463, 465
Beğko Sarayı (Foça): 557
behranik: 429
Bekir Paşa, Çerkez: 531
Bektaşî: 640
Bektaşî fukaraları: 560
Bektaşî tekkesi (Aşağı Pirepol): 545
Bektaşî tekkesi (Çaynice): 554
Bektey Nehri: 676
Belgrad: 519, 526, 527, 617, 649, 667
Belgrad gazası: 522
Belgrad Kalesi: 521, 522, 531, 647, 657, 667
Belgrad kaptanı: 430
Belgrad kışlağı: 522, 530
Beline kasabası: 561, 646
Belkıs Hatun: 621
Berabaş: 428
berata: 572
Bereklik: 679
Berezense Kalesi: 526, 529, 530, 665, 676, 678, 680, 683, 686, 689, 695, 707, 717
Berezniçse Nehri: 550
Betlen Gabor: 412, 495
Bey Camii (İzvornik Kalesi): 645
bey hâssı: 642, 669
beyaz bayrak: 451, 467, 493, 651, 660, 685
beyaz car: 635
beyaz ekmek: 560, 635, 650
beyaz kabak: 488
beyaz kiraz: 614, 650, 674
beyaz sarık: 562, 571
Beğko Paşa: 415, 417, 419
Beylerbeyiler
beylerbeyi: 426, 431, 460, 517
beytülmalcı: 703
Beytülmalcı defteri: 458
bez ferace: 555
bıçakçı: 580
biber: 526, 623
Biçarva Köyü: 508
Bihke Kalesi: 707, 711
Bihor Dağları: 540
Bihor nahiyesi: 561
Bileyke: 595, 596, 607
Bileyke Dağları: 573
Birenice Köyü: 639
Birnivar Palankası: 520, 526
Bisne Köyü: 656
Bistiriçe Köyü: 532
Bistiriçse Nehri: 563, 564
bistiyar: 429
Biyelemik Dağları: 610
Biyelemik Yaylası: 638
Biyelmik Nahiyesi: 607, 639
Bobofça: 529, 530, 665, 680, 707
Bobofça Kalesi: 526, 665, 674, 675, 677, 717
Boglipa Köyü: 584
boğası: 539
Boğdan: 431, 434, 459, 470
Boğdan askeri: 429, 431, 459
Boğdan beyi: 429, 432, 434, 437, 438, 443, 504
Boğdan kefereleri: 445, 455, 474
Boğdan ve Eflak beyi: 433
Bokrat: 609
Bolagay kadılığı: 614
Bolagay Kalesi: 546, 611, 612, 614, 624, 629, 633, 635
Bolu Sancağı askeri: 420
Bolulu Kınalıoğlu: 421
borani: 488
boru: 578, 579
Bosna: 545, 617, 621, 625, 638, 686
Bosna askeri: 403, 465, 516
Bosna Eyaleti: 600
Bosna Eyaleti askeri: 418, 519, 600, 619
Bosna gazileri: 438

Bosna paşası: 576
Bosna serhat gazileri: 404
Bosna veziri: 574
Bosna vilâyeti: 534
Bosnasarayı: 574, 581, 639, 646, 705
Bosnasarayı Dağları: 610
Bosnasarayı Vişegrad'ı: 562
Boşnak: 523, 524, 586, 609, 624, 645, 674, 696
Bozok beyi: 504, 677
Böğürdelen Kalesi: 651
bölük ağası: 465, 682
bölük sipahileri: 665
bölükbaşılar: 386
Bucak Tatarı: 431, 434, 437, 447, 719
Bucak Tatarı askeri: 431, 465
Budin: 459, 516, 649, 653, 686, 687
Budin askeri: 463, 519, 657, 658, 688
Budin defterdarı: 518
Budin Eyaleti: 664
Budin Eyaleti askeri: 405, 470, 502, 516, 525, 541, 681
Budin Kalesi: 413, 462, 518, 519, 653, 700
Budin Köprüsü: 519
Budin kulu serdarı: 534, 543, 625, 647, 649, 669
Budin serhatleri: 678
Budin şairleri: 686
Budin veziri: 685
Budin Veziri İsmail Paşa Sarayı: 544
Budin yeniçerisi: 642
Budin yeniçerisi serdarı: 651
Budun gönüllü gazileri: 467
buğday: 540
Buğday ambarı: 673
Bulehnikli Cafer Bey Ocağı: 551
Bulehnikli Hasan Paşa (Mısır Veziri): 549, 550
Bulehnikli Hasan Paşa Camii (Taşlıca): 548
Bulgar: 523, 525, 526, 534, 536, 556, 609, 624, 647, 649, 712
Buna Nehri: 612, 613, 614
Bundukanî altın: 595
Bundukanî Venedik: 545, 575, 576, 585, 586, 598, 614, 619, 638, 668, 705
Buniçse Nehri: 614
Burgaz Köprüsü: 627
Bursa Kalesi: 575
Burut Köyü: 563
Buyak Kalesi: 425, 463
Büyük Ali Paşa: 565
Büyük Ayasofya: 669
Büyük Çekmece Köprüsü: 640
Büyük Foça: 560
Büyük Gaçka Ovası: 606
Büyük Nova Kalesi: 588

C

Cafer Ağa, Silâhdar: 659, 660, 662, 667
Cafer Efendi Camii (Foça): 559
Câlinus: 609
Can Arslan Paşa: 404
Canik beyi askeri: 504
Cankurtaran Kalesi: 519
Cârî Çelebi: 540
Cayık Nehri: 483
cebeci: 420, 464, 465, 470, 502, 507, 515, 529, 585, 665, 687, 700
cebeci çorbacıları: 453, 501
cebecibaşı: 415, 445, 501, 682
cebeciler ağası: 452, 669
cebehane: 574, 588, 619, 637, 652, 654
cedvâr-ı Rumî: 609
Celâlî Abaza Paşa: 613
Ceneviz kadifesi: 595, 610
Cengizi davul ve kudümler: 428
cereb: 487
cerrah: 562, 575, 697
ceviz: 614
Ceyhun Nehri: 625
Cezayir tüfengi: 620
Ciğerdelen Kalesi: 406, 435, 507

Ciğerdelen Ovası: 383, 388, 389, 394, 396, 397, 400, 403, 407, 409, 410, 411, 443
Ciğerdelen Savaşı: 407
Cihan Köprüsü (Misis): 626
Cihangir Yokuşu evleri: 552
ciritçi gaziler: 390
cülus müjdesi telhisi: 666
cüzâm: 487

Ç

Çaçka kasabası: 524, 526, 533, 534
Çağa Gölü: 697
Çakani Kalesi: 463
Çakatorna Kalesi: 686, 698, 717
çakmaklı tabancalı tüfeng puşkaları: 551
çakmaklı tüfeng: 595
Çakotorna Kalesi: 707
çakşır: 545
çam fıstığı ağaçları: 483
çan: 394, 403, 578
çan kulesi: 490, 497
Çanad Sancağı: 437, 509
Çaniçse kasabası demircileri: 638
çapa: 500
çarkacı: 386, 504, 658, 681, 688
çarklı kol tüfengleri: 430
Çâşnigir Köprüsü (Kızılırmak): 626
Çatrapatra Ali Paşa: 404, 414, 415, 423, 425, 495, 531
Çavka Kalesi: 658
çavuşlar emini: 686
çavuşlar katibi: 686
çaylak: 614
Çaynice, Çayniçse kasabası: 551, 552, 554, 555
Çek: 389, 391, 395, 399, 406, 431, 484
Çek kralı: 479, 484
Çek vilâyetleri: 479, 481
Çek esirleri: 435
Çekmeceler Köprüleri: 626
Çelebi İbrahim Paşa: 392
çelenk: 436, 494
Çemerne: 607
Çemerne Dağı: 607
Çemerne Dağı Yaylağı panayırı: 609
Çemerne Yaylası: 556, 561, 608, 609, 610, 623, 633, 639, 646
Çengîzâde (---): Paşa Çiftliği: 607, 619
Çengîzâde Ali Paşa Tabyası (Sigetvar): 672, 673
Çengizâde Ocağı: 565
Çengîzâdeler zeameti: 639
Çento İbrahim: 392
Çeramur Kalesi: 710
çeribaşı: 515, 516, 548, 642, 669, 686
Çeribaşı Camii (Öziçe): 536
Çeribaşı Memi Ağa Camii (Sigetvar): 674
Çerkeziçe koşumu: 442
Çernik Sancağı: 606
Çeykerop Kalesi: 584
Çeyne Köyü: 584
çıkrıkcı: 580
çırnık kayıklar: 416, 684
Çırpıcı Çayırı: 656
Çiftlik şehri: 622
Çigişke: 432
çilek: 609
çimşir: 486
Çin gelinevi: 559
Çingene: 712
Çis Dobriçse Köyü: 534
Çoban Köprüsü (Aras Nehri): 626
Çobaneli: 428
Çobaniçse Kalesi: 463
Çoçka: 428
Çopur İmam Karyesi: 639
çorbacılar: 453
Çorlu Ovası: 669
çöpçini: 609
çuka: 583, 593, 594, 595, 610, 623
çuka dolama: 451, 525, 551, 645
çuka esvap: 539, 562, 635
çuka kalpak: 523, 525, 545

çuka kontuş: 429
çuka rokla: 429
çuka samur: 562
çukacı dükkânı: 580
Çukalar Adası: 600
çultutmaz (top): 422

D

Dabra: 607
Dabra Dağı: 570
Dabra Köyü: 570
Dabra Ovası: 570
dalyan karabina çarklı boylu tüfenkler: 430
dalyan tüfeng: 386, 586
Danay Nogay: 428
Danimarka: 489
Danimarka kralı: 531, 682, 684, 696
Daniska dağları: 482
Daniska İskelesi: 479
Daniska şehri: 487
dankiyo: 403, 428
Danyal Paşa Çiftliği: 614
Danyal Paşa Köprüsü: 614
darağacı: 499
darbuzan: 673
Darda: 653
Darda Kalesi, Palankası: 520, 529, 650, 707, 713
Darkınlı: 428
Davudî erganon: 497
davul: 431, 578, 579
Dayirli: 428
defne yağı: 487
defter emini: 686
defter kethüdası: 686
defterdar: 502, 551
Defterdar Ahmed Paşa: 453
Defterdar Ahmed Paşa Camii (Uyvar Kalesi): 499
Defterdar Paşa Camii (Foça): 557
Defterdar Paşa Camii (Mostar): 630
Defterhane: 687
Deliormanlı: 436
Delir Boğazı: 587
demir madeni: 638
demir top gülle: 644
demirci: 580
demirci dükkânları: 638
Demirkazık geçmez seferi: 527, 528
Dere Mahallesi (Çaynice): 552
Dergâh-ı âlî kapucubaşıları: 668
Dergâh-ı âlî müteferrikası: 451
Derikmaden Kalesi: 493
Dev Ali: 444
devekuşu telleri: 490
Devevar kaptanı: 430
devlingeç: 614
Dımışk topuzu: 384, 392, 398
Dıraç Kalesi: 561
Dırava Nehri: 422, 520, 530, 650, 651, 652, 657, 676, 685, 698, 701, 708
Dış Fransa: 489
dîbâ: 542, 575
dîbâ hil'at: 515
Diçina Nehri: 533, 535, 536, 538, 539
Dil Herseki kasabası: 547
dinar: 583
Diregel: 425
Diregel Kalesi: 463, 508, 509
Direl Yaylası: 547
dişbudak ağacı: 490
Ditina Nehri: 525, 526
Div Ali Beşe: 458
divan çavuşu: 440
divan efendisi: 429, 430
divanhane: 497
dizdar: 463, 515, 516, 517, 529, 535, 574, 586, 588, 605, 614, 618, 622, 625, 637, 641, 652, 653, 654, 673, 675, 677, 682, 712
dizdar ağa: 535, 642
dizdar hanesi: 615
Dobra-Venedik: 545, 546, 573, 574, 575, 576, 583, 584, 593, 594, 595, 604, 608, 609, 617, 638

Dobra-Venedik elçisi: 604, 605, 607
Dobra-Venedik emini: 624
Dobra-Venedik gemileri: 549
Dobra-Venedik hazinesi: 572, 607
Dobra-Venedik Kalesi: 574, 575, 576, 593
Dobra-Venedik Sarayı: 581
Dobra-Venedik tuzlası: 624
Dobrina Köyü: 533
Dobrodo Köyü: 534
Dobropol Köyü: 563, 564
Dobruca: 436
Dobrucalı Kurt Paşa: 421
Dodoçan Köyü: 532
Dodoşka: 389, 699, 703, 705, 706
doğan: 583, 610, 614
Dol Deresi: 570, 571, 607, 616
Dol kasabası: 570
dolap gemileri: 666, 718
Dolna Dobrina Köyü: 533
domuzayağı: 443, 501
donanma-yı hümâyûn: 585, 599, 600, 657, 668
Donkarkız: 489
Donkarkız Kral: 684
Donkarkız ve Danimarka galyonları: 483
Dorojvenik Köyü: 533
Doymos Kalesi: 463
döğme talar guruş: 491
Drin Nehri: 541, 556, 560, 561, 563, 564, 627, 640, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648
Dukagin Sancağı: 638
Durobnak: 602
Durobnak Dağı: 561
Durobnak Nahiyesi: 603, 638
Durujunka: 428

E

ebâbülbül: 614
Eçetvar kaptanı: 430
Edil Nehri: 483
Eflak: 429, 431, 434, 444, 445, 459, 470, 474, 712
Eflak askeri: 431, 437, 459
Eflak beyi: 432, 434, 437, 438, 504
Eflak ve Boğdan askerleri: 453, 665
Eflak ve Boğdan banları: 421
Eflak ve Boğdan boyarları: 447
Eflakân askeri alayı: 429
Eflâtun: 609
Eflâtuniye şapkaları: 490
Efrâsiyâb kerenay boruları: 394, 428
Efrenc: 609
Egirsek Sancağı: 512, 665, 686, 688
Egirvar: 512
eğir kökü: 685, 697
Eğre: 687
Eğre askeri: 688
Eğre Savaşı: 407, 495, 657
Eğre Veziri: 681
Eğrevar: 688
Eğriköprü (Sivas): 626
el kumbarası: 443, 446, 501
Elbasan beyi: 399, 437
Elem Şah Bey: 421
elma: 648, 674
elmas: 614
emildeş ağaları: 428
Emin Davud Ağa: 595
Emin Mehmed Ağa Camii (Foça): 559
emlec-i kâbülî: 542
emr-i şerif suretleri: 607
enginar: 594
erbain: 537
Erçin Palankası: 519
Erdel: 656
Erdel askerleri: 431, 459
Erdel banı: 430, 656
Erdel kralı: 421, 433, 434, 437, 438, 459
erganunhane köşkü: 497
erganun: 391, 394, 396, 403, 404, 454, 578, 579
Ergene Köprüsü: 627

Ergene Nehri: 627
erik: 648, 674
Erik Ovası: 648
Ermeni: 577, 578, 609
Eski Cami (Mostar): 630
Eski İskender Bey Camii (Şikloş Kalesi): 655

F
Fargaçi: 401, 402, 404, 413, 416, 443, 454, 457, 495
Fargaçi hazinesi: 402
Fargaçi Kaptan, Kral: 390, 394, 400, 406, 413, 414, 431, 443, 447, 448, 450, 451, 453
Fargaçi keferesi: 395
Fargaçi Sarayı: 497
Fargaçi Tabyası: 496
fassad (kan alıcı): 575
Fâtıma Sultan Camii (Foça): 557, 560
Fâtıma Sultan Hamamı (Foça): 560
Fâtih İbrahim Paşa Camii (Kanije): 691
Fatih Köprüsü: 543
Fatih Mehmed Han Camii (Bolagay Kalesi): 612
Fatih Mehmed Han Camii (Nova Kalesi): 588
Fatih Sultan Mehmed Han: 522, 534, 536, 543, 546, 556, 585, 611, 618, 625, 641, 642, 644
Fatih Sultan Mehmed Han Camii (İzvornik Kalesi): 643, 645
Fâzıl Ahmed Paşa, Köprülüzâde, Serdar: 383,400, 407, 413, 495, 502, 505, 510, 694, 698
Fazlı Kethüda: 453, 464
Fehim Çelebi, İstanbulî: 540
Felemenk: 481, 485, 488
Felemenk Denizi: 436
Felemenk Firengi vilâyeti: 484, 486, 489
Felemenk gemileri: 480
Felemenk kralı: 479
Felemenk kralı taht merkezi: 487
Ferdinand Kral: 653, 657, 658
Ferhad Paşa, İkinci Vezir: 656, 658, 663
Ferhâdî külünk: 556
Feridun Bey: 660
Feridun Efendi, Reisülküttab: 659, 666
feryatnâme: 503
Feylekos: 609
Feylesof: 609
Filek: 425
Filek Kalesi: 512
Filimenk Vilâyeti: 421
filori sebüke: 485
Firav şehri: 492
Fireng: 483, 577
Fireng atları: 435
Fireng Bey: 393
Fireng Beyzâde: 393
Fireng filları: 620
fireng hastalığı: 487
Fireng Lasman oğlan: 572
Fireng oğlanı: 593
fireng uyuzu: 487, 594
Firengistan: 436
firkate: 601, 657
Fiyameng diyarı: 489
Fiyameng kralı: 484
Foça: 556
Foça Boğazı: 607
Foça Kalesi: 562
Foça kazası naipliği: 564, 566
Foça müftüsü: 563
Foça şehri (Hersek): 636
Foça şehri: 556, 562, 608
Foniçe, Foniçse kasabası: 623, 633, 637, 638
Foniçse kılıcı: 638
Fötvar Palankası: 519
Fransa kralı askeri: 685
Frenk hekimleri: 488

G
Gabele: 607
Gabele ağaları: 677
Gabele Çiftliği kasabası: 617, 618, 620, 624
Gabele Kalesi: 566, 584, 599, 610, 616, 618, 619, 620, 622, 633
Gabele kavmi: 620
Gabele kulu: 617
Gabele tuzu: 616
Gaçka: 607
Gaçka kadısı: 607
Gaçka Ovası: 606, 607, 608, 610
Gaçkaluc Ovası: 605
Galata evleri (İstanbul): 577
Galata Kalesi: 583, 622
Galgofça Kalesi: 425, 438, 439, 463
Galya: 719
galyon: 485
Gara Nehri: 407, 463, 506
garabine çarklı tüfengler: 403
Gaymoş Kalesi: 463
Gazi Balı Bey, Semendireli: 522
Gazi İbrahim Paşa: 685
Gazi Husrev Paşa: 574
Gazi Murad Baba (Çaynice): 555
Gazi Murad Baba Tekkesi mesiresi (Çayniçse): 554
Gazi Sinan Paşa hayratı: 554
Gazzazlar Çarşısı (Mostar): 630, 633
geçirme esvap: 620
gemi: 601, 668
Germat Kalesi: 425, 463, 514
Gerz İlyas Kalesi: 518
geyim tuğulkaları: 644
Geyve kasabası köprüsü: 626
Gırıblan Ovası: 587
Gika Bey: 429
gilvi: 558
Gimoş Kalesi: 463
Girne Kalesi: 668
gorona adlı taç: 490
Goynagor Köyü: 533
göç boruları: 410, 411
göğem: 505
Göle Kalesi: 665
Göle Sancağı beyi: 437
gönüllüyân: 502
göz hekimleri: 500
güherçile: 602
gülle: 501
gümrük: 589
gümrük emini: 493, 618, 647, 648, 649
gümrük eminliği: 576
gümüş: 435
gümüş cığalar: 405
gümüş çelenk: 393
gümüş haç: 482
gümüş kemer raht: 675
gümüş madeni: 493, 504, 506
gümüş teller: 405
güneş resmi: 497
Gürcü Mehmed Paşa: 397, 404, 470, 474, 478, 529, 530, 531, 681, 701
Gürcü Mehmed Paşa kethüdası: 471, 474, 478
Gürcü Mehmed Paşa kolu: 404
Gürcülü ve Görceli sekbanları: 474

H
Hacı Abdullah Ağa mescidi (Aşağı Nova Kalesi): 591
Hacı Ahmed Ağa Mescidi (Lubin kasabası): 572
Hacı Ali Ağa Mescidi (Mostar): 631
Hacı Ali Camii (Taşlıca): 549
Hacı Balı Hanı (Çaynice): 554
Hacı Hüseyin Ağa Camii (Sigetvar): 674
Hacı Hüseyin Camii (Taşlıca): 549
Hacı Osman Ağa Camii (Foça): 557
Hacı Rıdvan Camii (Taşlıca): 549
Hacıkey Paşaoğlu: 435, 436, 437, 478
Hacıkey Paşaoğlu Bölüğü: 435
Hacızâde Efendi: 700
haçlı Gâvyân bayraklar: 473

Hafz kıraati: 537
hâkâni kösler: 428
Haleb Eyaleti: 421, 470, 681
Halil Paşa (Eğre Valisi): 687, 688
Halvetî tarikatı (Aşağı Pirepol): 545
Halvetî Tekkesi (Çaynice): 553
Halvetî tekkesi (Foça): 560
Halvetî tekkesi (Nevesin): 568
Halvetî tekkesi: 612, 640
Halvetiye tarikatı: 538
Hâmid Efendi, Kadıasker: 656, 664, 667, 668
Hamza Bey Kalesi: 519
Hamza Paşa: 515, 531
Haneyli: 428
Hanya: 512, 714
Hanya Kalesi: 703
Hanzâde Sultan: 521
hârâ: 575
harac: 415, 469, 577
harac ağası: 525, 535, 541, 548, 556, 567, 669
harac emini: 606, 618, 625, 637, 643, 647, 649, 686
Harap Kovin Kalesi: 543
harba: 500
Harpunya Kalesi: 709
hâs: 515, 534
Has ve beyaz ekmek: 540
Hasan Ağa, Elçi: 467
Hasan Efendi Camii (Öziçe): 536
Hasan Efendi Tekkesi (Öziçe): 537, 538
Hasan Kalesi: 626
Hasan Paşa (Budin Defterdarı): 559
Hasan Paşa (Budin Veziri): 509, 510
Hasan Paşa Camii (Foça): 558, 559
Hasan Paşa Camii (Taşlıca): 550
Hasan Paşa, Alacaatlı: 686
Hasan Paşa, Yemişçi: 517
Hasankeyf Kalesi Köprüsü: 626, 627
hasbi kervansaray: 538
Haseki Ağa: 417
Haseki Sultan Hatun: 498
Hâsodalılar: 666
hâs: 466, 516, 522, 525, 548, 686
hâss-ı hümâyûn: 551, 639
hatman: 429, 515
Hatvan: 516
Hatvan Kalesi: 509
Havale Kalesi: 532
havan kumbarası: 501
havan topları: 673
havlican-ı Rumî: 609
Hayduk: 712
Hayduşak hâkimi: 430
Hayreddin Paşa: 585
hazinedar: 580
haznedarbaşı: 660
Hazret-i Ali: 696
Hazret-i İsa: 580
Hazret-i İsa heykeli: 579, 580
Hazret-i Ebubekir: 683
Hazret-i Risâlet-penâh: 621
Hazret-i Süleyman: 620, 621
Hazret-i Süleyman hekimleri: 621
Hazzo Kalesi: 626
hekim: 562
heldine baklası: 621
herem hastalığı: 656
Hersek: 519, 545, 620, 621, 625, 636, 637, 638, 678
Hersek alaybeyi: 610
Hersek askerleri: 619
Hersek atı: 572, 610
Hersek atmacası: 610
Hersek Ban: 546, 717
Hersek banları: 606, 611, 614
Hersek beygir pirapçeleri: 551
Hersek beygirleri: 610
Hersek dağları: 620, 621
Hersek Foçası: 563
Hersek gazileri: 596
Hersek kralı: 577
Hersek Kralı İskemlesi (kaya adı): 616

Hersek kralı manastırı: 579
Hersek paşası: 548, 551, 574, 576, 603, 607, 638
Hersek paşası hâssı: 556, 567, 606
Hersek paşasının subaşılığı: 611
Hersek paşasının taht merkezi: 548
Hersek paşasının voyvodalığı: 563
Hersek Sancağı: 532, 541, 556, 573, 585, 596, 601, 603, 605, 606, 614, 618, 619
Hersek Sancağı gazileri: 597
Heyvar şehri: 481
Heyvaroş: 480
hınto araba: 402, 403, 404, 435, 493, 494
hırızma terkibi: 621
Hıristiyan mahallesi: 536
Hıroşo Kalesi: 463
Hırtman: 609
Hırvat: 386, 565, 586, 603, 609, 624, 663, 676, 687, 699, 701
Hırvatistan: 699, 719
Hırvatlar: 587
Hırvatlı gaziler: 444
Hısım Mehmed Paşa: 404, 411, 600
Hıtâ sümbülü: 578
Hızır Bey, Köstendil Sancağı Beyi: 651
Hızır Nebî: 537
hil'at-i fâhire: 405, 438, 494, 501, 572, 700, 713
hil'at-i padişahî: 411, 460, 465
Hilevne Kalesi: 705
Hindî (---): Baba Tekkesi: 406
Hindî Baba Sultan: 521
Hindî Hamza Baba türbesi: 640
Hindistan gemileri: 480, 483
Hint tavuğu: 483
Hintli: 640
hisar eri: 547
Holandiye şehri: 479, 484
Holandiye Vilâyeti: 421, 478, 479, 484
Holando Ban: 412
Holçar Kalesi: 492, 493
Holçar Varoşu: 493
Hollanda: 436
Hollok: 425
Hollok Kalesi: 463
Honot Kalesi: 425
Hoşab Kalesi: 598
Hotan Köyü: 534
Hotin savaşı: 518
Hovalçat Adası: 425
Hunkâr Camii (Aşağı Nova Kalesi): 591
Hunkâr Camii (Kanije): 691
Hunkâr Camii (Leve Kalesi): 507
Hunkâr Camii: 461
hunza: 489
Husrev Paşa, Divane: 581, 585
Husvar kaptanı: 430
Hûşenk Şah: 428
hüccet: 607, 608, 712
Hunkâr Camii (İzvornik Kalesi): 644
Hunkâr Camii: 498
Hunkâr hasekisi: 425, 495
Hunkâr hazinedârı: 453
Hür şehit: 459, 514
Hüsam Efendi: 540
Hüseyin Ağa Camii (Öziçe): 536
Hüseyin Ağa, Hüseyin Paşa Kethüdası: 467
Hüseyin Baykara eğlenceleri: 531
Hüseyin Efendi: 540
Hüseyin Paşa Abaza, Sarı, Budin Veziri Siyavuş Paşa kardeşi: 404, 405, 410, 420, 460, 465, 466, 467, 468, 470, 496, 502, 519, 531, 532
Hüseyin Paşa Camii (Aşağı Pirepol): 544
Hüseyin Paşa, Defterdar: 404
Hüseyin Paşa, Deli: 703

I
ıhlamur ağaçları: 568
ırkılcenâh: 609
ısbatar: 429
ışkın: 609

İ
İbn Kesir: 537
İbrahim Ağa (Fâzıl Ahmed Paşa Kethüdası): 465, 532, 614, 637
İbrahim Ağa Camii (Mostar): 630
İbrahim Ağa, Çavuşbaşı: 432, 440
İbrahim Ağa, Kethüda: 582
İbrahim Ağa, Zağarcıbaşı Arnavut: 417, 464, 502
İbrahim Efendi (IV. Murad Hanın Ruznâmecisi): 567, 627
İbrahim Kethüda: 442, 478, 521, 572, 677, 678, 683, 697
İbrahim Paşa: 383, 388, 389, 392, 393, 396, 397, 442, 446, 529, 543, 651
İbrahim Paşa Camii (Pirepol): 543
İbrahim Paşa ordusu: 383
İbrahim Paşa otağı: 442
İbrahim Paşa, Hazinedar: 567
İbrahim Paşa, Kadızade: 383, 384, 399, 407, 411, 420, 440, 441, 459, 463
İbrahim Paşa, Serdar: 412, 674, 677, 685
iç oğlanı pâyesi: 433
İhmilniç: 428
iki tuğ: 439
İlok dağları: 561
İlok Kalesi: 566
İmadiye Kalesi: 605
İmaret Mahallesi (Çaynice): 552
İmrahor Yusuf Ağa: 392
İncil: 485, 490
incir: 481, 483, 584, 585, 594, 614, 635, 636
İngiliz adası: 489
İngiliz gemileri: 480
İpol Nehri: 407, 463, 514, 515
İpşirli Mehmed Ağa: 414, 452
İrim Papa: 412, 556
İrşan Dağı: 657
İrşek Kral: 556
İrşek Tepesi: 408
İsa Ağa Camii (Kanije): 691
İsinriye şehri: 490, 491, 492
İsizinye şehri: 421, 436
İskender Bey (Peçoy Alaybeyisi): 664, 666
İskender Paşa, Kaymakam: 667
İskenderiye beyleri: 399
İskenderiye Kalesi: 599
İskenderiye Sancağı: 600, 638
İslâm Ağa, Sefer Gazi Ağa oğlu: 437
İslâm Giray Han: 479
İslana: 607
İslana Köprüsü: 573
İslana Kulesi: 573, 583, 595
İslana Nehri: 573
İslançe Kalesi: 704
İslançe Ovası: 704
Islavkoça Köyü: 533
İslovin (Sloven): vilâyeti: 389, 406, 520, 699, 703, 706, 719
İsmail Paşa (Budin Veziri): 681, 687, 688
İsmail Paşa: 530, 687
İsmirli Kovaç Köyü: 532
İspanya: 620
İspanya kralı: 546,: 598
İspanya prensesi: 546
Ispatar: 444
İspilet: 600
Istarı Ulah hâssı: 638
Istariulah: 540
İstendil Adası: 600
İsveç: 391, 395, 399, 406, 482, 489
İsveç atları: 435
İsveç kavmi: 391, 482, 485
İsveç kralı: 479, 481, 484, 490
İsveç vilâyeti: 478, 482

İsvet Nikola: 384
Işkırapiş Nehri: 525, 526, 534
İştavna Dağları: 540
İzvornik: 641
İzvornik Kalesi: 561, 641, 642, 646
İzvornik Kalesi kuşatması: 640
İzvornikli Kara Bey: 423

J
Jidvar kaptanı: 430
Jitva Nehri: 383
Jiven Nehri: 706
Jobça Yaylası: 592

K
Kâbe resmi: 549
Kadı Osman Efendi Camii (Foça): 557
kadırga: 599, 668
Kadızâde İbrahim Paşa: 393, 404
Kadızâde Mustafa Efendi Sarayı (Foça): 557
Kadinaluka Köyü: 526, 533
Kadirî tekkesi (Aşağı Pirepol): 545
Kâdirî tekkesi (Çaynice): 553
Kâdirî tekkesi (Foça): 560
Kâdirî tekkesi (Nevesin): 568
kâfir mehterhanesi: 404
kâğıtçı: 580
kâhin: 575
kahvehane: 626
kale ağaları: 586
kale dizdarı: 547,606, 611, 618, 625, 626, 649, 651, 669, 675, 686, 712
kale döven top: 420, 535, 546, 661
kale kaptanı: 404
kale kulu: 515
Kalenderî: 640
Kallevine Kalesi: 482, 484
Kalmak kâfiri: 433
Kalmak Tatarı: 432
Kalovar kaptanı: 430
kalpak: 539, 569, 571, 635
Kalu Kalesi: 656, 656
kalyeta kadırga: 657
kalyon: 668
Kamaniçse Nehri: 533
kamarans: 429
Kanije: 529, 530, 639, 665, 677, 713, 718
Kanije askeri: 680, 688
Kanije dağları: 678
Kanije gazileri: 679, 681, 682, 685, 696, 699, 700
Kanije Gölü: 679, 681, 683, 684, 685, 695, 696, 718
Kanije Kalesi: 517, 526, 530, 531, 650, 653, 664, 669, 675, 677, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 713, 717, 718
Kanije naipliği: 677
Kanije paşası: 682, 686, 718
Kanije paşasının voyvodalığı: 653
Kanije seferi: 572
Kanije valisi: 671, 697
Kanlı Kavak: 675, 676, 678
Kânûn-ı Şifâ: 500
kanunname: 501
kapıkulu ağaları: 428
Kaplan Paşa: 396, 404, 410, 420, 447, 451, 453, 454, 456, 457, 463, 464, 465, 503, 508, 510, 512, 515, 520, 521, 529
Kaplan Paşa askeri: 456
Kaplan Paşa kolu: 404, 420
Kapoşvar Kalesi: 526
Kapoşvar Sancağı: 686
kaptan: 429
kapucubaşılar: 386, 429, 430
kapucular kethüdası: 495
kapukulu serdarı: 653
kapukulu yeniçeri ağası: 669, 682, 687
kapukulu yeniçerileri: 465, 467, 502, 515, 642, 647
Kara Foça (Menemen): 562

Kara Göbel Bey Camii (Mostar): 631
kara günlük: 578
Kara Hersek: 516
Kara Murtaza Paşa: 412
Kara Mustafa Paşa: 495, 504, 668
Kara Şemseddin-i Sivasî: 431
karaağaç: 490
karabina puşka: 500
Karaca çeşmesi (Aşağı Nova Kalesi): 591
Karaca Suyu: 592
Karadağ: 533, 592
Karadağ kâfirleri: 586
Karadağ Yaylası: 533
Karadağlar: 587
Karahisarî tarzı: 559
karaka gemiler: 485
Karakaş Paşa: 518
Karakaş Paşa Camii (Vaç Kalesi): 518
karakatır (top): 422
karakullukçu: 399, 409, 421
Karaman sipahileri: 385
Karaman Türkleri: 385
karanfil: 610
Karasulu: 436
Kardaş Kazak: 428, 434, 444, 463, 515
Kariş şehri: 484, 486
Karnıyarık Kalesi: 598
Karolvar kaptanı: 430
Karşı Mahalle (Çaynice): 552
kartal: 613
kasap: 580
Kasım Bey, Mihaç Beyi: 653
Kasım ulûfesi: 520
Kastel Kalesi: 492
Kastilye Kalesi: 586
Kaşa Kalesi banı: 412, 430
katlavî: 403, 500, 690
katran: 443
katırnebat: 542
Kaya Bili: 428
Kaya Sultan yağlıkları: 583
kayık: 684
kaysı: 635
kaz: 483
Kazak: 431, 434
Kazak askeri: 439
Kazak hatman: 432, 446, 459, 515
Kazak hatman askerleri: 434
Kazak kâfirleri: 446, 511
Kazak sultanları: 428
Kazak vilâyeti: 714
Kazak-ı Ak: 428
Kazaklar: 481
kazan kumbara: 511, 694
Kazancızâde Çelebi: 400
kazma: 500
Keckivar: 681
Keckivar Kalesi: 530, 697
keçi eti: 594
keçi sütü surutkası: 620
Kefalonya Adası: 600
Kefeli Bekir Paşa: 529, 530
keklik kebabı: 594
Kemah Kalesi: 605
Kemenvar: 512
kemhâ: 575
Keminvar Kalesi: 688
Keminvar Sancağı: 686
Kenan Paşa, Sıska: 421
Kereş-elli: 428
kethüda: 535, 652, 654, 700, 711
kethüdayeri: 522, 541, 552, 586, 606, 618, 639, 646, 649, 653
Kettanoğulları: 684
Kıbleli Mustafa Paşa: 396, 404, 419, 439, 457, 463, 529
Kıbrıs Adası: 668
Kıbrıs gazası: 669
Kılanda Dağları: 706
Kılaniça Köyü: 639
kılıç: 500, 545, 690
Kınalıoğlu: 436
kıran top: 422
Kırasinçe Nehri: 710
Kırım Adası: 433

Kırım askeri: 530
Kırım Hanı şehzâdesi: 464
Kırım mirzaları: 432
Kırım Tatarları: 431
Kırıntı Taburu: 708
kırmızı elma: 469
kırmızı fes: 572, 586, 620
kırmızı kilim: 405
kırmızı samur kalpak: 429
Kış Varatvar kaptanı: 430
Kız Kral: 684
Kız Kral'ın veziri: 682, 696
Kızıl Ahmedlü Mustafa Paşa, Beşinci Vezir: 656
Kızılelma Camii (Üstürgon): 498
Kızılyumurta oruçları: 485
Kızlar Adası: 517
Kiçi Nogay: 428
kilarcıbaşı: 660
Kile Sahrası: 519
Kilimente Nahiyesi: 586, 592, 601
Kilis: 600
Kilis Sancağı: 637, 638
kiraz: 560
kiraz ağaçları: 552
Kireçhane Zindanı (Kanije): 691, 696
Kiremitçi Ahmed Ağa: 393
kiremithane: 420
Klora: 620
Klora kıyıları: 586
Koca Husrev Paşa damadı: 586
Koca Murad Han: 627
Koca Murad Paşa: 516, 517
Koca Musa Paşa: 538
Koca Musa Paşa Hanı (Öziçe): 539
Koca Mustafa Paşa Köprüsü: 627
Koca Yahya Paşa Camii (Taşlıca): 548
kol tüfengi: 610
Kolaşın Yaylağı: 561
Kolçvar kaptanı: 430
Kolojvar kaptanı: 430
Kolşad Kalesi: 641
kolumburna topları: 426, 439, 468, 672, 673, 693, 684, 698
Komar: 665, 688
Komaran: 434, 443, 451
Komaran Kalesi: 411, 420, 437, 443, 444, 447, 451, 457, 466, 470, 471, 473, 492
Komaran Kapısı: 447
Komaran Tabyası: 496
Kombur Kalesi: 587
komor beygiri: 551, 574, 607
komsin: 429
Komyadin Kalesi: 463
Komyat Kalesi: 463
Konc kasabası: 566
Konevik Köyü: 640
Kopan Kalesi: 669, 676, 678
Kopan Sancağı: 686
kopar: 429
kopçalı çakşır: 539, 551, 562, 635
Koprivnice Kalesi: 706, 710
Korol: 389, 399, 406, 481
Korol Vilâyeti: 480, 481
Korpi Kulesi: 620, 622
Korsaka Sardilya: 620
Korta Ban Sarayı: 581
Koskı Mehmed Paşa Camii (Mostar): 630
Koskı Paşa Mahallesi (Mostar): 629
Kosnoçoçan Kalesi: 463
Kosova cengi: 543
Kosova Sahrası: 545
Koştonik Köyü: 533
Kota Köyü: 588
Kotanı Köy: 587
Kotur: 600
Kotur Boğazı: 601
Kotur Dağları: 597
Kotur fethi: 600
Kotur generalinin hâssı: 597
Kotur Gölü: 599
Kotur kâfiri: 547, 564, 569, 586, 592, 593, 595, 600, 601, 602, 604, 607

Kotur Kalesi: 532, 545, 551, 562, 572, 586, 587, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 609, 638, 678
Kotur Kalesi zahiresi: 547
Kotur kuşatması: 600
Kotur uskokları: 569, 604, 607
Kovinç Köyü: 610
koyun eti: 594
koz ağaç: 646
Kozluca: 646
Kozluk kasabası: 646
Köle İbrahim (Harami): 646
kömür: 638
Köprez Yaylası: 639
Köprülü Mehmed Paşa: 524, 600
Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa: 433, 675, 677, 681, 699
Kör Yusuf Bey: 595
Kör Yusuf Bili: 428
Körfez Denizi: 576, 584, 589, 598
Körfös Adası: 600, 702
kös: 579
Köstendil Sancağı: 502
Köylüç Kalesi: 524, 533, 605, 606
Köylüç Kalesi kadılığı: 605
Köyvar kaptanı: 430
Krakov kralının askeri: 493
Kral Köprüsü: 678, 681, 689
Kral Kuyusu (Sigetvar): 673
Kral Tabyası: 496
Kraşinçe Nehri: 651
kubadî pabuç: 523, 551, 562
Kuban Kalesi beyi: 526
Kuburîzâde Halil Efendi: 497
Kuburîzâde hattı: 461
Kulibuk Kalesi: 605
Kulibuk Ovası: 604
kumaş: 583, 623
kumbara: 443, 680, 684
kumbaracı: 687
kundakkıran (top): 422
Kurs Ban: 412
Kurs kâfiri: 393
kurşun: 500, 680
Kurşuncuoğlu: 701
Kurt Paşa: 404, 435, 436, 452, 460, 464, 478, 501, 502, 503
kutmen: 696
Kuyular menzili: 528
kuyumcu: 580
Kuzu Ali Ağa: 656, 659, 660, 661, 662, 667
külünk: 500
Külvar: 425
Külvar Kalesi: 505, 507
kürk: 438

L

labada kökü: 609
Laboşvar kaptanı: 430
Lagoş Kral: 516, 653
Lâğarî ve Mezâkî Efendi (Köprülüzâde tezkirecisi): 555
lağımcılar: 437
lahana: 488, 489
Lak Bağları: 402
Lak bayırları: 383
Lak Dağları: 386, 388, 400, 401
Lamsan: 609
lânetnâme: 501
lankoz top: 422
Lara: 386
Lara Bayırı: 391, 400
Lara Dağı: 383, 402
Lasman kavmi: 574, 575, 624
Latin: 536, 556, 576, 580, 609, 624,649
Latin dili: 575, 583
Latin tarihleri: 534, 576, 585, 586, 624
Ledenice Deresi: 551
Lefkoşe Kalesi: 668
Leh: 389, 391, 395, 399, 406, 431, 481, 484
Leh kaptanı: 493
Leh kralı: 479, 480, 493
Leh kralı askeri: 493
Lehliler: 493

Leve: 413, 425, 434, 512, 520
Leve Kalesi: 464, 465, 503, 504, 506, 508, 531, 703
Leve Kalesi gazası 503
Leve Kalesi Ovası: 505
lezinnebî: 609
Lig Nehri: 533
Ligoraşki: 430
Ligrad Kalesi: 686
Ligradcık Kalesi: 698, 707, 717
Lika Kalesi: 705
Lim Nehri: 540, 541, 542, 543, 544, 547
limon: 481, 483, 585
Lipete: 607
Lipete Dağları: 633
Lipete Kulesi: 637
Lipete Yaylası: 637
lipo ekmeği: 648
Lipova Sancağı beyi: 437
Lipye Köyü: 532
Lisovik Köyü: 532
Litre gazası: 465
Litre Kalesi: 424, 434, 439, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 494, 512, 520, 531, 703
Litre Nehri: 411, 413, 420, 448, 457, 470, 502
Litre Tabyası: 455
Litre zindanı: 469
lituryan boruları: 404
Loboşka Vilâyeti: 562, 607, 615, 623, 625, 624, 636
logofet: 429
lonca köşkü: 626, 651, 695
Lonçat: 437, 489
Lonçat Kalesi: 421
Lopoşka: 569
Lubin kasabası: 571, 573, 607
Lubomir nahiyesi: 573, 595, 607
luturyan boruları: 391, 431, 454
Luturyan mezhebi: 479, 481, 482
luturyanî borular: 396, 578
Lübzâde: 567
Lübzâde Çiftliği: 614
Lübzâde Ocağı: 569

M

Maarra şehri: 539
Macar: 389, 399, 423, 431, 434, 450, 454, 460, 464, 469, 499, 506,556, 687, 704
Macar alayı: 431
Macar askeri: 416
Macar atlısı: 394
Macar esiri: 478
Macar guruşları: 506
Macar Kalesi: 511
Macar katanası: 393, 395, 406, 430, 474, 492
Macar kilisesi: 468, 469, 497
Macar topları: 402
Macar tüfenglileri: 419
Macaristan: 511
Maden dağları: 411
Maden Kalesi: 463, 478, 504, 505, 507
Maden Yaylaları: 478
Magalyan Denizi: 489
Magosa Kalesi: 668
Mahkeme Mahallesi (Aşağı Nova Kalesi): 590
mahlep: 609
Mahmud Efendi, Üsküdarlı: 406
Mahmud Paşa (Anadolu Beylerbeyisi): 663
Mahmud Paşa: 517
Mahmud Paşa, Velî, Sadrazam: 534, 537, 546
Mahmud Sipahi Ocağı: 556
mahmuzlu kubadi pabuç: 696
makas: 501
makas topları: 424
Makbul iken Maktul İbrahim Paşa: 647
Makedonya vilâyeti, yani İstanbul: 577
mal defterdarı: 686

Malgayan Denizi: 481
Malkoç Bey Camii (Şikloş Kalesi): 655
Manisa gazileri: 420, 446
Mankıt-elli: 428
Mankordonya: 620
mansıp: 458, 515, 519
Mansurlu: 432, 719
Mansurlu beyleri: 428
Manti Kukule: 406
Maraş Eyaleti askeri: 399, 421, 447
Marjik Manastırı: 542
martolos ağası: 687
martolos: 502
Marya Kot: 384
Maslovin iskelesi: 650, 676
Maslovin Kalesi: 650, 710, 713
mataracılar: 431
Matyaş Ban, Koca: 647, 648, 653
Mayfirav tacı: 579
Mecûsî mezhebi: 482
med (bal suyu): 594
Mefârıkin Kalesi: 626
Mehmed Ağa: 485
Mehmed Ağa Köprüsü (Öziçe): 538
Mehmed Ağa, Kuyumcubaşı Derviş: 656, 659
Mehmed Bey, Karaferyeli (Novigrad Beyi): 510
Mehmed Efendi, Başmuhasebeci Gürcü: 440
Mehmed Efendi, Geysudar Kapanî: 406
Mehmed Efendi, Gürcü: 442
Mehmed Efendi, Reisülküttab Şamîzâde: 440
Mehmed Giray Han: 421
Mehmed Han: 463
Mehmed Han Camii (Litre Kalesi): 468
Mehmed Kethüda Paşa: 404
Mehmed Paşa: 529
Mehmed Paşa, Boynueğri: 670
Mehmed Paşa, Filibeli Pirinççi (Eğre Valisi): 463, 504, 508, 683
Mehmed Paşa, Gürcü (Haleb Veziri): 418, 421, 504, 519
Mehmed Paşa, Karaman Veziri Çavuşzâde: 399, 403, 435
Mehmed Paşa, Kefe Veziri Ak: 432
Mehmed Paşa, Seydî Ahmed Paşazâde: 399, 404
Mehmed Paşa, Uzun: 517, 685
Mehmed Paşa, Yahya Paşazâde: 509, 516
Mehmed Paşa, Zileli Ferruh Çavuşzâde: 504
Mehmed Zıllî, Derviş: 668, 702
mehterhane: 428, 431, 436, 452, 462, 590
mehterhane kulesi: 588
Mekemorya: 520, 685, 688, 699, 703, 719
Mekemorya vilâyetleri: 698, 717
Melay Dağı: 611
Melek Ahmed Paşa: 542, 618, 639, 687, 705, 707, 711
Melik Ömer ibn Abdülaziz: 583
Memaylı: 428
Memi Bey: 393
Menemen Kalesi: 562
Menûçehr kösleri: 394
Meryem Ana: 580
Meryem Ana heykeli: 579
Mesih Bey, Avlonya Beyi: 651
mesiregâh kahvehanesi: 695
meşaleci: 409
meşe ağaçları: 672
meşin: 696
Mevacib: 520, 582
Mezâkî Efendi: 495
Mezere: 688
mıh: 500
Mısır barutu: 422
Mısır hasırı: 549
Mısır İskenderiyesi: 549
Mısır tavuğu: 483

Mızrak: 500
Mihaç: 678
Mihaç beyi: 530, 717
Mihaç Ovası: 516
Mihaç Palankası: 520
Mihal Köprüsü (Edirne): 627
Milabar kaptanı: 430
Mileşova Kalesi: 544, 545, 546
Mileşova Nehri: 544, 547
Miloş: 545
Miloşva Kalesi: 546
Milyoş Kral: 522
mimar ağa: 535, 606, 618, 625, 643, 669
Mimar Sinan Ağa: 626,: 628
Mirsinçe Kalesi: 583, 584
Misine: 620
miskî kartal kuşları: 611
Mitrofçe şehri: 529
Mitroviçse kasabası: 521, 530, 649, 667
mizmer: 578
Moğol: 506
Moğol Çingenesi: 506
Mohaç Kalesi beyi: 526
Mohaç Ovası: 653
Mohaç Savaşı: 407
Mokra Köyü: 639
Moran Kalesi: 705
Morava Nehri: 520, 524, 526, 530, 533, 534, 686, 688, 698, 699, 704, 708, 713, 715, 716
Moraviçe Köyü: 533
Moravik Kalesi: 648, 649
Morina Yaylası: 566
Moskov: 431
Mostar: 626, 629, 633, 636, 637
Mostar ayanı: 677
Mostar Kalesi: 624
Mostar Köprüsü: 625, 626, 627, 634
Mostar müftüsü: 611, 612
Mostar müftüsü tekkesi (Bolagay Kalesi): 612
Mostar şehri: 562, 607, 613, 623, 624, 625
muafnâme emirleri: 464
muhafazacı: 507
Muhammedî sarık: 539, 587
Muhanad Tepesi: 408
muhasebeci: 686
muhtesib: 524, 525, 541, 543, 552, 560, 567, 571, 606, 618, 625, 637, 647, 649, 653, 686
muhtesib ağa: 535, 548, 556, 669
muhtesibhane: 589
Mujik yatağı: 401
mukarnas: 558
mukataacı: 686
mum makasçı: 580
Murad Baba (Foça): 562
Murad Baba Sultan mesiregâhı (Çaynice): 555
Murad Bey, Ösek Beyi: 653
Murad Ovası: 383, 399, 400
Murad Paşa: 678
Murad Paşa, Kayserili Dilâver Paşazâde: 677, 697
Murtaza Paşa: 567
Musa Paşa hayratı: 640
Musa Paşa, Koca: 639
musallâ: 537
Musallî Muslu Efendi: 664
Mustafa Ağa (İkinci Kethüda): 501
Mustafa Ağa Camii (Lubin kasabası): 572
Mustafa Ağa, Burunsuz (Silahdar Ağası): 454
Mustafa Efendi Hamamı (Foça): 560
Mustafa Kethüda: 453
Mustafa Paşa (Tımışvar Valisi): 665
Mustafa Paşa: 572, 658
Mustafa Paşa vakfı: 622
Mustafa Paşa, Beşinci Vezir: 658, 663, 665, 674
Mustafa Paşa, Hacı: 531
Mustafa Paşa, Kambur: 399, 404

Mustafa Paşa, Kara: 439
Mustafa Paşa, Pıraçalı: 582, 596, 603, 607, 609, 610
Mustafa Paşa, Tekeli: 705
Mustafa Paşa, Üsküplü Koca: 567, 614, 616, 622
muşkat: 625
muşkat tüfenk: 574
mücevher gazi çelengi: 470
mücevher hançer: 417, 515
mücevher okluk: 515
müezzin: 654
Müneccimler: 635, 697
müselles-i şer'iyye: 634
Müsellim: 711
müşg-i Rumî: 610
müteferrika: 386
müteferrikabaşı tabyası: 441

N
Nablus şehri: 580
nacak: 500
Nadaj: 684
Nadaj Kalesi ağası: 526
Nadajoğlu: 399, 443, 520, 695
Nadajoğlu vilâyeti: 719
nâfe kürk: 539
Nagban Yejder: 506
Nagbanyavar kaptanı: 430
Nahşivan demiri: 527
naiplik: 651
nakışlı makrame: 583
nakışlı toplar: 404
nakibüleşraf: 524, 534, 548, 556, 567, 586, 625, 642, 647, 669, 687
Nalıncı Dede: 406
Namazgâh (Aşağı Pirepol): 544
Namazgâh Camii (İzvornik Kalesi): 645, 646
Namazgâh Mesiregâhı (Çaynice): 555
Naminvar kaptanı: 430
Napolya: 620
nar: 481, 483, 585, 612, 614, 635, 636
nardeng: 614
Narin Kale: 644
Nasuh Bey (Pojaga Beyi): 658
Nazarete: 574, 575, 581, 593
neft: 443
Nektoboçin Kalesi: 463
Nemalgoç Kalesi: 463
Nemse: 389, 395, 406, 437, 450, 454, 464, 481, 499, 699, 719
Nemse askeri: 416
Nemse atlıları: 392, 394 395
Nemse çasarı: 436, 439, 448, 457, 481, 489, 490, 491, 492, 493, 509, 531, 649, 657, 658, 663, 705
Nemse çasarı taht merkezi: 490
Nemse dili: 490
Nemse diyarı: 479
Nemse kâfiri: 401, 649, 482
Nemse Kalesi: 482
Nemse kaptanı: 450, 451, 454, 497
Nemse Kilisesi: 461, 498
Nemse oğlanı: 406
Nemse papazları: 556
Nemse şişi: 390
Neretva Nehri: 565, 566, 571, 584, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 622, 623, 624, 625, 626, 628, 629, 631, 632, 633, 634, 637, 638
Neriman Boğazı: 622
Nevesin Dağı: 567
Nevesin kasabası: 567, 569, 607, 610
Nevesin Ovası: 566, 567, 569, 610
Nevruz-eli: 428
Niğbolu askeri: 383, 386
nikris hastalığı: 656, 657, 659, 662
Nikşik: 602, 603, 638
Nikşik Dağı: 561
nilüfer: 610
nilva ağacı: 487
Nimet-Uğvar Kalesi: 699, 700
Nitre Kalesi: 411, 425, 466, 478
Nitre Nehri: 411, 414, 466, 496

Nitrepol, Papaz: 466
Nogay beyleri: 428
Norin
Norin Kalesi: 566, 607, 619, 622, 623, 624, 633
Nova ağaları: 677
Nova Boğazı: 588, 590, 598
Nova Kalesi: 583, 585, 586, 587, 588, 590, 592, 593, 599, 607, 609
Nova Kalesi kaptanı: 573, 610
Nova Kalesi kulu: 572, 573, 574, 620
Nova Körfezi: 592
Nova yeniçeri ağası: 580, 583
Novalı esvabı: 572
Novalı firkateleri: 583
Novateyn Kalesi: 588
Novigrad: 413, 425, 512, 520
Novigrad beyi: 510
Novigrad Kalesi: 464, 503, 508, 509, 510, 511, 512, 514, 515, 516, 531, 703
Novigrad Kalesi gazası: 465, 503, 508
Nure: 621

O
ocak ağaları: 501
Odabaşı Camii (Taşlıca): 549
odabaşılar: 682
Odvina Kalesi: 705
Ohri beyi: 399, 415
Ohri beyi askeri: 466
ok: 690
Oluk kasabası: 566, 607, 623, 633
Orağzı: 432
Oraklı: 428
Orhan Gazi: 576
Orta Macar: 384, 469, 479, 492, 493, 506, 508, 511, 514, 515
Orta Macar banı: 412
Osman Gazi: 575
Osman, Kütahyalı Yazıcı: 459
Osmancık Köprüsü (Kızılırmak): 626
Osmanoğlu sultanları resimleri: 581
ot ağaları: 428, 484, 494, 515
otağa-i husrevânî: 719
Ovar Kalesi: 492

Ö
öküz başı resmi: 429
Ömer Ağa, Hacı (İbrahim Kethüda'nın babası: 616
Ömer Bey, Nasuh Paşazâde Nişancı Paşa: 498
Ömer Gülşenî, Ser-hanende, Derviş: 657, 668
Ömer Paşa, Defterdar: 567
ördek: 483
örfî vergiler: 539
Ösek: 650, 653, 678, 713
Ösek Kalesi: 422, 442, 520, 526, 650, 651, 712, 713
Ösek Köprüsü: 529, 530, 680, 707
Ösek Panayırı: 694, 710, 713
öşür: 415, 539, 560
Özbek: 640
Özice: 534, 541, 617
Özice şehri: 525, 533, 534
Özice şehri musallâsı: 544, 555
Özice şeyhleri: 538

P
paçarız: 443, 501
padişah divanı: 458
padişah hil'ati: 465, 683
Pahşa Palankası: 519
Pak Nehri: 704
pala: 545
palasanta sindiyan ağacı: 490
Palatinuş (Orta Macar Banı): 412, 508
pamuk: 481
Panayır Palankası: 713
Panayot (Tercüman): 425
pandur ağası, (şehri bekleyen sekban ağası): 567, 572, 582

Papa Kalesi: 387, 463, 492, 496, 658, 700
Papişte: 481, 490
Parka Köyü: 530
Paşa Camii (Foça): 559
paşa hâssı: 534, 543, 617, 625, 637, 646
paşa voyvodalığı: 570
Paşocık Sarayı (Foça): 557
Patka Gölü: 383, 401, 407
pazar bâcı: 624
Peçoy: 529, 530, 678, 680, 686
Peçoy Kalesi: 529, 530, 654, 656, 657, 707, 717
Peçoy Kalesi beyi: 526, 717
Peçoy Ovası: 657
peksimet: 508
pelit: 672
Penteli Palankası: 519
Perast Dağları: 597
Perast Kalesi: 562, 587, 596, 597, 601, 604, 638
Perayo Köyü: 532
Pertev Paşa, İkinci Vezir: 656, 665
Peşpehel: 492
Peşte Kalesi: 509, 516, 517, 518
Peşte Ovası: 518
Pıraçalı Mustafa Paşa: 572, 573, 677
pinyal şiş: 545
Pirboy Hanı: 540
Pirboy kasabası: 542
Pirepol kasabası: 543, 547, 551
Pirespirim Kalesi: 463, 492, 700
pirinc: 526
Pirinc-pirim ban: 580
pirinç: 506
pirinç şamdan: 594
Pirmorya: 562, 569, 607
Pisanvar kaptanı: 430
Pive: 602, 603
Pive Dağı: 561, 589
Pive Nahiyesi: 603, 638
pivo: 594, 620
Plav Kalesi: 540, 561
Plevneli Gazi Mihaloğulları: 504, 665
Poçetel Kalesi: 566, 607, 614, 616, 624, 633
Podgırac Kalesi: 711
Podgoriçse Kalesi: 592, 599, 609
Pogofça Kalesi: 706
Pojaga: 677, 678, 707
Pojaga askeri: 710
Pojaga Kalesi: 650, 711, 712
Pojaga müsellimi: 711
Pojaga Sahrası: 710
Pojaga Sancağı: 525, 651, 686, 708
Pojagacık: 522, 525, 526, 534
Pojagalılar: 713
Pojon Kalesi: 437, 439, 447, 458, 492
Polata Kalesi: 657
Popova: 607
Popova balığı: 617
Popova Nahiyesi: 573
Popova Ovası: 616
porkalab: 429
Porok Kalesi: 492
Portekiz gemileri: 480
postelik: 429
Potar şehri kaptanı: 430
Potkalı: 428
Potur Boşnak: 525
Potur halkı: 546
Poturca: 523, 648
Pragova Nehri: 616
Prak Kalesi: 421, 492, 699
Pranda: 484
Prandaporosk şehri: 421, 489, 490, 719
Praşo kaptanı: 430
Puçepye Köyü: 605
Pulya Adası: 566, 586, 610, 623
Pulya Vilâyeti: 586
pustenik: 429

R

Raba: 604
Raba Nehri: 520, 699
Raba seferi: 572

Raça Kalesi: 646, 647
Raça şehri: 648
Rado Ban: 641
Radobola Nehri: 627, 633, 634
rakı: 594
Raknipçe Köyü: 639
Ramazan Ağa, Mimar (Mimar Sinan Ağa'nın baş halifesi): 558, 559
Ramoğlu Hacı Süleyman Ağa Mescidi (Aşağı Nova Kalesi): 591
râvend-i Rumî: 609
Ravna dağları: 640
rehavî makamı: 474, 579
Reis Efendi: 387, 441, 446, 459
Reisülküttap Şamîzâde Efendi: 386
resimli teşrih (anatomi): kitapları: 500
reybas, rîbâs: 488, 542, 609
Reyke Nehri: 658, 666, 669, 670
Ribniçse: 512
Rim-papa mezhebi: 490
Risna: 607
Risna Kalesi: 595, 601, 602, 603, 604
Ristetâlis: 609
Roda kasabası: 526, 541, 542
Rodnik Kalesi: 522, 523
Rodnik varoşu: 523
Rodolse Gölü: 704
Rodolsek Kalesi: 704
Rodos Kalesi: 690
Rojay Köyü: 522, 532
rokla: 482
Ropart şehri: 421
Rosa Limanı: 586, 588, 589, 591
Roy şehri: 437
Roza: 406
Rum: 609, 678
Rum kralı: 577
Rum tarihçileri: 663, 718
Rumeli askeri: 665
Rumeli Eyaleti: 600, 674
Rumeli Eyaleti askeri, gazileri: 415, 419, 585, 663
Rumeli Hisarı: 598
Rumeli veziri: 685
Ruznâmeci İbrahim Efendi Camii (Mostar): 631
Rüstem Bey, Çengizâde: 565
Rüstem Paşa, Sarı: 648

S

saat çanı: 651
saat kulesi: 499, 544, 633, 654, 691
saathane: 499
Saboç Kalesi: 704
sadef: 609
Sadrazam Camii (Leve Kalesi): 507
Sadrazam kethüdası: 495
Sadrazam otağı: 458, 494
Sadrazamın suhte Hacızâdesi: 714
safra: 633
safran: 623
Sağ Varoş (İzvornik Kalesi): 644
Sahratullah Mescidi (Kudüs): 559
sahtiyanlı çakşır: 696
Sakallı Mehmed Paşa: 662
sakankur-ı mâhî macunu: 617
Sakarya Nehri: 626
Sakız Adası sığırı: 594
Sakmar Kalesi: 656, 657
Sakmar kaptanı: 430
Salakoz Kalesi: 463
salep: 609
Salih Paşa (Dergâh-ı âlî Yeniçeri Ağası): 418, 700
Salih Paşa, Sadrazam: 567
Salihli Yahya Bey: 522
samsoncubaşı: 399, 418, 465
samur hil'at: 470, 530, 665, 682
samur kırmızı Tatar kalpağı: 430
samur kürk: 405, 417, 429, 431, 436, 442, 521, 573, 610
samur lipaçe: 430, 719
samur ve zerdeva sedhatli kalpakları: 551
samur yeşil terpuş Macar kalpağı: 431

sancakbeyi: 421, 426, 470, 505, 507, 508, 515, 516,517, 642, 657, 669, 683
saparna: 609
Saraçhane Köprüsü (Edirne): 627
Saray şehri: 639
Saray-ı Hâssa: 666
Sarı Saltık: 384
sarık: 569, 635
sarma ağacı: 490
Saruhan gazileri: 446
Satırcı Mehmed Paşa: 516
Sava Nehri: 521, 527, 532, 533, 541, 562, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 657, 706, 708
Saz Macarı: 430
Sazvar kaptanı: 430
Seb'a kıraati: 537
Seçan Kalesi: 425, 437, 463, 514
Seçoy Palankası: 520
Segedin: 678
Segsar Kalesi: 520, 526, 678
Seğişvar: 678
Sekelhit Kalesi: 430, 656
Seleşti Kral: 509, 534
Selim Han: 666, 667, 668
selimî: 581
Semendire beyi: 525
Semendire gazileri: 425
Semendire Kalesi: 505
Semendire Pojagacığı: 525
Semendire: 425, 502, 522, 524, 533, 678, 686
Semengan Dağı: 609
Senc Efrenc: 464
Senmartin Kalesi: 492, 700
Sente Kalesi: 463
Serdar Ali Paşa: 397, 427, 438, 465
Serdar Sarayı (Foça): 557
serdengeçti ağası: 438
serhatlı çakşır: 523
serhatlı esvabı: 648, 545, 555
Serinbe Kalesi: 491
ser-penah: 500
servi ağacı: 486, 568, 585, 614, 635
sevda: 633
Seydî Ahmed Paşa: 600
Seydî Paşa: 600
Seyhun Nehri: 625
Seykel hâkimi: 430
Seyrantaşı: 654
sıbyan mektebi: 523, 524, 525, 541, 544, 616, 638, 645, 648, 655, 671, 692
Sıdovrina Kalesi: 705
sığır eti: 594
sığır gönü: 623
sıkma dimi esvap: 572
sıkma göğüslük: 620
Sırbistan: 545
sırça kumbarası: 446, 501
Sırfol Ban: 543
sırma: 675
sırmalı okluk: 676
Sırp: 522, 523, 525, 526, 534, 536, 556, 563, 587, 609, 624, 647, 649, 712
Sıska Kenan Paşa: 404
sıtma: 620
Sibin Kalesi kaptanı: 430
Sicilya: 586, 620
Siçevar kaptanı: 430
Sigetvar beyi: 717
Sigetvar Gölü: 666
Sigetvar Kalesi: 526, 529, 530, 531, 650, 653, 654, 656, 657, 658, 663, 664, 665, 666, 667, 669, 674, 683, 717
Sigetvar kazası naipliği: 675
Sigetvar Sancağı: 669, 686
Sigetvar savaşı: 656, 657, 665, 667
Sigetvar: 519, 529, 530, 666, 669, 678, 707
Silçat Köyü: 504
Silistre vezirinin ağası: 431
Sinan Çavuş, Peçoylu Koca: 685
Sinan Kadı Efendi Camii: 568
Sinan Paşa Camii (Çaynice): 552

Sinan Paşa Çeşmesi (Çayniçse): 554
Sinan Paşa Medresesi (Çaynice): 553
Sinan Paşa, Cağaloğlu: 412
Sinan Paşa: 553
Sinan Paşazâde: 510
sincap kürkü: 539
Sincivitli: 719
Sinko Köyü: 593
Sinorina: 589, 591
sipah kethüdayeri: 524, 525, 534, 543, 548, 556, 567, 571, 625, 637, 642, 647, 669
sipahi ağaları: 452
Sipahiler Halifesi Mustafa Efendi Hamamı (Foça): 560
Sirem Sahrası: 521, 531
Sirem Sancağı: 649
Sirem ve Semendire Sancağı askerleri: 470
Sirem: 502, 653, 678, 686
Siremçe Vilâyeti: 647
Sirge: 428
Siridna Köyü: 533
Sivas Eyaleti: 421, 516
Sivilye guruş: 526
siyah barut: 408, 664, 684, 691
siyah Eflâtuniye şapkası: 482
siyah ferâce: 562, 635
siyah kuzu kürkü: 594, 595
siyah rokla: 482, 490, 594
Sloven: 704
Soboska Kalesi: 509
Sokollu Mehmed Paşa: 627, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 664, 665, 666, 667, 669, 674, 677
Sokollu Mehmed Paşaoğlu Kasım Paşa Hanı (Aşağı Pirepol): 544, 545
Sokrat: 609
Sol Varoş (İzvornik Kalesi): 644
soltat ağası: 574, 576, 580
Sombor Kalesi: 519, 529
Sotin Palankası: 521, 650
Sovolno Köyü: 534
su değirmenleri: 539, 553, 612, 633
su sarnıçları: 588, 602, 605, 611, 643
Sudin Kalesi: 463
Sultan Bayezid Mahallesi, Camii (Aşağı Nova Kalesi): 590
Sultan Bayezid-i Velî Camii (Foça): 557
Sultan Bayezid-i Velî Camii (Nevesin): 567, 568
Sultan II. Mehmed Han: 622
Sultan II. Selim Han: 626, 668, 669
Sultan III. Mehmed Han Camii (Kanije): 691
Sultan III. Mehmed Han: 407, 508, 516, 653, 674, 675, 686
Sultan III. Murad: 509
Sultan IV. Mehmed Han Camii (Uyvar Kalesi): 497
Sultan IV. Mehmed Han: 407, 495
Sultan IV. Murad Han: 581
Sultan İbrahim Han: 619
Sultan Mehmed Köprüsü: 543
Sultan Osman: 518
Sultan Selim: 665
Sultan Süleyman: 650
Sunullah Ağa (Sipahiler Ağası): 439
Sührâb Mehmed Paşa Köşkü (Kanije): 691
Sührâb Mehmed Paşa: 393, 399, 404, 421, 447, 458, 477, 519, 532, 571, 572, 573, 582, 583, 593, 595, 596, 597, 600, 602, 603, 604, 606, 607, 610, 616, 623, 638, 654, 669, 670, 677, 678, 687, 688, 691, 694, 697
Sührâb Paşa kethüdası: 596
Süleyman Ağa, Kazancızâde (Tabip): 700, 714
Süleyman Bey Camii (Foça): 559
Süleyman Han ahitnamesi: 585
Süleyman Han Camii (Sigetvar): 673
Süleyman Han Camii (Şikloş Kalesi): 654

Süleyman Han Camii (Vaç Kalesi): 517
Süleyman Han Camii (Valpova Kalesi): 651
Süleyman Han Camii: 668
Süleyman Han kanunu: 534, 548, 586, 648
Süleyman Han Köprüsü (Foça): 563, 564
Süleyman Han Taburu: 399
Süleyman Han Tepesi: 405, 408, 409
Süleyman Han topu: 422
Süleyman Han Türbesi Kalesi: 530, 717
Süleyman Han: 407, 422, 481, 482, 504, 509, 514, 515, 516, 541, 551, 585, 606, 608, 611, 620, 624, 625, 626, 627, 631, 645, 647, 649, 651, 653, 656, 657, 658, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 671, 674, 677, 702, 708
Süleyman Han'ın Küçük Camii (Sigetvar): 673
Süleyman Nebî: 621
Süleyman Paşa: 516
sümbül: 610
sümbül-i Rumî: 609
süzme bal: 486, 560

Ş

şahî top: 413, 420, 434, 465, 546, 547, 574, 615, 619, 625, 637, 641, 643, 652, 655, 670, 681, 684, 693, 698
şahin: 605, 611, 614, 643
şahin çelenkleri: 696
şahin kuşu resmi: 430
şakâyık: 610
Şam askeri: 439, 457
Şam Eyaleti: 701
Şam-ı Gazan Tekkesi'nin kazanı: 507
Şamîzâde Reis Efendi: 403
Şamos Uğvar kaptanı: 430
Şarbatakvar kaptanı: 430
Şarlofça Kalesi: 463
Şat Nehri: 634
şayka: 693
şayka top: 422, 644, 690
Şebeş Uğvar kaptanı: 430
Şebeşvar kaptanı: 430
şehir emini: 686
şehir kethüdası: 535, 548, 552, 556, 567, 606, 625, 637, 643, 647, 669, 686
Şehirli Zindanı (Kanije): 691
şehriban narı: 635
Şehzâde Mustafa: 703
Şehzâde Selim Han: 660, 666
şeker kamışı: 481
Şekeş Kalesi: 529
Şelele Kalesi: 463
Şem'un-ı Safâ: 575, 580
şemame kavunu: 594
Şemîzâde Reis: 442
Şemsi Paşa (Rumeli Beylerbeyisi): 656, 658, 663, 665, 674, 677
şer'i müselles: 614
Şeremet: 428
şerif kaza: 524, 534, 543, 556, 567, 571, 586, 617, 625, 637, 642, 646, 669
Şeştokollu Mehmed Bey Camii (Oluk kasabası): 566
Şeyh Hamza Baba: 640
Şeyh Hasan Efendi Tekkesi (Öziçe): 539
Şeyh Nureddinzâde Efendi: 668
Şeyh Pîrî Efendi Camii (Foça): 557
Şeyhî Çelebi: 502
Şeyhülislâm: 534, 548, 556, 586, 625, 642, 647, 669, 687
Şıklofça Kalesi: 526, 651
şîb: 542, 575
Şibenik: 600
Şibenik Kalesi: 705
Şibevar kaptanı: 430
Şidak Nogay: 428
Şikloş kâfirleri: 653

Şikloş Kalesi: 653, 657
Şikloş Kalesi banı: 653
Şikloş Sancağı: 686
Şimatorna: 678, 688
Şimatorna Kalesi beyi: 467, 526
Şinvardo Kalesi: 491
şîr-i hurma: 542
Şirin beyleri: 428
Şirinli: 432, 719
şiş: 500
şişeci: 580
Şivekoron Kalesi: 480
Şolomkovar kaptanı: 430
Şoşkon Tepesi: 408
Şuran Kalesi: 414, 454, 458, 463, 465

T
Tabahane (Mostar): 631, 632, 633, 634, 635, 636
Tabahane Çarşısı (Taşlıca): 551
Tabahane kasabası: 625
Tabahane Varoşu (İzvornik Kalesi): 644
Tabahane Varoşu: 627
tabur: 683
tahıl: 585
tahıl ambarı: 468, 535, 588, 619, 643, 654
talar (gümüş guruş): 481
Talyan dili: 482
Taman-elli: 428
Tamirîzâde Camii (Öziçe): 536
Tancavar Kalesi: 491
tarabans tüfengliler: 429
tarçın: 526
Tarsus Köprüsü: 626
Tasuçoyik Köyü: 616
Taşlıca beygirleri: 610
Taşlıca Ovası: 550
Taşlıca şehri: 548
Tata Kalesi: 387, 463, 492, 658, 700
Tatar: 427, 433, 434, 437, 444, 464, 474, 478, 479, 480, 481, 485, 491, 493, 508, 511, 514, 515, 529, 531, 681, 703, 707, 719
Tatar ağaları: 432, 521
Tatar askeri: 384, 386, 434, 459, 465, 473, 477, 481, 483, 486, 505, 684, 703, 713, 716
Tatar beyleri: 428
Tatar Han: 412, 421, 665, 681
Tatar Han şehzâdesi askeri: 431
Tatar Han-zâde: 427, 435, 519, 683, 703
Tatar Kalesi: 511
Tatar ordusu: 492
Tatarlar: 433, 447, 470, 479, 494, 509, 683, 706, 707, 713
tazı: 572, 610
teber (balta): 690
tengetir (sanatlı çadır): 676
Tepedelen Tepesi: 408
terpuş takke: 635
terzi: 580
Tımışvar: 600
Tımışvar Veziri: 681, 683
tıp ilmi: 500
tıransa gemiciler: 648, 657
Tihotine Nehri: 550, 556, 557, 561
timar: 425, 444, 458, 515, 516, 534, 596, 642, 669, 686, 700, 713
timar defterdarı: 502, 686
timar erbabı: 425, 548, 659
timar kethüdası: 502
timar oğlanı: 517
Tin Kalesi: 571
Tinetiho Nehri: 551
Tire gazileri: 420, 446
Tire ve Manisa askerleri: 453, 464
Tirepişvar kaptanı: 430
Tirepoşna Köyü: 532
Tiryaki Hasan Paşa: 516, 517, 679, 685, 688, 690
Tivirdik Köyü: 534
Tobla Nehri: 589
Tokay Kalesi: 656, 657

Tokayvar kaptanı: 430
top: 443, 599, 680
top-çeken Yörükleri: 418
topçu: 420, 464, 502, 507, 515, 529, 585, 588, 669, 687
topçubaşı: 415, 453
topçular: 465, 470, 665, 700
topçular ağası: 452
topçular kethüdası: 453
Topla Nehri: 591, 592
Topraklık Kalesi Varoşu: 695
Topraklık Varoşu (Kanije): 692, 683, 684, 692, 693, 694
Torba emini: 426
torba emini defteri: 426
Tornik Yaylası: 540
Tot: 406, 478
Tot kavmi: 399, 479, 484, 499
Tot Kilisesi: 498
Tot esirleri: 435
Tovarnik Palankası: 521, 650
Tovoçin Köyü: 533
Tovona: 519
trompete: 391, 394, 396, 403, 404, 431, 428, 454, 473, 578, 579
tuğ: 415, 431
tuğulka: 500, 690
tulumba: 501
Tuna Belgrad'ı: 642
Tuna Nehri: 396, 407, 410, 411, 457, 466, 471, 482, 492, 514, 517, 519, 524, 526, 533, 541, 562, 566, 657
tura: 558
Turdar kaptanı: 430
turna telleri: 405, 490, 696
turunç: 481, 483, 585
Tuşile Köyü: 639
tuz: 617, 623
tuzla emaneti: 587
tuzla emini: 589, 624
Tuzla Kalesi: 668
tüfeng: 431, 551, 583, 593, 599, 610, 690
tüfengci dükkânları: 550
tüfengci kefereler: 488
tüfengli tarabans: 430
Türbe Kalesi: 660, 664, 707, 717
Türbe Mahallesi: 552
Türk Ahmed Kethüda: 453
tütün: 508

U

ûd: 578
Udvarhe kaptanı: 430
Ulama Paşa Tabyası (Peşte): 519
Ulanlı: 428
Ulu Nogay: 428
ulûfe: 426, 520, 607, 608
Umaniçse Köyü: 540
un: 526
un değirmeni: 499, 539, 571, 633
Ungurus banları: 685
Ungurus kaleleri: 491
Ungurus krallığı: 653
Urum: 577, 578
Urumbet Nogay: 428
Uskok kavmi: 547, 551, 566, 570, 595, 608, 609, 618, 620, 624, 625, 637
Ustolça Dağları: 614, 616
Ustolça kasabası: 570, 571
Ustolni-Belgrad: 509, 650, 688
Ustolni-Belgrad Kalesi: 531, 657
Usturlab bilginleri: 635
uşar: 429
Uşşakî tekkesi (Nevesin): 568
uyuz: 487
Uyvar: 512, 514, 520
Uyvar gazileri: 493
Uyvar Kalesi: 401, 402, 406, 411, 412, 413, 414, 418, 422, 438, 440, 443, 447, 452, 454, 455, 458, 460, 462, 468, 470, 478, 494, 495, 502, 503, 519, 531, 703, 714
Uyvar Kalesi cebehanesi: 500
Uyvar Kalesi fethi: 411
Uyvar Ovası: 411, 415, 421, 449, 459
Uyvar savaşı: 409, 443, 650, 699

Ü
üç tuğ: 387
Üççeşmeler (Aşağı Nova Kalesi): 591
Ünsî Efendi, Ordu Mollası: 409, 426, 460, 501
Üsküp Kalesi: 546
Üstikolina kasabası: 561, 563
Üstolni-Belgrad: 459
Üstürgon: 407, 456, 459, 474, 688, 703
Üstürgon gazileri: 405, 502
Üstürgon Kalesi: 388, 392, 403, 408, 412, 415, 463, 464, 468, 498, 507, 509, 531, 651
Üstürgon kılavuzları: 383
Üstürgon Köprüsü: 435, 504
Üstürgon Ovası: 408, 410
üzüm: 560, 570, 584, 594, 614, 635, 636, 648

V
Vaç: 517
Vaç Kalesi: 413, 509, 515, 516, 517, 518
Vaç Ovası: 516
Vak Nehri: 411, 437, 438, 457, 463, 466, 470, 475, 478
Valide Camii (Uyvar Kalesi): 498
Valide Sultan: 468, 498
Valik Kalesi: 710
Valiva kasabası: 533
Valpova Kalesi: 526, 530, 650, 651, 652, 653, 654, 713
vamoş: 429
Van Kalesi: 598, 605
Varat: 512, 680, 714
Varat Kalesi: 423, 427, 465, 656, 703
Varşalka Ban: 480
Veli Ağa Camii Medresesi (Nevesin): 568
Veli Bey Hanı (Nevesin): 569
Venedik: 573
Venedik altını: 593
Venedik banı: 583, 593, 595
Venedik beyleri: 579
Venedik Denizi: 705
Venedik elçisi: 583, 596
Venedik hazinesi: 608
Venedik kâfiri: 602, 668
Venedik Kalesi: 581, 583, 705
Venedik kaptanları: 574
Venedik Körfezi: 566, 577, 587, 588, 598, 623, 633, 705
Venedik pirinc-pirimi: 577, 598
Venedikli Uskok kâfirleri: 608
Verça Nehri: 540
vere: 434, 449, 451, 456, 531, 665
vere bayrakları: 505
Verebil Kalesi: 463
Veresin Kalesi: 463
Veriga Boğazı: 586, 599, 601
Veziriazam otağı: 431
Veznedar Ağa Camii (Aşağı Pirepol): 544
Veznedar Zaviyesi (Aşağı Pirepol): 544
Vilogoş Kalesi: 665
Vinçazvar kaptanı: 430
Vişegrad Kalesi: 463, 509
Vişegrad Köprüsü: 627
Vo Nehri: 421, 437, 482
Voraniçse: 588
Voranitiçse Bayırı: 591
vornik: 429
Voyka Köyü: 521
Voynak: 444
Voynık Ban: 642
voyvoda: 524, 534, 551, 556, 567, 606, 625, 637, 647
voyvodalık: 564, 566, 571, 605, 617, 637, 646, 648, 649, 651, 675, 677
Vuçitrin: 686
Vuçitrin Sancağı: 638
Vuka Nehri: 648, 649
Vulkovar Kalesi: 406, 521, 650

Y
Yablanice Yaylağı: 541

Yablaniçse Köyü: 540
Yadra Nehri: 640, 641, 642
Yagodina Palankası: 524
yağ: 526, 650
Yahudi: 536, 556, 577, 578, 580, 609
Yakay: 506
Yakova: 606, 677
Yakova Kalesi: 650, 708
Yakova Sancağı: 686
yaldızlı kılıç: 515
yaldızlı top: 404
yalı ağası: 431, 432, 447, 478, 491, 493, 494, 521, 529, 719
Yalı Tatarı askeri: 530
Yaman Sadaklı: 428
Yanık Kalesi: 387, 442, 492, 700
Yanoş (Budin Kralı): 509, 653
Yanova: 512
Yanova Kalesi: 665, 703
Yanova Köprüsü: 524
Yarda Nehri: 641
Yarka Köyü: 528
Yassı Tabya: 418, 419, 420, 422, 423, 449, 496
Yavla Dağı: 515
yebrûhu's-sanem: 609
Yedi kral: 448, 482, 487, 490, 577, 679, 687, 688, 694
Yedvoriç kasabası: 565
Yelaç Kalesi: 564
Yeleç Dağı: 565
Yeleçse kasabası: 565
yelek: 586
Yeleşke: 688
Yeni Gabele Kalesi: 619
Yeni Kasaba: 639
Yeni Palanka: 519
yeniçeri: 464, 502, 507, 529, 585, 600
yeniçeri ağası: 419, 452, 586
yeniçeri çorbacıları: 682
yeniçeri serdarı: 522, 524, 525, 534, 541, 543, 548, 552, 556, 567, 571, 606, 618, 625, 637, 639, 646, 649
Yenidünya: 483, 489
Yenidünya iskeleleri: 489
Yenidünya tavuğu: 483
Yenihan (İzvornik Kalesi): 645
Yenikale: 512, 530, 604, 681, 683, 697, 698, 700, 701, 703, 706, 713, 715, 716, 717, 718
Yenikale seferi: 610, 639, 683
Yeniköprü (Edirne): 627
Yentür Hasan Paşa (Kanije Valisi): 526, 530, 531, 679, 682, 683, 684, 713
yere basmaz armudu: 560
Yesevî: 640
Yezero Yaylası: 566, 639
Yıldırım Bayezid Han: 522
yıldızlar ilmi: 575, 581
Yoranda Kral: 480
Yovahim Kral: 481, 491, 492
Yörükân kavmi: 504
Yukarı Mahalle (Çaynice): 552
Yuram Vadisi: 508
Yusuf Ağa, Hunkâr Hazinedarı: 703
Yusuf Bey, Kör: 602
Yusuf Bey, Risnalı: 601
Yusuf Paşa (Kütahya Veziri): 446
Yusuf Paşa: 396, 403, 404, 411, 419, 426
Yusufî sarık: 661
yüzbaşı: 516, 548, 642, 669, 686

Z

Zaçisne Kalesi: 710
Zadra Kalesi: 705
Zagor dağları: 561, 564
Zagor Nahiyesi: 565
Zagor Yaylası: 556
Zagrep Kalesi: 706
zağanos: 605, 611, 643
zağar: 572, 610
Zağarcıbaşı İbrahim Ağa kolu: 418
zağarcıbaşı yeniçerileri: 438, 444
Zaim Cafer Ağa: 540
Zaim Cafer Ağa Sarayı: 536

Zaklise Adası: 600
zalim top: 422
Zalom: 607
Zalom Dağı, yaylası: 607, 610
zambak: 610
Zaporoska: 428
Zarda: 600
Zatarnak Dağı: 561
Zatarnak Nahiyesi: 602, 603, 638
zeamet: 444, 458, 515, 516, 534, 536, 540, 563, 596, 610, 642, 669, 686, 700, 713
zeamet erbabı: 426, 444, 548, 659
Zebûr: 490
zemberek: 443
Zemin Ovası: 527
Zemon Kalesi Sahrası: 532
Zemon Ovası: 531, 657
zencefil: 623
zerbâf: 542, 575
zerdeva kalpak: 429, 562
zerdeva kürk: 539
zereh-külâh: 500
zerrin: 610
zeytin: 481, 483, 585, 594
Zeytin: 614
zımpara taşı: 513
zırh: 500
zırnık: 621
Zidmon Yanoş Kral (Erdel Kralı): 656, 665
zihnigar: 429
zindan: 468, 499, 514
Zirin Hersek: 658
Zirinoğlu: 399, 443, 520, 521, 530, 531, 532, 650, 664, 675, 682, 684, 685, 687, 695, 697, 704, 706, 707, 709, 710, 711, 717, 718, 719
Zirinoğlu evi (Sigetvar): 673
Zirinoğlu vilâyetleri: 674
Zirniski Mikloş (Sigetvar Kalesi Banı): 657, 658, 664, 674, 677
Zobdol Köyü: 569
zurna: 579
Zülfikâr Ağa: 567
zülyezen kılıcı: 638

Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*'sinin altıncı cildinde seyahatini tamamen Avrupa'da geçirmiştir. Elinizde bulunan bu altıncı cilt doğu Avrupa ve özellikle Macaristan tarihi açısından çok önemlidir. Konunun öneminin farkında olan Macarlar (Macar Encümen-i Dâniş'i), Osmanlı döneminde eski harflerle basılan altıncı cildin baskısına yardım etmişti. Hatta Macar Türkolog Armin Vambery bu cilde bir "Dîbâce" yazmıştır. Evliyâ Çelebi'nin gezip dolaştığı pek çok ülkede olduğu gibi Macaristan'da da o gün mevcut olan kaleler, şehirler, kasabalar ve köylerden pek çoğu günümüze gelememiş ve tarihe karışmıştır. Bu açıdan da bakıldığında bu cildin önemi bir kez daha öne çıkar.

Bu ciltte gezdiği yerler: Erdel, İskenderiye, Podgoriçe, İştib, Lofça, Vidin, Sirem, Ösek, Peçoy, Budin, Üstürgon [Estergon], Ciğerdelen, Hollanda, Macaristan, Öziçe, Taşlıca, Foça, Dobra-Venedik, Nova, Mostar, Segitvar, Zağreb, Kanije.

Evliyâ Çelebi bu seyahat boyunca gezip görmüş, hem savaşın heyecanını, hem yenilginin acısını ve hem de galibiyetin sevincini yaşamıştır. Bizzat katıldığı savaşlara ait anlattığı hikâyeler de tarihin bu yıllarına ışık tutacaktır.

Kapaktaki "Mostar" gravürünün kaynağı:
Heinrich Penner, *Durch und die Hercegovina*, 1896

Takım ISBN 978-975-08-1858-5
ISBN 978-975-08-1860-8
42 TL
9 789750 818608